

శ్రీరస్తు

ఐమాఘమహాకవికృతశిశుపాలనధాఖ్య మహాకావ్యే

ఏకాదశాదివింశతసర్గాంత ఉత్తరభాగః

ఐపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిణ శ్రీమహాపాథ్యాయ
కోలచలమల్లినాథనూరివిరచితసర్వకషాఖ్యవ్యాఖ్యానహితః

ఐమన్తహీశూరపురీమధ్యవిద్యోతమాన

దివ్యరత్నసింహాసనాచూఢఐక్యష్టరాజేంద్రాశ్రితేన

జితౌ ధర్మాధికారిచక్రవర్త్యయ్యంగార్యేణ

నానాదేశానీతానేకవిద్యత్పుస్తకసాహాయకేన

యథామతిపరిశోధ్య పరిష్కృత్య

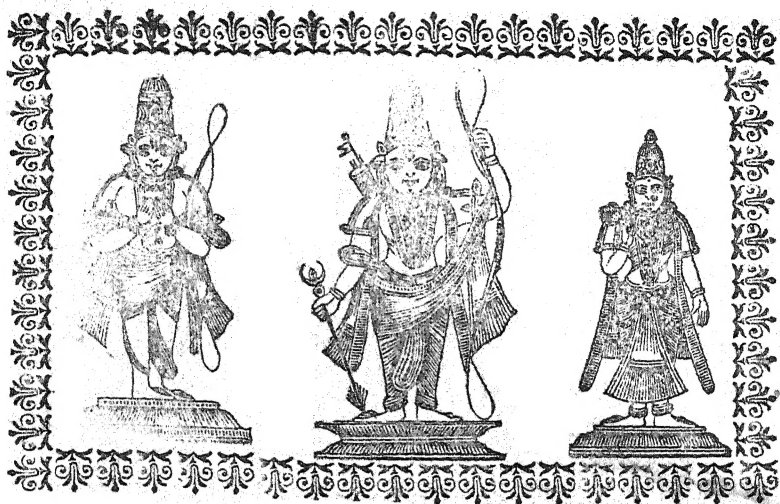
మహీశూరపురీమధ్యనర్తినాన్యంవిద్యాతరంగితౌక్తి

స్వీయముద్రాక్షరశాలాయామ్

ముద్రాపితో విజయతేతమామ్

ఇదానీమేతన్ముద్ర్యం సాధక

సం॥౧౮౯౬

త్రిమూఘమహాకవికృతా శిశుపాలవధాఖ్యమహాకావ్యేవిషయసూచికా

౧౧ ఏకాదశసర్గః-ప్రథమః తవణానమ్

౧౨ ద్వాదశసర్గః-ప్రథమః తవణానమ్

౧౩ త్రయోదశసర్గః-పాండవసమాగమపూర్వకమింద్రప్రస్థపురప్రవేశః

౧౪ చతుర్దశసర్గః-యాగరక్షాభాగం ధర్మరాజకృతాత్రికృష్ణప్రార్థనా

రాజహయయాగప్రశంసా-భీష్మకృతాత్రికృష్ణమహిమానుషర్ణవం-

నాగాంతే త్రికృష్ణస్యప్రభుమాఘాశ్చ॥

౧౫ ఐదశసర్గః-త్రికృష్ణంప్రతిశిశుపాలాక్తదుర్వచనాసహనభీష్మకోధః-

యజ్ఞవాటాత్సత్వరంనిగతస్యశిశుపాలస్య గృహంప్రాప్త్యయుద్ధసన్నహనం

త్రభటానాం దుర్నిమిత్తకథనం॥

౧౬ షోడశసర్గః-త్రికృష్ణసదస్యాగత్యశిశుపాలదూతస్య కపటసంధివచనం, త

నుగుణంసాత్వకేదుత్తరంశ్రుత్వాపితదూతస్యనిష్ఠురోక్తిపూర్వకనిర్గమః

౧౭ పృథ్వీసర్గః-దూతనిష్ఠురోక్తిపిత యాదవమనఃక్షోభాంగచెష్టాః య

గాయత్రికృష్ణసేనాసమైశనంచ

౧౮ షోడశసర్గః-త్రికృష్ణచైద్యసేనయోస్సంకులయుద్ధవణానమ్

౧౯ షోడశసర్గః-చిత్రపద్ధతిసర్గః-నానాబంధైఃప్రబంధైరుభయవీరదవ్యం ద్వ

యద్ధవణానమ్

౨౦ విశతితమసర్గః-త్రికృష్ణచైద్యయోరన్యోన్యయుద్ధవణానం - చక్కాయా

భ శిశుపాలవధకథనంచ

శ్రీమద్భగవద్గీతాసారము

శ్రీమద్భగవద్గీతాసారము

శ్రీమద్భగవద్గీతాసారము

శ్రీమద్భగవద్గీతాసారము

శ్రీమద్భగవద్గీతాసారము

అథ ప్రస్తుతం ప్రభాతవర్ణనం ప్రారభతే ॥ శ్రీమతి ॥ నాస్తి కాకుర్య స్యేత్య
కాకురవికృతభవనిః ॥ ని ॥ కాకుస్త్రియాంవికారోయశ్శోభిత్యాదిభిర్ద్వనేరి
త్యమరిః ॥ శ్రావమతీతిశ్రావోదూరభవనిః, స్నిద్ధామధురః కంఠః కంఠస్వరోయే
మౌతే అకాకుశ్చాసక్తిద్వకంఠః రక్తకంఠాశ్చత్యథః మౌగధా వైతాళికాః
శ్రుతయోనామ షడ్జాదిన్వరారంభకావయవాః శబ్దవిశేషాః తదుక్తః * ప్ర
థమశ్రవణోచ్ఛ్రయః శ్రావయతేహ్యన్వమాత్రకః । సాశ్రుతిస్సంపరిజ్ఞేయాస్వరా
వయవలక్షణేతి ॥ తాభిః శ్రుతిభిః సమధికం బహులం షడ్జవిశేషణం పశ్చిమ
విశేషణంవా ఉభయోరపి తథాత్వాత్ తదుక్తం * చతుశ్చతుశ్చతుశ్చైవషడ్జ
మస్యమపశ్చిమాః । ద్వేద్వేనిషాదగాంధారౌత్రిస్త్రీర్మృషభధైవతావితి ॥ షడ్జా
మయూరస్యకూజితానుకారి స్వరవిశేషః షడ్జంమయూరౌవదతీతిలక్షణాత్, తం
షడ్జం భిన్నవీవభిన్నకస్తంకృత్యాభిన్నకీకృత్య తత్కాలనిషిద్ధత్వాత్తదసంక్లిష్టం
కృత్యైవత్యథః, పశ్చిమోనామ కొకిలకూజితానుకారిస్వరవిశేషః * పికఃకూ
జితపశ్చిమమితిలక్షణాత్, తంపశ్చిమం వీడయంతః తత్కాలనిషేధాత్పరిత్య
జంతస్సంతిత్యథః, సతతంపీణాదివాద్యయ్యుక్తం ॥ని॥తతంపీణాదికంవాద్యమి
త్యమరిః ॥ ఋషభోపి వృషభనదీతానుకారిస్వరభేదవీవ, గావస్తవృషభభా
షిణాదితిలక్షణాత్, తేనహిస, తస్యాపి తత్కాలనిషిద్ధత్వాదితిభావః, సతతమృ
షభహీనంచయథాతథా రాత్రేః పరిణతిం పరివృత్తిం ప్రభాతమిత్యథః, ఇతి
వక్ష్యమాణప్రకారేణోచ్చైస్తారయథాతథా మౌధవాయ శ్రీకృష్ణాయ, క్రియా
గ్రహణాత్సంప్రదానత్వం ప్రణిజగదుః గానేనాచఖ్యురిత్యథః + నేర్గదన
దేత్వాదినాణత్వం పశ్చిమాదినిషేధేభరతః * ప్రభాతేనుతరానింద్య ఋష
భాపశ్చిమోపిస । జనయేత్ప్రధనంహ్యుత్పాపశ్చిత్వంపశ్చిమోపిచ ॥ పశ్చిమ

రతిరభసవిలాసాభ్యాసతాంతం సయావన్నయనయగమమీలత్తావదేవాహతో
సౌ । రజనివిరతిశంసీ కామినీనాం భవిష్యద్విరహవిహితనిద్రా భంగముచైచ
మృదంగః ॥ ౨ ॥ స్ఫుటతరముపరిష్టాదల్పమూర్తేభ్యువస్య స్ఫురతిసు
రమునీనాం మండలం వ్యస్తమేతత్ । శకటమివమహీయజ్నేశవేశాఙ్గాపాణే
శ్చపలచరణకాబ్జప్రేరణోత్తుంగితాగ్రమ్ ॥ ౩ ॥ ప్రహరకిమపనీయ స్వనిది

స్య విశేషోయంకధితః పూర్వసూరిభిః, ప్రగేప్రగీతాజనయేదశసస్య విపర్య
యమితి ॥ వృత్త్యనుప్రాసాలజ్కాః అస్తికనగేమావినీవృత్తమ్ ॥ ననమ
యయయతేయం మావినీహోగిలోకైరితిలక్షణాత్ ॥ ౧ ॥ —అథ పూర్వశ్లోకే
ఇతిశబ్దపరామృష్టానపరరాత్రప్రభృత్యత్రోత్తరక్రమభావినః ప్రభాతవృత్తా
స్తానాసగేనమాప్తివణయన్నాహ ॥ రతీతి ॥ రతిరభసవిలాసానాం-సురతస
మృగమలీలానాం అభ్యాసేనావర్తనైతాంతం క్లాంతంనయనయగచత్వ, కా
మినామితిశేషః, యావన్నామీలన్నముకులీభవతిస్త తావదేవాసౌ రజనివిరతి
శంసీనిశావసానసూచకః ఉచ్యేచ్ఛర్మదుఃకః కామినీనాం భవిష్యతా ఉత్తరక్షణ
భావినా విరహేణ విహితః కృతానిద్రాభంగోయస్తికార్తృణితద్యథాతథా ఆ
హతస్తాపితః, అత్ర విరహశబ్దేన సామధ్యోత్తచ్ఛింతాలక్ష్యతే అస్యథా అస
తస్సాంప్రతికనిద్రాభంగపాతుత్వాయోగాదితి, అత్ర రతితాంతత్వరజనివిరతిశం
సనయోర్విశేషణగత్యా నేత్రనిమీలనపేతుత్వాత్పదార్థ పేతుకం కావ్యలిం
గమ్ ॥ ౨ ॥ —స్ఫుటేతి ॥ అల్పమూర్తేమాత్రోత్సాహాత్కృత్యబింబస్యమృగసౌప్య
త్తానపాదేః ॥ ౧ ॥ భువదేత్తానపాదిస్సాదిత్యమరః ॥ ఉపరిష్టాత్ స్ఫుటతరం
ఉజ్వలతరంవ్యస్తం పర్యస్తం ఏతత్ సురమునీనాం సప్తషణ్ణాం మండలం శా
ఙ్గాపాణే కేశవస్య కృష్ణస్య తవేత్యథః, శ్రేణవేచపలస్య ప్రచలితస్య చర
ణకాబ్జస్యాల్పచరణారవిందస్య + అల్పెత్యల్పార్థే కన్పిత్యయః, ప్రేరణ
యానోదనేనాత్తుంగితముత్తుంగీకృతమగ్నియస్యతత్ విపర్యాసితాగ్రమిశ్నర్థః
మహీయోమహత్తరం శకటమివ శకటాకారం శకటాసురశరీరమివ స్ఫురతిదీప్య
తే ఉపమాంకారః, పురాకిల బాల్యేకృష్ణః శకటరూపధారిణం శకటాసురం
పాదఘాతేన పాతయామాసేతి పౌరాణికీకథాత్రానుసంధేయా ॥ ౩ ॥ — ॥
ప్రహరకిమితి ॥ స్వం స్వకీయం స్వపాల్యమిత్యథః, ప్రహరవివ ప్రహరకి

హృన్తౌఽపైఞ్చిపతిపదముపహూతః కేన దిజ్ఞా గృహీతి | ముహురవిశదవణాం |
నిద్రయా శూన్యశూన్యాం దదదపి గిరమంత బుధ్యతేనోమనుష్యః || ౪ ||
విపులతరనితః హృగరు ధైరవణ్యాః శయితుమనధిగచ్ఛన్ జీవితేహి వకాశమ్ | ౪
తిపరిచయనశ్యన్నైద్రీతంద్యః కథంచిద్గమయతి శయనీ యేశరవ్విరింకింకరోతు || ౫ ||
క్షణశయితవిబుధాః కల్పయంతః పయోగానుదధిమహతి రాజ్యే కావ్యవద్దుర్వి

యామః || ౬ || ద్వాయామప్రహరౌ నమావిత్యమరః || తమవనీయ నీతాన్ నిదిహృ
నతా నిద్రాతుమిచ్ఛతా + నిద్రా లెస్సన్నంతాల్లభశ్శత్రా దేశః, కేనచిదతీతప్ర
హరపాలేనైవ్యథః జాగృహి బుధ్యస్వేతి ప్రతిపదంపదేవదే ఉపైచ్చరుపహూ
తోమనుష్యానంతరయామికోముహుర్నిద్రయా అవిశదవణాం అన్నప్తాక్షరా
మతపవ శూన్యశూన్యాం శూన్యప్రకారామనథప్రాయామిత్యథః + ప్ర
కారే గుణవచనస్యేతిద్విర్భావః, కిర్తధారయవమత్తరేషిన్వితికర్తధారయవద్భా
వాదవయవసంపాల్, గిరమయమహంజాగర్తితి ప్రతివాచందదపి ప్రయ
చ్ఛన్నపి + నాశ్యస్తాచ్ఛతురితినుమాగమప్రతిషేధః, అంతః అంతఃకరణేనోబు
ధ్యతే-నజాగర్తి + బుధ్యతేదైవాదికాచ్ఛర్తరిలబ్, అత్రాప్రబోధప్రతివ
చక్షదానయోర్విరోధేః శబ్దః నిద్రాహస్యన భావం తత్సమాధానాద్విరోధాధా
సౌలంకారః || ౪ || — విపులీతి || రమ్యాః విపులతరస్య అతిగురుతరస్య నితం
బస్య కటిపశ్చాద్భాగస్యాభోగేన విస్తారేణ రుద్ధే ఆకాంతే శయనీయేతల్ప
శయితుమవకాశమనధిగచ్ఛన్నలభమానోజీవితేశః, పయోగాః రిపరిచయేన
పునఃపునస్సురతావృత్త్యానశ్యంతీ నివర్తమానానిద్రాయాశయంనేద్రీ నిద్రా
ప్రయక్తాతంద్రా అలస్యంయస్యనలథాఘాతస్సక్ శరవ్విరిం కథంచిద్గమయతి

ఛ్చేణనయతి కింకరోతు కిమన్యత్కుర్యాత్, శయనానవకాశే సురతమేవ
కాలయాపనోవాయత్తి తత్రైవ ప్రవృత్తఇతిభావః, అత్రశయనీయస్యేద్యగ్రో
ధాసంబంధేషిసంబంధోక్తేరతిశయోక్తిరలంకారః, తాదృగ్రాధస్య విశేషణగత్వా
శయనావకాశానధిగమమేతుత్వాత్కన్యలింగభేదఇతిసంకరః || ౫ || — క్షణేతి ||
క్షణంశయితాః సురతశ్రమాపనోదాయ సుప్తాః విబుధాః తదైవప్రబుధ్ధాః యథా
కాలప్రతిబోధితాన్వైమామితిభావః క్షణశయితవిబుధాః స్నాతానులిప్తవత్సా
ర్వకాలేతిసమాసః మహిషాః కవయశవలపరః రాత్రేరవరరాత్ర్యః రాత్రేః ప

గాపే! గహనమవరరాత్రప్రాప్తబుద్ధిస్త్రా(కాశా)సాదాః కవయశనమహీపా
శ్చింతయంత్యథజాతమ్ || ౬ || క్షితితటశయనాస్తాదుత్థితం దానవంక ప్లుతబసూలశ
రీరంశాయయత్యేవభూయః! మృదుచలదపరాంతో దీరితాందూనినాదంగజపతిమ
ధిరోహఃపక్షకవ్యత్యయేన || ౭ || దుగ్రతతరకరదక్షాఃక్షిప్తవైశాఖశ్చేతదధతిదచనిధీ

శ్చిమయామిత్యథః + పూర్వాసరేత్యాదినా ఏకదేశినమాసే అహస్సవైక
దేశేత్యాదినా సమాసాంతఃఅచ్ రాత్రాహ్నహః పునీతిపుంస్తవం తత్రప్రా
ప్తబుద్ధిప్రసాదాః లబ్ధబుద్ధిప్రకాశాస్సంతః ఉదధి మహతిసముద్రగంధీరే ఏక
త్ర కరితురగాదిభిరవరత్రగనభావాదిభిశ్చైతిభావః, అతఏవ దుర్విగాపే దు
ష్ప్రవేశే రాజ్యే కావ్యేశవ కావ్యవత్ + తత్రతస్యేవేతివతి ప్రత్యయః, పృ
యోగాక్ సామాద్యపాయాన్యస్తానాని, అన్యత్రాథగణసాధుశబ్దగంభీర్
కల్పయంతస్తర్కయంతః, బ్రాహ్మేముహూరైవార్థాయ చింతయేదార్థానా హి
తమితిస్తరణాదితిభావః, గహనం దుష్ప్రపం అన్యత్ర దుదర్శం అథజా
తం పురుషార్థజాతం త్రివర్గమిత్యథః, అన్యత్ర వాచ్యలక్షణస్యోపాయావమ
భిధేయజాతం చింతయంతి విచారయంతి ఇవశబ్దస్యోపలక్షణత్వాత్కావ్యవదితి
వతిప్రయోగేవ్యనేకశబ్దార్థగతా శౌఖిప్రార్థా వాక్యాధోపమా, సాచ కావ్య
వదితి తద్భిరగతా కవయశవతి సమానగతాచేతిసంకీర్తనా || ౬ || —క్షితితి || క్షి
తితటం భూతలమేవ శయనాంతః శయనస్థానం తస్మాదుత్థితం సుప్రాత్తితమిశ్య
థః, అతఏవ దానవజ్జుప్లుతబసూలశరీరం మదకర్షమోక్షితమహాకాయం గజ
పతిమేషః, అధిరోహతీత్యధిరోహః ఆధోఽణః + పచాద్యచ్, మృదు మందం
చలతా అపరాంతేన వశ్చిమపాదేనోదీరితః ఉత్పాదితః అందూనినాదః శృంఖ
లారవాయస్తికార్తణితద్యథాతథా పక్షవపక్షకః, పార్శ్వః || ౭ || పక్షపా
ర్శ్వగదత్సాధ్యసహాయబలభిత్రిప్సితి వైజయంతీ || తస్య వ్యత్యయేనపార్శ్వ
స్తరేణేత్యథః భూయః శాయయతి శయనంకారయతి + గతిబుద్ధిస్తాదినాఅణి
కర్తుః కౌకర్తత్వం స్వభావోక్తిరలంకారః || ౮ || —దుగ్రతేతి || దుగ్రతతరకరాః అ
తిలఘుహస్తాస్తేచ తేదక్షాశ్చవల్లవా గోపాలాః || ౯ || అభీరస్సాన్యహాహుద్యో
గోపాలోవల్లవస్తథేతివైజయంతీ || విశాఖాప్రయోజనమస్యేతివైశాఖోమంథ
నదండః || ౯ || వైశాఖమంథమంథానమంథానోమంథదండకైశ్చవరః + వి

రానారవాన్వారిణీవ । శశిసమివసురౌఘాసాస్సరముద్ధమేతే కలశిముదధిగు
ర్సింవల్లశాలాడయతి ॥౮॥ అనునయమగృహీత్వావ్యాజసుప్తా పరాచీరుతమ
భక్తకవాకోస్తారమాకణ్యక ల్యే । కథమపిపరివృత్తానిద్రయాంధాకిల (స్త్రీ)ము
కులితనయనేవాశ్లిష్యతి ప్రాణనాథమ్ ॥౯॥ గతమనుగతపిణైరెకతాంజేణనా
ద్యైకలమవికలతాలంగాయక్తేవోధపాతాః । అనకృదనవగీతం గీతమాకణ

శాఖాపాదాదణ్ మంథదండయోరిత్యణప్రళయః, వైశాఖః శైలవివేకసమి
తినమాసః, సాహచర్యాత్ క్షిప్తవైశాఖశైలోయస్తిక్ ధీరాన్గంభీరానారవా
న్దధతి దధనిదధ్ని + విభాషాజిహ్వోరితివికల్పాదల్లాపాభావః, వారిణీవ సురౌ
ఘాః శశిసమివ సారం నవనీతముద్ధర్తుం ఉత్క్రష్టుం ఉదధిమివ గుర్విం + ఉ
పమానానిసామాన్యవచనైరితిసమాసః, కలశిం కుమ్భిం ఏతే లోడయతి మ
ధ్నంతి, ఏషాపి పూర్వతనవత్పూర్వేవాక్యానోపమావాక్యసమాససంక్లిష్టా
చ ॥ ౮ ॥ — అనునయమితి ॥ అనునయం ప్రియప్రాధానామగృహీత్వానం
గీకృత్య పరాచీ పరాఙ్ముఖి వ్యాజేన కపటేనసుప్తా (స్త్రీ)భక్తల్యే ప్రభాతే॥౯॥
ప్రత్యూహోహర్తుఖంకిల్యమిత్యమరః ॥ కృతవాకోః కుక్కుటస్య ॥ ౧ ॥ కృకవా
కుస్తామ్రచూడఃకుక్కుటశ్చరణాయుధఇత్యమరః । + కృకేవచఃకిశ్చేతి ఉబ్బి
త్యయః, తారం ఉచ్చైః రుతం కూజితమాకణ్యక కథమపి గాత్రవిజృమ్భణాది
వ్యాజేన పరివృత్తా నమ్ముఖినా నిద్రయాంధాకిల అజానతీవ ముకులితనయనైవ
మిలితాక్షీనత్యేవ ప్రాణనాథమాశ్లిష్యతి ఏషా కలహంతరితా ॥ ౯ ॥ — గ
తమితి ॥ అనుగతపిణైరనుసృతపిణైర్విణానంవాదిభిఃవేణునాదైర్వంశస్వరైః
కతామేకరూపతాంగతం కలమవ్యక్తమధురం అవికలః అవినంవాదీతాలః కాం
సాద్రితాలోయస్యతత్, బోధపవ పాతు స్తస్య బోధపాతాః బోధకారణైవ
బోధనార్థమిత్యథః, ఫలస్వాపి కారణత్వమిచ్ఛాద్వాదా న్నగౌడవత్,
ఫలరాగస్యతత్సాధనప్రవృత్తిపాతుత్వాత్ + షష్ఠీపాతుప్రయాగఇతిషష్ఠీ, గాయ
క్తైర్వైతాత్కైరనవగీతమగర్హితం॥౧॥ అవగీతంతునిర్వాదేముహూర్ధ్వష్టపిగర్హితై
ఇతివిశ్వః॥ గీతంగీయమానంవస్తుఆవృత్తిర్వా గీతశబ్దస్య గీతంగానం అనకృదా
కణాయంతఃశృణ్వంతః నరేంద్రాః సుఖేన గానసుఖేన ముకులితనేత్రా నిమిలి
తాక్షాస్సంతః నిద్రాయోన్తి భజంతి ॥ వృత్త్యనుప్రాసోలంకారః ॥౧౦॥—

యతః సుఖముకులితనేత్రాయాంతినిద్రానరేంద్రాః || ౧౦ || పరిశిఖిలితక
ణఃగ్రీవమామీలితాక్షః క్షణమయమనుభూయస్వప్నమూర్ధ్వజ్ఞరేవ | రిరసయి
షతి భూయశ్శ్వప్నమగ్రే వికీణం పటుతరచపలోష్ఠః ప్రస్ఫురత్ ప్రోధమ
శ్వః || ౧౧ || ఉదయమునితదీప్తిర్యాతియస్సంగతౌ మేవతతినవర మిందుస్సౌపరా
మేషగత్వా | స్థితరుచిరివసద్యసాన్యసూయంప్రథతి స్ఫుటివిశదమేషాపూర్వ
కాష్టాంగనాయాః || ౧౨ || చిరరతిపరిభదస్యాప్తనిద్రాసుఖానాచరమమశి

వరితి || అయమశ్వః పరిశిఖిలితం స్రస్తము క్తం కర్మగ్రీవంకర్ణాచ గ్రీవాదయస్మిన్
కర్మణి తద్యథాతథా ఆమీలితాక్షః ఊర్ధ్వజానునీయస్యనఊర్ధ్వజ్ఞః ఊర్ధ్వ
జాను స్రిష్టన్నిత్యర్థః || ౧౩ || ఊర్ధ్వజ్ఞూర్ధ్వజానుస్సాన్యదిత్యమరః + ఊర్ధ్వదివి
భాషేతిజానుశబ్దస్యజ్ఞరాదేశః క్షణం స్వప్నం నిద్రామనుభూయ ఉత్తమాశ్వ
లక్షణమేతత్, భూయః పునరపిపటుతరౌ గ్రానగ్రహణసమర్థౌ చపరౌచంచ
తౌ చౌష్టాయస్యసక, ప్రస్ఫురత్ ప్రోధం ప్రస్ఫురమాణఘోణంయథాతథా
|| ౧౪ || ఘాణాతుప్రోధమస్త్రీయామిత్యమరః || అగ్రేవికీణం క్షిప్తం శ్వప్నంభూ
నం || ౧౫ || శ్వప్నంబాలత్యణంభూనక్షత్యమరః || రిరసయిషతిరసయితంమాస్వాద
యితమిచ్ఛతి + రసయైస్సన్నంతాల్లట్ న్వభావౌ క్రిరలంకారః || న్వభావౌ
క్రిరసౌచారు యథావద్యస్తుపణాసమితి || ౧౬ || — ఉదయమితి || యఇందుః
మే మమ సంగతావుదితదీప్తిః ప్రవృద్ధమగ్రీవస్మిన్ ఉదయముదయాద్రీం అభ్యు
దయంచ యాతి సత్తందు రేవోపరాం పశ్చిమాశాం పరాంగానాంగత్వాపతతి అ
స్తమేతి పాతిత్యంచగచ్ఛతి నవరమనర్హమిత్యథః, ఇతి సద్యఃసాభ్యసూయం
యథాతథా పూర్వకాష్టా ప్రాచీ ప్రేవాంగనాపూర్వనాయకాచగమ్యతే త
స్యాః స్థితరుచిర్దండహాసకాంతిరివ ఏషా ప్రభావిశదం నిర్మలం స్ఫురతి ప్రకా
శతే ప్రాచ్యామీషద్విశదాప్రాభాతికీప్రథా ప్రాదురభూదిత్యథః || అత్ర
ప్రాచీగత ప్రాభాతిక ప్రభూయామిందో పరాంగనాసంగ పాతిత్యనిమి
త్తాచేతనధర్మస్థితరుచిత్వాత్ప్రేయా, పూర్వకాష్టాంగనాయాఇతి రూపకని
రూప్యధేత్యనయోరంగాంబిభావేనసంగరః || ౧౭ || — || చిరెతి || చరమంశ
యిత్యాపి వశ్చాత్ సుప్త్యాపి పూర్వమేవప్రబుద్ధాః, సుప్తేభర్తరియాశేతేపూ
ర్వమేవప్రబుద్ధతే | నాసన్యకామయతేచిత్తేనాస్త్రీజ్ఞేయాపతివ్రతేతిస్తరణాది

యితావృత్తమెవప్రబుద్ధాః । అపరిచలితగాత్రాః కుర్వతేనస్త్రియాణావశిషి
 లభుజదకాశ్చైషభదంతరుణ్యః ॥౧౩॥ కృతధవళిమభేదైః కుంకుమేనేపకించస్తల
 యదుహరణౌభిర్భూషయన్ పశ్చిమాశామ్ । హిమరుచిరుణిమ్నూరాజతేరజ్య
 మానేజరర కమలకందచ్చేదగౌరైమయూతైః ॥౧౪॥ దధదనకలమేకంఖం
 డితామానమద్భిః శ్రియమపరమప్రాణాన్ ముచ్చవీసద్భిఃపలాశైః । కలరవము
 వగీతేషట్పదాఘేనధత్తః కుముదకమలషండేతుల్యరూపామవస్తామ్ ॥౧౫॥

తిథావః ॥ తథాపి తరుణ్యః అపరిచలితగాత్రాః అనిష్పండపపుష్కాస్సత్వః
 చిరరతిపరిభేదేనబహుకాలక్రీడాపరిశ్రమేణప్రాప్తనిద్రాసుఖానాంప్రీయాణాం
 అశిథిలాగాఢః యోధుజచక్రేణ వరస్పరభుజవలయేనాశ్లేషః, తస్యభదం విశ్లే
 షం విస్రంసనంసకుర్వతేకింతావ్లిష్టేవస్థితాః, అస్యథా తన్నిద్రాభంగస్సాన్వ
 త్ శయానం నప్రబోధయేదితినిషేధాస్కందనభయాదితిభావః ॥ రతిశ్రమోత్త
 సంచారి తదనుభావోనిద్రా ॥ ౧౩ ॥ —కృతేతి ॥ హిమరుచిశ్చంద్రః అరుణి
 మ్నూ అస్తమయిరాగేణపాతునా రజ్యమనైలోహితాయమానైః + రంజ
 ద్వేవాదికాత్కర్తరిశానన్, అనిదితామితిసలోపః, రజ్యతి త్రిణిరజతి లోహి
 తాయతిచాత్తనక్షతిభట్టవల్లః, జరరస్య పరిణతస్య కమలకందస్య చె్చదాశవ
 గౌరాః-శుభ్రాః స్వభావతత్త్వభావః, ఛేదగృహణం ధావశ్యాతిశయాక్షణం॥ని॥
 గౌరఃపీతేసితేనుణక్షతివిశ్వః ॥ లైర్తయూతైః కుంకుమేన కించిత్రాతాధవళి
 మభేదౌధావశ్యభంగాయేషాంలైరిషద్భగ్నస్వధావలైః మలయదుహరణోభి
 శ్చందనరేణుభిరివ పశ్చిమాశాం ప్రయసీమివేతిభావః, భూషయన్రాజతే॥ఉ
 పమాలంకారః ॥ ౧౪ ॥—దధదితి ॥ ఏకంకుముదషండం ఆనమద్భిర్భుకుళీభవద్భిః
 పలాశైర్దలై రనకలమథంఖండితాం క్షీయమాణామిత్యర్థః, శ్రియంశౌభాం ద
 ధత్, అపరం కమలషండముచ్చవీసద్భిః-వికసద్భిః పలాశైరపూర్ణాం పద్మా
 నాం శ్రియందధత్, షట్పదాఘేన-భ్రమరసంఘేన, కలరవంయథాతథా ఉవగీ
 తే ఉభేపీత్యర్థః, కుముదకమలషండే-కుముదానాంకమలానాంచ షండే క
 దమ్బే॥ ౧॥ అబ్జాదికదమ్బేషండమస్త్రియామిత్యమరః ॥ తుల్యరూపామవస్తాం
 ధత్తః దధాతే, అత్ర క్షయవృద్ధోరథ-ప్రవృత్తైరైకరూపైకస్యక్షయః కస్య
 వావృద్ధిరిదుగ్రహమితిభావః, అత్యోభయవిశేషణానాం తుల్యవస్థాసాధా

మదరుచిమరుచేనోద్ధచ్చతాలంభిరన్యత్యజలంబవ చిరాయస్థాయినీమాశులజ్జామ్ | వ
సనమిచముఖస్యస్రంస లైసంప్రతీదంశితకగకరజాలంబాసవాశాయవత్యాః || ౧౬ ||
అవిరతరతలీలాయా నజాతశ్రమాణామపశమ ముపయాంతం నిస్సహేం గంగా
నామ్ | పురరుషసివివిక్తైర్తారితశాప్తవ(చూ)ఘూ)న్యజస్వలయతి మదనాగ్నించూ
లతీనాంరజోభిః || ౧౭ || అనిమిషమవిరామా రాగిణాంసర్వరాత్రంనవనిధువనలీలాః

రణపాతుకతావత్కావ్యలింగమ్ || లైస ద్వయోః కృమణోపమానాపమేయభా
వరూపోపమెయోపమాన్యజ్యతే || ౧౪ || — || మదేతి || సంప్రతి శిశకరసేన్యం
దోః ఇదం కరజాలం-కిరణసమూహాః, కర్తృ ఉద్ధచ్చతా ఉద్యతా, అరుణేన అ
నూరుణా, మదరుచి తత్తుల్యంరుచిం, అరుణిమానమిత్యథాః, అతఏవ నిదర్శ
నాలంకారః || లమ్బితస్య-ప్రాపితస్య, + లభేణ్యంతాత్కర్తృణీక్తిః, రభేరశ
బ్లిటాః లభేశ్చేతి నమాగమః, అతఏవ చిరాయస్థాయినీం లజ్జామాశుత్యజతంబవ
ముఖప్రకాశనాదియముప్రేక్షా వాసవాశా-ప్రాచీ, తస్యావినయవత్యాః ము
ఖస్య ప్రాగ్భాగస్యాననస్యచ వసనమివావకుంఠనపటభవస్రంసతే గళతి మ
త్తాః స్త్రియః పాటలముఖానిర్లజ్జాః స్రస్తవస్త్రాశ్చభవంతీతిభావః, అత్ర ముఖ
సేన్యతి ప్రాగ్భాగవదనయోరభేదాధ్యవసాయాత్, శ్లేషమూలాతిశయోక్తిః, త
యా పూర్వోక్తనివర్తనా తేప్రేక్షాభ్యాంచానుగృహీతావసనమివేత్యుత్పేక్షేతి
సజ్కరః || ౧౬ || — అవిరతేతి || అవిరతరతలీలాయాసేన అవిచ్ఛిన్నసురతక్రీ
డాప్రయాసేన జాతశ్రమాణామంగనానాం సంబంధిని నిస్సహతిజతినిస్సహే
అక్షమే పచాద్యచ్, అంగే ఉపశమముపయాంతం శామ్యంతం మదనవీవాగ్ని
స్తం పునరుపసి + మాళరిఅంతరిక్షేశ్వయతి వధాల్లెఞ్జతిమాతరిశాప్త, + శ్వన్నక్ష
న్నిత్యాదినా బొణాదికోనిపాతః, వివిక్తైరమలైరనాదైర్నిశ్చ మాళతీనాం-జూ
తికుసుమానాం, ని || సుమనామాళితీభాతిరిత్యమరః || రజోభిః-పరాగైః, క
రిషైరివేతిభావః, అవ(ఘూ)మా)న్యజ అవధ్వంస్యసంభుక్షేతిభావః, జ్వల
యత్యుద్ధీవయతి ప్రాధాతికమాళితీవాతస్పర్శాత్పునరుద్బుద్ధో మదనఇత్యర్థః,
రూపకాలంకారః || ౧౭ || — అనిమిషమితి || ఇదం పురోవృత్తిఅస్ఫుటా సూ
ర్యలైజోభిభవాన్మందాయమానా ఆలోకనంపత్, ప్రకాశనంపత్తిర్యస్యతత్, అ
న్యత్ర నిద్రాభిభవాదనుద్బుద్ధవిషయావధాననశక్తికం దీపసేదం దైవమర్హి

కౌతుకేనాభివీక్ష్య । ఇదముదవసితానామస్ఫుటాలాకసంపన్నయనమివసని
ద్రంఘూణైఃతైదైవమర్చిః ॥ ౧౮ ॥ వికచకమలగంధైరంధయభృంగమాలాః
సురభితమకరందంమంద మావాతివాతః । ప్రమద మదనమాద్యద్యావనా
ద్దామ రామారమణరథసఖదస్వేదవిచ్ఛేదదక్షః ॥ ౧౯ ॥ బులితనయనతారాఃక్షా
మవక్త్రేందు బింబారజనయ ఇవనిద్రాక్షాంతనీలాత్పలాక్ష్యః । తిమిరమివదధా

జ్జ్వాలా ॥ ౧౯ ॥ జ్వాలాధాసోర్నపుంస్యర్చిరిత్యమరః ॥ సర్వస్యాం రాత్రావి
తినర్వరాత్రం + పూర్వకాలేత్యాదినాసమాసః, అహస్సర్వేత్యాదినాసమాసా
స్తః, రాత్రాహ్నహః పునీతిపుల్లింగతా అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా, అవి
రామాః-అవిచ్ఛిన్నాః, రాగిణౌ-కామినాం + పుమాశ్చియైత్యేకశేషః, న
వనిధువనలీలాః-సురతవిలాసాన్ ॥ ౧౯ ॥ వ్యవాయోగ్రామ్యధర్మమైధునం నిధు
వనంరతమిత్యమరః ॥ కౌతుకేన ననిమిషతీత్యనిమిషంయథాతథా, పచాద్యచ్,
కుటాదిత్వాన్నగణః, అభివీక్ష్య అతవప సనిద్రం ఉదవసితానాం గృహణాంసం
బంధి ॥ ౧౯ ॥ గృహగేహాదవసితవెత్త సద్దనికేతనమిత్యమరః ॥ నయనమివేత్య
తేప్రితా, ఘూణైః-భృమతి ॥ ౧౮ ॥—వికచేతి ॥ ప్రమదమదనాభ్యాం-హ
షణ్మత్తభాభ్యాం మాద్యంతినాం యావనేనోద్దామానాం ఉద్దతానాంచ రా
మాణాం-(ప్రీ)ణాం, రమణరథసఖేదేన సురతసంరంభశ్రమేణ యః స్వేదః త
స్య చెహరణే దక్షోవాతః, ప్రభాతమారుతః, వికచకమలగంధైర్వికసితాః
విందగంధైః భృంగమాలాః-షట్పదపక్షిః, అంధయన్నంధాః కుర్వంతోహయన్ ॥
+ అంధయతేస్తత్కరోతితిన్యంతాల్లటశ్చత్రాదేశః, సురభితః-సురభీకృతామ
కరందోయస్తికర్తృణితద్యథాతథా మందమావాతి-పరిచలతి, అత్య వృత్త్యను
ప్రాసోలజ్కారః * క్లేషః ప్రసాదస్సమతామాధుర్యం సుకుమారతా, అథ
వ్యక్తిరుదారత్వమోజః కాంతిసమాధయిత్యాచార్యోక్తాదశగుణాః తె ప్రాయే
ణాత్రనంభవతీతి నిపుణైరున్నయాః ॥ ౧౯ ॥—బులితేతి ॥ బులితనయనతా
రాః నిద్రాకలుషితాక్షికనీనికాః అన్యత్రాప్రసన్నవక్షత్రాః ॥ ౧౯ ॥ ఋతాక్షి
మధ్యయోస్తారెతివిశ్వః ॥ వక్త్రాణీందుబింబానీవేత్యపమితసమాసః తిమిరమి
వేత్యాదిలింగాత్, అన్యత్ర వక్త్రాణీవేందుబిమ్బాని తానితామాణి సురతప్రభా
తాభ్యాం ఘానానియాసాంతాః నిద్రయా స్వప్నైవ ముకుళభావేనచాకాంతా

నాస్సృంసినః కేశపాశానవనిపతిగృహేభ్యోయాత్మ్యమూర్వావరవధ్వః ॥ ౨౦ ॥ శిశి
 రకిరణకాంతంవాసరాంతేభిసార్భశ్వసనసురభిగంధిసాంప్రతంసంజీరేవ । వృ
 జతిరజనిరేషాత స్తయూఖాంగరాగైః పరిమళితమనింద్యైరంబరాంతంవహంతీ
 ॥ ౨౧ ॥ నవకుముదవనక్రిహాసకెళిప్రసంగాదధికరుదిరశేషామపుష్పమాంజాగరిత్వా
 అయమవరదిశోకేముంచతిస్రప్తహస్తః శిశయిమరివపాండుంహ్లానమాత్మానమిం
 ని నీలోత్పలాని అక్షిణీవ నీలోత్పలానీవాక్షిణీయాసాంతాః సృంసినః కేశపా
 శాన్, తిమిరమివాన్యత్రతు తానివ తిమిరందధానాః అతపీవ రజనయజనస్థితాః,
 అమూర్వావరవధ్వోవేష్యాః ॥ ౨౨ ॥ వారస్త్రీగణికావేశ్యైత్యమరః ॥ అవనిపతిగృ
 హేభ్యోయాంతి నిర్వాంతి, శ్లిష్టవిశేషణైయమంపమేష్యేకే, క్లేషపవాయముఖ
 యవిషయః, ఉపమాతుప్రతిభామాత్రసారేత్సన్యే ॥ ౨౩ ॥ — శిశిరతి ॥ ఏషా
 చరజనిర్వాసరాంతే రాత్యా శిశిగకిరణశ్చంద్రకీస్తమేవకాంతమభిసార్భాభిస్సృశ్వ
 సావధేణిచ్, సాంప్రతం శ్వసనైః తతాలలవాలైః, నిశ్వాస్తేశ్చ సురభిగంధిః
 సుగంధిః అనింద్యైః మనోహరైస్తస్యేందోర్మయాభైరేవాంగరాగైః పరిమ
 లితంవాప్తం వాసితంచాంబరాంతం నభఃప్రాంతం వస్త్రాంతం చ వహంతీ భ
 జంతీ సత్వరేవవృజతి, అత్రేందుతన్తయూఖాదీనాం కాంతత్వాంగరాగత్వాది
 రూపణాదృజనైరభిసారికాత్వరూపణావగమాదేకదేశవివర్తిరూపకమ్ ॥ ౨౪ ॥
 నవేతి ॥ అధికరుదిరయమిందుః నవకుముదవనశ్శియో నూతనకుముదాఽభ్యశో
 భాయాః వికాసః పరిహసశ్చ నవీవ కెళిస్తస్యాం ప్రసంగాదాసంగాదశేషామ
 పుష్పాం సకలామపిరాత్రిం ॥ ౨౫ ॥ విభావరీనక్రముషాచశరవరీతివిశ్వః అత్య
 స్తసంయోగెద్వితీయా, జాగరిత్వా-జాగరణంకృత్వా, శిశయిమః-శయితమిచ్చు
 రివ, శైత్యస్సన్నంతామప్రత్యయః, సృస్తోహస్తానక్షత్రకేశేషకరశ్చయస్యసగ్
 అవరదిశఃపశ్చిమదిశోకే సమీపే ఉత్సంగేవ పాదతుం-పాండువణం, మ్లానం
 క్లాంతమాత్మానం స్వశరీరం ముంచతి, దక్షిణనాయకః కయాచిత్సహవిహృత్యశ్చా
 తః కస్యాశ్చిదంకేశేతే తద్వదితిభావః, అత్రప్రహాసకెళికరస్రంసనాంకశయనా
 దిష్ట్యవహారాదిందుమముదవనశ్శివశ్చిమాశానాం నాయకానాయకత్వప్రతీతేస్స
 మాస్తోక్తిరలంకారః, విశేషణసామ్యంతూపలక్షణమిత్యలంకారసర్వస్వకారః ॥ సా
 చాత్యేషానుబ్ధీణా ॥ ౨౬ ॥ —

దుః || ౨౨ || సరభసపరిరంభారంభసంరంభభాజా యదధినిశమపాస్త్రంవల్లభే
నాంగనాయాః | ఏనసమపినిశాంతెనెష్యతైతత్ప్రదాతుంరథచరణవిశాలశ్రో
ణిలాలేక్షణైః || ౨౩ || సపదిపముదిసిభిఃఽలితంహక్షపాపి క్షయమగమదపె
తాస్తారకాస్తాస్సమస్తాః | ఇతిదయితకలత్రిశ్చింతయన్నంగమిందుర్వహతికృ
శమశేషంభృష్టశోభంశుచేవ || ౨౪ || ప్రజశివిషయమత్థ్వామంశుమాలీనయావత్తి
మిర మఖిలమస్తం తావదేవారుణైః | పరపరిభవితైః స్తస్వతామాశుకతుంప్ర
భవతిహివిషక్షోఽప్యేదమగ్రసరోపి || ౨౫ || విగతతిమిరవంకంవశ్యతివ్యాయా

సరభసేతి||అధినిశం నిశాయాంవిభ క్త్యదైవ్యయాభావఃసరభసఃసత్పరఃపరిరంభపి
వారమ్భోన్యాపారస్తత్రిసంరంభసంభ్రమస్తద్భాజావల్లభేనాంగనాయాఃసంబ
ద్ధియదవనసంఅపాస్త్రం తదవనసంనిశాంలె-ప్రభాతేపిరథచరణం-చక్రం,తదవద్వి
శాలాయాశ్రోణాలాలంసత్పృష్ఠమీక్షణంయస్య తేనవల్లభేనప్రదాతుంనేష్యతే,
అత్రీవచనాప్రతిదానస్య శ్రోణిక్షణలౌల్యహేతుకతావత్కావ్యలింగం|| ౨౩||—

నపదీతి||నపది-సద్యః, కుముదిసిభిర్నిలితం ముకుళితం భావక్తః హాహంత క్షపా
రాత్రిరపిక్షయంనాశమగమత్,తాస్సమస్తాస్తారకాఃఅపెతాః-అపగతాః,ఇతి శు
చాశోకేన చింతయన్నివ దయితకలత్రిః-పియభార్యః,ఇందుఃకృశమశేషంనిశ్చే
షంయథాతథా భృష్టశోభం నష్టప్రభమంగవహతి కలత్రిప్రియస్య యుగవత్సక
లకలత్రిచాశే మహా శోకోభవతీతిభావః||అల్రైందోః ప్రభాతప్రయక్తాంగకా
ర్మ్యశోభాభృంశయోః యుగవత్కుముదిన్యాదిసకలకలత్రినాశనిమిత్తహేతు
కత్వముత్ప్రేక్ష్యతే || ౨౪ ||—ప్రజతీతి || అంశుమాలీ-సూర్యః, వీహ్యదిత్వా
దినిప్రత్యయః, యావదత్థ్వాంవిషయం భూమింసప్రజతి నదృశ్యతేఇత్యర్థః, తా
వదేవారుణైః నూరుణౌ అఖిలం ఓమిరమస్తం అపాస్త్రం పరమేం పరిభవతిర
స్కారకం + జద్యక్షీత్వాదినాఇనిప్రత్యయః, తేజఃప్రతాపం తన్వతాం-ప్రథయ
తాం అశ్రీసరితీత్యగ్రసరః పురస్సరోపి + పురోగ్రతాగ్రమనరైరితి టప్రత్య
యః,వివక్షస్య శత్రోరుచ్ఛేదంకర్తుం ఆశు ప్రభవతి శక్తోతిహి సామాన్యేనవి
శేషణసమర్థఃసయావోధాంతరన్యాసః || ౨౫ ||—విగతేతి|| విరహేణఖిన్నః
రథచరణైః-చక్రేణ, సమాహ్వస్తుల్యాఖ్యః తస్యేవసమాఖ్యాసేవ్యతివా రథచ
రణసమాహ్వశ్చక్రవాకఇత్యర్థః || ౨౬ || కోకశ్చక్రశ్చక్రవాకౌరథాంగాహ్వా

వల్ ధువతివిరహాభిన్నః పక్షతీయావదేవ । రథచరణసమాహ్వస్తా వదౌత్సుక్య
 నున్నాసరిదపరతటాంతాదాగతా చక్రవాకీ ॥౨౬॥ ముదిలేయః పవనస్కాస్త్ర
 ల్యమేనవృదోషేరుపమదధురుభయ్యః కల్పితాభూపితాశ్చ । పరిమలేరుచిరాభి
 స్యోక్కృతాస్త్రప్రభాతే యవతిభిరుపభోగాన్నీరుచఃపుషపమలాః ॥ ౨౭ ॥
 విలులితకమరౌఘః కిణవల్లీవితానః ప్రతివనమచభూతాశేషశాఖప్రసూనః । క్వచి

యనామకఇత్తిమలః ॥ తిమిగం పజ్జమివేత్సుపమితసమానః, తద్విగతం య
 స్తాత్తల్ వ్యోమ యావత్పశ్యతి యావదేవ పక్షతీ పక్షమూలే ॥ ౨౬ ॥ స్త్రీపక్ష
 తిపక్షమూలమిత్యమరః + పక్షాత్తిరితితిప్రత్యయః, ధువతి-ఉత్పతితుం ధునో
 తి భూవిభూననఇతిధాతోస్తాదాదికత్వాదుపజాదేశః, తావదేవౌత్పతనాతో
 ప్రాగేవ చక్రవాకీ-చక్రవాకస్యస్త్రీ + జాతేరస్త్రీవిపయాదయోపధాదిజీ
 ష్, జౌత్సుక్యేనౌతుంతయా నున్నా పెరితానతి సరితావరతటాంతాల్-ప
 రపారభూమెన్నకాశాదాగతా ఎతేనానయోరున్ననస్కతాసమశ్చానురాగఇ
 త్యుక్తం, అత్ర రాగౌత్సుక్యయోః రసభావయోస్త్రిద్యగతల్యేనాభ సయోర్నిబ
 ధనాదూనః స్వీనామాలజ్కారః రసభావతదాభాసప్రశమానాం నిబద్ధనే ॥ ౨౭
 నవత్ప్రేయఉజ్జఃస్విసమాహితమితిలక్షణాల్ ॥ ౨౬ ॥—ముదిలేతి ॥ ప్రదో
 షే రాత్రౌ ముదితాని యూనాం షునాంసి యాభి(ర్నైతుభి) స్తాః) ముదితయ
 పవనస్కాః సంతుష్టప్రియచిత్తాః + ఉరఃప్రభృతిభ్యఃకప్, కల్పితాఉపభోగా
 య సమ్పదితాః భూపితావలయఃసనాదిభిరుపస్కృతాశ్చ ఉభయ్యః-ఉభయ
 విధాః, యవతయః పుషపమలాశ్చ + ఉభాదుదాత్తానిల్యమితి తయస్యాయ
 జాదేశః ॥ టిడ్ధాణశిత్యాదినాజీవ ॥ తుల్యమెవావిశేషంయథాతథా రుచః శో
 భామదధుర్భృతవత్స్యః, ధాన్యోలక్ష్, ప్రభాలెతూపభోగాన్నీరుజౌనిషప్రభాః
 పుషపమలాః పరిమలేన విమర్దగఁధేన, రుచిరాభిరుపభోగాదభిశురభిభిర్భ
 వతిభిర్నైకకృతాస్త్రకాః, అవధీరితాశ్చ అత్రపుషపమలాభ్యోయవతీనాం
 సామ్యోక్తిపూర్వకవిమర్దనమాత్వేనాధిక్యోక్తేర్వ్యతిరేకః ॥౨౭॥—విలులిలేతి॥
 వనెషనేప్రతిపనం యథార్థేవ్యయాభావః విలులితాః వ్యాలోలితాః కమరౌ
 ఘాయేనసః కీణాః విక్లిప్తాః వల్లీనాం, మాలత్యాతీనాం వితానావిస్తారాయేన
 సః అవభూతాని కల్పితాన్యశేషశాఖానాం మరలచంపకాదీనాం ప్రసూనాని

దయమనవస్తః స్థాస్నుతామేతివాయ (౬) ర్వ ధనుసుమవిన్దన్తోగంధిశ్చాస్త
రెషు || ౨౨ || సఖపదవలినాభీ సంధిభాగెమలక్ష్యః క్షతిమచ దశనానామం
గనాయాస్సశేషః | అపిరహసికృతానాం వాగ్విహీనోఽపిజాతః సురవిలసితా
నాంవణకోవణకోసౌ || ౨౩ || పక్రిటమలినలక్ష్యామృష్టపత్తానలీ కైఃధిగతః

యేనసః, తథాపి క్వచిత్పూర్వోక్తకమలననాదౌ కుత్రాపి నాస్తస్యస్థాస్థితిర
స్యేత్సనవస్తః స్థితిమ ప్రా ప్రాయఃవాయః వధూనాఃకుసుమాచాఃచ విమదే
న సంఘషేణ ఉద్గుధిమ ఉదూర్భతగంధేమ + గంధస్యెదిరిత్యం శ్చాంతరె
మ గృహభ్యస్తరెషు స్థాస్నుతాం స్థాయితృమేతిపూర్వోక్తసర్వోత్కృష్టసౌ
భిలాభాదిభిభావః + గ్లాఃఽచ్చగ్గ్స్నురితిగ్స్నుప్రత్యయః || వధుశబ్దోహృ
సోవీకారాంతోవ్యస్తి | యదాప్య మధుకుసుమేతిపారః మధుయక్తానికుసుమా
ని తేషాం విమదేనైత్యథః, అత్ర వాయోరస్తాయితేపిస్థాయిత్యనంబంధో
క్తై రతిశయోక్తిః తయా విమర్దగంధస్య కమలాదిగంధాదాధిక్యరూపవ్యతిరేక
ప్రతీతైరలంకారేణాలంకారధ్వనిః || ౨౨ || — సఖపదేతి || సఖపదేషు-సఖక్షతె
షు వలిషు త్రివలిషు, నాభ్యాం సంధిభాగెషు, కూర్పరాదినంధిస్థా నెషు, తథా
దశనానాంక్షతిమదస్తవ్రజేషుచ సశేషః సావశేషః కిందిదిద్యమానః, అతఏవల
క్ష్యోద్యత్యోః అంగనాయాఃసంబంధీ అసౌ వణయతి వణంకరౌతి రంజయతీతి
వణకోంగరాగః వాగ్విహీనో వాగిందియరహితోపిన్క రహసికృతానామ
పి సురతవిలసితానాంసురతచెష్టితానాం, వణయతి వక్త్రీవిణణకోవక్తావ్యం
జకత్ప్రథః, వణయతేణువ్ణల్ప్రత్యయః, వణక్రియాయాంవిస్తారేగుణో
క్తౌ వణానేప్యదతిభట్టమల్లః || జాతః సఖక్షతాదిషేవలక్ష్యమాణోంగరా
గః అన్యత్ర స్వవిలోపి చెష్టావిశేషానుమావకోజాతజ్యథః, అత్ర వాగ్వి
హీనోపిరహస్యకృతానామపి వర్ణకోవక్తై విరోధస్యన్యంజకత్వలక్షణయాపరి
హారాద్విరోధాభాసోలజ్కారః || ౨౩ || — ప్రకటేతి || ఉపస-ప్రత్యుషః వి
భక్త్యర్థేవ్యయాభావః, యదాప్య ప్రత్యుషః ప్రభాతం || ౧ || ఉషఃప్రత్యుషసీ
అపీత్యవరః || తత్ర ప్రాసితశీః భృష్టశాభః అతఏవ ప్రకటమలినలక్ష్యా స్పష్ట
భృష్టకలకోసౌ చంద్రమాఃమృష్టాః పృమృష్టాః పత్రావల్యోవత్రభంగ్యోయె
షాంతైః + నదన్యతశ్చేతికప్ || తథావ్యధిగతా రతికోభాసంభోగశ్శ్రియేషాం

కాఢైఃప్రశుభ్రఃప్రోషితత్రైః । ఉపహసితఇహసా చంద్రమాఃకామినీనాంవ
 రితశరకాండాపాండుభిగండభాగైః ॥ ౩౦ ॥ సకలమపినికామంకామలూ
 లాన్యనారీరతిరభనవిమదైభిన్నవత్సంగరాగైః । ఇదమతిమహదేవాశ్చగన్ధ
 మాశ్చర్యధామ్నస్తనఖలుముఖరాగోయన్నభేదంవ్రయాతః ॥ ౩౧ ॥ వక్రటత
 రమిమంమాద్రాక్షురస్యారమణ్యః స్ఫుటమితసవిశంకంకాంతయాతుల్యవణః
 చరణతలసరోజాకాంతిసంకాంతయా సౌవపుషిసఖవిత్రేణాలాక్షయారక్షితస్తే
 లైః పరిణతాః-పరివకావ్యః, శరకాండాః బాణాభ్యతృణకాండికాః * శరోబా
 జైదాణతృణఇతిశబ్దాణాం ॥ తద్వదాపాండుభిః కామినీనాంగండభాగైగ్గం
 డస్తలైరుపహసితఇవత్యత్ప్రేక్షా ఆపాండిమగుణనిమిత్తా నిష్కలజ్జాః సక
 లంకంసమానమానినమపహసంతీతిభావః ॥ ౩౦ ॥—అథకాచిత్తండితానాయకా
 సాగసంప్రేయాంసం ప్రాతరాగతం పజ్జుభిరుపాలభతే ॥సకలమిత్యాది ॥కా
 మేన లాలాయా అన్యనార్యాః సపత్న్యాః రతిరభసేష-సురతసంభ్రమేషు వి
 మదైః పీడనైః రజ్యతేననేతిరాగః అంగస్యరాగోంగరాగః విలెపనం అంగ
 వికాసశ్చ తస్మిన్నంగరాగే సకలమపి నిశ్శేషంయథాతథా నికామంభిన్నవతి
 విశ్లిష్టవతినతి ఆశ్చర్యధామ్నః సర్వాద్యుతనిధానస్య తపముఖరాగోముఖవికా
 సః భేదంవిశ్లేషంనవ్రయాతః, ఇతియత్ ఇదమేవాతిమహదాశ్చర్యంఖలుముఖ
 స్యావ్యంగత్వేన తద్రాగస్యావ్యంగరాగత్వాదితిభావః, అత్రవిలెపనవికాసాన్య
 యోరంగరాగయోరైవైకత్వాధ్యవసాదేనవిరోధః భేదానసంధానేర్వవిరోధఇ
 తి శ్లేషమూలాతిశయోక్తుర్వైకావ్యోధాభాసాలంకారః॥౩౧॥—వక్రకేతి॥
 కించ వక్రటతరమతిస్ఫుటమిమం సఖవిత్రేణం అన్యారమణ్యోనిజసవత్సర్యః స్ఫు
 టం మాద్రాక్షుః సవత్సంతు, దృశేలుణ్ణ్ + ఇతితావేతిశ్లేఙ్గభావవక్షేసిచిన్మ
 ధ్ధిః ॥ ఇతిబుద్ధ్యా కాంతయా త్వత్ప్రియయా సవిశజ్ఞంయథాతథా తుల్యవ
 ణః లాక్షానమానవణః వివణస్య దురపహ్నవత్యాదితిభావః, అసౌ తేతవ
 వపుషి సఖవిత్రేణః సఖవ్రణః చరణతలం సరోజమివేత్యపమితనమానః ఆక్రా
 వ్తిలింగాత్తస్యాకాంత్యా ఆఘాతేనసజ్జాన్తయా లాక్షయారక్షితోగుప్తఃఆ
 చ్ఛాదితఇత్యధః, హంత సాతుపాపీయసీలాక్షా న్వయమేవ సర్వదుర్వృత్తిషి
 శంసతి సౌపరాధాచేతి ఔప్రీయానవేత్తితిభావః అత్ర సఖవిత్రేణస్య లాక్షాసా

॥ ౩౨ ॥ తదవితథమవాదీర్యస్తమత్వంప్రియేతి ప్రియజనపరిభుక్తం యద్భుకూలం
 దధానః । మదధివసతిమాగాః కామినాం మండనశ్రువ్రజతిహిసఫలత్వం వ
 ల్లభాలాకనేన ॥ ౩౩ ॥ సవసఖపదమంగం గోపయస్యంశుకేనస్తగయసి పునరో
 స్థం పాణినాదంతదష్టమ్ । ప్రతిదిశమపరశ్రీసంగశంసీ విసవన్మవరిమళగం
 ధఃకేనశక్యోవరీతుమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతికృతవచనానూః కశ్చిదభ్యేత్ప్రవిధ్యధవితనయన
 వశ్యాత్తదేకతాపత్రైస్సామాన్యాలజ్కారః * సామాన్యః గుణసామ్యేనయత్ర
 వస్త్యంతరైకతేతిలక్షణాత్ ॥ ౩౫ ॥ — ఉచితి ॥ కించ మమ త్వమేవ ప్రియేతి
 యదవాదీరవోచః + పదేలుఃశి వదవ్రజేత్ప్రదివావృద్ధిః, తదవితథం సత్వంకు
 తః యద్యస్తాత్ ప్రియజనేన పరిభుక్తం దుకూలం తదీయమిత్యధః దధానః
 ధారయన్నిత్యధః, వసానఇతిపారే వసానఅచ్ఛాదయత్ + వసేరాచ్ఛాదనా
 భావల్లభశ్శాసనాదేశః సత్వం మదధివసతిం మమ నివాసమాగాః ప్రాప్తః,
 + ఇతోగాలుశి ॥ యుక్తంచైతదిత్యాహ కామినాం మండనశ్రీర్వల్లభానాం
 పెరియసీనామాలాకనేన సఫలత్వంవ్రజతిహి అప్రియాచేత్కథమిదృశీ మే స
 భావనేతిభావః అథాంతరన్యాసః ॥ ౩౬ ॥ — ననెతి ॥ కించ నవానిసఖపదా
 నియన్తి తదంగం వపురంశుకేన గోపయసి అచ్ఛాదయసి + గుపెశ్చేరాది
 కాత్సన్వధేఃశి ॥ దంతేనదష్టమోష్టం పునరోష్టంతుపాణినా స్తగయసి చ్ఛా
 దయసి + స్థగిరపిచౌరాదికః దిశిదిశిప్రతిదిశం + విభక్త్యధేవ్యయాభావః అ
 వ్యయాభావే శరత్ప్రభృతిభ్యఇతిసమాసాంతష్టచప్రత్యయః విసర్పత్ ప్రసర్పత్
 అపరశ్రీసంగశంసీ స్త్ర్యంతరసంగనూచకః, అనన్యప్రభవత్వాత్తస్యేతిభావః
 నవః పరిమలాన్యోగస్తః పరిమలగస్తః ॥ ౩౭ ॥ విమర్దోల్లేపరిమలఇత్యమరః ॥ క
 న-కేనాపాయేన, వరీతుమాచ్ఛాదయితుం + హృతావేతిఇటాద్విధ్యః శక్యః న
 కేనాపి శక్యఇత్యధః ॥ అత్ర సఖదంతక్షతయోరంగోస్తాచ్ఛాదనేవిసర్పణస్య
 గంధానాచ్ఛాద్యత్యేచ విశేషణకత్యా మౌతుత్వాత్కావ్యలింగద్యయేన సజా
 తీయసజ్గరః ॥ ౩౮ ॥ — ఇతితి ॥ ఇతి పూర్వశ్లోకచతుష్టయోక్తరీత్యా కృతవ
 చనాయాః కృతాపలమ్భయాః, గళితనయనవారెరధైర్యాన్తుక్తాశ్చోః పెరియ
 స్యాఇతిశేషః కశ్చిన్నాయకాభిఖ్యత్ త్రన్యత్ + నాభ్యస్తాచ్ఛాతురితినుమభావః
 అభ్యేత్ప్రగత్య పాదయోరవనామమవసతింయాతి ప్రణామేన ప్రసాదయతీత్య

హారేర్యాతిపాదావనామమ్ | కరుణమపి సమధృమానినామానభేదే రుదితే
ముదితమస్త్రం యోషితావిగ్రహేషు || ౩౫ || మదమదనవికాససప్తభాష్ట్యోన్
గయానాం రతికలహవికీర్ణైర్భూషణైరచిరైషు | విదధతిసగృహేషాత్పుల్ల
పుష్పోపహారంవిఫలవినయయత్నాః కామినీనాంవయస్యాః || ౩౬ || కరజదశన
చిహ్నంనై శమం గేన్యనారీజనితమితిసరోషామీష్యయాశంకమానామ్ | స్తర

ధః | నను కథమీదృశ్చార్ద్రవం తథాహంకారిణస్తస్య రోదనమాప్రేణ తత్త్రా
హ || కరుణమితి || తథాహి విగ్రహేషు-ప్రణయకలహేషు, యోషితాం కరుణ
మపి దీనమపి రుదితమశ్రుమోచనం మానినామహాజ్కరిణాం పుంసాం మాన
భేదే అహాజ్కరిణిరాసే నమర్దం శక్తమస్త్రం సాధనముదితముక్తం + వదేః
కర్తృణీక్తః పచిస్వపీత్యాదినాసంప్రసారణం, దీనేప్రణయినే, పుంసాం కోహ
జ్కరిణిభావః || అథాంతరన్యాసః ఏషాచ ఖండితానాయికా * సీత్యాన్య
త్రానిశాలపాతరాగతైపాణవల్లభే | అన్యాసమౌగవిహ్నేస్తుఖండితేష్యోన్
కషాయైతేతిలక్షణాత్, నాయకస్తుభృష్టః * వ్యక్తగానిర్భయోభృష్టతీతిలక్షణో
త్, నచేహవిభ్యద్విశేషణిరోధః ఆగమనకాలే నిర్భీకతాయావీవలక్షణోపయో
గాత్, అన్యథాచైరస్యాదితిభావః అయంచపూర్వం సహృదయః అన్యథారసా
భాసంత్యాహుః || ౩౫ ||—మచేతి||మదమదనయోర్వికాసేన విజృంభణేన స్ప
ష్టోభాష్ట్యోన్యోదయఆవిర్భావాయాసాం తాసాంకామినీనాం రతిరేవ కలహ
స్తస్మిన్ వికీర్ణైరతస్తతోవిక్షిప్తైర్భూషణైరచిరైషు గృహేషు వయస్యాః స్ని
గ్ధపరిచారికాః వినీయంతేస్త్రిన్నితి వినయోధికారఃతత్రయత్నోవిఫలోయాసాం
తాః విఫలవినయయత్నాః నిష్ఫలస్వాధికారోద్యోగాసృత్యః ఉత్పన్నైఃపుష్పై
రుపహారం పూజాంనవిదధతి నకుర్వంతి, అత్ర సమృద్ధవస్తువర్ణనాదుదాత్తాలం
కారః * తదుదాత్తంభవేద్యత్రసమృద్ధవస్తువర్ణనైతిలక్షణాత్, తేన తా
సాం తేషాభరణేషు వస్త్రమాల్యాదివత్ నిర్మాల్యబుద్ధిధర్మ్యతే || ౩౬ ||—
కరజేతి || విలసనశీలావిలాసీ + వాకషలసేత్యాదినాఘనణప్రత్యయః || అం
గ-నిజాంగ, నిశాయాంభవంనైశం + నిశాప్రదోషాభ్యాంచేత్యణ్, కరజదశన
చిహ్నం-నఖదంతక్షతం, అన్యనారీజనితం న్వసపత్నీకృతమితిశక్యమానాం వి
భ్యసతీం అతేవీణష్యయా అక్షమయాసరోషాం స్త్రియం నిజవధూం మత

సింఖలుద త్తం మత్తయైత త్వయైవ స్త్రియమనునయతీత్థంప్రీడమానాంవిలాసీ || ౩౧
 కృతగురుతరహార ఛేదమాలింగ్యవత్సౌపరిశిథితగాత్రై గంతుమాప్యచ్ఛమానై |
 విగళితనవముక్తాహులబాష్పాంబువిందు స్తనయుగమబలాయా స్తత్క్షణం రోదితీ
 వ || ౩౨ || బహుజగదపురస్తాత్రస్య మత్తాకిలాహంధకరదకిలచాటుప్రోథయోషి
 జ్వరస్య | విదితమితిసఖిభ్యో రాత్రివృత్తంవిదింత్య వ్యవగతమదయాహ్నిప్రీడి
 తంముగ్ధవధావ్ || ౩౩ || అరుణజలజరాజీముగ్ధహస్తాగ్రపాదాబహులమధువ
 యా మదమూఢమాత్సయైవైతద్దత్తమేనంకృతంఖలు నస్త రసినాభిజానాసికిమితి
 కాసుః, ఇత్తమనెనప్రకారేణ ప్రీడమానాం స్వకృతప్రత్యభిజ్ఞానాల్లజ్జితాం సతీ
 మనునయతి అంగీకారయతి స్వమాగ్ధ్యప్యాఘాతోనిరేంద్రభల్లజ్జయావ్యజ్యతై ||
 ౩౪ || —కృతేతి || కృతాగురుతరస్యహారస్య ఛేదాయస్త్రితత్తథా ఆలింగ్య
 పరిశిథితగాత్రై శిథిలీకృతాంగై పత్సౌ-భర్తరి, గంతుమాప్యచ్ఛమానై-ఆమం
 త్రయిమాణేనతి + ఆజీనువుచొచ్చిరుపసంఖ్యానాదాత్మ నెవదేకతేరిలటశ్చా
 నజాదేశః || తత్క్షణం-తస్మిన్నైవక్షణే, అత్యంతసంయోగేద్వితీయా, అబలాయాః
 స్తనయుగంకత్పై విగళితా నిస్సుక్రితాఃనవముక్తాః సూతనమాక్షికానైవ స్థూ
 లబాష్పాంబువిందువాయస్త్రికర్తృణితద్యథాతథారోదితీవ విరహానహిస్తుతయా
 రోదనంకరోతివెతున్తేప్రేక్షా రూపకసజ్జీణాః + రుదాదిభ్యస్సార్వధాతుకే
 ఇతీదాగమః || ౩౫ || —బహ్వేతి ! అహ్ని దివసే, వ్యవగతమదయా-ముగ్ధ
 వధావసఖిభ్యోవిదితం రాత్రౌ త్వయైత్తంకృతమితి సఖిభిరాఖ్యాతమిత్యర్థః,
 రాత్రివృత్తం-రాత్రౌకృతం స్వచేష్టితిమిత్యర్థః, మత్తా-మదమూఢా అహం
 తస్యప్రియస్య పురస్తాదగ్రే బహు-అనేకం, జగదకిల-గదామిస్తకిల, కిలేత్రై
 తిహ్యై, అతపవ + పరోక్షైలిట్, ఇలుత్రమోవెతిపక్షే నిత్యావభావాద్యల్పధ్య
 భావః, చ-పునః, ప్రోథయోషితాతుల్య-ప్రోథయోషిద్వదిత్యుపమా! తేనతు
 ల్యమిలివతిప్రత్యయః || అస్యప్రియస్య చాటు-ప్రియవచనం, చకరకిల-అకార్షం
 కిల + లిడాదిపూర్వవత్, గుణావిశేషః, ఇతివిచింత్య-విమృశ్య, ప్రీడితం-లజ్జ
 తం, భావేక్తః నిజకార్యప్రకారేన లజ్జాత్రసంచారిభావః! భావనిబంధనాత్ప్రే
 యోలజ్కారః || ౩౬ || — అరుణైతి || అరుణజలజరాజీవ-రక్తకమలశ్రేణీవ,
 ముగ్ధం-సుందరం, హస్తాగ్రపాదం హస్తాచలగ్రపాదాచయస్యాస్యా, బహులం

మాలాకజ్జలంచీవరాక్షి । అనుపతతివిరాచైఃపత్రిణాంవ్యాహరంతీ రజనిమచిరజా
తానూర్వసంధ్యానులౌవ ॥౪౦॥ ప్రతిశరణమశీణజ్యోతింగ్నానృహితానావిసి
విహితవిరిజ్జే సామధేనీరధీత్య । కృతగురురీతౌఘధ్వంగమధ్వర్యవదైన్యన్త్య
మధుపమాలాకజ్జలం ఓజ్జలమివమధుపమాలాయయోస్తే లై ఇందీవరే అక్షిణ్యవ
ఇందీవరేఇవ అక్షిణీయస్యాః సాబహులమధుపమాలాకజ్జరచీపరాక్షిపత్రాణాంప
క్షిణాంవిరాచైరావ్యహరంతీఅలపతి॥౫॥వ్యాహరంఉక్తిరపిచిమిప్యవరి॥అచిర
జాతా-సదోద్భవా, బాలాచ పూర్వసంధ్యా-ప్రాతస్సంధ్యా, సులౌచ పుట్రివ,
రజనిమనుపతతి-అనుధావలి, జననీమివెత్యంశం ॥ ఇహ విరాచైరావ్యహరంతీ
తి వ్యభిచరణపరిశామః ఆత్మజ్ఞేభావాయమా ॥౪౦॥ — ప్రతీతి ॥ అగ్ని
రాహితోదైస్తేషామగ్నానృహితానాం-అహితాగ్నినాం + వాహితాగ్నానృది
ప్సివతినిష్ఠాయాః పరినిపాతః, ప్రతిశరణం-ప్రతిగృహం ॥౫॥ గణాగృహర
క్షితౌగ్రిత్యమరః ॥ అశీణజ్యోతిరక్షతార్చియమగ్నిరాహ-పనియగి దిధినా +
యజ్జకర్తృణ్యజపన్యూఖసామస్విత్యాదిశానా కర్తృత్వనిహిత యథాయోగము
చ్చారితాః పరిధ్వాః స్వరావికశృత్యాజయశ్చిలాప్రోదైస్తేః + త్సుబ్దసావంలే
త్యాదినారేభ్యశబ్దేఇతిగాతాఃస్వరవిరిభ్యశబ్దో నిష్ఠాన్తోఽనిట్కల్పేనసంపాదితః
అధ్వర్యవదైన్యః-ఋత్విష్ణ్వేష్టైః, ఋత్విష్ణ్వశేషవాచినా అధ్వర్యవశబ్దేన ఋ
త్విష్టాతోపలక్షణత్వాత్, యదావధ్వర్యవదైన్య ముఖ్యోదేషాల్లైః అధ్వ
ర్యవగముఖైశ్చతుర్భిరృత్విష్ణురీత్యథః, తస్మాద్భ్యపూర్ణమానయోన్యజ్జకర్తృత్వ
శ్చత్వాగఋత్విజఇతిశ్రవణాత్, దగ్ధశ్చాయం తలైవ సాన్యాన్యవిభానాది
తి॥సామిధేనీః, ప్రవోవాజాఇత్యాదికాఽగ్నిమింధనీ ఋవోఽధ్వపరిత్యా॥౫॥
ఋక్సామిధేనీధాయ్యాచయాస్యాదగ్నిసమింధనీత్యమరః ॥ సామిధేనీగృహణం
యాజ్యాపునసవాశ్యాదిమంత్రాంతరాణామధ్వపలక్షణం, క్మతో గ రుచిదు
రితానామోఘస్య ధ్వ-సాయస్తిక కర్తృణితద్యథాతథా సాధు-సమ్యక్, హుతం
దేవశాద్దేశేనత్యక్తం, సన్నియతఇతిసాన్యాన్యం హవిర్విశేషకవచ్రందధ్వ
మావాస్యాయామైంద్రంపయోమావాస్యాయామితివిహితే దధివయసీఇత్యథః
+ పాయసాన్యాన్యానికాయ్యధాయ్యామాసహవిర్నివాససామిధేనీప్సివతి హ
విర్విశేష సమ్పూర్వాన్నయలైర్ణ్యదాయాదేశోపసగదీఘానిపాతః, ఉపతీ

తమయమువలీధేసానుసాన్మయ్యనుగ్నిః || ౪౦ || పృథ్వీతజపవిధీనామాస్యము
దృశ్మిదంతం ముహురః హితమోఽప్యైర్మరైలక్ష్యమిన్ద్రైః | అనుకృతిమను
వెలంఘట్టిశోభుట్టితస్యవృజతినియమభాజాం ముద్గముక్తాపుటస్య || ౪౧ || నవ
కనకపిశుంగంవాసరాణాంవిధాతుఃకలభికులిశపాణైర్భాతిభాసాంతానమ్ | ౪౨

ధే ఆసాద్విదయతి + లిహఆసాద్విదయతిధాతాస్సవిరితేత్వాత్ లటితజీటరేచ్ఛిం
భుత్విష్టుత్వథలాపదీనూఃఅత్రాగ్నేసాన్మయ్యోపలేహసస్యత్తరకాలభావి
వైపి తమవలక్షితస్య కర్తృణఉదితఆదిత్యై పౌణణమాస్యాస్తంత్రంపృక్రమయ
తి ప్రాగుదయాదమావాస్యాయావతి, శాస్త్రాత్తత్కాలప్రకాంతస్య వర్తమా
నత్వాత్తస్యాపి వర్తమానతావ్యవదేశః | ఏతచ్ఛాసితాగ్నిత్వమాత్మైణ కాల్విశే
షానందరేఖోక్తమితి పూర్వాక్తవంప్రౌదయాద్యవిరోధః అథవా ఉచిలైజహో
త్యనుదిలైజహోతి ప్రాతర్జహోత్యగ్నిహోత్రమితి తత్కాలతావత్సమిధేనీ
సాన్మయ్యశబ్దయోర్ధ్వత్రహవిర్ధాతృపరత్వమాశ్రిత్యాగ్నిహోత్రపరత్వేన వ్యా
భేద్యం, తస్మాదగ్నిహోత్రస్య యజ్ఞకృత్వం ఏకఋత్విగ్నిత్యేకాధ్వయ్యకత్వేపి
అధ్వయ్యసరైర్వరి బహువచనం యజమానబహుత్వానుపపద్యతఇత్యాహురిత్య
లంధాఽదనగోష్ఠీవ్యననెన || పృథ్వీనుప్రాసోలజ్కారః స్పష్టమివ || ౪౦||—
ప్రకృతేతి || పృథ్వీతజపవిధీనాం-ప్రకృతజపకర్తృణాం నియమభాజాం త
పస్వినాంనందంధి ఓమైభద్రైర్దైన్ద్రైః + శరీరావయవాచ్ఛేతియత్ప్రత్యయః అ
క్షరైః వక్షణైః ఉపూపధ్ధానీయైరిత్యగ్నః ఉపూపధ్ధానీయానామోష్ఠావిత్వము
శాసనాత్, ముహురఃపిహితమావృతం అన్ద్రైరనోర్దైర్మరైలక్ష్యందర్శనీ
యం | అతఏనోదృశ్మిదంతం ఉద్గతాంశవోదంతాయస్యతేహాస్యం ముఖం అను
వెలం-ప్రతిక్షణం, ఘట్టిశోభుట్టితస్య సాణిత్యాన్తఃసూక్ష్మఃకటితవిఘటితస్యవి
శేషణసమాసః || ముద్గం-సుందరం, యన్తక్తానాః-ముక్తాఫలానాం పుటం కొ
శః శక్తిక్తిరియావత్ | తస్యానుకృతిం సామ్యంవృజతి ఉపమాలజ్కారః || ఏతే
న శ్లోకద్యయేన బహువః కర్తృనిస్తాస్తవోనిష్ఠాశ్చబ్రాహ్మణాభగవంతమనుయాం
తీతికథితమ్ || ౪౧ ||—నవేతి || కులిశంపాణాయస్యసకులిశపాణిరింద్రః + పృ
హరణార్థేభ్యః పరెనిష్ఠానప్రత్యాభవతఇతి పాణేఃపరనిపాతః | ఏతదేవాత్ర
వ్యధికరణబహువీమాశ్చజ్ఞాపకం తస్య కకుభి ప్రాచ్యాఽదిశి నవకనకపత్మిశ

అశకుననదాహారంభమఁభాంసిదద్వాజ్విలితమివమహాజ్ఞేరూర్ధ్వమూర్వానలా

॥ ౪౩ ॥ వితతపృథువరత్రాత్రుల్యరూపైమాయూతైః కలశఇనగరియాన్

రాకృష్యమాణః । కృతచపలవిహంగాలాపకోలాహలాభిజలనిభ జలమ

౧ పేషఉత్తార్యతేకః ॥ ౪౪ ॥ పయసినలిలరాశేనక్తమంతనిశ్చక్షుఃస్ప

టమనిశమతాపిజ్వాలయాబాడదాగ్నైః । యగయమిచమిదానీమంగముద్యద్దధా

తి జ్వలితభదిరకాష్టాంగారగారంవివస్వాన్ ॥ ౪౫ ॥ అతఃపిసరుదినాసౌకేషలం

హృదయాద్విక్షణముపరిగతేనత్తాభృతస్సగ్వపీవ । నవకరికరేణ స్వప్తబంధూ

౧౦ వాసరాణాం విధాతుర్దినకరస్య భాసాం వితానం కరజాలం మహాజ్ఞేం

భాంసి జలానిదద్వాజ్విలితమహారావనలార్చిర్బడబానలజ్యోతిరివ భ తీర్త్యైవైతా ॥

౪౩ ॥ —వితలేతి ॥ వితతాభిః-ప్రసారితాభిః పృథువరత్రాభిర్త్రహాజ్జభిస్త్రుల్య

రూపైస్తుల్యాకారైర్మయాతైః కిరణైగరియాన్ కలశఇవాకృష్యమాణస్సదా

పిషః అర్కః కృతశ్చపలః సత్సరోవిహంగాలాపకోలాహలః కలకలోయా

భిర్త్రాభిః దిగ్విజలనిభేః జలమధాన్యదుత్తార్యతే ఉద్ధియతే తరిల్యాణాంలాత్క

ర్మసిలత్ । యథాకుతశ్చిత్కూపాల్ కుంభపాశ్చేరాకృష్య సకలకలంబహు

భిఃస్త్రీభిరుద్ధియతే తదవదితిభావః । అత్ర వరత్రాత్రుల్యరూపైఃకలశఇవేతి

సోపమాభ్యాం విహంగాలాపకోలాహలేతి రూపకేణచాజ్జీవితాలర్కస్సదిక్ష్

ప్రకౌత్తారణోత్ప్రేక్షావ్యంజకావ్రయోగాత్ప్రతియమా నేతి సజ్కరః ॥ ౪౪ ॥

పయసీతి ॥ అయంచ వివస్వాన్ నక్తం సలిలరాశేః పయసి సముద్రస్య జతేని

మగ్నైః అంతర్బడబాగ్నేజ్వాలయా కాంత్యా అనిశఁ సదా అజాపితవ్రఃస్ఫు

టమితు్యైవైతా ॥ కుతః యదిదానీముద్యన్ ఇదజ్వలితః ప్రజ్వలన్యఃఖదిర

కాష్టాంగారస్తదవద్గౌరమరుమంగందధాతి ॥ ౪౫ ॥ గౌరూరణసి తేపీతే ఇతి

విశ్యః ॥ ౪౫ ॥ —అతుహినేతిక్షణముపరిగతేన స్థితేనాతుహినరుసా అర్కే

న కేవలమసౌ ఉదయాద్విః పూర్వాద్విః ॥ ౪౬ ॥ ఉదయఃపూర్వవరప్రత్యక్షమరః॥

పుష్టైః వికసితైః బంధూకసూరస్తబక్తైః బంధుజీవకకుమగుప్తైః విరచితం

॥ ౪౬ ॥ బంధూకోబంధుజీవకఇత్యమరః ॥ శేఖరం అవతంసం ॥ ౪౭ ॥ శిఖాస్వాపీ

ఉశేఖరావిత్యమరః ॥ నవిభర్తి కింతు ఏతే నర్వనత్తానృతః వర్సితాః క్షణ

క'మాన సబకరవితమేతే శ్శేఖరంబిభ్రాతీన ॥ ౪౬ ॥ ఉదయశిఖరిశృంగపాగిగజై
షే వ్యపరింగఁ సకమలముఖహాసం వీక్షితఃపద్మినీభిః । వితతమృదుకరాగ్రశ్శ
బ్దయంత్యానయోభిఃపరిపతతిదివాజ్యైశ్శాలయాదాలూఢ్యః ॥ ౪౭ ॥ క్షణమ
యముపవిష్టఃక్షాతలస్యస్తపాదః ప్రణతిపరమపెక్ష్యప్రీతమహ్నయలోకమ్ । ధు
పసతలమశేషం ప్రాప్త్యవక్షిష్యమాణః క్షితిధరతటపీరాదుత్థితస్స ప్తనప్తి ॥ ౪౮ ॥

ముపరిగతేన ఊర్ధ్వమవస్థితేన నవకరనికరేణ ఉక్తలక్షణం శ్శేఖరంబిభ్రాతీవేగ్య
త్యైక్షా ॥ సకేసలమర్చ్యశాదయాద్యరేన బంధూః శ్శేఖరంబిభ్రాతీ కింతుతత్కళ
జాలన సర్వేషి పంసితాస్తథేత్యథః ॥ ౪౯ ॥ — ఉదరేతి ॥ ఏషబాలఉదిత
మాత్రః శిశుః బాలశ్చాసానూఢ్యశ్చబాలసూఢ్యః ఉదయశిఖరిశృంగస్య-ఉదయా
ద్దిశిఖరస్య ప్రాంగణేషు రింగఁ సజ్చ్ఛరే పద్మినీభిర్నశీభిః స్త్రీషశేషేష్చ
॥ ౫౦ ॥ పద్మినీస్త్రీషశేషీతివిశ్వః ॥ కమలాన్యేనముఖాని తేషాం హాసేనవికా
సేసహాసేనచనహయస్తికార్తృణితద్యథాతథావీక్షితస్సకవయోభిః పక్షిభిః॥౫౧॥
వయఃపక్షిణిబాల్యాదావితీవిశ్వః॥ శబ్దయంత్యాః శబ్దయంత్యంత్యాః ఆగచ్ఛ ఆగ
చ్ఛ వస్సేతివ్యాహరంత్యాఇత్యర్థః+ శబ్దశబ్దాల్ తత్కరో'తీతిన్యంత్యాల్లటశ్శతరి
జీన ॥ దివాంతరిక్షస్య మాతుశ్చాంకేసమిపేఉర్వంకెచవితతాని ప్రసృతానిమ్న
దూని కరాగ్రాణి కిరణాగ్రాణిహస్తాగ్రచయస్ససక హేలయా లీలయా పరి
పతతిశ్శేషమూలాతిశయోక్త్యనుగృహీతరూపకమ్॥౫౨॥—క్షణమితి ॥ అయంస
ప్తనప్తిరర్కఃక్షణముపవిష్టఃక్షితిధరతటమధ్యాసీనః-క్షాతలస్యస్తపాదః,ప్రణామ
స్వీకారాయ భూతలప్రసారితాంఘ్రిరిత్యథః, ప్రణతిపరం నమసాగరం కు
ర్వాణం ప్రీతం ప్రణామస్వీకారాత్సనుష్టంలొకం జనమహ్నయ ర్పుజితి॥౫౩॥
చాక్రేర్పుషిత్వంజసాహ్నయేత్యమరః ॥ లవెక్ష్యకృపావలోకేన సమ్భావ్యాశే
షు భువనతల లోకస్వరూపం ప్రత్యవేక్ష్యమాణః అనుసంధాస్యమాసఃక్షి
తిధరస్య తట పీఠమివ-సింహాసనమివ, ఆనృత్రీ తటమివ పీఠం తస్మాదుత్థితః
ఉదయాద్దిమతిక్రాంత్యర్థః ॥ యథా కశ్చిన్త రాజః సింహాసనోపవిష్టః
క్షణం ప్రణతజనమాదృశ్యే అథ సకలస్వరాష్ట్రప్రత్యవేక్షణాయ సహసాత్తా
యగచ్ఛతి తద్వదిత్యథః అత్ర ప్రకృతార్కవిశేషణవైభవాదప్రకృతమహా

పరిణతమదిరాధంభాస్కరేణాశుబాణైస్త్రిమిరకరిఘటాయాస్సర్వదిక్షు క్షతా
యాః । రుధిరమివహంత్యాభాంబాలాతపెన చ్చురీమభయరోధోవారితం
వారిసద్యః ॥ ౪౯ ॥ దధతిపరిసతంత్యాజలవాతాయనెభ్యస్తరుణతపసభాసో
మందిరాభ్యంతరేషు । ప్రణయిమననితానాం ప్రాచిరిచ్చత్సుగతుఃకపిలవద
నముక్తోత్తప్తనారాచలీలామ్ ॥ ౫౦ ॥ అధిరజనివధూభిఃపీతమైరెయరిక్తం కనకచ
షః మెతద్యోచనాలాహితేన । ఉదయదహిమరోచిజ్యోతిషాకాశ్రంతమంతర్గ
రాజప్రతీలెస్సమాసాక్తిః ॥ ౫౧ ॥ —పరిణతేతి ॥ సద్యః బాలాతపెన చ్చు
రితం రూషితం, అతఏవ పరిణతమదిరాధం-సుపకవసురాసన్నిభం, ఉభాభ్యం
రోధోభ్యం వారితమనరుద్ధం ఉభయరోధోవారిలం + ఉభాదుదాత్తానిత్యమి
త్యత్రనిత్యగ్రహణసామర్థ్యాద్యప్తివిషయో ఉభశబ్దస్య స్థానై ఉభయశబ్ద
ప్రయోగఇత్యుక్తంప్రాక్ ॥ వారి జలం భాస్కరేణ కస్కాదిత్వాత్సర్వం ॥
౬. శుభిరేపబాణైః సర్వదిక్షుక్షతాయాః ప్రహృతాయాః తిమిరమేన కిరీ
టాగజసంఘః తస్యారుధిరమివేవ్యత్ప్రేక్షా, వహంత్యాభాన్తి ॥ ౪౯ ॥ —ద
ధతీతి ॥ జాలవాతాయనెభ్యః-గవాక్షవివరేభ్యః, మందిరాణామభ్యంతరేషుపరి
సతస్త్యస్తరుణతపసభాసః బాలారూకిరణాః వనితానాం ప్రణయిమ ప్రాతర్గ
న్తుమిచ్చత్సునత్సు కుపితేన మదనైన ముక్తానాముత్తప్తానామగ్నిజ్వలితలైజసాం
నారాచానాం బాణవిశేషాణాం లీలాం శోభాండధతి అత్ర లీలేవలీలేతిసాదృ
శ్యాక్షేపాదనమృవద్యస్తుసమ్భూధాన్నిగర్హనా ॥ ౫౦ ॥ —అధీతి ॥ అధిరజని ర
జన్యాం విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః । వధూభిః పీతం మైరెయం మద్యం యస్య
తత్ అతఏవ రిక్తం మైరెయరిక్తం ఏతత్ కనకస్యచషకం స్వర్ణస్యపానపాత్రం
(అవయవప్రస్థావికారాభతా)ని॥ చషకోస్త్రీపానపాత్రమితిమరః ॥ రోచ
నాలాహితేన-గోరొచనారుణేన, ఉదయత ఉదయమానస్యా హిమరోచిషః అ
గ్నిస్య జ్యోతిషా తేజసా అస్తరభ్యంతరే ఆకాశంతం వ్యాప్తంసత్ ఆద్యాపిఇ
దాసీమపి, తథైవ పూర్వచేన మధుసఅపూణామివేభ్యభాః + సామాన్యష
ష్టాయోగ్యవిశేషపర్యవసాననియమాత్-షష్ఠీశేషఇతిసంబద్ధసామాన్యేషష్ఠీకర
ణస్యాపికారణత్వాదితి భాతి-శోభతే, అత్రాతపాకాశ్రంత మధుపూణాలోవ
త్ప్రేక్షయా అతప మధుభిమాద్యాగ్రింతిమాన్వజ్యతే ॥ ౫౦ ॥ —

ధునశ్చవతఃపైవాపూర్ణమద్యాపిభా తి ॥౫౦॥ సీరదుచితయినీయేన క్తమేకాంతము
క్తం దినకరకరసంగవ్యక్తకౌసుంభకాంతి । నిజమితరతిఁజ్ఞాజానతీము త్తరి
యం పరిహసతిసఖీస్త్రీమాదదానాఁదినాదౌ ॥౫౧॥ ప్లుతమివశిరాఁకోరం
శుభిర్యన్నిశాసుస్పటిః మయమరాజద్రాజతాద్విస్థలాభమ్ । అరుణితమకరౌ
రైర్వేత్తకా శ్శీరజ్జూభన్నపితమివతదేతద్భానుభిభాఁతిభానాః ॥౫౨॥ సఽస
సఖిపదాంతదఃప్తకేశప్రమోకంప్రణయినివిదధానేయోషితా ముల్లసంత్యః । వి
దధతిదశనానాంసీత్కృతావిష్కృతానామభినవరవిధానః పద్మరాగానుకారం
౫౩ ॥ అవిరతదయితాఁగానంగసంచరితేనమృరితమభినవాన్యక్కాంతినాకుం

నితెతి ॥ నక్రం-రాత్రి, శయినీయే-తల్ప, ఏకాంతము-క్రమత్యనత్యక్తం, సిత
రువి శుభివణం కింతు దినాదౌ-ప్రభాతే, దినకరకరసంగేనార్యాశువ్యతి
కరణ వ్యక్తా కౌసుమ్భి-కుసుమ్భన్య రాగద్రాజ్యస్యసమ్మన్ధినీ కాంతిర్యస్య త
త్తథాభాసమానం రతిబంధోః ప్రియస్య ఉత్తరీయం నిజమాత్మీయమితిజానతీం
అతఏవాదదానాం (స్త్రీ) నాయికామ్ + వామశసారితీయజభావపక్షే అమి
పూర్వశ్చతి పూర్వరూపం సఖిపరిహసతి అత్రాకౌసుమ్భే కౌసుమ్భభిమాత్సా
దృశ్యనిబంధనాద్భాగ్రినిమదలజ్కారః ॥ ౫౧ ॥—ప్లుతమితి ॥ రాజతాద్విస్థ
లాభం సుధాధవళితత్వాన్త్రైలాసతటసన్నిభం యద్యేత్త నిశాసుశిరాఁకోరం
దోరంశుభిశ్చంద్రికాభిః ప్లుతం ధౌతంసత్ స్ఫటికమయం-స్ఫటికవికారశివా
రాజత్ రేజే తదేతద్వేత్త భానోః సూర్యస్యాకరౌరైః కోమలైః భానుభిః కి
రణైః అరుణితమరుణీకృతంసత్ కాశ్శీరదేశేజాశం కాశ్శీరజం కుజ్జుమం త
స్యాంభసాన్నపితం సిక్తమివభాతి ఉల్పేక్షయోస్సంస్పృష్టిః ॥ ౫౨॥—సంసేతి॥
ప్రణయిని-పత్యో యోషితాంసరససఖిపదానామార్ద్రసఖిక్షతానామస్తర్కద్యే
దప్తానాం లగ్నానాం కేశానాం శిరోరుహాణాం ప్రమోకం-ప్రమోచనం, వి
దధానెనతి సీత్కృతైర్వ్యధావిర్భుతసీతాగ్రైరారవిష్కృతానాం దశనానాం
ఉల్లసంత్యః వైమల్యాద్రనేమ ప్రతిఫలంత్యః అభినవరవిధానః-నూతనసూర్య
రుచః, పద్మరాగాణామనుకారం-అనుకరణంవిదధతి ఉపమాలజ్కారః ॥ సచ ర
విధానామరుణ్యప్రతిపాదకాభినవవిశేషణప్రసాదలబ్ధిశ్చతి కావ్యలింగసంజ్ఞ
రః ॥ ౫౩ ॥—అవిరతేతి ॥ అవిరతేనావిచ్ఛిన్నేన, దయితానాం ప్రీయసామం

కుమేన । కనకనికషరైఃకామినినాంభవతివపురవాప్తచ్ఛాయమేవా
తపసి ॥ ౫౫ ॥ సరసిజవనకాంతం బిభృదభ్రాంతవృత్తికరనయనసహస్రంహే
తుమాలాకళక్తైః । అలమలిమహిమ్నా లూకిమాకాంతవతః పరిరిషహ
గన్యానంగైః-శరీరసమ్మరణ, సజ్జారితేన-సజ్జామితేన, అభినవసాన్సృ
జౌరక్తస్యేవ కానిర్యస్యతేన కుఙ్కుమేన చ్చురితం-చూషితం, కనకర్యయా
నికషేనికషోపలేరైఖారాజస్తవ్యత్కౌమలంమనోహరమిత్సుపమాకామినినాం
వపురాతపపిఠవాప్తచ్ఛాయం-ప్రాప్తచ్ఛాయం, లబ్ధనఖోత్కర్షమేవ భవతి
స్వతిఃసువణవణస్యతతిఃకుఙ్కుమాజీతస్యకామినీగాత్రస్యోపునర్బాలాత
పవ్యాప్తిరితిమహతీనఖోత్కర్షసామగ్రితిధావః॥ ఆతపెచ్ఛాయాలనాతపఇతి(వి
రోధస్యకాన్తిపరత్వేనపరిహారాత్) విరోధాభాసేషిశబ్దః॥ని॥ ఛాయాత్వనాతప
కాంతావితివిశ్వః॥అత్రఅస్యకౌన్తౌకుఙ్కుమచ్ఛురితత్వకనకనికషరైఖాకోమ
లత్వయోరుపమాపెక్షయాఛాయావాప్తిశ్చేతుత్వాదుపమాసజ్జీణంకావ్యలిం
గమ్ । తదాతపెవ్యవాప్తచ్ఛాయమిత్యత్ర విరోధేన ఏకవాచకానుప్రవేశేన
సజ్జీర్యతే॥ ౫౫ ॥—సరసిజెతి ॥ సరసి జాతాని సరసిజాని-పద్మాని + సప్త
మ్యాంజనెడః తత్పురుషే కృతిబహులమిత్యలుక్ ॥ తద్వనస్యకాన్తం ప్రియం
అన్యత్ర తద్విత్యాన్తం రమ్యం, ఆలోకశక్తైలాకలోచనానాం విషయగ్ర
హణశక్తైర్వైతుం ఆలోకాన్తరసహకృతానామేవ లైహంసత్సమర్థాత్, అ
న్యత్ర ఆలోకశక్తైః-దర్శనవ్యాపారస్య, హేతుః దర్శనసాధనమిత్యధః సయ
నాసీవకరాః అన్యత్రకరాశ్చనయనాని లైహంసవస్యంకరనయనసహస్రంబి
భృత్ అభ్యన్తైః-సహోపధ్యే వృత్తిర్యస్యసోభాన్తవృత్తిః ॥ అన్యత్రాభ్యాన్తే-
మౌఘమండలెవృత్తిర్యస్యసంమెఘవాహనశత్యధః॥ని॥అభ్యం నభస్సర్వకల
హకెష్యితివిశ్వః ॥ హరితోశ్వాః యస్యసహరిదశోవీర్కః హరిర్దగ్గివాతిమ
హిమ్నా-అతిమహత్తయా స్వవృద్ధ్యేత్యసః ॥ లోకమాకాన్తవన్తం వ్యాప్త
వన్తం, ఏకత్ర ప్రత్యక్షాదన్యత్రసంభవమాత్రమిహమాత్రం విషవజ్జవధా
తసంభవా లోకానభ్యవృణోదిత్యాగమాఘైతిభావః॥ వృత్తం ధావన్తం దాన
వంచత్వాప్త్యంసాధు హినస్తి-హన్తి॥ని॥ధావన్తారిదానవామృతాశత్యమరః॥ఉప

రిదశ్యస్సాభవ్యత్రంహిన స్తి || ౫౬ || అవతమసభిదాయైభాన్వతాఘ్నద్గతేనవ్యసభ
ముడుగఱోసా దశనీయోవ్యపాస్తః | నిరసితుమరిమిచ్చార్చ్యేతదీయాశ్రయేణ
శ్రియోమధిగతవంతస్తేపిహంతవ్యపత్నే || ౫౭ || పృథిఫలతికరాఘ్నముఖావస్థి
తాయాంరజతకటకభిత్తౌసాంద్యదంద్రాఘ్నగౌర్యామ్ | బహిరభిహతమద్రేస్సం
హతం కందరాంతగతమపితిమిరౌఘంఘమభానుభిన్వతి || ౫౮ || బహిర
పివిలసంత్యః కామమానిన్యైరేయద్విసకరరుచౌంతధ్యాన్తమంతగృహేషు ||
నియతవిషయవృత్తైరవ్యసల్యప్రతాపక్షతసకలవిషక్షస్తేజసస్సన్వభావః || ౫౯ ||

మా శ్లేషోవామతథేదాత్ || ౫౬ || — అవతమసేతి || అవతమసం-తిమిరం +
అవసమంధేభ్యస్తమసఇతిసమాసాస్తః * యద్యపి క్షీణవతమసంతమఇత్యుక్తం
తథాపీహ విరోధాద్విశేషానాదరణ సామాన్యమేవ గ్రాహ్యం తస్య భిదాయై
భేదాయ + పిద్భిదాదిభ్యోజ్ అభ్యుద్గతేనాఘ్నదితేనోద్యతేనచ భాన్వతా-
నూర్యేణ, దశనీయోవ్యుడుగఱోసా ప్రసభం-బలాత్, అపాస్తః తథాహితి
రిం నిరసితుమిచ్చార్చ్యేతదీయేనాశ్రయేణాశ్రయణేన శ్రియం-సమ్పదం, శోభాం
చ || ని || శోభాసమ్మత్రిపద్ధాసులక్ష్మీః క్రిరసిగద్యతఇతివిశ్వః || అధిగతవస్తః
ప్రాప్తవస్తస్తేపి హస్తవ్యపత్నే వధ్యకోటావేవ అరివదరిపక్ష్యాపి వధ్యావీచే
త్యథః || ఉడుగఱోపి తమసిశోభతే అతస్తత్పక్ష్యఇతిభావః || సామాన్యేన
విశేషసమర్థనరూపాథాన్తరన్యాసః || ౫౭ || — ప్రతీతి || ఘర్తభానురుష్టాం
శుః, సమ్ముఖావస్థితాయాం సాన్ద్యచంద్రాంశువగ్ధౌర్యాంధవళాయామిత్సువమా +
షిగ్ధౌరాదిభ్యశ్చైతిజేమ్ || రజతకటకమేవ భిత్తిస్తస్యాం కరాఘ్న సవ్కిరణజా
లే ప్రతిఫలతినతి అద్రేర్బహిరభిహతం నిరస్తం కస్తరాణాం దరిణాం అస్తర్గతం
సంహతంతిమిరౌఘమపి భిన్వతిపురోగతరజతభిత్తిప్రతిహతస్య నిజతేజనఃకస్త
రాస్తః ప్రవేశాదితిభావః || అత్ర కరాఘ్నసాన్ద్యస్తస్పష్టాభావేషు సమ్మన్ధౌ
క్తైరతిశయోక్తిః || ౫౮ || — బహిరితి || బహిర్విలసన్త్యాపి దివస్సకరరుచౌర్క
భాసః అస్తర్గృహేషు-గర్భాగారేషు, కామం-మఠేష్టం, ధాన్తంతిస్తం నాశ
మానిన్యైరప్రాప్తయామాసురితియత్ + నయతేద్వికర్తకాత్కర్తరివిత్ || సః
అస్తగృహాధ్యాన్తనిరాసోనియతవిషయే నియతస్థానే వృత్తిభ్యసృతస్య నియత
దేశవర్తినోపిత్యథః + తృతీయాదిషివ్తిపుంవద్యావః | తేజసానల్పేనప్రతా

చిరమతిరసలౌల్యద్వందనంలగభితానాంపునరయముదయాయ ప్రాప్యధామసద్దే
 మేవాదలితదలకవాటష్టబదానాం సరోజే సరభసత్తవగుప్తిస్ఫుటమర్కఃకరో
 తి || ౬౦ || యుగపదయుగసప్తిస్తుల్యనుభ్రాన్తమయూభైద౯శశతదలభేదకౌతుకే
 నాశుకృత్వా | శ్రియమలికులగీత్రైర్లాలితాంపంకజాతభవనమధిశయానామా
 దరాత్పశ్యతీవ || ౬౧ || అదయమివకరాగ్రైరపనిషీ ఎద్యసద్యశ్శతధరవహరా
 దౌరాగవానుష్ఠరశ్శిః | అవకిరతినితాంతంకాంతినిర్యాసమద్భూత్ సుగ్రతినజల
 పెన సప్రకాశేన సప్రకాశేనైవత్యథః || ౬౨ || ప్రతాపౌపౌరుషాతిపా
 వితివైజయన్తీ || క్షతసకలవిపక్షః-నిరస్తనమస్తప్రతిపక్షః స్వభావః లేజస్వినా
 మేషస్వభావౌయత్ప్రతాపేనైవపరోచ్ఛేదనంతాయ క్తమర్కభాసామప్యస్త
 ధాన్వస్తహరణమితిభావః || ౬౩ || సమధ్యేనమధాకయోస్సామాన్యవిశేషభా
 వాదధాన్తరన్యాసః || ౬౪ || —చిరమితి || అయమర్కః పునర్భూయోపి
 ఉదయాయ సప్రవృద్ధయే స్వం సప్రకీయమేవ ధామ-స్థానం, లేజౌవాప్రాప్యతి
 తిరసలౌల్యదతిమాత్రాద్యసేష మకరందేష విషయేషుచ లౌల్యాదాసక్తైః స
 రోజే చిరంబద్ధనం లబ్ధితానాం ప్రాపితానాం షట్పదానాం సరభసఃసత్వ
 రః దలితం విఘటితం దలమేవ కవాటంయేనసన్ గుక్తిస్ఫుటంబద్ధనమోక్షం
 కరోతివేత్త్యత్ప్రేక్షా యథాకశ్చిత్పదభిష్టః పుఫలబ్ధిపదః పూర్వసద్ధానాత్
 బంధూనాగత్య స్వయమేవకారాకవాటముద్భాట్య మోచయతి తద్వదితిభావః ||
 ౬౦ || —యుగపదితి || అయంగావిషమాః సప్తయోశ్వాన్యస్యనఃఅయుగసప్తిః
 సప్తాశ్వీర్కః యుగశబ్దస్యయుగ్గతబ్దస్యచవిశేష్యలింగతావగస్తవ్యా, యుగప
 దేకదైవ తుల్యసంభ్రాన్తః-సహస్రసంభ్రాన్తరిత్యథః || మయూఘేః-కరైః, దశశ
 తానియేషాంతాని దశశతాని సహస్రమిత్యథః, లేషాం దలౌసాంభేదం విఘ
 టనం కౌతుకేన సంతోషణాశుకృత్వా అలికులస్య గీత్రైర్గాదైర్లాఽలితాం శ
 త్కృతాం పజ్జజమేవాస్తర్భవనం-గర్భగృహం, అధిశయాసా తత్రశయాసా
 మిత్యథః + అధిశిష్ఠాసాంకర్తృత్వత్వం శ్రియమాదరాత్పశ్యతీవేత్త్యత్ప్రే
 ఖా కశ్చిత్కాంతః కాంతామివైకాన్తగతామితిభావః || ౬౧ || —అదయమితి ||
 అహరాదౌ ప్రభాతే రాగవానుదయరాగవాః పుండరీకస్నేహవాంశ్చవీ
 షడ్జ్వరశ్చిరగ్మః శతధరం-చంద్రం కరాగ్రైః, రత్నగ్రైః హస్తాగ్రైశ్చ అడ

షాండుం వుండరికోదరెమం ||౬౨|| ప్రవిక సతిచిరాయద్యోతితాశేషలోకదశశ
తకరమూతా-వక్షణీవద్వితీయే । సితక రసపుషాసాలక్ష్యతెసంప్రతి ద్యోర్విగ
లితకిరణేనవ్యంగి త్రైకైకైవ ||౬౩|| కుముదవనమపశ్చిత్రిమదుంభోజపండత్వజ
తి ముదముబూకః పీతిమాంశ్చక్రవాకః । ఉదయమహిమర శ్చిర్యాతిశీతాంశు

యం-నిర్దయ, సద్యోనిషీష్య ప్రణుద్య అద్భాత్ మెఘాత్ సుతం-స్యస్తం,
నవజలమివ పాండుం-శుభ్రం, కా నినిర్యాసం, లావణ్యసారం, వుండరికాణాం-
సితాబ్దానాముదరేష్వభ్యస్తరెమ నితాస్తమవకిరీతన-నిక్షిపతీవ, అత్ర సూర్యోద
యే చన్ద్రస్య కా నిక్షయాతుండుండరికాణాం తత్ప్రాదుర్భావాచ్చ సూర్యశ్చా
న్ద్రీమేవ కానిం వుండరికస్నేహతైమ సింహుతీవత్యుత్పైతౌ, యథా ద్విషం
తం ప్రపీడ్య తదీయం వస్తుసారం సుహృదే ప్రయద్యతి తద్వదితిభావః ||౬౨||

ప్రవికసతీతి||ద్యోతితః-ప్రకాశితః, అశేషలోకాయోనతస్త్రిదశశతానియేషాం
తే దశశతానేకరాయస్యాః సాదశశతక రాసహస్రః రాసామూర్తిగన్యతస్త్రి
దశశతకరమూతా-సూర్యే, ద్వితీయేఅక్షణి చక్షుషిష్ట చిరాయ ప్రవికసతీన
తి సమ్ప్రసృతా ద్యోరాకాశం స్త్రీచగమ్యతే, విగలితకిరణేన-నిష్ప్రకాశేన
సితకరం-శుభ్రకిరణం, చపుర్యస్యతేన సితకరవనమా-చంద్రేణ, వ్యజ్జితం విక
లీకృతమేకే క్షణమేకనేత్రం యస్యాస్యా వ్యజ్జితైకక్షణాకాణేవలక్ష్యతే, ఆ
త్ర దివః కాంత్యముత్పైక్ష్యతే, తచ్చ కాంత్యమక్షిణేనాధ్యవసితేననిష్ప్ర
కాశేన చంద్రేణేతి తత్ర + యేనాఙ్గవికారఇతిత్మతీయా || ౬౩ ||—కుముదే

తి || కుముదవనం అవగతాశ్చ్యోస్య తదవశి-విగతశోభం + హాస్వానిపుంస
కఇతి హాస్వత్వం, అమృజవణ్ణం త్రిమలో-శోభాయుక్తమ్, ఉబూకః
పెచకొముదం త్యజతి తస్య దివాభీతత్వాదితిభావః చక్రవాకః పీతిమాంర
జసివిరహితత్వాత్తస్యేతిభావః । అహిమంత్యిరుష్టాశురుదయంత్యాతి హిమాంశు
రిందురస్తమదగ్గశీంయాతి అస్తమిత్యన్యయం కథమేతద్దైవవ్యయం తత్రాహ||
హతేతి ||హతవిధిలలితానాం-దుష్టదైవపెష్టితానాం, విపాకః-పరిపాకః, తత్త
త్ప్రాణికర్తానురూపఫలదానప్రకారఇతియావత్, విచిత్రో వివిధః, నత్యైక
విధఇత్యర్థః, హితివిస్తయే || ౬౩ || సామ్యేహాహిచన్ద్రయేఇత్యమరః || వి
ధివిపాకచైచిత్రాన్-జగద్దైవచిత్రవ్యవస్థితైశ్చి కారణేన కార్యనమథాన

రస్త్వంహతవిధిలలితానాంహివిచిత్రోవిపాకః ॥౬౪॥ క్షణమతుహినధామ్నిప్రో
ష్యభూయఃపురస్తాదుపగతవతిపాణిగ్రాహవద్దిగ్విధూనామ్ । దుగ్రతతఃముపయా
తిస్రంసమానాంశుకోసాపుపవతిరివసీచైఃపశ్చిమాంతేనచంద్రః ॥౬౫॥ ప్రిలయ
మఖిలతారాలాకమహ్నయనీత్వా శ్రియమనతిశయత్రుస్సానురాగాందధానః ।
గగనసలిలరాశింరాత్రికల్పవసానై మధురిపురివభాస్వానేషవకోధిశేతే ॥౬౬॥
కృతనకలజగద్విబోధోవధూతాంధకారోదయఃక్షపితకుముదతారకాత్రుర్వియో

రూపోధాన్తరన్యాసః ॥ ౬౪ ॥—క్షణమితి ॥ అతుహినధామ్ని-ఉష్ణాంశౌ ది
శావధ్యఇవేతుప్రవమితనమాసః, తాసాం దిగ్విధూనాం పాణిం గృహ్యతీతిపాణి
గ్రాహో నిజభర్తా తస్మిన్నివ పాణిగ్రాహవత్ + తత్రతస్యేవేతితత్రాభ్యే
వతిః క్షణంప్రోష్య-ప్రవాసంకృత్వా + ప్రపూర్వాద్విసధాతాఃక్వాప్సమా
సేనభూప్రేక్షోవ్యవస్థ, వచిన్వపీత్యాదినానమ్మసారణం, భూయః-పునరపి,
పురస్తాత్పూర్వస్యాందిశి పురోమాగౌచౌపగతవత్యా గతవతినతి అసౌ చంద్రః
ఉపవతిభారణ ॥ ౬౫ ॥ జారస్తూపవతిస్సమావిత్సమరః॥ స్రంసమానాంశుకో
గళద్రశ్మికః, శైషికః కప్రత్యయః, స్రస్తవస్త్రశ్చనక్ నీచైర్నమ్రస్సక్,
పశ్చిమానైన-పశ్చిమదిక్కోణేన, కేనచిదవగద్వారేణ ద్రుతతరమపయాత్యవస
రతి యథాపూర్వద్వారేణ నిజవతావాగతే పశ్చాన్తాగౌణోపవతిరవసరతి త
ద్విదిత్యర్థః, ఉపమాలజ్కారః ॥ ౬౬ ॥—ప్రిలయమితి ॥ అఖిలస్తారాలా
కోలోకణవ తారానక్షత్రం తమఖిలతారాలోకమహ్నయ దాక్ ప్రలయం
క్షయనీత్వా, అతఏవ యతానాస్త్యతిశయస్సానతిశయా సర్వాతిశాయినీశ్చ
ర్హిమాయస్యసోనతిశయత్రుః సానురాగాముదయరాగవతిం శ్రియంశౌభా
మన్యత్ర సానురాగామనురాగవతింశ్రియం రమంచ దధానః, ఏషభాస్వా
నేకోమధురిపుర్విష్ణురివ రాత్రిః కల్పవసానం-కల్పస్తవ, తస్మిన్ రాత్రి
కల్పవసానే గగనం సలిలరాశిరివ తం గగనసలిలరాశిమధిశేతేధివృత్తి అత్ర
మధురిపురివేతి వాక్యగతౌపమేవ సమాసగతౌపమానాం ప్రసాధికేతి సర్వ
త్రాప్రమితసమాసా శ్రయణమెవోచితమ్ ॥ ౬౬ ॥—కృతేతి ॥ కృతనకలజగ
ద్విబోధః-కృతాఖిలలాకప్రబోధః, అవధూతోవిక్షిప్తాన్ధకారస్యోదయఉజ్జ్వ
ల్మణంయేనసోవధూతాన్ధకారోదయఇతిమహాగుణోక్తిః-దోషమాహక్షపితానా

గంధర్వకామినః । బహుతరగుణదళనాదభ్యుపేతాల్పదోషః కృతీతవరద
కరోతుసుప్రాతమహ్నమయంనాయకః ॥౬౭॥ ****

ఇతిశ్రీమాఘకృత శిశుపాలవధే మహాకావ్యే ప్రత్యూషవణనంనామ

శ్రివకాదశస్సగఃశ్రి

అథ ద్వాదశసర్గప్రస్తానవర్ణనమ్

ఇత్థంరథాశ్వేభనిషాదినాంప్రగణోన్మపాణామథరణాద్భుహిః ।

ప్రస్తానకాలక్షమవేషకల్పనాకృతక్షణక్షేపముదైక్షతాచ్యుతమ్ ॥౧॥

శిశుముదానాం-తారకాశౌచ, శ్రిర్యేనసః కామినః (స్త్రీ)పుంసాన్వియోగం
యప్రాపయతథాపి బహుతరగుణస్యపూర్వోక్తమహాగుణస్యదర్శనాదభ్యు
పేతాల్పదోషః పూర్వోక్తవయస్యసః *ఏకాహిదోయాగు
ణసన్నిపాతేనిమజ్జతీంద్రాకిరణేషి వాఙ్మయి న్యాయాదితిభావః, అతఏవ కృతీ
కృతాధోయమహ్నం నాయకః ప్రభుః సూర్యః హేవరద కామదతవసుప్రా
తం-సుప్రభాతంకరోతు + ఆశిషిలిజ్ఞోటావిశ్వాశీరథేలోట్, శోభనం ప్రా
తరస్యేతిసుప్రాతః శోభనప్రభాతవానుగ్యతే + సుప్రాతసుశ్వేత్యాదిగా
బహుప్రీహావన్ ప్రత్యయాన్తానిపాతితః, అత్ర భావప్రధానోనిదేశః, తవ
సుప్రాతం-సుప్రభాతత్వంకరోత్విత్ప్రథమః, మహామాలినీవృత్తమేతత్ *య
దిహనయుగలంతతావదరేచ్ఛహామాలినీతిలక్షణాత్ ॥ ౬౭ ॥ ****

ఇతి శ్రిపదవాక్యప్రమాణపారావరపారీణ శ్రివహాపాధ్యాయ

శీలచలమల్లినాథసూరివిరచితే శిశుపాలవధాఖ్యమహాకావ్యవ్యాఖ్యానే

సర్వంకషాఖ్యానే ప్రభాతవణనంనామ ఏకాదశస్సగః

ఏవం ప్రభాతం వణయిత్యా భగవతః ప్రాభాతికప్రస్తానవణనాయ
ప్రక్రమతే ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థంభూతే పూర్వసర్గాక్రవిధేఞ్చత్ప్రథమః, ప్రగ-
ప్రాతఃకాలే- ని ॥ సాయంసాయే ప్రగేప్రాతరిత్యవ్యయేషవమః ॥ అథసూ
ర్యోదయానస్తరం రథాశ్వేభే నిషీదన్తి రథాశ్వేభనిషాదినాం, రథేషు అశ్వే
షు ఇభేషుచస్థితానామిత్యథః, నృపాణాంగణః తోరణాద్భుగవద్భవనబాహ్య
ద్వారాద్భుహిః + అవపరిబహిరంచవఃవజ్మయైతివజ్మమీసమాసవిధానాత్

స్వక్షంసుపత్రం కనకోజ్వలద్యుతింజవేననాగాణితవంతముచ్చక్షైః । ఆరుహ్య
తాక్ష్యంనభసీవభూతలేయయావనుద్ధూతసుభేనసాధ్వినా॥౨॥ హస్తస్థితాఖం

జ్ఞావకాత్పజ్జమి ॥ ౧ ॥ తారణోస్త్రీబహిర్వా రమిత్యమరః ॥ ప్రస్థానకా
ల-ప్రయాణకాలే, క్షమఉంతావెషః ఆకల్పః ॥ ౧ ॥ ఆకల్పవైషానేపథ్యమి
త్యమరః తస్యకల్పనయా సమ్పదనేన కృతః క్షణక్షేపః-క్షణవిలమ్పా యేనత
మచ్యుతం-హరిముదైక్షత-ప్రతీక్షితవానిత్యథః ॥ అత్రాచ్యుతవిలమ్పస్యవి
శేషణత్యా ప్రతీక్షణపాతుత్వాత్పదార్థపాతుకం కావ్యలింగమ్ ॥ అస్మిన్
సగే విషమపాదయోజాగతమిద్ద్రవంశావృత్తమ్ * స్యాదిద్ద్రవంశాతతజ్జే
రసంయుతైరితిలక్షణాత్ ॥ షమపాదయోస్తు జాగతమేవ చంశస్తవృత్తమ్ * జ
తాతుమంశస్థమదీరితంజరావితలక్షణాత్ ॥ తదేవముభయమెలనాదువజాతిభే
దోయం, అతవిన త్రిష్టుభీద్ద్రవజోపెద్ద్రవజ్రాలక్షణానస్తరం * స్యాదిద్ద్రవ
జ్రాయదితౌజగః ఉపెద్ద్రవజ్రజతజాస్తతాగా ॥ అనస్తరోదీరితలక్షణాజః
పాదాయదీయాఉపజాతయస్తాఇత్యుక్తివైకం ఇత్థంకిలాన్యానస్పి మిశ్రితాసు
వదన్తి జాతిస్విదమేవనామేతి ॥ ౧ ॥—స్వక్షమితి ॥ సహరిః శోభనాక్షశ్చ
క్రధారణదాహభేదాయస్య తంస్వక్షం ॥ ౧ ॥ స్యాదక్షశ్చక్రధారణఇతి వైజ
యస్తీ ॥ అన్యత్రశోభనైస్త్రియం ॥ ౧॥అథాక్షమిద్ద్రయమిత్యమరః ॥ సుపత్రం
శోభనంపత్రంవాహనంయస్యతంస్వక్షమిత్యర్థః ॥ అన్యత్ర సువక్షం॥౧॥ పత్రం
వాహనపక్షయోరిత్యమరః ॥ కనకాజ్వలద్యుతిం-కనకరచనావస్తం, అన్యత్ర క
నకవదుజ్వలద్యుతిం-కనకవణం, జవేన నాగాణ-సర్పాణ, జితవస్తం తతోధి
కవెగమిత్యథః ॥ అన్యత్రనాగాస్తకమిత్యథః ॥ ఉచ్చుక్తైరున్నతః; తార్క్ష్యం
రథం గరుడంచ ॥ ౧ ॥ తాక్ష్యంసాస్వదశ్వకణాభ్య వృక్షైరథతురంగయోః॥
తాక్ష్యం రసాంజనేతార్క్ష్య గరుడగరుడాగ్రజైతివిశ్వః ఆరుహ్య సభసీవ
భూతలే అనుద్ధూతేనాప్రతిఘాతేన సుఖః సుగమః తేనాధ్వనాయయాగరుడ
మారుహ్య సభసీవ గధమారుహ్య భూతలవప్రప్రతిహతం యయా గరుడవదేవ
తద్రథస్యాపి సర్వత్రాప్రతిహతగతిత్వాదిత్యథః, నాయంశ్లేషః, ప్రకృతా
ప్రకృతవాదేపి తాక్ష్యమితివిశేషశ్లేషాయోగాదన్యత్రాప్రసంగాచ్చశ్లే
షసంక్షేపణాయముపమా ॥ ౨ ॥—హస్తేతి ॥ అత్ర సృపవిశేషణానిశాన్దేణ్య

జితచక్రశాలినోద్విజేంద్రకాంతాశ్శ్రితవక్షస్శ్రియా । సత్యానురక్తానగకన్యజ
ష్టవోగుణైస్సృపాశ్శాఖ్యేణమన్వయాసిమః ॥ 3 ॥ శుక్లేస్సతాచైర్దుక్షలీకృతై
(స్తు)స్తులైఃకుముద్వతీనాంకుముదాకరైరివ । పున్వప్తం ప్రయాణంచవియోగవేద

పి విభక్తివివరిణామేన యోజ్యాని, హస్తస్థిలైః అఖండితైశ్చక్రైశ్చక్రరక్షా
భిః శాలస్తవతితథోక్తాః, అన్యత్ర చక్రం సుదర్శనం తచ్ఛాలినం, ద్విజేష్ట శ్చ
స్తాః బ్రాహ్మణోత్తమప్రియాః అన్యత్ర ద్విజేష్టశ్చ ద్విజేష్ట శ్చ తస్మాత్సమరాజానా
బ్రాహ్మణా ఇతి శ్రుతేః ॥ అతపవ ॥ 1 ॥ ద్విజరాజశ్చ శధరగత్యమరః ॥ తద్వత్కా
స్తం-సుందరం, శ్రియా-శోభయా శ్రితవక్షసో వ్యాప్తారస్కాః, అన్యత్ర రమ
యాధిష్ఠితారస్కం సత్యేన త్యవచనె అనురక్తాః అన్యత్ర సత్యాయాం సత్యభా
మాయామనురక్తం, నరకన్య నిరయన్యజష్టవః అన్యత్ర నరకాసురన్యజేతారం,
+ గ్లాజిస్తశ్చక్రస్సురితిగ్స్సుః ॥ 1 ॥ నరకోనిరయేదైత్యే ఇతి విశ్వః ॥ ఏవంభూ
తాన్యపా ఏవంభూతం శాఖ్యేణం గుణైర్విసయాదిభిశ్చేతునా అన్వయాసిమః
అనుజన్తుః; గుణైః పూర్వోక్తైర్నవకామశ్చ + యాలెల్విజి స్లేస్సీచ్ యమర
మేతి సగాగమః సిదధదాగమశ్చ । సిజభ్యస్తేతి ర్మేలున్ ॥ అత్ర శాఖ్యేణః
సృపాణాంచ ప్రకృతతావత్ శబ్దమాత్రసాధర్మ్యాచ్చ కేవలప్రకృతవిషయః శ
బ్దశ్చైషః ॥ 3 ॥ — శుక్లేరితి ॥ శుక్లేః-శుభ్రైః, సతారైస్సరజ్జకైః సకణిశ్చ
శ్చ ముకుళీకృతైర్వహనసౌకర్యాయ సజ్కోచితైః, అన్యత్ర రాత్రివికాసి
తావత్ ముకులతాంసీతైః స్థులైః దూష్టైః పలమద్విరైరితియావత్, కుముదా
కరైః-కుముదహృదైరివాపలక్షితం అన్యత్ర స్థులైరివకుముదాకరైరుపలక్షితం వి
యోగవేదనయా-విరహవృధయా, విదూనాః-వరితప్తాః + లావదిభ్య ఇతి నిష్ఠాన
త్వం తానార్యోయస్త్రితత్తధోక్తం ద్వయోరపివియోగకాలత్యాదిభావః + వ
ద్యుతశ్చైతికవ ॥ కుముదాన్యాసుసంతితికుముద్వత్వః కుముదప్రాయాః భూ
మయః ॥ 1 ॥ కుముదాన్వికముదప్రాయ ఇత్యమరః ॥ కైరవిశ్యోవా ॥ 1 ॥
కుముద్వతీకైరవిశ్యామితివిశ్వః + కుముదనడవేతసేభ్యోద్దతుభిత్తతు ప్రత్య
యః ॥ మాదుపథాయా ఇతి మకారన్యవత్వః ॥ తాసాం కుముద్వతీనాం సమ్పత్తి
పున్వప్తం ప్రభాతం, పున్వప్తం ప్రభాతం ప్రత్యాషమిత్వభిధానచింతామణిః ॥ త
త్త కించిత్కరత్వాత్తత్సమ్పత్తిత్వం ప్రయాణంచ సేనానామితిశేషః । తదాత

నా విమాననాచీకమభూత్సమంతదా ॥ ౪ ॥ ఉత్క్షిప్తగాత్రస్త్సవిడంబయన్మ
భస్మముత్పతిష్యంతమగేంద్రముచ్చక్షేః । ఆకుంచిత (హా) (పె) హనిరూపిత
క్రమంకరణురారోహయతేనిషాదిసమ్ ॥ ౫ ॥ స్తేవరంకృతాస్థాలనలాలితాఽపు
రస్ఫుర త్తనూదళితలాఘవక్రియాః । వంకావలగైకసవల్లపాణయస్థురం
స్థైకాలె నమముక్తరీత్యా అన్యోన్యసదృశమభూత్, పుష్పప్రయాణయోద్ధి
త్వేపి సముదాయవివక్షాయామభూదిత్యేకవచనం పుష్పప్రయాణంచ ద్వయ
మపి సమమభూదిత్యర్థః । అత్ర వర్ణ్యతేన ప్రకృతస్య ప్రయాణస్యప్ర
కృతపుష్పసామోక్షై రుపమాశ్లేషసజ్జీర్ణాః ॥ ౪ ॥—ఉత్క్షిప్తేతి॥ ఉత్క్షిప్త
గాత్రుణ్మమితపూర్వకాయః అతవీవసభః ఖంప్రతి సముత్పతిష్యంతం ఉత్ప
తనోద్యుక్తం అగైష్ట్యం మహాద్విం విడమ్మయన్మనుకుర్వన్మివేత్పుత్పైతా, అ
భూతోపమేతికేచిత్, ఉచ్చక్తైరున్నతః కరేణురిభః ॥ ౫ ॥ కరేణురిభ్యాం(స్త్రీ)
నేభేషత్వమరః ॥ ఆకుంచితానమితః హోహః-గజాంఘ్రిః, ౫ ॥ గజాంఘ్రివ
ర్షణోఃహోహాశ్చతివిశ్వః ॥ తత్ర నిరూపితక్రమం, కృతపాదన్యాసం నిషాది
నం-యంతారం, ఆరోహయతేస్త-స్వయమేవ సావత్తన్యారోపయతేత్యర్థః ।
+ రుహేగత్వర్థత్వాత్ గతిబుద్ధిత్యాదినా అణికర్తురిషాదినః కర్తవ్యం, అ
త్ర కర్తృభిప్రాయేణిచశ్చేత్యాత్మనేవదే సిద్ధేపి ప్రయోగవైచిత్ర్యన్యాప్య
లజ్జారత్నాదకర్తృభిప్రాయేపి శరణాయత్కర్తృణాచేత్సకర్తానాథ్యానేష
త్వాత్మనైవదం అణికర్తృణః కరణోరేవాత్రణ్యై కర్తృత్వాత్మస్తేవచార్థా
త్కర్తృత్వాదితి ॥ నను యత్సగ్రహణమనన్యకర్తృథమిత్యుక్తం తేన కర్తృమా
త్ర నిషేధాత్కథం నిషాదిని కర్తృత్వాత్మనైవదమ్, సత్యం, అన్యేషాం మతం త
త్ భాష్యకారస్యతు దర్శయతే భృత్యా రాజేత్యుదాహరణాదణికర్తృకర్తవ్య
తిరిక్తకర్తృణవ నిషేధోవివక్షితఇతి కైయటః, తదేతత్సమ్యగ్వివేచితమస్తాభిః
కి రాతాజ్ఞానీయటీకాయాం ఘంటాపథే ॥ ససన్తతందర్శయతేగతస్త్వయ్యత్సత్స
స్వభావోక్తిరలజ్జారః ॥ ౫ ॥— స్తేవరమితి ॥ తురగ్జీహోశ్వారోహః పురః
పూర్వం, స్తేవరం మన్దంకృతం యదాస్థాలనం పాణితలనాంగసంఘట్టనం తేన
లాలితాఽత్యాజితాద్వేగానిత్యర్థః, అతవీవ స్ఫురత్తనూక-కమ్పమానదే
హాః, తురంగమానశ్వా దర్శితం లాఘవం శైఘ్రియం యాసుతాః క్రియాః

గమనాదురుహుస్తురంగిణః ॥ ౬ ॥ అహ్నియయావన్నచకారభూయసేనిషేదివా
నాసనబంధమధ్వనే । తీవ్రోత్థితాస్తావదసహ్యరంహసోవిశ్వంఖలంశ్వంఖలకాఃప్ర
తస్థిరే ॥ ౭ ॥ గండోజ్వలముజ్జ్వలనాభిచక్రయావిరాజమానాంనవయోదరశ్రి
యా । కశ్చిత్సుఖంప్రాప్తుమనాస్సుసారధీరధీయయోజావిధురాంవధూమివ ॥

ఉత్పతనకర్మాణియేషాంతే వంకః-వల్యాణకోటిః ॥ ౧ ॥ వంకఃవల్యాణభాగేస్యా
దితివిశ్వః ॥ తత్రావలగ్నః సక్తపకః ఏక్షేకః సవల్గముఖరజ్జుసహితఃపాణిర్యే
షాంతేతథోక్తాస్సంతః ఆరురుహురారూఢాః స్వభావాక్తిః ॥ ౬ ॥ — అహ్ని
యేతి ॥ నిషేదివానువద్యవవిష్టః నిషాదీతి శేషః + భాషాయాంసదవసశ్చువఇతికవ్
సుప్రత్యయః ॥ భూయసే-దవీయతే, అధ్వనే భూయాంసమధ్యావనం గంతుమి
త్యథః + క్రియాధో-వపదస్యేతిచతుర్థే, అహ్నియ ర్ముడితి ॥ ౧ ॥ ద్వా
కోర్ముషిత్వంజసాహ్నియేత్యమరః ॥ యావదాననబంధం దూరాధ్వగమనోపయ
కమాసనవిశేషం సచకారతాపత్, తీవ్రం-తీక్షణం, ఉత్థితాః అసహ్యరంహసోదు
స్సహజేగాః, శ్వంఖలకాః కరభా ఉష్ట్రభేదాః ॥ ౧ ॥ కరభాస్సువ్యః శ్వంఖల
కాదారవైపాదబంధనైరిత్యమరః ॥ విశ్వంఖలమనగేశం ప్రేతస్థిరే-ప్రస్థితాః
+ సమవప్రవిభ్యఃప్రభత్యాత్మనేపదం ॥ ఏషాపి స్వభావాక్తిః ॥ ౭ ॥ — గం
డేతి । సుఖమక్లిష్టయథాతథా ప్రాప్తుం గంతుం మనోయస్యసః ప్రాప్తమ
నాః అన్యత్ర సుఖమానందంలబ్ధుకామః + తుంకామమనసోరపీతి మకారలూ
పః ॥ శోభనఃసారధిగ్యస్యసఃసుసారధిః అన్యత్ర సుసహాయవాక్ కశ్చిత్కౌశి
రధీకామీచ గండైః చిహ్నైః ఉజ్జ్వలం అన్యత్ర కపోలాజ్జ్వలం ॥ ౧ ॥ గం
డఃకపోరేదిహ్నాచేతివిశ్వః ॥ ఉజ్జ్వలనాభిర్బలమధ్యయయోస్తే చక్రేరథాం
గే యస్యాస్తమోజ్జ్వలనాభిచక్రయా అన్యత్రోజ్జ్వలం నాభిచక్రం నాభిమం
డలంయస్యాస్తయా ॥ ౧ ॥ నాభిఃప్రాణ్యంగకేతైలే చక్రాంతశ్చక్రవర్తికోరి
త్యుభయత్రాపివిశ్వః ॥ నవయా ప్రత్యగ్రయా అల్లఉన్నతా అరాశ్చక్రశలా
కాః ॥ ౧ ॥ అరశ్చేఘ్రిచచక్రాంగఇతివిశ్వః ॥ తెషాంశ్రియా అన్యత్ర ఉదరస్య
మధ్యస్య శ్రియా-శోభయా, విరాజమానాం విగతా భూరగ్రియస్యాస్సా విధు
రా ॥ ౧ ॥ ధూఃశ్రీక్లిషేయానముఖమిత్యమరః + ఋకూర్బహారిత్వాదినాస
మాసాంతః సానభవతీత్యవిధురా తాంసధురామిత్యథః, అన్యత్రావిధురామ

ఉత్తాతుమిచ్ఛన్ విధృతఃపురోబలాన్నిధీయమానైఃపరభాజయంత్రకై । అర్ధోద్ధ
తాఢ్ధారవిరుర్భురసర్వః స్వనామనిశ్వేరవణస్సుటాథతామ్ ॥ ౯ ॥ సస్యా
గృహీతోపిధువన్విషాణయోద్యగంసశూత్కారవివర్తితత్త్రికః । గోణీంజనైస్త
నిధాతుముద్భృతా మనుక్షణంనోక్షతరఃప్రతీచ్ఛతి ॥ ౧౦ ॥ నానావిధావిష్కృ

వికలాం రథీం శకటీం + బహ్వదిభ్యశ్చైతివికల్పేనజీమ్ ॥ వధూమివయుయోజ
యోజయామాన, అత్రశబ్దమాత్రసాధర్మాత్సభుగాభంగపదమిశ్రణాదుభయగో
చరత్వాచ్చ ప్రకృతాప్రకృతగోచరశబ్దార్థాన్లెషః ॥ ౮ ॥ — ఉత్తాతుమితి ॥
ఉత్తాతుమిచ్ఛన్నుత్తాయగంతుమిచ్ఛన్విద్యథః ॥ అతఏవ పురోగ్రే బలాద్వి
ధృతాగృహీతః రాతీతిరవణః ఉష్ట్రః + రుశబ్దఇతిధాణాః చలనశబ్దార్థాద
కర్మకాద్యజటియుచ్ ప్రత్యయః భారారోపణాయయంత్రరూపేణనిర్మలైఃపర
భాజి-భారయక్తై, యంత్రకైఆవసనే గోణ్యాదానిధీయమానై-నిక్షిప్తమాణానతి
అధోద్ధతేనాతిభరాదథనిస్సృతేనాఢ్ధారణ స్వజగ్దపిచుమందాదిగ్రాసేన
విరుర్భురోవిషమః స్వరాయస్యనః స్వనామరవణసంజ్ఞాం స్సుటాథతాం ని
శ్వే రాతీతిరవణఇతిపున్వన్నుం స్వనామయథార్థమకరోదిత్యథః, అత్రస్వ
సకరణపదార్థస్య విశేషణగత్యా నామ్నోన్వధతావేశుత్వాన్ పదార్థషా
తుకం కావ్యలింగం స్వభావోక్త్యాసంక్షిప్యతే ॥ ౯ ॥ — నస్యేతి ॥ ససిభవా స
స్యా నాసికారజ్జః + శరీరావయవాచ్ఛేతి యత్, తస్యాం నాసికాప్రీతరజ్జౌ
గృహీతోపి ధృతోపి, విషాణయోద్యగం ధువన్-విభూన్వత్, శృంగద్యయఃక
మ్పయత్ + ధువతేస్తాదాదికాల్లటశ్శత్రాదేశః, శూత్కారఇతి శబ్దానుకర
ణం, అమర్షజస్సశబ్దనిశ్చాసావా ॥ సశూత్కారయథాతథావిపర్తితం త్రికం పృ
ష్ఠవంశాధరసంధిర్యేన ॥ ౧ ॥ పృష్ఠవంశాధరేత్రికమిత్యమరః ॥ తనురుక్షాఉక్షత
రః అదమ్యఃకాః + వతాసిక్షాశ్వర్షభేభ్యస్తనుత్వఇతిష్టరచ్ ప్రత్యయః ॥ జనేన
నిధాతుం పృష్ఠే నిక్షేప్తుమనుక్షణముద్భృతాం గోణీం నప్రతీచ్ఛత్-నస్వీృ
తవాత్, నిధాతుమవసరం నదత్తవానిత్యథః ॥ ౧౦ ॥ — నానైతి ॥ నానావి
ధమావిష్కృతాః సామజానాం గజానాం స్వరాః ధ్వనయోబృంహితానియస్క్రి
సః ॥ ౧ ॥ మాతంగస్సామజాగజఇతినజ్జనః ॥ అన్యత్ర నానావిధమావిష్కృతాః
ఉచ్ఛారితాః సామజాః బృహద్రథంతరాదిసామోద్భవాః స్వరాః కృష్ణాదయ

తసామజన్వరఃసహస్రవత్తాచపలేదూరధ్యయః | గాంధర్వమూయిష్ఠతయాస
మానతాంససామవేదస్యదధౌబలాదః || ౧౦ || ప్రత్యన్యనాగంచలిత స్వరావతా
నిరస్యకురందధతాన్యమంకుశమ్ | మూర్ధానమూర్ధ్వానతదంతమండలంఘ్ర
వన్నరోధిద్విరదోనిషాదినా || ౧౧ || సంచూర్చకుచ్చృంఖలశంఖనిస్సవి
నఃస్వనశప్రయాతేపటహస్యశాఙ్గిణి | సత్వానినిన్యేనితరాం మహాంత్యపిస్య

స్సప్తస్వరాః యస్మిన్ సహస్రవత్తా-బహుభిర్తాగైర్గచ్ఛన్ అన్యత్ర
సహస్రశాఖః సహస్రశాఖంసామేతినచనాత్, చవతైః అధీరైః దురధ్యయః-
దుర్గమః + ఇణఃఖల్పిత్యయః || అన్యత్ర శశ్యాధ్యయనఃఇజఃఖల్పిత్యయః
గాంధర్వాః అశ్వాః తత్కర్తృగాంధర్వం ప్రాణిరజతాదిత్వాదఙ్గప్రత్యయః || ని ||
వాచివాహర్వగాంధర్వేత్యమరః || అన్యత్ర గాంధర్వా దిన్యగాయకాః తత్కర్తృ
గాంధర్వగానమిత్యథః || తైర్భూయిష్ఠతయా-తత్కర్తృచుర్యేణ, ఉపలక్తితే ||
ని || అంతరాధవనల్వే శ్వేగాంధర్వోదైవగాయనఙ్గత్యమరః || ఉద్యతః సబలాద
ః సేనాసముద్యః సామవేదస్య సమానతాందధౌ తత్సమోభూదిత్యథః సా
మవేదోప బహుధావిష్కృతబృహద్రథంతరాదినామోఽతితన్వరః, సహస్రశాఖ
తాన్వహస్రవత్తా గాంధర్వగానబహులత్వాచ్చపలమతిభిర్భేతుమశక్యఙ్గత్య
థః || అత్రైకనాశౌపలంబిన్యామేన ఏకశబ్దాదనేకార్థాభిధానాదథక్లేషఉ
భయవిషయః || ౧౦ || — ప్రతీతి || అన్యనాగంప్రతి-అన్యగజంప్రతి, చలితః
యోద్ధుంప్రస్థితః, ద్విరదః-గజః, కురంతి, ప్రహరాన్నివృత్తనేశిత్యంతంకుశం
నిరస్యాన్యమంకుశందధతా త్వరావతా-వెగవతా, నిషాదినా-యంత్రా, ఊ
ర్ధ్వాన్యతమంకుశాఘాతవ్యధయా ఉపరిప్రసారితం దంతమండలం విమాణవల
యాయస్మిన్ మణితద్యథాతథా మూర్ధానం ధువన్-కంపయన్ + ధువలేస్తౌ
దాదికాల్లటశ్శత్రాదేః || ఉభంచిదరోధిరుద్ధః + రుధేకర్తృణిలుక్ అత్రాపి
ద్విరదనిషాదవిశేషణదావరా కాన్యలింగన్వభావోక్త్యాస్సంకరస్సుగమః || ౧౧ ||
— సంచూర్చదితి || శాఙ్గిణి-కృష్ణైః, ప్రయాతే-ప్రచలిల్లె, యాతుముపకృం
తేనతి సంచూర్చన్నుచ్చాయంగచ్ఛన్ ప్రచురీభవన్ + మూర్చామోహస
ముచ్చాయయోరితి ధాత్వోర్లటశ్శత్రా || ఉచ్ఛృంఖలాన్-సగళః శంఖానాం-
పాంచజన్యాదీనాం, స్వనాయస్మిన్ సపటహస్య-స్వనః ద్వయానాముభయేషా

ధాంధ్వయానా మపి మెదినీభృతామ్ || ౧౩ || కా లేయకక్షోపవిలేచశ్శ్రియం జి
శద్విశాముల్లసదంశుమద్భృతి! ఖాతంఖురైముద్గధుజాంవిపవ్రథాగిరెరథః కాఞ్చ
నభూమిజంరజః || ౧౪ || మంద్రైగజానాంరథమండలన్వనేర్నిజహ్నువేలా
వృశమేవబృంహితమ్ | తారైబభూవేవరభాగలాభతఃపరిస్ఫుటైస్తేవతురంగ

మపి మెదినీభృతాం-రాజ్ఞాం; పర్యతానాంచ. సంబంధీని మహాంత్యపిధీరాణ్యపి
సశాన్విని బలానిభూతానిచ నితరాం వ్యధాంనిన్యే నినాయ కృష్ణసన్న్య. పటహశ్శ
వణాద్రాజ్ఞాం బలాన్యభిభవశంకయాన్యధితాన్యానక తథా గిరిస్థితాస్సింహాద
యోజంతవశ్చ కిమిదమితి ససాధ్వసాఅనన్నిత్యథః || ౧౩ || వ్యవసాయేన్వభావే
చపిశాచాదాగుణైబలే | ద్రవ్యాత్తభావయోజ్ఞేన నత్వప్రాణమజంతవీ
తిశాశ్వతః + నీవహోహారతేచ్ఛేతివచనాన్నయతేద్వికర్తకత్వం || అత్రప్ర
కృతపటహధ్వనినివాణేన మెదినీభృతాం ద్వయానాం ప్రకృతానామేవ వ్యధా
నయనసాధర్మ్యాదౌపమ్యస్య గమ్యతాయాం కెవలప్రకృతగోచరాత్కల్యయోగి
తాజ్ఞేష్వప్రతిభోత్తాపితా || ౧౩ || —కాలేయకతి || దిశాంకాలయకక్షోపవిలే
వనశ్శ్రియం కుంకుమచూర్ణాచర్చనశోభాం || ౧౩ || కుంకుమం ఘృన్మణఃపుణ్యం
ప్రొక్తంబాహితచందనం | కాశ్మీరజంచవిద్యద్భిశాకాలయం జాంగలంస్తృటమితి
హలాయథః || దిశత్-దదత్, ఉల్లసంతీ-స్ఫురంతి, అంశుమద్భృతిరర్కప్రభా
యస్త్రికతత్ ముద్గధుజాం-అశ్వినాం, ఖురైః-శ్చైః || ౧౩ || శఫలీ బే ఖరఃపు
మానిత్యమరః || ఖాతం-విదారితం, గిరై-రైవతకాద్యైః, అథః యా కాంచనీ
భూమిః తజ్జం రజఃవిపప్రథే-వినసార, ఏతేన భగవాన్త్రైవతకాదవతీణాఞ్చ
త్వక్రం || అత్ర రజసః కాంచనభూమిజత్వేన కుంకుమవిలెవనక్రిసదృశక్రిజ
నకత్వాత్కావ్యలింగసంకీర్ణానిదర్శనా || ౧౪ || —మంద్రైగజైః || మంద్రైః-
గంభీరైః, || ౧౩ || మంద్రస్తుగంభీరశ్చయమరః || రథమండలన్వనేః-రథాఘధ్వని
భిః, తాదృశం మంద్రమేవ గజానాం బృంహితం-బృంహణం || + నవూసకే
భావేక్తః || నిజుహ్నువే - తిరస్కృతం, గజధ్వనిరెకయావత్వేన రథశబ్దాన్న
వృథాగశ్యాదీత్యథః అతవవ సామాన్యాలంకారః సామాన్యంగుణసామ్యేన
యత్ర వస్తవంతరైకశేతి లక్షణాత్ || + హ్నుజ్-అపసయనఇతిధాతౌ నిపూ
రావత్కర్తృణిబిత్ || కుహోశ్చురిత్యభ్యానహకారన్యజకారః || తారైరత్తుచై

వామీతైః ॥౧౫॥ అన్వేతుకామోఽవమతాఽకుశగ్రహస్తిరోగతంసాఽకుశముద్వి
హాఽశిరః । స్థూలాచ్చయేనాగమదంతికాగతాం గజోగ్రయాతాగ్రకరఃక రణ
కామ్ ॥౧౬॥ యాంతోస్పృశంతశ్చరణైరివాపనింజవాత్ప్రకీర్ణైః ౭భితఃప్రకీర్ణ
కైః । అద్యాపిసేనాతుగగాస్సవిస్తయైరలూనపక్షాఇతిమేనిరజస్తేః ॥ ౧౭ ॥
ఋజ్వీర్దధానైరవతత్యకంధరా శ్చలావచూడాక్షలఘుఘోరారవైః । భూమి

ర్తంద్రస్వరవిలక్షణైః ॥ ౧౮ ॥ తారోత్యుచ్చైరిత్యమరః ॥ తురుంగపేషీతైరశ్వ
నిష్వస్తేః ॥ ౧౯ ॥ పేషాపేషాచనిస్వరఇత్యమరః ॥ తెషు మంద్రధ్వనిమా
వరభాగలాభతః వైసాదృశ్యేనోత్కర్షణలాభాత్ పరిస్ఫుటేః వ్యక్తరూపేరేష
బహువే భూతంతారతాన్వదనభిభూతమశ్రూయైత్యథః ॥ అతపివాతదుణాలం
కారః * సతిసేతావతద్రూపసీకారస్సాన్వితద్గుణఇతిసామాన్యలక్షణాత్ సా
మాన్యాత్రగుణయోన్యంసృష్టిః భువోభావేలిట్ ॥ ౧౫ ॥—అన్వేతుకామఇతి ॥
అంతికాగతాం—దైవాత్సమీపాగతాం, కరణమేవకరణకాం కరిణీం ॥ ౧౬ ॥ క
రుణురిభ్యాం(స్త్రి)నెభఇత్యమరః ॥ అన్వేతుకామః—అనుగంతుకామః;+ తుంకా
మమనసోఽపితిమకారలోపః ॥ అతపివ అనమతః—అనధూతః; అంకుశగ్రహః—అ
ఙ్కుశాధానంయేనసః, సాఙ్కుశం తిరోగతం అఙ్కుశాకర్షణేన తిర్యగ్భూ
తం శిరోమస్తకం ఉద్విహాఽ అగ్రయాతాగ్రకరః కరిణీగ్రహణాయ పురఃప్ర
స్థతాగ్రహస్తః గజః స్థూలాచ్చయేన గతివిశేషేణాగమత్ జగామ ॥ ౧౭ ॥ స్థూ
లాచ్చయస్తవసాకల్పేగజానాంమధ్యమేగతైఇత్యమరః ॥ గజమధ్యగతౌ స్థూ
లాచ్చయస్సాకల్యపుంజయోరితిరత్నప్రకాశశ్చ ॥ స్వభావౌక్తిః ॥ ౧౮ ॥—
యాంతఇతి ॥ జవాద్యేగాచ్చరణైరవనీమస్పృశంతఇవయాంతః ధావస్తేః, అభి
తఃప్రకీర్ణేషుభయతః ప్రస్ఫుటైః, ప్రకీర్ణకేశ్చాప్తమరైః, ఉపలక్షితాః ॥ ౧౯ ॥
చామరంతుప్రకీర్ణకమిత్యమరః ॥ సేనాతురగాః చామరైః కంఠభూషణచా
మరైశ్చాతుభిరద్యాపిలూనపక్షా—అచ్ఛిన్నపక్షాఇతిసవిస్తయైజ్జనైరైరె
ప్రతర్కితా ఉత్ప్రేక్షితాఇతియావత్ ॥ పురాకిలశాస్సపక్షాస్సరైశ్చిన్నపక్షా
ఇత్యాగమఃఅతపివవాజినఇతి ప్రసిద్ధిః ॥ అత్రిపార్శ్వ ప్రస్ఫుతచామరయోగనిమిత్తై
యమశ్వానాం సపక్షతోవత్ప్రేక్షాసాచనూరోవత్ప్రేక్షాసాపేక్షేతినజాతీయసం
కరః ॥౧౭॥ఋజ్వీరితి ॥కంధరాః—గ్రీవాః ॥౧౮॥గ్రీవాయాంశిరోధిఃకన్ధరత్యపీత్యమరః
ఋజ్వీరవక్త్రా అవతత్యసావభావిక్యపివక్రతా యథాపైతితథా ప్రసార్య దధా

మహాత్యవ్యవిలంబితకృమం కృమేలకైస్తత్క్షణమేవదిద్ధిదే॥ ౧౦ ॥ తూణా
 ప్రణతాకృతనాదముచ్చక్షేః పృవోదితంవెసరయ్య కమధ్వని । ఆత్మీయనెమి
 క్షతసాంద్రమేదినీరజశ్చయాకాంతిభయాదివాద్యవత్॥ ౧౧ ॥ వ్యావృత్తనక్షైరభి
 ప్రాశ్నమూచరైవ్రాజద్భిరెవక్షణమీక్షితాననాః । నల్లధరీయః కుచకంఠ్యకంచుకం
 నైః చలావచూడాః-చుచలకణాచామరాః, లెచతే ఆకులఘుఘురస్వరాశ్చ
 తైః కృష్ణకైరుష్టైః ॥ ౧౨ ॥ ఉష్ణక్రమేళకమయమహంగాత్యమరః ॥ మ
 హతీ దవీయస్యపి భూమిరధ్వజేశః అవిలమ్బితక్రమం క్రమః పదక్షేపః
 తపాదక్షేపంయథాతథా తత్క్షణమేవ తస్మిన్నెవక్షణే అత్యంతసంయోగే ద్వితీ
 యా ॥ చిద్భిదే-క్షుణ్ణౌ, కర్తణిబ్, మహంతమధ్వానం క్షణాచ్ఛాణాయం
 తాజగ్గురుప్రాగభ్యధాః స్వధావౌక్తిః ॥ చలావచూడాః కలఘుఘురారితైరి
 తిపారే చలావచూడాశ్చలితకరభూషణాః కంధరావిశేషణమిదం । శింశ్శిఖా
 భూషణాః చూడేతియాదవః । చలితశిరసాతివా । ఘుఘురాయుద్రఘంటీన్యా
 దితికోశః ॥ చిద్భిదే-అతికాంతైతికవ్విదత్పరః॥ ౧౩ ॥—తూణామితి ॥ అధ్వ
 ని ప్రణతా సాంధినా ఉచ్చక్రైస్తాం కృతనాదం త్రాసాధకంకృతారవం
 యథాతథా తూణాం-శిఖ్రం, ప్రవోదితం-ప్రేరితం, వెగేనసరంతితివెనరాం
 గదాభేనాశ్వాయాముత్పన్నాః అశ్వతరాఖ్యాభారవహః పశుశేషాః పృషోద
 రాదిత్యాత్సాఘః తద్యుక్తం శకటం వేసరయ్య కమిహోచ్యతైలత్ కర్తృ ఆ
 త్మీయేయేనెమిచక్రధారే ॥ ౧౪ ॥ చక్రధారాప్రధిర్నమిరిత్యమరః ॥ తా
 భ్యాంక్షతః ఉద్ధతః సాంద్రశ్చయఃమెదినీ రజసాంచయస్సమూహః తస్యాకాంత
 తేరాక్రమణాత్ భయాదిన అగ్రనత్ అధానదితివేగాతిశయోక్తిః హేతూ
 త్వేతి ॥ ౧౫ ॥ వ్యావృత్తైతి ॥ వ్రజద్భిరగ్రగచ్ఛద్భిరేవ నక్షతిష్ఠద్భిః కంచు
 కిభయాదితిభావః అతపివ వ్యావృత్తనక్షైః-వరామరితముతైః, అఖిలైఃచమూ
 చరైః సేనాచరపురుషైః + చరెష్టఃక్షణమీక్షితాననాః నతు చిరంతానలైవ తా
 సాం దృష్టిపథాతివృత్తైరితిభావః, తురంగానధిరోహంతితి తురంగాధిరహః అ
 శ్వాధిరూధాః + అన్యేభ్యోపిదృశ్యతఇతికిష్టమ్ ॥ అవరోధఃఅసామస్తీత్యవరోధి
 కాః-అంతఃపుష్ప్రియః + అతఃనితనానితిరక్తప్రత్యయః ॥ నల్లతొః తురంగా
 వలనాదుల్లలతొః గరియసొః మహత్తరయోః కుచయోః కంఠ్యః చలః + స

యయుస్తురంగాధిరుహోవరోధికాః ॥ ౨౦ ॥ పాదైఃపుటకూబరిణాం విదారి
తాఃప్రకామమాక్రాంతతలాస్తతాగజైః । భగ్నోన్నతాంతరపూరితానతాబభౌ
భువఃకృష్టసమీకృతాఇవ ॥ ౨౧ ॥ దుర్ద్రాంతముల్లుత్పత్తినిరస్తసాదినంసహసహ
కారమలూయజ్జనః । పల్కాతస్త్రుస్తమూరోవిలమ్మిస్త్రురంగమంప్రద్యుతమే
కయాదిశా॥ ౨౨ ॥ భూభృద్భిరప్యస్థలితాఃఖలున్నతైరపహ్నువానాసరితఃప్రభూ
రపి । అన్వభాసంతజ్జేవపరంతిమాగంగా యయావసంతైః పథిభిశ్చమూగ

మికంపీత్యాదినారప్రత్యయః ॥ కంచుకః కూర్వాసకోయస్త్రికర్తణితద్యథాత
థా యయుః స్వభావోక్తిః ॥ ౨౦ ॥ పాదైరితి ॥ కూబరి-యంగాధారో దారు
విశేషః ॥ ౨౧ ॥ కూబరస్తుయుగంధరఇత్యమరః॥ సవమామస్త్రీలికూబరిణాం రథా
నాంపాదైశ్చక్రైః పుటః పూర్వంవిదారితాః తతారథనేమివిదారణాంతరం
గజైః ప్రకామం పర్యాప్తమాక్రాంతతలాః పాదవిక్షిప్తపరిభాగాః అతఏవభ
గ్నావిదారితా యేఉన్నతా ఉత్తానాః, అనంతరాః సన్నిహితభాగాః తైఃపూ
రితా ఆరోపితా ఆసతా నిమ్నభాగాయాసాంతాః రథోక్తాః భువః కృష్టసమీకృ
తాః పూర్వం కృష్టా హలిభిః హలిభిన్నాః అనంతరం బీజావపనాథాం సమీ
కృతాఇవభువః శుశుభిరే ॥ ౨౧ ॥ — దుర్ద్రాంతమితి ॥ దుర్ద్రాంతమిక్షి
తం అతఏవ ఉల్లుత్పత్తి నిరస్తః పాతితః సాదీయంతాయేనతం కించ ఉరొలమ్మి
నః ఉత్పత్తనక్షోదేనప్రప్తాద్విస్రస్య ఉరసిలమ్పమానాత్ పల్కాణతః-పల్యయ
నాత్, త్రస్తం-భీతం, అతఏవ ఏకయా అన్వయాదిశా మాగాంతరేణేత్యర్థః॥
౨౨ ॥ ఏకేముఖ్యాన్వకేవలాఇత్యమరః॥ ప్రద్యుతం-పలాయితం, తురంగమం జ
నః సహసహకారం హసహకారాభ్యాం సహితంయథాతథాకలూకయత్ । స్వ
భావోక్తిరలంకారః ॥ ౨౩ ॥ భూభృద్భిరితి ॥ ఉన్నతైరపి భూభృద్భిఃభూధరై
ర్భూప్రైశ్చాస్థలితా అప్రతిహతాః పృథూర్కహతీరపి సరితో యమునాప్రభృ
తీర్నదీరపహ్నువానాసరితఃసహమా చ్ఛాదయంతీ త్రిభిర్తాగైర్గోచరతీత్రి
మాగంగా గంగా పరమత్యంతమన్వథా అనుగతార్ధానంజ్ఞాత్రిమాగంగేతినా
మధేయంయస్యాః సైవఖలుత్రిభిరేవమాగైర్యయా నచతుర్థేనేత్యర్థః అ
సౌ చమూరసంతైః పథిభిర్యయా అతో గంగాయాఅవ్యధికాచమూరితిభావః
అతఏవ వ్యతిరేకాలజ్కరః * భేదప్రధానంసాధర్మముపమానోపశేయ

సౌ || ౨౩ || త్రస్తాసమాసన్నక రణుశూక్తృతాన్నియంతరివ్యాకులము క్తరజ్జుకే
క్షిప్తావరోధాంగసముత్పదేనగాంవిలంఘ్యలఘీష్వక రభౌబభంజతుః || ౨౪ || సృ
స్తాంగసంధావిగతాక్షపాటవేరుజానికామంవికలీకృతైరథే | ఆప్తేనత్య్వాభిషజే
వతత్ క్షణంప్రదక్రమైలంఘనసూర్యకః క్రమః || ౨౫ || ధూభృంగసంక్షోభవి
హారితౌష్ఠ్రికాగల న్నధుస్థావితమీగవ త్తేని | స్థాణౌనిషంగిణ్యనసిక్షణంపు

యోః | అధికాన్యలృత్వకథనాద్వ్యతిరేకస్పృశ్యత్యతిలక్షణాల్ || ౨౬ || —||

త్రస్తావితి || సమాసన్నసృ-ప్రత్యాసన్నసృ, కరణోరిభస్య శూక్తృతాచూఢ
త్కారాల్ త్రస్తాకరభౌ వేసరా || ౨ || కరభోవసరేపున్ప్రైఇతినజ్జనః || ౩ ||
యంతరి-సాఽభౌ, వ్యాకులం-వ్యగ్రంయథాతథా ముక్తరజ్జుకే-శ్యక్తప్రగ్రహే
నతి, క్షిప్తాః-పాతితాః, అవరోధాంగనాయస్త్రిక ర్మణితద్యథాతథా ఉత్పదేనా
పథేన + ఋక్పరిత్యాదినాసమాసాంతః || గాం భూమిం, విలంఘ్యదూరమ
తీత్య లఘీష్వం రథవిశేషం || ౨ || లఘీష్విలాఘవయక్తాయాం ప్రభేదేన్యందనసృచే
తి హ్రావః || బభంజతుః-భగ్నవంతౌ, అత్ర త్రాసస్య విశేషణగత్యా భజ
నమౌతుత్వాత్పదార్థపౌతుకం కావ్యలింగం సవభావోక్త్యానలకీర్యతే || ౨౪ ||

—ప్రస్తేతి || సృస్తా-విశ్లిష్టా, అంగయోరథాంగయోః, అంగానాం కరచరణౌ
దీనాంచ, సంధయో-సంధిభాగాయసృతిస్త్రిక, విగతమక్షస్య చక్రాధారకాష్ట
సృతిక్షాణమింద్రియాణాంచ పాటవం సామధ్యాయస్యతస్త్రిక, రథే-స్యంద
నే, శరీరేచ || ౩ || రథస్సాన్యత్సృందనేకాయఇతివిశ్వః || యజాభంగేన రోగేణ
చ నికామం వికలీకృతై-దుర్బలీకృతైనతి, ఆప్తేనహితేన త్య్వావర్తకినా ఆప్తేనభి
షజా-వైద్యసేవ || ౩ || భిషగ్నేవద్యశ్చికిత్సకఇతి తత్కాతువర్తకిస్త్యవైతి చామ
రః || తత్ క్షణం తస్మిన్నైవక్షణే, అత్యంతసంయోగద్వితీయా, లంఘనం-పాదే
నాక్రమణం, ఉపవాసశ్చ || ౩ || లంఘనంతూపవాసేన్యాద్యమనెష్టవనేపిచెతి
విశ్వః || తత్పూర్వకః క్రమోవిధిః ప్రచక్రమే-ప్రకృంతః, ప్రాయేణజ్య
రాదివిచికిత్సాయాలంఘనసూర్యకత్వాదితిభావః శ్లేషాలంకారః || ౨౫ || —ధూ
రితి || స్థాణౌకీరే || ౩ || స్థాణుఃకీరేష్ఠిరహరేఇతివిశ్వః || నిషంగిణిసక్తే అనసి
శకశే || ౩ || క్షీణేనశ్శకటాస్త్రీస్యాదిత్యమరః || ధురోక్షస్యభంగేన యో సం
క్షోభోవిపర్యాసః తేనవిహరితా-భిన్నా, యాఉష్ఠ్రికామృత్తయం మద్యభాం

రఃశుశోచలాభాయకృతన్యయోవణిక్ || ౨౬ || భేరిభిరామృష్టమహాగుహాముఖా
ధ్వజాంశుకైస్తజితకందలీదళః | ఉత్తుంగమాతంగజితాలఘూపలోబలైస్సప
శ్చాల్ క్రియతేస్తధూధరః || ౨౭ || వన్యేభదానానిలగంధదుర్భరాక్షణంత
రుచ్ఛేదవినోదితక్రూరః | న్యాళద్యిపాయంతృభిరున్దద్విష్టవఃకథంచిదారాదపథేన

ఉ || ౨ || ఉష్ప్రికామృత్రికాభాండభేదకరభయోషితీతివిశ్వః || తతోగలతాస్య
వతా, మధునా-మద్యేన, స్థావితం సక్తం, దూరవత్క-ద్విరూధావ్, యేన త
స్మిన్ తథానతిపు(రా)రఃసూర్యలాభాయకృతన్యయః పణిక్ క్రయవిక్రయికః
క్షణశుశోచ అత్ర మధుస్రావధనన్యయోః విశేషణకత్యాశోకపాతుత్వా
త్కాన్యలింగభేదః || కృతక్రయఇతిపారే కృతః క్రయః క్రయణం యేనసః
|| ౨౮ || —భేరిభిరితి || భేరిభిరామృష్టాని నిందితాని మహాంతి గుహాముఖా
ని యస్యసః భేరిరూంకారభిత్పితనితాంతవాత్వా ముఖరమహాగుహాద్వారఇ
త్యథః + క్రొశతైకర్తణిక్తః | పృశ్చేత్యాదినాషల్యేష్టత్వం || ముహుధ్వజ
జాంశుకైస్తజితానిభిత్పితాని కందలీదలాని రంభా(గుల్)ప్రత్రాణి యస్యసః
ఉత్తుంగైః మాత్తుగైః జితాః అలఘూపలాః-స్థూలపాషాణాయస్యసః భూధరో
రైవతకాద్రిః, బలైః-స్వేనేన్యః, పశ్చాల్ క్రియతేస్త-పశ్చాత్కృతః, స్వయం
దూరగమనేన పృష్టతః కృతఇత్యథః, ఉక్తవిశేషణమహిమ్నా అధరీకృతఇతిచ
ప్రతీయతే + లట్ స్తేఇతిభూతాథేలట్ || అత్ర పశ్చాత్కరణస్యామృష్టా
దిపదార్థపాతుకత్వాత్కాన్యలింగం | తవ్చక్రప్రతీయమానాభేదాధ్వన
సాయాదితిశ్లేషమూలాతిశయోక్తినంకీణమ్ || తేన బలానాం భూధరౌపమ్యంగ
మ్యతఇత్యలంకారేణాలంకారధ్వనిః || ౨౯ || —వన్యేతి || వన్యేభదానానిలగంధేన-
వనగజమదమారుతగంధాఘ్రాణేన, దుర్భరా-క్రొధాంధ్యాద్దుర్గ్రహాః అతఏవ
క్షణం తిరుచ్ఛేదేన వినోదితక్రూరః, ప్రతిగజాసన్నిధానెపి వృక్షాణాం భంగే
నాపనీతక్రోధాః ఉన్దద్విష్టవౌత్యంతమదశీలాః + అలంకృత్యాదినాఇష్టుచ్ ||
వ్యాళద్యిపాః-దుష్టగజాః, యంతృభిరాధోరణైః కథంచిదారాత్ దూరాదప
థేనామార్గేణ + పథోవిభాషేతినిషేధవికల్పాత్ ఋక్పూరిత్యాదినా సమా
సాంతః || అవధంసపుంసకమితి సభుంసకత్వం నిన్యరె-నీతాః, అత్రాపి ద్విపది
శేషణానాం తదవసయనపాతుత్వాత్కాన్యలింగంసత్స్వభావోక్త్యా సంకీర్త్యే ||

నిన్యరే || ౨౦ || తైరైవజయంతీవనరాజిరాజభిగిరిప్రతిచ్ఛండ మహామతంగ
జైః | బహవ్యైఃప్రసవజ్జనతానదీశైభువోబలైరంతరయాంబధూవిరే || ౨౧ ||
తస్థేముహూతాంహరిణీ విలాచనైఃసదృశి దృష్టానయనాని యోషితామ్ |
మత్యావసత్రాసమనేకవిభ్రమక్రియావికారాణిమృగైఃపలాయిత || ౩౦ || ని
మ్నానిదుఃఖాదవతీర్యసాదిభిస్సయత్నుమాకృష్టకశాశ్వనేశ్వనైః | ఉత్తైరుదుత్తాల
తైరితి || వైజయంత్యైః-పతాకాస్తావనరాజయజ్ఞవ తాభీరాజంతీతిధాక్షైః గిరి
తాం ప్రతిచ్ఛందాః-ప్రతినిధయస్తత్సదృశాత్సర్వథాః, పీతస్తాదేవ సప్తషోష
మాలింగాదన్యత్రావృషమితసమాసాశ్రయణం తె వహామతంగజాయేషుతైః
జనతాః-జనసమూహస్తానద్యజ్ఞవ తాసాంశతాని ప్రసర్పతి-ప్రవహంతి, యేషు
తైస్తథోక్తైః తైర్బలైః-సేనేన్ద్రబలైః-బహవః + బహవదిభ్యశ్చేతివికలా
దీకారః || భువోభూమయః అంతరయాంబధూవిరే-అంతరాదూరాఃకృతా అ
తిక్రాంతాత్సర్వథాః, నకేవలంచైవతకాద్గిరేవేతిభావః బలైరైవపుల్యదాచ్ఛా
దితాత్సర్వథాః || ఉక్తవిశేషణావగతసాదృశ్యాదగృహీతభేదాః కృతాత్సర్వథాః గమ్య
తై, పీతేనాభేదాధ్యవసాయాదేవాస్యాక్రమణయాపాంతరీకరణస్య బలవిశేషణా
వగతసాదృశ్యస్య హేతుత్వాత్తదంగభూతోపమాసంకీర్ణాం పదార్థాహేతుకం
కావ్యలింగం, క్లేషమూలాభేదాతిశయోక్తుస్థితాపితమితిసంకరః + అంతరశబ్దా
త్తత్కరోతీతిన్యంతాత్కర్తృణిబిత్, ఆమ్ప్రత్యయభువోనుప్రయోగః || ౨౧ ||
తస్థఇతి || హరిణీవిలోచనైః సదృశి సదృశాని + నపుంసకస్య రూపచిత్తమి
మ్, యోషితాంనయనానిదృష్టాన్య మృగైః-కృష్ణసారైః, కర్తృభిర్దుహూర్తమ
ల్పకాలం || ని || ముహూర్తమల్పకాలేస్యాద్ధృతికాద్వితయేపిచేతివిశ్వా || తస్థే
స్థితం, హరిణీవిలాచనశంకయేతిభావః; అథానంతరమనేకవిభ్రమక్రియాః-ఇలా
సక్రియావీవవికారాయేషాంతాని మత్యావ సవిలాసాని జ్ఞాతేవత్సర్వథాః, సత్రా
సం-సఖయంయథాతథా పలాయితపలాయితం, హరిణీదులభైర్విలాసేర్వోషి
న్నిశ్చయాదితిభావః, అతేవ నిశ్చయాంతస్సంశయాలంకారః + పరాపూర్వా
దయతైర్భావైష్, ఉపసంగస్యాంతావితిలత్వం || ౩౦ || —నిమ్ననీతి || అ
ర్వతామశాన్వినాం || ౩౧ || వాజివాహర్యగద్ధర్యహయసేంధవసప్తయజ్ఞత్వమరః+అర్వ
ణాస్త్రసావనశిఖిత్రాదేశః వ్రజాః-సమూహః, సాదిభిరశ్వానాంజైః సయత్ను

ఖురారమమృతాశ్లేధీకృతప్రగ్రహమర్వతాంవజాః ॥ ౩౦ ॥ అధ్యధ్యమరూఢ
వత్రైవకేనచిత్ ప్రతీక్షమాణైరజనముహుర్భూతః । దాక్ష్యంహి సద్యఃఫలదం
యదగ్రతశ్చభాదదాశైరయవావసావళీః ॥ ౩౧ ॥ శౌరేఃప్రతాపావనత్రైతస్త
తస్సమాగతైః ప్రశ్రయనమృముతాభిః । ఏకాతపత్రావృధివీభృతాంగజైరభూ
ద్బహుచ్ఛత్రతయావతాకినీ ॥ ౩౨ ॥ ఆగచ్ఛతోనూచిగజస్యఘంటయోఃస్వనం
మాకృష్టశాః-దృఢగృహీతవల్లాస్సంతః ॥ ౩౩ ॥ యద్యధ్యశ్వాదేస్తాడనీక శైత్యమ
రః ॥ తథాప్యనృత్ర తాడనీవల్లయోఃక శైతదర్శనాదవిరోధః ॥ శనేశ్వనైఃదుఃఖా
త్కృచ్ఛాన్నిమూనినిమ్నమాప్రదేశాననతీర్వ ఉత్తాలఖురారవం-ఉచ్ఛత్రరశభ
శబ్దం, శ్లేధీకృతప్రగ్రహం శిథిలితవల్లంచ యథాతథా దుఃఖాః సత్వరాస్సం
తఉత్తైరుః-ఉత్పుల్లునిరె, నిమ్నేషు శనైరవతీర్యాథశీఘ్రంభావః ॥ త్యశ్వానాం
స్వభావఇతిభావః, అతఏవ స్వభావోక్తిరలంకారః ॥ ౩౪ ॥ —అధ్యధ్యమితి ॥
దక్షస్వభావోదాక్ష్యం-కౌశలం, సద్యఃఫలదంహి । కుతః । యద్యస్తాదధ్యధ్య
మధ్యని + విభక్త్యధైవ్యయాభావః ॥ అనశ్చేతిసమాసాంతోచ ప్రత్యయః ॥
సస్తద్విభితితిలాపః ॥ ఆరూఢవలైవ-ఆరుహ్యైవబ్జితేన + నిష్ఠేతిరుపాః క్తవతు
ప్రశ్నాయః ॥ జనం శనేః షశ్చాదాగచ్ఛంతం స్వజనం ప్రతీక్షమాణేన కేనచి
త్పుంసేతిశేషః ॥ ముహుర్ద్వితీస్తాపితోపి దాశైరయవా-తరుణోష్ఠ్యైః, విశే
షణసమాసః అగ్రతా వసావళీశ్చభాద పురుషిచుమందాదికం భక్షయన్నాస్త
ఇత్యధః ॥ నహి కుశలోవృథాకాలంయావయతీతిభావః, అత్ర దాక్ష్యసాఫల్య
స్య సామాన్యస్య తద్విశేషదాశైరకౌశలేన సమర్థనాద్విశేషేణ సామాన్యసమర్థ
నరూపాధాంతరన్యాసః ॥ ౩౫ ॥ —శౌరైరితి ॥ శౌరైః-కృష్ణస్య, పతాకినీ-
సేనా + వీర్యహృదిత్యాదినః ॥ ప్రతాపేన-హరితేజసా, ఉపనత్రైర్నమ్రైర్విశేషయై
రిత్యధః ॥ అతఏవతస్తతస్సమాగతైః-పార్శ్వదేశాదాగతైః, ప్రశ్రయనమృ
ముత్తభిహారినన్నిధౌ వినయనమృవిగ్రహైః పృథివీభృతాం-రాజ్ఞాం, గజై
శ్చేతునా బహుచ్ఛత్రతయా అసంఖ్యాతాతపత్రవత్తయానిమిత్రైః ఏకాని కే
వలాన్యాతపత్రాణియస్యాస్యా ఏకాతపత్రా కేవలాతపత్రమయీతిభూత్ ॥
అతపత్రాతిరిక్తం నకించిదలక్ష్యతేత్యధః ॥ ౩౬ ॥ ఏకమఖ్యాన్యకేవలాఇత్య
మరః ॥ బహుచ్ఛత్రాపేకచ్ఛత్రైరివిరోధావభాసనాద్విరోధాభాసాలంకా

సమాకణ్య సమాకులాంగనాః । దూరాదపావతిలభాచవాహణాః పథోపస
 స్మృత్వరితంచమూచరాః ॥ ౩౪ ॥ ఓజస్వివణోజ్జ్వలపృతృశాలినః ప్రసాది
 నానుజ్ఞితగోత్రసంవిదః । క్షౌకానుపేంద్రస్యపుటః స్తమాయసాగుణాన్ సము
 ద్ధిశ్యవతంతివందినః ॥ ౩౫ ॥ నిశ్శేషమాక్రాంతిమహితలజలైశ్చలన్ సముద్రో
 పిసముజ్ఘతిస్థితిమ్ । గ్రామేషుస్తేనైవైరకరోదవారిలైః కిమన్యవస్థాంచలవాపికే

రః ॥ ౩౩ ॥ — ఆగచ్ఛత ఇతి ॥ అన్వంచతీత్యన్వచ్ తస్మిన్ ఆనూచి వృష్టదేశే ॥
 + ఋత్విగిత్యాది నాంచేక్ష్యిన్ప్రతిప్రయః ॥ ఆగచ్ఛతాగజన్య ఘంటయోః సవ
 నం సమాకణ్య సమాకులాంగనాః-సంభ్రాంతవధూకాః, చ మూచరాః దూ
 రాదపావ ర్తితా అపసారితా భారస్యాన్నా దేర్వాహనాః భారవాహణ భార
 వాహిన ఉప్రదయోయైస్తే తథాసంతః + వాహనమాహితాదితి ఇత్యం, నహ
 ణ్యంతాత్కర్తరియ్యత్ ॥ త్వరితం చవలం శిఖ్రం పథోమాగాదపసస్మర
 వజగ్తుః స్వభావోక్తిః ॥ ౩౪ ॥ — ఓజస్వీతి ॥ వందినః-స్తుతిపాతకాః ॥ ౩ ॥ వం
 దినస్తుతిపాతకా ఇత్యమరః ॥ ఓజస్వివణః-తేజస్వివణాః, క్షత్రజాతాః రస్యయ
 దుజ్జ్వలం పృతముదగ్రవ్యాసారః విజయాభ్యః తేనశాలరక్షితచ్ఛానీ రస్య అ
 న్యత్ర ఓజస్వివణైః సమాసఘాయితాక్షరైరువలస్తేచతేవృత్తశాలినో వసం
 తేతిలకాదిభందోవిశేషశాలినశ్చ ॥ ౩ ॥ స్మృతచారిత్రఘండనోరితి విశ్వః ॥
 తాన్ ప్రసాదోస్యాస్తీతి ప్రసాదీ తస్య ప్రసాదినానుగ్రహశీలస్య అన్యత్ర
 ప్రసాదగుణయక్తాన్ * పసిద్ధార్థపదత్వంయత్ప్రసాదోనిగద్యరక్షతి ॥ అ
 మజ్ఞైః గోత్రసంవిదా కులాచారా యేనతస్య యాదవసంకృష్టాన్నేష్యన్తః
 అన్యత్ర కులనామనీయైస్తాన్ వంశనామాంకితానిత్యహః ॥ ౩ ॥ సంవిద్యుద్ధే
 ప్రతిజ్ఞాయాం సంకతాచారనామస్విలిప్తైరయంతి ॥ ఏషః ఘాతస్య ఉపేంద్రస్య
 చారగుణాన్ సముద్ధిశ్యాధి కృత్య భూయసో బహుతరాన్ క్షౌకాన్ స్తుతివ
 ద్యాని పురోగ్రేవతంతిస్త, అత్రోపేంద్రస్య తస్మాచ్ఛానాంచవణ్యైవేషంప్ర
 కృతానాం శ్లేషకృతసాధర్మ్యాదౌపమ్యగమ్యతాయాం శ్లేషప్రతిభోత్తాపితా క
 వలప్రకృతగోచరాతుల్యయోగితా ॥ శ్లేషశ్చ ప్రకృతిమోక్షః ప్రత్యయేషు
 శాబ్దః ॥ ౩౫ ॥ — నిశ్శేషమితి ॥ చలన్ కలంపితేక్షుభితః సముద్రోపిజలైర్ని
 శ్శేషమాక్రాంతిమహితం-నిమజ్జితనకలఘాగోళకస్పన్, స్థితిం మర్యాదా

శవః॥ ౩౬ ॥ కోశాతకీపుష్యగులుచ్చకాంతిభిముఁ ఖైర్వినిహ్రోల్బణబాణదక్షు
 షః । గ్రామీణవధ్వస్తమలక్షితాజనైశ్చిరంవృతినాముపరివ్యలూకయన్ ॥ ౩౭ ॥
 గోపైషుగోష్ఠీకృతమండలాసనాన్ సనాదముత్తాయముహుస్సవల్లతః । గ్రామ్యాన్
 నవశ్యత్కపిశంపిపానతః స్వగోత్రసంకీర్తనభావితాత్తనః ॥ ౩౮ ॥ వశ్యన్
 వెలానతిలంఘనలక్షణాం సముజ్జ్ఞతి త్యజతి కేశనస్తు ప్రచలితాపి-ప్రస్థితాపి
 అవారితైరపరిమితైస్సన్యైరిన్ద్రైశ్శిషమాకాంతమహితలసన్ గ్రామేష
 న్యవస్థామమర్యాదాం కిమకరోన్నాకరోదెవేత్యర్థః ॥ అశ్రావమానాత్సము
 ద్రాదుపమేయస్య కేశనస్య మర్యాదానతికృమణాధిక్యకథనాద్యతిరేకాలం
 కారః ॥ లక్షణంతూక్తం ॥ ౩౯ ॥—కోశాతకీతి ॥ కోశాతకీపుష్యగులుచ్చకా
 న్తిభిః, పటాలీ ప్రసూసగుచ్చసచ్చాయైః స్తరపాండురైరత్యర్థః॥ ౪౦ ॥ కొశా
 తకీపటాలీస్యాదితిహాలాయధః ॥ ముఖైరుపలక్షితాః వినిద్యం-వికసికం, అతః
 వోల్బణం విపులం బాణం నీలస్తేరయకపుష్యమివ చక్షుర్యాసాంతాః ॥ ౪౧ ॥
 వీలీర్ఘుఁటీద్వయోర్బాణైత్యమరః ॥ గ్రామేషుభవాగ్రామీణాః + గ్రామాద్య
 ఖజ్జావితిఖజ్జప్రత్యయః ॥ తాశ్చనధ్వశ్చస్త్రీస్త్రీయః తంకృష్టం గ్రామాంతగా
 మినమితిభావః ॥ జనేశ్చమూచరైరలక్షితాః వృతిభిః ప్రిరోహితాఇత్యర్థః ॥ చి
 రంవృతినాం కంటకశాఖావరణానాముపరి ఉపరితనావకాశే వ్యలూకయన్ ఉప
 మాసవభావోక్త్యసంకరః ॥ ౪౨ ॥—గోష్ఠ్యప్తివీతి ॥ నకృష్టః గావస్త్యంజ్యై
 ప్తివీతిగోష్ఠాని-గోష్ఠానాని ॥ ౪౩ ॥ గోష్ఠంగోష్ఠానకమిత్యమరః ॥ + సుపిన్ధ
 తికప్రత్యయః ॥ అంబాంబగోభూమీత్యాదినావత్త్వం ॥ గోష్ఠీషు-పానగోష్ఠీషు,
 గోష్ఠీషు-వార్తాసు ॥ ౪౪ ॥ గోష్ఠీసభాయామాలాపఇతివిశ్వః ॥ కృతాని మండ
 లాసనాని మండలాకారణోపవేశనానియైస్తాన్తహుః సనాదం డ్వేళాట్టహాసా
 రాపసహితం యథాతథోత్తాయ వల్లతఉత్తవనమానాన్ కపిశంమధ్యం ॥ ౪౫ ॥ క
 శ్యంమద్యంచమైరయం కపిశంకాపిశాయసమితిహాలాయధః॥ పిపాసతోముహు
 ర్దుహుః పాతుమిచ్ఛతః+పిబతేస్సన్నంతాల్లబ్ధశ్శతరిశవః॥ స్వగోత్రసంకీర్తనేన్ద్ర
 నామసంకీర్తనేభావితాత్తనః ప్రవర్తితచిత్తాన్కృష్టనామానిగాయతఇత్యర్థః॥ గ్రా
 మేషుభవాన్ గ్రామ్యాన్ ఘోషజనానిత్యర్థః + గ్రామాద్యఖజ్జావితి యప్రత్య
 యోఅవశ్యదాలాకీతవాన్ ॥ స్వభావోక్తిః ॥ ౪౬ ॥—వశ్యన్నితిపికాంతమా

కృతాక్షైరపివల్లపీజనోజనాధినాథంనయయావిత్కృష్టతామ్ । ఏకాంతమాద్వాన
వబుద్ధవిభృమైఃప్రసిద్ధవిస్తారగుణైర్విలోచనైః ॥ ౩౯॥ ప్రీత్యానియుక్తాల్లిహతీస్త
నంధయాన్నిగృహ్యపా(రీ)లీ)ముభయేనజానుసాః । వర్దిష్టుధారాధ్వనిరోహిణీఃప
యశ్చిరంనిదభౌదుహతస్సగౌదుహః ॥ ౪౦ ॥ అభ్యాజతాభ్యాగతతూణతణ
కాం నిధానహస్తస్యపురోదుభుక్షతః । వగాద్ధ్రవాలవలఁకృతిచారునిర్వతీమరి

ధ్వనాత్యంతముగ్ధతయా అనవబద్ధవిభృమైఃప్రజ్ఞాతపిలానేః, కింతు ప్రసిద్ధోవిస్తా
రవీవ గుణోయేషాంతైరతివిశాలైరిత్యర్థః ॥ కృతాక్షైరపి సకృద్దర్శనాత్ లబ్ధ
విస్తారభలైరపీత్యర్థః, విలోచనైః జనాధినాథ-కృష్ణంపశ్యత్, వల్లపీజనోగౌ
పాంగనాజనః, విత్కృష్టతాం-తృప్తతాం, నయయా భూయోభూయః పశ్యన్నపి
నాలం బుద్ధిమవాపెత్యర్థః, తృప్తికారణే దర్శనేసత్యషి తృప్తికార్యానుత్పత్తై
ర్విశేషోక్తిః, సా కృష్ణస్య మదనకోటిలావణ్యలక్ష్మింప్రసంజయతి ॥ ౩౯ ॥ — ॥
ప్రీత్యైతి ॥ నియుక్తా వామపాదేవీసంయతా, స్తనంధయంతి-పిబంతితి
స్తనంధయాన్సత్సాన్ + నాసికాస్తనయోర్ద్వాధేటారితిధేటఃఖశ్చప్రత్యయః ॥
ప్రీత్యా వాత్సల్యేన లిహతీజహ్వయాస్వాదయంతిః రోహిణీగాః ॥ ౪౧ ॥ అ
జానన్యస్మ్యురోహిణీస్వాదిత్యమరః ॥ పయః-క్షీరం, జానునోరుభయేన-జాను
ద్వయేన, పారిం-దోహనపాత్రిం ॥ ౪౧ ॥ పారిపాత్రిపరాగయారితివిశ్వః ॥ నిగృ
హ్య-నిరుద్ధ్య, వర్దిష్టుధారాధ్వని-వర్ధనశీలక్షీరధారాశబ్దం యథాభవతిరథా
దుహతః-ప్రపూరయతః, + దుహేలటశ్శతరిశమ్ ॥ దుహ్యతిద్వికర్తృఃర్షం ॥
గాఃదుహంతితిగోదుహః గోదోహకా + నహ్నుద్విపెత్యాదినాక్రిస్ ॥ సహ
రిచ్ఛిరంనిదభౌ-జవలూయతిస్త ॥ ౪౧ ॥ నిధానమవలూకనమితివైజయంతిఃస్వ
భావోక్తిః ॥ ౪౦ ॥ — అభ్యాజతః ॥ అభ్యాజతః-దోద్ధమభిముఖమాగచ్ఛ
తః + అజేలటశ్శత్రాదేశః ॥ ౪౧ (ర్యాం)ధానం) పాదబంధనదామ ॥ ౪౧॥
ని(ర్యాం)ధానం) దామసందానం పశూనాంపాదబంధనమితివైజయంతి ॥ త
ద్దస్తే యచ్యతస్య నిధానహస్తస్య దుభుక్షదోద్ధమిచ్ఛతోదోద్ధరితిశేషః ॥
+ దుహేస్సన్నంతాల్లటశ్శత్రాదేశః ॥ ఘత్సఠత్వే, పురోహ్యాగతాభిముఖ
మాగతస్తూణః స్తనపానేత్వరమాణస్తణకోతిచాలావత్సయస్యాస్తాం ॥ ౪౧ ॥
సద్యాజాతస్తుతణకఇత్యమరః ॥ గవాంవగాద్గోప్రజాత్, హలంకృతిచారు-

మూఢోరైక్షతగోమతల్లికామ్ || ౪౦ || సప్రీహితాంయావదపాసితుంగతాః శు
 కాక్ మృగేస్తావదుపద్రుతశ్చియామ్ | కై దారికాణామభితస్సమాకులాఃసహస
 మాలోకయతి స్తగోపికాః || ౪౧ || వ్యాసేద్ధుమస్తాననధానతఃపురాచలత్యసావి
 తుప్రపకణాయన్నసాగ్రితానిగోప్యాఃకలమంమృగవృజౌననూనమ త్రితిహరివ్యక్
 లోకయత్ || ౪౨ || లీలాచలత్ (స్త్రీ)చరణౌదృఢోత్పలస్థలత్తులాకొటినినాదకోమ
 హుంకారమనూహరంయథాతథానిర్వృతం-నిగజచ్ఛంతీం + ఇణశ్శరీరజీవ్ || ఇ
 ణోయణాదేశః | ప్రశస్తాంగంగోమతల్లికాం + ప్రశంసావచనైశ్చైతినిత్యస
 మానః || ౪౩ || మతల్లికామచర్చికా ప్రకాండముద్భుతల్లజా || ప్రశస్తవాచకాన్య
 మూనీత్యమరః || మధోరరిర్మనుమాదనః || విక్షత-ఈక్షితవాక్, + ఈక్షతైర్ల
 జ్ | ఆడబాదీనామిత్యాత్ | ఆటశ్చైతివృద్ధిః || నవభావోక్తిః || ౪౪ || — స
 ఇతి || యావచ్ఛుకాక్-కీరానపాసితుం-నివారయతుంగతాస్తావన్మృగేరుపద్రుత
 శ్చియాముపప్లుతనంపదాం, ప్రీహితాం-ప్రీహితాం + ప్రీహ్యదిభ్యశ్చైతి ఇని
 ప్రత్యయః || కై దారికాణాం-కైత్రీసమూహానాం || ౪౫ || పున్నపుంసకయోర్వ
 ప్రః కెదారఃకైత్రీమసృతు | కై దారికంస్యాత్కైదార్యంకైత్రీంకై దారికంగ
 ణైఇత్యమరః + రజ్జోకవచనశ్చైతిచకారాత్కైదారాదపితజ్జోప్రత్యయః || కృ
 ద్యోగత్కర్తృణిషష్ఠీగోపికాః-గోప్తీరభితఃసమాకులాః-న్యగ్రాః, ఉభయతః
 సమాకృష్టమాణాః సతీరిత్యర్థః || సహరిః సహసమాలోకయతిన్న || అత్ర సహ
 సామలోకనస్య విశేషణగత్వాసమాకులపదార్థపాతుకత్వాత్కన్యలింగభేదః ||
 ౪౬ || — వ్యాసేద్ధుమితి || గోప్యాః-శాలిగోప్యాః + గౌరాదిత్యాత్ జీమ్ ||
 గీతాని ఉపకణాయక్-శృణ్వక్, అసౌ మృగవృజః అసౌగోపీ అస్తానాన్వసే
 ధ్ధుం నివారయతుం అవధానతోగీతైకాగ్యాత్ పురాచలతి-చలిష్యతి + యా
 వత్పురానిపాతయోల్లడితిభవిష్యదధేలత్ || ఇతిత్థంమత్వైతిశేషః || కలమం
 శాలివిశేషం, నాత్రి-సఖాదతి, నూనం ఇత్థంతర్కయన్నితిశేషః || హరిర్వ్యల
 కయత్, అత్ర మృగాణాం కలమఖాదననివృత్తైః గీతానక్తినిమిత్తాయాస్తదాక
 ణానసుఖభంగపాతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతే || ౪౭ || — లీలతి || అనుగతాఅపః
 దోషులై అనూపాః-జలప్రాయదేశాః || ౪౮ || జలప్రాయమనూపంస్యాత్పు
 సికచ్ఛస్తధావిధిత్యమరః + ప్రాదిభ్యోధాతుజస్యబహుప్రీహిర్వా తరపక్ష

లః । శౌ రెకుపానూపమపాహరన్తనః స్వనాంతరాదున్దసారసారవః ॥ ౪౪ ॥
 ఉచ్చైగ్ధతామస్థలితాంగరీయసీం తదాతిమా రాదపితస్యగచ్ఛతిః । ఏకేన
 మూహుబలరేణునంహతిశిరోభిరాజ్ఞామవరెమహీభృతః ॥ ౪౫ ॥ ప్రియే
 ణానిదానపిమేదినీభృతోజనస్సమేనేవపథాధిరోహతి । సేనామురారెవధవన
 లోపశ్చ । ఋక్షాపరిత్యాదినాసమాసాంతః ॥ ఊదనో దేశభక్త్యాకారః ॥ తె
 మాంసమిషేఉపానూపం + సమిపాభేవ్యయాభావః ॥ లీలయా చలతీ చలచ
 లే యేస్త్రీయాశ్చరణే అరుణోత్పత-రక్తోత్పతజన, తయోః స్థలంతౌ యా తు
 లాకొటినుపురౌ ॥ ౫ ॥ పాదాంగదంతులాకోటిర్మజీరో నూపురోస్త్రీయా
 మిత్యమరః ॥ తయోర్నినాదజనకౌమలూమధురః ఉన్దగసారసారవః-మత్తహం
 నకూజితం, ॥ ౫ ॥ చక్రాంగస్సారసోహంసజతిగట్టాణావే ॥ శౌరేర్తనః స్వ
 నాంతరాదపాహరత్ అత్ర మనోహరణస్య లీలత్యాదివిశేషణార్థపాతుకత్వా
 దుపమానంకీణంకావ్యలింగమ్ ॥ ౪౪ ॥—ఉచ్చైరితి॥ తదా-తస్మిన్సమయే
 అతిమా రాధవృతోపి తస్యహరః సంబద్ధినీముచ్చైర్గతామత్యుగధ్వముత్థితాం
 అన్యత్రాధ్వలాకేష్వపి వ్యాప్తాం అస్థలితామభంగురాంసత్వాంచ గరీయసీ
 మతిమహతీం పూజ్యంచ బలరేణునంహతి-సేనారజస్సంఘాతం; ఏకే కతివ
 యే మహీభృతః-వర్షతాః, అజ్ఞాం-శాసనం, అవరే మహీభృతో రాజానశ్చ శి
 రోభిః శిఖరైశ్చేషేశ్చ సమూహుః-సమ్యగ్వహంతిస్త + వశాలిః, ఝేష్ఠ
 సి, వచిన్యవీత్యాదినాసంప్రసారణం ॥ అత్ర హరిమహిమవర్ణనాయాముభయే
 మామపిమహీభృతాం ప్రకృతత్వాక్రైలవప్రకృతాన్పదాతుల్యయోగితాశ్లేషప్ర
 తిభోత్థాపితాచేతిసంకరః ॥ ౪౫ ॥—ప్రియేణేతి ॥ ప్రాయేణ-ప్రాయశ్చ
 ణనిదాకా కట్టాసపి మేదినీభృతోద్గ్రీ, జనో-లోకః, సమేన-సుగమేన ప
 థా మాగ్ధైవాధిరోహతి, సా మురారెః సేనా పునఃపథోమాగానేవ మ
 హామహిధాగ్-మహాద్రీగ్ పరితాధ్యరోహయత్, లోకేహిసతి త్సుష్ణేధ్వని
 తేన శైలాధిరోహణసంభవః సేనాయాః పునస్సర్వపథాతిరేకిణ్యా అభూతపూ
 రాష్ట్రం పరస్పహస్యాః పంథానః స్వారోహణేన ప్రవర్తితాభివ్యథాః + రోహ
 తెకేత్యధ్వత్వాత్ గతిబుద్ధిత్యాదినాపథామణికత్వేణాం కౌకర్తత్వం మ
 హింధరంతిమహిధ్యాః మూలవిభుజాదిత్వాత్కూ అత్ర సేనాయాఃపథాం శేణా

సామృతమహామహిధాన్యపరితాధ్యరోహయత్ ॥ ౪౬ ॥ దంతాగ్రనిభిన్మత
యోదమున్నభాఃశిలాచ్చయానారుయమ మహీయసః । తిర్భకటప్లావిమ
దాంబునిమ్నగావిపూర్వమాణశ్రవణోదరంద్విపాః ॥ ౪౭ ॥ శోచ్చతస్తదాంభః
కణకేనకనచిజ్జనస్యజీమూతకదంబకద్యుతా । నాగెననాగెనగరియసాచ్చక్రేర
రోధిపంథాఃపృథుదంతశాలినా ॥ ౪౮ ॥ భగ్నదుర్మమాశ్చక్రరితస్తతోదిశఃసము
ల్లసత్కైతనకాననాకులాః । పిష్టాద్విప్లవస్తరసాచదంతినశ్వలన్నిజాంగాచలదు
గ్గమాభువః ॥ ౪౯ ॥ ఆలొకయామాసహరిమహిధరానధిశ్రయంతీగజతాః

ధిరోహణానామనాజ్జనాదాధిక్యకథన ద్వ్యతిరేకాలంకారః ॥ ౪౬ ॥—ద
స్తాగ్రతి ॥ దావీభాస్వింపిబంతీదిద్విపాగజాః + సుపీతియోగవిభాకాత్కప్యత్య
యః ॥ ఉన్నభా-ఉన్నమితముఖాస్సంతః, దంతాగ్రరిచ్చిన్నావిదారితాః ప
యోదాః శృంగగతాయస్త్రికమణితద్యథాతథా తిర్భక్ ఊర్ధ్వముఖత్వాత్తి
రశ్చినంద్యథాతథా కశేభ్యః, ప్లవంతై-క్షరంతీతి కటప్లావిసీభిర్తదాంబునిమ్న
గాభిర్తదజలప్రవాహేర్విపూర్వమాణాని శ్రవణోదరాణి-శోత్రవివరాణి య
స్త్రికకర్తృణి తద్యథాతథామహీయసో మహత్రరాగ్ శిలోచ్చయా-క్షేలా, అ
రుదువః స్యభావోక్తిః ॥ ౪౭ ॥ —శోచ్చతదితి ॥ శోచ్చతంతః-క్షరంతీ
మదాంభఃకణాయస్యతేన + నైషికకప్ప్యత్యయః ॥ జీమూతకదంబకస్యేషద్యు
త్ ద్యుతిశ్రయతేన, పృథుభాస్విం దంతాభాస్విం శాలతఇతితచ్ఛాలినా గరియసా
గురుతరేణోచ్చక్రేరున్నతేన, కేనచిన్నాగెన-గజేన జనస్యపంథాః మాగః అ
రోధి-రుద్ధః, నగచ్చతీత్యగః అగెనాచలేనతు నారోధి-నరుద్ధః, మత్తమాతంగస్య
దురాసదభావైచ్చైలవదనతిక్రమణీయత్వాదితిభావః ॥ అతవీపమానాదగాదు
పమేయస్య నాగస్యాధిక్యాద్వ్యతిరేకః ॥ ౪౮ ॥—భగ్నతి ॥ దంతిన్గోగజాఇత
స్తతోభగ్నదుర్మమాః సప్తభగ్నాఖిలవృక్షాః దిశః సముల్లసద్భిః కేతనైరేవ కాన
నైరాకులాః సంకీర్ణాశ్చక్ర్యః, తథా తరసా-బలెన, పిష్టాని-చూడితాని, అ
ద్విప్లవాని యాసుతాభువోభూమీః, చలద్భిర్నిజాంగైరేవాచలైః దుర్గమాదు
ప్రాపాశ్చక్ర్యః, అత్ర కేతనేష్వంగమచ కాననాచలత్వరూపణాద్యూపకాల
జ్కారః ॥ తేనగజానాంపురాతనస్పృష్టిసంహారేణ సృష్ట్యంతరప్రవర్తనరూపం
లోకోత్తరం సామర్థ్యంగమ్యతఇత్యలంకారైఃపస్త్యుభ్యః ॥ ౪౯ ॥ —అలొ

పరశ్శతాః । ఉత్పాతవాతపృతిహులపాతినీరుపత్యకాభ్యోబృహతీశ్చిలాశ్చ ॥౧౦॥
 శైలాధిరోహభ్యసనాధికోద్ధురైః పయోధరైరామలకివనాశ్శితాః । లంపఃస్థితీయ
 ప్రమదాశ్చచాయరేవికాసవిస్తారితవిభ్రమైక్షణాః ॥ ౧౧ ॥ సావజ్జమున్తీల్యవి
 లోచనైసకృత్ క్షణమ్మృగేంద్రోణసుమపునాపునః । సైన్యాన్నయాతస్సమ
 కయామాసేతి ॥ హరిర్తహేధరా-గిరీ, అధిశ్శయంతీరధిరోహంతీ, పరశ్శ
 తాః-శతాత్పరాః, అసంఖ్యాఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ పరశ్శతాదాశ్చస్తేయేషాం పరా
 సంఖ్యాశతాదికాదిత్యమరః + పంచమీతియోగవిభాగాత్సమాసః ॥ రాజదంతా
 దిత్వాదుపసజ్జనస్యాపి శతశబ్దస్య పఠనిపాతః । పారస్కరాదిత్వాత్సూడాగ
 మః ॥ గజతాః-గజసమూహాః + గజాచ్ఛేతివక్రవ్యమితిసామూహికస్తల్ప
 త్యయః ॥ ఉపత్యకాభ్యఆసన్నభూమిభ్యః ॥ ౧౧ ॥ ఉపత్యకాద్యేరాసన్నా భూ
 మిరిత్యమరః + ఉపాధిభ్యాంత్యకన్నాసన్నారూఢయోరితిత్యక్ప్రశ్నయః॥ఉ
 త్పాతవాతేన పృతికూలంపతంతీతి తత్పాతినీరూఢ్వంగామినీరిత్యర్థః ॥ బృ
 హతీః శిలాఇవేష్యప్యైశ్చ, ఆలోకయామాస + లోకృదర్శనఇతిధాతోవి
 ట్ ॥౧౦ ॥ —శైలతి ॥ శైలాధిరోహభ్యసనైన పర్వతాగోహణాభ్యాసేనా
 ధికోద్ధురైరత్యన్నతైః పయోధరైః-స్తనేరుపలక్షితాఃఆమలకివనాశ్శితాః ధాత్రి
 వనగతాః పర్వణినివాసాయేషాంతేపర్వతీయాః కిరాతాదయః + పర్వతాచ్చ
 ఇతిచ్చప్రత్యయః ॥ రేషాంప్రమదాః వికాసేన-విస్తయకృతవిస్తారేణ విస్తారి
 తాః స్తేమిత్వేనవివర్జితాః విభ్రమావిలాసా యేషాంతానీక్షణాని యాసాంతాస్త
 థాసత్యః తంహరించచాయరై-దదృశుః + చాయృపూజానిశామనయోరితిధాతోః
 కతేరిలిట్ ॥ నిశామనం-దర్శనం, నిరూపయత్యపినిశామయతేచ నిచాయతే ఇ
 తిదర్శనపర్యాయేషు భట్టమల్లః ॥ ఏతేన హరైః లోకోత్తరం లావణ్యంవ్యజ్యత
 ఇతి వస్తునావస్తుభ్యుని ॥ న్వభావోక్తిన్యత్త్యనుప్రాసయోస్సంస్మృష్టిః ॥౧౧॥
 —సావజ్జమితి ॥ సావజ్జం-సానాదరంయథాతథావిలోచనే సకృదేకవారం+వి
 కస్య సకృచ్ఛేతిసకృదథేనిపాతః క్షణమున్తీల్యన్తివ్య పునః సుమపునాస్వ
 ప్తమిచ్చనా + సప్తపెసన్నంతాదుప్రత్యయః । రుదవిదేత్యాదిసాసనకిత్వా
 త్ వచిన్వపీత్యాదిసాసంప్రసారణం ॥ మృగేంద్రోణ సింహేన సమయాసమీపే
 ॥ ౧౧ ॥ సమయానికమాశ్చాసామీప్యేవరిక్తిరైవానిత్యజ్జనః ॥ యాతాగచ్ఛతో

యాపివిన్యధే కథంసురాజంభవమన్యథాధవా ॥ ౫౨ ॥ ఉత్పేధనిభూతమహీ
 యహంధ్వజేజనౌఘరుద్ధౌద్ధతసింధురంహసామ్ । నాగైరధిక్షిప్తమహాశిలంము
 హుబలంబభూవౌపరితన్తహీభృతామ్ ॥ ౫౩ ॥ శ్మశ్రూయమాణైమధుజాలకే
 తరోగజేనగండంకషతావిధూనితే । క్షుద్రాభిరక్షుద్రతరాభిరాకులంవిదశ్య

పి+యాతెలటశ్యత్రాదేశః సేన్యాత్సేనాతః +భీత్రాథానాంభయమేతు
 రిత్తృపాదానత్వం సవిన్యధే-నవిభ్య +న్యధభయసంచలనయారితిధాతోర్భావే
 విటౌ ॥ అథవా తథాహేత్యథః । అన్యథాభీతత్వే కథంసురాజంభవం సుఖేన
 రాజ్ఞాభూయతే నకథమపీత్యథః ॥ రాజాచాయం మృగాణామితిభావః + క
 త్పుకర్తృణోశ్చభూక్యణోరితికర్తరిషదాదాచావపదేభవతేఽఖిల్ పృత్యయేన
 లోపముమాగమా ॥ అథాంతరన్యాసః ॥ ౫౨ ॥—ఉత్పేధేతి ॥ నాగైర్గజైర్
 ధిక్షిప్తాస్తీరస్కృతామహాశిలాః యేనతద్బలం సేన్యం ధ్వజేరుభ్యేధేనాన్నత్యేన
 నిర్భూతా-అవగణితాః, మహిరుహాయేషుతేషాం ॥ ౫౩ ॥ ఉత్పేధశ్చోచ్చయ
 శ్చసంభవత్యమరః ॥ జనౌఘైరుద్ధం ప్రతిబద్ధముద్ధతముద్వేలం సింధురంహో-నదీ
 వేగయేషాం మహిభృతాం-పర్వతానాం, ఉపరి ముహుర్భభూవ మాగవశా
 దుభ్యయసా భూధరాస్తుహురాదురౌహేత్యథః? ॥ హయాఘరుద్ధైపారే హ
 యాఘేన ఘూటకసమూహేన రుద్ధమిత్యాదిపూర్వవత్, అత్రారౌహణవదు
 త్కర్షణోపరిభావవిశేషణవైభవాత్ప్రతీయతఇతి తదభేదనౌపతిభావస్య జల
 భూధరవిశేషణవదాధానౌ తుకతాన్వయేష ప్రతిభౌత్తాపితః కాన్య
 మింగవిశేషః ॥ ౫౩ ॥—శ్మశ్రూయమాణేఇతి ॥ తరోర్వృక్షస్య, శ్మశ్రూయమా
 ణ-శ్మశ్రవదాచరతి తద్వల్లంబమానఇత్యథః ॥ ఉపమాలజ్ఞానః + శ్మశ్రూ
 శబ్దాదాచారక్యజంతాల్లటశ్శాసజాదేశః ॥ అకృతాన్వధాతుకయోదీర్ఘః ॥ మ
 ధుజాలకైత్రోద్రపటలేగండంకచోలం, కషతా-తరుస్కంధే కండూయమానేన
 గజేన విధూనితే-కంపితేనతి + ధూజ్జోఽన్యంతాత్కర్తృణిక్తః । ధూజ్జో పీఞ్జో
 ర్ముగ్వక్తవ్యఇతినుగాగమః ॥ అక్షుద్రతరాభిరతిష్ఠాలాభిః, క్షుద్రాభిః సర
 ఘాభిః ॥ ౫౪ ॥ క్షుద్రావ్యంగానటీవేశ్యానగఘాకంటకారికేత్యమరః ॥ విద
 శ్యమానేన-చంచుభిస్తుద్యమానేన, జనేన సమాశులం వ్యగ్రం యథాతథా ద
 ద్మృష-వలాయితం + భావవిటౌ ॥ స్వభావౌక్తిదుక్తోపమాసంస్పృష్టా ॥ ౫౪ ॥—

మౌనేనజనేనదుద్యుతే || ౫౪ || నీతే పలాశిన్యచితే శరీరవద్గజాంతకేనాంలమ
 దాంతకమణాః | సంచేదురాత్మానభవాపరంక్షణాత్ క్షమారుహందేహమివస్థవం
 గమాః || ౫౫ || ప్రహంసతీవక్త్రవిదుద్ధతిశ్రితః క్వచిత్ప్రకాశానతిగహ్వరానపి |
 సామ్యాదపెతానితివాహినీహరైస్తదాతిచక్రామగ్నిరీకగురూనపి || ౫౬ || స
 వ్యాప్తవత్సాపరితావధాన్యపిన్వసేనయాసర్వపథినయానయా | ఆమ్నోభిరు
 సీతఇతి || ఉచితే-పరిచితే, పలాశినిదుగ్రమే || ని || వలాశీదుదుగ్రమాగమాదత్సమ
 రః || శరీరవల్-పూర్వశరీరభవ + తత్ప్రతస్యేవేతివతిప్రత్యయః || అదాంతకక్ష
 ణా-దుద్ధాంతవాపరణ, గజాంతకజదేతిఉపమితసమానః || సాహచర్యాల్
 తేన గజాంతకేనాంతక-నాశం, నీతే-గమిత్సతి, వ్యవైకగచ్ఛంతీతిష్టవం గమాః
 కవయః తైః + గమే శ్చైతిభిశ్చప్రశ్నయేముమాగమాః || ఆత్మానోజవాదవాపరం
 క్షమారుహం-వృక్షం దేహమివక్షణాత్, సంచేదుః-సంప్రవిష్టాభిప్రత్యభావః | అనెకే
 వశద్వావాక్యాధోపమా||సాచశరీరవదితిదీప్తగతా||అన్యత్రసమాసగతేనజ్కు
 రః || ౫౫ ||—ప్రహంసనితి || క్వచిదతీవనితాంతం ప్రహంసిత ప్రవణాన్ అన్య
 త్రానుకూలాన్, క్వచిదుద్ధతిం శ్రయంతీత్సుద్ధతిశ్రితః-దేనైత్యభాజి, దేద్ధత్స
 భాజశ్చ + శ్రయంతేఽన్విపి తుక్ క్వచిత్ప్రకాశాన్ ప్రకటానసవగూఢవృత్తిం
 శ్చ, క్వచిదతిగహ్వరానపి అపిశ్చాభే అప్రవేశాన్ అగ్నిత్రగుఢాంశ్చ, ఇ
 తీర్థం సామ్యాదపెతాన్ విషమయాపాన్విషమవృత్తింశ్చ, అతపివ గురూన్ మ
 హతాపి పూజ్యానపి గ్నిరీకతదాహరైరాహినీసేనా, ఆతిచక్రామాతీత్యగతా,
 ఉల్లంఘితవతీచ * గురోఃవ్యవతిప్రస్య కార్యాకార్యమజానతః | ఉత్పథంప్రతి
 పన్నస్య పరిత్యాగోవిధీయలేఇతిస్తరణాదితిభావః || గురూణామన్యతిక్రమఇతి
 విరోధేషిశబ్దః సహ క్రవైషమ్యదోషోద్ఘాటనేనపరిపూర్తఇతి విరోధాభాసోలం
 కారః || సచ గురూనితి వాచ్యప్రతీయమానయే, రభేదాద్యవసాయాల్ శ్లేషమూ
 లాతిశయోక్త్యత్థాపితఇతినన్కురః || ౫౬ ||—సఇతి || సహరిః పరిరః-సమం
 తాదపథాన్యమాగానపి + సధోవిభాషేతినిషేధవికల్పాల్ ఋక్పూరిత్యా
 దినాసమాసాంతః | అపథం నపుంసకమితిసపుంసకత్వం వ్యాప్తవత్సాసర్వా
 వధో వ్యాప్తోతీతిసర్వపథీనా + తత్సర్వాదేరిత్యాదినాభిప్రత్యయః || తయా
 సర్వపథీనయా అనయా-స్వసేనయా, నిమిత్తైరలంఘోభిరుల్లంఘితాని యగవద

జ్ఞంఘితతుంగరొధసఃప్రతీపనామ్నిఃకురుతే స్తనిహ్నగాః ॥ ౫౭ ॥ యావద్వ్య
గాహంతనదంతినాంఘటాస్తుగంగమైస్తావదుదీరితం ఖురైః । క్షిప్తంసమీరైస్సరి
తాంపురఃపతజ్జలాన్యనైషీద్రజవవంకతామ్ ॥ ౫౮ ॥ రంతుంక్షతాత్తుంగనితం
బభూమయోముహుర్వజంతఃప్రమదంమదోద్ధతాః । పంకకరాపాకృతశ్చేవలాం
శుకాఃసముద్రగాణాముదపాదయన్నిభాః ॥ ౫౯ ॥ దుగ్ధాదురోధఃపరిపూరితాంభ

ఖలసేనాప్రవేశేనప్రతీపగమనామపర్యాక్రాంతాని తుంగరొధాంసియాసాంతాః
నిమ్నంగచ్ఛంతీతినిమ్యగా-నద్యః, తాః ప్రతీపనామ్నిః కురుతేన్త, ప్రతిగతాః
త్రానగా ఆపోయాసాంతాః ప్రతీపాః + ఋక్పూరిత్యాదినాసమాసాంతః! ద్వ్యం
తరుపసర్గేభ్యోపతాదితీకాగః, ప్రతీపాఇతి నామయాసాంతాః ఆధవా ప్రతీపం
నిమ్నగానాం విరుద్ధం నామఉత్తానగాఇతి నామధేయంయాసాంతాః ప్రతీపనా
మ్నిః + అనఉపధాలాపినోన్యతరస్యామితిజీవ, తాస్తథాచకారేత్యధః, అ
త్ర నిమ్నగానాం ప్రతీపనామాసంబంధేపితత్సంబంధోక్తైరిసంబంధేసంబద్ధరూ
పాతిశయోక్తిః ॥ ౫౭ ॥ —యాదదితి ॥ దంతినాం ఘటాగజవ్రజాః జలానియా
వన్నన్యగాహంత-నన్యలోడయన్ - తావత్తురంగమైః కర్తుభిః ఖురైఃకరణైః
ఉదీరితం-ఉత్థాపితం, అథసమీరైః-మారుతైః, క్షిప్తం-వికీర్ణం, అతవీవ పురో
గజప్రవేశాత్ప్రొగేవ పతద్రజాధూ రణురేవ సరితాంజలాని పంకతామనైషీన్ని
నాయ + నయతేద్వికర్త కాల్ లుజీసిచివృద్ధిః ॥ అత్రాపిసరితాం పఙ్క్త్యా
నమృంధేపి సమృంధోక్తేః పూర్వవదతిశయోక్తిః ॥ ౫౯ ॥ —రంతుమితి ॥ రం
తుం-క్రీడితుం, క్షతాః ఏకత్రవిపాకైరన్యత్రనప్తేశ్వ విదలితాః ఉత్తుంగా నితం
బభూమయో-రోధోబాగాః- శ్రోణిభాగాశ్చ యైస్తే ॥ ౬౦ ॥ నితంబో రొధపి
స్కంధేగ్నిరేపికటితటేఇతివిశ్వః ॥ ముహుః ప్రమదంహర్షం వ్రజంతః మదేన
దానేన దర్పణచోద్ధతాః ॥ కర్తృస్తైరపాకృతాని శైవలాని అంశుకానీవ శైవ
లానీవాంశుకానియైస్తే ఇభాఃసముద్రంగచ్ఛంతీతి సముద్రగాణాం సముద్రవత్త్వి
నాం-నదీనాం + ఏకాజు తరపదేనఇతివిశ్వం ॥ పఙ్క్తం-కర్దవం, కల్తప్తంచాద
పాదయన్ ॥ ౬౧ ॥ పంకోశ్రీకర్దవైససారితివిశ్వః ॥ యథామదోద్ధతాః శరాం
గనానాం దోషముత్పాదయంతి తిదవ్విదితిభావః ॥ అత్ర ప్రస్తుతేభవిశేషణాద
ప్రస్తుతశ్రీసంగ్రహణసాహసికప్రతీలెస్సమాసోక్తిః సాచ పఙ్క్తయోరభిదా
భ్యవసాయాదిజ్ఞేషమూలాతిశయోక్త్యుత్తాపి లెతినఙ్కరః ॥ ౬౨ ॥ —దుగ్ధాదుగ్ధా

సంసమస్థలీకృత్యపురాతనీర్నదీః । కూలంకషోఘాస్సరితప్రథావరాః ప్రవతా
 యామాసురిభామదాంబుభిః ॥ ౬౦ ॥ పద్మైరసన్నీతపథూముఖద్యుతోగతాన
 హంస్తేష్వియమాతవత్రజామ్ । దూరేభవకభోజబలస్యగచ్ఛతఃశైలోపమాతి
 తగజస్యనిమ్నగాః ॥ ౬౧ ॥ స్నిద్ధాంజనశ్యామతనూభిరున్నతైనిరంతరాలాక
 తిణాంకదంబకైః । సేనాసుధాక్షాంతిసౌధసంపదాం పురాంబహూనాంపరభాగ
 -గజాః, దుర్జైర్భక్తైర్నరుభిర్మహద్భీరోధాభిస్తప్తైఃపరిపూరితావ్యసామృత్తై
 వకోపితజలాశత్యథః- పురాభవాః - పురాతనీః + సాయంచరమిత్యాదినా
 ట్యుప్రత్యయః తుడాగమశ్చ । డిడ్డాణశిత్యాదినాజీవ, సదీః సమస్థలీకృత్య (స
 మస్థలాని)సమస్థలాః) కృత్వా మదామ్బుభిః-స్వయదోదకైః, కూలంకషంతీతి
 కూలంకషాః +సర్వకూలాభ్యకరీషేమకషణతిఖశేప్రత్యయః ॥ తేటఘాః-ప్రవా
 హాయాసాంతాః ఉభయకూలప్రవాహినీఃలపరాలన్యాః సరితః తథా పూర్వవత్
 ప్రవర్తయామాసుః-ప్రవాహయామాసుః, ఏతేన గజసమ్మత్తిరుక్తా, అత్ర నదీ
 నాం సమస్థలత్యాసంబంధేపి మదాంబూనాంచసరిత్యాసమ్బంధేపితత్సంబద్ధా
 కైరతిశయోక్తిరితిసహితీయసంజ్ఞకః॥౬౦॥—పద్మైరితి॥పద్మైరసన్నీతాఅప్రాప్తా
 ధూముఖద్యుతోత్థిర్యాభిస్తాః వధూముఖశ్చ జితపద్మాశత్యథః + అన్వీతేతి
 ఈజ్గతావితిధాతోకర్తృణీకాం తంహంస్తేరాతవత్రజాం-శత్రుజన్యాం,శ్రియం
 సగతా అగతాః-అతవత్రజితహంసత్రికాశత్యథః, నిమ్నగా-నద్యః, శైలోప
 మామతీతాః-శిలాసామ్యమతిక్యాంతాగజాయస్తిక్ తస్యగచ్ఛతో భోజబలస్య
 యాదవస్తేనస్య, దూరేభవక అతివ్యవహితాజాతాశత్యథః ॥ అవశ్యష్టాశతి
 చగమ్యతే, తదభేదాధ్యవసాయేనైవ నిమ్నగానాం దూరీభవనస్య తద్విశేషణవ
 దార్థపేతుకత్వాత్, శ్లేషమూలాతిశయోక్తిసముత్థాపితఃకావ్యవిగధేదః ॥౬౧॥
 ప్నిద్ధేతి ॥ స్నిద్ధాంజనమివ శ్యామాభిస్తనూభిరున్నతైః కరిణాంకదంబకైర్నిర
 త్రరాశా సీరంధ్రా సాసేనా సుధయా లేపనవిశేషణక్షాళితా ధవళితాః సౌధ
 సంపదోయాసాంతాసాం ॥౬౧॥ లేపభేదేమృతేసుధేతివైజయంతీ ॥ బహూనాంపు
 రాం పురిణాం పరభాగం విప్రకృష్టదేశమాప దూరమతీత్య గతేత్యథః । వ
 ణోత్కర్షశ్చపరభాగః తదభేదాధ్యవసాయేన పరభాగప్రాప్తౌ విశేషణగ
 త్యా శ్యామకరికదంబక్యనెరంతరస్య హేతుత్వాత్పూర్వవత్కావ్యవిగధే

మౌవసా || ౬౨ || ప్రాసాదకోభాతిశయాలుభిఃపథిప్రభోనివాసాఃపటవేత్త
భిలఃభుః|నూనంసహనెనవియోగఃక్లబాపురఃపురత్తిరపినిన్యయాతదా || ౬౩ ||
వష్టద్యపానాం విరుసంతఉచ్చక్రేవనెచరెభ్యశ్చిరమాచచక్షిరే | గండస్థలాఘ
షణగలస్తదోదకద్రవమృమస్కంధనిలాయినోళినః || ౬౪ || ఆయామవద్భిఃకరి
ణౌంఘటాశతైరధఃకృతాట్టాలకపక్షిగురుచ్చక్రైః | దూప్యేజతోదగృగృహాణి
సాచమూరతీత్యథూయాంసిపురాణ్యవతత || ౬౫ || ఉద్ధూతముచైచ్చధ్వజసి

దః || ౬౨ || — ప్రానాదేతి || పథి-మాగే, ప్రభో-కృష్ణస్యనివాసాః-సే
నానివేశాః, ప్రాసాదకోభాంతిశయాభిరతిశాయక్రైః + అభుచిశీజ్ గృహ
ణామపిక ర్తవ్యమిత్యాలుచ ప్రత్యయః || పటవెత్తభిః దూప్యైః చభుః లెనౌ
త్యైక్ష్యతె తదాద్వారకాతా నిర్యాణకాలే అనెనకృష్ణైససహ వియోగవిక్ల
బావిరహభీరుః పురత్తిరద్వారకానగరలక్ష్మీరపి పురోగేనిర్వయా-నిగతా,
నూనం ద్వాదశకాతానభిద్యంతేఅస్యనివాసాశ్శోభయేతిభావః || ౬౩||—వష్టే
తి || గండస్థలానామాఘషణ-సంఘషేణ, గలతా-నృవతా, మదోదకేనదృ
వేమ-ఆద్రేమ, దుగ్ధమస్కంధేమనిలీయంతఇతి తన్నిలాయినస్తస్మిన్నివాసినః
ఉచ్చక్రైర్విరువంతః కూజంతోశయః ద్విపానాం-సేనాగజానాం, వష్టప్రమా
ణం || ౬౪ || వష్టదేహప్రమాణయోరిత్యమరః || వనెచరెభ్యః-కిరాలైభ్యః, చ
చమాచచక్షిరే ఇయంతోగజాః ఇత్యాఖ్యాతవంతఇత్యధః - గజవష్టానుమా
వకెవ్యళిమ విరావయోగాదాఖ్యానముత్యైక్ష్యతే||స్యంజకాప్రయోగాగ్ధమ్య
౬౫ || ఆయామేతి || ఆయామో-దైఘ్యంసోస్తియేషాంతద్వద్భిరాయతైరీత్య
ధః, కరిణౌంసంబంధిభిర్ఘటాశతైర్వాన్విహతతైః || ౬౬ || కరిణౌంఘటనాఘట
త్యమరః ||అధఃకృతాస్థిరస్కృతా అట్టాలకపక్షుయః-అట్టశ్రేణ్యాయయాసా
|| ౬౭ || అట్టశ్చాట్టాలకఃస్తృతఇతివైజయంతీ || సాచమూరుచ్చక్రైర్నన్నతైః,దూ
ప్యైః పటమండపైః జితాన్యదగ్రాణి గృహాణి యేషాంతాని భూయాంసిపురా
ణి అతీత్యావర్తత-అతిక్రమ్యతైత్యధః, శోభయా అతిశయ్యస్థితైచగమ్యతే
తదభేదాధ్వవసాయేన క్లేషమూలాతిశయోక్తుర్విధాపితం పూర్వవత్పదాథవే
తుకం కావ్యలింగం || ౬౮ || —అథ హరిసేనాఃకాళిందీప్రత్యాసేదురిత్యాహ
|| ఉద్ధూతమితి || ధ్వజసిభిః-సేనాభిరుచ్చైరుద్ధూతం ఉధ్వజక్షిప్తం, అతవీవతి

భిరంశుభిః ప్రతప్రమిభ్యణాతయావివస్వతిః । ఆహ్లాదికహ్లాదసమీరణాహతైః పు
రఃపపాతాంభసియామునైరజః ॥ ౬౬ ॥ యాఘమభానోస్తనయాపిశీతలైః సస్వ
సాయమస్యాపిజనస్యజీవనైః । కృష్ణాపిశుద్ధైరధికంవిధాత్పుభిర్విహంతుమంహం
సిజలైః పటియసీ ॥ ౬౭ ॥ యస్యామహానీలతటిరివమృతాః పృయాంతిపీతావహిమ
పిండపాండవః । కాశీరవస్తాభిరివానురంజితాః క్షణేనభిన్నాంజనవణతాంఘనాః

భ్యణాతయాంతికతయా ॥ ౬౮ ॥ ఉపకంఠాంతికాభ్యణేత్యమరః ॥ వివస్వత్యాం
శుభిః ప్రతప్రమివేత్యధః, అతపవ వ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్యోత్పేక్షా ॥ ఆ
హ్లాదినాహ్లాదకాయే కహ్లాదసమీరణాః-సౌగంధికమారుతాః ॥ ౬౯ ॥ సౌగంధికంఘ
కహ్లాదమిత్త్యమరః ॥ తైరాహతై కమితై యామునే-యమునానమ్పంధిన్యమ్భ
సి పురోగ్ర రజాధూళిః పపాత, సంతస్తాహి-సంతాపమనహమానాః, పురోధా
విత్వాకవచన శిశిరెవయసి పతంతీతిభావః ॥ ౭౦ ॥ — అథ చతుర్థ్యముగాంవ
ణాయతి ॥ యేత్యాది ॥ యా యమునా ఘర్తభానోరుష్టాంకౌస్తనయాపినతీ శీ
తలైః అపిర్విరోధే సచోష్ణాపాదానకస్య శైత్యానుపపత్తైరితిభావః ॥ యమస్యాం
తకస్య సస్వసాపి జనస్యజీవనైరుజ్జీవకైః అత్రాప్యేకోదరాణాంభిన్నక్రియాను
పపత్తైర్విరోధః ॥ ౭౧ ॥ కాళిందీచూర్యతనయాయమునాశమనస్వసేత్యభయత్రా
వ్యమరః ॥ కించ కృష్ణాకృష్ణవణామలినాచ తథాపిశుద్ధైః వైమల్యస్యాధికం
విధాత్పుభిః సమాదకైజలైరుహంసి పాపాని విహంతుం పటియసీ-సమథా
తరా, అత్ర యమునాతజ్జలగతత్వేన నిర్దిష్టయోరప్యేష్ట్యశైత్యయోరంతకత్వా
జ్జీవకత్వయోర్తాల్యశోధకత్వయోగవయవావయవినోరభేదవివక్షయా సామా
నాధికరణ్యాద్విరోధః తస్యాభగవత్కాః కాళింద్యా అతోకమహిమత్వేనాభా
సత్వాత్ ॥ విరోధాభాసాలజ్కారః ॥ సచక్రమాత్ గుణయోః క్రియయోఃగు
ణక్రియయోశ్చేతితివిధోపి సంస్కృప్తః, తృతీయః కృష్ణేతిశ్లేషప్రతిభోక్షాపితఇతి
సంక్షేపః ॥ ౭౨ ॥ — యస్యాఇతి ॥ హిమపిండపాండవోహిమసంఘశుభాః,
ఘనా-మేఘాః, దుితా-దృపికృతాః, మహానీలతటిః-ఇంద్రనీలస్థలానీవకాళీంకృ
ష్ణవణాః + జానపచెత్యాదినాజీవ ॥ యస్యాః కాళింద్యాః అపః పీత్యాతాభిః
పీతాభిరద్భిరనురంజితాఇవక్షణేన భిన్నాంజనవణతాం-స్తేహమృదితకజ్జలనవ
ణతాం, ప్రయాంతి, అత్ర తటిరివానురంజితాఇవేతిచోత్పేక్షాభ్యాం సంకీ

॥ ౬౦ ॥ వృక్తంబలీయాన్యదిహేతురాగమాదపూరయత్సజలధిం జాహ్నువీ ।
గాంగోఘనస్థస్థితశంకుకన్ధరానవర్ణమర్ణకథమన్యథాన్యతత్ ॥ ౬౧ ॥ అభ్యు-
ద్యతస్యక్రమితుంజవేనగాంతమానీలానితరాంధృతాయతిః । సీమేవ సాతస్యపు-
రఃక్షణంబభౌబలాంబురాశేర్తహతోమహాపగా ॥ ౬౨ ॥ లాలైరరిత్రైశ్చరక్షైరి-
వాభితోజపాద్యృజంతీభిరసౌసరిజ్జనైః । నాభిఃప్రతేరేపరితఃప్లవాదితభృమిని-
మీలల్లలనావలంబితైః ॥ ౬౩ ॥ తత్పుర్వమంశద్యయసంద్విపాధిపాఃక్షణంసహే-

ణేయం ఘనానామజ్జ్వలౌపమేలినజ్గ్రహః॥౬౪॥—వృక్తమితి॥ హేతుర్యక్తిర-
నుమానమితియావత్, అగమాత్ గంగాసాగరపూరణీత్యాగమప్రమాణాత్, బ-
లీయాన్యది-ప్రబలశ్చేత్, సా యమునాజలధిమపూరయత్, జహ్నురపత్యం(స్త్రీ)
జాహ్నువీ-గంగానాపూరయత్; వృక్తం-సత్యం, ఇత్యత్యైత్వా, కతః అన్యథా
విపర్యయే అన్యజలధేః తత్ప్రసిద్ధమర్ణోంభః ॥ ౬౧ ॥ అంభోర్ణస్తాయపానీయేత్యమ-
రః॥గాంగేన-గంగానంబధిరా, ఓఘేన-ప్రవాహేణ, నిర్భస్థితాయాః-నిర్భస్థీకృ-
తాయాః, శమ్భుకన్ధరాయాః-హరకరస్య, సవర్ణం-సమానవర్ణం, కృష్ణవర్ణమిన్ద్ర-
ర్జః + జ్యోతిర్జనపదేత్యాదినానమానస్యసంధావః, అన్యథా గంగాఘనస్యథావశ్యా-
ద్భవమేవస్యాత్ తథాచ గానప్లవనవాక్యవదాగమోప్యన్యథానేయఇతికపెరా-
శయః ॥ ౬౪ ॥ అభీతి॥ తహాలవత్-తమాలవృక్షవత్, నీలా-కృష్ణా, నితరాం ధృ-
తాయతిరత్యాయగా, సా మహాపగా-మహానదీ, యమునా జవేన గాంగేన, క్ర-
మితుమాక్రమితుం, అభ్యుద్యతస్యోద్యుక్తస్య తస్యమహతోబలామ్బురాశేః సే-
నాసముద్రస్యపురోగ్రేక్షణం సీమేవ-వెలవ, బభావితు్యత్యైత్వా, క్షణమాత్ర-
నిరోధికాఽధవదనంతంమేవ తరణాదితిభావః॥౬౫॥—లోలైరితి ॥ అభితః-ఉభ-
యత్ర లాలైశ్చలంబిరిత్రైః-నాకావహనదండైః॥౬౬॥సాకాదండఃక్షేపణీస్యాదిరి-
త్రంకెనిపాతకఇన్ద్రమరః॥చరణైః-పాదైరివేతు్యత్యైత్వా, జవాత్ ప్రజంతీభిర్గ-
చ్ఛంతీభిర్హృభిః సాధనేరసౌసరిజ్జమునాకర్తవ్యవేనాదితాహావేగనోత్పన్నా-
భృమి-భ్రాంతిః; తయా నిమీలంతీభిర్భయాదక్షిణీమీలనంకుర్వతీభిర్గలనాభిరవల-
మ్బితైరాంబుగితైజ్జనైః కర్తృభిః పరితః-సర్వతః, + సర్వోభయాభేద-
తమాపాభ్యాం పర్యభిభావంతసిల్విధానాత్, ప్రతేరే-ప్రతీణా ॥ ౬౭ ॥ —
తత్పుర్వమితి ॥ ద్విపాధిపాః-మహాగజాః, పూర్వం-ప్రథమం, అంసౌ ప్రమా-

లాఃపరితాజగాహిరే । సద్యస్తతస్తేరురనారతస్సుతస్వదానవారిప్రచురీకృతం
 పయః ॥ ౭౨ ॥ పోతైఃస్ఫురద్భిఃస్ఫుటశబ్దమున్మత్తైస్సురంగమైరాయతకీణవాల
 ధి । ఉత్క్రణమూర్ధ్వాహితధీరకంధరైరతిర్యతాగ్రతటదత్తదృష్టిభిః ॥ ౭౩ ॥
 తీర్త్వాజపనైవనితాంతమస్తరాం నదీంప్రతిజ్ఞామివ తాం గరియసీమ్ । శృంశే
 రపస్కీణబృహత్తటిధువామశోభతోచ్చైర్గుదితఃకపద్మతామ్ ॥ ౭౪ ॥ సీమం
 త్యమానాయదుభూభృతాంబలైర్బభౌతరద్భిగ్జవలాసితమృతిః । సిందూరితా

ణమసన్యాసద్వయసం-అంసమాత్మం తైషాం తథోన్నతత్వాదితిభావః + ప్ర
 మాణెద్వయసజితిద్వయసచ్ఛత్యయః ॥ తత్తథాగమ్భిరం పయో యమునాజ
 లం సహేలాః-సావజ్ఞాః, క్షణం పరితా జగాహిరే-ప్రవిశంతిస్త, తతఃప్రజే
 శానంతరం సద్యః అవిలమేప్పన అనారతమవిచ్ఛిన్నంస్మరైశ-స్రవతా, స్వదా
 నవారిణా-స్వమదోదకేన, ప్రచురీకృతం-బహులీకృతం, తత్ పయస్తేరుః తరం
 తిస్త, అత్రాత్రిగమ్భిరస్యావ్యవృత్తః అంసదమ్ముత్వావశితయోక్త్యా ఇజాన మా
 న్నత్యం పునస్తస్తేవ మదామ్ముసంబంధాత్తాద్యతావక్త్యా తైషాం మదాతిరే
 కశ్చవ్యజ్యతే ॥ ౭౨ ॥ — పోతైరైతి ॥ స్ఫుటశబ్దం-స్పష్టధావనం యథా త
 థా స్ఫురద్భిశ్చలద్భిః పోతైర్హౌణాభిరుపలక్ష్మితైః ॥ ౭౩ ॥ ఘాణాతుపోధమ
 స్త్రియామిత్యవరః ॥ ఉన్మత్తైరూర్ధ్వముఖైః తథా ఉత్క్రణం-ఉన్నమితక
 ణంయథాతథా ఊర్ధ్వాహితా-ఊర్ధ్వప్రసారితా, ధీరా-నిశ్చలాః, కన్దరా
 గ్రీవాయేషాం-తైరగ్రేపురః తటే దత్తదృష్టిభిస్తురంగమైరాయతాః-ప్రసారితాః
 కీణాః-విక్లిప్తా, వాలధయోయ స్థికర్తృణితద్యథాతథా అతీర్యత-అతారి, సరిదితి
 శేషః + కర్తృణిజియక్ ॥ స్వభావోక్తిః ॥ ౭౩ ॥ — తీరైరైతి ॥ నితాంతమస్త
 రామతిమహత్తయా అత్యంతాశక్యతరణంతాం నదీం గరియసీమతిదుస్తరాం
 ప్రతిజ్ఞామివ-ప్రతిజ్ఞావచనమివజవేన-చేగనైవతీర్త్వా శృంశైర్విషాణైరపస్కీ
 ణా-ఆరేఖితా మహత్యస్తటిధువః తిరదేశాయైస్తేషాం + అపాచ్ఛతషాచ్ఛకు
 నిషాన్తఖనఇతికిరణైః కాత్వాపరస్సుడాగమః ॥ కకుద్దతాముత్త్వాముచ్చైస్తా
 రం నదితం నాదః ఆశోభత ఉపమాసజ్జీర్ణాన్వభావోక్తిః ॥ ౭౪ ॥ — సీమం
 త్యమానైతి ॥ తరద్భిగ్జదుభూభృతాం యాదవభూపానాం బలైః స్తేనైః సీ
 మంత్యమానా సీమంతవతీకియమాణా + సీమంతవచ్ఛబ్దాత్ తత్కరోతితిన్యం

నెకవకంకణాంకితారంగిణీవణిరివాయతాభువః || ౭౫ || అవ్యాహతక్షిప్రగతైస్స
ముచ్చితాననుజ్ఞితప్రాసిమభిగ్గేరియసః | నావ్యంపయఃకేచిదతారిమర్భ
జ్జేఽక్షిపద్భిరూమీనసరైరివోమిభిః || ౭౬ || విదలితమహాకూలాముత్తూంవి
తాత్కర్తృణిలటశ్శానజాదేశః | తావిష్టవద్భావాన్తత్తులౌక్ || గవలాసితమ్య
తిః-మహిషవిషాణమేచకప్రభా || ౭౭ || గవలంమాహిషంశృంగమిత్యమరః||సిం
దూరితాః-సిందూరచమృతకృతాః + సిందూరచచ్చప్రాత్, తత్కరోతితిశ్యంతా
త్కర్తృణిక్తః || తైరనేః సైద్విఃపైః కక్తజైః-శేఖరైః, అంకితా-చిహ్నితా ||
౭౮ || కజ్జూ-శేఖరహస్తచూత్రమండవయోగపీఠవిశ్వః || తరంగిణీ-యమునా
నదీ, అయతా-దీర్ఘా, భువోవేణిరివబభౌ ఇత్యత్యేప్రితా || ౭౯ || —అవ్యాహ
లైతి || అగ్రోమీణాంభుజానాంచ విశేషణాన్యభయత్రవిభక్తివిపరీణామైన
యోహ్యని కెచిత్ జనాః నావాతార్యంనావ్యం || ౮౦ || నావ్యంత్రిలింగంనౌతా
ర్యఇత్యమరః + నౌవయోధరైత్యాదినాయత్ప్రీత్యయః || పయోజలమవ్యాహత
క్షిప్రగతైరప్రతిహతశిఖుగమనేఽనుజ్ఞితౌ దాగ్నిమా-దైఃఘ్నంయైస్తేరతిడి
మైః-రిత్యథఃః సముచ్చితానున్నతా, గరియసోగురుతరా, ఊర్క్తిక్షి
పద్భిరపాకుర్యద్భిరతలవాపరైరూమిభిరివస్థితైరిత్యత్యేప్రితా||భుజేర్పాహుభి
రతారిమస్తరంతస్త + తరలైలుజి సిచివృద్ధిరిడాగమః || ౮౧ ||—విదలితైతి||
సాప్రకృతాశ్రిభర్తుః-కృష్ణస్య, వరూధినీ-సేనా, ఉత్తూమనడుహం, విషాణవి
ఘట్టనైః-శృంగాఘాలైః, విదలితాని మహాకూలానియస్యాస్తాం ఉన్నదైరుమ్భా
తమదైర్విషాణిభిర్గజైరలఘుభిరుదుభిశ్చరణైః-పాదేరాకృష్టాబహిర్నితాః గ్రా
హ-జలగ్రాహీయస్యాస్తాంబృహద్భిః రథమండలైరథసమూహైః,స్థలితానివ్యాకు
లితానిసలిలానియస్యాస్తామైనాంసరితం-యమునాం-సపది జితాన్వ తీరైవిత్యర్థః,
భక్త్యైత్వితగమ్యతే విశేషణసామధ్యాత్, జగామ, అత్ర, జయస్య విశేషణ
గత్యా కూలవిదలనాదిపదార్థపాతుకత్వాత్కావ్యలింగభేదః ||హరిణీవృత్తం
* భవతిహరిణీస్సామాస్థాగోరసాంబుధివిష్టపైరితిలక్షణాత్ || * * * * *
ఇతిశ్రిపదవాక్యప్రమాణపా రావారపారీణశ్రిమహాపాథ్యాయ కొలచలు
మల్లినాథసూరివిరచితే శిశుపాలవధాఖ్యమహాకావ్యవ్యాఖ్యానై సర్వం
కషాఖ్యానే ప్రస్తానవర్ణనంనామ ద్వాదశసర్గః

మౌఘవిభుట్టనేరలఘుచరణాకృష్టగ్రాహంవిమోచిభిరు స్తదైః । సవదినరితంసా
 త్రిభుతంబృహద్రామండలస్థలితసలిలామేనాఽజత్వాజగామపరూధినీ ॥౨౨॥

ఇతిత్రిమఘకృతౌ-త్రిపదాంకేశిశుపాలవధే-మహాకావ్య-ప్రయాణవణః

సంసామ దా వ్యదశస్సగః .

అథ త్రయోదశసగ్లస్సారమ్భః

యమునామతీతమథ శుశ్రూవాసముంతపస స్తనూజఇతినాథునో చక్రతే । స
 యదాచలన్నిజపురాదహర్మిశంసృపతే స్తదాదినమచారివార్తయా ॥ ౧ ॥ య
 దుభద్దురాగమనలబ్ధజన్తనః ప్రమదాదమానివపురేమహియసి సహసాఽతస్స
 సహితౌనుజన్తభిర్వసుధాధిపౌభిముఖమచ్యవిన్యయా ॥ ౨ ॥ రథస ప్రవృత్తకు

యమునామితి ॥ అథ యమునాతీతౌనంతరం, తపస స్తనూజౌఘర్తనః పదనః
 అథనా యమునామతీతం అఘంహరిం శుశ్రూవాః-శ్రోతవాః + భాషాయాం
 సదవసశ్రవణికింను ప్రత్యయః ॥ ఇతినోచ్యతే కింతు సహరిత్యదానిజపురా
 దచలత్ తచ్చలసమాదిభ్యస్తీకర్తృణితత్తదాదితత్ప్రభృతి అహశ్చనిశాచ లహ
 ర్మిశం + సమాహారే ద్వంద్వైకవచ్ఛబే అత్యంతసంయోగైర్నితీయా ॥ సృప
 తైర్ధర్మరాజస్య వార్తయా ఇహనివిష్టఇతోనిగః-తత్కృత్యంతంలేన సమచారి-
 సంచారితం అగతమితియావత్, భావేబుద్ధే, సన్నిహితయమునాఽరణ్యవృత్తాన్త
 వద్వ్యవహితసకలదైనం దినవృత్తాంతౌ నిజసగరప్రస్తానాత్ప్రభృతి ప్రతిక్షణ
 మౌగతమివేత్యథః, అస్తికాసగే-మంజుభాషిణీవృత్తమ్ * సజసాజగౌభసతి
 మంజుభాషిణీతిలక్షణాత్ ॥ ౧ ॥ —యదుభద్దురితి ॥ తతోహార్యేషునాతరణ
 శ్రవణానంతరం సవసుధాధిపౌధర్మరాజః, యదుభద్రః చారేరాగమనేన లబ్ధజ
 న్తనౌ లబ్ధోదయాత్, జాతాదిత్యథః, ప్రమదాత్-హషాత్ + ప్రమ
 దసమ్మదౌహషేఇత్యప్రత్యయాంతౌనిపాతః, మహియన్యతి విభురేషిపురతి
 మానివ హషాకృతశరీరవృద్ధైరపరిమితౌనవకాశస్సన్నివేత్యత్యైషా, సహసా
 అనుజన్తభిరనుజ్జేన్యహితౌస్య చారేభిముఖనిన్యయా సగరాన్నిగఃతత్కృత్య
 థః ॥ ౨ ॥ —రథసేతి ॥ రథసౌహర్షః ॥ ౩ ॥ రథసౌవేగహర్షయోరీతివిశ్వః

శుచక్రదుందుభిధ్వనిభిజనస్యబధిరీకృతశ్చుతైః । సమపాదివక్త్రస్థిరీభీషసఽఽ
ధాప్రకృతార్థశేషమథహ ససంజ్ఞయా ॥ ౩ ॥ అపదాంతరంపచరఃక్షితిక్షితామ
పతేద్యుతభ్రమిరహేమనేమయః । జనిమారుతాంచితపఃస్పర్శావక్షితిరణు
కేషవసనాఃపతాకినః ॥ ౪ ॥ దుర్రమధ్వనన్తుపరిపాణిన్పృత్తయఃపణవాణవాన్

తేనప్రవృత్తైః శురుచక్రదుందుభిధ్వనిభిః-కాంపసేనాతూర్యఘోషైః, బధిరీకృ
తశ్చుతైర్వికలీకృతశ్చోత్తేంద్రియస్య, శ్వాత్పజనస్యవక్త్రభిః కథనైరీభీషసఽఽ
ధాన్విష్టాలాపేషు ప్రకృతస్య వత్తం ప్రకారసాధ్యస్య అభిధేయస్య శే
షం వక్తవ్యావశిష్టం అనభాధిర్యానంతరం హస్తసంజ్ఞయా-హస్తసంకేతేన, స
మపాది-సంపాదితమ్, త్రికృష్టస్య అగమసంతామ త్తథాదుఁడుభీనాజఘ్నః
యథా కంఠోక్తశేషం కరసంజ్ఞయానిష్పాద్యతత్త్వాధః, అత్ర బధిరీకృతస్య
జనవిశేషణద్వారా హస్తసంజ్ఞాప్రవృత్తిహేతుత్వాత్కన్యలింగభేదః ॥౩॥—
అపదేతి ॥ దుర్రతం-శీఘ్రం, భ్రమితాః-పరివర్తితాః, హేమనేమయః-కనకప్ర
థయఃయేషాంతే ॥ ౫ ॥ చక్రధారాప్రధిర్నైమిరితిహాలాయథః ॥ అతపవ జని
నా-వగవతా, మారుతేనాంచితాని-కమ్పితాని, పరస్పరముపమాంతీతిపరస్పరో
పమాని-అన్యోన్యసదృశాని, క్షితిరేషుకేరువసనాని సోపద్రాపితభూరణవః సాన్వి
రోపితధ్వజపటాశ్చయేషాంతే క్షితిం క్షియంతి ఈశలైఇతి క్షితిక్షితః క్షితిశాః +
క్షినివానగత్యోరితిధాతోస్త్రాదాదికాల్ క్షిపితుక్ క్షితిపతిప్వేవాసాక్షితిక్షిల్ ఇ
తిభట్టమల్లః ॥ తేషాంసద్బంధినః పతాకాః యేషుసంతీతిపతాకినోరథాః ॥ ౬ ॥
హృదిత్వాదినిః । పరితస్పర్శతః నాస్తివదస్యాంతరమవకాశోయస్మిన్కర్తృణితద
పదాంతరం సంసక్తంయథాతథా ॥ ౭ ॥ సంసక్తత్వవ్యవేతమపదాలంతరమిద్య
పీత్యవరః ॥ అపతస్పర్శావత్, అత్ర రథవణనే రణానాంకేతూనాంచ ప్ర
కృతత్వాల్ కేవలప్రకృతాన్పదాతుల్యయోగితా, తయాచపరస్పరోపమేతివిశే
షణాద్రేణువల్క్రేతవః కేతువచ్చరణనఇతి ఉపయోగపమా ॥ రేణవఃకేకవా
కేతవః ఇతిసంశయశ్చవ్యభిలై ఇత్యులజా-రణాలజా-రథ్యనిః ॥ ౮ ॥—దుర్ర
తమితి ॥ అశ్వచరణక్షతాః-తురగభురభుట్టితాః, భునః ఉపరి-వృష్టభాగ, పాణి
వృత్తయః-పాణితాడనానియేషాంతే ఉపరిపాణివృత్తయః పణవాః-వాద్యవిశేషా
ఇవేత్యసమా, దుర్రతం-దుర్రతమానేనాధ్వనత్ - ధ్వనిస్త ॥ ౯ ॥ విలంబితం

చరణక్షతాధునః । నన్మతుశ్చవారిధరధీరవారణధ్వనిహృష్టకూజితకలాఃకలాపినః॥
 ౫ ॥ వ్రజతొరపివ్రణయపూర్వమేకతామసురారిపాండుసుతస్తేన్యయోస్తదా ।
 తరుషెవిషాణిభిరనుక్షణంమిథోమదమూఢబుద్ధిమవివేకితాకుతః ॥ ౬ ॥ అవలో
 కపివన్యవత్తస్సమాగతొరభసాద్రాధాదనరీతుమిచ్ఛతః ॥ అవతీర్ణవాక్ప్ర
 థమమాత్మనాహరిర్విసయంవిశేషయతినంభ్రమేణసః ॥ ౭ ॥ వపుషాపురాణపు
 ద్మృతంమధ్యమిత్యమరః ॥ వారిధరశబ్దేన తద్గతంతులక్ష్యలై, తద్వద్దీరైగ్గంభీ
 రైర్వాసరణధ్వనిభిగ్జబ్బంహజైః హృష్టాః అతపవకూజతైఃకలాఃకూజితకలాః
 కలకూజితాశ్శబ్దైః, తతోవిశేషణసమాసః కలాపాఃయేషాంసంతీతికలాపినాం
 హీణశ్చ నన్మతుర్నృత్యంతిస్త, అత్యోపమయోస్సంస్పృష్టిః వారిధరోపమయా
 కలాపినాం గజబ్బంహణే ఘనగజేత భ్రాంతిమంతరేణ సృత్యాసమ్భవాత్ భా
 గ్నిమదలంకారోవ్యజ్యతేఇత్యలజ్కారణాలజ్కారధ్వనిః ॥ ౫ ॥ —వ్రజతొరి
 తి ॥ తదా-తస్మిన్సమయే, అనురారిపాండుసుతస్తేన్యయోః, హరిపార్షస్తేన్య
 యోః, ప్రణయపూర్వం-స్నేహపూర్వకమేకతామైక్యం వ్రజతొగ్గచ్ఛతోస్స
 తొరపి విషాణిభిరుభయోహ్నోనర్తిభిగ్జజైరనుక్షణం ప్రతిక్షణం మిథః వరన్మ
 రం, తరుషే-చుక్రభ + భావేభిత్, తథాహి మదమూఢబుద్ధిమ-మదేనవివర్తి
 తప్రక్షేప, ప్రాణిమ వివేకితా-కార్యాకార్యవిచారవంతా, కుతః నాస్త్యేవే
 త్యథః, అతి లెషాం స్వామిసాహదేపి స్వయంవిరోధితా సహిషాయేతిభా
 వః, సామాన్యేన విశేషణసమర్థనరూపోధాంతరన్యాసః ॥ ౬ ॥ —అవలో
 క ఇతి ॥ దూరతొ-మూరాదెవావలోక హరేర్దర్శనవివరభసాత్-వేగాత్, రథా
 దవతరీతుమవరోధుం + వ్యతొవేతివక్తృలృద్ధిః ॥ ఇచ్ఛతోన్మృషతేః ధర్మ
 రాజాత్, ప్రథమం-తదవతరణాత్పూర్వమేవేత్యర్థః, ఆత్మనా స్వయమేవ+ప్ర
 కృత్యాదిత్వాత్ప్రతీయా, అవతీర్ణవాక్-రథాదసరూఢస్సక్, + నిష్ఠేతి తరతేః
 క్తవతుప్రత్యయః ఋతఇద్ధాతోరితీత్వం రోప్సవధాయాఇతితీర్థః రథాభ్యా
 మితినిష్ఠానత్వే రమాభ్యామితిణత్వం ॥ సహరిః సమ్భ్రమేణ-త్వరావిశేషేణ వి
 నయమనాద్ధత్వం విశేషయతిస్త ॥ అతిశాయయతిస్త, ఏతేన హరేఃపూజ్యవిష
 యారత్వాభ్యాభావోఽధ్వన్యతే ॥ ౭ ॥ —వపుషేతి ॥ పురాణపురుషః-హరిః,
 సర్వలూకశ్చైష్టోపీతిభావః, తథాఘననేర్నుతః-సమస్కృతోపి, విహితం సం

కువేక్షితౌపరిపుంజ్యమానపృథుహరయష్టినా । భువనైర్మతోపిహితాత్మగౌర
వః ప్రణనామనామతనయంపితృష్వసుః ॥ ౮ ॥ ముకుటాంశురంజితవరాగమ
గృతః సనయావదాపశిరసామహితలమ్ । క్షితిపేసతావదనపెక్షితక్రమం భుజపం
జరణైరభసాదగృహ్యత ॥ ౯ ॥ సమమాకవాటతటవిస్తృతంతనామరచైరివక్ష
తీరసిక్షమాభుజః । భుజయోస్తథాపియగలేనదీర్ఘయోర్విటికృతైనపరితాభి

పాదితమాత్మనః గౌవవముత్కర్షయేనససత్ పూజ్యేషునమస్యాయా కౌన్మన్య
హేతుత్వాదితిభావః ॥ అతఏవాత్రవిచిత్రాలజ్ఞాః శివిచిత్రంస్వవిరుద్ధస్య
ఫలస్యాప్త్యర్థముద్యమఇతిలక్షణాత్ ॥ పురఃక్షితావగృహమాపరిపుంజ్యమానాపరి
తేపుంజ్యేక్రియమాణావృథుః స్థూలా హరయష్టిః-యష్టిరివహరో ముక్తావభిద్యస్య
తేనవపుషా-శరీరేణ నత్వంజలిమాత్రేణ తథాతస్యపూజ్యత్వాదితిభావః, పూజ్య
త్వే హేతుమాహ ॥ పితృష్వసు స్తనయమితి పితృభగినీపుత్రంధర్మరాజమిత్యర్థః
+ విభాషా సస్సృపత్యౌరిత్యిలుకోవికల్పాదిహవప్రాయుక్ ॥ మాతృపితృభ్యాం
స్వసేతివత్ప్రమ్ ॥ పృణనామనామనమశ్చకారఖలు + ఉపసర్గాదసమాసేపి
ణోపదేశస్యేతిజత్వం అత్రాపి పూర్వవత్భావధ్వనిః ॥ భువనైర్మతోపి హ
రిః లోకయాత్రానువతీ స్వయమన్యం సతవానితి విరోధాధానాలజ్ఞాఠౌ
విచిత్రేణోక్తేనసజ్జీణః నామనామేతి సృత్యనుప్రాసభేదశ్చాత్రసంస్మ
ప్తఇత్యాద్యాహ్వాం ॥ ౮ ॥ —ముకుటేతి ॥ సహరిః ముకుటాంశుభిః రంజితః
స్వవర్ణ మాపాదితః పరాగౌరణుర్యస్య తత్ అగృతః పురతామహితలం శిరసా
యావన్నాపనాస్పృశదిత్యర్థః, తావత్ క్షితిపేస-ధర్మరాజనానపేక్షితక్రమం
అనపెక్షితః క్రమః పౌర్వావగమ్యస్తీకరర్మణితత్తథా భుజాభ్యామేవ పంజ
రణేతియావకం రభసాద్వేగాదగృహ్యత-గృహీతః, ప్రణామక్రియాసమాప్తేః
ప్రాగేవ ఉత్థాప్యశ్లిష్యదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ —నెతి ॥ కవాటతటవిస్తృతం ము
తచైరిహరేర్వక్షః క్షమాభుజః ధర్మరాజస్య తనావలేష్వి ఉరసి సమమానపరి
మితమిత్యర్థః ॥ తథాపి వికటికృతేన-విపుతీకృతేన, దీర్ఘయోర్భుజయోర్భుగ
లేన పరితస్సమంతాత్, అభిషన్వజే-ఆలింగితం, వక్షసా భుజాభ్యాంచ కథం
చిత్పరిచ్ఛిన్నమథూత్, నతు వక్షసేవేత్యర్థః + సదిన్వంజ్యోఃపరస్య లిఖితి
శ్లాతుసకారస్యవత్సనిషేధాత్ స్థాదిత్వేపి ఉపసర్గాత్సూనాతిత్యభ్యాససకారస్య

షస్త్వజే || ౧౦ || గతయానిరింతలనివాస మధ్యరఃపరినాభినూనమహముచ్య వారి
జమ్! కురురాజనిదకయనిపీడనాభయాన్త్యమధ్యరోహిమురవిద్విషశ్చియా||౧౧
శిరసిస్త జిఘ్రితిసురారిబంధనేచ్ఛలవామనంవినయవామనతదా | యశసేవ పీ
ర్యవిజితామరమృమప్రసవనవాసితశిరోరుపేనృపః || ౧౨ || సుఖవెదనాహృ
షత్వం అత్ర హరినక్షసా వైపుల్యాతిశయద్యోతనాయ నృపవక్షసస్సమ్మా నేప్య
సమ్మానోక్తేస్సంబంధే అనంబంధరూపాతిశయోక్తిః, అసాన్యః స్వతస్సిద్ధుఃవిప్రౌ
ఢోక్తిఃస్థిమోగవృత్తిశయయోరథేదాధ్యవసాయాదుత్థానమితరహస్యమ్ || ౧౧||
గతయేతి | నాభ్యాంపరినాభి + విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః || వారిజం నాభిక
మలమిప్యదః, అవముచ్య-విహాయ, అధ్వరః ఉరసి + విభక్త్యర్థేవ్యయా
భావః || నిరింతరం-సతతం, నివాసంగతయా-ప్రాప్తయా, శ్రియా-శోభయా,
రమయాచ, నాభిసరోజత్వాగేనాత్ర నివాసేన తన్తాదజిహ్వచ్యమితిధ్వనితం ||
కురురాజస్య-ధర్మరాజస్య, యా నిదకయనిపీడనా గాథాశ్లేషరూపాతతాభయా
న్తురవిద్విషాముఖమధ్యరోహి-అధిరూఢం- భీతాహ్వాస్యేభమావోహంతి లోక
కేదయోః ప్రసిద్ధమితిభావః, సూనమిత్యత్ప్రేక్షా అత్ర వాచ్యాయాః సుహృ
దాశ్లేషజన్యవ్రధాయాః శ్రియేతిశ్లేషమహిమ్నా ప్రతియమానయారమయాసహ
భేదాధ్యవసాయాత్, క్రమేణ నాభికమలాద్యనేకాధారసమ్పంధాభిధానా
త్ || శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యుత్థా పి త స్తా వ దా ద్యః ప ర్వా య భే
దః || క్రమేణైకమనేకస్త్రిన్నాధారే వర్తతేయది-ఏకస్త్రిన్నథవానేకం పర్వ
యాలంకృతిర్మలైతిలక్షణాత్ || తదుపజీవినీ త్రిముఖారోహణస్య భయపేతు
కత్వాత్ప్రేక్షేత్వనయోరంగంగిభావేనసంకరః || ౧౧ || —శిరిసీతి || నృపాధ
ర్మరాజః, సురారిబంధనే-పురాబలిబంధననమయే, ఫలవామనం-కపటవామ
నం, తదా పాధోవసత్రిసమయేతు వినయవామనం-వినయనమృమిత్యర్థః,
తంహరిమితిశేషః, వీర్యవిజితామరమృమప్రసవన పారిజాతహారణప్రఖ్యాతశౌ
ర్యలబ్ధపారిజాతకుసుమేన యశసేవ పారిజాతవిజయప్రసూతయా కీర్త్యైవేత్స
త్ప్రేక్షా, వాసితశిరోరుపే సురభితకశే శిరసి జిఘ్రితిస్త, ప్రవాసాదేత్యమూ
ర్ధ్వస్యనఘ్రాణమితిస్తరణాత్, పురాకిల భగవాన్ సత్యభామాప్రీతయే బలాదిం
క్షల్మాకాదపహృత్య పారిజాతం నిజగృహేష్వారోపితవానితి కథాత్రానుసం
ధేయా || ౧౨ || —సుఖతి || వసుదేవాజ్ఞన్యస్యతస్త్రిన్ వసుదేవజన్యనివా

షితరోమకూపయా శిధిలీకృతైః పసుదేవజన్తని । కురుభర్తురంగలతయానతత్య
జేవికసత్కదాబనికురుబచారుతా ॥ ౧౩ ॥ ఇతరానపిక్షితిఘజానుజన్తనఃప్రమ
ణాఃప్రమోదపరిఫుల్లపక్షుషః । సయధోచితలజనసభాజనోచితఃప్రసభోద్భృతా
ఘరససోసభాజయత్ ॥ ౧౪ ॥ సమమైత్యతుల్యమహాసశ్శిలాఘనాఃఘనపక్షదీ
ర్ఘతరబాహుశాలినః । పరిశిల్లిమంక్షితిపతీక్షితిశ్వరాః కులిశాత్పరేణగిరయోగి

సుదేవే + జన్తో తరపదత్వాద్వ్యధికరణో బహువ్రీహిర్వామనవచనాదిత్య
క్రంప్రాక్, శిధిలీకృతైః విశ్లేషితేసత్యపి సుఖవెదనయా అలింగనసుఖానుభ
వేన హృషితాఉద్గతాః రోమకూపా రోమమూలాని యస్యాస్తయా + హృషే
లోమస్వితీడాగమః ॥ కురుభర్తుర్భరాజస్య, అంగలతయా వికసతః కదం
బనికురుంబన్య-కదంబకుసుమసమూహాస్య, చారుతా-కమనీయతా నతత్యజే-న
త్యక్తా, కింతు స్తీకృతైత్యధః, ఆశ్లేషాపగమేపి తజ్జన్తసుఖానువృత్త్యాతత్కా
ర్యస్య రోమహర్షస్యానువృత్తిరితి తాత్పర్యాధః, అతఏవ శిధిలీకృతైః హృ
షితరోమకూపయైత్యకారణకార్యకథనాద్విభావనా, తదపేక్షయా యేముత్ప
న్నా కదంబనికురుంబచారుతేతినిదర్శనా, తయాసహంగేన సంకీర్తయై ॥ ౧౩ ॥
ఇతరానితి ॥ జనసభాజనోచితః-సర్వజనసంభావనార్హః, ప్రసభేన-బలాత్కా
రేణ, ఉద్భృతాలసురసభా-అసురసంఘాయనసః ప్రమణాః-హృష్టచిత్తః, సహ
రిః ప్రమోదపరిఫుల్లపక్షుషః-హర్షోత్పల్లనేత్రాః, ఇతరాః-భీమాదీక్షి
తిఘజః నృపస్యానువశ్చజన్తయేషాంతాః అనుజన్తనః-అనుజాః, యధోచితం
యథార్హం, అనభాజయత్-సభాజయతిస్త, ఆలింగనాదిభిరానందయామాసే
త్యధః ॥ ౧౪ ॥ ఆనందనసభాజనేతిత్యమరః ॥ + సభాజప్రీతిదర్శనయోరితిఘ
తోశ్చారాదికాల్లజ్జ్ ॥ ౧౪ ॥—సమమితి ॥ తుల్యమహసః-సమానలైజన్యా
శిలాఇవశిలాభిశ్చఘనాః-దృఢాః, ఘనైః పత్రైరివ దీర్ఘతరబాహుభిః బాహు
భిరివ పత్రైః శాలంతఇతి తథోక్తాః ఘనపక్షదీర్ఘతరబాహుశాలినః, ఏవంభూ
తాః క్షితిపతీక్ష-ఏవంభూతాః క్షితిశ్వరాః, సమం యుగపదేత్య-అగత్య + ఆ
జ్జ్ పూర్వాదిఃక్రొవీల్యపితుక్ ॥ కులిశాత్పరేణ-కులిశక్షతాత్, పూర్వమిత్యర్థః ॥
సంప్రతి అసంభవాచితిభావః, వరేణతివిభక్తిప్రతిరూపకమవ్యయం గిరయోగి

రినివ ॥ ౧౫ ॥ ఇభయంభయం గకరీనేతరేతరస్తనభారదూరవినివారిత్ దరాః । పరిపుల్లగండఫలకాః పరస్పరం పరిరెభిరెకురకౌరవస్త్రియః ॥ ౧౬ ॥ రథవాజి
పత్తికరిణీసమాకులంతదనీకయోన్మమగతద్వయమిథః । దధిరెవృథక్రూరిణివ
దూరణౌమహతాహిసర్వమథవాజనాతిగమ్ ॥ ౧౭ ॥ అధిరహ్యతామితిమహీ
భృతోదితః కపికేతనార్పితకరోరథంహరిః । అవలంబితైలబిలపాణిః ప్లవఃశ్రయ
తిస్తమౌఘమివమేఘవాహనః ॥ ౧౮ ॥ రథమాస్తితస్యచపురాభివర్తినసిన్ధుణాం

నివ పరిశిశ్లిమః-ఆలిలింగుః, ఉపమాలజ్కారః ॥ ౧౫ ॥ — ఇథేతి ॥ ఇభయంభా
ఇవతుంగాః కరినాశ్చైతరతరాసాం స్తనభారాస్తేమాకరినివారితాన్యతికా
ర్ష్యాదస్పష్టతయాస్థాపితాన్యదరాణియాసాంతాః + సాన్వింగాచ్చేతి కల్ప
దనీకారః ॥ పరిపుల్లగండఫలకాః-హషఫలకితగండఫలాః, కుకురకౌరవస్త్రి
యోయాదవపాండవాంగనాః, పరస్పరం-పరిరెభిరె-అల్లిప్తవత్సః ॥ ౧౬ ॥ పరిరం
భః పరిషవ్సంగస్సంక్లేషఉపగూహనమిత్యమరః + పరిపుల్లతిపుల్లతేపచాద్యజం
తం నతు పుల్లతినిష్ఠాంతం । అనుపసగ్యాత్పుల్లేతిపాణినియసూత్రవిరోధాత్ ॥
౧౬ ॥ — రథేతి ॥ రథవాజిపత్తికరిణీభిః సమాకులం సరకిణాం కరిణీగ్రహణం
పుంగజవ్యావృత్త్యథాం అతా యద్ధానర్హతయాతాసామసేనాంగతాన్వద్వం
ద్వైకవచ్ఛాపః, తదనీకయోః సైన్యయోః ॥ ౧౭ ॥ వరూధనీబలస్తేన్యం చక్రం
చానీకమస్త్రియామిత్యమరః ॥ ద్వయం మిథశ్చాన్యోన్యం సమగతసంగతం,
+ గమేలుజ్ నమోగమృచ్ఛిత్యాదినాఆత్మనెపదః ॥ వాగమిథాసితః కిత్రాప్తి
దనువాత్తాపదేశిత్యాదినా అనునాసికలోపః హ్రస్వాదంగాదితినకాకలోపః,
కరిణిః-పుంగవాః, దూరతపీవ పుంగవసంగతం దధిరె-ధృతాః, స్థాపితాఇత్సర్థః
అథవా కిమత్ర చిత్రమితిభావః, మహతాం-మహాత్మనాం సరబంధి సర్వోచ్ఛ్రి
తమితీశేషః, జనానతిగచ్ఛతీతిజనాతిగమతిజనం సర్వలోకవిలక్షణమితిభావః ॥
సామాన్యేన విశేషణసమర్థనరూపాభావంతరన్యాసః ॥ ౧౮ ॥ — అధీతి ॥ అ
థ హరిః అధిరుహ్యతాం రథాచరుహ్యతామిత్వేన మహీభృతా-ధర్మరాజేనోదితః
ఉక్తస్స + వదేశకర్తృణిక్తః వచిస్వపీత్యాదినా సంప్రసారణం కపికేతనాజా
నెనార్పితకరో-దత్తహస్తస్స, అవలమ్బితోవష్టభః బిలబిలస్య-కుబెరస్యపా
ణివలవోదేనసః మేఘవాహనత్వంద్యః మౌఘమివ రథంశ్రయతిస్త-ఆరూఢవా

పురామిపరిపోర్తురద్విషః । అథధర్మమూర్తిరనురాగభావితఃస్వయమాదితప్రవ
యణంప్రజాపతిః ॥ ౧౯ ॥ శనక్తేశ్వతస్యతనజాలకాంతరస్ఫురితక్షపాకరకరో
త్కరాకృతి । పృథుఘనకూటమిసనిమ్నగావలైర్మరుదశ్శ్రీసూనురఘవతప్రకీర్ణ
కమ్ ॥ ౨౦ ॥ వికసత్కలాయకుసుమాసితద్యుతైరలఘూడుపాండుజగతానుద్ధిశి
తుః । యమునాహ్రదోపరిగహంసమండలద్యుతిజిహ్వజిహ్వరభృతోష్ణవాగణం ॥

నిశ్యగణః ఉపమాలక్ష్మరః ॥ ౧౯ ॥ —ధమితి ॥ కించేతివాధః అథ రథా
రోహణానంతరం రథమాస్థితస్యారూఢస్య పురాభివర్తినః-ఇంద్రప్రస్థాభివర్త
ినః, త్రిపురాభివర్తిన్ మురదన్విదో హరైస్త్రిపుణాం పురాంరిపోః త్రిపురాం
తకస్యేవ + సత్పుతతత్రుత్తినామిద్ధిర్ఘప్రతిపెధః ధర్మమూర్తిః-ధర్మాత్మా, ప్ర
జాపతిః-జనేశ్వరః, ధర్మరాజోబ్రహ్మచ, అచరాచేభావితఃరంజితఃప్రవీయతే
ప్రేర్యలైనేనేతి ప్రవయణంప్రాజనం ప్రతోదఇతియావత్, అతవీవ ప్రవయణో
దండః ప్రాజనోదండఇతి కాశికా + అజేకరణైల్యుట్ వాయావితవికల్పదజే
ర్విభావః । పూర్వపవాత్ప్రజ్ఞాయామగఇతిఃత్వం స్వయమాదిత-గృహీతవాక్
పారశ్యంకృతివానిత్యర్థః + దదాతేక ర్తరిలుచీతజ్, స్తాఘ్వారిచ్ఛేతికారేసిచః
కిత్వైవ హ్రస్వాదంగాదెతిసలూపః ॥ అత్ర త్రిపురహరణే బ్రహ్మహరశ్వేవ హ
రెరయంసారథ్యంచకారేత్సవమార్థః తస్య ప్రజాపతిరితిరాజబ్రహ్మణో శ్లేష
మూలాధేదాధ్యవసాయాతిశయోక్తినిర్వ్యుధలైతిసంకరః ॥ ౧౯ ॥ —శనక్తైరి
తి ॥ కించేతిచార్థః తస్యహరేస్తనుమ సూక్ష్మేషు జాలకాంతరేషు గవాక్షరం
ధేషు స్ఫురితస్య ప్రస్ఫుతస్య క్షపాకరకరోత్కరస్య శశికిరణపుంజస్యాకృతిరి
వాకృతిగ్యస్య తత్ప్రకీణకం చామరం నిమ్నగావతెన్నముద్రస్యమరుద్వా
యః పృథు-విపులం, ఘనకూటం-ఘనపుంజమివాన్యమరుతః సూనుర్భీమసేనః
శనక్తైరఘవత్-ఘవతిన్ + ధవతిరయంతౌదాదికఇత్యక్తం ఉపమయోస్సంక
రః ॥ ౨౦ ॥ —వికసదితి ॥ విసత్కలాయకుసుమం ॥ ని ॥ కాలపుష్పంకలాయ
స్సాన్యోత్ ఇతివైజయంతీ ॥ తద్వదసితద్యుతైర్మిలవర్ణస్యజగతానుద్ధిశితుర్జగన్నా
ధస్యజిహ్వరంజనః అలఘూడుపాండుస్థూలనక్షత్రధవళం అతవీవ యమునాహ్రద
స్యాపరిగం ఉపరిగతం+అన్యత్రాపిదృశ్యతఇతి ఉప్రత్యయః॥ తస్యహంసహండలస్య
ద్యుతిః కోభాయాజిహ్వజయశీల + శ్లాజిన్ధ్రశృంగస్మః ఉష్ణవారణమాతమత్రేష

౬౮ || పవనాత్మ జెంద్రసుతమధ్యవర్తినానితరావరోచరునిరేణచక్రీణా । దధతే
వయోగముభయగ్రహంతరస్థితికారితంధురుధురాఖ్యమిందునా ॥ ౨౨ ॥ వశినం
క్షితైరయనయావివేశ్వరంనియమోయమశ్చనియతం ముతియథా । విజయశ్చియా

భృత భృతవాక్ + భృజఃకర్తరిలుజ్ న్వరితభృతభృతాత్మనేపదం ఉచ్చైత్రిసిచః
కిత్తావద్ధుణాభావః ప్రాస్వాదంగాదితిసకారలూపః ॥ ఆత్మాభృతపమాలంకా
రః ॥ ౨౧ ॥ —పవనైతి ॥ పవనాత్మ జెంద్రసుతమధ్యవర్తినా-భీమాజ్ఞానమధ్య
గతేన, రుచిరేణ చక్రీణా-హరిణా, ఉభయోః గ్రహయోః అర్కాన్యగ్రహణా
మన్యతమయోరంతరే మధ్యేస్థిత్యావాసేన కారితంసమ్పదితం వృత్తివిషయే ఉ
భశబ్దస్యస్థానేమాభయశబ్దస్తేన పరయోగోవ్యాఖ్యాతః ధరుధురైత్యాఖ్యాయ
స్యతల్ ధరుధురాఖ్యంయోగందధతా అర్కాన్యగ్రహమధ్యగతేనేత్యర్థః, ఇం
మనెవేత్సుపమా, నితరావతిశయేన + అన్యయిఘాదిత్యామప్రత్యయః ఆరో
చి-అకౌభి, + రోచతైర్భావలుజ్ న్వభావరముఃస్యానరూపవస్తవంతం
మాగమాచ్ఛాభాతిశయోజాయతై రత్నకాంచనయోగాదిజైతిభావః, అత్ర భగ
వానాచార్యవరాహమిహిరః ॥ హితార్కంసునఘనఘోర ధరురా స్వాత్మో
భయస్తే గ్రహైశ్చితాంశోరితి, ఏతదెవసప్తైకృతం, కళ్యాణవర్తణా, రవివర్జ
దావదశరైరసఘాచంద్రాద్విత్తియైస్సనుసఘా, ఉభయస్థితైర్ధురధురాకేమద్భ
మసంజ్ఞకైతొన్యకైతి ॥ ౨౨ ॥ —వశినమితి ॥ అథభీమాజ్ఞానావస్థానంత
రం వశినమింద్రియజయవంతం, అన్యసనిసమితియావత్, క్షితీశ్వరం-భూపతిం,
అయః-శుభావహోవిధిః, నయతీతినయః-నీలిః, తావివ దైవపురుషకారావేద్య
ర్థః, నియతమాచారనిష్ఠం యతిం మునింజితేంద్రియగ్రామం ॥ ౨౩ ॥ యే నిజ
తేంద్రియగ్రామాతినో యశయశ్చలైశ్చత్యమరః ॥ నియమః శరీరాతిరిక్తదేశకా
లాదిసాధనాపేక్షః సంధ్యాపాసనజపాదిః, యమః శరీరమాత్రసాధనవాసహం
సాదిః ॥ ౨౪ ॥ శరీరసాధనాపేక్షానిత్యంతత్కర్తృతద్యమః । నియమస్తు నయత్క
మనిత్యమాగంతుసాధనం ॥ సచ, సచ యథాయమనియమావిశేష్యర్థః, ఇవవ
త్ వాయథాశబ్దావితిదండ్యభిధానాత్, విజయశ్చియా-యతం అసన్నవిజయం వి
జగీహం నృసమిశ్యర్థః, అర్కమాదుతావివదన్యయోఃశ్చినాంసుతౌ సకలసహదౌ
వా ॥ ౨౫ ॥ నానత్వావశ్యోదానాంవిత్తమరః ॥ తలహరిమనుసస్రతురనుచ్ఛేరతుః

యుతమివార్కమారుతావనుసస్రతు సమధదన్యయోస్సుతౌ || ౨౩ || ముద్దితై
 స్తదెతిదితిజన్తనాంరిపావనిసీయసంభ్రమవికాసిభక్తిభిః | ఉపసేదివద్భిరుపదేష్ట
 రివతైర్వవృతేవినితమవినితశాసిభిః || ౨౪ || గతయోరభేదమితి సైన్యయోస్తయో
 వృహోపసర్పణంచకృతురిత్యర్థః, ఇహసర్వత్ర కర్తృమనోరథామకూలవ్యాపా
 రవత్త్వమనుసరణం, ఇయంచూలోపమా || ౨౩ || — ముద్దితైరితి || తదా-త
 స్తిక్తానమయే, ఇతి-ఇత్థం, ముదితైః-హృష్టైరవినియోకలౌక్యకవటఙ్గతియావత్,
 యఃసంభ్రమః ఆదరస్తేనవికాసిని-స్ఫుటిభవంతీభక్తిర్యేషాంతైః + ఏపూయ వి
 నీయ జిశ్యాముంజకల్కహలిషిష్టికల్కాథేకకృబంతోనిసాతః, నపుంసకపూ
 గ్వపదః స్త్రీలింగపూర్వపదాబహువ్రీహిః అవినితాశాసతీత్యవినితశాసిభిః
 దుష్టజిక్షుక్తేః పాండవైః దితిజన్తనాం-దైత్యానాం, రిపా-కృష్ణవిపయే, ఉపసమీ
 పేసీదుతిత్యవసేదివాంసుః-అంతేవాసినః + భాషాయాం సదవసశృంః ఇతిస
 దైర్ఘ్యః క్వసురాదేశః తైరుపసేదివద్భిరుపదేష్టరిగురావివేత్సవమా || వినిత
 మనుద్ధతంవవృతే-వృత్తం+ భాజీలిట్, నను వికాసిభక్తిభిరత్యర్థః కథం పూర్వ
 పదన్యపుంవద్భావఃభక్తికబ్ధన్యప్రియాదిపారాత్, స్త్రీయాఃపుంవదితిపుంవద్భా
 వహుత్యే అప్రియాదిషిష్టినిషేధాదితి||ఉచ్యతేవికాసిశబ్దస్యావికాసనివృత్తిమా
 త్రపరత్వేనస్త్రీత్వస్యావివక్షితత్వాన్నపుంసకపూర్వపదాబహువ్రీహిరితికేచిత్,
 తచేతదభిప్రేత్యాక్రం వృత్తికారేణ దృఢభక్తిరిత్యేవమాదిమ స్త్రీపూర్వపద
 స్యావివక్షితత్వాన్విద్దిరితి, ఏతదేవస్పష్టికృతం గణవ్యాఖ్యానే దృఢంభక్తిర్యసే
 తినపుంసకం పూర్వపదం అదాఢ్యనివృత్తిమాత్రపరే దృఢశబ్దే లింగవిశేషస్యా
 నుపకారకత్వాత్ స్త్రీత్వమవివక్షితమితి || — || భోజరాజస్తు భక్తాదకర్తనా
 ధనాయామిశ్యనేనసూత్రేణ భవ్యతే సేవ్యతేఇతి కర్తార్థవ్యవహాసిభక్తిత్వాది
 భవతి | భావసాధనాయాంతు స్థిరభక్తిః భవాన్యామిత్యాదిభవతీతి | తదేతత్సర్వ
 మస్థాభిః కావిదాసత్రయసంజవిన్యాదృఢభక్తిరితి జ్యేష్ఠఇత్యాదిమవివేదితం,
 తస్మాద్వికాసిభక్తిభిరత్యక్రాపి మతభేదేన పూర్వపదన్యస్త్రీత్వేనపుంసకత్వే
 వాయాసనిద్ధిరస్తీతిస్థితమ్ || ౨౪ || — గతయోరితి || ఇతి-ఇత్థం, తయోః సైన్య
 యోః భానుజహ్నుతవదే-యమునాజహ్నువ్యా, తయోఃసంభ్రమ-ప్రవాహా, త
 యోరినఅభేదమైక్యంగాతయోస్సుతౌః + యస్యవధావేనభావలక్షణమితి సవ

తథానజహ్నుతనయాంభసారివ । ప్రతినాదితాంబరవిమానమానశ్చేర్నితరాం
ముదాపరమయోవదధ్వనే ॥ ౨౫ ॥ మఖమీక్షితుంక్షితివలైరుపేయషాం పరితః
ప్రకల్పితనికేతనంబహిః । ఉపరుధ్యమానమివసూభృతాంబలైఃపుటభదనందను
సుతారిరైక్షత ॥ ౨౬ ॥ ప్రతినాదపూరితదిగంతఃపతకపురిగొపురంప్రతిస
ప్తేనసాగరః । దురుచెహిమాచలగుహాముఖోన్మఖింపయసాంప్ర వాహఇవసౌ
స్తేంధవః ॥ ౨౭ ॥ అనకృద్గృహీతబహుదేహసంధవః తదసౌవిభక్తననగోపురా

భిః । ఏతేనస్తేనయోరవార్యత్వముక్తం । అథస్తేనవేలనానంతరం అనకై
మఖంగలదుండుభిః పరమయాముదేన హర్షేణైవేత్సృప్రితా, ప్రతినాదితా
ని-ప్రతిభవంతాని, అమృతవిమానాని ద్రష్టుమాగత్యాంబరస్థితాని విమానాని దే
వయానానియస్తికకర్తృణితద్యథాతథా నితరాం దధ్వనే-ధ్వనితమ్, థ వెలిట్ ॥
నాదితామరవిమానైతిపారాంతరమ్ ॥ ౨౫ ॥ —మఖమితి ॥ క్షితివలైర్ధర్మరూ
జస్య, మఖం కర్తుమీక్షితుముపేయషాం తతస్తతఃకతానాం భూభృతాంరా
జ్ఞాం బలైః-స్తేనేనః, బహిః పరితః ప్రకల్పితాని నిర్మితాని నికేతనాని నివా
సాయస్యతత్, అతఏవోపరుధ్యమానం శత్రుసేనావేష్ట్యమానమితస్థిరమిత్సు
త్వేత్సృప్రితా, పుటభేదనం మయ్యకృతమింద్రప్రస్థం ॥ ౨౬ ॥ పత్తనం పుటభదనమి
త్వమరః ॥ దనుసుతారిహానవారిః, పురోగ్రే ఐక్షతాపశ్యత్ ॥ ౨౬ ॥ —

ప్రతీతి । ప్రతినాదైః-ప్రతిధావనైః, పూరితం-వాస్తవం, దిశాం అంతరమం
తరాళందేనసః పురగోపురం-పురద్వారంప్రతి ॥ ౨౬ ॥ గొపురంతు పురద్వారి
ద్వారమాత్రేనపుంసకమితివిశ్వః ॥ ఏవంచ నిపురశబ్దస్య పౌసరుక్త్యశంకా ॥
పతక-ధానక, స్తేనసాగరః-సేనాసముద్రః, హిమాచలగుహాముఖోన్మఖిం
అభిముఖి సురసింధోగంగాయాః అయంసౌరస్తేంధవః + హృద్భృశసింధ్వంతే
పూర్వపదస్యచైత్యభయపదవృద్ధిః పయషాంప్రవాహఇవ దురుచె-రేజే, ఉప
మాలజ్ఞానః ॥ ౨౭ ॥ —అనకృదితి ॥ అనకృద్బహుకౌగృహీతాలోకిత్రా
ణాయస్సీకృత్తో బహుషుదేహేషు మత్స్యకూర్తాదిశరీరేషు సంభవో ప్రాదు
ర్భావోయేనసః అన్యత్ర స్వకర్తృణాంప్రవ్రాణానాయోనిసంబంధఇత్యర్థః ॥ పు
రుషః పురాణపురుషోహరిః జీవశ్చ, విభక్తానినవాని పత్యగ్రాణి గొపురాంత
రాణిద్వారవిశేషాయస్యతత్ అన్యత్ర సవసంఖ్యాకాని గొపురాంతరాణి ఇతి

స్తరమ్ । పురుషశుభ్రం ప్రవిశతిస్త్ర పంచభిస్సమమింద్రియైరివన రెండ్రనూనుభిః
 ॥ ౨౦ ॥ తనుభిఃస్త్రిణాత్సనయనానవేక్షిరస్త్ర రవిగ్రహద్యుతిభిరద్యతన్నరాః ।
 ప్రమదాశ్చయత్రఖలురాజయక్షణఃపరతోనిశాకరమనారవైర్దుష్టైః ॥ ౨౧ ॥
 అవలోకనాయసురవిద్విషాద్విషంపటహ ప్రణాదనిహితోపహూతయః । అవ
 ధీరితాస్యకరణీయసత్వరాః ప్రతిరధ్యమీయరథపౌరయోషితః ॥ ౩౦ ॥ అభీషిక్ష్య
 ద్వియద్వారభేదాయస్త్రి తత్ పురుషగఢం, శరీరంచ ॥ ౩౧ ॥ పురుషపురశరీరే
 చెతివిశ్వః ॥ పఞ్చభిరింద్రియైస్సమమివపంచభిర్మరేంద్రనూనుభీరాజపుత్రైః
 పాండవైస్సమం ప్రవిశతిస్త్ర, జీవోహి దేహద్వైకంతరం పూర్వేంద్రియైస్సహ
 ప్రవిశతి లింగశరీరస్యానపాయాదితిభావః క్లేపగుళీణైరయముపహా ॥ ౨౦ ॥
 తనుభిరితి ॥ యత్రపురే నరాః పురుషాః త్రిణాత్సత్త్వమ్మకః+ పూర్వపదా
 త్సంజ్ఞాయామగతితత్వం ॥ తస్య నయనానవేక్షితస్య అద్యస్య స్త్ర రవిగ్రహ
 స్య ద్యుతిరివద్యుతిర్యాసాంతాభిః తనుభిః-మూర్తిభిః ॥ ౩౧ ॥ స్త్రియాం మూ
 ర్తిస్తనుస్తనూరిత్యమరః ॥ అమృత-ద్యోతనైస్త్ర + ద్యుతీదీప్తౌ ద్యుద్యోభీ
 టుజీతివికల్పాత్పురస్తేపదమ్ । పుషాదిమాత్రైః క్లేరజాదేశః ॥ ప్రమదాః
 స్త్రియశ్చ, రాజశ్చంద్రస్య యత్నో రాజయత్నో-క్షయరోగః, రాజానయత్నో
 ఆరదిత్యనణాత్ ॥ ౩౧ ॥ రాజయత్నోక్షయశ్చోషిత్యమరః ॥ తస్మాత్పురతః పూ
 ర్వమిత్యథః నిశాకరవన్తనారమైరక్షిణైందుసుందరైరత్యథః, ముఖైరద్యుతే
 ఖలు తత్పురం ప్రవిష్టతి పూర్వేణానవ్యయః ॥ ఉపమయోస్సంస్పృష్టిః ॥ ౨౧ ॥
 అవలోకనాయేతి ॥ అథ హ రేః పురప్రవేశానంతరం పటహ ప్రణాదేర్దుం
 దుభిధ్వనిభిర్విహితోపహూతయః-విహితాహ్వనాదిత్యథః, పురే భవాః పౌ
 ర్యః తాయోషితః పౌరయోషితః + స్త్రియాఃపుంపదిత్యాదినా పూర్వపదస్య
 పుంపద్యావః, సురవిద్విషాం-అసురాణాం, ద్విషాహరెరవలోకనాయ కర్మ
 నాథామవధీరితాస్యకరణీయాః శ్రీకృష్ణకార్యాతాశ్చ తానత్వరాశ్చ తాస్సత్వః
 కర్మానాం రథానాం ప్రతిరధ్యం+యథాథేవ్యయాభావః+ఈయః ప్రాప్తాః
 ఏతేన స్త్రిణాం హరివిలోకనే కాలాక్షమత్వలక్షణమాత్మకస్యముక్తం, అత్ర
 పౌరాంగనాప్రాప్తిః ప్రవేశవాద్యశృణానంతర్యాత్మదుపహూత్యావ్యప్త్యై
 త్తా న్యంజకాప్రయోగాద్ధమ్య ॥ ౩౦ ॥ అథాష్టాదశభిః పౌరాంగనానాశ్చ

సామిక్యతమండనంయతీకరదుద్ధనీవిగళడంశుకాస్త్రియః । దధిరేధిభిత్తిపటహా
ప్రతిస్వనైః స్ఫుటమట్టహాసమివసౌధవజ్జయః ॥ 30 ॥ గభసేనహారపద
త్తకాంచయః ప్రతిమూర్ఖజంహికాకణపూరకాః । పరివర్తితామ్బరయగ్గా
స్సమావతన్వలయాకృతిశృంగణుండలాస్త్రియః ॥ 31 ॥ స్యతీనాదపాస్యచర
ణంప్రసాధికాకరపల్లవాద్రుసవశేనకాచన । ద్రవయావక్తైకపదవిత్రితాపనిపద

గారచెష్టావణాయతి ॥ అభీతి ॥ సామిక్యతమండనమధావిరచితప్రసాధనం
యథాతథా యతీకాచ్ఛతీః + ఇణశ్శలరిజీవ ॥ కరదుద్ధనీవీనికరగృహీతగృంథీ
ని గలదంశుకాని-స్రంసమానపరిధానానియాసాంతాః ॥ 32 ॥ అంశుకంవస్త్రమా
తేస్యాత్పరిధానాత్తరీయయోరితిశబ్దాణావే ॥ స్త్రియః-స్త్రీః, అభివీక్ష్యసౌ
ధవజ్జయః-అధిభిత్తిభిత్తిమ + విభక్త్యభేద్యయాభావః ॥ పటహాప్రతిస్వ
నైః-తూర్వప్రతిధ్వనిభిః; స్ఫుటముద్భుటం అట్టహాసం, ఉచ్చేద్ధ్వసితం దధిరే
ఇవేశుత్ప్రేక్షా ॥ విక్వతద్వనాద్ధాసౌభవతీతిభావః ॥ అత్ర కతూహలాఖ్యా
చెష్టోక్తా * కుతూహలారమ్యచెష్టాచాపలంపరికీర్తితమితిలక్షణాత్ ॥ 30 ॥—
గభసేనేతి ॥ గభసేన-త్వరయా, హారపదే ముక్తాహారస్థానే, పక్షసిదత్తకాంచ
యోస్య స్తరశనాః, ప్రతిమూర్ఖజం మూర్ఖజేమ కేశేమ + విభక్త్యభేద్య
యాభావః ॥ నిహితాః కణపూరకాః కణావతలసాయాభిస్తాః పరివర్తితం-వి
పర్యాసేనభృతం, అంబరయగం ఉత్తరాభరవాససీయాభిస్తాః పరిధానీకృతము
త్తరీయం కుచాంశుకంచ జఘనెదత్తమిత్యథః ॥ వలయాకృతాః-కంకణీకృతాః
భృవాపూరకాః-కుండలానియాభిస్తాస్త్రియః సమావతత-అధానత ఏన వి
భ్రమాఖ్యాచెష్టోక్తా విభ్రమస్తవరయాకాలే భూమాస్థానవిపర్యయఇతిలక్షణా
త్ ॥ సచ భ్రాంతిమూలఇతి భ్రాంతిమదలజ్కారోవ్యజ్యతే ॥ 31 ॥—వ్యత
నోదితి ॥ కాచన స్త్రిరసవశేన హరివీక్షణరాగపారతంత్ర్యేణ ! ని ॥ గుణై
రాగద్రవేరసఇత్యమరః ॥ ప్రసాధికాయాః అలంకర్యాః, కరపల్లవాచ్ఛరణమ
పాస్య అసమాప్తావేవాక్షిప్య, హారాధాతాం-హరస్యాధాం-గతాంతాన్య
ధైకపాదాలక్రకానంభవాదితిభావః ॥ గిరిజాగౌరీప పదవీంద్రవయావక్తైకపదే
నాద్యాం కక్తైకపదేన చిత్రితా-చిత్రనణీకృతా ఆవని యయాతాం వ్యతనో
జకరోత్ ఉపమాలజ్కారః, ఏనా కుతూహలాఖ్యాచెష్టారమ్యదిదృశాజనిత

వీంకతేనగిరిహారాధేతామ్ || ౩౩ || వ్యచలన్నిశంకటకటికకన్దలీశఖరస్థలస్థుఖ
రిమేఖలూకులూః | భవనానితుంగతపనీయసంక్రమకృమణకర్షణత్కనకనూపురా
(స్త్రి)యః || ౩౪ || అధిరుక్తమందిరగవాక్షముల్లసత్సుదృశోరరాజమురజద్దిదృక్ష
యా | వదనాగవిందముదనూద్రికందరావినోదరద్వితమివేందుమండలం || ౩౫ ||
అధిరూఢమానిజనికెతముచ్చక్రైఃపననావధూతవసనాస్తయైకయా | విహితోప
శోభముపయాతిమాధవేనగరంవ్యరోచతపతాకయేవతత్ || ౩౬ || కరయుగ్మవద్మము

చాపజరూపత్వాదితి || ౩౩ || —వ్యచలన్నితి || విశంకటానాం-విశాలానాం,క
టికకన్దలీశాం కటిభాగానాం శిఖరేషు అగ్రేషు స్థలంతోబురంత్యః అతపీవము
ఖరాః శబ్దాయమానాః, తాభిర్దైఖలాభిరాక్షలాః తుంగేషు తపనీయసంక్రమే
షు కనకసౌపానేషు, క్రిమణేన-చంక్రమణేన, కర్షణంతః కనకనూపురా యా
సాంతాః (స్త్రి)యః భవనాని-హర్తృణీ, వ్యచలన్నగచ్ఛక్త తత్రాగత్యా ఆరో
హన్నిత్యధః చలేగత్యధాల్లజ్ఞే, ఏతదపి పూర్వవత్ కుతూహలమేవ వృ
త్త్యనుప్రాసౌలంకారః || ౩౪ || —అధీతి || మురజతోహరైర్దిదృక్షయా-దృష్టు
మిచ్ఛయా + దృశేస్సన్నంతాత్ అపత్త్యయాదితి(స్త్రి)యామప్రత్యయోటాప్ ||
రుక్తమందిరస్య కనకహర్త్యస్య గవాక్షేఅధిరుక్తమందిరగవాక్షం + విభక్త్య
ధేవ్యయాభావః || ఉల్లసత్ ప్రకాశమానం సుదృశః (స్త్రి)యావదనారవిందం
ఉపమాద్యైః కందరాయాః-గుహాయాః,వివరస్యాదరే మధ్యేస్థితం ఇందుమండల
మివ రరాజైశ్చపమా || అత్రాపి సుదృశో గవాక్షాకృమణస్య రమ్యదర్శనా
ధాచాపలయాపత్వాత్కుతూహలమేవ మురజద్దిదృక్షయేత్వాదినావ్యక్తమేవ ||
౩౫ || —అధీతి || ఉచ్చక్రైర్నిజనికెతం-స్వసౌధమధిరూఢయా-ఆరూఢవత్సావ
వనేనావధూతః-కమ్పితః, వసనాంతో వస్త్రాంచలోయస్యాస్తయా ఏకయా-క
యావిదంకనయా, హేతునా తత్ నగరం-ఇంద్రప్రస్థం, మాధవే-కృష్ణే, ఉప
యాశ్యాగచ్ఛతిసతి + యాతేలటశ్శత్రాదేశః || పతాకయా-వైజయంత్యా,
విహితోపశోభం-కృతశోభమివాలంకృతమివెత్యుత్పేక్షా || వ్యరోచత-వ్యరా
జత, కృత్స్నస్యాపి సగరస్య స్వయం పతాకేవ బభావిత్యుత్పేక్షయా తస్యా
స్సకలపౌరాంగసాతిశాయిలవణ్యం వ్యజ్యతఇత్యలజ్కారేణవస్తుధ్వనిః || అత్రా
పి ప్రాసాదారోహణం పూర్వవత్కుతూహలమేవ || ౩౬ || —కరతి || పృ

కులాపవజ్జితైః ప్రతివెత్తలాజకుసుమైరవాకిరణాః | అవదీణాశంక్తిపుటముక్తహూక్తికప్రకరైరివప్రియరథాంగమంగనాః || ౩౭ || హిమముక్తచంద్రరుచిరస్సవద్ధకోమదయోద్విజాజనితమీనకెతనః | అభవత్ప్రసాదితసురీమహోత్సవః ప్రమదాజనస్యనచిరాయమాధవః || ౩౮ || ధరణీధరేంద్రదుహితుర్భయదసౌవిషమేక్షణస్సుటమమూర్ఛపశ్యతి | మదనేనవీతథయమిత్యధిష్ఠితాఃక్షణమీక్షతివెత్తవేత్తనివేత్తని + యథార్థేవ్యయాభావః || అంగనాః-పురంధర్యః, కరయగ్రాన్యంజలయస్తాని పద్మముకులానీవేత్త్యపమితనమాసః || తైరవవజ్జితైరావజ్జితైః అతపవానవీజైర్విభిన్నైః శుక్తిపుష్పైః-శుక్తికోశైః, ముక్తా-ఉత్పన్నాః, యేమాక్తికప్రకరా ముక్తానికరాస్తేరివస్తితైరిత్యుత్పేక్షా || లాజాః కుసుమానీవతైః లాజకుసుమైః అచారలాజైరిత్యర్థః ప్రియంరథాంగంచక్రంయస్యతం ప్రియరథాంగంచక్రిణం-హరిమిత్యర్థః, అవాకిరణా-వృక్షివణ, మంగళార్థమితిభావః || ౩౭ || హిమేతి హిమముక్తః శిశిరాపగమాల్ హిమాన్నిర్దుక్తాయస్సంబ్రన్యజన కుచిరః-రమ్యః, అన్యత్ర తేనరుచిరఃపద్మేన-పద్మయాచసహవర్తతే ఇతి సవద్ధః సవీవసవద్ధకః-పద్మహస్తః సత్రికశ్చ, శైషికః సావధికోవాకవప్రత్యయః || అన్యత్ర నవజ్జుజః శైషికః ప్రత్యయః || ద్విజాజ-ద్రాక్షాణా, అన్యత్ర పక్షిణః కోకిలాదీనామదయోహుషయో, జనితమీనకెతనః-ప్రదుష్కముజనకః, అన్యత్ర మదనోద్ధీపకః ప్రసాదితా అనుగృహీతాస్సురామేన అన్యత్ర ప్రసాదితా నిర్మలీకృతా సురామదిరాయస్త్రిణః మాధవోహారిర్వసంతచ్ఛ || ని || మాధవస్తు వసంతేన్యాద్యే శాఖగరుడధ్వజే ఇతి విశ్వః || ప్రమదైవజనస్తస్య ప్రమదాజనస్య జాతాణకవచనం, చిరాయ మహోత్సవోభవత్, తద్వదానందకరోభూదిత్యర్థః ఇహానందకరత్వసామ్యేన మాధవే మహోత్సవత్వారోపాత్ రూపకసిద్ధిః శ్లేషస్తుహరివసంతయోరిహనాస్తేనవప్రకృతాప్రకృతశ్లేషే విశేష్యశ్లేషాయోగాత్ || తదుక్తమ్ * ప్రకృతాప్రకృతాభయంగతముక్తంచేచ్ఛబ్దమాత్రసాధర్మ్యం శ్లేషోయంశ్లిష్టత్వం సర్వత్రాద్యద్యయేనాంత్యఇతి || శ్లిష్టంచాత్రవిశేష్యమాధవఇతి || కింతుశబ్దశక్తిమూలాధ్యనిరేవ || ౩౮ || —ధరణీతి || అసౌ స్వదాహాకోవిషమేక్షణస్త్రిక్షః ధరణీధరేంద్రదుహితుః-పార్వత్యాః, సాపత్నీశంకిన్యా ఇతిభావః + భీత్రాధానాం భయపాతురితివచ్చమి || భయాత్ స్ఫుటంగ

తేస్తనపురీవిలాసినిః || ౩౯ || విపులేనసాగరతయస్యకుక్షిణాభువనాని యస్య
పపిరేయగక్షయే । మదవిభ్రమాసకలయాపపె పునస్సపురస్త్రియైకతమయైక
యాదృశా || ౪౦ || అధికోన్నమద్భునపయోధరాముహుః ప్రచలత్కలాపికలశ
ఙ్గాకస్వినా । అభిక్పష్టమంగులిముఖేన కాచనద్రుతమేకకణః వివరం వ్యఘట్ట
యత్ || ౪౧ || పరిపాటలాబ్జదలచారుణానకృచ్ఛలితాంగులీకిసలయేనపాణినా ।

త్యం అమూః పౌరయోషితః నపశ్యతీతిపాతాః ఇతి విశ్వాసాదివేద్యధాః, అతప
ష గమ్యోత్ప్రితా మదనెన పితభయం-నిర్భయం, అధిష్ఠితా-ఆక్రాంతా, అ
త్యాధామదనాఇత్యర్థః, పురోగ్రేవిలాసినిస్సహరిక్షణమీక్షతేస్తనవిస్తయత్వా
దితిభావః || ౩౯ || — విపులతి- || యగక్షయే-కల్పంతే, సాగరశైత్యేతి సాగర
శయస్య + అధికరణశేతేరిత్యచ్ ప్రత్యయః । శయనానవాసిషవృశాలాదితివక్
ల్పాదలుగభావః || యస్యహరేర్విపులేన కుక్షిణా భువనాని పపిరె-పీతాని + పి
బతేగర్హణిచిత్, సహరిరేకతమయా పురస్త్రియా పునఃకయాచిత్పరాంగన
యా మదవిభ్రమేణ మదవికారణాసకలయా అనమగ్రయా ఏకయా దృశా ప
పి-పీతః, సత్పష్టందృష్టఇతిభావః, కుక్షికోణనిష్ఠనిఖిలవిష్టవస్య హరేర్గ్రహతః
ఆధేయస్యాత్యలృతైకకాంతాకటాక్షకోణాధారత్వాదవత్కారాదపికాల
జ్ఞాః * ఆధారాధేయయోరానురూప్యాభావాధికోమత్యిలక్షణాత్ || అ
యంచ తాత్కాలికవికారాత్తావిలాసాభ్యాభావాయత్కటాక్షపీక్షణం * తా
త్కాలికవికారస్సాద్యదిలాసోంగక్రియాదిషివ్వితిదశయాపకాత్ || ౪౦ || — అ
ధికేతి || కాచనకాంతా అభిక్పష్టంకృష్ణాభిముఖం + ఆభిముఖేవ్యయాభావః
అధికంభుతోన్నమనాత్ (భృశ) మూర్మున్నమః ఘనః-కరినః, పయోధరః స్తనో
యస్యాస్సాముహుః ప్రచలతో నృత్యతః కలాపినో బర్హిణఇవ, కలామధురః
శంఖకస్వనోవలయధ్వనిర్యస్యాస్సాసతి || ౪౧ || శంఖకంవలయేకంబావితీవిశ్వః ||
అంగులిముఖేనాంగుల్యగ్రేణైకస్య కణస్య వివరం-రంధ్రం, ద్వితం-శిఖ్రం వ్య
ఘట్టయత్-కంఠూవినోదనార్థమివాతాడయత్, వస్తుతస్తు భావావిప్లవరణార్థ
మేవేతిభావః, అయంచపూర్వవద్విలాసఏవ కలాపికలత్సవమా || ౪౧ || — పరితిః
అపరాస్త్రి పరిపాటలాబ్జదలచారుణ-రక్తాబ్జవత్తరుచిరణ, అసకృన్తుహుశ్చ
లితానిఅంగుల్యః కిసలయాసీవఅంగులీకిసలయానియస్యతేన పాణిన సశిరః ప్ర

సశిరఃప్రకమ్పమపరానిపుంమధోరనుదీణవణః నిభృతాథః మాహ్వయత్ ||
 ౪౨ || సశినాంతికోపహితపల్లవశ్రియాన్యవధాయ చారుముఖచేకపాణినా |
 స్ఫురదంగులీవివరనిస్సృతోల్లసద్దశనప్రభా జ్ఞుః మజ్జిమృతాపరా || ౪౩ || వ
 లయాన్వితాసితమహోపలప్రభాబహులీకృతప్రతనురోమరాజినా | హరివీ
 క్షణాక్షణికచక్షుషాన్యయా కరపల్లవేనగలదంబరందధే || ౪౪ || నిజసౌరభభృ
 మితభృంగవక్షతిన్యజనానిలక్షపితమర్తవారిణా | అభిశౌరికాచిదనిమేషదృష్టినా

కమ్పింగిరికమ్పయి క్తంయథాతథా మధోఃరిపుంహరిం, అనుదీణవణః-
 అనుచ్ఛాఢితాక్షరం, అతపవ నిభృతార్థం పరేషామవిదితార్థం యత్రవనుదీర్ఘవర్ణ
 నిభృతార్థంయథాతథా ఆహ్వయత్ పరప్రకాశభయాదవ్యాహరంతి ఛేష్టయేన
 ఆహ్వనం కృతవతీత్యథః, అత్రాపి పూర్వవద్విలాసాభ్యాభావఉపమాలంకా
 రః || ౪౨ || —సశినేతి || అపరాశ్రీ సశినాంతిక ఉపహితస్య దత్తస్య పల్ల
 వస్య త్రిరివత్త్రిర్యస్యతేన ముఖనిస్సాధానాదిభావః, పకపాణినా చారునిసర్గ
 సుందరంముఖం వ్యవధాయ తిరోధాయ స్ఫురదంగులీవివరనిస్సృతాక్షిప్తలం
 గుల్యంతరాళనిగతా అతపివోల్లసన్తఉత్సర్పంతో దశనప్రభావీవాజుగ్రా
 యస్తికకర్తృణితద్యథాతథా అజ్జిమృత-జ్జిమృతామాన్యవివరణం తచ్చైవసస్తుసా
 త్కాత్కారకృతోజాడ్యానుభావః, అత్ర సశినపల్లవయోరసమ్పన్నయోగసమ్భా
 వనయా సమ్పంధాభిధానాదతిశయోక్తిః || ౪౩ || — వలయేతి || హరివీక్షణే
 అక్షణికచక్షుషాన్ధిరదృష్ట్యా, విస్తయాదరాధ్యం స్తిమితసేత్రయోచ్యథః, అ
 న్యయాశ్రీయా గళత్సుఖపారవశ్యాత్సంసృమానమమ్బం పసనం వలయేషు-
 కజుగణైషర్పితాః ఖచితా యే అసితమహోపలా-నీలమహామణయః, || ౪౪ || ఉ
 పరోమణిపాషాణావితివివక్షః || లేషాంప్రభాభిర్బహులీకృతా- సాందీకృతా,
 ప్రతనుః సూక్ష్మారోమరాజిర్యస్యతేన కరపల్లవేన దధే-భృత, ఆయంచ తా
 త్కాలికవికారలక్షణోవిలాసః అత్యేంద్రసింప్రభాణాం రోమావతీబహులీక
 రణోక్త్యా ప్రభాసప్తి రోమరాజిత్వప్రతీతైర్భాగ్రితిమదలజ్జుగ్రోన్య
 జ్యతే, ఇతివస్తునాలజ్జులధ్వనిః || ౪౪ || —నిజేతి || కాచిత్ శ్రీనిజేనాత్మీ
 యేన సౌరభేన సౌగంధ్యేన భృమితానాం-భృమణంకారితానాం, భృగూణాః
 వక్షతయః-పక్షమూలాని || ౪౫ || శ్రీపక్షతిఃపక్షమూలమిత్యనురః + పక్షాత్తి

పురదేవతేపవపుషావ్యభావ్యత || ౪౫ || అతియాతినస్సత్వపఃషచక్షుషోహరిరి
త్యభ్యుద్యతనితంబినీజనః | నవివేదయస్సతతమేనమీక్షతేనవిత్పృష్టతాం వ్రజతిఖల్వ
సావపి || ౪౬ || అకృతస్సనద్దగమన దరిక్షణంలిపిక మ్హనిమిలభవన్యతిష్ఠత |

రితితివ్రత్యయః, తావవ వ్యజనాని ఇతిరూపకం స్వేదహరణం లింగాత్ తేషా
మనిలేన క్షపితం నాశితం ఘర్తవారి స్వేదాదకంయస్యతేన, అభిశౌరి-శౌరేగ
భిముఖం + అభిముఖ్యన్యయాభావః, అనిమేషాదృష్టిర్యన్యతేనఃపుషా నిమి
తైన పురదేవతేవ-ఇంద్రప్రస్థస్వాధిదేవతేన, వ్యభావ్యత-విభావితా, తర్కి
తేతియావత్, అనిమేషత్వం చేష్టదర్శనజన్యజాడ్యంసంచాన్యనుభవః * అప్ర
తిపత్తిజడతా స్వాదిష్టానిష్టదర్శనశ్చుతిభిః అనిమిష నయననిరీక్షణ తూ
ష్టింభావాదయస్తత్రైలిలక్షణాత్ || ఇహంగసారథానిమేషత్వాభ్యాం పురాధి
వాసాచ్చ పురాధిదేవతాత్వముల్పైక్ష్యతే || ఇత్యపాత్తగుణనిమిత్తా జాతినస్వ
రూపాల్పైక్షా || తయాచాస్యాః జాత్యా వద్దినీత్వంవ్యజ్యతే ఇత్యలంకారణవ
స్తువ్యజ్యతే నిజసారభివ్యనేన * కమలముకులమృదీస్ఫుల్లరాజీవగంధిః సురత
పయసియస్యాస్సారభం దివ్యమంగ ఇత్యాదిపద్ధి నీలక్షణోపలక్షణాదితి || విపుత
నేత్యాది క్లాంత్కాష్టడపినాయికాః పౌధాః సాధారణ్యశ్చ తత్ర త్రాసాస
మ్మవాత్ || అన్యాసాంతూక్తచెష్టావణానానాచిత్యా చెృత్వలమతిప్రపంచేజ్ఞః ||
౪౫ ||—అతియాతితి || అసానితమ్పినీజనః-(స్త్రీ)జనః, నొస్తాకంచక్షుషః సత్వ
షః-సత్వస్త్వస్తేవసతః చక్షుషి సత్వపిసత్వేన అనాదృశ్యేత్యథః + షష్ఠీచా
నాదరఇతిషష్ఠీ || ఏషహరిరతియాతి-అతీత్యగచ్ఛతీత్యభిద్యత-భాదంగతః + జదే
దైవాదికాత్కర్తరిలజ్జ అత్రాల్పైక్షా || నెతి || యోజనవీసం హరిం సతతమీ
క్షతే అసావపిఖలువిత్పృష్టతాం నవ్రజతి-నసముప్రేతీతి నవివేద నిత్యదగ్ధనోపవ
యమపూర్వవదేన భవతీతినాబుధ్యలేత్యర్థః, వదచెన్నభద్యేతేతిభావః || అత్రా
భిద్యతేతిస్త్రీణాం ప్రారబ్ధహరిపీక్షణసఖవిచ్ఛేదకృతవిషాదాభ్యానంచారిభా
వనిబంధనాల్పైయోలాంకారః || తదుత్తాపితాచెయముక్తావేదనాల్పైక్షేతిసంక్ష
రః, ప్రారబ్ధకాత్యాసిద్ధ్యా దేర్విషాదసృత్వసంక్షయఇతిదశరూపకే || సత్వసంక్ష
యశ్చిత్తభంగః || ౪౬ ||—అకృతేతి || అంగనాజనః అఘ్యులేన అనంతేన సహగ
తం మనః ప్రతిపాలయక వ్రతీక్షమాణఇవేతుప్రైక్షా శూన్యతాంగతః నిరొ

గతమచ్యుతేననహమాన్యతాంగతఃప్రతిపాలయన్త నఇవాంగనాజనః || ౪౭ || ఆ
 లస్తేమఁదెనసుదృశశ్శరీరకేస్సన్విగృహఁప్రతిప్రతియయుశ్శనైశ్శనైః | అలఘు
 ప్రసారితవిహోచనాంజలిమృతపీతమాధవరసాఘనిర్భరైః || ౪౮ || నవగంధవారివి
 రజీకృతాఃపుగోఘనధూపధూమకృతరేణువిభ్రమాః | ప్రచురోద్ధతధ్వజవిలంబి,

జన్మతాంగతః అకృతస్వసద్దగమనాదరఃనిన్మత్రనిజగృహప్రాప్త్యపేక్షస్సన్
 విపికర్తనిర్నితః చిత్రలిఖితఇవేత్వత్ప్రేక్షా, క్షణాన్యతిష్ఠత నిషన్దమాస్తేష్వ
 ధః + సమవస్రవిభ్యఃస్థిత్యాత్తనేపదం, ఇహ శూన్యతానుభవాచ్చింతావగ
 మ్యతే * ధ్యానచింతాహితానాప్తేశ్శూన్యతాశాన్వనశాపకృదితి దశరూపకే ఆ
 త్మాప్రేక్షయోస్సాపేక్షత్వాత్సంకరః || ౪౯ || — అలస్తేరితి || అలఘు-అధికం
 ప్రసారితైర్విస్తారితైర్విహోచనైరెవాంజలిభిః దుశ్రతం-సత్వరం || ౫౦ || లఘుక్షిప్ర
 మరండుశ్రమిత్యమరః || పీతాయామాధవో హరిరెవ రసోమృతం అన్యత్ర మ
 ఘ-మధ్యం, తత్సంబంధిరసామాధుర్యం మాధవరసః || ౫౧ || రసోదాగవిపేపీర్వే
 త్కాదాపారదెద్రవ! మాఘర్యేసాన్వదనేహేమ్మినిర్యాసేఽమృతశబ్దయోరితి వై
 జయంతి || తస్యోమః పూర్వస్తేన నిర్భరైరుర్భరైరుభిరితియావత్ అతపివ
 మదేనాలస్తేర్నంధరైః శరీరకాణ్యల్పశరీరాణీత్యధః + అల్పఘ్రిపరిమాణేక
 ప్రత్యయః || వైరువలక్షితాసుదృశః శనైశ్శనైః సన్విగృహఁప్రతి ప్రతియయుః
 ప్రతినివృత్తాః, స్వయం లఘూన్యపిద్రవ్యాణి రసద్రవ్యభరణాద్ధూమాభవంతీతిభా
 వః, అత్ర మాధవరసాఘనిర్భరత్వస్య విశేషణగత్యా శనైశ్శనైః ప్రతియాసహే
 తుత్వాత్ కాన్యలింగం తచ్చ మాధవరసేతిశ్లేషమూలాతియోత్థాపితమితిసంక
 రః || ౫౨ || — నవతి || అథ పురప్రవేశానంతరం హరిణౌ పురః-పూర్వం, నవ
 గంధవారిభిః గంధవాసితోదకైః విరజీకృతాః అవిరజసా విరజనస్సంపద్యమా
 నాః కృతాః + అరున్తనశ్చక్షుశ్చేతోరహోరజసాం లోపశ్చేత్ప్రభూతతద్భా
 వేద్విప్రత్యయేసలోపః | అన్యచ్ఛావీతికారః || ఘనైస్సాన్దైః ౫౩ భూపానామ
 గురుధూపానాం, ధూమైః కృతోరేణువిభ్రమోరజోభ్రమః యాభిస్తాః ప్రచు
 రం అధికముద్ధతేమ ఉచ్చితేమ, ధ్వజేమ-ధ్వజస్తమ్భేమ, విలంబీని-స్రంస
 మానాని వాసాంసిపతాకాయాసుతాః పురవీధయోతిపేతిరెతిపతితాః అతిక్రా
 న్తాఇత్యధః + పతేకర్తృత్వేన, ఏత్వాభ్యాసలోపా అత్ర సాదృశ్యాత్ ధూ

హాససంపుంబీధయోధహరిణాతి పెతిరె || ౪౯ || ఉపనీయ బిందునరసోమయేన
యామణిదారుదారుకలవార్షపర్వణమ్ | విదధేః ధూతసురసద్వసంపదంసముపాన
దత్తుపదీసంసదంసతామ్ || ౫౦ || అధిరాత్రియత్రనివతన్నభోలిహంకలధౌతధౌ
తశిలవెళ్ళనాంరుచౌ | పునరప్యవాపదివదుగ్ధవారిధిక్షణగర్భవాసమనిదాఘడి
ధితిః || ౫౧ || లయనెమలోహితకనిమితాఘమశిలిరత్నంశ్చ హరితీకృతాంతరాః

మే రేణుభ్రాంత్యా భ్రాంతిమదలంకారః || రేణువిభ్రమశబ్దేనరజోవిలాసస్యా
పిఞ్మతీతెస్తస్య వింజీకరణేన విరోధాద్విరోధాభానశ్చైత్యనయోరేకవాచకా
నుప్రవేశలక్షణస్సంకరః || ౪౯ || — ఉపనీయేతి || మయేనాసుంఽశిల్పినా, వృ
షపర్వానామ కశ్చిదను రెవ్వరః వృషపర్వణఇదంవార్షపర్వణం + తస్యేదమిత్య
ణ్ | చారు-మనోహరం, మణిరేవ దారుకాష్టం మణిమయస్తంభాదికలాపమి
త్యర్థః || తద్బిందునరసోమేఽకువతాత్పర్యోవిశేషాత్ ఉపనీయశమివమానీయ, కిఁక
తలైతిత్యేయా సంసల్ విదధే-నిర్మితా, విధూతా-అధరీకృతా, సురసద్వసంశ
ల్-ఇంద్రభవనలక్ష్మీర్యయాతాం సంపదం సభాం ఆస్థానీం || ౫ || సభానమితిసం
సదః | ఆస్థానీక్లిబమాస్థానమిత్యమరః || నహరిః సపది సముపానదత్ - ప్రా
వల్ + సచెలుఁజి పుషాదిత్వాల్ ఘ్లజాదేశః | పురాకిల ఖాండవచామే
పాండవనాన్నిదాహంతాచితేనమయేన ప్రత్యుపకారార్థం పూర్వమాత్మనైవ
బిందునరసి గుప్తేన వృషపర్వగృహనిర్మాణావశిష్టేన మణిశిలాకలాపేన కాచసస
భా ధర్మరాజాయనిర్మితేతిభారతే || సభావర్ణనాంగత్వేనాజ్ఞానమయచరితవ
ర్ణనాదుదాత్తాలంకారః || అంగధూతమహాపురుషచరితంచెతినూత్రం || ౫౦ ||
అథ దశభిః సభాంవర్ణయతి || అధీత్యాది || రాత్రిమఅధిరాత్రి + విభక్త్యర్థే
వ్యయాభాసః || యత్రసభాయాం సభోలిహంమభ్రంలిహం, లిహాఃక్లిప్, కలధౌతం-
రూప్యం || ౫ || కలధౌతంరూప్యహేమ్నూరిత్యమరః || తద్వల్ ధౌతాః-ధవళాః,
శిలాయేమాంతాని వెళ్ళాని స్ఫుటికభవనానీత్యధః, లెహం రుచౌ ప్రభాయాం
నివతల్-ప్రవిశత్, అనిదాఘదీధితిరనుష్టరశ్చిహేమాంశుః పునరశ్చ దుగ్ధవారి
ధౌ-క్షీరాద్ధౌ, క్షణం గర్భవాసం నతు మథనాత్ప్రగవ చిరగర్భవాసమితిభా
వః, అవాపత్ ప్రాపడివేత్సుత్యైక్షా, తయా వేళ్ళనాం చంద్రమండలాతిక్ర
మోవ్యజ్యతే || ౫౧ || —లయనేష్వితి || యాసభా లీయంతేవష్వితిలయనాని

జమదగ్నిసూనుపితృతగ్నశరపావహతిస్తయావిరశజేవలాభన || ౫౨ || విశదా
శ్చ కూటఘటితాఃక్షపాకృతఃక్షణదాసుయత్రచరుజ్జేకతాఃగతాః | గృహపజ్జు
యశ్చిరమతీయరెజనైస్తమసీవహస్తపరిమర్శసూచితాః || ౫౩ || నిలయేషునక్త
మసితాశ్చనాంచయైర్పిసినీనసూపరిభవస్ఫుటాగసః | ముహురత్రనద్భిరఽపియత్ర

తేషుగృహేషు శితిరత్నానాం-నీలమణీనాం, చిత్తభిర్నూరితీకృతాని-హరిద్వణీ
కృతాని అంతరాణి మధ్యానియాసాంతాః లోహితమణయో లోహితకాః పద్మ
రాగాః + లోహితాన్తానివికల్పప్రత్యయః || తైర్నిర్మితాః భువోభూమిర్వి
రళాః శైవలాయాసుతాః జమదగ్నిసూనాః పరశురామస్య పితౄణాం తర్ప
ణీః తృప్తిరీరవఇవేత్యపమా | వహతిస్త ఉవాహ జామదగ్నః క్షత్రియా
స్త్రీః పంచహృదానుతాపద్య తాభిరద్భిః పితౄనతర్పయత్ తాశ్చరుధిరప్రకృ
తికత్వాద్యక్రవణావవేతిపురాణమ్ || ౫౨ || —విశదేతి || కించతిచాధేయ
త్రనభాయాం విశదాశ్చకూటఘటితాః-స్ఫటికశిలాసంఘాతనిర్మితాః, అతపవ
క్షణదాసు క్షపాకృతానిశాకరస్యరుచా చంద్రికయైకతాం సావర్ణ్యాదభేదం
గతాః, అతపవతమసీవహస్తపరిమర్శసూచితాః పాణిపరామర్శైకగమ్యఇత్యర్థః
గృహపజ్జుయః జనైశ్చిరమతీయరె-అతిక్రాంతాః, పురోగతాని స్ఫటికభవనా
ని చంద్రికాభ్రమాదతీత్య గత్వా పశ్చాత్ కరపరామర్శైః కథంచిత్ ప్రాప్య
ప్రత్యర్థః, ప్రకృతానాం స్ఫటికవేత్తనాం గుణసామ్యదప్రస్తుతచంద్రికై
కోశక్త్యా సామాన్యాలంకారః * సామాన్యగుణసామ్యేనయత్రనస్తవంతరై
కతైతిలక్షణాత్ || ౫౩ || నిలయేషీవతి || యత్రనభాయాం నిలయేషు-గృహే
షు || ని || నికాయనిలయాలయాఇత్యమరః || నక్తం-రాత్రా, వినిస్యోద్ధిక్లికాః
పద్మన్యస్తాపవ పద్మస్తాసాం పరిభవేన-భిమీలనేన, దూషణేనచ స్ఫుటాగసః-స్ఫ
ష్టాపరాధాః, శశలాంభనాంశవః చంచ్రపాదాఃఅత్రనద్భిరత్రస్యద్భిరపి నిర్భి
క్షైరపి నిర్దోషైరపీతిచార్థః || ౫౪ || త్రా సోభీమణిదోషయోరితివిశ్వః + వాభ్రా
శైత్యాదినాశ్వనభావపక్షేషప్రత్యయః || అసితాశ్చనాం-ఇంద్రనీలమణీనాం
చయైః-సమూహైః, గౌరవాత్సవ్యం ప్రభూతత్వాత్ సేభావితత్వాచ్ఛడపాం
శుతంశుసమీపెరహశ్చ || ౫౫ || రహశ్చౌపాంశుచాలింగేఇత్యమరః || ముహుఃజ
ఘ్నైరతిరోహితా-మారితాశ్చ+హంలైకర్తణిలిట్, సమీపగతాశ్చంద్రాంశవః

గౌరవాచ్చశలాఽఞ్చనాంశవఉపాంశుజస్మిరే || ౫౪ || సుఖసఖిపురోభిముఖతాము
పాగతైః ప్రతిమాసుయత్యగృహరిత్నభిక్షిమ | నవసంగమైరభిభదగుప్రియాజ
నైః ప్రమదంత్రపాభరపరాజుభరసి || ౫౫ || తృణవాంఛయాముహురవాంచి
తాననాన్నిచయేషుయత్రహరితాత్మవేత్తనామ్ | రసనాగ్రిలగ్నకిరణాంకురాన్
జనోహరిణాన్ గృహీతకబళానివైక్షత || ౫౬ || విపులాలవాలభృతవారిడర్పణ

ప్రభూతైరింద్రసీలాంశుభి స్థిరసగృతాఇత్యధః, అన్యత్రాంతఃపురద్యౌహిణో
నిర్భిక్షరపి సంభావితైః దుష్క్రిభయాద్ధూఢం హన్యంతఇతిభావః, అత్ర విసి
నీనాం వధూత్సనిరూపణా త్సరిభావినాం చంద్రాంశూనాం భూర్తకాముక
త్వరూపణప్రతిరేక దేశవివర్తిరూపకం తచ్చ గౌరవాదుపాంశుజస్మితఇతిచ
న్లేషణాత్ర సద్భిరపీతి విరోధనచసంకీర్త్యతే || ౫౪ ||—సుఖసఖి || యత్ర స
భాయాం నవసంగమోయేషాంతైర్నవసంగమైరతపివ త్రపాభరేణ పరాజు
ప్రార్థిముఖైరసి గృహణాం రత్నభిక్షిమ ప్రతిమాసు తత్సంక్యాంతప్రతిబింబెషు
పురోగ్రే భిముఖతాముపాగతైః ప్రియాజనైః-కాంతాజనైః, సుఖనోభోగినః
ప్రమదం-హషణం, అభిభదః-విభ్రతిస్త + భృణోలజీ, క్లావితిద్విర్భావే, సిజ
భ్యస్తవిదిభ్యశ్చైతి ర్మేఙ్గసాదేశః || స్త్రీణాం వైముఖ్యపి తత్ప్రతిబింబాభిము
ఖ్యాత్పుంసాం సుఖమేవ స్త్రీణాంతు ఉభయథాపిక్లిష్టమేవేతిభావః || అత్ర
వైముఖ్యేపాభిముఖ్యమితి విరోధస్య ప్రతిమాస్వతినిరాసాద్విరోధాభాసాలం
కారః || ౫౫ ||—తృణైతి || యత్ర సభాయాం హరితాత్మవేత్తనాం-మరకతగృ
హణాం, || ౫౬ || గారుత్తతంమరకతమత్తగర్భిహరిన్తణిరిత్యమరః || నిచయేషు
సంఘేషు, తృణవాంఛయా - తృణాశయా, ముహురవాంచితాననాన్నిమితము
ఖాన్, అతపివ రసనాగ్రేషులగ్నాః అంకురాఇవకిరణాః యేషాంతాన్ అతపివ
గృహీతకబళాన్-ఉపాత్తహరితతృణగ్రాసానివస్థితాన్, హరిణాన్ జనవిక్షత-
ఈక్షితవాన్ + ఈక్షతైలజీ ఆడజాదీనామిశ్యాత్ అటశ్చైతివృద్ధిః || అత్ర
తృణవాంఛయేతి హరిణానాం మరకతేషు తృణభాగ్రితైర్భాగ్రితిమదలంకారః ||
తన్మూలాచయం గృహీతకబళత్వాత్ప్రేక్షేతినంకరః || ౫౬ ||—విపురైతి || య
దుపాంతికేషు-యస్యాస్సభాయాఃఉపాంతికేషు సమీపేషు, మహిరుహోన్మతాః
విపురైష్వలవాలేషు-మూలజలాధారేషు || ౫౭ || స్యాదాలవాలమాలమిత్యమ

ప్రతిమాగతైరభివిరెజురాత్తభిః । యదుపాలితేషుదధతోమహీరుహస్సవలాశ
రాశిమివమూలనంహతిమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఉరగేంద్రమూర్ఖరుహరత్నసన్నిధేర్దుహు
రున్నతస్యరసిత్వైవయోముచః । అభవన్యదంగణభువస్సముచ్చవస్సవవాల
వాయజమణిస్థలాంకురాః ॥ ౫౮ ॥ సశినీనిగూఢసలిలాచయత్రసాష్టలమిత్యధఃప
తతియాసుయోధనే । అనిలాత్తజప్రహసనాకులాఖలక్షితిపక్షయాగమనిమిత్తతాం

రః ॥ భృతాని-సంభృతాని వారీణ్యవ దర్పణాస్తేషు ప్రతిమాం ప్రతిబింబం గ
తైః, ప్రతిబిమ్బితైరిత్యధః, ఆత్తభిః స్తేవః సప్తమూర్తిభిరిత్యధః, సప
లాశరాశిం-సప్తసంతతిం, మూలనంహతిం దధతేషవ-దధానాఇవాభివిరెజుః
సాస్థలవాలేషు సప్తప్రతిబింబైరథోముతైః మూలెష్వపి సప్తక్రాంతిరేజురిత్య
త్ప్రేక్షా ॥ ౫౭ ॥ —ఉరగేంద్రేతి ॥ ఉరగేంద్రాణాం మూర్ఖసు శిరస్సు, రు
హాణి రూఢాని + ఇగుపథలక్షణకః ॥ తేషాం తత్సానాంసన్నిధేః-సన్నిధానా
త్, ముహురున్నతస్య యదాయదా తత్సన్నిధిస్తదాతదోదితస్యేత్యధః, ప
యోముచోమేఘస్య రసిత్వైః స్తనిలైర్యదంగణభువాయస్యాః ప్రాంగణప్రదే
శాః సముచ్చవస్సంతః ప్రాదుర్భవంతోనవాః ప్రత్యగ్రాః, వాలవాయజమ
ణిస్థలాంకురాః వైదుర్యభూప్రరోహయాసుతాః తపోక్తాఃఅభవన్ ॥ ౫౮ ॥ వై
దుర్యంవాలవాయజమిత్యమరః । వాలవాయోనామవైదుర్యప్రభవోదేశ
విశేషః, ఉరగేంద్రమూర్ఖస్యరత్నాంకురైస్సహోదితమేఘస్వనైర్విదురభూ
మిరుద్భిన్నాంకురాభవతీతి ప్రసిద్ధిః ॥ తదుక్తం ఉరగమూర్ఖస్యరత్నసన్నిధా
నాదకాలేపి మేఘగజఙ్గతితి వారైతి । కేచిత్తయత్రైవోరగరత్నం మేఘ
రసితంచ తత్రైవ వైదుర్యభూమిరిత్యాహుః ॥ అత్ర సమృద్ధిమద్యస్తవణా
నాదుదాత్తాలంకారభేదః * శదుదాత్తంభవెద్యత్ర సమృద్ధంవస్తువణ్యతే ఇ
తిలక్షణాత్ ॥ ౫౮ ॥ —సశినీతి ॥ యత్రసభాయాం నిగూఢసలిలాదళచ్ఛన్న
తావదదృశ్యసలిలా సాసశినీవర్తతఇతి శేషః, యాసశినీ సుప్తయ్యధ్యతఇతిసుయో
ధనే + భాషాయాం శాసియధిదృశిధృషిమృషిభ్యోయజ్వక్తవ్యః ఇతియుచ్ ॥
ష్టలమితిభాగ్నిత్యా అధఃపతతినతి అనిలాత్తజస్య భీమసేనస్య ప్రహసనేనాట్ట
హసేనాకులానాం క్షుభితానామఖలక్షితిపానాం,క్షయాగమే-వినాశప్రాప్తౌ
నిమిత్తతాంయయా సశినీదలచ్ఛన్నతావత్సుయోధనస్య జలెష్టలభాగ్నితి, తయా

యయా ॥ ౫౯ ॥ హసితుంపరణపరితఃపరిస్ఫురత్కలవాలకొమలరుచాపుపెక్షి
తైః । ఉదకపిఁయత్రజలశంకయాబద్ధైరుహురింద్రనీలభువిమారమంబరం॥౬౦॥
అభితస్సదౌధుసారిహిందవారధాదమలంశుమండలసముల్లస త్తనూ । అవతేరతు
ర్నయననందనౌశభశ్శశిభాగవావాపుడయపర్వతాదివ ॥ ౬౧ ॥ తదలక్ష్యరత్నమ
యకుడ్యమాదరాదభిధాతరీతఇతఇత్యధోన్మపె । బహులాత్కరశ్చిపటలావిభావిశ
ప్రతిహారమావిశదసౌనదశ్శనే ॥ ౬౨ ॥ నవహాటకేష్టకచితందర్శనఃక్షితివన్యన

తన్యపాతస్తేసభీమన్య ప్రహసస్తేసరాజ్ఞాం క్షోభస్తతేషాం మారణారణః పృ
వృత్రఇతి ధరమ్పరయా క్షయకారణత్వంగతేత్యథః, అత్ర సభానణానాంగ
తియా భీమసేనాదిచరితనణానాదుచాత్రాలంకారః ॥ లక్షణంతా క్తమ్ ॥ ౫౯ ॥
హసితమితి ॥ యత్ర సభాయాం పరితః పరిస్ఫురంతీ కరవాలకొమలా అసిశ్శా
మారుదిర్యస్యాస్తస్యాం ఇంద్రనీలభువి హసితం పరణ జానతాన్యేనజనెనో
పెక్షితైః స్తలమితల్ నజలమితిఅనుపదిష్టై జనైర్యజ్ఞదర్శనాధామాగతజనైఃజ
లశంకయా-జలభ్రాంత్యా, ముహుదుకారమంబరంవాసః ఉదకపిఁ-ఉద్భ్రుతం,
అత్యేంద్రనీలచ్చలే సాదృశ్యాత్ సలిలభ్రాంతేర్భ్రాంతిమదలంకారః ॥౬౦॥—
అభితఇతి ॥ అథామలెనాంశుమండలెన తేజఃపుంజేన సముల్లసంత్యో భాసమా
నే తనూమూతీయయోస్తా నయననందనా-నేత్రానందకరౌ, హరిహిందవౌ
శవాభితః సభాభిముఖం + అభితఃపరితత్యాదినాద్వితీయా, రథాల్ శశిభా
గవాపా అమలేత్యాదివిశేషణవిశిష్టౌ చంద్రశుక్రానభోభితౌ-నభోభిముఖం
ఉదయాఖ్యాత్పర్వతాదుదయాచలాదివావతేరతుః-అవతీర్ణవంతౌ + తరలైవి
ట్, త్రృఫలభజ త్రవశ్చేత్యేత్యావభాసబోపౌ, ఉపమా ॥ ౬౧ ॥ —తదితి ॥
అధోరథాచతరణాంతరం, అసౌహరిర్నృపే-యధిష్ఠిరే, ఆదరాదితఇతఇత్యభి
ధాతరిసతి ఇతఇతఅగమ్యతామిత్యభిదధానేసతీత్యథః, తత్పూర్వోక్తమలక్ష్య
రత్నమయకుడ్యం ప్రభాపటలవ్యాప్త్యా అదృశ్య రత్నభిత్తికం బహులేన సాం
ద్ర్యాశ్చరశ్చిపటలెన మణిప్రభాపుంజేన ధవళాశ్చైవిషారే ధవళేన శుభ్రేణ అ
విభావితప్రతిహారమలక్ష్యవావరం ॥ ౬౨ ॥ స్త్రీదావర్దావరం ప్రతిహారఇత్యమ
రః ॥ సదః-సభాం, శనైరావిశల్-ప్రవిష్టవా, అత్ర కుడ్యప్రతిహారయోగ
లక్ష్యత్యావసంబంధేపి తత్సంబంధోక్తరతిశయోక్తిః ॥ ౬౨ ॥—నవేతి ॥ అథ

స్త్ర్యమథతత్త్రసంసది ॥ గగనస్పృశామణిరుచాంచయేనయత్నదనాన్యదస్త్రయిత
నాకినామపి ॥ ౬౩ ॥ ఉదయాద్యిమూర్ఖియగపచ్చకాసతోద్దిననాధపూర్ణా
శశినోరభవ్యవామ్ ॥ రుచిమాననెరుచిరధామ్నివిభ్రతావలఘునన్యథన్యదతాంస్స
పాచ్యతా ॥ ౬౪ ॥ సుతరాంసుఖనసకలక్లమద్భిదాసనిదాఘమంగమివమాత
రిశ్వనా ॥ యదునందనేనతదుదన్వతఃపయశ్శశినెపరాజకులమాపనందధుమ్ ॥ ౬౫ ॥

ప్రవేశానంతరం, సహరిస్త్రస్రంసది-సభాయాం, నవాభిః హటకైష్టకాభి
హిరణ్యైష్టకాభిశ్చితంరచితం ॥ ని ॥ హిరణ్యంహేమహాటకమిత్యమరః + ఐ
ష్టకేషీకామాలానాంచితతూలభారిషీతిహ్రస్వః ॥ పక్ష్యమృద్వికారఃశేషవా
చకసేష్టకాశబ్దస్య తాదృశి సువణవికారే-సువణాఘటపదుపచారాత్ప్రయో
గః, క్షితివన్య-యధిష్ఠిరన్య వస్త్ర్యం-సదనం ॥ ని ॥ విశాంతవస్త్ర్యసదనభవనే
త్యమరః ॥ దదర్శ, యత్వస్త్ర్యం గగనస్పృశా అచ్చికపెణ మణిరూచాంత
ప్రభాణంచయేన సమూహేన నాకినాం దేవానామపి సదనాని ఉదస్త్రయితతి
మానత్ + స్త్రయతేదహూర్వాత్కరరిలజ్జే, ఆత్రాపి నృపసదనస్య సురస
దనాధిక్యానంబంధేపి తత్సంబంధోక్తేతియోక్తిః ॥ ౬౩ ॥—ఉదయాద్యితి॥
అథ నృపసదనదర్శనానంతరం, ఉదయాద్యైః మూర్ఖి-శిఖరే, యగపచ్చకా
పతోః-వృశాశమానయోః + చకాస్పదీప్రావితిధాతోఃలటశ్శ్రాదేశః ॥ దిన
నాధపూర్ణశశినోః-సూర్యపూర్ణాచంద్రమస్తోః, అసంభవాం - సంభవరసా
తాం, తియోస్తథాభూతయోర్యోగపద్యయోగాదభూతపూర్వమిన్యధః,
రుచిం శోభాం విభ్రతా నృపాచ్యతా రుచిరధామ్ని-ఉజ్వలఃజసి, అలఘునివి
పులే ఆసనె-సింహాసనే న్యషదతాం-ఉదవిష్టా + నుదేబుజీ పుషాదిత్వాత్
ఘ్నైరజాదేశః సదిరప్రతేరితిషత్వం ॥ అత్ర సమ్భవనయాక్రూణాంతుశో
భాసంబంధోక్తరసంబంధే సమ్బంధరూపాతిశయోక్తిః ॥ ౬౪ ॥—సుతరామి
తి ॥ తద్రాజకులకురుకులం, సకలక్లమద్భిదా-సకలదుఃఖహరిణా, యదునం
దనేనకృష్టేన, సనిదాఘం-ససూతాపఘంగం మాతరిశ్వనా-వాయునేవ, ఉదకా
న్యస్యసూతితిఉదన్వాః ఉదధిః + ఉదన్వానుధాచేతినిపాతః ॥ తస్యపయో జ
లం శశినేవ సుతరామత్యంతం + అవ్యయపూవామిత్యామ్ప్రత్యయః ॥ సుఖ
నాకశేన సందధుం-ఆనందమాప ॥ ని ॥ స్యాదానందధురానందఇత్యుక్తః +

అనవద్యవాద్యలయగామిశోమలంఘనగీతమప్యనగీతతాండధత్ । స్ఫుటసాత్వి
కాంగికమృత్యమజ్జ్వలనలిలాసలాసికవిలాసినిజనః ॥ ౬౬ ॥ సకలేచిత్రనగ
రేహారౌగృహాగతనత్యకాలమహమాదిదేశః । సతతత్సనతది నూనము

టివితోభుజితభుచ్ ప్రత్యయః ॥ మాలాఽమా ॥ ౬౫ ॥ — అనవద్యేతి ॥ స
విలాసావిలాసయక్తోలాసికవిలాసినిజనః—నర్తకశ్రీజనానవిలాసలాసికవిలాసి
జనః ॥ ౬౬ ॥ నర్తకీలాసికేన మెఞత్యమరః ॥ అనవద్యమగర్వంయత్ వాద్యంవం
శాదితస్య లయః సావ్యంగీతస్య సమకాలత్వం తద్ధామిమృచిలమిప్పితాదివా
ద్యమానానువలీత్యథః ॥ ౬౭ ॥ తాలఃకాలక్రియామానం లయస్సావ్యమిర్వమరః॥
సవంగీతంయన్యతన్నవగీతం తథావ్యసవగీతతాం సవగీతేతతతాం దధదిత్తివిరోధే
పిశబ్దః, అగహితత్వం దధదిత్యవిరోధాద్విరోధాభాసోలంకారః ॥ ౬౮ ॥ అగీ
తంతునిర్వాదేముహుద్భుచ్చిగర్హితేఞ్చివిశ్వః ॥ సత్వమతఃకరణం తేన ని
ర్వృత్తం సాత్వికం, అంగం హస్తాదిలైసన్వృత్తమాంగికం॥ ౬౯ ॥ నిర్వృత్తైత్వం
గసత్వాభ్యాం ద్వేతిష్యాంగసాత్వికేఞ్చమరః ॥ తేస్మైత్యస్తి తత్తథోక్తం
వాచికస్యాప్యవలక్షణమేతత్ ॥ యథాహభగవాన్ భరతిః (పదార్థా)సామా
న్యా) భినయోనామజ్యేయోవాగంగసత్వజగతి ॥ అతవివాహకాళిదాసాపి ॥ అం
గసత్వవచనాశ్రయంమిథః శ్రీమన్మల్లముపహయదర్శయన్నితీకోమలం మగు
రం ఉజ్జ్వలముద్ధతంచ, న్యాయనృత్యత్, యథోక్తం దశరూపకే ॥ భావాశ్ర
యంతునృత్యంసాన్వృత్తంతాలలయాశ్రయమ్ ॥ అధ్యంపదార్థాభినయోమా
గాదేతథాపరం ॥ మధురీద్ధతభేదేన తద్వయంద్వివిధంపునః । లాస్యతాం
ధవరూపేణ నాటకాదుపకారకమితి ॥ ౭౦ ॥ — సకలఞ్చితి ॥ కించేతిచాధః
సరాజాహారౌ-కృష్టే, గృహాగతనత్యలి ॥ ౭౧ ॥ గృహాపునఃచగూమ్నై
వేత్యమరః ॥ సకల తత్తనగరే ఇంద్రప్రస్థే అకాలే ప్రసిద్ధవసంతాద్యతిరిక్త
కాలే మహాముత్సవం ॥ ౭౨ ॥ మహాఉద్ధవఉత్సవఞ్చత్యమరః॥ ఆదిదేశ-అజ్ఞాపయో
మాస, అత్రాత్మైక్యైతే ఉన్యః-కృష్ణాగమనాదుత్కటానంధస్య మహిభృతా
భర్తనందనస్య తన్నగరం సతతా ఉత్సవాయస్తి తత్ సతతాత్సవమితి ఇత్యేత
దిత్యథః రభసేన-త్వరయా, విస్తృతమథూత్ నూనం అన్యథాకఠం కృక

మృతారభసేనవిస్తృతమభూన్తహిభృతః || ౬౭ || హరిరాకమారమఖిలాభిధా
నవిత్స్వజనస్యనారమయమనన్యాయః || ౬౮ || మహతీమహి శ్రియమవాప్య విస్త
యిస్సుజనాసవిష్కరతిజాతుకించన || ౬౯ || మర్త్యలోకదురవాపమవాప్తసా
దయంనూతనత్వమతిరక్తతయానుపదండధత్ || ౭౦ || ఐవతిశివతేజసావవనేశ్వరగన
దంసంకథామృతమనైకమసిన్వదతాముభౌ || ౭౧ ||

దక్షోపదేశఇతిభావః || ౬౭ || —హరిరితి || కించేతిచాధః, అఖిలానాంబంధూ
నామభిధానాని-నామాని, వెత్తితి-అఖిలాభిధానవిత్. సకలనామప్రపంచాభి
జ్ఞశ్చ, నామరూపే వ్యాకరవాణీతిశ్రుతిరితిభావః || ౬౮ || ఆఖ్యాపేన్వ అభిధా
నంచ నామధేయంచనామచేత్యమరః || అయంహరిః కృష్ణః, కుమారైభ్య ఆకు
మారం కుమారమారభ్యేత్సర్వధః + ఆత్మర్యాదాభివిధోరిత్యభివిధావవ్యయా
భావః, స్వజనస్య బంధుజనస్య || ౬౯ || బంధుస్వస్వజనాన్సమాగత్యమరః || వా
ర్తమనామయం ఆరోగ్యమిత్యధః || ౭౦ || వార్తంఫలుస్యరోగచేత్యమరః ||
బ్రాహ్మణంకుశలంపుచ్చేత్ కుత్రబంధుమనామయమితి మనుస్తరణాదితిభావః ||
అనన్యాయః-అపృచ్ఛత్ || ౭౧ || ప్రశ్నోనుయోగఃపృచ్ఛచేత్యమరః + యజ్ఞే
కర్తరిలక్ష్, తథాహి మహాశిశ్రియం సంపదమవాప్సాపి విస్తయః నిరహంకా
రః సుజనః అతఎషుజాతు-కదాచిదపి, కించన కిమపి కర్తవ్యం నవిస్తరతి నహి
సుజనః సంపన్నోవ్యహంకారంకరోతీతిభావః || సామాన్యేన విశేషసమర్థన
రూపోర్ధాంతరన్యాసః || ౭౨ || —మర్త్యేతి || ఉభౌ ఐవతిశివ-కృష్ణః, అసావవ
నైవతిశివ-ధర్మసుతిశ్చ పరస్పరం మర్త్యలోకే-మనుష్యలోకే, దురవాపం-దుర్ల
భం, అవాప్తసాదయం-ప్రాప్తసోత్కర్షం సావిదూభవదిత్యధః, అతిరక్త
యా-అతిస్నిగ్ధతయా, అనుపదమనుక్షణం, ప్రతివాక్యించ, నూతనత్వమపూర్వ
తాండధత్ అనేకం బహులం సంకథాసమ్భాషణం చెదిరాజజరాసంధాదివధికా
ర్యచింతారూపం తదేవామృతం తదసిన్వదతాంస్వాదితవంతౌ || ౭౩ || స్వపరభూ
తికథానాం ప్రాయశోహి సుహృదౌస్సహవాసఇతి(నేషధోక్తరిత్యైతి)భావః +
సావిదయతైః తౌచక్షుస్సధాయాహ్రన్వః, సంకథామృతమితిరూపకాలంకారః ||
సావిదవరింగాత్ || అస్తి క్లౌ క్లౌ కేమణిభూషణంవృత్తం || ర్నాభభారసహితౌచ
భవేన్మణిభూషణమితిలక్షణాత్ || ౭౪ ||

ఇతిశ్రీమహాభక్తౌ శ్రీపదాంకే శిశుపాలవధే మహాకావ్యే
పాండవసమగమపూర్వకమింద్రప్రస్థపురపర్యవేకానామత్రయోదశస్సర్గః

—●—మాఘమహాకావ్యే-సవ్యాఖ్యానై-చతుర్థశస్సర్గప్రారంభః—●—

తంజగాదగిరముద్గిరన్నివన్నే హమాహితవికాసయాదృశా । యజ్ఞకర్తణిశుభ
స్సమాదధహ్నాగ్నిదాంవరమకద్వదోన్మవః ॥ ౧ ॥ లజ్జతేనగదితఃప్రియంవరౌప
క్తురేవభవతిత్రపాధికా । ప్రిడమేతినతవప్రియంవదహ్నిమతాత్రభవతైవభూ

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహాపాద్యాయకౌలచల
మల్లినాథసూరివిరచితే శిశుపాలవధాఖ్యమహాకావ్యసవ్యాఖ్యానై సర్వ
కషాఖ్యానే పాండవసమగమవణనంగామత్రయోదశస్సర్గః

తమితి ॥ పదతీతినదః పచాద్యచ్, కత్సితస్యవదఃకద్వదః గర్వ్యవాదీ ॥౧॥
॥ గర్వ్యవాదీతుకద్వదఇత్యమః + రథవదయోశ్చైతికోకదాదేశః ॥ సనభవ
తీత్యకద్వదః సాధువాదీ నృచోయుధిష్ఠిరః యజ్ఞకర్తణి-యజ్ఞానుష్ఠానే, మనఃస
మాదధత-సమ్యగాదధానః, తదేవ హృదినిధాయేత్యథః, ఆహితవికాసయా
అనందకృతప్రసారయా, దృశా-దృష్ట్యా, స్నేహముద్గిరన్నుద్యమన్నివేత్యుల్పే
క్షా, దృష్టివికాసప్రకటితస్నేహస్సన్నిత్యథః + వాచావిదంతివత్తుంవివత్తుం
చ జానంతీతివాగ్విదః వాక్యకోవిదాః + సత్సూద్ధిషేత్యాదిసాక్షిప్, తేషాం
వరం-శ్రేష్ఠం తంహరిం గిరంజగాద + ప్రివరథగ్రహణాత్, దుహ్యజిజ్ఞా
దితాగదెద్వైకర్తకత్వం, అత్రోల్పేక్షావృత్త్యనుప్రాసయోస్సంసృష్టిః, అ
స్మిక్-సగ్-రథోద్ధతావృత్తం * రాన్నరావిహరథోద్ధతాలగౌఇతిలక్షణాత్ ॥౧॥
గిరంజగాదేత్యుక్తం తామేవ దశభిఃప్రపంచయతి ॥ లజ్జతఇత్యాది ॥ పరః-త్వద
స్యః, కశ్చిత్సుమాన్ ప్రియంగదితః-ప్రియవాక్యముక్తః, స్తుతస్సన్నిత్యథః
+ గదేర్ముహుదిత్యాదప్రధానేకర్తణిక్తః, అప్రధానే దుహదీనామితవచనాత్
సలజ్జతే తస్యోల్పేకిత్యాదినిధావః, కింతు వత్తుః-స్తాతురేవాధికా త్రపాభవతి, భ
యాదినా మిథ్యాస్తావకత్వాదితిధావః, ప్రకృతేతునైవమిత్యాహ తవ ప్రియం
వద తావం స్తువన్నిత్యథః, ప్రిడంనైతి అనంతగుణాధారే త్వయి బహుధపి

యతే || ౨ || తాషమేతి వితథైస్త్యైః పరస్తే చ తస్య సులభాన్యరీరిభిః | అస్తిన
స్తుతివచోఽపృతం తవస్తాత్రయోగ్యనచ తేన తుష్యసి || ౩ || ఓహోపిపీయమయం
తవమృవన్నవృజత్సృతవాదితాంజనః | సంభవంతియదదోషదూషితే సార్వసర్వ
గుణసంపదస్త్యయి || ౪ || సాదిభూతిరనుభావసంపదాంభూయసీతవయదాయ
తాయతి | ఏతమాథగురుభారభారతం వర్ణమద్యమమవర్తతేవశే || ౫ ||

పీయస్యామి ధ్యాత్వాదితిభావః, కింత్యచభవతా పూజ్యేన హీమతా భూయతే
ప్రశ్నతత్వమేవాత్యజ్ఞాపిర్యధః, చహతామమత్యేకి త్యాదితిభావః * పూ
జ్యస్తత్రభవానితీతినజ్జనః + ఇతరాభ్యోపిదృశ్యంతఇతిసార్వవిభక్తికస్త్రుల్, 'సు
ఘృపేతిగమాసః || ౨ || — తాషమితి || పరస్త్యదనయః వితథైరసృతైః స్తవైః
స్తాత్రైః || ౩ || స్తవస్తాత్రంస్తుతిర్నుతిర్యమః || తాషముత్యైకమేతి తస్యవ
రస్య తేచ మిథ్యాస్తవాః శరీరిభిః-ప్రాణిభిః, సులభాన్య అసంబద్ధప్రలాపా
నామనగ-శత్యానితిభావః త్వయితునైవమిత్వాహ || అస్తితి || హేస్తాత్రయోగ్య
స్తాత్రార్థ, అనంతగుణాధారత్వాదితిభావః, అతఏవ తవసంబంధిస్తుతివచోన్మ
తం నాస్తి నభవతి, తేన స్తుతివచసా నతుష్యసి-నొత్సించసిచగంభీరత్వాదితిభా
వః, అత్య్ఞాకద్యయేపురుషాంతరాదుపమానధూతాదాధిక్యకథనాద్యతిరేకా
లంకారః || ౩ || — బహువీతి || అయోజనః స్వయమిత్వధః, తవ బహుప్రీయం
బ్రువన్-వదన్, అన్యతవాదితాం-మిథ్యావాదిత్వం, సవృజతి-నగచ్ఛతి-కు
తః హేసార్వసర్వహిత + సర్వపురుషాభ్యాంఽథామితివ్రత్యయః యద్యతా
దోషదూషితోనభవతీత్యదోషదూషిత్యతస్మిన్ సర్వావగుణవజ్జలైత్యయి స
ర్వగుణసంపదః సంభవంతి అనారోపిలగుణవాదోభూయానపినవివర్యేతీతిభా
వః, అత్యంత్రవ్యాఖ్యేన పూర్వవ్యాఖ్యధనమథనాదవ్యాఖ్యధనహేతు
కంకాన్యలింగం || ౪ || — సేతి || హేడీధగురుభారభృతమహాభారత్ విశ్వంభర
త్వాదితిభావః, ఏతద్భరతస్య రాజ్ఞఇదంభారతం భారతాఖ్యం వషణహిమజ్జేల
సేతుమధ్యభూఖండం || ౫ || స్యాద్యృష్టేలోకధాత్యం శేవత్సరేషణమస్త్రీ
యామిత్వమః || అద్యేదానీమాయతాయతిబహూత్తరకాలంధిరం యథాతథేత్య
ధః || ౬ || ఉత్తరగకాలాయతిర్యమః || మమవశే ఆయత్తతాయాం వర్తత
ాయావత్ || ౭ || వశాయత్తతాయాంచేతివిశ్వః || సాతదన్తశవర్తనం విదేయ

సప్తతంతుమధిగంతుమిచ్ఛతఃకుర్వనుగ్రహమనుజ్ఞయామమ । మూలతాముపగ
తేఖలుత్వయి ప్రాపిధర్మమయస్పక్షతామయా ॥ ౬ ॥ సంభృణోపకరణేననిర్మ
లాం కర్తుమిష్టిమభివాంఛతామయా । త్వంసమీరణిణవప్రతిక్షితఃకషణకేణవల
జాన్ముపూవతా ॥ ౭ ॥ వీతవిఘ్నమనఘనభావితాసన్నిధేస్తవమఖనమేధునా ।

ప్రాధాన్యాత్, స్త్రీలింగతా తవానుభావనంచదాం సామధ్యాత్తిశయానాం
ఘాయసీ మహతీవిధూతిర్త సిమాకార్యమితియావత్ త్వత్ప్రసాదలబ్ధమిదమై
శ్వర్యమిత్యర్థః, అత్ర నిజైశ్వర్యస్య తదనుభావనంచదాంచాసంబంధేపి సం
బంధోక్తైశ్చయోక్తిః ॥ ౫ ॥—తదేవంస్తుత్యా హరిమభిముఖీకృత్యకృత్యాంశ
మావేదయతి ॥ సప్తైతి ॥ సప్తతంతవః సంస్థాయస్యతం సప్తతంతుం క్రతుం ॥
౧ ॥ సప్తతంతుర్తక్షకగ్రుతిత్వమరః ॥ అధిగంతుం ప్రాప్తుమిచ్ఛతో మమా
నుజ్ఞయానుజ్ఞాదానేనానుగ్రహంప్రసాదంకురు సహాయంకుర్విత్యర్థః- సమర్థ
స్య కింవదనుగ్రహణేభ్యత్రాహ ॥ హేప్రభో త్వయి మూలతాం ముఖ్యకా
రణతామంస్మిత్యంచాపగతేనతి మయాధర్మమయవృక్షతా ధర్మాత్కవృక్షతాప్రా
ప్తిప్రాప్తా + ఆప్నోతేకర్తృణిలుజ్, ప్రాగపి త్వదనుగ్రహదేవ ధర్మమజ్ఞ
యక ధర్మరాజాహమస్మీతిభావః, అత్ర సృపస్య ధర్మవృక్షత్వేన హరేస్తన్మా
లత్వేనచ రూపణాత్సవయవమావకం, తేన త్వదనుగ్రహస్సర్వథా ప్రార్థనీ
యశ్చితి తాత్పర్యంవ్యజ్యతే ॥ ౬ ॥—సంభృతైతి ॥ నిర్మలాం-నిదోహం, ఇష్టిం
యాగం, + యజేఃస్త్రీయాంక్రిక, వచిస్వపీత్యాదినాసంప్రసారణం, కర్తుమ
భివాంఛతా అతఏవ సంభృతాపకరణేన-సంపాదితసాధనేన మయాత్వంవలజాన్
ధాన్యరాశిక ॥ ౧ ॥ వలజోధాన్యరాశిస్సాన్వదితివైజయంతీ ॥ పునూపతా పవి
తుం శూచితం నిర్ఘ్నీకర్తుం, ఇచ్ఛతా + పునాతేన్నన్నంతాల్లటశ్శత్రాదేశః॥
సనిగ్రహగుహాశ్చైతివకారాదిప్రతిషేధః, కషణకేణ కృషీవతేన సమీర
ణోవాయురివ, ప్రతిక్షిరః ప్రవాలే శూర్పాదినాధాన్యస్సోత్క్షేపః పవనం-వా
తం, వినెవత్వాం వినా సంభృతసమ్భారేణాపి మయా యాగస్సుదుష్కరితభా
వః ॥ ౭ ॥—వీతవిఘ్నమితి ॥ అధునా తవసన్నిధేః-సన్నిధానాద్దైత్యః మే మ
ఖేన-క్రతునా, కర్త్రా వీతవిఘ్నమవిఘ్నం అవఘేన-నిదోహేణ, భావితాభవి
ష్యతేఇత్యర్థః + భావేలుత్ స్వసిచ్ఛీయడిత్యాదినా వాచిన్వద్భావాదన్వ

కౌవిహంతుమలమాస్తితౌదయేవాసరశ్రియమశీలదీధితౌ || ౮ || సావ్యతేయమ
 ధిగమ్యధర్మతఃపర్యపాలయమపివృధంచయత్ | తీర్థగామికరవైవిధానతస్తజ్జష
 స్సజుహవానివానలే || ౯ || పూర్వమంగజుహుధిత్వమేవవాన్నాతవత్సవభృథే
 తతస్తస్వయి | సామపాయనిభవిష్యతేమయావాంఛితౌత్తమవితానయాజినా ||

ద్విః, తథాహిఅశీతదీధితౌ-ఉష్ణాంశావాస్థితౌదయేసతి కౌవాసరశ్రియం-దినశో
 భాం, విహంతుమలంశక్తః సకౌపీత్యధః, అత్ర హరిమరీచమాలినౌర్వాక్య
 భేదాద్భింబప్రతిభింబతయా సన్నిహితత్వాదితత్వయాస్సమానధర్మతయా ని
 డేశాద్భృష్టాంతాలంకారః * యత్రవాక్యద్వయేభింబప్రతిభింబతయోచ్యతే |
 సామాన్యధర్మోవాక్యజ్ఞేన్మదృష్టాంతౌనిగద్యతఇతిలక్షణాత్ || ౮ || — సావ్యతే
 యమితి || యత్సవ్యతౌ సావ్యమిని సాధుసావ్యపయతేయంచిత్రం || ౧ || ద్రవ్యం
 విత్తంసావ్యతేయమిత్యమరః + పథ్యతిధిచసతిస్వపతేక్షణో, ధర్మతః క్షత్రియ
 స్య విజితమితిశాస్త్రాక్రమకారాదిత్యధః, అధిగమ్య-లభ్యావ, పర్యపాలయం
 చౌరాదిభ్యస్సాధ్వరక్షం అపివృధమవధాయంచ + వృధేణౌచజీ సస్వద్భా
 వాభ్యాసేత్పద్ధిరః అథ తత్ సావ్యతేయం విధానతః శాస్త్రాక్రవిధినా తీర్థ
 గామిపాత్రగామికరవైకుర్యాం * అలబ్ధమీషేధర్మైశ్చ లబ్ధంయత్సేనపాలయే
 త | పాలితంచధయేన్నిత్యం వృద్ధంపాత్రేమనిక్షిపేదితిస్తరణాత్ || తచ్చ పా
 త్రం త్వమేవేత్యాహ || జషస్వసేవ స్వసాక్షాదేవ భుజ్జ్వేత్సత్యధః + జషీ
 ప్రితి సేవనయోరితిధాతౌలోకాత్, అనలేవాజుహవానిజుహుయాంతస్తుభేనాపి
 తవైవతద్భృక్తౌవాదితిభావః + జహౌతెస్సంప్రశ్నైలోటిమేర్నిరాదేశః ||
 || ౯ || — పూర్వమితి || వెతిపక్షాంతరే అథవేత్సత్యధః అంగభోః || ౧ || అథ
 సంబోధనార్థకాః || స్యుఃపాప్యాట్రాడంగమైహైభోరిత్యమరః || పూర్వం త్వ
 మేవ జుహుధియజ్వేత్సత్యధః + హుయుల్భ్యపేద్ధిరితిపేధిరాదేశః || సో
 మపాయని త్వయి అవభృథే-దీక్షాంతకర్తృణి || ౧ || దీక్షాంతౌవభృతౌయజ్ఞత్య
 మరః | స్నాతవతిసతి తతోనంతరం మయా వాంఛితః ఉత్తమోవితాసః రాజ
 సూయాఖ్యః || ౧ || క్రతువిస్తారయౌరస్త్రీవితానంత్రిమతుచ్చకెత్యమరః ||
 తేన యజతీతద్యాజినా భవిష్యతే + భావెల్పట్, త్వయిఇష్టవతిసతి పశ్చాద
 హుయాత్సత్యత్యధః || అత్ర శ్లోకద్వయే హరేర్యాగాసంబంధేపిసంబంధో

౧౦ || కింవిధేయమనయావిధీయతాంత్యత్ప్రసాదజతయాథాసంపదా | శాధిశా
నకజగత్త్రయస్యమామాశ్రయోస్మి భవతస్సహనుజః || ౧౦ || త్వదంతరిమితివిష్టే
శ్రీవాఃశ్రావయన్నధనమస్తథూభృతః | వ్యాజహరదశనాంశుమండలవ్యాజః
శబలందధవ్యపుః || ౧౧ || సాదితాఖిలస్యపంచమాన్దహస్సంప్రతిస్వినయస్సంప్ర

క్తైరతిశయోక్తిః || ౧౦ || — కిమితి || అథవా త్వత్ప్రసాదేన-త్వదనుగ్రహేణ, తయా-జయలబ్ధయా, అనయాథాసంపదా-ధనసంపదా, కింవిధేయం-కిమనుష్ఠేయం, విధీయతాం-త్వయైవక్రియతాం, అహంతు సస్వతంత్ర ఇత్యాహ || ౧౧ || జగత్త్రయస్యశాసక కింపునర్కమేతిభావః, మాంశాధినియుక్తేక్షేవ్విత్సృగః + శాసేలోఽటి, హుజల్భ్యైవౌధిఃరితిధిరాదేశః, ఝలూర్భుతీతిసహృషః, సహనుజః-సానుజస్య + వాపసజానస్యేతిసహశబ్దస్యసభావవికల్పః, భవతః తివాశ్రయోవిధేయోస్మి || ౧౧ || విధేయోవినయగ్రాహీ పచనేష్టితత్యవశ్యత్యమరః || అత్రానాశ్రవస్యాశ్రవత్వసంబంధాక్తైరతిశయోక్తిః, ఇహ దశక్షాన్యైః ౬౦ డ్యాచార్యమతేన ప్రియతరాఖ్యానాత్ప్రేయోలంకారః, ప్రియః-ప్రియతరాఖ్యానమితిలక్షణాత్ || ఆధునికాస్తుభావనిబంధనాత్, ప్రేయోలంకాలఇతిలక్ష్యంతి సహస్మితస్తత్రత్రాన్నేష్యతేచ || ౧౦ || — తమితి || అథానంతరం, విష్టరావివశ్రవయసీయస్యసవిష్టరశ్రవాః || ౧౧ || విష్ణుర్నారాయణః, స్తోమైకుంఠోవిష్టరశ్రవాఇత్యమరః || ఇతి-ఇచ్ఛేదవదంతం, తన్మృతం సమస్తం భృతః-సర్వాన్సృపాన్, శ్రావయన్ దశనాంశుమండలమితివ్యాజః అపరః శోయస్యతేన హరేణ-ముక్తాహరేణ, శబలం-శౌరం, వపుర్దధత్వన్ వ్యాజహర-వ్యాహృతవాన్, అత్ర దశనాంశుమండలస్య వ్యాజశబ్దేనాసత్వత్వప్రతిపాదనాదపహ్నవదేశః || ౧౧ || — యమక్రంసాదిహూతిరిత్యాదిత్రాత్తరమాహ || సాదితేతి || సంప్రతి మహత్ తే-తవ, మహస్తేజః స్వినయసంపదేవ-నిజసిలిమహిమైన, సాదితాఖిలస్యపంచమస్తరాజకం, సతుమదనుభావాదిలబ్ధిః, తథాహి పథ్యాహితావృత్తిరన్నపానాదిక్రియాయస్యసాపి అరోగతామూరోగ్యం సమశ్చుతేయది-ప్రాప్నోతిచేత్, సోపి తదారోగ్యమిత్సృగః, విధేయప్రాధాన్యాత్పుల్లింగతా, పరస్యభిషజాగుణః కింనేత్యథః, తైరారోగ్యమాపదసాధ్యతావ్యభిషజాగుణోస్తుహితమితమేధ్యాశినస్తు సమస్తం

వతె । కింవరస్యసగుణస్సమశ్చైతేవధ్యన్త్రురిరియద్యరోగతాం ॥ ౧౩ ॥ తే తు
 రాజ్జభవతిస్థితేపురఃకక్రతుంయజతురాజలక్షణమ్ । ఉద్భుతౌ భవతి కస్యవాఘ
 వఃత్రివరాహమవహాయయోగ్యతా ॥ ౧౪ ॥ శాసనెపిగురుణిష్యవస్థితం కృత్యన
 స్తుమనియుజ్జ్ క్షమామతః । త్వత్ప్రయోజనధనంధనంజయాదస్యషణ్ణతిమాంచ
 థాః, స్వయం సమధాః పరాధీనసిద్ధిరిత్యపచారణతిభావః, దృష్టాంతాలంకార
 స్సుగమః॥౧౩॥—యదుక్తం పూర్వమంగజహుధిత్వమేవపేతిత్రాప్యహా॥
 తదితి ॥ తత్తస్మాదుక్తపీత్యా, తవైవాధికారిత్వాదిత్యధాః ॥ తుతః సురాజ్ఞవిజ
 యప్రజారక్షణాదిగుణయోగాత్, శుద్ధక్షత్రియే + సపూజనాదితి సమాసాంత
 ప్రతిపేధః, భవతి త్వయి పురః స్థితేనతి కః త్వదన్యః-కణిత్యధాః, రాజ్ఞః-క్ష
 త్రియస్య; లక్షణం-చిహ్నమసాధారణం క్రతుం-రాజసూయమిత్యధాః య
 జతు సకోపీత్యధాః, రాజా రాజసూయేనయజేతి రాజాధికారిత్వాన్వణా
 త్, రాజాత్వమేవేతిభావః + సమ్భవనాయాంలాట్, అత్ర దృష్టాంతమా
 హా ॥ భువఉద్భుతౌ-భూమిఉద్భరణే త్రిమాన్వరాహ స-త్రివరాహ-అదివ
 రాహం, అవహాయ కస్యపునర్యోగ్యతాసామధ్యంభవతి సకస్యాపీత్యర్థః, యో
 గాయప్రభవతీతియోగ్యః + యోగాద్యచ్ఛేయత్ప్రత్యయః, అత్ర రాజవరా
 హయోః వాక్యభేదేనబింబప్రతిబింబకరణాత్ దృష్టాంతాలంకారః॥౧౪॥—య
 చ్చక్తం సంభృతోపకరణేనెత్యాదినా తత్ర గృహీతక్షణోస్తీత్యాహ॥శాసనఇ
 తి ॥ గురుణి అతిదుష్కరేపిశాసనే-నియోగే, వ్యసస్థితం త్వదాజ్ఞాకారిణమిత్య
 థాః, మాం కృత్యనస్తుమ-కర్తవ్యాభేదమ, కావతో యథేచ్ఛనియుజ్జ్ క్ష
 మ్పైషయ, అనుచితమేతిజగన్నియంతరీతిరాజ్ఞఃకుోచం నివారయన్నాహ ॥
 త్వదితి ॥ త్వత్ప్రయోజనమేవధనంయస్యచింత్యదగ్రైకనిష్ఠమిత్యధాః మాంధ
 నానియజతీతిధనంజయోజానః + సంజ్ఞాయాంభృగ్వామృజధారినహితపిదవఇతి
 ఖశ్ ప్రత్యయముమాగమః ॥ తస్మాదేవోన్యఃకృష్టసతి మావగాః-నావేహిచ ని
 యోగసముచ్చయాథాశ్చకారః +అవపూర్వాదిణఃమాజేలుజే ఇణోగాలుజేతి గా
 దేశః, సమాప్యోగఇత్యేత్ ప్రతిపేధః, ఉభయో సఖామైత్రీసంబంధాన్నరనా
 రాయణాత్కతావద్భు నావయో ర్భేదప్రతిపత్తిః కార్యేత్యధాః, తథాచ తద్వదే
 వకర్తసు నియోగేవ్యసంకోదఉచితఇతిభావః, అతపవానయోర్వాక్యాథాయో

పుతస్సవిమలైజైతైరధూదప్తమూర్తిధరమూర్తిరష్టమి || ౧౨ || తస్యసాంఖ్యపు
 రుషేణతుల్యతాం విభృతస్సన్ద్యయమకుర్వతఃక్రియాః | కర్తృతాతమపలంభతోభ
 వద్వృత్తిభాజకరణైయథత్విజః || ౧౩ || శబ్దితామపవశబ్దముచ్చక్తైరావ్యక్తలక్షణ
 విదోనునాక్యయాం | యాజన్యయాంయజనకర్తృణోత్పజ్జకృత్యజాతమవదిత్య దేవ
 జీవ, అష్టానాంమూర్తీనాం సమాహారోష్టమూర్తి తద్దితాథేత్యాదినా స
 మాహారేష్విగురైకవచనం, నపుంసకత్వంచ తస్యధరోధారయతా అష్టమూర్తిధరః
 శివః తస్యమూర్తిరధూత్, సామదీక్షితోధూదిత్యధః తస్యాప్యగమే శివమూ
 ర్తిత్వప్రసిద్ధేః, అత్ర ప్రకృతాప్రకృతయోః నృపశివయోఃశబ్దమాత్రసాధర్మ్యా
 త్ క్లేషాలంకారః || ౧౨ || —తస్యేతి || క్రియాః-కర్తాణి, హోమాదీని, అన్య
 త్ర పుణ్యపాపకర్తాణి, న్ద్యయమకుర్వతోననుష్ఠితవతః, అన్యత్ర ఉదాసీనస్య,
 అతఏవ సాంఖ్యపురుషేణ సాంఖ్యశాస్త్రాక్షేపాత్ నాత్మనాతుల్యతాం విభృతస్తస్యరా
 జ్ఞః కరణై-అంతఃకరణై, యథా బుద్ధావివేచ్యధః, ఋచాయజతీతి ఋత్విక్,
 యాజకః || ౧౩ || ఋత్విజాయాజకాశ్చ తదత్యయః + ఋత్విగ్దృగ్నితినీపాతః ||
 తస్మిన్ వృత్తిభాజహోమాదివ్యాపారకుర్వతీత్యధః, అన్యత్ర పుణ్యపాపకారి
 ణీతి తమపలంభతః తస్యాఋత్విగ్దృగ్దైరుపలంభాత్, మమేదమిత్యనుసంధా
 నాదేవ కర్తృతాక్రియానుష్ఠాతృత్వమభవత్ తత్తేన విధిసామర్థ్యాదితీభావః ||
 అన్యత్ర తమపలంభతస్తస్యాబుద్ధివృత్తైరుపలంభాత్ సాక్షిత్వేనానుసంధానాదే
 వ కర్తృత్వమభవత్, న్ద్యయం క్రియాభోగంహితోప్యత్తాతద్దర్శిత్యా బుద్ధేస్స
 నిర్మాణానాద్రితస్సటివత్తదాభవతీత్యధః, ఉపమాంకారః || ౧౩ || —శబ్దితా
 మితి || హాక్యలక్షణవిదోమీమాంసాదిశాస్త్రజ్ఞాః, యజనకర్తృణోయజనవ్యాపా
 రమంతః, ఋత్విజః + వీహ్యదిత్యాదీనివ్రత్యయః | అనూచ్యత ఇతి అనువా
 క్యా-పురోనువాక్యమనూచ్యయాజన్యయాజహోతీతిత్యతే || సాచప్రశాస్త్రపా
 ర్యా తదభావే హోతృపార్యాదేవతాహ్వనీయుక్ + ఋచాలూఢ్యైత్, చజ్ఞః
 కుఘ్నితొరిశికుత్వం శబ్దసంజ్ఞాత్వాత్, వచాశబ్దసంజ్ఞాయామితినప్రతిషేధః ||
 ఉచ్చక్తైః అవపశబ్ద-అవపశబ్దరహితంయథాతథా శబ్దితాం-అభిహితాం మంత్ర
 వణేనోచ్చైః ప్రకాశితామిత్యధః, ఉచ్చైః ఋచాక్రియలైర్వివిధానాత్
 + శబసంశబ్దేతిధాతౌశ్చైరాదికాత్కర్తృణిక్తః, దేవతామింద్రాదికాన్య

తామ్ || ౨౦ || న ప్రభేదకరకల్పితస్వరంసామనామవిదసంగముజ్జగౌ | తత్ర సౌ-
నృతగిరశ్చసూరయఃపుణ్యమృగ్యజాషమధ్యగీషత || ౨౦ || బద్ధదర్శమయకాంచ
దామయా పీక్షితానియజమానజాయయా | శుష్కణి ప్రణయనాదసంసృతై తై

దిశ్య-ఉద్దిశ్య, ద్రవ్యజాతం పశుపురోడాశాదిహవిస్సమూహం, ఇజ్యతే అనయే
తియాజ్య హోతృపారాయాగసాధనంబుక్ + పూర్వవత్ ఇత్, బహులగ్ర
హణాత్ కరణార్థతా, యజయాచరుచ ప్రవచర్పశ్చేతికుత్స్యప్రతిషేధః, త
యా అత్యజ్ఞ-అయజన్నిత్యధః, దేవతాద్వైతేన ద్రవ్యత్యాగోయాగఇతిలక్ష
ణాత్, సచత్యాగః సామాన్యతలహవనీయేయద్యజ్ఞహోతితదాహవనీయఇతిసామా
న్యన్యాయవిధానాదన్యత్రేత్యనుసంధేయ, ద్రవ్యత్యాగస్యాధ్యర్థమాత్రకర్తృ
కత్వేపి యాజ్య పురోనువాక్యాద్వారా హోతృప్రశాస్త్రాపి సాహిత్యాదత్య
జన్నితి బహుత్వస్యపదేశః, తథాచ మైత్రావరుణేన పురోనువాక్యాయామ
నూక్తాయాం తత్ ప్రకాశితదేవతాద్వైతేనాధ్యర్థర్వోత్పాదకరితయాజ్యాంతేవష
ట్కారేణ సామాదికం హవిరగ్నావత్యాజీదిత్యధః స్వభావోక్తిరలంకారః ||
౨౦ || —సప్తైతి || తత్రకృతౌ సామానివత్తితిసామవిదుద్ధాతానప్రభేదం స
ప్తప్రకారంయథాతథా కరణ-హస్తేన, కల్పితాః-సంపాదితాః, స్వరాఃఃపుష్టా
దయః యస్యతత్ కరవిన్యాసభేదాభివ్యంజితనప్తసంవిత్త్యధః, కృష్టః ప్ర
ధమః ద్వితియస్తృతీయశ్చతుర్థోమంద్రోసీచఇతినప్తసామస్వరాః సామ బృహ
ద్రథంతరాదికమసంగమస్థలితముజ్జగౌ ఉదగాయత్, కించ సూనృతగిరి-సత్య
వాచః, || ౨౧ || ప్రియంసత్యంచసూనృతమిత్యమరశేషః || సూరయోవిద్వాంసా, హో
త్రధ్వర్యావదయః పుణ్యం-శ్రేయస్కరం, ఋచశ్చ యజాంషీచతల్ ఋగ్య
జషం అగ్నిమీలఇషేత్యేత్యాదికం + దప్తంద్రైకవద్భావః, అచతురైత్యాదినాదప్తం
దేవసమాసాంతనిపాతః, అధ్యగీషత-అద్యైషత+ఇహోగాలుజి, విభాషా లుక్
లృజోరితిగాజాదేశవశే కుటాదిత్వాల్ సీచఃజిత్యై, సుమాస్తేత్యాదినాశుత్వం,
అత్ర సామసామేత్యాదినా వృత్త్యనుప్రాసభేదోద్రష్టవ్యః || ౨౦ || —బద్ధే
తి || బద్ధం దర్శమయం దర్శవికారః కాంచదామరశనాగుణోయస్యాస్తయాఆ
గ్నిధ్రునన్నద్దయోక్తయేత్యధః, ఆశాసానాసామనసమిత్యవరణ గార్హపత్య
సూధ్వజ్జమాసీవాంపత్నీం షన్నహ్యతి తిష్ఠంతిం వాచయతీత్యేకే మాంశేన

హావీంషిజహవాంబధూవిరే || ౨౨ || నాంజనానిగదితంవిభక్తిభిర్వ్యక్తిభి
శ్చనిఖలాభిరాగమే | తత్రకర్తృసువివక్షణీనమన్త్రమూహకుశలాః ప్ర
దామ్నా అన్యతరతః పాశేనయోక్తైః గ్రణవైతాశ్చపస్త్రబవచనాత్ + జాబుభాధ్యా
యన్యతరస్యామిలిదాప్ ప్రత్యయః || యజమానో-యష్టా + పూజ్ యజ్ఞాశ్చ
సన్నితియజ్ఞానక ప్రత్యయః || తస్యజాయయా-పత్నీ, వీక్షితాని-దృష్టాని,
హావీంషి-ఆజ్యాని, పత్నీ వేక్షత ఇత్యాజ్యస్తేన వత్సవేక్షణలక్షణసంస్కార
విధానాత్, అథవాతత్ప్రధానత్వాత్, సర్వేషామూజ్యాదీనాం ప్రాణభృత ఉపదధతి
తన్యాదేన వీక్షితత్వవ్యవచేశః, ప్రణయనం నామ గార్హపత్యాచుద్ధృత్యమంక్రణా
యతనే సాదనం, ఆదితద్వాత్ పరిస్తరణపరిధానసంమాగాదినంసాగరసంగ్రహః
తైః ప్రణయనాదిభిః సంస్కృతైః ఆహితాతిశయే శుష్కణి అగ్నా || ని || బర్హి
శ్చుష్టాకృష్టవత్కైత్యమః || తత్రాప్యాహవనీయే జహోతిచోద్యమానేనర్పి
రాజ్యం ప్రతీయాదధ్వర్యం కర్తారు జహూంపాత్రం వ్యాప్యతాయాగ్ంస్య
వేణాహవనీయే ప్రధానమితి న్యాయవచనాత్, తైః ఋత్విగ్భిర్గౌజహవాంబ
ధూవిరే + జహోతైః కర్తృణిబి, భీహ్రిధుగ్రహవాంష్టవచ్చేతి వికల్పాగామ
ప్రత్యయః, ద్వీర్భావశ్చ అత్ర విషయస్య యోక్త్యానూపాదానేన విషయ
ణః కాంచీగుణస్తేన తదభేదేననిదేశాద్భేదే అభేదరూపాలితయోక్తిరలంకా
రః, అనుప్రాసేనసంస్పృష్టః || ౨౩ || — నైతి || తత్ర తస్మిన్కర్తృణి-యజ్ఞక
ర్తృణి, అన్యథాశ్చుతస్య శబ్దస్యావ్యథాలింగవచనాదిభేదేన విపరిణమనమూహః
తత్రకుశలాః ప్రయోగవిషయస్తీతి ప్రయోగిణః ప్రయోక్తారఋత్విజితగమే
ఆత్మాయే నిఖలాభిర్విభక్తిభిః పృథుమాదిసువివక్షణీభిః తిజ్జీభక్తిభిశ్చ, విభక్తి
గ్రహణం వచనోపలక్షణం, వ్యక్తిభిలింకైశ్చాంజనా(సుఖవ)సుఖతః నిగదితః
పరీణా నభవత్పృథక్త్యాద్వితి నాంజనానిగదితః + అంజనఉపసంఖ్యానమితిలలు
క్, నక్షత్రస్య నశబ్దస్య, సుప్తుపెతిసమాసః, అథవా అంజనేతిత్వతీయాంతప్ర
తిరూపకమన్వయం తత్వాధే || ని || అంజనాతత్వతూణయోరితివిశ్వః || అంజనా
తత్వతాముఖ్యవృత్తైవ్యర్థః, అస్మిన్వక్షేనైకపద్యనియమః తమంత్రాకర్తాంగం
వెదవాక్యం వివర్ణణీనమన్త్ర విపరిణమయంతిస్త విపరిణామంకృతవంతత్యర్థః,
విపరిపూర్వాత్ సముధాతాః ణాలుజిచజినస్తద్భావే + సన్యతత్యర్థానసన్వేత్వం

యోగిణః ॥ ౨౩ ॥ సంశయాయదధతోస్సరూపతాందూరభిన్నఫలయోఃకిరీయాం
ప్రతి । శబ్దశాసనవిదస్సమాసయోర్విగ్రహంవ్యవససుస్సవరేణతే ॥ ౨౪ ॥
లాలహేతిరసనాశతపగభామండలేనలసతాహసన్నివ । ప్రాజ్యమాజ్యమసకృ

దీర్ఘోలఘూరితిదీర్ఘః, ఉపసర్గాదసమాసేపిణోపదేశస్యేతిణత్వంసోఽవంతఇతిమ
స్త్రగోఽనంవఇత్యాదు్యదాహర్యం, అత్రనాంజసానిగదితమిత్వస్యవిశేషణగత్యా
మంత్రవిపరిణమనహేతుత్వాత్పదార్థహేతుకంకాన్యలింగం॥ ౨౩ ॥--సంశయాయ
తి॥సంశయాయ-సందేహోత్పాదనాయ, సరూపతాం సాదృశ్యం దధతోరుభయ
త్రరూపసామ్యాత్ అయంసమాసాయంవెతిసంశయంకుర్వతోరిత్యర్థః, యథాఇం
ద్రశత్రురిత్యత్రేంద్రస్యశత్రుః శాతయితాహంలెతిషష్ఠీతత్పురుషః, ఉతఇంద్రః
శత్రుర్యస్యేతబహువ్రీహిరితిసారూప్యాత్ సంశయః తత్రానియమే దోషమా
హ ॥ దూరేతి ॥ కిరీయా ప్రకృతకర్తృతాంప్రతితామద్దిశ్యేత్యర్థః ॥ దూరభి
న్నమత్వంతవిలక్షణం ఫలంయయోస్తయోరర్థభేదాత్కర్తృణః ఫలభేదంప్రతిపా
దయతోరిత్యర్థః, యథేంద్రశత్రురిత్యత్రైవషష్ఠీతత్పురుషసమాసవృత్తస్యే
ద్విగ్రహంతృత్వం బహువ్రీహాతు తస్యేంద్రేణవధ్యత్వమితి ఫలభేదఇతిభావః ॥
సమాసయోరేవంవిధయోః పగసక్తయోస్సతోరిత్యర్థః, భావలక్షణసప్తమి॥ శ
బ్దశాసనవిదః-శబ్దశాస్త్రజ్ఞాః, అన్యేషామనధికారాదితిభావః, తెప్రకృతాఽఽ
త్విజః స్వరేణ తత్తత్సమాసవిహితస్వరవశేనవిగ్రహం వాక్యేన సమాసార్థా
భిధానం వ్యవససుః-నిశ్చుక్కుః, అస్తికాన్వరయంసమాసః తత్రాయంవిగ్రహ
ఇతి అన్యతరపక్షావధారణంచకుః యథేంద్రశత్రురిత్యత్రైవ పూర్వపదాదు
దాత్రత్వేన బహువ్రీహిస్వరేణ బహువ్రీహిసమాసనిశ్చయే ఇద్వయః శత్రుర్యస్యే
తివిగ్రహావధారణమిత్యర్థః + వ్యవపూర్వస్యస్యతేలిటి ఆదేవఇత్యాన్వేషి
ర్వచనాదికార్యే యేజుఃసాదేశః ॥ అత్ర సంశయజనకత్వఫలభేదప్రతిపాదకత్వ
పదార్థయోర్విశేషణగత్యా సందిగ్ధేన్యాయః పగవరతేఇతిన్యాయేన విగ్రహ
వ్యవసాయహేతుత్వాత్పదార్థహేతుకంకాన్యలింగమలంకారః ॥ ౨౪ ॥—ల
లేతి ॥ లసతా ప్రకాశమానేన లాలాశ్చలా హేతయోజ్వాలావవరసనారస
జ్ఞాః ॥ ని ॥ వశ్చోర్ద్వయోజ్వాలకీలావర్చితైశ్శిఖాస్త్రియాః, రసజ్ఞారస
నాజిహ్వేతిచామరః ॥ తాసాంశతాని తేషాం పగభామండలేన హాసన్నివేతిరూ

దవ్వపట్కృతం నిర్మలీమస మలీధపాపకః ॥ ౨౫ ॥ తత్ర మస్త్ర పవిత్రం హవిః క్రతా
వశ్చ తోనవపురెవ కేవలమ్ । వర్ణ సమృద మతిస్సుటాందధన్నా మచోజ్జ్వలమ్
భూద్దవిర్భుజః ॥ ౨౬ ॥ స్పర్శ ముష్టముచితందధచ్ఛిఘ్నియద్దహాహావిరద్భుతం స
తత్ । గస్త్రతాపిహుతహవ్యసమ్భవాద్దైహినా మదహదోఘమంహసామ్ ॥ ౨౭ ॥

పకసంకిణ్ణోఽత్ప్రేక్షా, పాహకోవహ్నిః, వపట్కృతం-వపటాగరేణ త్యక్తం,
హుతమిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ హుతంత్రిహవపట్కృతమిత్యమరః ॥ నిర్మలీమసమమ
లినం శుద్ధమిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ మలీమసంతుమలినమిత్యమరః + జ్యోతాన్మత
మినేత్యాదినామలశబ్దాన్మత్యర్థే ఈమసచ్ఛత్రయ్యాంఽనిపాతః ॥ ప్రా
జ్యంప్రభూతమాజ్యమసకృదలీధసాన్వదయత్ + లిహేఃస్వరితైర్త్వాల్లజితజిహ్వా
ధృతిధత్వై యుషస్తథోధోధాధృతిధత్వేష్టుత్యేధలాపదీర్హా ॥ ౨౫ ॥ —తత్రే
తి ॥ తత్రక్రతా మంత్రైర్దుతపనాదిమంత్రైః పవిత్రం-పూతం, శోధితమిత్య
ర్థః + పూజశ్చైతివికల్పాదిదాగమః ॥ హవిరాజ్యాచికవశ్చతో భుంజాన
స్య + అశేర్భోజనాథాల్లటశ్చత్రాదేశః ॥ హవీంషి భుజ్ కృతిహవిర్భుజా
గ్నేః సంబంధి అతిస్సుటా-అతిభాన్వరాం, వణం సంపదం-రూపసమృద్ధిం, ద
ధత్ కేవలం ఏకం ॥ ౨౬ ॥ కేవలం త్వేకకృత్సమ్యోరతిశాశ్వతః ॥ వపురవోజ్జ్వ
లమోజ్యం నాభూత్, కింతు అతిస్సుటామతివ్యక్తాథాం వణం సంపదమక్షరస
ముదాయందధత్ ॥ ౨౭ ॥ వణోద్విజాదాశుక్లాదా స్తుతౌవణంతువాక్షరజ
త్యమరః ॥ నామహవిర్భుజినామధేయం చోజ్జ్వలంరూఢంఅభూత్, నిరంతర
హావిర్భోజనా దవ్యభుః పుష్టిమాపనామచాదవదాసీదిత్యర్థః, అత్ర భోజన
సాన్వత్కృతిత్యతి విశేషణత్యా హేతుత్వాత్పదార్థహేతుకంకావ్యలింగమ్ ॥ ౨౮ ॥
స్పర్శమితి ॥ ఉదితం-సావిభావికం, ఉష్ణం-ఉష్ణాభ్యంస్పర్శం-స్పర్శనేంద్రియమా
త్రాగ్రాహ్యం, గుణవిశేషందధత్-దధానః, శిఖి శిఖావాసగ్నిః, వీహ్యదిత్యాదినిః
శూవిరాజ్యాదికం దదాహ-భస్మీచకారేతియత్ తదద్భుతం, ఉష్ణస్పర్శసహకృ
తస్యాగ్నేః పాథివద్రవ్యదహనశక్తైః సావిభావికత్వాదిభిధావః ॥ కుతః, హు
తహవ్యసంభూత్-హుతాజ్యాదిహవిజన్యాత్, గంధతోగంధాదపి, సాంకా
మికగుణాదపీత్యర్థః, దేహినాంతంగంధంజఘ్రితాం ప్రాణినామిత్యర్థః, అం
ఘాసాం-పాపాశూమోఘమయూర్తమపీతిధావః, అదహత్-భస్మీకృతవాక్-నాశి

ఉన్న మౌనపదిధూమ్రయజ్ఞాదిశాస్త్రాంతరధర్మకృతామ్బుదః । ద్యామి
యాయదహనస్యకేతనః కీర్తయన్నివదివౌకసాంప్రియమ్ ॥ ౨౦ ॥ నిజితాఖిల
మహాణవౌషధిస్యస్తసాగమమృతంవసర్జితే । నాకినగళమపిప్రక్షితుం హూ

లవానిత్యథః, అదాహ్యదాహకస్య దాహ్యదాహకత్వం నాశ్చర్యమితిభా
వః, అత్రాష్టస్పర్శధారణస్య శిఖిశేషణభావేనాస్య హవిర్దాహహేతుత్వాత్ప
దాథావౌతుకం తావదేకం కావ్యలింగం, ఉత్తరాధేత్యంహసాంభస్తీభానల
క్షణదాహవిరోధస్య నాశలక్షణయా సమాధానాద్విరోధాభాసోలంకారః; ల
క్ష్యస్య వాచ్యాభేదాధ్యవసాయమూలాతిశయోక్తిప్రతిభోత్తాపితః, సవీవలదా
హ్యదాహాఃత్వయాపావాక్యాధేయతః పూర్వోక్తపదాథావౌతుకకావ్యలిం
గనహకృతాహవిర్దాహనద్భుతత్వహేతురితివాక్యాథావౌతుకం కావ్యలింగమ
నేర్కప్రాధాన్యేనసంకీర్త్యతే ॥ ౨౧ ॥—ఉన్నమన్నితి ॥ సపది హోమక్షణవి
వొన్నమౌ-ఉద్గచ్ఛ, వికృతామ్రయజ్ఞ-ధూమ్రవర్ణాఃపర్వక, సాంద్ర
తాం-సీరంధ్రితాం, దధత్ అతపివాధఃకృతామ్బుదః శోభయావధిరితమేఘః మే
ఘావరిగతశ్చ దహనస్యాగ్నేః కేతనః కేతుర్ధూమృత్యథః, ద్యౌఃఓకోయే
మాంతేషాం దివౌకసాం-దేవానాం, పృథోదరాదిత్వాత్సాధుః, అథవా దివమో
కోయేషామితివిగ్రహః ॥ ౨౨ ॥ దివంస్వగేంతరిక్షేచేతివిశ్వః ॥ తేషాం ప్రియం
ఇష్టం కీర్తయన్ కథయన్నిన కీర్తనహేతురివ కీర్తనాథామివేత్యథః, అతపి
వ ఫలోత్పేక్షా, కీర్తయన్నితి + లక్షణహేతుఃక్రియాయాఇతి హేత్వథా
లటశ్శత్రాదేశః, ద్యామంతరిక్షమియాయ-ప్రావ, ఇణోలిట్ ॥ ౨౩ ॥—
నిజితేతి ॥ నాకః స్వగేవమామస్తీతినాకినోదేవాః అఖిలానాంమహాణవౌ
షధీనాం మహాదధిమథనసమయే క్షిప్తానాం దివ్యాషధిలతానాం స్యంవోమ
థనాన్నిస్సృతారసః తస్యసారోమృష్టాశః అమృతమితియావత్, సనిజి
తాయేనతత్ అమృతాదపి స్యాదుతరమిత్యథః ॥ ౨౪ ॥ అమృతంయజ్ఞశేషేస్యా
త్ప్రియాషేనలితఘ్నలెఇతిమేదిన్ ॥ అమృతం-హవిరాఖ్యమమృతం; వసర్జితే-
భ్యవజహ్యః, + వల్లభోజనైకరరిలిట్, వల్లభ్యాభ్యవహాగః ప్రత్యనసానంచ
జే మనం జగ్ధిరితిహలాయథః ॥ తస్యామృతాధిక్యంవ్యనక్తి, అనలహూయమా
నం దీయమానం తదమృతమితిశేషః, ప్రక్షితుం కథమపివిషేహారే-సాధవంతః,

యమానమనలేవిషేహిరే || ౨౯ || తత్రనిత్యవిహితాపమాతిహప్రోషిలౌఘపతి
 మద్యయోషితామ్ | గుమ్భితాశ్శిరసివేయోభవన్నప్రపుల్లసురపాదపస్త్రజః ||
 ౩౦ || ప్రాశురాశుహవనీయమత్రయలై నదీఘమమరత్వమధ్యగః | ఉద్ధతా
 నధికమేధితోజసాదానవాంశ్చవిబుధావిజగ్గిరే || ౩౧ || నాపచారమగమక్
 హోమవిలంబం కథంచదసహంతేత్వధః, తృష్టాతు ప్రాగేవ జఘ్నుక్షయ
 తీతి రసాతిశయోక్తిః, అత్ర హవిషోమృతమిత్యభేదోక్త్యా భేదే అభేదరూపాతి
 శయోక్తిః తద్విశేషణపదార్థస్య వల్లనహేతుత్వాత్కావ్యలింగభేదస్తయాసం
 కీర్త్యతే + పరినివిష్వస్సేవసితసయసిపునహసుట్ స్తుస్వజ్ఞామితిసహేష్వత్వమ్ ||
 ౨౯ || — తత్రేతి || తత్రకృతౌ నిశ్చయం విహితాపమాతిహ-కృతాహ్వనేమ,
 పతిమ-భత్యమ, ఇంద్రాదిహ ప్రోషితేహ ప్రవాసంగలౌఘసత్పు, + వసేక
 త్తరి క్తఃవసతిక్షుధోరితీదగమః, ద్యయోషితాం-స్వర్గస్త్రీణాం, ఇంద్రాశ్వాదీ
 నాంశిరసి వేయోజటావీవ గుమ్భితాః గృధితాః, అథనాప్రసల్లాః-వికసితాః,
 సురపాదపస్త్రజః-మంతారమాలాః, గుమ్భితాఃనాభనక్, అత్ర సురయోషితాం
 వెణ్యసంబంధేపిసంబంధోక్తేఃసృక్సంబంధేవ్యసంబంధోక్తేశ్చఅసంబంధే సంబంధ
 రూపాసంబంధేఅసంబంధరూపాచాతిశయోక్తిఃతాభ్యాంచక్రతోరజసృత్వంవ్యజ్య
 తేఇత్యలంకారణవస్తుభ్యనిః || ౩౦ || — ప్రాశురితి || విబుధాః-సురాః, అత్రకృతౌఅశు
 ష్టిప్రం, హూయతఇతిహవనీయం హవిః అజ్యాదికం ప్రాశుః-ప్రాశితవస్త్ర
 తియల్ + అశభోజనైలిట్, ద్విర్వచనాదికార్యే, అతఃదేరిత్యభ్యానదీఘః
 తేనహవిఃప్రాశనేన దీఘంచరభోగ్యమమరత్వందేవత్వమధ్యగః-ప్రాపుః,
 + ఇణోగాలుజీతిగాదేశః, కించ అధికమత్యస్తమేధితోజసావధికతవలాస్సం
 తః, ఉద్ధతా-దృష్టా, దానవా-అసురాంశ్చ, విజగ్గిరే-విజితవస్త్రః, + వి
 పూర్వాజ్ఞయతేకత్తరిలిట్, విపరాభ్యాంజేరిత్యాత్తనేపదమ్, అత్ర విబుధా
 నాం దీఘామరత్వాసురవిజయిత్యావసంబంధేపి సమ్బంధోక్తేరితిశయోక్తిః, ఏ
 ధితోజస్తవస్య విశేషణగత్యా విజయహేతుత్వాత్కావ్యలింగం తదుత్తాపితశ్చ
 మరత్వప్రాప్త్యసురవిజయక్రియాసముచ్చయత్తాసముచ్చయాలజ్కారఇతి స
 జ్జగః * గుణక్రియాయాగపద్యంసముచ్చయఇతిస్త్యుతః || ౩౧ || — నాపచార
 మితి || అత్ర కృతౌ క్వచిల్ కుత్రాపిక్రియాః కర్తాణి అపచారంలూపవిపర్యా

త్వచిత్క్రియాస్పర్శమత్యనమపాదిసాధనమ్ । అత్యశేరతపరస్పరంధియః సత్త్వి
కాంసరపతేష్టసమ్పదః ॥ ౩౨ ॥ దక్షిణీయమధిగమ్యపక్షిశఃపక్షిపాపనమ్
ధద్విజవ్రజమ్ । దక్షిణఃక్షితిపతిర్వ్యశిశోబద్ధక్షిణాస్సపదిరాజసూయకీః ॥ ౩౩ ॥

సాదిదోషంనాగమత్ + గమేలుజే పుషాదిత్వాత్ స్థైరజ్ఞాదేశః ॥ అనపచా
రేహేతుమాహ ॥ అత్య సర్వంసాధనం సమపాది-సంపన్నం + పద్యతేకర్తృ
లుక్, చిణ్ లెపదఇతిచిణ్ ప్రత్యయః ॥ కర్తృణీవాసమాద్దితమిత్యర్థః, చిణ్ భా
వకర్తృణోరితి చిణ్ ప్రత్యయః సాధనసంపత్తిమేవ వ్యనక్తి సత్త్వం-యజ్ఞతంత్రం,
ఏమామస్తీతిసత్త్విణాం ఋత్విజాం ॥ ౩౨ ॥ సత్త్వమాచ్ఛాదనేయజ్ఞాత్యమరః ॥ ధియః
ఉత్తరం త్రరవ్రయోగవిజ్ఞానానితమక్తం ఆచతుర్థాత్కర్తృణోభిసమీక్ష్యేతేదంక
రిష్యామిచకరిష్యామితి, తథా నరపతే రాజ్ఞః, సంపదః-పదార్థః సమృద్ధయ
శ్చ, పరస్పరంఅత్యశేరత-అతిశయితవత్స, ఉభయోవ్యతిసమగ్రాత్యర్థః, జ్ఞా
నద్రవ్యేహి క్రియాసాధనే తత్సంపన్నస్య హతఃక్రియాపచారఇతిధావః, అత్రా
నపచారవాక్యాధఃస్య సాధనసంపత్తివాక్యాధః హేతుకత్వాత్, వాక్యాధః
హేతుకంకావ్యలింగం తచ్చ పరస్పరాతిశయక్రియారూపధర్మసామ్యగమ్యావ
మ్యకేవలప్రకృతధీనంపక్షాచరయా తుల్యయోగితయోజ్యేవితమిత్యనయోరంగాగి
భావేనసజ్గరః ॥ ౩౨ ॥—దక్షిణీయమితి ॥ అథానంతరం దక్షిణదేహార్యవాన్
॥ ౩౩ ॥ దక్షిణేనరణోదారావిత్సమరః ॥ క్షితిపతిః-రాజా, దక్షిణామర్హతీతిదక్షి
ణీయః దక్షిణాహః ॥ ౩౩ ॥ దక్షిణీయో దక్షిణాహాస్తత్రదక్షిణ్యిత్యపీత్యమ
రః + కడంగరదక్షిణాచ్చచెతిచ్చప్రత్యయః, తంపక్షైః సాద్ధిష్టితాయాః పా
వనం పావయితారం + పావయతేకర్తరిల్లుట్, ద్విజవ్రజం-ఋత్విగ్వగమి
త్యర్థః, పక్షిశః-పక్ష్యనుసారేణ, అధిగమ్య-(ప్రాప్య, సపది రాజసూ
యస్య దక్షిణః రాజసూయకీః-రాజసూయకాండోక్తాఇత్యర్థః + తస్యచదక్షి
ణాయజ్ఞాభ్యభ్యతిరక్తితస్యేకాదేశే, ట్థాణఇతిత్వాదీనాజీప్, దక్షిణః యజ్ఞే
దేయానిగోపారణ్యాదీని ॥ ౩౩ ॥ యజ్ఞదేయేతుదక్షిణేతివైజయంతీ ॥ అత్య దక్షి
ణాశబ్దః స్ఫుటార్థః రాజసూయకీరితిదక్షిణార్థః ఏవతకోవిధానాత్ వ్యశిశోణ
త్-విశ్రాణయత్స, వితీణవానిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ విశ్రాణంవితరణమిత్యమరః ॥
+ శ్రీణదానేఇతిధాతౌలుజేణాచఙ్ముపధాయాహ్రస్వః, వృత్త్యనుప్రా

వారిపూర్వమఖిలాసుసత్క్రియాలబ్ధశుద్ధిమథనానిబీజవత్ । భావివిభృతిఫలంమ
హద్విజక్షేత్రభూమిమనరాధిపోవవత్ ॥ ౩౪ ॥ కింనుచిత్రమధివెదిభూపతిర్దక్ష
యోద్విజగణానభూయత । రాజతఃపుపువిరెనిరెనసఃప్రాప్యతేపివిమలంపృతి
గృహమ్ ॥ ౩౫ ॥ సస్వహస్తకృతచిహ్నశాసనఃపాకశాసనసమానశాసనః । ఆ

సౌలజ్కారః ॥ ౩౩ ॥—వారీతి ॥ సరాధిపోరాజా, సత్క్రియాభిః-నిషేకా
దినంస్కారైః, కష్టణాదినంస్కారైశ్చ లబ్ధాశుద్ధిః నిర్వాషతాయాభిస్తాసు
అఖిలాసు ద్విజావవక్షేత్రభూమయః కేదారభూమయః తాసు ॥ ౩౪ ॥ క్షేత్రం-గే
శేపురదేశే-కేదారయోనిభార్యయారితివైజయంతీ ॥ భావి-భవిష్యత్, మహా
త్వలంస్వర్గాదికం ధాన్యాధికంచ విభృతి-విభ్రంతివిభ్రాణాసీత్సర్వః+ వాసపుం
సకస్యేతివికల్పాన్నమాగమప్రతిషేధః, ధనానిబీజవత్ బీజేస్తుల్యంవారిపూర్వ
ముదకదానపూర్వకమవవత్-ఉప్తహా, దత్తవానిత్యధః, అత్ర బీజవదిత్యు
పమా + తేనతుల్యమితితుల్యధేవతేర్విధానాత్, తథాప్యావాపక్రియాయో
గాల్ ద్విజక్షేత్రేతిరూపకసమాసోనాపమితసమాసః, కింతురూపకస్యాంగము
పమా తదుత్థాపితత్వాదితిసజ్కారః ॥ ౩౪ ॥—కిమితి ॥ భూపతిరధివెదివేద్యాం
మహావేచ్యామిత్యధః + విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః, ద్విజగణాన్సృత్విగ్గణాన్, ద
క్షయో-హషయో, దక్షిణాప్రతిగ్రహేణదక్షిణాదక్షిణాన్ కుర్వన్ ప్రతిగ్రా
హయన్నిత్యధః, తెదక్షంతదక్షిణాం ప్రతిగృహ్యేతిశ్చుతిదర్శనాత్, +దక్షనే
పుణ్యఇతిధాతౌణ్యంతాల్లటశ్శత్రాదేశః, అతవ నిష్ఠాతి దక్షతేచాపి నైపు
ణ్యే నిపుణేపిచేతిభట్టమల్లః ॥ అపూయత-పూతాభవదితియత్, కర్తకర్తరిలజ్,
తత్ కింనుచిత్రం దాతాపూతఇతచిత్రమిత్యధః, కింతు ప్రతిగ్రహితాపిపూ
తఇతిచిత్రమిత్యాహ, తెద్విజగణాఅపి నిరెనసోనిష్ఠాపాల్ రాజతోరాజ్ఞః+
పశ్చిమ్యాస్తసిల్, విమలం శుద్ధం ప్రతిగృహం ప్రాప్య పుష్పవిరే-పూతాబ
భూవుః, విశుద్ధావృ ప్రతిగ్రహఇత్యభ్యనుజ్ఞానాదితిభావః, అత్రాపిపూజాక
ర్తకర్తర్యేవలబ్, ప్రతిగ్రహితాపిశుద్ధఇతివిరోధః సవీవవాక్యాధీభూతశ్చిత్ర
త్వనిషేధపాతురితివిరోధవాక్యాధేవేతుకావ్యలింగయోరంగాంగిభావేనసం
కరః ॥ ౩౫ ॥—సఇతి ॥ పాకానామకోపిరాక్షసస్తన్యశాసనః శాసకోహస్తా
పాకశాసనః-ఇంద్రః, తేనసమానశాసనః-తుల్యాజ్ఞిత్యధః, సరాజా సవహ

శశాంకతపనాణవస్థితైర్విప్రసాదకృతభూయసీర్భువః ॥ ౩౬ ॥ శుద్ధమశ్శ్రుతివి
రోధిభిభృతంశాస్త్రముజ్జ్వలమవర్ణసంకరైః । పుస్తకైస్సమసాగణంముహూ

స్తేనకృతం విఖిలం విహ్నం స్వనామలెఖాదినాంధనయేమతాని శాసనానిశా
సనపత్రాణియన్యసః దత్తస్వహస్తలెఖాంతిశాసనస్సన్నిత్యథః, అశశాంక
తపనాణవస్థితేః శశాంకతపనాణవానాం స్థితిమభివ్యాప్య అకల్పమిత్యర్థః,
+ అభివిధావాత్, అజ్ఞర్యాదాభివిధ్యోరితివికల్పదసమాసః, భూయసీర్భు
వాదేయభూమిః విప్రసాత్-విప్రాధీనాః + దేయేత్రాః చెతిచకారాశ్చానిప్ర
త్యయః, అకృత-కృతవాత్, దత్తవానిత్యథః + కృష్ణోలుజితజ్జ్, ఉత్పేతిసిచః
కిత్వే, హ్రస్వాదంగాదితిసకారలూపాగుణాభావశ్చ, పాకశాసనసమానశాసన
ఇత్యుపమానుప్రాసయోస్సంస్కృతిః ॥ ౩౬ ॥ — ॥ శుద్ధమితి ॥ అసౌ నృపః
శుద్ధమాచారవూతం అన్యత్ర విభక్తిపరిణామేన శుద్ధైరకలజైః శ్శ్రుతివిరోధివే
దవిరుద్ధంభవతిత్యశ్శ్రుతివిరోధిశాస్త్రం విభృతం-అత్తనిధారయంతం సకలవైదిక
శాస్త్రాభిజ్ఞమిత్యథః, + నాభ్యస్తాచ్ఛతురితినుష్పత్రిశెధః, అన్యత్ర విప్రా-
అక్షరరూపేణ, శాస్త్రం విభృద్భిః ఉజ్జ్వలం వెషేణ బ్రహ్మవర్చసేనచ దేదీ
ప్యమానం అన్యత్ర పట్టనూత్రాదినా శోభమానైః ముహూఃవాద్యమానమయ
మేవంగుణైతి తత్త్వేరుచ్యమానం గణకైర్వావిలిఖ్యాయమసావితినామతః కీర్త్య
మానంఅన్యత్రవాచ్యమానైర్విజగణేన వ్యాఖ్యానయానైర్యర్థః+వచశ్చౌరా
దికాతౌర్తణిటశ్శాసనజాదేశః, సార్వధాతుకేయగితియోక్, ద్విజన్తనాంబ్రాహ్మణా
నాంగణం అవర్ణసజ్గురైరసంకీర్ణాక్షరైః, అన్యత్ర జాతినజ్గురహిశమితివిపరి
ణామః, పుస్తకైస్సమం పుస్తకస్తేశ్శాస్త్రే స్సహ, అశ్శౌతో దానకాలేప్రత్యే
కంద్రాహ్మణానాంగుణాగోష్ఠీశ్చ శ్శ్రుతివానిత్యర్థః, ముఖస్థవిద్యానామపి పుస్తక
ధారణం విద్యల్లక్షణత్వేనోక్తమిత్యుపోషః, అత్ర పుస్తకైస్సమం ద్విజగణంత
శ్శౌతోదితి సంబంధిభేదభిన్నయోఃశ్రవణయోరభేదాధ్యవసాయాత్, భేదే అభే
దరూపాతిశయోక్తిశ్చమత్కారిణీద్వయానాంప్రకృతత్వాత్, పుస్తకానీవద్విజా
నితివైవక్షికౌపమానౌపమేయభావపర్యవసాయిసీల్లేషసంకీర్ణా నహోక్తిరలంకా
రః * సహాభేదానన్వయాయత్యభవేదతిశయోక్తిః । కల్పితౌపమ్యవర్ణంతాసా
నహోక్తిరిశాష్యతైత్థతిలక్షణాత్ ॥ కెచిత్ పుస్తకైస్సమంవాచ్యమానమితియో

ర్వాచ్యమానమశృణోద్ద్విజన్తనాం || ౩౭ || తత్ప్రతీతమనసామపేయమాం ద్ర, ఘృమాహవనమగ్రిజన్తనామ్ | అతిథేయమనివారితాతిథిః కర్తుమాశ్రమగురుస్స నాశ్రమత్ || ౩౮ || మృగ్యమాణమపియద్ధురాసదంభూరిసారముపసీయ తిత్సవి యమ్ | ఆసతావసర కాంక్షిణీబహిస్తస్యరత్నముపదీకృతంసృపాః || ౩౯ || ఏక ఏవవసుయద్దదౌన్యవస్తత్సమావకమతిర్క్యతక్రతాః | శ్యాగశాలినితపస్సుతే

జయిత్వా పుస్తకేమ ద్విజగణాం లెఖ్యపావలిఖ్య వ్యాఖ్యానమానమితివ్యాచక్షతే, లైః పుస్తకేమ శాస్త్రభరణాసంభవాదవణానంకరైరితి స్లిష్టవిశేషణావగతశ్చైవప్రకృమభంగః, పుస్తకానాంవాచనకరణత్వాత్సహాధాశబ్దవైయర్థ్యముక్తనహాక్త్యలంకారభంగశశ్చైవత్యేనమాదయోదోషాదుస్తరాభివ్యలంబిస్తరేణ || ౩౭ ||—తదితి || అనివారితాః-అప్రత్యాఖ్యాతా, అతిథయోయేనసః ఆశ్రమానాం బహుచర్యాదీనాం, గురుర్నియంతా సరాజా ఆసమంతాజ్ఞహోత్యస్మిన్నిత్యాహవనం యాగః+జుహోతైరధికరణైబ్యుత్, తంద్రష్టుముపేయమామాగతానాం అతఏవ ప్రతీతమనసాం సతర్కదర్శనాల్ హృష్టచిత్తానాం అగ్రిజన్తనాం అతిథిమ సాధ్వాతిథేయమతిథిసత్కారం + పథ్యతిథిత్యాదినా ధర్మప్రత్యయః, కర్తుం నాశ్రమత్-నశ్శాంతః + శ్రామ్యతేపుషాదిత్వాల్లుజ్జీచేరజాదేశః అత్రానివారితాతిథిత్వస్య విశేషణగత్యా శ్రమనిషేధహేతుత్వాత్కావ్యలింగం సదనుప్రాసేనసంసృజ్యతే || ౩౮ ||—మృగ్యమాణమితి || యత్ రత్నం మృగ్యమాణం అన్విష్యమాణమపి దురాసదం-దుర్లభం, భూరిసారం-మహాసారం- ఉపదీకృతముపాయనీకృతం- మనసా తథానంకల్పితమిత్యర్థః || ౩౯ || ఉపాయనమువక్ర్యాహ్యముపహరస్తథోపదెత్సమరః || తద్రత్నం శ్రేష్ఠవస్తు || ౩౯ || రత్నం శ్రేష్ఠమణావతీతివిశ్వః || సృపాః స్వయముపసీయ తస్య రాజ్ఞః అవసర కాంక్షిణః సేవాసమయం ప్రతీక్షమాణాః బహిరాసతస్థితాఇత్యైశ్వర్యాతిశయోక్తిః, అత్ర రత్నైఉపదాత్వస్యారోప్యమాణస్య ప్రకృతాపయోగాత్పరిణామాలజ్కారః || ౩౯ ||—ఏక ఇతి || ఏకఏవనృపా యద్యనుధనందదౌ ఉపాయనత్వేనైతిభావః, తద్దనమేవ క్రతాఃసమావకం సమ్పూరకం, అతర్క్యత దక్షిణాదానాదినర్వృతమ్యయవర్యావృతయా తర్కితమిత్యర్థః, తపస్సులైధర్మపుత్రేత్యాగశాలినిసతి నగ్నపాథివధనాన్యపిక్షయం వ్యయంయేషుః, అత్రైకపాథివ

యయుర్సృష్టపాథివధనాన్యపిక్షయమ్ ॥ ౪౦ ॥ పీఠిరన్యదతతోభవత్తథా యేన
తత్ప్రియదిక్షిషవోస్సృపాః । స్పర్శితైరధికమాగమన్తుదం నాధివేత్తనిహితైరు
చాయనైః ॥ ౪౧ ॥ యంబఘున్యపిలఘూకృతాహితశ్శిష్యభూతమశిషత్సకర్తృణి

ధనస్య కృతుసమావక తాన్వసంబంధేపి సర్వపాథివధనానాంచ క్షయాసంబం
ధేపి తత్సంబంధోక్తైరతిశయోక్తిః, తయోశ్చ నాపేక్షత్వాత్సజాతీయసంకరః॥౪౦
పీఠిరితి॥దదతొదానంకుర్వతొస్య రాజ్ఞస్తథా తేనైవప్రకారేణ రాజోపాయ
నానామర్చితాత్కరణేనైవ పీఠిరభవడాసీత్ సతు కోశగృహార్పణనేతిభావః,
కుతః యేనప్రకారేణ తస్యరాజ్ఞః ప్రియం చిక్షిషవః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛతః +
మఘపిహిసమప్రభృతిత్వాద్వివీచియాసమాసః, సృపాః స్పర్శితైః అధిభ్యః ప్రతి
పాదితైః ॥ ౪౧ ॥ స్పర్శనంప్రతిపాదనమిత్యమరః ॥ ఉపాయనేనపహారైరధికంయ
థాతథా ముదమాగమత్-ప్రాప్తాః, తతైవ ప్రభుప్రీతిసిద్ధేఃసోపాయనానాం
సద్వినియోగలాభాచ్ఛేతిభావః, అధివెత్తవేత్తని నిహితైరుపాయనైర్దుదం నాగ
మత్ తదోక్తప్రయోజనాసిద్ధైరితిభావః, యేనైవరాజ్ఞాం మోదః స్వస్యద మ
హాధర్మలాభః తేనోపాయనానామధిసాత్కరణోదేవ రాజ్ఞః పీఠిరాసీత్,
సకోశగృహార్పణాదిత్యర్థః, అతఏవ దానసంగ్రహయోః ప్రసక్తాయాఃప్రీతేస్సం
గ్రహపరిహారేణ దానవన నియమనాత్పరిసంఖ్యాలంకారః ఏకస్యానేకత్యప్రా
ప్తావేకత్ర నియమనం పరిసంఖ్యతిలక్షణాత్, ఏతేన సర్వస్వదానంవ్యజ్యతేఇ
త్యలంకారేణవస్తుధ్వనిః ॥ ౪౧ ॥—యమితి ॥ లఘూకృతా-అల్పకృతాః అహి
తాః-శత్రవోయేనసః సరాజాశిష్యేణతుల్యం-శిష్యభూతం ॥ ౪౧ ॥ భూతంత్యూ
డాపిశాచాదా న్యాయ్యేసత్యోపమానయోరితివిశ్వః + సుఖ్యుపెలినిత్యసమా
సః ॥ యంస్యవం లఘున్యల్పేపికర్తృణి యజ్ఞీయపశురక్షణాదికర్తృణి అశిషత్-ఆ
జ్ఞాపితవాన్ + సర్తిశాస్త్రస్త్రిభ్యశ్చేతిస్థైరజాదేశః, శానఇదక్షహలారితికా
రః, అసౌకర్తకరోన్యవః అపరైస్తతానైస్యః సృపతిభిః సస్పృహం అహో స
మ్మానఇతిసాభిలాషం గౌరవేణ ధన్యోయమిత్యాదరేణ దదృశేతరాం-అతిశయే
నదృష్టః + దృశేకర్తృణివిచ్ఛ, తిజశ్చేతితరప్రృత్యయః, కిమెత్తిజన్యయథా
హామన్ద్రవ్యప్రకర్షేణఇత్యామ్ప్రత్యయః, తద్ధితశ్చాసర్వవిభక్తిరిత్యన్యయ
సంజ్ఞా, అత్ర కర్తకరస్య సృపపీఠిరన్యవకర్తృకవిశిష్టదర్శనకర్తృత్వాసంబంధే

సన్నప్తహంసృపతిభిన్నబ్రాహ్మణైశ్చైతరామసా ॥౪౨॥ ఆద్యకోలతు
లితాంప్రకంపనైఃకమ్పితాంముహురనీదృగాత్త్వని వాచిరోపితవతామునామహిం
రాజకాయవిషయావిభేజరే ॥ ౪౩ ॥ ఆగతాద్యవసనైశ్చేతనాసత్వసంపదవికా
రిమానసః । తత్రనాభవదసామహాహవే శాత్రవాదివపరాఙ్ముఖోధిః ॥ ౪౪॥

పినుబంధోక్తైరతిశయోక్తిః, తయా రాజ్ఞో నిరంకుశాజ్ఞత్వంవ్యజ్యత్యత్యలంకా
రేణపస్తుభ్యనిః ॥ ౪౨ ॥—ఆద్యేతి ॥ ఆద్యః కోలఃఆదివరాహః ॥ ౧ ॥ వరా
హానుగరోఘ్నుష్టిఃకోలఃపోత్తీరికిఃటిరిత్యమరః ॥ తైసతలితాం కల్పాదౌ ఉ
ద్భృతాం తథాపి ప్రకంపనైః-ప్రక్షోభకైర్నిరణ్యాక్షప్రముఖైః ముహుః కం
పితాం-క్షోభితాం, మహిం అనీదృగాత్త్వనిలనేకం రూపాయాంకేనాప్యకమ్పితా
యామస్థతితాయాంవాచిరోపితవతా-స్థాపితవతా॥స్థిరాధారారోపణేనస్థిరీకుర్వ
తైత్యథః, అమునారాజ్ఞా రాజకాయ-రాజ్ఞాంసమూహాయ +గోత్రాత్కైత్యా
దినాభుక్ప్రత్యయః, విషయాః-దేశాః ॥ ౧ ॥ నీవృజ్జనపదాదేశవిషయాతూ
పవర్తనమిత్యమరః ॥ విభేజరే అస్యామితి విభక్తాః ప్రాక్ విజయోద్భృతా
న్యాజ్ఞః పునః పదేషు స్థాపయామాసేత్యథః, అత్రాదివరాహోమహిముద్భృ
తవానేన అయంతు వాచైన నిరాతంకం స్థాపితవాంశ్చైతిఉపమానాదుపమేయ
స్యాధికవ్యకథనాద్యతిరేకాలంకారః ॥ ౪౩ ॥—ఆగతాదితి ॥ సత్వసంపదా-స
త్వగుణాధిక్యేన, బలాధిక్యేనచ, అవికారిమానసా లాభభయాభ్యామనుపప్లుత
చిత్తైత్యథః ॥ ౧ ॥ సత్వంగుణైశ్చాచాదౌ బలేద్రవ్యస్వభావయోరిత్యభ
యత్రాపివిశ్వః ॥ అసారాజా తత్రతస్మి ఆసమంతాల్ జహ్వత్యస్మిన్నిత్యా
హవాయాగః + ఋహిరవితిజహూతైర్వప్రత్యయే గుణావాదేశౌ అహూ
యంతైత్రవోస్మిన్నిత్యాహవాయుద్ధం+ఆజీయుద్వైశ్చిహ్వయితైరాజ్ఞేపూర్వా
దవప్రత్యయః సంప్రసారణంచ ॥ ౧ ॥ ఆహవన్సంగరయాగైతివిశ్వః ॥ సచ
మహా తస్మిన్నహాహవే వ్యవసితేన-నిశ్చితేన, ధనలాభం నిశ్చితవతా, అన్యత్ర
జయోమృత్యుర్వైతినిశ్చితవతైత్యథః, + వ్యవపూర్వాత్సవ్యతేనసర్వకాదప్యవి
వక్షితైర్కర్తృణిక్తైః, ప్రసిద్ధైరవివక్షాతఃకర్తృణోకమికాకియేతివచనాల్,
చేతనాఆగతాల్ చేతనాన్వయం నిశ్చిత్యాగతాదిత్యథః, అధిన్యాయాచకా
ల్, శత్రురేవశాత్రవః + స్వాధేణప్రత్యయోరాక్షసవత్, తస్మాదీన పరా

నైక్షతాధిసమసజ్జయాముహుర్యాచితస్తునచ కాలమాక్షిపత్ । నాదితాల్పమథ
సవ్యకత్తయద్దత్తమిష్టమపినాన్వశేతసః ॥ ౪౫ ॥ నిగుణోపి విముఖోనభూపతే
దానశౌండమనసఃపురోభవత్ । వమౌకస్య కిమపకృతోన్నైరముద్బదస్య

ఋణోనాభవత్ * ఆహవేషస్త్రిత్వం ప్రజానాంప్రవపాలనమ్ । శుశ్రూ
షాబ్రాహ్మణానాంచ రాజ్ఞాంశ్రేయసలంపరమితిమనుస్తథణాదితిభావః, శ్లేష
సంకీర్ణేయముపమా ॥ ౪౪ ॥ — నైక్షతేతి ॥ సరాజా అధిఃసం-యాచకం, ము
హురసజ్జయాఅనాదరేణ నైక్షత తర్హి కింబిలంబతేనెత్యాహ, యాచిరస్తు కా
లంచ నాక్షిపత్-నయాపయామాస, తర్హ్యల్పదః నేత్యాహ, అల్పమపినాదిత
-సదదా, కింతు యథాధికామమితిభావః + దదాకౌలుజితజ్, స్థాఘ్న
రిచ్ఛేతీకారః, ప్రాస్యాదంగాదితినలూపః, తర్హి వికత్తనః కిం నెత్యాహ సవ్య
కత్తయత్ ఆత్మశ్లాఘానచ కారకత్తశ్లాఘాయాంకించఇష్టం ప్రియమపిదత్తంచస్తు
నాన్వశేత-నానుతప్తవా-దత్తానుతాపస్యాతి ప్రత్యవాయపేతుత్వాదితిభావః
అత్రాధిసన్నిధానయాజ్ఞాదికారణసామగ్ధ్యం సత్సామవ్యవజ్ఞాచిలంబాది
కార్యానుత్పత్తైర్విశేషోక్తిరలంకారః * తత్సామగ్ధ్యమనుత్పత్తిర్విశేషోక్తిర్ని
గద్యతేఇతిలక్షణాత్ ॥ తయాచ దాతుస్సాత్వికత్వంవ్యజ్యతేఇత్యలంకారేణ వ
స్తుధ్యనిః ॥ ౪౫ ॥ — నిగుణఇతి ॥ దానశౌండమనసాదానమత్తచిత్తస్య బ
హుప్రదస్యేత్యర్థః ॥ ని ॥ సుస్వరదాన్యస్థూలలక్ష దానశౌండాబహుప్ర
దేమత్తైశౌంహౌత్కటక్షీమాఇతిచామరః ॥ భూపతేః పురోగ్రా నిగుణస్తపావి
ద్యాదిగుణహీనోపి విముఖోనిష్ఫలః నాభవత్ కింతు పూర్ణకామపీషాభూత్
భూరిదానై సర్వస్యాపి పాత్రీత్వాదితిభావః, అతపివ నాపాత్రవర్షితాదోషో
పి కదణాప్రవృత్తైరిత్యాశయేన దృష్టాంతమాహ ॥ వమౌకస్యేతి ॥ అపోజలా
ని + నలోకత్వాదినావష్టీప్రతిషేధః ॥ వమౌకస్య-వషణశీలస్య + లషపతే
త్వాదిదాణకర్షప్రత్యయే లఘూవధగుణః, కృతోన్నతైః-కృణోదయస్యాంబుద
స్య, అమ్బుదేనేత్యర్థః + కృత్వానాంకర్తరివేతిషష్ఠీ, ఊషః-క్షారమృత్తికా,
ని ॥ స్యాదూషఃక్షారమృత్తికేత్యమరః । తద్వత్ క్షేత్రీనూషరం ॥ ని ॥ ఊష
వానూషరోదానవప్యస్యలింగావిత్యమరః + ఊషసుషిముష్కమధోరఇతిరప్య
త్యయః ॥ పరిహార్యం త్యాజ్యంకింసపరిహార్యమిత్యర్థః॥అత్ర వర్జనభూపాలయో

పరిహార్యమాషరమ్ || ౪౬ || ప్రేమతస్యనగుణైషునాధికం నస్త వేదనగుణాంత
రంచసః | దిత్సయాతదపిపార్థివోర్దినం గుణ్యగుణ్యఇతినవ్యజ్గణత్ || ౪౭ || దు
ర్భనానుపదమేవకామతస్సన్వీంవనీభకజనైరిగచ్ఛతి | ప్రాధానాధానహితంత

ర్వాక్యభేదేన బింబప్రతిబింబతయా సమాసభర్తాభిధానాద్వష్టాంతాఅంకాగః ||

౪౬ || ప్రేమితి || తస్యరాజ్ఞోగుణైషు అధికం ప్రేమ నేతిన కింతవ్యస్త్యేవల్ల్య
ర్థః || సరాజాగుణాంతరంగుణవిశేషం; నవదస్తన-సవేత్తిస్తేతిస, కింతు వేదేవల్ల్య
థః + లట్ స్తేఇతిభూతాథేలట్, విదొలటొవేతిలటాదేశః, సమ్భవ్యని
షెధనివర్తనే ద్వాప్రతిషేధావితివామనః || సమ్భవితశ్చావిమర్శాదేవగుణ
ప్రీతిజ్ఞానయోర్నిషెధఇతిభావః || తదపి తథాపి పృథివ్యాఈశ్వరః పార్థివజ
+ సర్వభూమిపృథివీభావ్యమణిజ్ఞానిత్యిత్ ప్రత్యయః, 'దిత్సయా-దాతమిచ్ఛ
యా, సర్వగామిదానకాతుకేనేత్యథః + సనిమిమెత్వాదినాఇసాదేశః, అత్ర
లాపాభావసస్యేత్యభావ్యరూపః, అథి-నం-యాచకం, గుణీ-గుణవాన్, అగు
ణ్యోనగుణవానితి + యప్రకరణాన్వేభ్యపి దృశ్యేత్యతిగుణశబ్దాన్తత్సర్వ
యోయప్, నవ్యజ్గణత్-నగణయతిస్త, గుణప్రీయోపి-గుణజ్ఞోపి, దానశాం
డతయాథి-గతగుణావగుణా నగణయామానేత్యథః + గణతాన్చజి, ఈ
చగణిత్యభావ్యసస్యవికల్పాదీకారః, అత్ర గుణప్రీయత్వగుణజ్ఞత్వరూపకారణ
సామగ్యామపి గుణావగుణవిమర్శరూపకార్యానుత్పత్తైః, దిత్సయేత్సక్రనిమి
త్తావిశేషోక్తిః కారణసామగ్యాంకార్యానుత్పత్తిర్విశేషోక్తిరితిలక్షణాత్ || ౪౭ ||

దర్శనెతి || వనీపకజనే-అథిజనే, దర్శనానుపదం-రాజానలోకనానంతరమేవ,
ప్రాధానామకృత్వైవేత్యథః || ౫ || వనీపకో యాచనకో మాగణో
యాచకాథిసౌ | అన్వగన్వక్షమనుగెనుపదంక్లిబమవ్యయమితిచామరః || కా
మతాయథేచ్ఛం స్వంధనమధిగచ్ఛతి-లభమానేసతి, తదాదీయతామితి వచాదీ
యతామిత్యేతత్పదం ప్రాధానా-యాచ్ఛా, మహ్యందీయతామితి యాచ్ఛాస్తేవా
థస్తేనరహితం శూన్యంనల్ తదాఅతినజనై త్యాగ అభవల్-అవర్తత, మ
హ్యం దీయతామితి అథివాక్యాభావాదస్తే దీయతామితి దాతృవాక్యమేవా
న్వధామభూదిత్యథః, అథి-నామాగమనమేవ యాచనమితి వివేకినాంకియా
చ్ఛాదైన్యదర్శనచాపలనేతిభావః, అత్ర దీయతామితివచనః ప్రాధానాథానవర్జ
నైనాతినజనాధాతా కథనాదేకస్యానైకత్యప్రసక్తావకత్యనియమసాఖ్యాపరి

దాభవద్దీయతామితివచాతిసజ్జనై ॥ ౪౮ ॥ నానవాప్తవసునాథకామ్యతా
 నాచికిత్సితగదేనరోగితా । ఇచ్ఛతాశ్చిమనాశుషానచప్రత్యగామితదుపెయు
 మాసదః ॥ ౪౯ ॥ సావ్యదయస్సమనైకసంస్కృతప్రాకృతైరకృతపాత్రసంకరైః ॥
 భావశుద్ధిసహితైర్దుదంజనానాటకైరివబభారభోజనైః ॥ ౫౦ ॥ రక్షితారమితి త
 సంఖ్యా ॥ ౪౮ ॥ — నేతి ॥ అథకామ్యతా-అథమాత్మనఇచ్ఛతా, ధనార్చనా
 + కామ్యచైతికామ్యచప్రత్యయే సనాద్యంతలైవ ధాతుతావ్యల్లబ్ధశ్శత్రాదే
 శః, తత్పదః ఉపెయుషా-ప్రాప్తవతా పురుషేణ అనవాప్తవసునా-అలబ్ధధ
 నేన, ప్రత్యగామినస్యవర్తి ॥ రోగితా ఉపెయుషాఅచికిత్సితగదేన-అశమితరో
 గేణ ॥ ౫౦ ॥ రోగవ్యాధిగదామయాఇత్యవరః ॥ ప్రత్యగామి ॥ అశ్చితుం భోక్తుం
 ఇచ్ఛతా ఉపెయుషా అనాశుషాన అనశితేనాభుక్తవతేత్యథః + ఉపెయు
 వాసనాశాస్వినూచానశ్చేతికవసుప్రత్యయాంతానిపాతః । నప్రత్యగామికింతు
 సర్వైతాపి పూర్ణకామేనైవ ప్రత్యగామిత్యథః + గమేర్భావేలుచ్ఛ, అ
 త్రాధిరోగిక్షుధితానాం ప్రకృతానామైవ పూర్ణకామత్వసామ్యాద్ధమ్యా
 పమ్యత్వాత్కేవలప్రకృతవిషయా తుల్యయోగితా తథాచ యోయత్కామఆగ
 తః సతత్సర్వమేవాస్థాదలభతేతివ్యజ్యతై ॥ ౪౯ ॥ — సావ్యదయన్నితి ॥ అనెకా
 ని-బహూని, సంస్కృతాని హింగుమరీచాదినాకృతసంస్కారాణి ప్రాకృతాని
 ప్రకృతిసిద్ధాని సంసారంవినాసావీమాని చూతఫలాదీనిచయేషుతైః అన్యత్రా
 నెకా విదితౌ సంస్కృతప్రాకృతౌ భాషావిశేషాయేషుతైః అకృతః పాత్రా
 తాం భాజనానాం అన్యత్ర భూమికానాంచ సంకరోవ్యతికరోయేషుతైః భా
 వశుద్ధిః పదార్థానాం మృష్టతా అథవా భావశుద్ధిః గహ్వావిరహః తత్సహితైః
 అన్యత్ర భావాః స్థాయినారత్యాదయః లెషాశుద్ధిః సజాతీయవిబాతీయా తిర
 స్కృతరూపత్వం * సజాతీయైర్విజాతీయైరతిరస్కృతమూర్తిమా ॥ యావద్
 సంవర్తమానఃస్తాయీభావఉదాహృతఇతిలక్షణాల్ ॥ తత్సహితైర్భోజనైరభ్యవ
 హారైర్నాటకైరూపకవిశేషైరివ రసం మధురాదికం శృంగారాదికం సావ్యద
 యన్ననుభవజ్ఞానోభోక్తృజనః, సామాజికజనశ్చ, ముదమానందం బభార శ్చ
 పసంకీర్ణేయముపమా ॥ ౫౦ ॥ — రక్షితారమితి ॥ ఇతి-ఇత్థం, భూపతిర్మృధిష్టిరః
 తత్రకర్తృణి-రాజసూయాధ్వరై, దుష్టానాం దమనై-మర్దనై, క్షమం-సమర్థం, హ

త్యక్తః క్షిప్యన్యదుష్టదమనక్షమంహరిమ్! అక్షతానినిరవర్తయత్తదాదానహోమ
యజనానిభూషతిః ॥ ౫౦ ॥ ఏకవీపసుసప్తాపసున్వతాం శౌరిరిత్యభినయాదివో
చ్ఛుక్తైః । యూపమంగులిమివోదనీనమద్భుశ్చమాలతులితాంగులీయకం ॥ ౫౧ ॥
ఇత్తమత్యనితతక్రమేక్రతా పీక్ష్యధర్త మధధర్తజన్తనా । అఘదానమనుచోది
రిం రక్షితారం విఘ్నభస్మాస్త్రాతారం న్యస్య-నిధాయ, అక్షతాని అవిహతాని దా
నహోమయజనాని నిరవర్తయదన్వతిష్ఠత్, న్యకీయస్య ప్రవ్యస్యస్వత్వనివృత్త్యా
పరస్వత్వోత్పాదనం దానం దేవతోద్దేశేనాగ్నో హవిషః ప్రక్షేపోహోమః
హుతస్య దేవతోద్దేశేన వాఙ్మనసాభ్యాం నమమేతిత్యాగోయజనం అత్యోద్యుష్ట
దమనక్షమత్వస్య విశేషణగత్యా హరెః యజ్ఞరక్షాధికారన్యాసహేతుత్వాత్ప
దార్థహేతుకం కావ్యలింగమ్ ॥ ౫౧ ॥—ఏకఇతి ॥ సున్వతాం సోమాభిష
వంకుర్వతాం సోమయాజినామిత్యర్థః + సునోలైలటశ్శుక్రా దేశః, సుస
ఖా-సత్సహాయః, + నపూజనాదితి సమాసాంతప్రతిషేధః, ఏషశౌరిరెకవీపే
త్యభినయాదివ ఏకత్వమభినియేవ తదన్వయంజకచెష్టాంకృత్యైవేత్సు త్యైత్వా ॥ ౫౧ ॥
వ్యంజకాభినయానమావిత్యమరః ॥ భూదేవయజనభూమిః చమాలేన-యూప
కటకేన ॥ ౫౧ ॥ చమాలాయూపకటకఇత్యమరః ॥ తేన తులితం-తులీకృతం, న
మీకృతమిత్యర్థః + తులయితే తతు-రోతీతిన్యంతాత్కర్తృణి క్తః తదంగులీయ
కమూర్తికాయస్యతంతంగులీయకాయమానచమాలకమిత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ అంగులీ
యకమూర్తికెత్యమరః + జహ్వమూలాంగులేశ్చఇతిభవాభేచ్ఛప్రత్యయః ॥
ఉచ్చక్తరున్నతం యూపం-వశబంధనదారువిశేషం, అంగులీమివేత్సు త్యైత్వా ॥
ఉదనీనమత్-ఉన్నమితవతీ + నమెనౌచక్షిన్వత్కార్యం అత్ర సాపెక్షత్వా
దుపమోత్పైక్షయోస్సజ్కరః (యూపరూపముదనీనమద్భుజమితిపారెయూ
పః-వశబంధనదారువిశేషః, రూపంస్వరూపంయస్యతమిత్యర్థః) ॥ ౫౨ ॥ —
ఇత్తమితి ॥ ఇత్తం అత్యక్రతా వితతక్రమే-విస్తృతానుష్ఠానేనతి, అథానంతరం
ధర్తాద్యమాజ్ఞన్తయస్య తేనధర్తజన్తనా-ధర్తాత్తజేన, జన్తాదున్తరపదోబహువ్రీ
హిర్వ్యధికరణఇతివామనః ॥ ధర్తంపీక్ష్య-ధర్తశాస్త్రయనుస్మృత్యైత్యర్థః । అ
ఘదానం పూజాదానమనునదస్య పూజాముద్దిశ్యైత్యర్థః, నదస్యం సప్తద
శం కౌషీతకినస్సమామసంతితి శాస్త్రాల్ ॥ ౫౨ ॥ మూల్యేపూజావిధావఘ్నఇత్య

తావచస్సభ్యమభ్యధితశంతనోస్సుతః || ౫౩ || ఆత్మనైవగుణదోషకోవిదఃకించ
వేత్సికరణీయవస్తుషు | యత్తథాపినగుయాన్నపృచ్ఛసిత్వంక్రమాయమితి తత్ర
కారణమ్ || ౫౪ || స్నాత్కం గురుమభీష్టమృత్విజంసంయుజాదనహమేదిసీపతిం |
అఘభాజఇతికీర్తయంతిషట్ తేచత్రయ్యగవచాగతాస్సదః || ౫౫ ||

మరః || చూదితః కస్తేదేయమితివృష్టః శంతనోస్సుతాభీష్టః సభ్యునభాయాం
సాధు + సభాయాయత్తియప్రత్యయః || సచావాక్యమభ్యధిత-అభిహితవాక్
+ దధాతెలుజితే, ప్రాఘ్వాఠిచ్చేతికిత్వే హ్రస్వాదంగాదితీనకారలూపః,
వ్యత్త్యనుప్రాసః || ౫౩ ||—అథానగ్గణమాప్తైః భీష్మవచః ప్రపంచమేవన
ఫలందర్శయతి || ఆత్మనైతి || తత్రాత్మనాబహుమానకరణాత్ పీఠస్తత్రభవాక్
భీష్మోరాజానం తావదుత్సాహభావమేకేనాపజ్ఞాకయతి || వేత్తితి విరోజ్ఞాతా+
ఇగుపథలక్షణాకప్రత్యయః, ఓకసోవిద్యాప్రాసస్యవిదః కోవిదః + వృషాద
రారిత్యాదోకారలూపః, గుణదోషయోః కోవిదోవివేక్తాత్వం కరణీయవస్తు
షు-కర్తవ్యాభేద-ఆత్మనైవ-స్వయమేవ పరంపదేశానపేక్షయైవేత్యభావః ||
ప్రకృత్యాదిత్యాత్మతీయా కింనవేత్సి సర్వంజానాసీత్యభావః, తథాపి జ్ఞాత్వాపి
త్వం గుయాన్నపృచ్ఛసితి నకింతు పృచ్ఛస్యేవేతియత్, జ్ఞానప్రసక్తపృచ్ఛాని
షేధనివారణాయ సర్వోద్వయం, తత్ర గుర్వనుయోగే అయంక్రమఇతి ఏమాస
దాచారపరిపాటిఇతివీతదేవకారణం నత్వజ్ఞానమిత్యభావః, ఆత్మకర్తవ్యాభేద
ప్రశ్నస్య అజ్ఞానహేతుకత్వవారణేనాచారహేతుకత్వనియమనాత్పురోవీక్షల
క్షణః పరిసంఖ్యాలంకారః || ౫౪ ||—ఏవం రాజానముపజ్ఞాకృతప్రశ్నస్యోత్త
రమాహ || స్నాతకమితి || స్నాతకోగృహస్థవిశేషస్తంగురుం పిత్రాదికం అ
భీష్టమిష్టబంధుం ఋత్విజం-యాజకం, సంయుజ్యతేఇతినంయత్ నంబంధీ జా
మాత్రాదిః, తేనసహ మేదిసీపతిం-రాజానం, తంచమేదిసీపతించేత్యర్థః, షడ
తా అఘభాజః-పూజాహంఇతి + ఇతిశబ్దే నాభిహితత్వాన్నకర్తణీ ద్వితీ
యా యథాహవామసః || నిపాతేనాప్యభిహితకర్తణీ నకర్తవిభక్తిః, పరిగణన
స్య ప్రాయిత్యాదితి, కీర్తయంతి-కథయంతి, వృద్ధాఇతి శేషః, వచతే దూరఇ
త్యాహ || తేచషడపితే తవసదః సభాం యగవచాగతాః ప్రాప్తాః అత్ర
స్నాతకాదీనాం ప్రకృతానామేవాఘభాక్తవసాధర్మ్యాదాపమ్యావగమాత్తు

కౌభయంతిపరితః ప్రతాపినామంత్రశక్తివినివారితాపదః । త్వన్మఖం ముఖభువ
 స్పృహంతంభువౌధూభుజశ్చపరలోకజన్మవః ॥ ౫౬ ॥ ఆభజంతి గుణినఃపృథక్పృ
 థక్ పాథక్ సత్కృతిమకృత్రిమామమి । ఏకఏవగుణవత్తమోధవా పూజ్యిత్యస్య
 యమపీష్యతేవిధిః ॥ ౫౭ ॥ అత్రచైషసకలేపిభాతిమాం వ్రత్యశేషగుణబంధుర
 బ్యయోగితాభేదః ॥ ౫౫ ॥ —కౌభయంతితి ॥ కించ ప్రతాపయితుంశీలం యే
 షాంతే ప్రతాపినః-ప్రతాపనశీలాః, తీవ్రతపసః తాచ్ఛిల్లేణినిః, అన్యత్ర తే
 జస్వినిః ॥ ౫౬ ॥ సప్రతాపః ప్రభావశ్చయతైజఃకోశదండజమిత్యమరః + అత
 ఇనితనావితిఇని ప్రత్యయః, మంత్రశక్త్యా-వేదమహిమ్నా- అన్యత్ర విచార
 సామధ్యేన వినివారితాః ఆపదాదైవమానుషవిపత్తయోయైస్తే ॥ ౫౭ ॥ వేదభే
 దేగుప్తవాదే మంత్రఇత్యమరః ॥ పరలోకస్య-లోకాంతరస్య, శత్రుజనస్యచ
 జన్మవౌజయశీలాః, స్వయంభువౌబ్రహ్మణౌ ముఖభువౌముఖజాతాః, బ్రాహ్మ
 ణాః * బ్రాహ్మణోన్యముఖమాసీదితిశ్చ తైః ॥ భూభుజౌరాజానశ్చ, త్వన్మఖం-త
 వక్రతుం, పరితః కౌభయంతి-పరిమృంశంతి, సర్వేష్యత్రాగత్య వసంతీత్యర్థః ॥
 అత్ర బ్రాహ్మణానాం రాజ్ఞాంచ ప్రకృతానామేవ ప్రతాపితాద్విదిసాధర్మై
 శ్చాపమ్యవగమాత్తుల్యమోగితాభేదః సాధర్మ్యంతుశ్లేషనిబంధనమితిసంకరః ॥
 ౫౬ ॥ —ఆభజంతితి ॥ హేపాథక్-పృథాపుత్ర + తస్యేదమిత్యణప్రత్యయః
 సామాన్యస్య యోగ్యవిశేషవగ్యవసాననియమాదపత్యాథక్లాభః, అన్యథా స్త్రీ
 భ్యోధగితిథక్ స్యాత్, గుణినౌగుణాధ్య అమీపూర్వశ్లోకద్వయోక్తాః స్నాత
 కాదయః పృథక్పృథక్-ప్రత్యేకం, అకృత్రిమామకపటాం, సత్కృతిం-సత్కా
 రం, ఆభజంత్యహంతి సమమేషాం ప్రత్యేకం పూజాకార్యేత్యథా, అథ
 స్వాభిమతం పక్షాంతరమాహ ॥ అథవేతి ॥ అథవా గుణవత్తమోతిగుణవానేకేప
 వపూజ్యిత్యయమపివిధిః, శాస్త్రమనుషానంబేష్యతే వృద్ధైరితిశేషః, అత్ర
 స్నాతకాచీనాం పూజ్యత్యై గుణిత్యం విశేషణగత్యా హేతురితి కావ్యలింగభే
 దః, తదపేక్షయా గుణవత్తమత్యమేకస్తేవపూజ్యత్యై తదైవ హేతురితి కావ్య
 లింగాంతగమితిసజాతీయసంకరః ॥ ౫౭ ॥ —అత్ర కస్తథాసర్వోత్తరః పుమానస్తీ
 త్యాకాంతాయాం కొన్యోహరించినేత్యాహ ॥ అత్రేతి ॥ అత్రాస్త్రిన్యోసకలపి
 భూమిదేవా-బ్రాహ్మణాః, నరదేవారాజానస్తేషాం సంగమే-సమాగమే, బ్రా

హంతి । భూమి దేవసరదేవసంగమేపూర్వదెసరిపురహాణాంహరిః ॥ ౫౦ ॥

మర్త్యమాత్రమవధారయేద్భవాన్నైనమానమితదైత్యదానవమ్ । అంశఏవజనతాతపర్వినోవేధసఃప్రతిజనంకృతస్థితైః ॥ ౫౧ ॥ ధ్యేయమేకమపభేష్ఠితంధియస్తుత్యముత్రమమతీతవాక్పథం । ఆమనంతియముపాస్యమాదరాద్ధూరవర్తినః

హ్నాక్షత్రియసమవాయేఇత్యర్థః, అశేషగుణానాంబంధుః సుహృత్సర్వగుణాధ్యైత్యర్థః అసాధారణగుణమాహ ॥ పూర్వేతి ॥ పూర్వదేవాః-సురద్విషస్తేషాం రిపుహంతా ఏవహరిః కృష్ణః॥ అర్హణాం పూజాం అర్హతి ప్రాప్నోతి తిచ మాంప్రతి మామధిక్యత్య భాతి మమప్రతిభాతీత్యర్థః, అన్యేత్వనహా ఇత్యర్థాఃత్రిద్ధమితి భాషః ॥ అత్రహరావనేయమచ ప్రసక్తాయాః పూజాయాః హరావేన నియమనాత్పరిసంఖ్యాలంకారః * ఏకస్యవస్తునఃప్రాప్తావనేకత్రైకదాయదా । ఏకత్రనియమస్సాహిపరిసంఖ్యానిగద్యతఇతిలక్షణాత్ ॥ ౫౨॥—

ననేవస్తి బ్రాహ్మణక్షత్రియసమూహే కథమస్తేవ పూజ్యత్వమిత్యాశంక్యసర్వోత్తమత్వాదస్త్యేత్యాశయేన అనగ్రసమాప్తేరేనస్తాతి ॥ మర్త్యేత్యాది ॥ అనమితాః-ప్రహీవకృతాః, ద్వేత్యాః-దితిసుతాః, దానవాః దమసుతాశ్చ యేన తమేనంహరిం భవాన్ మర్త్యమాత్రం-మనుష్యమాత్రం, నావధారయేత్ నజానీయాత్ + శేషేప్రథమఇతి ప్రథమపురుషః॥కతః, ఏషఃకృష్ణః జనతాతి వతినః సర్వలోకాతీతస్య, ప్రతిజనం జనైజనే కృతాస్థితిః యేనతస్యసర్వభూతాంతర్యామిణఇత్యర్థః, వెధసః ప్రవరమాత్మనాంశః కలా అతానమర్త్యమాత్రమిత్యర్థః, అతఏవ వాక్యాథవేతకంకావ్యలింగం ॥ ౫౩॥— పునరన్యస్యామానుషత్వమేవవ్యనక్తి ॥ ధ్యేయమితి ॥ యోగినోనారదాదయః, ఏకమద్వితీయం ఉత్తమం-సర్వోత్తమం యమేనంధ్యేయం ధ్యాతవ్యం, ఏకార్థగోచరాధీధారాధ్యానంతదహామిత్యర్థః, తథాపి ధియోజ్ఞానస్యావధే అమాగేశ్ఠీతం తదగోచరమిత్యర్థః + పద్మోవిభాషేతిసమాసాంతః, అవధంనఖుంసకమితిసమంసకత్వం ఆమనంతి-కథయంతి + పాఘ్నాద్వైత్యాదినామ్నూథాలోర్తనాదేశః, స్తుత్యం-స్తోతుమహం, తథాపి అతీతా వాక్పథో వాచాంపంథాయేనతం అవాఙ్మనసగోచరమిత్యర్థః, యతోవాచానివర్తంతఇత్యాదిశ్రుతిః ఆమనంతి అదరాదాస్థయా ఉపాస్యం-సేవ్యంతథాపిలతీవాత్సంతంలతీవేతినిపాతశ్చ

వయోగినః || ౬౦ || పద్మధూరితిసృజణజగద్రజస్సత్వమచ్యుతఇతిస్థితిసంయతా |
సంహరణహరణతిశ్రితస్తమఃతైర్గ్రహమేషభజతితిభిగుణైః || ౬౧ || సర్వవేది
సమనాదిమాస్థితంచహినామనుజఘృక్షయావపుః | క్లేశకర్తృఫలభోగవజ్జితం

ముదాయోత్సంతాథేవ్యయం దూరవర్తనం ఆమనంతి యమేనమచింత్యరూప
మామనంతి తమేనం మర్త్యమాత్రం నావధారయేదితిపూర్వేణాస్వయః || అ
త్రాధీవిషయత్వావాఙ్మనసగోచరత్వదూరవర్తిత్వాదీనాం ధేయత్వస్తుత్యత్వా
పాన్యత్వైస్సహవిరోధస్య హారెచింత్యమహిమత్వేనసమాధానాద్విరోధాభా
సౌలంకారః || ౬౦ ||—సమ హరిహరహిరణ్యగర్భాస్త్రయోదేవాః సర్వోత్త
రమహిమానస్సంతితత్వాన్యనజానీమఃఇత్యతఆహ ||పద్మధూరితి|| ఏషహరిరజః
రజోగుణం శ్రితః-జగత్ సృజణ పద్మభూః బ్రహ్మైతి సత్త్వం-సత్త్వగుణం, శ్రితః-
జగత్ స్థితిసంయతా-స్తావయతా, అచ్యుతావిష్ణురితి తమస్తమోగుణంశ్రితః జగ
త్ సంహరణహరణతి తిభిగుణైః సత్త్వరజస్తమోభిః తైర్గ్రహం-తైర్గ్రహిణ్యం,
భజతి + ద్విత్వోఽశ్చముఖితివిధాథేధముఞ్ ప్రత్యయః || అస్తేనవ గుణభి
న్నాస్తాస్తిసోపిమూర్తయఇత్యయమేన సర్వోపాన్యఇతిభావః, అత్ర సత్వాది
గుణయోగస్య సృష్ట్యాదిక్రియాయోగస్యచ విశేషణకత్యాతైర్గ్రహిణ్యపాతుత్వా
త్పదార్థహేతుకం కావ్యలింగమలంకారః || ౬౧ ||—తహిం కీదృగస్య న్న
రూపం కుతావా మానుషవిగ్రహసంబంధఇత్యపేక్షాయాముఖయం నిరూపయ
న్నాహ || సర్వేతి || అముంకృష్టం సర్వవేదినం-నిత్యసర్వజ్ఞమిత్యర్థః; అతవ
వానాదిమాదిరహితం అనాదినిధనమిత్యర్థః తథాపి దేహినాం-ప్రాణినాం,
అనుజఘృక్షయా-అనుగ్రహితుమిచ్ఛయా, మాభారావతరణార్థమిత్యర్థః +
గ్రహేన్సన్నంతాత్ స్త్రియామప్రత్యయోటాట్, వపురాస్థితం మానుషవిగ్ర
హమాశ్రితవలం సతు కర్తారబ్ధశరీరభాజమిత్యర్థః, అతవ క్లేశకర్తృఫలభోగ
వజ్జితం క్లేశాః-పంచక్లేశాః, అవిద్యాస్త్రితారాగద్వేషాభినివేశాఖ్యాః కర్తాణి
పుణ్యపాపాని లేషాంఫల సుఖదుఃఖతయోః భూగోనుభవస్తేనక్లేశైశ్చ వజ్జి
తం తైరసంస్పృష్టమిత్యర్థః ఈశ్వరం ఈశ్వరసంశబ్ధితం పుంవిశేషం క్షేత్రజ్ఞ
విలక్షణం పురుషవిశేషం పరమపురుషం విదుర్విదంతి సంతతశ్చిశేషః + విదో
లబోవతి యుజానాదేశః, అత్ర అకర్తారబ్ధశరీరత్వాన్నిత్యజ్ఞానత్వాదివిరోధ

పుంవిశేషమముమీశ్వరంవిదుః || ౬౨ || భక్తిమంతఇహభక్తవత్సలై సంతతస్తర
 ణరీణకల్పహః | యా నినిర్వహణమస్యసంస్మృతిక్లేశనాటకవిడంబనావిధేః || ౬౩ ||
 గ్రామ్యభావమవహంతుమిచ్ఛవోయోగమాగపతితేనచేతసా | దుగ్ధమేకమ
 పునర్నిష్పత్తయేయంవిశంతివశినంముముక్షవః || ౬౪ || ఆదితామజననాయదేహి
 నామంతతాంచదధతేనపాయినే | బిభృతేభునమధస్సదాభవబ్రహ్మణోప్యవరితి
 సమాధానాద్విరోధాభాసోలంకారః, తేషామేవ గుణానాం విశేషణగత్యాపుం
 విశేషపేతుత్వాత్కాచ్యలింగమితిసంకరః || ౬౨ ||—ఏవం హారేస్సవిరూపం
 నిరూప్య తదుపాసనాఫలంయగ్తనాహ || భక్తిమంతఇతి || భక్తవత్సల-భక్తప్రి
 యే, ఇహస్తికాహరా భక్తిమంతానురాగవంతాజనాః పూజ్యేష్వనురాగభ
 క్తిరిత్యుపదేశః || సంతతస్తరణైవ-నిరంతరధ్యానేన, రీణకల్పహఃక్షీణపాపాన్స
 త్తః + రీగతిరేషణయోః లావదిభ్యఇతినిష్ఠానత్వం అస్యఅనుభూయమానస్యసం
 స్మృతిక్లేశః సంసారదుఃఖం తదేవ నాటకంరూపకం తస్యవిడంబనా అభినయః
 ప్రేవవిధిప్రస్య నిర్వహణం సమాప్తీయాంతిముచ్యంతేఇత్యర్థః తమేవంవిద్వా
 నమృతఇహభవతీతిశ్చరేతిభావః || ౬౩ ||—గ్రామ్యేతి || గ్రామేభవాః గ్రా
 మ్యాః ప్రాకృతాః మూఢాఇతియావత్ + గ్రామాద్యఖణావితియప్రత్యయః
 తేషాంభావస్తం అవహంతుం మోక్షమిచ్ఛసః ఇచ్ఛంతః ముముక్షవో మోక్షార్థి
 నః అపునర్నిష్పత్తయే పునరాన్వత్త్యభావాయ మోక్షాయేత్యర్థః, దుఃఖనగ
 మ్యతే ఇతిదుగ్ధం-దుష్ప్రాపం, ఏకమద్వితీయం వశినం స్వతంత్రయంహరిం
 యోగమాగపతితేన-ధ్యానమాగేనివిష్టేన || ౬౪ || యోగస్సన్నహనోపాయధ్యా
 నసంగతియక్తిష్టిత్వమరః || చేతసా విశంతి-ధ్యాయంతీత్యర్థః, యం విశంతి
 ఇహభక్తిమంతఃఇతిపూర్వేణాన్వయః || ౬౪ ||—అథ భక్త్యద్రేకాన్నమన్క
 రోతి || ఆదితామితి || దేహీనాం-ప్రాణీనాం, ఆదితాం-కారణతాం, అంతయ
 త్యంతంకరోతితి అంతానాశపేతుః + తత్కరోతీతిన్యంతాదంతయలైపచాద్య
 చ్, తస్యభావః తత్తామంతతాంచదధతే, యతోవాఇమానిభూతానిజాయంతఇ
 తిశ్చితేః, స్వయమజననాయ-జన్మరహితాయ, అపాయోస్యాస్తీత్యపాయీ సన
 భవతీత్యనపాయీ తస్మే అనపాయినే-నాశరహితాయచ కాలతోపరిచ్ఛిన్నాయే
 త్యర్థః, దేశతోపితథేత్యాహ || సదాఅధఃపాతాలే భువంబిభృతేహర్షరూపే

ప్రతేనమః ॥ ౬౫ ॥ కేవలదధతికర్తృవాచినఃప్రత్యయానిహనజాతుకర్తృణి । ధా-
తసస్సజతిసంహృశాస్తయఃస్తాతిరత్రవిపరీతకారకః ॥ ౬౬ ॥ పూర్వమేషకిలస్స
ప్రవాసపస్తాసుపీద్యమనివార్యమాదధౌ । తచ్చకారణమథూద్ధిరణ్ణయంబ్రహ్మణో

ణదధతే- అథచ తదైవ బ్రహ్మణో బ్రహ్మలోకస్యావృషరితిష్ఠతే సర్వవ్యాపిన
ఇత్యర్థః, తస్మై హరయేఇతి శేషః, నమః-నమస్కారః+నమస్సన్వీస్తీత్యాదినా
చతుర్థి, అత్ర హరేరనాదినిధనత్వేన తద్వతఃపురుషాంతరాదాధిక్యవణనా
ద్యవృత్తిరేకాలంకారః ॥ ౬౫ ॥ — కేవలమితి ॥ సృజతిశ్చ సంహచశాస్తిశ్చ సృజ
తినంహృశాస్తయః సృజవిసగే, హృజ్హరణ, సంహార్యయగ శాసులనుశి
ష్టాఇత్యేతేత్రయ ఇత్యర్థః, ఇక్ శిపాచాతునిదేశ ఇతివచనాదేవనిదేశ శః॥
ధాతవః భూవాదయోధాతవ ఇత్యుక్తలక్షణాః శబ్దవిశేషాః ఇహస్త్రిభగవతి విష
యే కేవలమన్యయోగవ్యవచ్ఛిన్నంయథాతథాకర్తృవాచినః కర్తృకారకవాచ
కాక్ ప్రత్యయాక్ తిష్ఠజాదీదధతి తదంతావన భవంతీత్యర్థః, జాతు-కదా
చిదపి, కర్తృణి ప్రత్యయాన్కర్తృధావిహితాన్యగాదీన్నదధతి సతదంతాభవంతీ
త్యర్థః సర్వకర్తృత్వాత్సర్వనియంతృత్వాచ్చ సృజతి సృష్టాసంహరతిసంహరా
శాస్తి శాసితేత్యాదిభిః కర్తృత్వేనైవ నిదిశ్యతే నకదాచిత్సృజ్యతే సంహ్ర
యితే శిష్యతే ఇత్యాదిభిః కర్తృత్వేన అనాదినిధనత్వాదనియమ్యత్వాచ్చేతిభావః ।
కించ అత్రభగవతిస్తాతిః + ఘ్నజ్ఞస్తూతావితీధాతుః ॥ విపరీతంకారకంయస్సనః
విపరీతకారకః స్తూయతే స్తుత్యిత్వాదికర్తృప్రత్యయాంతవనభవతి, నతు కదా
చిత్ స్తాతిస్తూతాఇత్యాదికర్తృప్రత్యయాలతఃనకలలాక్షేకస్తుత్యస్యతస్యస్తుత్వాం
తరాధావాదిత్యర్థః, అత్రశబ్దానాం కర్తృకర్తృప్రత్యయవిధినిషేధద్వారా భం
గ్యంతరేణ సర్వకర్తృత్వసర్వోపాసృత్యాదినూత్తాథా బోధపరత్వాత్సాక్ష్యా
ఖ్యాగుణః * అంతస్సంజల్పరూపత్వం శబ్దానాంసౌత్త్యముచ్యత ఇతిలక్షణాత్,
అత్ర భగవతః సృష్ట్యాదికర్తృత్వకర్తృత్వభయప్రాప్తావేకతైరివ నియమనా
త్పరిసంఖ్యా, తత్ర నజాతుకర్తృణితిశబ్దాదేవకర్తృత్వనిషేధాదితరనివృత్తిశ్చాబ్ధీస్తు
తా కర్తృత్వనివృత్తిరాధీతిభదవ్యయసంసగః, అనయాచభగవతః పురుషా
న్తరాదాధిక్యప్రతీతేర్వృత్తిరేకశ్చ ప్రతీయిత ఇత్యలంకారణాలంకారధ్వనిః॥ ౬౬

స్వజడసావిదంజగత్ || ౬౭ || మత్కుణావివపురాపరిష్టవౌసింధునాధశయనే ని
మేదుషః | గచ్ఛతస్త్వమధుకైటభౌవిభౌర్యస్యనైద్రోసుఖవిఘ్నతాంక్షణమౌఽ౬౮
శ్రోత్రమాగ౯సుఖగానకౌవిదబ్రీహ్తాపట్టరణగృముజ్జ్వలమ్ | త్రిముఖేందునవి.

పూర్వమితి || ఏషహరిః పూర్వ-ప్రథమంతవః స్పష్టవాణకీల కిరేన్ద్రైతిష్యా,
తాస్యపు అనివాద్యం దుర్వారం వీర్యం రెతః || ౧ || శుక్లః తెజోరతసీదవీజ
వీర్యేంద్రియాణిచేత్యమః || అదధావాహితవాణలద్వీర్యంతుహిరణ్యన్యస్వణా
న్య వికారః హిరణ్మయం + దాండినాయనహస్తిసాయనేత్యాదినానిపాతః, బ్ర
హ్మణశ్చతుర్భుజస్య కారణమథూత్ బ్రహ్మాండం జాతమిత్యథః, అసౌ తదుత్ప
న్నోబ్రహ్మ ఇదంజగదస్పజత్ సర్వస్యాపి ప్రపంచస్యామేవ మూలకా ఽణ
మితిభావః, అత్రమనుః * అవవనసజాదౌ తాసు వీర్యమపాన్యజత్ | త
దండమథవద్దైమంసహస్రాంశుసమప్రభమ్ || తస్మిన్జజ్జ్నేన్ద్రయంబ్రహ్మసర్వలౌ
కపితామహాఞ్చితి || అత్ర వీర్యమనివార్యమితిన్యత్తస్యప్రాణః || ౬౭ || — అ
క్షైనం త్రిభిర్విశిష్టి || మత్కుణావివేత్వాదినా || పురా-పూర్వం, పరిష్టవౌచ
ఞ్చలౌ, ముహూరిత స్తతశ్చరంతావిత్సథః || ౧ || చంచలంతరళంచైవ పారిష్టవవతి
ష్టవేఞ్చత్యమః || మధుకైటభావసురవిశేషౌ మత్కుణౌ సుప్రాస్యక్పాయినౌమ
లాద్భవా కీటవిశేషౌ తావివేత్వపమా సింధునాధః-సరిత్పతిః, సవీవశయనం త
త్ర నిమేదుషోనిషణ్ణస్య సముద్రశాయినఞ్చిత్యథః, + భాషాయాఽసదవసక్రౌంచ
ఞ్చితి సదేవితః కన్వసురాదేశః, విభౌః ప్రభౌః యస్య హరేః క్షణం నిద్రా
యాస్సంబంధితతలగతంవా నైద్ర్యం యత్సుఖం తస్య విఘ్నతాం విఘాతకతాం
గచ్ఛతః స్తగతౌ తాదృశావపి మహాసుకౌ మత్కుణవత్ క్షణమాత్రేణైవ
ప్రహస్తావితి భగవతః ప్రభావాతిశయోక్తిః ఏషాంత్రయోగాం పూర్వేణాన్వ
యః || ౬౮ || — శ్రోత్రైతి || శ్రోత్రమాగ౯స్య సుఖం-సుఖకరం యదాసంత
స్యకౌవిదోభిజ్ఞః || కౌవిదోవ్యాఖ్యాతః సచాసౌబ్రహ్మచరవీషపట్టరణోభ్యంగః సః
గర్భాంతర్వీతీయస్యశత్ || ౧ || గర్భానివరకంతస్స ఇతిశబ్దాణామౌడజ్జ్వలం-
నిర్మలం యస్యహరేర్నాభిరేవ సరసీకాసారః || ౧ || కాసారస్పరసీసరఞ్చిత్యమః ||
తస్యాం సరోరుహం వర్షం, శ్రియోముఖమేవందు స్తస్య నవిధే-సమీపేషికౌ
ఞ్చిత్యితివిరోధః, సచముఖస్యేందుత్వరూపణాయత్త్రైత్యవయోరంగాంగభావేనస

ధేవికోభతేయస్యనాభిసరసీసరోరుహమ్ || ౬౯ || సత్యవృత్తమపిమాయినంజగ
ద్వృద్ధమపుచితనిద్రమభకమ్|జన్త బిభ్రతమజననంబుధాయంపురాణపురుషం
ప్రచక్షతే || ౭౦ || స్కంధధూననవిసారి కెనరక్షిప్తసాగరమహాప్లవామయం | ఉ
ద్భృతామిషముహూర్తమైక్షతస్థూలనాసికవపుర్విసుంధరామ్ || ౭౧ || దివ్యకెస
రివపుస్సురద్విషోదేవలబ్ధశమమాయుధైరపి | దుర్నివారణకండుకోమలైర్వక్షు

జ్జురక్షి || ౬౯ ||—సత్యేతి || యంహరిం సత్యవృత్తం-అకపటచరితమపి మాయినం-మాయావినం, కపటవృత్తిమితివిరోధః మాయానామశక్తిః తద్వంతమి
త్యవిరోధః పీహ్యదిత్వాదినిద్రాప్రత్యయః జగద్వృద్ధం సర్వలోకపితామహత్వాల్
స్థవిరమపి || ౭౦ || ప్రవయాఃస్థవిరోవృద్ధాత్యమరః || ఉచితనిద్రం-పరిచితయోగ
నిద్రం, అర్భకం-డింభం, * వటస్యవత్రస్యపుటేశయానం బాలంముకుందం మన
సాస్త్రరామీత్యాగమవచనాదితిభావః||౭౧|| వోతఃపాకోద్భవోడింభభాత్యమరః || న
బాయితభత్యజాజన్తరహితః + అన్యేభ్యోపిదృశ్యతభిజనేడప్రత్యయః, తమ
పి జన్త బిభ్రతం కార్యవశాత్ కృష్ణాదిజన్తభాజమిత్యర్థః, నవం అతిరమణీ
యత్వాన్నిత్యాభినవం తథాపి పురాణం ప్రాచీనమనాదించ పురుషం ప్రచక్ష
తేబుధాఇతిప్రతివాక్యం సంబధ్యతే అపిర్విరోధేనచసర్వత్ర హరేరచింత్యమహి
మత్వేనాభాస్యతభివిరోధాభానచతుష్టయసంస్పృష్టిః|| ౭౦||—అథ షోడశభిర
వతారాన్ వణయిష్యన్ వరాహవతారం తావదేకేనాహ || సుంధేతి || స్థూ
లనాసికవపుర్వరాహమూర్తిరయంహరిః స్కంధస్య కంధరాయాః ధూనన-క
మ్నన-విసారిభిరుత్పత్తిభిః కేసరైః సటాభిః క్షిప్రావకీణః సాగరస్యమహా
ప్లవోమహాపూరిః, యస్యాస్తాం జలాపసారేణ ప్రకాశితామిత్యర్థః, పసుంధ
రాం భువం, ముహూర్తం-క్షణమాత్రం || ముహూర్తమల్పకాలేపీతిశబ్దాణాం||
ఉద్భృతాంతినావృతత్వాత్సాగరాదుత్క్షిప్తామివవక్షత-పిక్షితవానిత్యుత్ప్రేక్షా
+ ఈక్షలైర్జ, ఆడబాదీనామిత్యాట్; అటశ్చైతివృద్ధిః || ౭౧ || — దావ్య
భ్యాం సృసింహవతారమాహ || దివ్యేతి || దివ్యకెసరివపుర్వివ్యసింహమూర్తిరే
షహారిరాయుధైర్వజ్రాదిభిరపి నైవలబ్ధశమప్రాప్తశాంతిదుర్నివారాదుజ్జ
యారణకండుః యుద్ధకండుః యస్యతత్ రణవ్యసనీత్యర్థః, + గొక్త్రియో
మవసజ్జనస్యేతిస్మానన్వి || సురద్విషోహరణ్యకశిపౌర్వక్షః కోమలైర్నఖైః నిర

ఏషనిరదారయన్నతైః ॥ ౭౨ ॥ వారిధేరివక రాగ్రపీచిభిర్దిష్టతంగజముఖాన్యభి
ఘ్నతః । యస్యచారునఖశుక్తయస్ఫునరస్తాకికప్రకరగర్భతాండధుః ॥ ౭౩ ॥ దీ
ప్తినిజితవిరోచనాదయం గాంవిరోచనసుతాదభీష్మతః । అత్తధూరవరజాఖల
ప్రజస్సన్విర్భతైరవరజత్వమాయయా ॥ ౭౪ ॥ కింక్రమిష్యతి కిలైషవామనా

దారయత్-అభినత్, వజ్రాద్యభేద్యస్య కోమలనఖవిదార్యత్వం భగవత్ప్రభా
వాదితివిరోధాభాసాలంకారః ॥ ౭౨ ॥—వారిధేరితి ॥ కరాగ్రాణి వీచయఇవ
తుప్రవమితసమాసః, వారిధేరివేతిలింగాత్, తాభిః కరాగ్రపీచిభిర్దిగంతవిశ్వాం
తాభిరితిభావః, అతఏవ దిష్టతంగజానాం ముఖాన్యభిఘ్నతారోషాతిరెకాల్
ప్రహరతాయస్యస్పృహమూర్తహారేర్వారిధేరివచారవోనఖాః శుక్తయఇవ
చారునఖశుక్తయః, పూర్వవచుపమితసమాసః, స్ఫురస్తాకికప్రకరం దిగజకంభ
సంభూతముక్తావ్రాతగర్భంతగతాయాసంతాసాం భావస్తత్తాతాండధుః,
ఏషనిరదారయదితి పూర్వేణాన్వయః, ఏతేన సరహరికోగ్రధన్య మహాసురోపిన
పర్యాప్తం లక్ష్యమితివ్యజ్ఞతఇతి వస్తునావస్తుధ్వనిః ఉపమాలంకారః ॥ ౭౩ ॥—
అథ చతుర్భుర్వామనావతారమాహ ॥ దీప్తిత్యాది ॥ అత్తనా భవతీతి అత్తధూః
స్వయమ్భూరపి అవరజాశ్చరమజాలజలాః ప్రజాజనాయన్యసోపి సర్వజ్ఞేస్తోపీ
త్యథః అయంహరిః దీప్తినిజితవిరోచనాత్-తేజావిజితమార్జుడాత్, విరో
చనః-ప్రహ్లాదపుత్రః, ॥ ౭౪ ॥ విరోచనార్కేదహనే చంద్రేప్రహ్లాదనందనే ఇ
తుభయత్రాపివిశ్వః ॥ తస్యసుతాద్భుతగాం భువంఅభీష్మతః-ప్రాప్తంప్ర
త్యాహర్తుమిచ్ఛతః, + ఆవృత్తేస్సంస్మంతాల్లటశ్శత్రాదేశః, అప్జ్జబృధామీ
దిత్యాకారస్యేకాః, అత్ర లూపోభ్యాసస్యేత్యభ్యాసలోపః, న్వర్పతేః స్వక
పతేరింద్రస్య + అహరాదీనాంపశ్యాదిమాపసంఖ్యానమితిరేఖాదేశః, అవరజ
త్వమనుజత్వం ఆయయా బలివిధ్వంసనాథమితిశేషః ॥ లూకానుగ్రహాధిభా
కింసకుర్వంతీతిభావః, అత్రాజత్యావరజత్వయోరెకత్రసామానాధికరణ్య విరో
ధో భగవత్ప్రభావాదాభాసీకృతఇతి విరోధాభాసాలంకారః ॥ ౭౪ ॥—కిమి
తి ॥ ఏషవామనః ఖర్వః ॥ ౭౫ ॥ ఖర్వోహ్యస్వశ్చవామనఇత్యమరః ॥ కింక్రమి
ష్యతి కియదాక్రమిష్యతి, ఇత్థం అనేనప్రకారేణ దానవా యావన్నాహాసకా
తాపత్ తతఃప్రాగవలంఘితైతిక్యాంతైర్కృతశశిమండలై యేనసోస్యహరఃకృ

యావదిత్యేమహానన్నదానవాః । తావదప్యనమమానభస్థలంఘితార్కశశిమండ
లఃక్రమః ॥ ౭౫ ॥ గచ్ఛతాపిగగనాగ్రముచ్చతైర్యస్యభూధరగరియసాంఘ్రి
ణా । క్రాంతకంధరఇవాబలాబలిస్సర్వగభర్తురగమత్సుబంధతామ్ ॥ ౭౬ ॥
క్రామతాస్యదదృశుర్దివౌకసోమాగమూరుమశినీలమాయతమ్ । వ్యోమ్నిదివ్యస
రిదంబుపద్ధతిస్పర్థయేవయమునౌఘముద్భితమ్ ॥ ౭౭ ॥ యస్యకించిదపకర్తుమక్ష
మఃకాయనిగ్రహగృహీతవిగ్రహః । కాంతవక్త్రనదృశాకృతింకృతీరాహురిం

మః పాదవిక్షేపఃనభస్థలప మహాయథానమాతి తథావవృధఇత్యథః, అత్రా
ధారాన్నభస్థలాదాధేయస్య క్రమస్యాధిక్యకథనాదధికాలంకారభేదః, అశ్రేయా
శ్రేయిణోరనానురూప్యమధికమితిలక్షణాత్ ॥ ౭౫ ॥ — గచ్ఛతేతి ॥ గగనా
గ్రిం-గగనోపరిభాగం గచ్ఛతాపీత్యపిర్విరోధే, భూధరపద్ధరియసేతుప్రమా, య
స్యవామనస్యాచ్చతైరున్నతేనాంఘ్రిణా క్రాంతకంధరః అవష్టబ్ధకంఠఇవాబలా
దుర్బలః బలిరైవరోచనః స్వగభర్తురింద్రస్య సుఖేన బధ్యతేఇతి సుబంధః +
తోషదిత్యాదినాఖల్పప్రత్యయః, తత్తామగమల్ గురుద్రవ్యావష్టబ్ధకంఠోహిసుఖే
నబధ్యతేఇతిభావః + సలోకేత్యాదినా కృత్యోగలక్షణాయావవ షష్ట్యా నిషే
ధాత్వస్వగభర్తురితి శైషేషస్థి, అత్ర క్రాంతకంధరఇత్యుత్ప్రేక్షాయాభూధరగరి
యసేతుప్రమా సాపేక్షత్వాత్సంకరః, విరోధేన త్వ(న)పక్షితత్వాత్సంస్కృష్టిః॥
౭౬ ॥ — క్రామతేతి ॥ క్రామతః పాదంవిక్షిపతోస్యసంబంధినం దూరమా
యతం అశినీలం భృంగశ్యామం, ఉరుం నక్షిదివౌకసోదేవాః వ్యోమ్నిదివ్యసరి
తోమూదాకిన్యా అంబుపద్ధత్యా జలప్రవాహేణ స్పర్థయా ఉద్భితమూర్ధ్వతః
ప్రవృత్తాయమునౌఘం- యమునాప్రవాహమివదదృశుర్దిత్యుత్ప్రేక్షేయముపమా
సంకీర్ణా ॥ ౭౭ ॥ — అవతారాంతరమాహ ॥ యస్యేతి ॥ కాయనిగ్రహణా
మృతవిభాగకాలే శిరశ్చేదేన గృహీతః విగ్రహోయోనసః బద్ధవైరిః కృతికుశలా
రాహుర్యస్యహరేః కించిదపకర్తుమక్షమస్సక్, కాంతం రమ్యం యదవక్త్రం
హరిముఖం తేనసవృణీ ఆకృతిర్యస్యతం తత్సుహృదమిత్యథః, ఇందుంఅధునాపి
బాధతే-పీడయతి, ఉపరాగమిషేణేతిభావః, అత్ర సాక్షాత్ప్రతిపక్షహరినిగ్రహ
శక్త్యా రాహోస్తదియేందునిగ్రహోక్త్యా ప్రత్యనీకాలంకారః, తథాచ సూత్రం
ప్రతిపక్షతిరస్కారాశక్తౌ తదీయతిరస్కారః ప్రత్యనీకమితి ॥ ౭౮ ॥ — ॥

దుమధునాపిబాధతే || ౭౮ || సంప్రదాయవిగమాదుపెయ్యుషీరేషనాశమవినాశ
విగ్రహః | స్మర్తుమప్రతిహతస్మృతిస్మృతిర్దత్తధిత్వభవదత్తిగోత్రజః || ౭౯ ||
రెణుకాతనయతాముపాగతస్మాతితప్రచురపత్రసంహతి | లూనభూరిభుజశా
ఖముట్టుతచ్చాయమజ్ఞానవసంవృధాదయం || ౮౦ || ఏషదాశరధిభూయమేత్వ
దత్తాప్రేయావతారమాహ || సంప్రదాయేతి || అవినాశవిగ్రహో-అనపాయన్వరూపః
అతపవాప్రతిహతాస్మృతిః స్మరణశక్తిర్యస్యస ఏషహరిః సంప్రదాయఉపదేశపర
మ్పరా తస్యవిగమాదపాయాన్నాశం కాలదోషాదధ్యయనవిచ్ఛేదముపేయ
షీః ప్రాప్తాః + ఉగితశ్చైతిజీవ, శుశ్రీరేవదా || ౧ || శ్రుతిస్త్రీవేదఆత్మా
యశ్చత్వమరః || స్మర్తుం శ్రుతినంప్రదాయం ప్రవర్తయితుమిత్యధః, దత్తశతి
ఖ్యాతశ్చిశేషః, అత్రిగోత్రే జాతాత్రిగోత్రజాభవత్, దత్తాప్రేయాభూదిత్వ
ధః, అత్రానపాయిత్యస్మృత్యప్రతిఘాతయోర్విశేషణగత్యా శ్రుతిస్మృతిహే
తుత్వాక్యా కావ్యలింగమ్ || ౭౯ ||—పరశురామవతారమాహ || రెణుకేతి ||
అయంహరిః రెణుకాతనయతాం-పరశురామత్వముపాగతస్సృక్, అజ్ఞానః-కా
ర్తపీర్యాజ్ఞానః, * అజ్ఞానఃకరుభేషాథే కార్తపీర్యమయూరయోరిత్యనేకార్థ
త్వేపి రైణుకేయవిరోధాన్నిశ్చయః || తదుక్తంహరియోగినా * సయోగోవిప్ర
యోగశ్చ సాహచర్యంవిరోధితా | అథఃప్రకరణంలింగంశబ్దసాన్యస్యచన్నిధిః ||
సామధ్యమాచితిదేశః కాలావ్యక్తిస్వరాదయః | శబ్దాధాన్యానవచ్ఛేదే విశే
షస్మృతిహేతవశతి || సవనవసం తల్శాతితాచ్ఛిన్నా ప్రచురా-ప్రభూతా,
పత్రిసంహతిర్వాహనసమూహః పణసంఘాతశ్చయస్యతల్ || ౧ || పత్రిసంహ
చ్ఛాహనేషణశతివిశ్వః || లూనాః-చ్ఛిన్నాః, భూరయః ప్రచురా భుజావ
వశాఖాయస్యతల్ ఉట్టుతా ఛాయా కాంతిరనాతపశ్చయస్యతత్తథావ్యధాల్,
విహితవాక్ + దధాతేలుజి, గాతిస్థేత్వాదినాసిచౌలుక్, || ౧ || ఛాయాసూ
ర్యప్రియాకాంతిః ప్రతిబింబమచాతపశ్చయస్యతత్తథావ్యధాల్,
యవయావకంవ్యక్తం; తచ్చచ్చాయేతి పత్రితిచ క్లేషప్రతిభోత్థాపితా భేదాతిశ
యోక్త్యనుప్రాణితమితిసంకరః || ౮౦ ||—రామావతారమాహ || ఏషశతి ||
కించేతిజాధః, రక్షితప్రజః ఏషహరిః దశరథస్యాపత్యంపుమాదాశరథీ రా
మః + అతశ్చ, తస్యభావః దాశరథిభూయంరామత్వం + భువోభావేతికన్య

చధ్వంసితోద్ధతదశాననామపి । రాక్షసీమృతరక్షిత ప్రజస్తేజసానికవిభీషణాం
పురిమ్ ॥ ౮౦ ॥ ని ప్రహంతుమమరేశవిద్విషామధితస్స వ్యయమథన్వయంఘ
పా । సంప్రతిశ్రయతిపుత్రతామయం కశ్యపస్య వసుదేవరూపిణః ॥ ౮౧ ॥
తాతనోదధివిలోడనం ప్రతి త్వద్విదినాద్యవయముత్సహామహే । యస్సురైరితి
సురాఘవల్లభోవల్లవైశ్చజగదేజగత్పతిః ॥ ౮౩ ॥ నాత్తగంధమవధూయ శత్రు
ప్, ఏత్య-ప్రాప్య, ధ్వంసితోహతఉద్ధౌద్భౌద్భౌదశాననా రావణో యస్యాం
తామపి రాక్షసీం రక్షస్సంబంధినింపురిం లంకాం తెజసా స్వవీర్యేణ అధికవి
భీషణాం-అత్యంతభీషణాం, అకృతేతివిరోధః భయహేతోరుద్ధతస్య రావణస్య
ధ్వంసనాత్ అధికోమహావిభీషణో రావణానుజాయస్యాం తామిత్యవిరోధః
అతపవ విరోధాభాసోలంకారః ॥ ౮౦ ॥—అథ పంచభిఃవ్రకృతం కృష్ణావతా
రమాహ ॥ నిశ్చితి ॥ అథరామావతారానంతరం, అయంహరిః అమరేశవిద్విషాం
నిప్రహంతుం చైద్యాదీక ఇంద్రశత్రూహంతుమిత్యర్థః + జాసినిప్రహణ
నాటకాధపిషాం హింసాయామితికర్తృణీధస్తీ స్వయంఘవా-బ్రహ్మణా, స్వయ
మాత్తనైవాధిత్య-ప్రాధితస్సక, సంప్రశిదానీం వసుదేవరూపిణోవసుదే
వమూర్తిభాజః, కశ్యపస్య-కశ్యపప్రజాపతేః, పుత్రతాంవ్రజతి కృష్ణరూపేణైతి
భావః, అత్ర స్వయమ్భూప్రాథనాయావిశేషణకత్యా వసుదేవపుత్రతాప్రా
ప్తిపాతుత్వాత్పదార్థపాతుకం కావ్యలింగమ్ ॥ ౮౧ ॥—తాతేతి ॥ సురా
ఘవల్లభః-సురగణప్రియః, జగత్పతిర్యహరిః సురైర్దైవైర్వల్లవైర్నౌపైశ్చపాతా
తజనక నేతిపదచ్ఛేదే ఉదధివిలోడనం-సముద్రమథనంప్రతి, నొఇతిపదచ్ఛేదేద
ధివిలోడనం దధిమథనంచప్రతి త్వద్విదినా-తాంవిహయేత్యర్థః+పుథగ్వివేత్యాది
నావికల్పాత్పంచమీ, అద్యవయం నొత్సహామహే-నక్షమామహేఇతి జగదేగ
దితః అత్ర హరిమహిమవణానాంగత్వేన సురాణాం వల్లవానాంచ ప్రకృ
తానామేవ నొదధీతిశబ్దశ్లేషమూలాభేదాధ్యససాయలబ్ధదధ్యదధివిలోడనాక్ష
మత్వకర్తృసామ్యాగ్గమ్యావమ్యత్వాత్తుల్యయోగితాభేదః తేనచ హరైర్దధిమథనక
ల్పముదధిమథనమపీతవస్తువ్యజ్యతఇత్యలంకారేణ వస్తుధ్వనిః॥ ౮౩ ॥—నాత్తగ
ధనితి॥ కింకెతిచార్థః యోహరిః శత్రుభిరవధూయాభిభూయ నాత్తగంధమ

భిశ్చాయయాచశమితామరశ్రమం । యోభిమానమివస్య త్రవిద్విషఃపారిజాత
ముదమూలయద్దినః ॥ ౨౪ ॥ యంసమేత్యచలలాటలెఖయాబిభ్రతస్సపది శంభువి
భ్రమం । చండమారుతమివప్రదీపవచ్చేదిపస్యనిరవాద్విలోచనం ॥ ౨౫ ॥ యఃకో
లతాంవల్లవతాంచబిభ్రద్దంష్ట్రాముడస్యాశుభుజూచగుర్విం । మగ్నస్యతోయావ
దిదుస్తరాయాంగోమండలస్యాద్ధరణంచకార ॥ ౨౬ ॥ ధన్వోసి యస్యహరిరెష
నాఘాతసౌరభం అనభిభూతంచ ॥ ౨౭ ॥ ఆత్మగంధోభిభూతస్సాన్వదిత్యమరః ॥
నశభస్య నశబ్దస్య సుప్నుపెతిసమానః, ఛాయయా-అనాతపేన, పాలనేనా
॥ ఛాయాస్యాదాతపాభావప్రతిబింబార్కయోపితోః । పాలనోత్కృతయోః
కాంతిసచ్చాభావక్రిమస్తృతేతివిశ్లేషః ॥ శమితామరశ్రమం-నివారితసురభద్రం
పారిజాతం వృత్రవిద్విషః శక్తిస్యాభిమానమహంకారమివదిషఃస్వగౌడుదమూ
లయత్-ఉన్నూలిరవానితి పారిజాతహరణోక్తిః, శ్లిష్టవిశేషణేయముపమేతి కేచి
త్, క్లేషవేత్స్యన్యే ॥ ౨౪ ॥ —యమితి ॥ కించేతిచాధః, లలాటమేవ లేఖా
తయా లలాటలెఖయా-లలాటదేశేన శమ్భోర్విభ్రమం సౌందర్యం బిభ్రతః లలా
టే లోచనవతఇత్యధః, చెదిపస్య-శిశుపాలస్య, లూచనం తృతీయనెత్రం క
ర్తు యుహరించండమారుతమివ సమేత్య ప్రదీపవత్-ప్రదీపేనతుల్యం + తే
నతుల్యమితివతిప్రత్యయః, నిరవాల్-నిర్వాతిన్త, నష్టమిత్యధః, నిర్పూర్వా
ద్వాధాతోఒక్షే నిరవాపలాచనమితికాన్వదిత్కృతపారఃవాలైః ప్రక్రియావి
రోధాదావ్న్నైరేసంగతాథ్వాత్వాదితి, అనైకేవేయముపమా ॥ ౨౫ ॥ —యఇ
తి ॥ యోహరిః కోలతాం-వరాహత్వం ॥ ౨౬ ॥ వరాహస్సుకరోఘృష్టిః కోలః
పోత్రీకిరికిటిరిత్యమరః ॥ నల్లవతాం-గోపాలత్వంచ బిభ్రత్ అశు గుర్విం దం
ష్ట్రాం భుజాంచ యథాసంఖ్యమితిధావః, ఉదస్యాద్విమ్యదుస్తరాయాంతాయా
వది జలసంకటే పడిత్య సముద్రకృతాయాం అన్యత్ర వక్షకృతాయామితివిషె
కః, మగ్నస్య గోమండలస్య భూగోళకస్య ధేనుబృందస్యచోద్ధరణం నిస్తాగం
చకార అత్ర కోలత్వనల్లవత్ప్రయోః ప్రకృతీయోరెవ శ్లేషమూలాభేదాధ్యవసా
యేన గోమండలాద్ధరణస్య బింబప్రతిబింబభావేన దంష్ట్రాభుజోద్భవనస్య
చ సామ్యాదౌపమ్యగమ్యతాయాం తుల్యయోగితాసతీ యథాసంఖ్యన సంకీర్ణ
త్వే ఇంద్రవజ్రావృతమ్ * స్వాదింద్రవజ్రాయదితౌజగఃఇతిలక్షణాల్ ॥ ౨౬ ॥

సమక్షవన దూరాదపిక్రతుమయజ్వభిరిజ్వలైయః ! దత్వాఘ్నమత్రభవలైఘ్నవ
సేమయావత్సంసారమండలమవాప్నుహిసాఘవాదమ్ || ౨౭ || భీష్మోక్తంతదివ
చోనిశమ్యసమ్యక్ సామ్రాజ్యశ్రియమధిగచ్ఛతాస్మపేణ | దత్తైఘ్నేమహతి మ
హిభృతాంపురొపి త్రైలోక్యేమఘభిదభూదనఘ్నవచ || ౨౮ || ***

ఏవంచేవం స్తుత్వానంతరకర్తవ్యమువదిశతి||ధన్యాసీతి||ధనంలభ్యాధన్యఃపుణ్యవాన
సి || ౨ || సుకృతీపుణ్యవాఢధన్యఃకర్తవ్యమరః + ధనగణంలభ్యేతియత్ప్రత్యయః, ఈ
తః యస్యతే ఏవమరః సమక్షవన-అక్షస్సమిపేవన పురతపవేత్సధః, ధీతః
శేషః సమిపాథేవ్యయాభావః + అవ్యయాభావేశరత్నప్రభృతిభ్యఃకర్తవ్యమసాం
తః అతపన తృతీయాసప్తమ్యోర్బహులమితిసప్తమ్యఅమభావః, నన్వత్ర శోవి
శేషస్త్రాహ||యోహరిమాఢరాదపి పరోక్షేపి క్రతుమ-యాగేమ,యజ్వభి
రిధివదిష్టనద్భిః || ౨ || యజ్ఞాతువిధినెష్టవానిత్యమరః + సుయజ్ఞాన్వినితి
జ్వినిప్రత్యయః,ఇజ్యతే పూజ్యతే సలె ప్రత్యక్షఃకర్తవ్యధన్యస్తవ్వినిధః, ప
లితమాహ || అశ్రభవలై పూజ్యానైత్యధః, పూజ్యస్త్రభవనత్రభవానిఃసజ్జ
నః+ ఇతిరాభ్యోపి దృశ్యతేఇతి సార్వవిభక్తికస్త్రప్రత్యయః, సుపుషేతి
సమాసః, అఘ్నం పూజాదత్వా యావత్సంసారమండలంవర్తతే తావదితిశేషః
ఘ్నవనేమ సాధ్యితివాదశ్శబ్దః తంసాఘవాదం సాఘసమాఖ్యాం అవాప్నుహి ల
భసేత్యర్థః, అత్ర రాజ్ఞోధన్యతాయాయస్యేత్వాదివాక్యార్థసౌతకత్నాల్ వా
క్యార్థసౌతుకం రావ్యలింగమలంకారః, వసంతతిలకావృత్తమ్ || ౨౭ || భీ
ష్మేతి || ౨ || యేనేష్టంరాజసూయేన మండలస్యేత్వరత్నయః | శాస్త్రీయశాజ్ఞయా
రాజ్ఞస్ససమాడిత్యమరః || సమాజ్ఞాభావసాసమాజ్ఞం తదేవక్రిస్తాఃశ్రియంతా
ధిగచ్ఛతా-భజతా, నృపేణ-యధిష్ఠిరేణ, ఇతి-ఇత్తం, భీష్మోక్తం తద్వచః సమ్యక్
నిశమ్య-కుత్వా, మహిభృతాం-రాజ్ఞాం; పురొగ్రే మహతి అఘ్నే పూజా
యాం దత్తేపి మఘభిద్ధరిః త్రయోలాకాస్తే త్రైలోక్యం చతుర్వణాదిత్వాత్సా
క్షేష్యజ్ఞప్రత్యయః, తత్ర త్రైలోక్య అనఘ్నవినపూజారహితవభూదితి
విరోధః, అమూల్యవభూదిత్యవిరోధః || ౨ || మూల్యే పూజావిధానఘ్నః
త్యభయత్రాప్యమరః || అత్రాఘ్నయోరభేదాధ్యవసాయాద్విరోధః, తదన
ధ్యవసాయాదవిరోధఇతివిరోధాభాసోలంకారః || ప్రహషిణీపృత్తం || ౨౮ ||

ఇతిశ్రీమ ఘృతౌ శ్రీపదాంకేశిశుపాలవధే మహాకావ్యే-రాజనూయే
కృష్ణార్థదానంనామ చతుర్దశస్సర్గః.

—అథ పశ్చిమదశసంగే ప్రారమ్భః—

అథతత్ర పాండుతనయేనసదసివిహితంమధుద్విషః । మానమసహతనచైవ
తిశవరవృద్ధిమత్సరిమనోహిమానినాం ॥ ౧ ॥ పురవివశాజ్ఞేణిసవైరమథపునరముః
తదర్చయా । మన్యరభజదవగాఢతరస్సమదోషకాలభవదేహిసంజ్వరః ॥ ౨ ॥ అ
భితర్జయన్నివసమస్తనృపగణమసావకంపయత్ । లోలమకుటమణిర్క్తిశ్చనైరశస్త్రైః

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపా రావారపారీణశ్రీమహాపాద్యాయ కొలచలు

మల్లి నాథసూరివిరచితే శిశుపాలవధాఖ్యమహాకావ్యవ్యాఖ్యానై సర్వం

క మాఖ్యానే శ్రీకృష్ణార్థదానంనామ చతుర్దశస్సర్గః

అథేతి ॥ అథ హరివ్రాజానంతరం, చేదిపతిః-శిశుపాలః, తత్ర సదసి-సభా
యాం, పాండుతనయేన-యుధిష్ఠిరేణ, విహితంమధుద్విషోహ-రేమానఃసూజాం
నాసహత ఈర్ష్యాంచకారెత్యథః, * పరోత్కర్షాక్షమేర్ష్యాస్యాద్వార్థ
నాన్తస్యతోపిచేతిలక్షణాత్ ; తథాహి మానినామహంతారిణాం, మనః పర
వృద్ధిషు మత్సరిహి మత్సరవద్దివరశుభద్వేషిభిర్విత్యథః, సామాన్యనవిశేషణ
మథానయాపౌఢాంతరన్యాసః, అస్మిన్సంగే ఉద్గ్రతావృత్తం * సజమాదిమెన
లఘుకౌచనసజగురుకైరధోగ్ధతా । త్ర్యంభిగతభవజలాగయతాన్సజసాజశౌచర
మవకతకవతేదిలక్షణాత్ । ౧ ॥—పురఇతి ॥ పురః-పూర్వమేవ, శాజ్ఞేణి న
వైరు-సక్రోధమముంచైద్యం అథపునః-అతఃపరం, తదర్చయా-హరివ్రాజయా, అ
వగాఢతరోనివిడతరోమన్యః-కోరోదౌదృశసస్య, స్థాయీభావఇతిభావః, దా
హిసంశరీరిణం, సమా మిలితౌ దోషః అపథ్యసేవాకాలః కర్తృవిపాకశ్చయస్య
సజ్వరఇవాభజత్, ఉపమాలంకారః ॥ ౨ ॥—అథాష్టభిరస్య శాస్త్రార్థకో
భనేష్టాః ప్రపంచయతి ॥ అభీత్యాది ॥ అసౌచైద్యః సమస్తనృపగణమభితర్జయ
న్నివెత్యుత్పైతౌ + తజభత్సనేఇతిధాలోశ్చరాదికన్యానుదాతైతైస్స
న్యాత్తనేపదవిధేఃచక్షిణాదేశస్య ఖ్యాతిః స్థానివద్భావానాదరేణ పునశ్చేత్
రణసామధ్యేనానిత్యత్వజ్ఞానసాత్పరస్తేపదం, (కేచిత్తు ఖ్యాతిశ్చేత్తస్యస్యభయప
దార్థ్యాచారితార్థైస్సజ్ఞావకతాస్సంభవసి అనుదాతైస్సప్రయుక్తమాత్త నేపదమ

ప్రకంపితజగత్త్రయంశిరః || ౩ || సవమనుషాశుభునశుర్దువిగలదురుగండమండలః | స్వేదజలకణకరాశకరోవ్యరుచత్ప్రభిన్నఇవకుంజరస్త్రిధా || ౪ || సనికామఘర్మితమభీష్టమధునదవహూతరాజకః | క్షిప్తబహులజలబిందువపుఃప్రలయా | ణవౌత్తితేఇవాదిహూకః || ౫ || క్షణమాశ్లిషద్ధుటితశ్చేలశిఖగకఠినాంసమండలః

విత్త్యం చక్షిజోజీత్కరణాత్ జ్ఞాపకాదిత్యాహుః) అతపవతర్జయతే భర్త్యాయతే తర్జయతిత్యపిచద్యశ్చతేకవిష్వీతిభట్టమల్లః, అశనైరతిమాత్రం ప్రకంపితం జగత్త్రయం యేనతత్ త్రైలోక్యభీషణం శిరః శనైలోలాశ్చటామకుటమణిరశ్చయోయస్త్రికర్తృణితద్యథాతథా అకంపయత్ కోధాతిరేకాదితిధావః || ౩ || స ఇతి || రుషా-రోషేణాశునమత్-ముంచత్, ఘనేన-సాంద్రేణ, ఘరైణకోధోష్ణా విగలత్ స్రవదురుమహత్ గండమండలంయస్యసః సిద్ధిద్యత్కవాలఇత్యథః, స్వేదజలకణైః-స్వేదబిందుభిః, కదాలకరోదంతురహస్తః, సచైద్యః త్రిధా నెత్రకపాలమాస్తదేతైః ప్రభిన్నఃమదస్యాపి-మత్తః||ని||సగ్నఃప్రభిన్నోమత్తస్సాన్యదితివైజయంతీ || కుంజరఇవవ్యరుచత్-రురుచే + ద్యదోభ్యలుజీతివికల్పాల్ పరస్తేపదం, ఏతేన స్వేదాఖ్యః సాత్వికభావఉక్తః, ఉపమాలుంకారః||౪|| స ఇతి || రాజ్ఞాంసమూహోరాజకం + గోత్రాత్రైత్యాదిసామ్యజ్ఞప్రత్యయః, తదవహూతమభిహూతంయేనసతథోక్తః, సచైద్యో నికామం ఘర్మితం సంజాతఘర్మముద్యాతస్వేదమిత్యథః || ౫ || ఘర్మసాన్యవాతపెగ్గీష్టేష్టస్వేదాంభసౌరపీతివిశ్వః + తారకాదిత్యాదితచ్ప్రత్యయః, వపుః ప్రలయే అణవస్తస్తాదుత్థితః ఆదిహూకరఇవ క్షిప్తాః పెరితాః బహులాః సాంద్రాజలబిందువాయస్త్రిన్కర్తృణితద్యథాతథా అభీష్టమత్యంతమధునత్ కోధాద్ధువతిష్క్ + ఘావిఘానఇతిధానాస్తాదాదికాల్లజ్జే, అత్రాపి స్వేదః సాత్వికవీర్యోక్తః ఉపమాలుంకారః || ౫ || —క్షణమితి || ఘటితం-సుసంహితం, యచ్చైచ్చలశిఖరుతదవత్కఠినం అంసమండలంయస్యసః అసౌ చైద్యః ఉపహితావగాహితా ఆరోపితేత్యథః ||

విధూతిః కంపోయస్త్రికాతం అధికమత్యంతం అవధూనితాస్వేనకంపితా సమస్తావంసత్ సభాయేనతం స్తంభంక్షణంతిష్ఠత్-శ్లిష్టవాత్, అంసేనాహతవానిత్యర్థః అతపవకఠినాంసమండలమితివిశేషణంచ+పుషాదిత్యాత్ స్థైరజ్ఞాదేశః, ఆలింగనార్థత్యైవతు, శ్లిషలలింగవఇతికాన్యదేశస్యైత్, కోధాంధాఃకిమాద్ధత్యంనకుర్వంతితిధావః, అత్రాంసకానిసస్య విశేషణగత్యా స్తంభాశ్లిషహేతుత్వాత్కావ్య

స్తంభముపహితవిధూతిమసావధికావధూనితనమస్తనంసదం || ౬ || కనకాంగద
 ద్యుతిభిరస్యగమితమరుదత్పితం గతాం | కోధమయశిఖిఖిపటలైః పరితఃపరిత
 మివబాహుమండలం || ౭ || కృతసన్నిధానమితస్యపునరపి తృతీయచక్షుషా |
 కూరమజనికుటిలభృగురుభృకుటికర్కరితలలాటమధనం || ౮ || అతిరక్తభావ
 ముపగమ్యకృతమతిరముష్యసాహసే | దృష్టిరగణితభయాసిలతామవలంబితైస్తన
 మయాసఖిమివ || ౯ || కరకుట్టతేననిజమూరుమురుతరంగాత్కరకటాశం | తస్యస్తచప

లింగం శైలశిఖరౌపమయాసంకీర్త్యతే || ౬ || —కనకేతి || కనకస్యాంగదమోః
 కెయూరయోః, ద్యుతిభిః-పితం గతాం. పింగలవణతాం, గమితం-ప్రాపితమి
 తి తద్గుణాలంకారః, అన్యచైద్యస్య బాహుమండలం కోధమయశిఖిఖిపట
 లైః-కోధాగ్నిజ్వాలాజ్వాలైః పరితః పరితం పరివృతమివారుదదిత్యుత్పేక్షా ||
 + ద్యుద్యోభీలుజీతివరస్తేవదం || ౭ || —కృతేతి || కుటిలేభృగవాయస్యతత్కు
 టిలభృగ ఉపసజ్జనప్రాస్యః, గుర్వాన్య భృగుకుట్యా భూభంగనకర్కరితం భీ
 షణీకృతం లలాటయస్యతత్ తస్యచైద్యస్యాననం పునరపి తృతీయచక్షుషాకృ
 తసన్నిధానం-కృతసంసగమివేత్తుత్పేక్షా, కూరమజని-భయంకరమభూత్,
 + జనైఃకర్తరిలుక్, దీపజనేత్యాదినావికల్పచిత్ ప్రత్యయః || ౮ || —అతిర
 క్తేతి || అముష్యచైద్యస్యదృష్టిః అతిరక్తస్యభావస్తమతిరక్తభావరోషాతిరేకా
 దత్యాదుణ్యమన్యత్ర కామాతిరేకాదత్యనురాగితాముపగమ్య ప్రాప్య సాహ
 సేకృష్టాదివధరూపే అన్యత్ర పురుషాభిసరణరూపే కృతమతిః సర్వభావ
 రిం హనిష్యామి గమిష్యామిఇతిచ కృతనిశ్చయాఅర్థనిధానాంమతిరితితజ్ఞాః
 అగణితమవిచారితంభయం శత్రోగురుజనాచ్ఛయయాసా సతినమయాసమీపే
 అసిలతాం సఖిమివావలంబితేస్త, సాధనత్వేన-సహాయత్వేనచ స్తీవకార, కో
 ధాజ్ఞాహంసయా ఖడ్గమద్రాక్షిదిత్యధాః, అత్ర ప్రస్తుతదృష్టివిశేషణసామ్య
 దుప్రస్తుతనాయికా ప్రసీతైస్సమాసాక్తిరుపమానంకీర్ణా || ౯ || —కరేతి || అ

ంగచైద్యః ఉరుతరోమహత్తరంగాత్తాశ్చైలశిలేవ కర్కశత్యవమా తం నిజ
 మాత్తియమూరుంసక్తి || ౧ || సక్తిక్లిబెపుమానూరుతిత్వమరః || కరః కుడ్డలఇవ
 త్యవమితసమాసః, తేనసంహతా ప్రసారితాంగులిసా పాణితలేనేత్యధాః, త్ర
 పేన-భీతేన, అతఏవ చపలం చంచలం వలమనైవ వలాయమానేనజనేన శ్చుతా

చవలమానజనశ్చౌతభీమనాదమయమాహతోచ్ఛక్తైః || ౧౦ || ఇతిచక్రభేద్యశమ
నేనననుమహాదవాప్యవిప్రియం | యాతివికృతిమపిసంవృతిమత్కిముయన్నిసగ్గ
దురవగ్రహంమనః || ౧౧ || ప్రథమశరీరజవికారకృతముకులబంధమవ్యధీ | భా
వికలచూఢలయోగమసౌవచ నెనకోపకుసుమంవ్యచీకసత్ || ౧౨ || ధ్వనయన్ స
భామధనసీరఘనరవగభీరవాగభిః | వాదమవదదతిరోషవశాదతినిష్ఠురస్ఫుటత

భీమనాదో భయంకరధ్వనిర్యస్మికార్త ర్తణితద్యథాతథా ఉచ్ఛక్తైస్తారమాహతహత
వాన్ అలబ్ధిలక్ష్యః క్రోధాంధాః సావిత్రానమేవఘ్నంతీతిభావః+ఆక్షపూర్వా
ద్భూతైలక్ష్యః, ఆజ్ఞోయమహానశ్చత్యక్తార్తకాధికారేపి సావగకర్తకాచ్యైతివ
క్తవ్యమిత్యాత్మనెవదం, అనుదాత్తావదేశేత్యాదినానునాసికలోపః || ౧౦ || — ఇతి
తి || ఇతిద్వితీయేనప్రకారేణ అనేనపైద్యేన భృశందుక్రభేద్యశ్చ+భావలిప్త,
తథాహి సంవృతిమదపి సంవృతిర్వికారగుప్తిః, తద్వదపి భీరమపీత్యధః, మ
నోమహద్విప్రియం అపియమవాప్య వికృతి-వికారంయతి నను ప్రాప్తో
తిఖలు, యన్తనొనినగాత్సవభావాద్దురవగ్రహం దుగ్రహం చవలమిత్యర్థః
+ గ్రహాఖిల్ ప్రశయః, తదితిశేషః, కిము వికృతింయాతితి కిమువక్తవ్యమి
త్యధః, చవలచిత్తశ్చాయంచైద్యశ్చితిభావః అత్ర చైద్యక్రోధస్య ననిష్ఠ్యాది
వాక్యాధఃపేతుత్వాద్వాక్యాధఃపేతుకంకావ్యలింగమ్ || ౧౧ || — ఏవం గా
త్రార(బ్ధి)ంభ) వికారానుక్త్యా వాగార (బ్ధా)ంభా)న్వక్తుమువక్రమతే || ప్ర
థమమితి || వ్యవధితే-నవిభేతీతి, అవ్యధీనిర్భీకః నిశ్చంకశ్చత్యధః + జద్యక్షీ
త్యాదినా నశ్చాపరావద్యధేరినిః, ఆసౌచైద్యః ప్రథమం శరీరజైర్వికారైః
పూర్వోక్తైః శిరఃకంపనాదిభిః కృతోముకులబంధో ముకులప్రాదుర్భావో
యశ్చతత్ భావికలహస్య రణస్తేనవఫలస్యయోగోయస్యతత్ || ౧౨ || అస్త్రీ
యాంనమరానీకరణాకలహవిగ్రహావిత్వమరః || కోపవీమకుసుమంతత్ వచనె
న యదపూవుజశ్చాదివక్ష్యమాణవాక్యేన వ్యచీకసత్ -వికాసయత్స్య + కసేః
కౌచఙ్కువపథాయాహ్రస్యః, దీప్తోలఘూరిత్యధ్యాసదీర్ఘః, అత్ర వికారక
హవచనకోపేషు ముకులఫలవికాసకుసుమత్వరూపణాత్సమస్తవస్తువర్తినావయో
వరూపకమ్ || ౧౩ || — ధ్వనయన్నితి || అథ ససీరఘనరవగభీరవాక్ -సజలమౌ
ఘగజితగంభీరస్వరశ్చత్యధః, అభీః నిర్భీకః అసౌచైద్యః సభాం ఆస్థానీంధ్వ

రాక్షరామసా || ౧౩ || యదపూవుజస్తప్రమిహపార్థమురజితమపూజితంసతాం
 ప్రియవిలసతిమహత్తదహోదయితంజనశిఖలుగుణీతిమస్యతే || ౧౪ || యదరా
 జ్జరాజవదిహోఘ్నముపహితమిదంమురద్విషి గ్రామ్యమృగఇవహవిస్తదయం
 భజతేజ్వలత్సునమహిశవహ్నిమ || ౧౫ || అన్యతాంగిరంసగదసీతిజగతిపటమై
 ర్విఘ్నస్యసే | నింద్యమథచహరిమర్చయతస్తవకర్తృణైవవికసత్యసత్యతా || ౧౬ ||

సయన్ అతిరోషనశాల్ అతినిష్ఠురాణి అతిపరుషాణి స్ఫుటతరాణిచాక్షరాణి
 యస్యాః తాంవాదమవదత్ ఘనరవగభీరత్యపమాలంకారః || ౧౩ || —వాద
 మవదదిత్సుక్తం అథ తామేవ ప్రపంచయన్ పంచభిః పాండవోపాలంభమా
 హ || యదిత్యాది || మౌపార్థ పృథాపుత్రేతిమాతృప్రాధాన్యేనామంతరిణం
 మర్తోద్ధాటనాథం సతామపూజితం సద్భిరపూజ్యమానమిత్యర్థః + మతిబు
 ద్ధిపూజాభేదభ్యశ్చేతి వర్తమానైక్తః, క్తస్యచ వర్తమానకతిషష్ఠీ, మురజితం-కృ
 త్తం ఇహసదసి యద్యస్తాదపూవుజః పూజయిసిన్ + పౌత్రభ్యుపధాయాహ్ర
 స్యః, తత్తస్మాత్ మహత్ప్రేమ విలసతి-స్ఫురతి, అన్యథా కథమపూజ్యేపూజ్య
 త్వాభిమానకత్యభిప్రేత్వాహ జనాలాకః డయితం ప్రియంజనం గుణీతిమస్య
 తేఖలు అగుణీనమపీత్యర్థః, అహాలశ్చర్యం కృష్ణః పెగ్గిష్ఠా పూజితానగుణా
 దితిభావః, అత్రి ప్రియవిలసనస్యాత్తరవాక్యాధఃపాతుకత్వాద్వాక్యార్థపా
 తుకం కావ్యపింగం || ౧౪ || —యదితి || అరాజ్ఞ అభిషేకాదిరాజగుణవిరహీ
 ణీత్యర్థః + సజాస్తత్పురుషాదితిసమాసంతప్రతిషేధః, ఇహస్త్రి మురద్విషి
 కృష్ణే, అపాత్రతాద్యోతనాథమసంప్రదానవిభక్తినిదేశః, రాజానమర్త
 తీతిరాజవల్ రాజార్హం + తదర్హమితివతిప్రత్యయః, తద్ధితశ్చానర్యవిభక్తి
 రిత్యవ్యయత్వం, యదిదమర్హస్యమర్హాథం ద్రవ్యం అర్హణమిత్యర్థః, ఉపహిత
 మర్చితం తదర్హస్యమయం కృష్ణః మహిశాః అవనీపా వహ్నియోగ్నయఇవేత్యు
 పమితసమాసః, తేషుమహిశవహ్నిమ జ్వలత్సుసత్సుఅన్యత్రమహిశేషిష్టవహ్ని
 మజ్వలత్సుసత్సువిత్యర్థః, గ్రామ్యమృగః శునకోహవిరివసభతేనప్రాప్నోతి
 ఉపమాలంకారః || ౧౫ || —అన్యతామితి || మౌపార్థ కుంతీపుత్ర అన్యతామ
 సత్యాంగిరంసగదసీ-నవదసీతి జగతి-లాకే, పటమై రావద్యవిశేషైకర్తృభిః
 విఘ్నస్యసే-ఉద్ధోష్యసే, అథచ తథాపి నింద్యం హరిమర్చయతస్తవకర్తృణా ||

తనభర్త రాజశత్రునామకథమిదమపథ్యవత్సతే । భౌమదినమభిషేకవత్సవౌ భృశ
మప్రశస్తమపి మంగలంజనాః ॥ ౧౭ ॥ యదిహర్షసియతమపిషకిమపిభవకాం
వృధాసుతాః । శౌరిరసనిపతిభిర్నిఖైరసమాననాథకమిహకింనిమంత్రితైః ॥ ౧౮ ॥
అథవానభర్త మనుబోధసమయమయాతబాలిశాః । కామమయమిహవృధాపతి

పూజ్యపూజకగణై నైవాసత్యతా సత్యహీనతా వికసతి-ప్రకాశతే, అత్ర స
త్యప్రసిద్ధ్యసత్త్వపరణయోర్విరూపయోఘుఃటనాత్ విరూపఘటనారూపోవిష
మాలజ్కూరః ॥ ౧౬ ॥ తపేతి ॥ సౌపాధక తవదంభర్త రాజశత్రు నామకథమపథ్యం
సత్యమేవ పత్యతే + అపదుస్సుమస్తభత్యాణాదికఃపప్రత్యయః, అంబాంబగో
భూషిత్యాదినాషత్వం, యదాన్య యక్తమైవైదిత్యాహ, అథవా జనాః భృశ
మప్రశస్తమపి భౌమదినమంగారకవారం మంగళవభిషేకతే, వ్యపదిశతి
తద్వదిదమపీత్యథాః, లోకే అప్రశస్తం ప్రశస్తశ్చైవ విరుద్ధాధానాపివ్య
పదిశ్యతే తదుచ్ఛారణదోషభియా (యథాభూతిః వృద్ధిశ్చైవ) తద్వదభర్త రాజ
స్యాపి తే ధర్త రాజవ్యవదేశాభిభావః, అత్ర ధర్త రాజభౌమదినయోర్నిరపేక్ష
వాక్యద్వయే ప్రతిబింబకరణాద్వైష్ణాంతాలంకారః ॥ ౧౭ ॥—యదివేతి ॥ సౌ
వృధాసుతాః కాంతైయాః పషః శౌరిర్యావ శౌరిరవేత్యథాః ॥ ౧౮ ॥ వాస్యాద్వి
కల్పాపమయోరెవాథేచసముచ్చయేషతివిశ్వః ॥ కిమపికథమపి భవతామర్హసి
యతమోయది-పూజ్యశ్చైత్, తహితశేషః, అవమానసం-తిరస్కారః, తస్మైత
దథామేవ + అథేచసహనిశ్యసమాసః- సర్వలింగతాచపక్తవ్యా క్రియావిశే
షణం, నిమంత్రితైరాహూతైర్నిఖైరసనిపతిభిరహకింకోధకస్సాధ్యశత్యర్థః,
అతపివ సాధనక్రియాపేక్షయా కరణత్వాత్ప్రతీతీయా, గమ్యమానక్రియాపేక్ష
యాపి కారకప్రవృత్తిరితి న్యాసాద్యాలే, అత్ర సకలరాజనిషేధస్య పూర్వ
వాక్యాధకసౌతుకత్వాత్కావ్యలింగభేదః ॥ ౧౯ ॥—అథ త్రిభిర్భిద్దోపాలం
భమాహ ॥ అథేత్యాది ॥ అథవాబాలిశాః-మూఘాః, యూయమితి శేషః, సు
బూధోనభవతీత్యసుబూధోదుర్బోధః సమయతచారౌ యస్యతం ధర్మం నావ
యాత-సజానీత, + అనపూర్వాన్వయాధాతోర్లోఽ, లోటాలజ్వదితి ధన్యతా
దేశః, కింతు వృధానిష్పలం పలితం యస్యసవృధాపలితః వృధాపరిణతశత్యర్థః
॥ ౧౯ ॥ పలితంజరసాశౌక్ల్యంకేకాదావిత్సవరః ॥ వృధావ్యైశౌతుమాహ ॥ హ

తాహతబుద్ధిః ప్రణిహతస్సరిశ్శుతః ॥ ౧౯ ॥ స్వయమేవ శంతనుతనూజయమి
హగణమఘ్నమగ్నభాః । తత్ర మురరిస్త్రయైకతమోయమనింద్యనందివదభి
ప్తుషేమృషా ॥ ౨౦ ॥ అననీగృతాంస్వయమహాయగణమహజన్మమున్నతం । నీ
చినియతమిహాయచ్చలలోనిరతస్సుప్తుటంభసనిమ్నగానుతః ॥ ౨౧ ॥ పృతివ
త్తుమంగఘటతేనచతవృషయోగ్యమర్హణం । కృష్ణలయః సహాహమితిస్సుట
తబుద్ధిర్నప్తమతిరియః సరిశ్శుః భీషోఽపహరే కామమః తిహితానవహి
తః ప్రమత్తః బాలిశాంపరానహానః ॥ ౨౨ ॥ స్వయమేవ శంతనుతనూ
జ-భీష, స్వయమేవ-త్వమేవేత్యర్థః, ఇహ యంగణం వగైమగ్నమగ్నా
ర్హం పూజ్యం + దుఃఖాదిభ్యోయితియిప్రత్యయః, అభ్యధాః-అవోచః, సా
తకంగురుమిత్యాదిక్లౌకఇతిధావః + ధాధాతార్థజీ, గాఢిష్టేత్యాదినాసించోలుక్,
తత్ర సాతకాదిగణ అయంమురరిపుః కతమః సకాపేత్యర్థః మాస్తుఅస్తువాఅస్త
దుపాలంభే కోహే-చురతఅహః యంమురరిపుః అనింద్యవందివల్-ప్రగల్భైతాళి
కవదిప్యపమా, మృషా-మిథ్యా, అక్షిప్తుషేస్తాషి అతస్త్వమేవాపాలభ్యఇతిభా
వః + ఉపసగైత్సనోతీత్యనినాషత్వం ॥ ౨౦ ॥ — అననీతి ॥ అతిజడోతి
మూఢః, అతిశీలశ్చ చపలః అస్థిరః సత్త్వరశ్చ త్వం సమున్నతం ఉన్నతమననీ
భృతాం-రాజ్ఞాం భూభరాణాంచ గణమహాయ + నీచమంచతిన్యజ్, తస్మిన్
నీచనీచవృత్తేనిమైచ, ఆచరణ్యకారలూప, చావితిదీర్ఘః, ఇహకృష్ణే యద్య
స్తాన్నియత నిత్యం నిరంతరం ప్రవణశ్చ అతఇతిశేషః, నిమ్నం నీచంగ
చ్చతీతనిమ్నగా-నదీ + అన్యత్రాపి దృగ్యతేఇతిఉప్రత్యయః, తస్యాస్సుతా
భవసి స్సుటం వ్యక్తం నీచనిరతత్వాదిధర్మసక్రిమాదిభావః, ఉక్తంచ నపిత్య
మనువర్తంతే మాత్రికందివపదాఇతి ॥ అత్ర చతుర్థపాదార్థస్య పూర్వవా
కార్యథాహేతుకత్వాత్కావ్యలింగభేదః ॥ ౨౧ ॥ — అథనప్తదశభిఃకృష్ణోపాలం
భంకరోతి ॥ పృతివత్తుమిత్యాది ॥ హేలంగ తవచవృషయోగ్యం రాజార్హమ
ర్హణంపూజనం ప్రతివత్తు-సీకర్తం, సచఘటతే-నయజ్యత్సేనస్వహమసిరా

మాపదాంపదమనాత్మవెదితా ॥ ౨౨ ॥ అనురస్తవ్యయాన్యవధికోపిమధురితిక
థంప్రతీయతే |దండదలితసరఘఃప్రథనేమధునూదనస్తవ్యమితిసూదయన్తఘః॥౨౩॥
ముచుకుందతల్పశరణస్యమగధపతిశాసితౌజసః | నిర్ధమబలసబలత్వేమహా తమ
రోహిణీతనయసాహచర్యతః ॥ ౨౪ ॥ ఛలయన్ప్రజాస్తవ్యమనృతేనకపటపటురై

జైవతి కథంనయ్యక్తం తత్రాహ ॥ కృష్ణైతి ॥ నను పౌకృష్ట అహంకరణికలు
య-అహం రాజానవతి నిజస్వరూపమాలోచయేత్సభః, అన్యథాసర్థమాహ॥
అనాత్మవెదితా అనాత్మజ్ఞత్వం ఆపదాం పదం ధానం స్ఫుటం వ్యక్తమిన్ద్రః,
అత్తాచకంనకింకరః తత్పశుపాలకత్వాదితిభావః, అతోనిజస్వరూపం చిత్తమి
తి హేతుమద్భావాత్కావ్యలింగం ॥ ౨౨ ॥—అనురణైతి ॥ మధురితికోవ్యసు
రస్తవ్యయాన్యవధి అహుని + ఆత్మనేపదేషస్వితరస్యామితిహంతేలుకజీ విక
ల్పద్వయాదేహః; ఇతి కథంప్రతీయతే విశ్వస్యతే నకథంచదిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ప్ర
త్యయోధీనశపథజ్ఞానవిశ్వాసహేతుస్త్విత్యమరః ॥ కింతు త్వదండదలితసరఘః
పండెనదలితాః ధ్వస్తాః సరఘామధుమక్షికాయేనసః ॥ ౨౪ ॥ సరఘామధుమక్షి
కైత్యమరః ॥ మధుక్షౌద్రం సూదయన్ శూరయన్ పీడయన్ మధునూదనఇతి
ప్రథనే-ప్రథితాః, మక్షికానూదనమేవ మధునూదనసంజ్ఞా ప్రవృత్తినిమిత్తం
నతు మధునామ్నో దేత్యస్య నూదనమిత్యర్థః, అత్ర కథంప్రతీయతేఇతి మ
ధునూదనసంజ్ఞాయాం ప్రసిద్ధార్థనిషేధస్యోత్తరహక్యస్థాన్యథావృత్త్యాదనహే
తుకత్వాద్వాక్యార్థహేతుకం కావ్యలింగం ॥ ౨౩ ॥—ముచుకుందేతి ॥ హే
అబల,బలహీన, కులేః ముచుకుందోనామకశ్చిద్బ్రాజా యస్యాసురవిజయశ్చాం
త్యా నిద్రాయమాణస్య దేవతాపరప్రసాదాత్ నిద్రావిఘాతకారీదృష్టిపాతా
దృష్టిభవతి తస్యతల్పం శయ్యా తదేవశరణం రక్షణం యన్యతస్యచకాలయవన
విద్రావితస్యేతిభావః, తథా మగధపతినా-జరాసంధేన, శాసితౌజసః అప్రాద
శకృత్వః భగ్నపీర్యస్య తవరోహిణీతనయస్య బలావరనామ్నోబలభద్రస్య సా
హచర్యతః-సాహచర్యాత్, సబలత్వంసిద్ధం నతు స్వబలసంపత్త్యేత్యర్థః, అ
హా కారణంవినా కార్యోదయాదాశ్చర్యం అతేవ విభావనాలంకారః,పుణ్యై
ర్యశాలభ్యతేఇతిభావః ॥ ౨౪ ॥—ఛలయన్మితి ॥ ఇంద్రజాలంవెత్తి తేనదీవ్య
తిచేత్త్యేంద్రజాలకః, అతేవ కపటపటుర్వంచనాకుశలస్తవ్యం అనృతేన-అసత్యై

ప్రేక్షానికః । పీఠిమనుభవసినగ్నజితస్సుతయేష్టసత్యఇతిసంప్రతీతయే ॥ ౧౫ ॥
 భృతవాన్నచక్రమరిచక్రభయచకితమాహవేనిజం । చక్రధరఇతిరథాంగమదస్సు
 తతంబిభవీభువనేమరూఢయే ॥ ౧౬ ॥ జగతిశ్చియావిరహితాపియమదధిను,
 తాముపాయథాః । జ్ఞాతిజనజనితనామపదాంత్యమతస్త్రియంపతిరితిప్రథామ
 న, ప్రజాః ఫలయన్-వంచయన్, ఇష్టంసత్యంయస్యసత్యేష్టసత్యః సత్యప్రియ
 ఇతిసంప్రతీతయే సమ్యక్ఖ్యాతయే ॥ ౧౭ ॥ ప్రతితేప్రధితఖ్యాతవిత్తవిజ్ఞాతివిశ్వా
 తాఇత్యేమరః ॥ సగ్నజితసినగ్నజిన్నామౌరాజ్ఞాసుతయాసత్యభావయా స
 త్యాపరాఖ్యయాప్రేతిమానందమనుభవసినత్యభామయోగాత్ ఇష్టసత్యజినతు
 సత్యయోగాదిత్యర్థః, అత్ర హరేస్సత్యసంబంధేపి తదసంబంధోక్తేస్సంబంధే
 సంబంధరూపాతిశయోక్తిః ॥ ౧౮ ॥—పుతవానితి॥ ఆహవే-యద్వే, అరిచక్రాద
 దిస్తేన్యాగ్భయేన చకితం-సంభారితం, చకితం భయసంభ్రమః ఇతిసజ్జనః॥ నిజమా
 తీయం చక్రంస్తేన్యం సభృతవాన్-నావలంబితవాన్ సరక్షితవానిత్యర్థః, కింతు
 చక్రధరఇతి భువనేమరూఢయే ప్రసిద్ధయే, అదఃఇదం రథాంగం చక్రాపరా
 ఖ్యం సతతం విభవీ-దధాసి, వృథాభారమితిభావః॥ ౧౯ ॥ చక్రంస్తేన్యరథాంగ
 యోరితివిశ్వః॥ అయోవికారధారణాత్ చక్రధరోభవాన్నత్వరిభీతచక్రధారణాదితి
 భావః, అత్రహరేర్భీతచక్రధరణసంబంధేపి తదసంబంధోక్తేస్సంబంధే అసంబం
 ధరూపాతిశయోక్తిః॥ ౨౦ ॥—జగతితి॥ శ్చియా-రాజ్యలక్ష్మ్యా, విరహితాపియదూ
 నాం యయాతిశాపాద్రాజ్యసధికారిత్వాదితిభావః, త్వం జ్ఞాతీజనేన-బంధుజ
 నేన జనితం ప్రవరితంనామపదం త్రిరితిపారిభాషికసంజ్ఞాశబ్దో యస్యాస్తాం
 ఉదధిసుతాం-అభిక్తన్యాం, యద్యస్తాదుపాయథాః-ఉపాధవానిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ వి
 వాహోపయహాసమావిత్సమరః + ఉపాద్యమస్సవరకైఇత్యాత్మనేపదం, త
 నాదిభ్యప్రథాసోరితిసిచౌలుక్, అనుదాత్తాపదేశేత్యాదినా అనునాషికతోపః
 అతో జగతిశ్చియఃపతిరితి ప్రథాంఖ్యాతిమగాః-ప్రాప్తవానసి + ఇణోగాలు
 జీతిగాదేశః, సరాజాంతిరవద్రాజ్యలక్ష్మీయోగాత్తవత్రిపతిత్వం కింతు త్రిసం
 జ్ఞకాయాః కస్యాశ్చిద్వరాక్యాఃవరిగ్రహణిభావః, అత్రఉగ్రసేనస్యాభిషేకసం
 స్కారేపి త్రైలోక్యప్రతిష్ఠాపకస్య హరేరేవ సకలరాజ్యత్రిభువనధరత్వా
 త్తత్సంబంధేన్యసంబంధోక్తేరతిశయోక్తిః ॥ ౨౨ ॥—అభీతి ॥ సంయతి-యద్వే

గాః || ౨౭ || అభిశత్రుసంయతికదాచిదవిహితవరాక్రమోపియత్ | వ్యోమ్ని
కథమపి చకర్షదంవ్యపదిశ్య సేజగతివిక్రమీత్యతిః || ౨౮ || పృథివీంబిభర్షయది
పూర్వమిదమపిగుణాయనర్తలే | మామిభృదితివరహారితభూ స్వముదాహ్రియ
స్వకథమన్యథాజనైః || ౨౯ || తవధన్యతేయమపి సర్వస్వపతితులితాపియత్
క్షణమ్ | అంతరతలధృతాచలకః పృథివీతలే తులితమాభృదుచ్యసే || ౩౦ ||

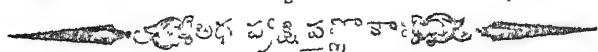
కదాచిత్-కదాపి అభిశత్రుశత్రుమభి + ఆభిముఖ్యవ్యయాభావః, అవిహిత
తవరాక్రమోవ్యక్తపౌరషోపి, యద్యస్తాత్కథమపి మహతా ప్రయత్నైన
వ్యోమ్నిపదం పాదక్షేపం చకర్ష కృతవానసి + ఋతాభరదావజ్ఞేతిఇట్
ప్రతిషేధః, పిల్వేనాకితాద్వణః, అతాజగతివిక్రమీ విక్రమవానితివ్యపదిశ్యసే-వ్య
వహ్రియసే, నమ వరాక్రమయోగాదిత్యథః, అత్రాపి వరాక్రమనంబంధే
వ్యసంబంధోక్తేరతిశయోక్తిః || ౨౮ ||—పృథివీమితి || పూర్వం-ప్రాగపిసం
ప్రత్యసంభవేతిభావః, పృథివీం బిభర్షయది భృతవాంశ్చైత్ + భృణోలిత్,
భారదావజ్ఞేయఇట్ ప్రతిషేధః, పిల్వేనాకితాద్వణఃఇదంపూర్వభూధాగణమపిగు
ణాయోత్రాపాదయనర్తలే, భూతపూర్వగత్యాపివ్యవదేశ్యత్వాత్తదపినాస్తీతిభా
వః, ప్రత్యుత వరైః శత్రుభిః, హారితభూః-అవహారితభూమికః, జరాసంధేన
మధురానగరాన్నిష్కాసితత్వాదితిభావః, అత్ర హర్తృనివారణాత్తమత్వమేవ
హరయితృత్వమితి ణిజభోవపవతిశ్చ జనైః కథమన్యథా అథవైసరిత్యేనభూ
మిభృదితి ఉదాహ్రియన్వ-ఉదాహ్రియేథాః, + సంభావనాయాంలాట్, అ
సంభావితమేవత్యద్వః, అత్రాపి భూధరణనంబంధేవ్యసంబంధోక్తేరతిశయోక్తిః
|| ౨౯ ||—తవేతి || తవ ఇయమపి ధన్యతా-పుణ్యవత్తా, కథం నరైవ్యస్వపతిభి
స్తులితాపి అవధూతాపితిరన్యూలోపీత్యర్థఃత్వంక్షణం క్లాంతే తావలైవ శాన్తి
తేకరతలధృతఃఅచలకః-అల్పచలాయేనసన్ తా పృథివీతలే తులితమాభృదుద్భ
తాచలఉద్భృతరాజశ్చ ఉచ్యసేఇతియత్, ఇయమవ్యవరా తేధన్యతేత్యథః,
గోవర్ధనాఖ్యక్తుద్రుమాభృత్తొలనాత్తులితభూభృత్వం నతుమాదృశామివమహా
వరాతితొలనాదిత్యథః, అత్ర సర్వస్వపతితులితాపి తత్తొలకఇతి విరోధో
భూభృదితి క్లేషమూలాభేదాధ్యవసాయోత్థాపితత్వతివిరోధాతిశయోక్త్యేనసంక
రః, తేన గోవర్ధనోద్ధరణమపి నాతీవాద్యుతం దాహుబలశాలినామితివస్తువ్య

త్వమశక్నువన్న శుభకర్త నిరతపరిపాక దారుణం । జెరుమచనలనుతిర్చకం యశ
 సేధిలోక మజయస్సుతంభువః ॥ ౩౧ ॥ సకలైర్వృత్తస్స కిల దోష సముదితమిదం గు
 ణైస్తవ । త్వక్తమపగూగుణత్రితయత్యజనప్రయాసముపయాగికిముదా ॥ ౩౨ ॥
 త్వయిపూజనంజగతిజాల్మకృతమిదమపాక్యతైగుణైః । హాసకరమమటైనితిరాం
 భ్యులే ॥ ౩౩ ॥ — త్వమితి । హే అశుభకర్త నిరతపాపాచారవర, అతపవాకుశలమతిః-దు
 ర్బుద్ధిస్తవం పరిపాకే-ఫలకాలే, దారుణం విచిత్రీయాతనామయత్వాద్భయంక
 రమిత్యర్థః, సరకం-నిరయం ॥ ౩౧ ॥ స్యాన్నారకస్తునరకో నిరయో దుర్గతిః స్త్రీయామి
 త్యమరః ॥ జేతుమశక్నువన్ పాపిశ్చైర్ద్యయత్వాదితిభావః ॥ అధిలోక లోకే+విభ
 క్త్యర్థైర్వయ్యాధావః ॥ యశసేనరకవిజయితిప్రసిద్ధయే భువఃసుతంసరకాఖ్యులజ
 యిజితవానసిలోకప్రతారణమాత్రపరోనవరలోకశృద్ధోసీతిభావః, అత్యనరయా
 పరాఖ్యనరకవిజయాశక్తైర్వశేషణగత్యా తజ్జయఖ్యాత్పర్థినాహరేః సరకాసుర
 విజయప్రవృత్తిహేతుత్వాత్ పదార్థహేతుకం కాన్యలింగంతచ్చనరకయోః శ్లేష
 మూలాభేదాతిశయోస్తుత్పత్తిపితమితిసంకరః ॥ ౩౧ ॥ — సకలైరితి । హే అపగూగుణని
 ర్గుణ, సకలైర్ద్విష్టైః సముదితం సమాధం యుక్తం తవేదంవపుః సకలైగుణై
 శ్శౌర్యాదిభిస్త్యక్తం సర్వగుణవజితమేవేత్యధః, ఏవంచసతి గుణత్రితయ
 న్యత్యజనైత్యాగే, యఃప్రయాసః తం ముదా వృధాకిమర్దముపయాసి ముముక్ష
 యేతిభావః, యత్ర సకలగుణత్వాగస్తత్యగుణత్రయత్వాగ్ంతర్భవతీత్యావేనసి
 ద్భవ అన్యథా సాకల్యవ్యాపూతాత్, న్యథావతానిగుణాన్యవరవస్తునశకుతా
 గుణత్రయత్వాగచింతేతిధ్వనిః, గుణత్రయత్వాగనిషేధస్య సకలైరిత్వాదివాక్యా
 ధాహేతుకత్వాత్కాన్యలింగభేదః ॥ ౩౨ ॥ — త్వయితి ॥ హేజాల్మ-అసమీక్ష్య
 కారిణ ॥ ౩౩ ॥ జాల్మాసమీక్ష్యకారీస్యాదిత్యమరః ॥ గుణైరపాక్యతే నిరస్తేగుణహీ
 నేత్యయిక్యతం పూజనంజగతిహాసకరం పరిహాసజనకం ఇదంపూజనంఅపేతమూ
 ర్థజే-అపగతకేశే, శిరసికంకతం దారుడంతాదిమయః కేశప్రసాధనవిశేషః ॥ ౩౩ ॥ ప్ర
 సాధనీకంకతికెతివిశ్వామరా ॥ కంకతమేవ కంకతికా కంకణమితిపాచే శేఖరమి
 త్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కంకణంశేఖరేహస్తనూత్రమండనయోరపీతివిశ్వః ॥ తదిననితరామ
 ఘటతే నసంగచ్చతైశ్చిత్యర్థః +నహోనలోపస్త్రీజేషేషేత్యుపసంఖ్యానాన్నిదా
 యాంతిజ్యోగేపినలోపఃఉపమాలంకారః ॥ ౩౩ ॥ — సంప్రతిరాజ్ఞాంతోపముత్పాద

జ్ఞిరస్మివకంకతమపెతమాధాజే || ౩౩ || మృగవిద్విషామివయదిత్తమజనిమిషతాం
 పృథాసుతైః | అస్యననశుసభవాపచితిఃపరిభావపషభవతాంభువౌధిపాః || ౩౪ ||
 అవధీజ్జనంగమఇతైవయదిహతన్మయోన్మషంసను | సప్రకృమశుచివపురర్హతిసప్రతి
 మాననాంతునితరాంన్యపౌచితాం || ౩౫ || యదినాంగనేతిమతిరన్యమృదురజని
 పూతనాంప్రతి | స్తన్యమఘృగామనసఃపిబతఃకిలధర్మతౌభవతినాజనన్యపి || ౩౬ ||
 శకటవృదానతరుభంగధరణీధరధారణాదికం | కర్తయదయమకనోత్తరలఃష్ఠిరచేత

యన్నాహ||మృగేతి||మౌఘమౌధిపాః-రాజానః,మృగవిద్విషాం-సింహానామివ,
 భవతాఃమిషతాం పశ్యతాఃసతాంభవత్సు మిషత్సుసత్సుమిషతాయుష్మాననాద్భు
 తైశ్చత్వర్థః + షష్ఠీచానాదరణివికల్పాద్భావలక్షణషష్ఠీ, ఇత్థంపృథాసుతైః-కౌ
 నైయైః పితరమేషాంసవేద్ధితిభావః, అస్యకృష్ణస్యననశునః-ననశునకస్యేవజంబు
 కస్యేవేతియావత్,అవచితిః, పూజాఅదని-జనితాకృతేతియత్ +జనేన్యైఃంతా
 త్కర్తృణిబుక్,ఏషభవతాంపరిభావః పరిభవః+పరౌఘమౌజ్ఞానేతివిభావయా
 ఘర్షప్రస్థియః,ఉపమా||౩౪||—అవధీదితి||హతపృయోహతసుకృతః||ని||సుకృతే
 నృషభేనృషఇతివిశిష్టః||ఏవకృష్ణోజనంగమశ్చండాలఇవ||ని||చండాలప్లవమాతంగ
 దివాకీర్తిజనంగమాఇత్యమరః+గమేశ్వేతిసంజ్ఞాయాంజనపూర్వాద్గమధాతోఃఖ
 శ్చప్రత్యయః,అరుద్విషదిత్యాదినాముమాగమః, వృషంవృషభయాపిణం, అరిష్టా
 ఖ్యమసురమవధీద్యది హతవాంశ్చేత్ +లుజీచేతిహనౌనధాదేశః,అతపీవఅశుచి
 వపురశుద్ధాత్కా,సప్రకృంనార్హతి సన్యవోచితాం-రాజార్హాంప్రతి, మాననాం-పూ
 జాంతు, నితరాం నార్హతి ఆస్పృశ్యోగోఘ్నః కథంపూజ్యతేఇత్వర్థః ఉపమా ||
 ౩౫ ||—యదీతి || అస్యకృష్ణస్యమతిః పూతనానామబాలగ్రహవిశేషః,తాంప్ర
 తి అంగనాస్త్రీతిహేతాః మృదుః కృపార్ధానాజనియదినజాతాచేత్,మాస్త్రీ
 తిశేషః +జనేన్యైఃంతాత్కర్తరిబుక్,దీపజనేత్యాదినాచిణ్ప్రత్యయఃఅఘృణమ
 నసోనిర్భృణదిత్తస్యస్తనైభవం స్తన్యంపయః+శరీరావయవాచ్యేతియత్ప్రత్యయః
 పిబతోస్యనాపూతనాధర్మతః శాస్త్రతోజనన్యపి మాతాచభవతికిల-భవతిఖిలు,
 స్త్రీతికృపాధావేపి మాతేతి జగుప్సావ్యస్యనాస్త్రీత్వర్థః, అహోనకేవలంస్త్రీ
 హంతాకింతు మాతృహంతాచాయం స్తనప్రదాయాఉపమాత్వత్వాదీతిభావః,అత్య
 స్తనపానన్యవిశేషణగత్యాజననీత్వహేతుత్వాన్తాన్యలింగం||౩౬||—శకటేతి

సాంకజనతేనవి స్తయః || ౩౭ || అయముగ్రసేన- సయస్యస్యపశురవణఃపశూనవః |
సామివధమనుకరించును మైహరుతే స్తయత్పరమమైదదభ్యతమ్ || ౩౮ || ***

ననుసర్వవపనమవెక్ష్యకి మపిగుణమేతిపూజ్యతామ | సర్వగుణవిహితస్యహరేః
తరలశ్చవలోయలక్ష్మ్యః శకటపుచానః-శకటానుంమదానం తరుభగోయ
మలాజానభంజనం- ధరణిధరభారణం - గోవధానోద్ధరణంతాన్యాదిద్యస్యతత్త
థోక్తంయత్కర్తృఅకరోత్-లెనకర్తృణాస్థిరచేతిసాంధీరదిత్తానాంకజనవిస్తయోన
కోపీత్యథః, అత్రాస్థిరచేతస్కతాయా ఏశేషణగత్యావిస్తయనిచేధ హేతుత్వా
త్కాన్యలింగం, వృత్తమహాసేనసంస్రజ్యతే || ౩౭ || — అయమితి || అపరో
స్యః నావశురివస్యపశురతుప్రమితసమాసః, కార్యాకార్యవివేకశూన్యఇత్యర్థః
అయంకృష్టః-ఉగ్రసేనతనయస్య కింకర్య పశూం అవగాః పాలయన్-పురు
షైరనుకరం-లూకవెదవిగహితత్వాత్ దుష్కరంసామివధంతురుతే స్తచకారే
తియత్, ఏతత్పరమమద్భుతం, అధూతపూర్వత్వాదిదిభావః, అత్రపశ్వవనస్య వి
శేషణగత్యాకంసకృష్టయోః సామిభ్యత్యభావహేతుకత్వాత్కాన్యలింగమ్ || ౩౮ ||

ఇతడోధ్వం ననుసర్వవివేత్వాది యదువాచెత్యంతాశ్చతుస్త్రింశద్దోష
కాః ఏతద్దేసీయపుస్తకేష్వనుపలంభాత్ త్రిమల్లికార్జునాప్యవ్యాఖ్యాతత్వా
త్ప్రీతిప్రాకృత్యవగమ్యంతే || దేశాంతరపుస్తకే త్రిమల్లికార్జునాప్యవ్యాఖ్యానహి
తా ఉపలబ్ధాఃప్రచక్షంతే || అత్రబహుసాంగత్యమస్తి || తచ్చ దోషజ్ఞేర్భూత్వ
కాంతగదర్శనైవపరిహరణీయం || — || నన్వితి || హేతుదునరేంద్ర కారవనాథ, స
ర్వపవజనః కమపికందిత్ గుణంపౌరుషశృతాదికంసమవేక్ష్యపూజ్యతామేతిపూ
జ్యతేగుణైః, గుణాః పూజాయానిమిత్తమిత్థ్యర్థః, యదివాగుణం స్వప్రమోజనం
పర్యాలోచ్య | అత్యైచ్చవంస్థితే అస్యహరేరావనరతుల్యస్య సరైవగుణైః కృ
తజ్జితాప్రభిర్విరహితస్య విశేషణరహితస్యపరిపూజయాపూజనాల్లోగుణః ||
ఏనమర్చయిశాన్వనకశ్చిద్గుణస్తవయాప్రాప్తః | ననురమపే | కమపి | స్వల్పమ
పీత్యర్థః | హరిరావనరః తత్సాధమ్యాగ్భగవానత్ర హరిర్వివక్షితః | యథాగ్ని
ర్హావకఇతి తత్త్వమ్ | నయాదృశస్తాదృశే స్తవమ్ | యేనాగుణం పూజయసీతి
‘మరునరేంద్రేత్యామంత్రణపదేన సూచ్యతే || — అత్రకవిరతిభ కత్వాద్భగవతః

పరిపూజయానురుసరేంద్రకోగుణః॥౧॥ సమహానయేనచబిభర్తి గుణసమతయాహృ
 ధానతామ్ । స్వస్యకథయతిచిరాయపృథగ్జనతాంజగత్సనభిమానతాందధత్ ॥౨॥
 కథాకృమాగతామపి నిందామనహమానః ప్రతీయమానాం స్తుతింస్వరచయదితి
 తదధోఽభునా వ్యాఖ్యాయతే- హారెర్విష్టోః పరిపూజయాకోఽగుణః, అపి
 తు స్వగాఁదికోగుణః । నతుగుణవైత్యధః । యదిహాకోగుణోసి రాగత్వేన
 నైవాస్యగుణఉపకారఇత్యధః । కీదృశస్య సరైవస్త్రిభింపిగుణైః సత్త్వరజ
 స్తమోభిర్విరహితస్య 'నిగుణోహిపురుషః' ఇతిసాంఖ్యాః । అత్రద్వితీయా
 ధఃమేవ తేన భిద్యతే । ప్రథమాధేతు నకించిత్ప్రయోజనమ్ । నహి తత్రతే
 గుణనిందాగతాః । పూజ్యతామేతీతీర్ణాత్సధఃస్య తు అవేక్ష్యత్సేకకర్తా । య
 ఏవహినమీక్షతే । నఏవపూజయతేఇతి ల్యప్ భవత్యేవ । సర్వగుణాద్వైష్ట్యావపూ
 జ్యతఇత్యధః । వక్రశ్లేషోఽత్ర । నిందాస్తుతానవకారః ॥౧॥— తదపనిగుణ
 త్వం దశయితుమాహ ॥ నేతి ॥ అయం హరిర్నమహాన్నసర్వోత్కృష్టః । స
 ర్వనామసర్వత్రప్రత్యక్షనిదేశే । యది కదాచిదన్యేషాం ప్రధానాసాంగుణైః
 నమః స్యాత్తదాపిపూజ్యః । ఏతదపి నేత్యాహ—గుణసమతయా గుణసామ్యే
 న యాప్రధానతావివక్షితత్వం తదపి న బిభర్తి । యతోఽన్యేషాంగుణైరసమ
 ఇత్యధః । గుణోత్కర్షాద్ధిప్రాధాన్యమాప్యతే । కదాచిత్ మహత్ప్రధా
 నంచ సభవేద్వావద్ధేతోఽపి(?)న తత్స్యాత్ । తదపి నేత్యాహ—అనభిమాని
 తాం నిరహంకారిత్వం దధత్సన్స్యాత్తనః చిరాయ జగతి పృథగ్జనతాంహీనత్వం
 కథయతి । ప్రాకృతోఽపినిరభిమానోభవతి । ఇతినిందా ॥— స్తుతిస్తు-అయం
 నమహా మహత్తత్త్వం సభవతి । గుణానాముద్యోక సామ్యాభావ బుద్ధైరేవ
 మహత్త్వమ్ । అథ గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాంసమతయా యా ప్రధానతా
 తామపినబిభర్తి । ప్రధానమప్యయం సభవతీత్యధః । అనుభూతవిక్రియాణి
 ప్రకృతిస్థాని సత్త్వరజస్తమాంసిప్రధానశబ్దేనాహుః । తథాఽనభిమానితామన
 హంకారితాం దధత్సన్స్యాత్తనః పృథగ్జనతాం జనవ్యతిరక్తత్వం కథయతీతివా
 జనాః పంచతన్తాత్రాణి । పృథగ్భూతోజనేభ్యః । పృథగావజనాయన్తాత్స పృథ
 గ్జనః । తద్భావస్తత్తాతాం కథయతి । సర్వాతీతత్వాత్ । తేనాయం నమహా,
 సప్రధానమ్, స భూతాని, స తన్తాత్రాణి, నాహంకారః । ఇతివాక్యాధః । పం

రహితంకలాభిరఖిలాభిరకృతరసభావనంవిడమ | డైత్యవిదమపదిశంతిజనాః పుర-
బాహ్యమేనమగతంవిదగ్దతామ || ౩ || అతిభూయసాపిసుకృతేనదురుపచరవిష శ-
క్యతే | భక్తిశుచిభిరుపచారపరైరపి నొగ్యహితుమభియోగిభిన్యభిః || ౪ ||
చవింశకోఽయంపురుషః | చతుర్వింశకబాహ్యైశ్చితి యావత్ || ౧ || — ఘోరౌఽ-
పి నిగుణతప్తమాహ || రహితమితి || ఏనం హరిం డైత్యవిదమపదిశంతి కషక-
మాహుః | అతఏవపురబాహ్యంగామ్యమ్ | కాషీకాపినగరాద్భూహిర్వసంతి-
యద్వాపురస్య వాహనీయోవాహ్యః పురాయత్తః | తథాసర్వాభిఃకలాభిగీ-
తవాద్యాదిభిర్వజితమ్ | యతః అకృతాఽసానాం శృంగారాదీనాం భావా-
నాం రక్తాదికానాంచ సంవిత్సంకెతః సంవచనం యేన | విదగ్దశాస్త్రాణాం సం-
కెతమపి యోనవేదేశ్వరభావః | యతోవిదగ్దశాం వైదగ్ద్యమగతమస్మాత్తమ్ || ౫ ||
తినిందా || స్తుతిస్తు - ఏనం భగవన్తం డైత్యవిదం డైత్యజ్ఞమాత్మానమామనన్తి |
డైత్యంశరీరంకీదృశం సమగ్రాభిః కలాభిరవయవై రహితం నిష్కలమ్ | అకృత-
దసా అవిహితరాగా భావసంవిత్పదార్థాసంవేదనం యస్య | పురుషోహిభావా-
నేవ్విజనతు తత్త్రరసజ్ఞతాం భజతే | యద్వాఅవిద్యమానాః కృతరసభావాః కర్త-
రాగోత్పత్తయో యస్య సచాసా సంవిత్ చిమూః | పురాద్దేహోద్భావ్యాం
విలక్షణమ్ | విదగ్దశాం విశేషేణ దాహ్యాత్వమగతమ్ | యదాహ ' నైనంధి-
దసంతిశస్త్రాణి. నైనంధహతిపావకః ' ఇతి || ౩ || — || అతితి || అయమేవంవిదైర-
పి నృభిర్గ్రాహితుమావజయితుం నశక్యతే || కీదృశేః | భక్త్యా తత్త్వతః శుచి-
భిః శుద్ధమతిభిరుపచారపరైరారాధనపరై రభియోగిభిః ఏతన్తనోభిః | కథంత-
హి న శక్యతే ఇత్యాహ — యతోఽతిభూయసాపి బహుతరణాపి సుకృతే-
నోప కారేణ దురుపచరోదురారాధః | అకృతజ్ఞోఽయమితి వాక్యాభావః | ఇ-
తినిందా | స్తుతిస్తు — ఏవోఽభియోగిభిరభిమన్యైన యోగిభిరపి నృభిః గ్రా-
హితుం పరిచ్ఛేత్తుం నశక్యతే || ఆ తత్తత్త్వస్య దుజ్ఞానత్వాత్ | కీదృగపః ఆ-
తిభూయసాపి సుకృతేన యజ్ఞదానాదినా దురుపచరోదురారాధఃభక్తిగమ్యో-
హిభగవాన్ | కీదృశైర్నృభిః భక్త్యాశుచిభిర్నిర్మలీమనైః | కేచిత్త్వమతాశం-
కయా నృంశాం కావ్యవ్యాచక్షతే | నైషసుకృతేన దురుపచరోయోగిభిరపినగ్రహీ-
తుం శక్యతే || పరంతుశక్యతే | పరంతుతైరేవ జ్ఞాయతేఇత్యభావః || యదుకం

వ్రజతిస్వతామనుచితాచినవినయముపాసితోజనైః । నిశ్యమవరిచితచి త్తతయా వర
ఏవనర్వజగత స్తథాప్యయమ్ ॥౧॥ ఉపకారిణంనిరుప కారమనరిమరిమప్రియంప్రి
యమ్ । సాధుమితరమబుధంబుధమిత్యవిశేషతస్సతతమేషవర్ణలి ॥౨॥ ఉపకార
కస్యదధతోపిబహుగుణతయాప్రధానతామ్ । దుఃఖమనిశమయమాప్తనతోనవ

నాహంవేదైర్నతపసా ^౩ ఇత్యాది ॥౪॥—|| వ్రజతితి || అయమనుచితోఽప్య
యోగ్యోఽపిన్వతాం జన్తనాజ్ఞాతిత్వం యాతి । అసమోఽపి శిశుపాలసాష్ట్రహం
స్వజనః ఇతి వక్తీత్యథః ॥ తథాజనైః సవినయం సాచారంసేవితోఽపివరః శా
త్రురేవాయంతిభువనస్య । యద్యయమకృతప్రజ్ఞః సేవితోఽపిశత్రుస్తత్కథం
జనాస్సేవంతే ఇత్యత్రాహ—అపరిచితచిత్తతయా చలచిత్తతయా అవిశ్వాసహృ
దయత్వేన నర్వజగతః పరపిపెతియోజ్యమ్ । ఇతినిద్రా ॥ సుతిశ్చ—అసాన్వతా
మాత్తత్వం న్రజతిప్రతిపద్యతే । క్షేత్రజ్ఞోఽయమిత్యథః । లోకప్రసిద్ధ్యాత్రా
న్వశబ్దేనాత్మాకః । ఆత్మాత్మీయజ్ఞాతిధనవచనః స్వశబ్దః । సాంఖ్యాశాస్త్రానుసాన్
మిశబ్దవాచ్యమాహుః । కీర్త్యకోయం—అనుచితోప్యసభ్యస్తోఽప్యక్షేయోపి సమి
నయమేకాగ్రేణ యోగిభిరుపాసితశ్చింతితః । తస్మాత్సర్వస్తాజ్జగతోవ్యక్తాత్మరొ
విలక్షణః ॥ కుతః । అపరిచితమనంగతంచిత్రంమనోబుద్ధిర్వాద్యస్సోఽపరిచిత
చిత్తః । తద్భావస్తత్తాతయా । అన్యోహ్యత్తా, అన్యాచబుద్ధిః, అన్యచ్ఛచిత్తం
జగచ్ఛబ్దంపాశ్రయకాధాగః ॥౫॥—ఉపకారిణమితి॥ అయముపకారిణంనిరుపకా
రమపకారిణంచావిశేషేణావశ్యతి । అపకారిణమివాపకారకమప్యసాన్వయాద్బు
ద్ధ్యావశ్యతీత్యర్థః । ఇత్యకృతజ్ఞత్వకథనమ్ । ఏవమన్యత్రరథాఅరింశత్రుం త్వనరిం
మిత్రమ్ । నాయంనియమోయన్తిత్రముపకారేషభవతి । అనుపకారకశ్చశత్రురే
వసంభవతీతి । అప్రియోద్యేష్యం ప్రియంమనోబ్ధమ్ । సాధుమార్గమితరం ఖలం
అబుధంమూఖం బుధంపండితమ్ । ఇతి దురుక్తనిదేశః । ఏమానిదా ॥—||
సుతాతు—నిగుణాత్వాత్పురుషస్య సమదృష్టిత్వమ్ ॥౬॥ ఉపకారకస్యేతి ॥ అ
యంపరస్యావ్యస్య కించిదపి మనాగపినోపకతుం ఇచ్ఛతి । ఉపకారకరణేబు
ద్ధిరేవాస్య నభవతీత్యథః । కదాచిత్పరోఽనుపకారిన్యాదిత్యాహ—ఉపకార
కస్యాపి అతఏవై తదధఃమనిశం దుఃఖం క్లేశమాప్తవతః ప్రోవృత్తస్య । కదా
చిత్ అముఖ్యః పరస్పర్శత్తద ప్రత్యుపకారిత్వేన తథా లజ్జాహోయా భవేదిత్యా

తస్యకేంచిదువకతుమిచ్చతి ||౨|| స్వయం క్రియా టిలమే పశ్చిమమపివిధాతు
 మక్షమః | భోక్తృమవిరతమలజ్జయో బహుసానైకకృత్సృజ్యతః |౧౫| యథ
 ముసమాశ్రయలిక్ష్మిభగయవివదోర్నిరచయన్ | లెగ్య సమగతీకాచరిపున
 హా—బహుగుణతయా శ్రుతశ్చోర్నానైకదాబ్ధానైకప్రధానతా ముఖ్యస్వరద
 భూవిభక్తిః | తదేవైవ పూర్వోక్తాద్వైకస్థితిః | ఇతినిద్రా || సుతిసు—
 యంవరస్య బుద్ధితత్వస్య ప్రధానసంజ్ఞకస్య కించపవినోపదిక్షిణతి | దృష్టా
 హిపుయానకక్రియః | కీదృశస్య పురుషప్రస్థత్రిదావరణోపకారకస్య, తథా
 బహువ్రత్యయోపి యేగుణాస్తద్భావైవ ప్రధానతాం ప్రకృతిత్వందధతః | సత్త్వ
 తజస్తమాంసి ప్రధానమ్ | తథాదుఃఖం జననమరణాదికం సదాప్రాప్తస్య | న,
 ర్వంహిబుద్ధిరనుభవతినపురుషః ||౨||— స్వయమితి || ఏషదేవః వరకృతస్యాన్య
 నిష్పాదితస్య కర్తృణఃక్రియాయాః ఫలంభోక్తమిహాలేవాంచుతి | కథమ్ | అల
 జ్జితయా నిస్త్రవత్వైవ | కదాచిదేవ్యర్యాదేవం స్యాదిత్యాహ—ఆత్మనాత్మణ
 మపి కుటిలకతుకమక్షమోఽసమర్థోఽనీశః | యోఽక్రియోఽలనః | అశ
 క్త్యాన్వయం నిష్క్రియః పరాధీనోఽన్యదత్తైవ పిండైవజీవతి | ఇతినిద్రా || అ
 భవ, వాక్యాభవప్రయాలావనయా సుతిః—ఏష భగవాన్పరజనితస్య బుద్ధికృత
 స్య కర్తృణః శుభాశుభస్య ఫలంసుఖదుఃఖాత్తకం భోక్తృమిహాలే | ఆత్మాహిఫల
 భాగీతి సాంఖ్యాః | కీదృశేష ఇతిపురుషస్య స్వరూపమాహ—స్వయమక్రియో
 నిష్క్రమాః | తథాత్మణమపికుటిలకతుకమనీశః|నిలజ్జత్వంనిగుణత్యాత్ |౧౫|
 యథతి || యః కశ్చిన్ముఖః ఉదయే సంపది వివదిచ నిరాకులంనిచ్చిన్తం ఆశ్రి
 తస్య యదిసంతతతాస్యతైవసుఖమ్ | యదివా విపతీతతాస్యనైవదుఃఖమి
 త్యర్థః | ఇమంకృష్టం సమాశ్రయతి సేవతే తస్యోక్తికానంసారేకతః పునరుద్భు
 వోభవతి | నైవనముక్తానం భవతీత్యర్థః | తస్యకీదృశస్య వికరణత్వం మృతింమర
 ణంవయుషః ప్రాప్తస్య | ఏతదాశ్రయణాత్ప్రమృతవన | సామగ్రివైకల్యంవాచిక
 తణత్వమ్ | ఇతినిద్రా || సుతిశ్చ—యఃకశ్చియోగీ వినం వరమాత్తానం సేవతేత
 స్య వికరణత్వమేయాయో సప్తదేహస్య పునరిహ కుతఉద్భవోజన్త | ముక్తవమా
 సాచిత్యభావః | కీదృశమ్—సముదయవివదోర్నిరాకులమన్యగ్రమ్ | ఆక్రియత్యా
 త్ | కరణాసించ్రియాణి | ఏయషణ్ణత్యాజ్ పూర్వస్థిణః క్వసుః | ఉపేయ

భుద్భునావికరణత్వమేయషః ||౯|| గుణవంతమప్యయమపాస్యజనమఖలమవ్యవ
స్థితైః| యాతిసుచిరమతిబాలతయాధృతిమైకవీవపరివారితాజ(నేః)క్షైః||౧౦||సు
కృత్రోపి సేవకజనస్యబహుదివసఖన్నచేతసః | సర్వజనవిహితనిర్విదయం సకృదే
వ దశానముపైతికస్యచిత్ ||౧౧|| సర్వజనైసఖిష్యనుగతేషు నియతమనురాగవ
హ్నాః ' ఇత్యత్రహి ఉపసగంనిర్దేశాంతస్త్రమ్ || ౯ ||— గుణవంతమితి ||
అయం సర్వమేవ గుణిన్న జనమతిభాలతయాతిదాపలేన హిత్యాఅవ్యవస్థితై శ్చ
పత్రైజాక్షైరక్షైః పరివారితః సన్నజన్మేక ఏవధృతిమైతి ప్రియతే | ఏతదప్య
జం నాన్యోనాకలోకమపాస్య గోపమధ్యేరమతే | ఇతినిద్రా|| స్తుతిస్తు—ఏ
షభగవాన్బాలతయా బాలరూపభవక్ జలైరద్భిః పరివారిత అమృతః సుచిరం
ధృతిమైతి | ఉక్తంచ ' సంభక్ష్యసర్వభూతాని కృత్వాచైకాణ్వంజగత్ | బా
లః న్యపితి యశ్చైచ్చ స్తస్మేమాయా త్తనెనమః' || కీదృశేజ్జలేః అచ్యసద్భితైర్భ
తీత సక్తలభువనైః||కింకృత్వా ధృతిం యాతిగుణవంతం సత్త్వాద్భ్యాశ్రయం జనమ
పాస్యక్షిప్తా వినాశ్య | సర్వజనసంసంహృత్య బాలరూపధరోజలమధ్యేయం
శైతే || ౧౦ ||—||సుకృతఇతి || అయంసుకృతోఽపునవకారకస్యాప్యాశ్రిత జన
స్య సకృదేకవారిమేవ దశానముపైతి దశానందదాతి కస్యచిత్, నసర్వస్య
కింభూతః—సర్వజనవిహితనిర్విత్ సర్వజనస్యవిహితానిర్విణ్ణదోయేనసః | కీదృశ
స్య జనస్య—బహుదివసఖన్నచేతసః బహుభిదివస్తేః ఖన్నచేతోయస్యతస్య
చిరకాలమేవాద్విగ్నచిత్తస్యేత్యర్థః | ఇతినిద్రా | స్తుతిస్తు — అయంకస్యచిదే
వ సేవకజనస్య భక్తలూకస్య సకృదేన దశానముపైతి | సహితైత్రజ్ఞః సర్వస్య
సదైవ | కీదృశస్య సుకృతః పున్యాకృతః | తథాబహుభిదివస్తేర్భూయసాకాలే
న ఖన్నచేతసః | క్షుణ్ణమనసః దీర్ఘేణయోగేన శ్రాంతచేతన ఇత్యర్థః ||
సహ్యనభ్యానగమ్యకుశ్వరః | అతఃసేవ సర్వజనవిహితనిర్విదః | శ్రేయస్యపి
చిరకాలమభ్యససానిర్విద్యతే | యదివాసర్వేషు జనైషువిగతాహితనిర్విదాయ
స్యస సర్వజనవిహితనిర్విత్ | నాస్య కశ్చిత్ప్రియోనచదేవ్య ఇత్యర్థః | య
ధివా సర్వేజనా యత్రససర్వజనః విగతాహితనిర్విదాసుఖదుఃఖాయస్య సవిహి
తనిర్విత్ | తతః కర్తృధారయః | సర్వజనస్యవిహితానిర్విత్ నిరాపణయేనైత్య
స్యే | ఆశ్రితజనం సంసారాంతాచయతీత్యర్థః | కొభనకరోతి సుకృదుపకారీ

శ్చ వసి! స్నేహ మమృదుహృదయః క్షవయన్నిరపేక్షవషసముపైతినిష్ప్రీతిమ్ ॥౧౨
క్షణమేష రాజసతయైవ జగదుదయదశితోద్యమః । స త్ర వహితకృతమతిస్సహ
సాతమసావిసాశయతినర్వమావృతః ॥౧౩ ॥ అభిహన్యైయదభిహంతిపరితపతి

పుణ్యకృద్భు । నిర్విన్ను ర్వదోనిర్వాణంచ ॥౧౦ ॥— సర్వజనజతి ॥ ఏష బద్ధమి
త్యాశ్రిలెమ పీతిం నాశయన్నిర్వృతిం నదాసముపైతి । సుఖంప్రాప్నోతి । స
ర్వత్రైవ వైరాయమాణః సుఖాయతజ్యైర్ధా । కదాచిదేతేవిరిక్తాఃస్యురితిచెత్
అనురక్తప్రపి కథం తపో నిస్సేహజ్యైత్రాహ—యతోహృదయైఃమృదుః
కూరిచిత్తః । తథానిరపెత్తోనిర్వివేకః । ఇతినిద్ధా ॥ స్తుతిస్తు—ఏషసర్వజనాదిమ
అనురాగవత్సప్తపిస్నేహంకృతపయం స్తృప్త్యాం తనూకుర్వన్నిర్వృతిం నముపైతి
నిర్వాణాయాతిత్వస్థాక్షయాత్కిలముక్తిః । అమృదుహృదయఃలినాద్రాభావో
పీతరాగత్వాత్ । యదివాఅమృదుదుబోధం హృదయంస్వరూపం యస్య । ని
రపత్తోనిస్సంగః । క్షపిధాతుప్రపరిశోపి క్రియావాచిత్యాత్ఫలిమిలాకస్యా
ఘాత్యాదికవద్ధాతురేవ ॥ ౧౨ ॥— ॥ క్షణమితి ॥ ఏష రాజసతయా చాపలెశ
క్షణం జగదుదయే లాకహితేదశితోద్యతిదశితోద్యమః । ఇతిక్రియాశా
సికత్వేన క్షణముపకురుతే ఇత్యధః । తమసాతుమోషేన పునరనంతరమావృత
త్వాదహిత కృతమతిరుపద్రవవిహితబుద్ధిస్సృజనహస్తేన ॥ సర్వసత్ సుకృ
తంవినాశయతి । యదేవ పూర్వమువకృతం తదేవమోహయన్నాశయితీత్యధః ।
సత్ సుకృతమ్ । తుభిన్నకృమః । ఇతిగహా ॥ నుతిరపి—ఏషత్రిమాతీః రా
జసతయా రజోగుణేనాశ్రితస్సృజనహస్తాయాపేణ జగదుదయే పరిజాసగేదర్శి
తోద్యమః । తథాసత్త్వేన గుణేనహితే రక్షాయాంవిహితచిత్తావిష్టురూపేణ ।
తథాతమసాగుణేనావృతస్సృజనహస్తేన సర్వసత్త్వక్తం రుద్రరూపేణ నాశయ
తి ॥ ౧౩ ॥— ॥ అభీతి ॥ యదేషహరిరన్యేనాభిహన్యతే తాద్యతే యచ్చై
షోఽన్యానభిహన్తి । తథాయత్పరితపతి బాధతే । యచ్చతప్యైడిపద్యాయతే
అతోఽన్యవచనీయతావాద్యతానభవతి । యతోఽస్త్యేనంవిధేన చపలాత్తికా
అవినీతా వ్యకృతిః స్వభావః । స్వభావాచ్చ పలస్త్యయోగ్యతామహాతి ॥ ఇ
తిక్షేపః ॥— స్తుతిస్తు ॥ అన్యపరమాత్మనాయథోక్తంవచనీయం వచనం నభవ
తి న ప్రవతతే । ‘ ఏషహన్తి హన్యతే । తపతి పరితప్యతేదఇతి’ నవాద్యమి

యచ్చతవ్యలై నాస్యభవతివచనీయమిదంచపలాత్తికాప్రకృతిరేవహీద్యశీ॥౧౪॥
 అతిసత్వయుక్తఇతిపుంభిరయమతిశయోనవిణ్యోతే । సూక్ష్మమతిభిరధచాపగతే
 సముపైతినాల్పమపిసత్వసంకరమ్ ॥౧౫॥ పృలయంచరస్యమహతోపినియతమి
 హానిస్సుఖగుణాః । యాంతిజగదపినవోషమదః స్వరూపైవవశ్యతి గుణాద్విష
 త్యధః । యతఃకఃకృశీదపలాత్తికాన్నేకరూపాప్రకృతిర్బుద్ధిః । నల్యైషః ।
 చాననాదికం తమసాధవతి । పురుషశ్చనిగుణాత్త్యధః ॥ ఉక్తంచ—‘యపి
 సంవేతి హంతారం యశ్చైవం మవ్యతే హతమ్ । ఉభౌతౌ నవిజానీతౌ నా
 యంచంతి సహస్యతే’ ఇతి । తస్మాన్న బధ్యతేసౌ సముచ్యతేసౌ నాపిసం
 సరతి॥సంసరితి బధ్యతేమచ్యతే చనానాశ్చయాప్రకృతిః । తపిస్సకర్తకోఽపి॥శా
 రీరందుఃఖమభిఘాతః । మానసంతుపరితాపః ॥౧౬॥—అతితి ॥ ఏషసూక్ష్మమతి
 భిః స్వల్పప్రజ్ఞైశ్చభిర్హతా సత్త్వైన ధైర్యేణ యుక్తఇతి సుష్టవణ్యో
 తే । అథానంతరం చాపగతే ప్రాప్తదాపే గృహీతధనుషీక స్థింభిత్సవ్లమపి
 సత్త్వసంకరం పౌరుషలేశం నభజతి పలాయనాదినా । పరేణోత్తర్థస్యాస్యన
 త్త్వలకోఽపి నలభ్యతఇత్యధః । తస్మాదయుక్తంచ తైర్వణ్యేతఇతిభావః । ఇ
 తినిందా ॥ స్తుతిస్తు—చాపంగతిశ్చాపగతః । యదాప్తచాపస్య గతంప్రాప్తిశ్చా
 పగతం తస్తింశ్చాపగతే ధనుస్సంనిధానే సతిత్యధః । అథచ సవీజనివీజ స
 మాధౌపుంభిర్మోగిభిః ‘నల్యైవగుణేనయక్తః’ ఇతికథ్యతే । సూక్ష్మమతిభిః
 కుశాగ్రియబుద్ధిభిర్బహుదృశ్యభిరపగతైజ్ఞానై, సతి నివీజసమాధౌస్వల్పమపిస
 త్త్వసంకరం నోపైతి । నిగుణోహిపురుషః । అథచేతివిస్తయే ॥౧౭॥— పృల
 యమితి ॥ పరస్యాస్యస్య మహతోఽపి ముఖ్యస్యాపీహ కృష్ణేగుణాఃసౌందర్యా
 దయోనియతమవశ్యంపృలయంయోనినశ్యన్తి । నైషకస్యవిధ్గుణానంగీకరతీత్యర్థః
 అవిద్యమానంసుఖమస్తాదితి నిస్సుఖః । గుణావహారాద్ధుతస్సుఖమ్ । యదాప్త
 అవిద్యమానం సుఖమస్తాదితి నిస్సుఖః । అతఏవతేనాశమత్రయాన్తి । అతశ్చా
 యం గుణాద్విషవశ్చుఖలమప్యేతజ్జగద్విశ్వంస్వరూపైవాత్మైచ్ఛయైవనదోషం వశ్య
 తి । గుణదోషవిత్వాదన్యానపినదోషాన్వేతీత్యర్థః । ఇతినిందా—అథస్తుతిః॥ ఇ
 హావరమాత్తనికృష్టేపరస్య బుద్ధితత్త్వస్య మహతోఽపిమహత్తత్త్వస్యగుణాః స

న్నయమ్ || ౧౬ || క్షితిపీఠమంభవసినిమగ్నముదహరతయఃపరఃపుమాక్ | ఏష
కిలస ఇతిక్షేరబుధైరభిధీయమానమపితప్రతీయతే || ౧౭ || నరసింహమూర్తిరయ
మేవదితిసుతమదారయన్నతైః | ఆప్తజనవచనమేతదపిప్రతిపత్తుమోమితిజనో
యమహతి || ౧౮ || అపహయతుంగమపిమానముచితమవలంబ్య నీచకామ్

త్తస్వరజస్తమాంసి పృలయం యానినాశంగచ్చన్తి | పురుషంప్రాప్యనివర్తస్తఇత్య
థః | కీర్త్యశైత్యనిస్సుశేసుఖవజితే | అవిక్రియత్వాత్ | సుఖాసుఖేనాత్మ
నఃతతైషగుణాంత్సత్త్వాదీన్దివిషన్ననభినష్టన్నస్పృశన్నదోజగత్ప్రకృతింసహో
షంక్షేతయ్యక్తం పశ్యతీక్షతే | దృష్టాహపురుషః ప్రకృతేరిష్యతే జగత్ప్రకృతి
హిభాగోవ్యక్తమ్ | తచ్చ సదోషం జననమరణయోగాత్ | కేనపశ్యతి స్వరు
చాతత్తభావేనైత్యథః || ౧౬ || — ఏవంసాంఖ్యదర్శనైస్తత్త్వా అధునాపురా
ణదర్శనైః తుష్టాదుర్నినిందిమశ్చాహ || — క్షితితి || కైరబుదైర్మూఖైర్మూర్తి
తదభిధీయమానమప్యవ్యమానమపి ప్రతీయతే | మూఖావీవ సత్యమవగచ్ఛత్తి
త్యథః | ఇతితి కిం | సఏషపరమపురుషః | యోవరాహరూపేణాన్భసి నిమ
గ్నంక్షితిపీఠం పృథ్వీమండలముదహరతోర్ధ్వతవాక్ | ఇతినిందా || స్తుతిస్తు ||
క్షేచ్ఛిదభిధీయమానం తత్ మూఖైరపి ప్రతీయతే | మూఖాఅపి సత్యమవ
గచ్ఛంతీత్యథః || ౧౭ || — నరసింహేతి || నరసింహవపుస్సన్నయమేవ నతే
హిరణ్యకశిపు మదారయదితి యదాప్తవచనం తదప్రయం భీష్మాదికవీవజనః
ఓమి త్యేవమేవైతదితి ప్రతిపత్తుమంగీకర్తుమహతి | సుహృదవైశంస్తువై
తచ్చ మూఖైరేవ సత్యంబుధ్యతేత్యథః | ఇతిశబ్దోఽత్రాథయోఃసంబం
ధోపాదానాయాధ్యాహర్యః || స్తుతౌత్వయమథః — అయమేవభగవాన్నా
పరో నరసింహమూర్తిఃమాశ్రిత్య నతైర్దైత్యేంద్రమదారయదిత్యేతదప్యాప్తజ
నవచనం శిష్టవాక్యాయం మనీషీజనః ప్రతిపత్తుమహతినాన్యః | అప్రాకృత్వా
త్పండితావీవసత్యం జానంతీత్యథః | ఆప్తావితథవాదినోవ్యాసాదయః || ౧౮ ||
|| అపహయేతి || ఏషబలినా బలవతాపరేణాన్యేనారిణావాసహపురాఅదిరాత్సం
ప్రయుజ్యతేసంబధ్యతే | సమర్థంచెత్పరం వైత్రి తద్భయాక్షితమేవ ప్రవిశతీత్యర్థః |
సర్వనామనిర్దేశః సర్వత్ర నిందాయామనాస్థాం సూచయతి | స్తుతౌతుగౌర
వం | కింకృత్వా | ఉచితంయోగ్యం తుంగమున్నతం మానమప్యవహాయాహంకా

సాంధ్యం కరణవటురెషపురాబలినాపరేణసహసంప్రయ్యజ్యతే ॥ ౧౯ ॥ కృమశే
నభోరభసమైవవిరచయతివిశ్వరూపతామ్ । సర్వమతిశయగతంకురుతేస్ఫుటమిం
ద్రజాలమిదమేషమాయయా ॥ ౨౦ ॥ కిలరావణారిరియమేనకిమిదమియదేవ(క
భ్య)మిష్య)తే । సత్త్వమధిబలమధిద్యుతియత్తదశేషమేషఇతిధృష్టముచ్యతాం ॥

రమపి త్యక్తావ । తథానీచతాం పాకృతత్వమాశ్రిత్య । యతః సాంధ్యం కరణ వ
టురాత్తప్రయోజనసంపాదనచతురః । శక్తిః కిలాత్తనానాశాయ । ఇతినిందా
స్తుతిస్తు—ఏషతుంగంమాసంప్రమాణంహితాన్వీచతాం భిర్వత్సం చావలంబ్య ॥
పురాపూర్వముత్కృష్టేన బలినాచైరోచనినా సహసంయ్యజ్యతే సంప్రయయ
శే । యతః సప్తసృజ్ఞాఽరింద్రస్యయోఽథః శత్రువశీకరణ లక్షణస్తత్రవటుఃకు
శలః । ఇంద్రప్రీతయే వామనరూపత్వ మవలంబ్యేవభగవాన్ బలింబబధ్యేత్వ
థః ॥ ౧౯ ॥—కృమతఇతి ॥ ఏషకృష్ణః స్ఫుటమింద్రజాలమనదూభితం మాయ
యాచాతుధూతయా కురుతే । కిమిత్యాహ—రభసయారభసేనయద్ధాదానభః
కృమతే ఆరోహతి । వయఃపక్షిణః, శావనః కుక్కురాః తిమ్రాపామృగాః త
ద్భావం విరచయతి । యదివా విశ్వరూపతాం నానారూపత్వం । తథాసర్వమ
తిశయగతం విశేషప్రాప్తంకురుతే । తాత్త్వికోఽస్యవ్యవహారోనకశ్చిత్ । ఇతిని
ద్ధా ॥ సుతిస్తు—ఇదమీదృక్ స్ఫుటమేషభగవాన్ మాయయా ఋద్ధ్యాఇంద్ర
జాలం కురుతే । ఇంద్రజాలమింద్రజాలం భ్రమకారిత్యాత్ । తదేవాహ—న
భః కృమతే బలిబంధనాథః । విశ్వరూపత్వం సర్వదేవమయత్వం విరచయ
తి । సర్వంచ జగదతిశయగతం ప్రాప్తవిశేషం కురుతే । కీదృశ్యామాయయార
భసమాకుక్కుం కరోతీతి రభసాతయా రభసయా । కృమతే ఇతి ‘అనుపసంగా
దావ్’ ఇత్యాత్తనైవదమ్ ॥ ౨౦ ॥—కిలతి ॥ అయంహరి రావణారిరితి । ఏతేన
దశాస్యాహతఇతి యదేవైతత్సర్వమత్రకం కిమితి కన్తాదుచ్యతే । అతిబలం
మహాశక్తి అధిద్యుతి మహాలెజ్జ యత్సత్త్వం ప్రాణితత్సర్వమేష ఏవేతిధృష్టం
నిశ్చంకముచ్యతామ్ । సహ్యశీకస్యాన్తోభవతీతిభావః । అతశ్చ యేనాసత్త్వం వా
చ్యం సబహేవ కన్తాన్నాహ । తస్మాన్నైతేనకించిదపి కృతమితివాక్యాథః ॥
ఇతినిందా ॥ స్తుతిస్తు—అయంరావణారిరేవేతి కిమేతావదేవాచ్యతే । యస్తా
ద్యదతిబలమధిద్యుతిచసత్త్వం తత్సర్వమేష ఇతిధృష్టం నిశ్చంకముచ్యతాం । ఉ

౨౦ || చలతైషపాదయుగళైసగురుశకటమీషదస్పృశత్ | ద్రేవకలితమథవాదల
సద్దలితారుధాఙ్గచయమాత్మనైవశత్ || ౨౧ || (క్షు) స్సు) వతామునాస్తన
యుగేనజనితజననీజనాదరా | స్త్రీతిసదయమవిధాయమనస్తదకారిసాధు యద
ఘాతిపూతనా || ౨౩ || అభన క్తరూః ధమివైషకృతధరణిరింగణోక్షణాత్ | బాధమి

క్తంచ—యద్యద్విఘాతిమత్సత్త్వం త్రిమమాజ్ఞాతమేవవా | తత్తదెవావగ
చ్ఛత్త్వం మమతెజోఽశనంభవమ్ || ౨౦ || ఫలాగమే యశ్చబాల్యేశకటమేష
ఏవదిత్యేపెత్యుచ్యతే తదవ్యసత్యమితివక్త్రమాహ—చలతైతి | ఏషవైచలద్భాసం
చరణాభ్యాం గురుశకటం కించిదస్పృశదస్పృశీత్ | తచ్చదైవకలితంచైవవాదితం
స్వయమేవాదలరదవత్తత్ | నత్వేతస్యాత్రకించితౌర్పయమ్ | దలితః స్ఫుటిత
ఉరుమాహాభాండానాం దధిస్తుతఘటాదీనాంచయోరాశిర్యత్ర | ఇతినింహ
స్తుతిస్తు—ఏషభగవాంశ్చలతాపాదయుగళైస గురుశకటమీషదెవాస్పృశత్ | అ
భవాదలసత్పరివృత్తమ్ | యత్ ఏతేనదైవేన భగవతాకలితం పెరితం | అథేతి
విస్తయే | ఈషత్సృజమాత్రాత్క్రిల భంగోనయక్తః | శకటశబ్దోఽస్త్రీలి
జ్ఞః || ౨౧ ||—స్సువతైతి || అమనాయత్ పూతనారాక్షసీ స్త్రీఇతి సదయంమ
నః అకృత్వాఽపూతిహతా తత్సాధ్వకారియక్తం కృతమితి కాక్వాప్రయోగేణ
నైవ సాధుకృతమిత్యర్థః | కీదృశీసా | స్సువతా క్షీరం స్రవతాస్తనయుగేన క
తాజననీజనాదరోమాతృస్నేహాయయా | అతశ్చ మాతృపూత్యేవాయమ్ | ఇతి
నింహ || స్తుతిస్తు—యదమునాస్సువతా స్తనయుగేన కృతమాతృస్నేహాపిపూ
తనా రాక్షసీ స్త్రీతిమనః సదయమకృత్వా హతాతత్సాధ్వకారి యక్తమేవా
నుష్టితమితిస్పష్ట ఏవాధః | సాహిరాక్షసీస్త్రాభ్యాంక్షీరం స్రవంతీతన్తారణా
ధామేవాగమదిత్యాగమాధః | నిష్కారణవహోద్యోతస్వవధేకథమథమహస్సా
త్ || ౨౩ ||—అభనగితి || కృతధునిరింగణోవిహింసార్విగతిః సకథమివ కే
నప్రకారేణక్షణేనైవ తరూఽజ్ఞానాభ్యాబాధం భృశమభనగ్భుభంజ | నసంభా
వయాముః ఏతదిత్యర్థః | సను సర్వత్రైవతేనైవ భిన్నావితిప్రతీతిః తత్కథంభ
వతాసంభావనేత్యత్రాహ—ఇదమపినబాలకృతంన శిశుకర్త | నను దేవతావిధిర
యం విజృంభతే విలసతి | కేనావ్యదృష్టేన దేవేన తత్కృతం నత్వనేన | యన్య
హి గమనమాత్రే నశక్తిః సకథమమానుషం కర్తృకుర్యాదితిభావః | ననురమర్షే

దమపినదాలకృతంననుదేవతావిధిరయంవిజృంభతే || ౨౪ || విహగస్వనేవిజనమి
వమహతిదధదేషగోపతామ్ | నామజగతిమధుసూదనఇత్యగమద్దతేన, మధునా
మహీయసా || ౨౫ || అవిమృశ్యగోవధసముత్తమమయమమీమరమృమా | (రి
ప్ర)భద్ర) మంపగుసముపొధమదంయదసౌకిలాసురఇతిప్రమాప్తికతత్ || ౨౬ ||

నకేవలంశకటభంగోదేవతావిధిర్యాసదయమపీత్యపిశ్చార్దూర్ధ్వః | ఇతినిందా || స్తుతి
స్తు—యదేషకృతధరణిలింగణః కథమివావక్తివన క్షణాదజ్ఞానౌబభూజ ఇదమ
పి నదాలకృతం | నన్వీయం దేవతావిధిరుజ్జ్ఞాభతే || ఏతస్య దేవరూపత్వం దే
వత్వనూశ్చిత్రైశ్చదేవైసకృతం | నతుతత్త్వలోచనైత్యర్థః | ననురాభిముఖా
అభవగితిభంజైర్జజిరూపమ్ || ౨౪ ||— విహరిన్నితి || ఏషమహతివిశాలే విజవేమ
నేఽరణ్య గోవరూపేవిహరన్పుహతామధునామాక్షికపటలేన హతేనజగతిమ
ధుసూదనఇతి నామఅగమత్ ప్రాప వనైషధుసూదితవాక్, నతు మధునామాసం
దైత్యం | ఇతినిందా | స్తుతిస్తు—ఏషకృష్టమివ మహీయసా బలవత్తరేణ మధు
నాదైత్యేన హతేన మధుసూదనఇతి నామజగతి అగమత్ప్రాప | కీదృగేషః
వనేతాయేమహతిసర్వలోకవ్యాపినివిగతజనే విహరక | తథాగాంపృధ్వీం పాతీ
తి గోవస్తద్భావం బిభృత్ || ౨౫ ||— అవిమృశ్యేతి || అయంగోవధసముద్భు
తస్తారణోద్భవం పాపమవిమృశ్యగణయిత్వా యద్రుషాకోపేన రిష్టమనన్దా
హం అమీమరదవధీత్తదకార్యమ్ | అసౌపాపీ అసురఃఇతికిలప్రమాప్తినాశయతి
దాన్తరూపీఅసురౌమయా హతానతుగౌరితిలోకస్య పరిశుభ్యతి | కిలాతీత
త్త్రైతస్తస్వసౌ గౌరవ, అయంచ గౌఘాతీత్యర్థః | కీదృశం రిష్టం | ఉపగుగవాం
సమీపే సముపొధమదం ధృతహర్షమ్ | సురభీః కామయాసమిత్యర్థః | అ
తశ్చ సురతాసక్తదాంతవధపాతకిత్వాన్నాయంపూజార్హః | ఇతినిందా | స్తుతిస్తు
కిలశబ్దస్య సత్యార్థత్వాత్ | యదసామగమగోనికతై రిష్టమత్యుజ్జేత్తదసోతాసు
రఇతి ప్రమాప్తిః | అసురపివానేన హతఇత్యర్థః | కీదృశంతత్—అవిమృశ్య
శ్చింతయితుమశ్యో యోగోవధస్తత్ర సముత్థాఉత్థానముద్యమో యస్యతమవి
మృశ్యగోవధసముత్తం యతోఽఘం పాపినమ్ | అఘమస్యాస్త్రీతి కృత్వా | త
థాసముపొధమదంధృతదర్పం | అతశ్చ గోవధసముత్తస్య దర్పిష్టస్య పాపమతే
ర్ధానవస్య పథార్థగతా మహతిసుతిరెన | అవిమృశ్యేతి ల్యప్ ‘ముదుషధా

ముఖకందరాంతరగతాపివికటదశనేనకెళినా । నాస్యసపదియదఖాదిభుజస్తద
 హాతిరశ్మిసహజైవమూఢతా ॥ ౨౭ ॥ యదుదస్యబాహుమయమేకమధ్యతగిరి
 మద్భుతంసతత్ । భూరిసలిలమవిషహ్యమియంజలదేవిముంచతిగవాంసభాగ్య
 తా ॥ ౨౮ ॥ కిమివాత్రచిత్తమయమన్నమచలమహకల్పితంయది । ప్రాశసి
 త్ శిత్తిచక్రమ్ । అమీమరదితిమారయతేలుజీవజ్జీ । ప్రమాప్తీతిమృజెవృద్ధిః ॥
 ౨౯ ॥—ముఖతి ॥ అస్యకేళినామ్నా అశ్వేనయద్భుజౌనాఖాదినజగ్ధః తదహా
 తిరశ్మితిర్యక్తు సహజైవ సావిభావికేవ మూఢతాఅజ్ఞత్వం । తిర్యక్తాత్ మూ
 ఖేణ తేననదక్షిణానత్వస్య కాపితక్తిరితి వాక్యారణః । కదాచిదప్రాప్తౌ
 సౌభవేన్నైత్యాహ —అస్యదరివివరప్రాప్తః । కదాచిద్భూతాభావస్సాదిత్యా
 హ—వికటదశనేన దుతురణాపి । సపది అస్య ప్రాప్త్యనంతరం । అహావిమో
 డే—స్తుతిరత్ర పరమతమాశంక్య కాకుప్రయోగేణ । యదస్య కేళినాదైత్యై
 స భుజౌనాఖాది । తత్క్రింతిరశ్మి సహజైవమూఢతా సత్వస్య మాహాత్మ్యమి
 త్యగణః । పితస్తేన పేత్యవమసాశక్తిః । ససతాత్త్విగోఽధః ॥ అహాశబ్దః
 వరసోల్లంఘనాయ । తిరశ్మితి సప్తమి॥౨౭ ॥—యదితి ॥ జలదేమేఘే అవిష
 హ్యం దుస్సహం భూరిప్రభూతం సలిలం వారి విముంచతిశర్వతియదయంహారిరేక
 భుజముత్తిస్య గిరింగోవర్ణనమధ్యతదధౌ తన్నాద్భుతం నాశ్చర్యం । ఇయంగవాం
 సభాగ్యతా పుణ్యనత్వంగవాంమహిమ్నాసౌ ధృతో నత్వేతస్య కాచిచ్ఛక్తిరి
 త్యగ్ధః ఇతినిదా॥స్తుతిస్తు—పరమతమాశంక్య కాకుప్రయోగేణ సతదద్భుతమ్
 అపితావృత్తర్యమేవ । తథేయంగవాంసభాగ్యతా సత్వస్య సాకిం । అయమేవ స్వ
 మహిమ్నాబధారితర్యః ॥౨౮ ॥—కిమివేతి ॥ అయంహారిచలమహకల్పితం మ
 ద్భుతోత్సవకృతమన్నం యదిప్రాశ భుక్తవా తక్రిమివాత్రచిత్తమాశ్చర్యం ।
 యతోఽస్యబహుభుజ బేదురికస్య సకలేఽపిజగత్సదగం ప్రాప్తేన వ్యథా నపి
 డాజ్ఞాతాత్ । అతశ్చయః కుక్షింభరతావృత్సర్యమేవజనుత్సరితస్యాదశమాత్ర
 భోజనాల్కవిస్తయః । ఇత్యాత్తంభరిత్వకథనేన నిందా ॥ స్తుతిస్తు—అస్యా
 న్నాదనాల్కవిస్తయః యతోఽస్య జగన్నివాసస్యసర్వేషు జగత్సూచరన్ధితే
 షునవ్యథా । బహుభున క్రితిబహుభుక్ నిఖిలభుషనపాలకః । యదివాబహవో
 భుజాయస్య సబహుభుజోఽయం । పూర్వత్రేతు బహుభుక్తై ఇతి బహుభుక్

శాలమఖలేపిజగత్సువరంగతేబహుభుజౌస్యనన్యథా || ౨౯ || అమునాకరేణవృ
 థుదంతమునలముదఖానిదుంతినః | తేనయదవధిసవీవపునర్బలశాలినాంకఇనతత్ర
 విస్తయః || ౩౦ || శిశురెనశిక్షితనియుద్ధకరణమకృతక్రియస్సన్యమ్ | మల్లమల
 ఘుః శినాంసతటంన్యవధీద్యదేవతదదృష్టకారితమ్ || ౩౧ || యదయభ్యమానమ
 పికంసముపహితసురౌఘసాధ్వనమ్ | కంసమభియమయమభ్యభవత్సముదాజనె
 నతదపిప్రశస్యతే || ౩౨ || ఇతినిందితుంకృతధియాపివచనమమునాయదాదదే |

హ్రౌశేత్సత్రాశ్చాల్లెల్లెట్ || ౨౯ || — అమునేతి || అమునాహరిణౌదంతినః కు
 షలయాపీడన్యయత్పుథువంతమునలంకరేణోదపాటిఉత్థాతమ్ | తేనౌత్థౌతేన
 యోఽసౌహస్రీ అవధిహతతత్ర బలశాలినాంకఇనవిస్తయః | నయక్తత్రవి
 స్తయః | మర్తహననాద్ధిశిశురపి మారయతి | ఇతినిందా || స్తుతిస్తుకాశ్వాగమ్య
 తైకోవిస్తయః | విస్తయ ఏవేత్యర్థః | సతుహస్తిహంతు మశక్యత్వాదితి
 భావః | యదుక్తమ్ — ఏవఃకృద్దాగశౌహంతివత్సహస్రాణివాజినామ్ |
 అవధీతికర్తృణికారః శ్లేష్మిణి అకారలూపః || ౩౦ || — శిశురితి || ఏషహరిః శిశు
 రేవబాలస్త్వయస్త్వల్ల చాణూరాఖ్యం న్యవధీజ్ఞమాన | తదదృష్టకారితం దై
 వవిహితం | నిపిసశాద్ధ్యబలాఽపి బలీయాంసమభిభవతి || తదేవబలవత్త్వ
 మాహ — కీదృశంమల్లం | శిక్షితాని నియుద్ధకరణాని బాహుయద్ధక్రియాః యేన
 తం శిక్షితనియుద్ధకరణం యుద్ధజ్ఞం తథా అలఘువీనం కరినమంసరటం యస్యతం
 ఏషతున్వయమకృతక్రియౌఽశిక్షితకరణః | యతఃశిశుః | స్తుతిస్తు — పూర్వవత్కా
 శ్వా | తత్కిమదృష్టకారితం నైతద్దైవవిజృంభితమ్, అపిర్షప్తేవాయం మహిమే
 త్యభావః || ౩౧ || — యదితి || యదయమయభ్యమానం కంసం స్వజనమప్యభ్యభవ
 త్తాచకర్ష తదపి సముదాజనెన ప్రశస్యతే నైవాభినింద్యతఇతి కాకుప్రయో
 గః | నిష్క్రియస్యహివధేకానామస్తుతిః | కీదృశంతమ్ — జనితదేవపూగకంపం
 అభియంత్రాసహితంపీఠమితిభావః || ఇతినిందా || స్తుతిస్తు — అయభ్యమానమపి
 సంతం కంసమభియం త్రాసరహితం పీఠంయదభ్యభవత్తదపి సంశ్లాషసతా జనె
 న ప్రశస్యతే స్తుతయతవీవ | యత ఉపహితసురౌఘసాధ్వనం సదర్పంచ | కంట
 ణోద్దగణేనచావశ్యం ప్రహృష్టోజనః ప్రశంసాంకరౌతి || ౩౨ || — ఇతితి || ఇత్యుక్త
 ప్రకారేణ అమునాచైద్యేన యదవచనదదేభ్యధాయ సా మధురిభోర్ముతిరే

హృతుమనిశముచితస్యపరైస్తుతిరేవనామధునిఘాతినాభవత్ || ౩౩ || యదువా
చదుష్టమతిరేషపరివిసదమదురంధ్వీషకః | ద్వ్యధామపిసదసిచేదివతే సదతాప
రాధగణనామగాఢ్యచః || ౩౪ || ఇతివాచముద్ధతముదీర్ఘసపదినహామేణుధారి
ణా | సోధరిపుబలభరోసహసస్సజహాసద త్రకరతారముచ్చక్షైః || ౨౩ || కటునా
పేచైద్యవచనైవకృతిమగమన్నమాధవః | సత్యనియతవచనఃవచసాసుజనంజనా

వాభవత్ | కదాచిత్తుష్టామరసా స్యాదిత్యాహ—నిందితుం కృతధియాపీతి | కిం
విధస్యహారేః | పరైశత్యుభిరపి స్తాతుమజస్రం యోగ్యస్య | అతఏతత్సుతిరభవ
త్ | ఏతేనపూర్వేషాం వాక్యనామభయార్థతాఖ్యాతా యథాచ తథావ్యాఖ్యా
తమేవ | అదదే ఇత్యాస్య విహరణస్యా శబ్దార్థత్వాత్ప్రతిపేధాభావః | వ్యతీయతై
అత్యేతు తన్న శబ్దోపాత్తం యథాఅన్యంవ్యాదవాతీతి | మధునిహంతిత్యావ
శ్యకేణినిః | ‘కర్తృహింసః’ ఇత్యర్థకుత్సాయామ్ || ౩౩ ||—యదువాచతి || ఏ
షసభాయాం యద్వచఉవాచ తదుభయార్థం నిందాస్తుతివాచకమప్యతా హే
తారపరాధగణనామగాఢపరాధగణనామధ్యే గణితం | యతోదుష్టత్వాన్తరా
రింపరివిసదిమర్షినిందిహః | తేనహి తద్వచఉక్తోశతాక్రమ్ | యాతుతస్యస్తా
త్ప్రయాపతానాకాకతాలీయేతి భగవతోవామాహ త్వమ్ || నైతావతాసాప్రీయం
వదఇతి అపరాధగణనామగాత్ | యస్తాదెషదుష్టమతిస్సక్ దేవం పరివిసదిమ
రాహ ఇత్యేవం వాయోజ్యమ్ || ౩౪ || ఇతిప్రక్షిప్తగ్లోకాః || — ఇతితి || సోధః
క్షాంతారిపూణాం బలభరోవిర్యాతిశయోయేనసః సహతగ్నిఅసహః అసహి
ష్టాః సచైద్యః ఇతీత్యం ఉద్ధతం నిష్ఠురంయథాతథా వాచంఉదీర్ఘసపది వేణుభా
రిణా నరకాత్తజేన సహదత్తః కరతాలః పరస్పరకరతాడనం యస్తిక కర్తృణిత
ద్యధాతథా ఉచ్చక్షైస్తారం జహాస, కృష్టదోషోద్ధాటనహామేదట్టహాసంచకారే
త్యధః | సప్రభావోక్తిః || ౨౩ ||—|| కటునైతి || మాధవః కటునాపరుషేణాపి,
చైద్యవచనైవ కృతిం-వికారం, వాగమత్ + గమేబుణి, పుషాదీత్యాదినాచ్చే
రజాదేశః, తథాహి సత్యనియతవచనం-అస్థలితవచనం, సత్యసంధం సుజనం క
జనాః వచసా తిష్ఠేనాపీతిభావః, చలయితుమీతతే శక్నువంతినకేత్యధః, స
హిష్యే శతమాగాంసీతి ప్రతిజ్ఞాభంగభయాదసహితైతిభావః, సామాన్యేన విశే
షసమర్థనయాపోథాంతరన్యాసః || ౨౪ || సచైతికించేతిచార్థః || తదా-తత్కాలే,

శ్చైవయితుంక ఈశతే ॥ ౭౪ ॥ సచతంతదేతిశవమానమపియదున్మపాఃప్రచుక్రధుః
శౌరిసమయనిగృహీతధియః పృథుచిత్తమెవహిజనానువర్తతే ॥ ౭౫ ॥ విహితాగ
సోమహారలంఘ్యనిజచనదామసంయతః ॥ తస్యకతిభిరతితప్రధమంమనసా
సమాఖ్యదవరాధమచ్యుతః ॥ ౭౬ ॥ స్మృతివత్తత్తస్యననమస్తమవకృతమియా
యవిద్వషః ॥ స్మర్తుమధిగతగుణస్తరణాఃపటవానదోషమఖిలంఖిలూత్తమాః ॥
౭౭ ॥ నృశతౌపధ్వివతిశౌరిమధసురసరిత్సుహౌవచః ॥ స్తాహచలయతిభువంమరు
ఇతిత్థం, శవమానమాప్రశంతమపిశవతే-శవ్యతిశవత్ప్యాప్రాత్యపిశవ్యతఇతిభట్టమ
ల్లః, తంచైద్యంయదున్మపాః-యాదవాః, శౌరః-కృష్ణస్య, నమయేన-సంకలెన, ని
గృహీతధియో-నిరుద్దబుద్ధయస్సహానప్రచుక్రధుః+కురధమృహోరుపసృష్టయోః
కర్తృతికర్తృత్వం, తథాహిజనాలోకఃప్రభుచిత్తమేవానువర్తతే శౌరిసంకేతనిరుద్ద
బుద్ధైర్యమివిశేషణగత్యా క్రోధాభావమేతుత్వాత్కృవ్యలింగమథాంతరన్యా
సేన సంకీర్త్యతే ॥ ౭౫ ॥—విహితేతి ॥ అలంఘ్యేన నిజవచనదామా-సవప్రతి
జ్ఞాపాశేన, సంయతః-బద్ధః, అచ్యుతః ముహుర్విహితాగనః పూర్వంగహస్రశః
కృతాపరాధస్యాపి తస్యచైష్యస్యాపరాధం నవీవప్రధమః యస్మిన్కర్తృణితత్త
త్ప్రధమంయథాతథాకతిధఃకతీనాంపూర్ణఇతి+తస్యపూర్ణైడట్, ఇతిడట్ప్ర
త్యయః, షట్కృతికతిపయితతురాంధుగితిధుగాగమః, మనసా సమాఖ్యత్సంఖ్యా
తవాత్, అస్యతివక్తిభ్యాతిభ్యోజితిఛైరజాదేశః, అత్ర ప్రతిజ్ఞాపాశబంధనస్యవి
శేషణగత్యా ప్రాచీనాపరాధానంత్యేపితాత్కృతికాపరాధమాత్రగణనామౌ
తుత్వాత్కృవ్యలింగభేదః ॥ ౭౬ ॥—స్మృతీతి ॥ విద్విషః చైష్యస్యసంబంధినమ
స్తమవకృతమవకారజాతం + సపుంసకేభావేక్తః, తస్యహరః స్మృతివత్తత్-
స్మృతిపథంనేయాయనప్రాసననర్వమవకారంసంతారేత్వధణః, అత్రాద్ధాం
తరంస్యస్యతి, అధిగతగుణస్తరణాః పరిచిత్పకారస్తృతయడత్తమాస్సజ్జనాల
ఖిలదోషమవకారం స్మర్తుం సపటవఃఖిలు నాలంభవంతీత్యధణః, పర్యాప్తివ
చనేష్వలమథేషిన్వితముత్పత్త్యయః, ఉపకాగమేన స్మరంతిసాధవోనావ
కారమిత్యధణః ॥ ౭౭ ॥—నృపతావితి ॥ అథ నృపతౌ-చేదిపతౌ, శౌరిం హరి
మధిక్షివతిసతి సురసరిత్సుతః-భీష్మః, మరుతి-వశోయమారుతే, భువంచలయతి-
కంపయతిసతి, క్షుభితస్యాద్వేలస్యాంబుధేర్నాదమనుకుర్వత్ తద్వద్గంభీరంవ

తిక్కుభితస్సనాదమనకుర్వదంబుధేః || ౭౨ || అథగౌరవేణపరివాదమపరిగణ
యం ప్రమాత్తనః | ప్రాహుమరిపుతిరస్కరణకుభితస్సనాచమితిజాహ్నవీ
సుతః || ౭౩ || విహితంమయాద్యసదసీదమపమృషితమహ్యతార్చనమ్ | యస్య
సమయతునవాపమయంచరణఃకృతశ్శిరసిసర్వభూభృతామ్ || ౯౦ || ఇతిభీష్టభా
షితవచోధామధిగతవతామివక్షణాత్ | శ్రోధమగమదతిమాత్రమ సాశిశుపాల

చః ఆహస్త-ఉవాచ + లబ్ధస్తభిభూతాద్దైర్వ || బువఃపంచానామాదిత
అహోబువఇతిణల్యాహోచేశః, యద్యపి నపాదాదౌ ఖిలావదయఇత్యాహ వా
మనః తథాపి ప్రోహస్తశబ్దస్సపాదాదౌప్రయోగః||ఉపమాలజ్కారః||౭౪||

ఉ క్రమేవాధం ఎక్తురాశయావిష్కారాధామహ || అథేతి || అథ శిశు
పాలవ్యలసనాంతరం మురరిపుతిరస్కరణేన హరినిందయా క్షుభితః-కలుషీ
కృతమనః, జాహ్నవీసుతః-గాంగేయః, గౌరవేణ-దైర్వ్యేణ, తమాత్తనఃపరివా
దం కామమయమిహ వృధాపవిత్రఇత్యాదిస్వనిందామపరిగణయన్ ఇతివక్ష్య
మాణప్రకారాం వాచం ప్రాహస్త-ప్రోవాచ, గతిమేతత్ ధీరాఅపి స్వనిష్టా
మేవ సహంతే సగురుదేవతానిందామితిభావః అత్ర శ్రోధస్య విశేషణగత్యావ
చనశాతుత్వాత్కాన్యలింగభేదః || ౭౫ || —విహితమితి || మయాద్యసదసీ
సభాయాం, విహితం కృతమిదమమృతార్చనం యస్యాపమృషితం అతితిక్షితమ
సోధమిత్యర్థః + మృషతితిక్షాయామితిధాతోకర్తృణిక్రః, ఉపసగవశాద్వి
పరితాధాతాఅతఏవ+మృషతితిక్షాయామితితిక్షాయామేవ కిత్తవ్రతిక్షధాద
తితిక్షాయాం కిత్వాన్నగుణః మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చేతిచకారాద్వర్తమానా
ధాతా + క్రస్యచ వర్తమానఇతి షష్ఠీసావమృష్టాపురుషశ్చాపంసమయతు ఆ
రోపయతు సర్వభూభృతాం ద్విషతామితిభావః శిరస్యయందరణఃకృతః-స్వస్తః
అయమితి భూమానిపాత్యమానస్య చరణస్య హస్తేననిర్దేశః అయంచామహ్నా
నుభావఇత్యనుసంధేయమ్ || ౮౦ || —ఇతి || ఇతిత్తంభీష్టేణ భాషితస్యఉక్త
స్య వచసోధామభిధేయంశిరసి పాదన్యాసరూపమధిగతవతాంప్రాప్తవతామి
వ శిరసి పాదేనహతానామివ సతామిత్యర్థః, శిశుపాలస్య పక్షేవగేహేవ
ధిపిభృతః రాజానస్తేషామసౌగంధః క్షణాదతిమాత్రం శ్రోధం-క్రోధవికారమగ
మత్, ఏతేనైషామాత్మవినాశావసాయీ రౌద్రస్థాయీ క్రోధః ప్రాచుర్య

వక్ష్యపృథివీభృతాంగణః ॥ ౮౦ ॥ శితితారకానుమితతామ్రసయనమరుణీకృతంకు
 ధా । బాణవదనముదదీపిభియో జగతస్సకీలమివసూర్యమండలమ్ ॥ ౮౧ ॥ పృ
 విహారితారుణతరోగ్రసయనకుసుమోజ్జ్వలఃస్ఫురత్ ॥ ప్రాతరహిమకగతామ్ర
 తసుర్విషజమ్రమోపరణివాభవద్దురిమః ॥ ౮౨ ॥ అనిశాంతవైరదహనైన విరహిత
 వతాంతరాద్ర్యతామ్ । కోపమరుదభిహతైనభృశం వరకాత్తజేనతరుణవ జజ్వ
 రె ॥ ౮౩ ॥ అభిధిత్సతఃకిమపి రాహువదనవికృతంవ్యభావ్యత । గ్రస్తశశధరమ

తఇత్యుక్తం, ఇవేత్యుల్పేక్షాయామ్ ॥ ౮౦ ॥ —అనైమం దశభిగాత్రా
 రంభాక్ క్రోధానుభావానాహ ॥ శితిత్యాది ॥ కృధా-క్రోధేనారుణీకృతం, అ
 తవీవ శితి-శ్యామే యేతారక-కనీనికే, తాభ్యానుసుమితై అనమూపితై తామ్రే
 నయనేయస్యతత్ ॥ ౮౧ ॥ తారకాత్మకనీనికేత్యవః ॥ సర్వముఖస్య రక్తతావ
 దితిభావః, బాణవదనం బాణాఖ్యస్యవముఖం సకీలం-సశంకుకీలాకార ఛాయా
 సహితం పరిధియ్యక్తమితియావత్, సూర్యమండలమిన జగతో భియే-భయా
 య, ఉదదీపి ప్రజజ్జ్వల, + దీప్యతేక ర్తరిలుజ్, దీవజనైత్యాదినా చిణ్ప
 త్యయే తలుక్, అత్ర సయనయోః స్వధావశ్యత్యాగేనారుణ్యసీకారా త్తద్గుణః
 తత్సాపేక్షత్వాదౌత్పాతికార్కమండలౌపమాయాస్సంకరః ॥ ౮౨ ॥ —ప్రే
 తి ॥ ప్రవిహారితై-అతివికాసితై, అరుణతరై-క్రోధాదతిరక్తై, అతవీవాగ్రే భ
 యంకరే యేనయనే తేవీవ కుసుమే తాభ్యాముజ్జ్వలః దీప్యః స్ఫురత్ సప్తేజ
 సా దీప్యమానః ప్రాతరహిమకగతామ్రతనుః ప్రదతార్కారుణవిగ్రహః స
 వ్రసిద్ధిదురిమః దురిమాఖ్యోన్మసః అవరోవిషదురిమణివాభవత్ ఇత్యుల్పేక్షా
 రూపకసజ్జీర్ణా ॥ ౮౩ ॥ —అనిశాంతేతి ॥ అనిశాంతో-నిరావణిఃవైరదహ
 నః-విరోధాగ్నిర్యస్యతేన అతవీవాంతరభ్యంతరై ఆద్ర్యతాం సారస్యంవిరహిత
 వతా-త్వక్తవతా, + రహయతేక్తవతుప్రజ్వయః, కోపోమరుదీవ తేనాభిహ
 తః ప్రజ్వలితః తేన సరకాత్తజేన వేణుదారిణౌ తరుణౌ వృక్షేణైవ భృశం జ
 జ్వలే-ప్రజ్వలితం, భానెయ్ ఉపమాలజ్కారః ॥ ౮౪ ॥ —అభీతి ॥ కిమప్య
 భిధిత్సతః-అభిధాతుమిచ్ఛతః + దధాతెస్సంతాల్లటశ్శత్రాదేశః, ఉక్త
 మాజసానామరాజ్ఞః సంబంధి రాహువదనవికృతం సత్తం వ్యాత్రతావద్రాహు
 వక్త్రవత్ కరాళంఉపలసంతీ లక్ష్యమాణాసితాదంతవ జ్జీర్యస్యతన్మఖం గృ

మోపలనస్మిరదంపపక్తిముఖములపూజనః ॥ ౧౫ ॥ కపితాకృతింప్రథమమే
 వసాసితమశనైరచూచయత్ । కృద్ధమశనిదలితాద్రితలఘ్ననిదఃపకృమరిచక్ర
 భీషణమ్ ॥ ౧౬ ॥ ప్రతిఘోషుపిసముపెచ్చనరవతిగణంసమాశ్రయత్ । జా
 మిహరణజనితానుశయస్సముదాచచారనిజపవరుక్తిః ॥ ౧౭ ॥ చాణేనహంతి
 సుబలర్చశిభిరితమహిభాబంధనామ్ । తీరతరలజలరాశిజలామవఘ్నబోగిఫణ
 స్రవశధరమివ సుదష్టచంద్రమివచ్యుధావ్యతా తర్క్యలైత్యలైప్రకృతా ॥ ౧౮ ॥
 కపిలైతి ॥ ప్రథమః-ప్రాగేవాకపితావస్తాయామపీత్యథః, కపితస్యాకృతిరి
 వాకృతిర్ముఖరాగోయస్యతమిత్వవమా, అరిచక్రభీషణం-పరబలభయంకరం, దం
 రవక్రం-దంతవక్రనామానం రాజానం, అశనిదళితస్య-వచ్చాహతస్యాద్రితలఘ్న
 భవనిరివధ్వనిర్యస్యతదిత్వవమా నశనైః అశనైరుచైచ్చర్మనిరవట్టహసః కృద్ధమ
 సూచయత్ సర్వదాముఖరాగస్యావిశేషాత్ అనుభావాంతరవేద్యః కీర్తనాత్మ
 థః, అత్రీకొపవ్యంజకాకారసంబంధేవ్యసంబంధోక్తరతిశయోక్తిరుపమానం
 కీర్తనా ॥ ౧౯ ॥ —ప్రతిఘోషతి ॥ ప్రతిఘోషః ॥ ౧ ॥ కోపకోభామర్షరౌ
 షవ్యతిఘోషాత్మమరః ॥ కుతాపిసముపెత్త్యాగత్య నరవతిగణం-రాజమండలం,
 సమాశ్రయిత్వమావిశత్, రుక్తిః సుహమిః స్వసా ॥ ౧ ॥ జామిస్సవ్యకలస్త్రీ
 యోరిత్యమరః ॥ తస్యాదుక్తిః శ్యాహరణేనజనితః అనుశయః హేకష్టమావన్నంక
 దావా నిర్యాతయామిత్వసతాపాయస్థిః ॥ ౧ ॥ అధానుశయోద్ధిర్హద్య
 హేనుతాపయోరిత్యమరః ॥ నిజోనిత్యవీవ ప్రతిఘోషః ॥ ౧ ॥ నిజమాత్మీయనిత్య
 యోరితివిశ్వః ॥ సముదాచచార-సముద్ధిదీపే, భీష్మవాక్యమన్యేషాం కోపాత్పా
 వకమాసత్, రుక్తిః సుప్రాగేవ ప్రయాథకోపస్య ఉద్ధివకమాసీదిత్యథః, అ
 త్రానుశయస్య విశేషవిగత్యాకోపోద్ధివనహేతుత్వాత్కల్యణింగభేదః ॥ ౨ ॥
 చరణేనైతి ॥ సుబలనామరాజా మహింధరంతితిమహిధాః-పర్యతాః, + క
 పకరణే మూలవిభుజాదిభ్యుడవసంఖ్యానమితకప్రత్యయః ॥ శిఖిలితాని విశ్లేషి
 తాని, మహిధాఃకౌ బంధనానిసంధయోయస్యాస్తాం తీరణతరణానిభూకంపా
 చ్ఛలితాని జలరాశేర్బుద్ధేభ్యలానియస్యాస్తాం అవఘ్నం కుటిలమతిభరాదవ
 సమ్యం భూగినాం-ఫణినాం, ఫణిమండలం-ఫణిసమూహో యస్యాస్తాం భువం
 చరణేన హంతిస్తజమాన + లబ్ధస్త్యతిఘాతాథేలబ్ధ ॥ అత్రపాదాఘాతా

మండలాఽభువమ్ || ౮౨ || కుపితేమరాజసుతథాపిరథచరణపాణిపూజయా | చి
త్తకలితకలహాగమనాముదమాహుకిస్సుహృదివాధికందధౌ || ౮౩ || గురుకోప
రుద్ధపదమాపదసితయవనస్యరౌద్రకామ్ | వ్యాత్రమశితమివసంవృజగద్వికరాల
మాస్యకుహరంవివక్షతః || ౮౪ || వివృతౌరుదాహువరిఘ్నేనరభసపదంనిధిత్స
తా | హంతుమఖిలన్యపతీన్వసునావసనేవిలంబినిజేఽవదస్థలే || ౮౫ || ఇతి తత్ర
దావికృతరూపమభజదబిభిన్నచేతనమ్ | మారబలమివభయంకరతాంహరిబౌధి

ద్భువఃకంపానంబంధేపి సంబంధౌక్తైరతిశయోక్తిః || ౮౬ || —కుపితేష్యతి ||
రథచరణపాణిశృక్రపాణిః, పూజయారాజసుతథాకుపితేష్యపిచిత్తై కలితం క
లహాగమనం, యద్ధలాభోయేననః ఆహుకిః ఆహుకిర్నామరాజా శోభనం
హృదయంయస్యసుహృత్ మిత్రమివ కృష్ణపక్షపాతీవేద్యధః + సుహృద్భు
వ్యాదా మిత్రా మిత్రయోరితినిపాతి, అధికాంముదందధౌ, సుదుస్సహో
పి కృష్ణోత్కర్షః కలహకంఢూలబాహోరాహుకేర్దౌదశాతురేవాసీదిత్యధః
ఉపమాలంకారః || ౮౭ || —గుర్వతి || వివక్షతః-కిమపివక్తుమిచ్ఛతః, + వ
చేస్సన్నంతాల్లటస్కత్రాదేశః || అసితయవనస్య కాలయవనస్య, రాజ్ఞస్సంబం
ధి సర్వజగదశితుమత్తుమివ వ్యాత్రం వివృతమతపవ వికరాళమతివికృతం || ౮౮ ||
కరాళోదంతురేతుంగ విశాలేవికృతేపిఽతివైజయంతీ || గురుణా కొపెనరుద్ధ
పదం ప్రతిబద్ధచనమాస్యకుహరం-వక్త్రవివరం, రౌద్రతాం భయంకరతామా
వత్ అత్రాశితుమివేతిసలత్ప్రేక్షావ్యాదానక్రియానిమిత్తా || ౮౯ || — వి
వృతేతి || అఖిలన్యపతీ హంతుం విత్వతః-హరితః, ఉరుదాహురేవపరిమ
ఆయుధవిశేషః యేనతేవపరిమః పరిఘాతైస్త్రీతివైజయః | సరభసం-సత్వరం,
ఋత్తుదం తన్నిధిత్సతా-నిధాతుమిచ్ఛతా + దధాతేస్సనంతాల్లటస్కత్రాదేశః ||
వసునా-వసునామ్నారాజ్ఞా, విలంబిన్యత్రానవేగాద్విస్రంసిని నిజే వసనే-సావం
బరే, అవచస్థలే స్థలితం తద్ధ్వస్య దుర్నిమిత్తమితిభావః, భావేలిత్, అత్ర వ
త్ప్రస్రంసనస్య విశేషణగత్యాస్థలనశేతుత్వాత్ కావ్యలింగం తద్బాహువరి
ఘ్నేణతి రూపకేణసఙ్కీర్తతే || ౯౦ || —ఇతి || ఇతి-ఇత్తం, తదా-తస్మిన్
కాలే, వికృతరూపం-రోషభీషణాకారం, తద్రాజమండలం-మారబలం, మదన
పైస్యమివ || ౯౧ || మదనోమన్తధోమారఇత్యమరః | అవిభిన్నచేతనమవికృత

సత్త్వమభిరాజమండలమ్ || ౯౨ || రథసాహదస్సురధయద్దమనుచితభియోభి
లామకాః | సాంద్రముకుటకింజోచ్చలికస్పటికాంశవస్సదసిమేదినిభృతః || ౯౩ ||
స్ఫురమాణనేత్రకుసుమోస్తదలమభృతభూభృదఘ్నిగ్రహిః | భూతవృక్షభుజలతం
చలితైర్మృతవాతపాతవనవిభ్రమసదః || ౯౪ || హరిమప్యమంసరితృణాయ

చిత్రం, బొధిన త్రస్వి బుద్ధః || ౯౨ || యద్దస్తుత్రంఘనశ్శాస్త్రాబోధనత్వావినియ
క ఇతివైజయంతి || స ఇవహరితిత్యుపమితసమానః || లంహరిబోధిన త్రస్వమభిత
త్సమక్షమిత్యధః + అభిరభాగ ఇత్యభేదకర్తృప్రవచనీయత్వా తద్యోగద్వీపీయా
భయంకరోతిభయంకరం + మేఘుర్భయమకృష్ణాతిభిశ్చేప్రత్యయే ముమాగ
మఃతన్యభావస్తతాతామభజత్ ఉపమాలంకారి, తేనభగవతోబుద్ధస్య సమాధి
భంగాయ ప్రవృత్తం మారబలం యథాతేనభగ్నం తథా రాజమండలమపి హ
రిణా భజ్యశి ఇతివస్తువ్యజ్యతే || ౯౨ || — రథసాదితి || అథ అనుచితభియః
అసభ్యస్తసాధ్వసాః || ౯౩ || అభ్యస్తేపుదిగ్మితియాదవః, అతపవయద్దమభిలామ
కాః యద్ధార్ధినః + లవవతేత్యాదినా ఉక ఇప్రప్రయే సలూకత్యాదినా వస్త్రీప్ర
తిషేధః, సదసి మేదినిభృతస్సదసిస్థితాశ్చైచ్చద్యవత్యోరాజానః సాంద్రైర్ముకుట
కిరణైరుచ్చలితాః అభిఃత్యోద్భావితాః స్పటికాంశవస్సభభిత్తిస్పటికవణివ
యూఖాయైస్తేతథోక్తాస్సంతః రథసాద్యేగాదుదస్తురుత్తితాః + ఉదోనూర్ద్వక
మణిత్యస్య వ్రత్యుదాహరణమేతత్ అత్ర యద్ధాభిలాపస్య విశేషణగత్యో
క్తానపాతుత్వాత్కావ్యలింగభేదః || ౯౪ || — స్ఫురమాణతి || స్ఫురమాణాని
నేత్రాణ్యేవ కుసుమాని ఓస్తాపవదళానిచయస్త్రికర్తృణితద్యధాతథాభూతాః
కమ్పితాః, పృథవోభుజావీవ లతాశ్శాఖాయస్త్రికర్తృణితద్యధాతథా చలితైః
భూభృతః రాజానవీవాఙ్గిపాః పాదపాస్తేస్సదస్సభామంటపం దురతశ్శ్రీమ్రుః
వాతపాతః-వాయుప్రచారోయస్సతస్య వనస్యవిభ్రమం-కొభాం || ౯౫ || విభ్ర
మస్సంశయేభాగితో కొభాయాంచేతివైజయంతి || అభృత-బభాగ + భృణోలు
జితజ్ఞ, ఉశ్చేతిసిచఃకిత్వాన్నగుణః హ్రీస్వాదంగాదితిసలోపః అత్రీవనవిభ్రమ
మివ విభ్రమమితి సాదృశ్యాక్షేపాదసంభవదస్తుసంబంధానిదర్శనా నేత్రకుసు
మేత్యాదిరూపకోత్తాపితేతిసజ్కరః || ౯౬ || — హరిమితి || మానతులితభువ
నతిగ్రతయాః అహజ్కారానధీరితజగత్త్రియాః భూభుజశ్చైచ్చద్యవత్యో రాజా

కురుపతి మజీగదాన్నవా । మానతలితి భువనత్రితయాః సరితస్సుతాదబిభయర్షి
భూభృతః ॥ ౯౫ ॥ గురునిశ్చిన్నభవిలోలసదవధుచపుర్యచావిషమ । కీణా
చశనకిరణాగ్నికణః ఫణవాని చైవ విససజ్జాచెదివః ॥ ౯౬ ॥ కిమహోనృపాస్సమ
మమిభిరుపవతిసుతైర్నవజ్జభిః । వధ్యమభిహతిభుజిష్యమమంసహదాగదా

నః హరిమపి తృణాయామంసతత్ఫణసమమనస్యంతతథాలభ్యుంమేనిరజ్యనా
దరోక్తిః + మన్యతైకర్తరిలుజ్జేస్సెచ్ అనుదా త్తతాద్విట్ పృతికెధః, మన్య
కర్త్యనాదరె విభాషాప్రాణిష్యితిచతుర్థి, కురుపతింవా నాజీగణ్ ధర్మ
రాజంచ నాగణయన్నిత్యధః + గణేణ్ చజి, ఈచగణజ్జేభ్యాసస్య ఈ
కారః సరితస్సుతాల్ భీష్మాదపి నాబిభయః-సభీతాః, + బిభేతేలజి, స్థావితి
ద్విర్భావే, సిజభ్యస్తవిదిభ్యశ్చైతి యుజ్జసాదేశే, జసిచేగిణః ఆత్రరాజసు
హర్యసమాసనాద్యనేకక్రియాయాగపద్యాత్మముచ్చయః ఇతి సర్వస్వకాః గు
ణక్రియాయాగపద్యం సముచ్చయఇతిలక్షణమ్ ॥ ౯౫ ॥ — గర్వితీ ॥ అక్షైవచే
దివః ఫణవాన్ ఫణీవ గుర్వధికం నిశ్చిన్నా ఫూత్కుర్వన్, విలోలం-చచ్చలం
సద భువంతాపం వపుర్యస్యనః విలోలసదవధువపుః + బుదుఉపతాపెత్తిత్
భుచ్, కీర్తావిక్షిప్తా, చశనకిరణా అగ్నికణాఇవయస్యనః తథానావచావిషమి
వ తద్యచావిపంవిససజ్జా విషప్రాయం వచఉజ్జగారైత్యధః అత్ర ఫణవాని
వేతి వ్యస్తాసమాలింగాత్ సర్వత్రాపమితసమాసాశ్రయణమ్ ॥ ౯౬ ॥ — అ
థ తద్యచావిషమేవ చతుర్భిరాహ ॥ కిమిత్యాది ॥ హేనృపా అమిభిఃపశ్చభి
రుపవతిసుతైస్సమం జారజైస్సహపాండవానాం క్షేత్రజితాద్విత్తంప్రలాపః అన
యా స్థవిరరాజకస్యయా వృద్ధక్షత్రియాంగనయాచసహ ॥ ౯౭ ॥ కన్యాకుమారి
కానార్యోరితివిశ్నః ॥ భీష్మస్యోధ్యధ్యైతస్కత్వాత్ స్త్రీత్వేన సింహావస్థం వ
ధ్వార్థం అరాక్షోరాజార్హగ్రహణాపరాధాదిభావః అరాజత్వేన్వనక్తి అ
ముంభుజిష్యం కిజ్జరం కంసపశుపాలనాదిభావః ॥ ౯౮ ॥ భుజిష్యఃకిజ్జరో
మతఇతిహాలయధః ॥ కింనాభిహత కిమితిసమరయత కింత్యభిహతైత్యధః,
+ హంతేర్విధ్యథే లాఘ్వితిలాత్, లోటోలజ్వదితిదస్యతాదేశః, అను
దాత్తావదేశేత్వాదినాఅనునాసికలాపః అహోఇతి వహోపి సహస్యతఇత్యా
శ్చ ర్యే అయంచామదానుభావావాగారంభః * క్రోధఃకృతాపరాధమస్థిరా

స్తవిరరాజకన్యయా ॥ ౯౭ ॥ అథవాధ్వమెవఖలుయూయమగణితమరుద్ధతౌజ
నః । వస్తుకియదిదమయనమృథేమమకెవలగ్య ముఖమీక్షితుంక్షమః ॥ ౯౮ ॥
విదతుర్భముత్తమమశేషవరిపదిసదీజసర్తజౌ । యాతునికషమధియద్ధమసావచ
సేన కింభవతుసాధ్వసాధువా ॥ ౯౯ ॥ ఆచిరాన్తయానహగతస్యసమరమురగా
రిలక్షణః । తీక్ష్ణవిశిఖముఖపీఠిమస్సకృతతాంగతైఃపిబతుసాధామున్వరా ॥ ౧౦౦ ॥
అభిధాయగూక్షమితిమాస్తగమఇతిస్పృథాసుతెరితామ్ । వాచమనునయపరాం

మషఇతిర్యతే ॥ ౯౭ ॥ —అథవై ॥ అథవా అగణితమరుద్ధతౌజనః-అవధీ
రితసురసంఘసత్త్వాః, యూయవాద్యమేవఖలు తూష్ణీతిష్టతైవసన + అసే
లాటిఫచేతిసకారలూపః ఇదంకృష్టహననం కియద్వస్తు కియత్కార్యవత్సలమి
త్యభః, కుతః అయం కృష్ణోమృథే-యదై ॥ ౧ ॥ మృథమాన్కుడసంకంభి
మితి యద్ధపర్యాయేష్వమరః ॥ కేవలస్త్రీకాకినామమైవముఖమీక్షితుంక్ష
మః యష్టాకం కాకథేతిభావః, ఏతేనాస్యబలగర్వోవ్యజ్యతే; అత్తాత్కర్వో
స్యధిక్కారః లావణ్యబలభూతిభిరితిలక్షణాత్ ॥ ౯౮ ॥ —విదతురితి ॥ కించన
దీపధర్తజౌ భీష్మయుధిష్ఠిరాఅశేషవరిపదిసర్వస్యామపిరాజసభాయాం యకృ
ష్టముత్తమంవిదతుర్విత్తత్యభః + విదోలటావెతితసాతుసాదేశః, అసాకృ
ష్టః అధియుద్ధం-యదై, విభక్త్యభేద్యయాభావః, నికషంకపణయాతు-పరి
క్ష్యితామిత్యభః, తతః సాధూలార్థః అసాధ్వపకర్వోవా భవతువ్యక్తమప్రి
త్యభః వచనేన కింపుధావాగ్విరైరలమిత్యభః అత్రాపి గర్వామర్షా వ్య
జ్యతే ॥ ౯౯ ॥ —అచిరాదితి ॥ కించ మయానహ సమరంగతస్య ఉరగారి
లక్షణః-గరుడధ్వజస్య, సంబంధి తీక్ష్ణైర్విశిఖముఖైః పీఠం మద్యాణపీఠాచ్చి
ష్టమిత్యభః అస్మగ్క్రక్టండీర్వరాభూమిః ॥ ౧ ॥ ఉర్వరాసర్వసస్యాధ్వభూమా
స్యామ్భుమిత్యభివేశ్వః । వతతాంగతైః-పక్షిసంమైస్సార్థం ॥ ౧ ॥ వతత్పు
త్రరహంజజాఇత్యమరః ॥ అదిరాత్ పిబతు అదైవవాహమేవం హనిష్యామీ
త్యభః, అత్రాప్యమర్షపీవానుభావః ॥ ౧౦౦ ॥ —అభిధాయేతి ॥ సచైద్యఇత్తరూ
క్షం పరుషమభిధాయ తతః పృథాసులైః-పాక్షైః రిరితాముక్తాం అనునయపరాం
స్పార్థనాపరాం, మాస్తగమః ఘగచ్ఛేతివాచం+స్తాత్తరైలజ్ఞేతివకారాగ్గమేరా
జిషిలుక్ ॥ పుషాదీత్యాదినాఽప్లెరజాదేశః, నమాజ్యగఇత్యడభావః, అనకర్ణానా

సతతస్సహసావకణ్యనిరియాయసంసదః || ౧౦౧ || గృహమాగతాయకృపయా
చకదమపి నిసగఽదక్షిణాః | డాంతిమహిమనసోజననీస్వసురాత్తజాయచుకు
పుర్నపాండవాః || ౧౦౨ || చలితంతతోనభిహతేచ్ఛమవనివతియజ్జఘామితః |
ఘాణమధయయుమివానుయయగ్దమఘోషనూనుమవనీశసూనవః || ౧౦౩ ||
విశిఖాంతరాణ్యతిపపాలసపదిజవనైస్సవాణిభిః | దృష్టుమలఘురభనా పతితా

దరేణశ్చిత్వాసహసాసం సదఃనిరియాయ-నిర్వయా, అవర్ణాదేవేతిభావః || ౧౦౧ ||
గృహమితి || నిసగఽదక్షిణాః-స్వభావతోదాక్షిణ్యసంపన్నాః, వగచ్ఛందాను
వర్తిసత్తత్వధః || ౧౦౨ || త్రిమవాకుశలావామవరచ్ఛందానువర్తిమ | దక్షిణ
ఇతివైయంతీ || కించ డాంత్యా-క్షమయా, మహితమసని-పూజితచిత్తాః, క్ష
మావంతః పాండవాః కించ గృహమాగతాయాభ్యాగతాయైత్వధః, కించ జన
నీస్వసుర్దాత్మస్వసురాత్తజాయ-శిశుపాలాయ, తథా కృపయాచ కథమపి అత్య
సహ్యవరాధేపి సచుకుపుః-సచుకుగ్రుః, సవ్యావగ్రస్యాపి తస్యాభ్యాగతత్వా
న్మాత్మబంధుత్వాత్, స్వయం క్షమావత్త్వాద్దాక్షిణ్యైర్లపయ-చ కథమపి నజ
ఘాంసాంచకురిత్వధః + కుగ్రమృహేత్వాదినా సంప్రదానత్వాచ్ఛుభేః, అ
త్రాభ్యాగతత్వాదివిశేషణానాం సాభిప్రాప్త్యాత్ అకోపకౌతూహలత్వాచ్ఛవ
రికః కాన్యలింగేనతి సాపేక్షత్వాత్సంకీర్త్యతే || ౧౦౨ || — చలిరమితి || అథ
జైద్యనిర్యాణానంతరం అవనీశసూనవః-తత్పత్యైరాజపుత్రాః, తతస్తస్యావ
నివతేయధిష్ఠితస్య యజ్జఘామితః-దేవయజనాత్, షష్ఠ్యాన్తసిత్, ఆనభి
హలైచ్ఛమవ్రతిహతమనారంభయథాతథాచలితం వర్జితం దమఘోషనూనుం
శిశుపాలం + యాతివరలూకమితి యయుః వరలూకప్రావకౌశ్యమేధీయాశ్వః
|| ౧౦౩ || యయురశ్వోశ్వమేధీయఇత్యమరః + యావోఃకిద్యేతియాతైరాణాదిక
ఉపగత్యయోద్విర్భావశ్చ తయయమివ తూర్ణమనుయయుః యయురపి గక్షక్తే
రాజపుత్రైరనివీయతే చతుశ్శతారక్షంతీశులైః ఆత్రాపి మేధ్యాశ్వోపమయా
జైద్యస్య పథ్యత్వంవ్యజ్ఞతత్వజ్ఞా-రెణవస్తుధ్యనిః || ౧౦౩ || — విశిఖతి ||
సపది సజైద్యః జవనైస్సైగశాలిభిః + జుచంక్రమ్యేత్వాదినాయచ్, వాజిభి
రక్షేర్విశిఖాంతరాణి-రథ్యాంతరాణి || ౧౦౪ || రథ్యాప్రతోఃవిశిఖత్వమరః || అ
తిపపాతాచిచక్రామ, అతపవ దృష్టుమలఘురభనేనమహావగేనాపతితా-అభావ

వనితాశ్చ కారనస కామచేతసః || ౧౦౪ || క్షణమీక్షితఃపథిజనేనకిమిదమితి జల్ప
తామిథః | పౌవ్యశిబిరమవిశంకిమనాః సమసీనహత్తుః, తేమనీకినీమసా || ౧౦౫ ||
త్వరమాణశౌంఖకస వేగవదనపవనాభిపూరితః | శ్రేలఃటకటభిన్నరవః ప్రాణ
నాదసాన్నహనికోస్యవారిజః || ౧౦౬ || జగదంతకాలనమవేతవిషదవిషమేరి
తారివమ్ | ధీరనిజరవమీసగులప్రతిశబ్దమస్యరణతూర్ణమావధి || ౧౦౭ ||

నీర్యనితాస్స కామానిసఫలానిచేతానిచిత్తవృత్తయోయాసాంతాఃస కామచేతసః
సఫలమనారథాఇత్యధః, సచకారతీశేఘ్రలఙ్ఘనాన్నదస్యనావకాశస్తాసామా
నీచిత్త్యధః అతఏవ వాక్యాఢ్యహేతుకంకాప్యలింగమ్ || ౧౦౮ || —క్షణమితి||
ఆసౌచైద్యః పథి కిమిదమితి మిథోజల్పతాకోయమనర్థస్సంవృత్తఇతి వరస్పర
మాలపతాజనేన క్షణమీక్షితస్సక్ వివిరం స్వకిటకం ప్రాప్య అవిశంకిమనాః-
నిశ్శంకచిత్తః, దురతం-శీఘ్రమసీకినీ-సేనాం, సమసీనహత్సన్నాహయతిస్త,
+ సహ్యతేస్సమూర్వకాల్లుజి తౌదజ్యుపధాయాహ్రస్వే అభ్యాసస్యదీర్ఘః,
ఏతేనాస్య రౌద్రస్తాయినః క్రోధస్య ప్రరూఢత్వంచేదితవ్యమ్ || ౧౦౯ || —
త్వరమాణైతి || శంఖశ్శిల్పమప్యేతేశాంకశ్శంఖవాదనః + శిల్పమితి రక్, త్వ
రమాణస్య-జవమాసస్య, శౌంఖకస్య యఃసవేగః వదనపవనః-ముఖమారుతః, తె
నాభిపూరితః ప్రధ్నాః శైలానాం కటకతటేమ-నితమ్ప్రదేశేమ, భిన్నర
వ-మూర్ఛితప్రతిధ్వనిః, అన్యచైద్యస్యసంబుధి సన్నహనంప్రయోజనమస్యే
తి సాన్నహనికః యోధానాం రణసన్నాహప్రవర్తకత్వధః + ప్రయోజనమి
తిరక్, వారిజశ్శంఖః || ౧౧ || జలజశ్శంఖవద్దయోరితివిశ్వః || ప్రాణనాదదధ్వాన
సన్నాహశంఖం దధ్వాచిత్త్యధః + ఉపసర్గాదనమాసేపిణోపచేశ్వేతిణత్వం
ఏతేనాస్యమహానుత్సాహోవీరరసస్యస్తాయీవ్యజ్యతే || ౧౧౨ || —జగదితి ||
జగదంతకాలే-కల్పం లె, సమవేతా-మిశితా, యేవిషదాస్తాయదాః, పుష్క
రావర్తకాదయః || ౧౧ || విషంతుగరళైతోయఇతివిశ్వః || త్రైవిషమందారుణం
యథాతథా ఈరితఉత్పాదితః, ఆరవఇవారవయస్యతిత్ ధీర-గమ్భీర, నిజర
వేవీనా అంతగఃతాగురవః ప్రతిశబ్దాశ్శబ్దాంతరాణియస్యతిత్ అన్యచైద్యస్య
రణతూర్ణంరణదుందుధిరావధిఅహతం+ హంతేశకర్తణుజ్, ఆత్మనేపదేవ్య
స్యతరస్యామితిహనావధాదేశః ఆత్రా పుష్కరాహోవ్యజ్యతే ఉపమాలంకారః

సహసాసంభ్రమవిలాలసకలజనతాసమాకులమ్ । స్థానమగమదధతత్సరితశ్చ
 విత్తాడుమండలనభస్థలోపమామ్॥౧౦౮॥ దధతాభయానకతరత్వముపగతవత్స
 మానతామ్ । ధూమపటలపిహితస్యగిరెస్సమవర్తయన్ నపదిమేదినీభృతః॥౧౦౯॥
 పరిమోహితాపరిజనేనకథమపివిరాదుపాహృతమ్ । వర్తకరతలయుగేనబృహత్త
 నుచూణాపేషమపిషదుగ్రహపరః ॥ ౧౧౦ ॥ రణనమ్మదోదయవికాసిబలకలకలా

౧౦౮ ॥ —సహసేతి ॥ అథ రణదుండుభితాడనానంతరం సహసా-ర్ఘుశితి, సస
 మ్భృమం వ్యగ్రీయధాతథా విలోలయా-విచలంత్యా, సకలయా-సమగ్రీయా
 జనతయా-జనసమూహేన, ఆకులం-సంక్షీర్ణంతల్ స్థానంశివిరం, పరితశ్చలితంప్ర
 స్థితముడుమండలం జ్యోతిశ్చక్రీయస్తిన్ తస్యనభస్థలస్యాపమాం-సాదృశ్యమ
 గమత్ అత్తాడుమండలస్య చలనాసంబంధేపి సంభావనయా తత్సంబంధోక్తే
 రతిశయోక్తిః ఉపమాతుతదుజ్జీవితా ప్రతితిమాశ్రసా రాతదంగంతతైవ చమ
 త్కారస్ఫురణాల్ పుష్పం ప్రవాళోపహితంయదిస్యాదిత్యాదివల్ ॥ ౧౦౯ ॥ —

దధతతి ॥ మేదినీభృతః-రాజానః, ధూమపటలేన పిహితస్య ఛాదిరస్య, అత
 ఏవ భయానకతరత్వమతిభయంకరత్వముపగతవతిః । రెస్సమానతా-సాదృశ్యం
 దధతః-దధానాస్సపది సమవర్తయన్-సంవర్తయంతిస్త - సమ్యగ్వర్తాణామో
 చయన్నిత్యథః + సత్యావపాశేత్యాదినా ణిచ్, ఉపమాలంకారః ॥ ౧౦౯ ॥

పరిమోహితైతి ॥ అపరోన్యోన్యపః పరిముహ్యతీతిపరిమోహీ + సంపృచాది
 నాఘనుబ్బృత్యయః, తేనపరిమోహితా స్యామ్యత్యాహితశంకయాపరిమూఢేన,
 + కృత్యచఇతిఃత్వం పరిజనేన-సేవకజనైః, కథమపి కృచ్ఛాగ్రిచ్ఛిరాదుపా
 హృతం విలంబాసీతం బృహత్పహద్వర్తకవచం రుషా విలంబరోషేణ కరతలయు
 గేన-పాణితలద్వితయేన తనుచూణాం-నూత్నచూణాం పిష్టా తనుచూణా
 పేషం + శుష్కచూణారూక్షేషం పిషితాణముల్పృత్యయః అపిషత్-చూర్ణ
 తవాన్, తచ్చ జిగీయోదుర్నిమిత్తమితిభావః + కషాదిషు యథావిధ్యనుప్ర
 యోగిత్యనుప్రయోగః, పిషేలుజి, పుషాదినాఽఘైరజాదేశః, అత్రవర్తణాపే
 షణాసంబంధేపి సంబంధోక్తేరతిశయోక్తిః తయాచామానుషపీర్యమన్యవ్యజ్య
 తె ॥ ౧౧౦ ॥ —రణైతి ॥ రణై-రణలాభేన, యస్సంపదః హర్షః + ప్రమదస
 మ్మదోహర్షఇతినిపాతః, తస్య ఉదయేనజన్తనా వికాసిభిర్విస్తారిభిర్బలైకకల

కులీకృతే । శారిమశకదధిరోపయితుం ద్విరదేమదశ్చ సృతిజనకథంచన ॥౧౧౧॥
పరితశ్చధౌతముఖరుక్ విలసదహిమౌళుమండలాః । తేనురలనువపుషఃపృథివీం
స్సుటలక్ష్యతేజనశ్చవాత్మజాశ్శ్రియః ॥ ౧౧౨ ॥ ప్రధిమండలాద్ధతవరాగఘన
వలయమధ్యవర్తినః । పేతురశనయశ్చవాశనకైర్గురునిస్సవ్యశ్చితజంతవోఽధాః ॥
౧౧౩ ॥ దధతశ్చశాంకితశశాంకరుచిలసదురచ్ఛదంచపుః । చక్రగఘనహపురంధ్ర

స్తేన్యకొలాహతైరాకులీకృతే సత్త్వాధిలై, అతపవమదంశ్చాప్యతతీతిమదశ్చసృ
తి- మదస్యావిశి, క్షిప్, ద్విరదేగజేజనః పరిజనః శారింపర్యాణం॥నాపర్యా
ణవిహంగేస్త్రీ శారిమ్యాతగుడేసపుమితివైజయంతీ, శారిర్నాత్మోపకరణేస్త్రీ
యాం శకునికాంతరే, యద్ధార్ధే గజపర్యాణాచ్యవహారేపిత క్వచిదితివిశ్వప్రకాశ
శ్చ, అధిరోపయితుమారోపయితుం, కథంచన కృచ్ఛాద్ధతక తశాక, +శకర్లు
క్, పుషాదిత్వాన్చైరజాదేశః, అత్రేవిశేషణగత్యాసేనాకలకలస్యమదహేతుత్వా
త్ మదస్యచశారిదురారోపత్వహేతుత్వాత్ కావ్యలింగదవ్యయంతత్యాపేక్షత్వా
త్సంకీర్త్యతే॥౧౧౧॥పరితజతి ॥ కించేతిచార్థః ధౌతేమ-శోధితేమ, ముఖరుక్తేమ-
ముఖస్థరుక్తాధరణేమ, విలసత్ప్రైవ్యకంప్రతిఫలత్, ఆహిమౌళోమండలమర్క
మిబు యేషాంతేతిధోక్తాఃఅతపవ స్సుటలక్ష్యమంతరమితత్వాత్ బహిస్సురితం
తేకొంతస్సరః దర్పః యేషాంతే తథవస్తికాశత్వత్యైత్రిక్షా తేకొన్యాఖ్యాతం
పశ్చిమేసర్గతేకొనిరోధేత్యుక్తిః॥అతనువపుషః-మహాకాయః, శ్రియలత్తజాల
శాన్తిః॥న॥లక్ష్యచక్రశ్వలశ్చేతివిశ్వః ॥పరితః పృథివీం తేనురావపుః॥౧౧౨॥
ప్రథితి ॥ ౧ ॥ చక్రధారాప్రధిర్నైమిరితిహాలాయథః ॥ ప్రధిమండలాద్ధైమివల
యైరుద్దతా-ఉద్దాపితాః, పరాగాః-పాంసవవపునా మేఘాస్తేషాం వలయాని
మండలాని, తేషామధ్యవర్తినః గురుభిర్నిస్సవ్యైర్ధోష్టే వ్యధితాః-భీషితాజం
తపః-ప్రాణినః, యైస్తేరథాఅశనయః-నజ్రానాం ఆశంక్తేరశనైః పేతుఃతీవ్రమ
ధావకా అతి రథానామశనిత్వేనోల్బైత్రిక్షా పరాగాణాం ఘనత్వరూపణసాపే
క్షేతిసంజ్ఞకః ॥ ౧౧౩ ॥ —దధతజతి ॥ లసన్నురశ్చదః-కవచాయస్త్రికతత్ ॥
౧ ॥ ఉరచ్ఛదఃకంకటకోఽజగరికవచోస్త్రీయామిత్యమరః ॥ అతపవ శశాంకి
తః-మృగలాంచితః, శశాంకఇందుస్తస్య రుచిరవరుచిర్యసేత్వవమా ॥ తదవపు
ర్దధతః-దధానా, మహీభృతః-రాజానః, పురంధ్రజనైరంగనాజనైస్సహాయథా

జన్మైరయథాథాన్సిద్ధిసరకంమహాభృతః || ౧౦౪ || దయితాయసాననముదస్తమప
తదవసాదినకరాత్ | కాంస్యమువహితసరోజవత్సృమరౌఘభారగురురాజ
యోషితః || ౧౦౫ || భృశమంగసాదమరుణత్వమవిశదదృశకపోలయోః | వాక్య
మనకలమపాస్యమదం విదభుస్తదీయగుణమాత్మనాశుచః || ౧౦౬ || సుదృశస్సమీ
కగమనాయయువభిరభసంబధాషిరే | శోకపిపితగలదుద్గిరస్తరసాగతాశుజ

ద్ధా అసత్యాసిద్ధిర్దదకారోత్పత్తిర్యస్తి తదయథాథాన్సిద్ధియథార్థసిద్ధిః హితం
అనివృత్తి తత్త్వాదమాదకమిత్యర్థః సరకం మధుపానం చక్రరుత్సాహవధా
నాథామితిభావః, మతా శిధా-శిధుపానే, సరకంమధుభాజనశతి వైజయంతీ ||
|| ౧౦౪ || — అథాసగః సమాప్తేః ప్రాస్తానికామంత్రణాయ ప్రియాసంగతా
నాం భటానామాగామ్యశుభసూచకానితాత్కాలికఞ్చెష్టితాని వణాయతి || ద
యితాయేత్వాది || దయితాయ-ప్రియసే, ఉదస్తం పానాథాముత్తిప్తం సాస
వం-సమద్యం, అతపివాపహితే వాసనాథాంనిహితే సరోజవత్కా భృమరౌ
ఘవీవ భారస్తేన గురుదుర్భరం || ౧౧ || గురుసుగీష్వతాశ్చైవైతుంగ పితరిదుర్భ
రశతిశబ్దాణామే || కంసః, పానభాజనం || ౧౧ || కంసాస్త్రీపానభాజనమిత్యమ
రః || + వ్యూత్సావదిహానికమికపిభ్యస్సశతికమేద్రాతోరాణాదికన్యప్రణయః ||
తస్మేహితం కంసీయం లోహవిశేషః ప్రాక్కితీయశ్చప్రత్యయః, తస్యవికారః
కాంస్యం పానపాత్రం + కంసీయపరశవ్యయోర్యజ్ఞాల్పకృతియజ్ఞప్రయోభ
స్యలుక్, రాజయోషితః కస్యాశ్చిద్రాజవధాన్సంబంధినః అవసాదినశ్చైధిల్య
భాజః కరాత్ అపతతచ్ఛబ్దర్పిమిత్రమితిభావః, ఏతేనాస్యాభావివిరహాదిం
తాపారవశ్యంవ్యజ్యతే అత్రావసాదభారగౌరవయోర్విశేషణగత్యాపాత్రపాత
హేతుత్వాత్కాన్యలింగమ్ || ౧౦౫ || భృశమితి || శుచః భావివిరహభావనాప్రసూ
తాశ్శోకాః అవిశదదృశః శోకాదేవాప్రసన్నదృష్టేః, కస్యాశ్చిదితి శేషః మద
మపాస్య ఉత్పత్తేః ప్రతిబద్ధ్యతదీయగుణ-శబ్దర్థం, మదకావ్యమాతమిత్యర్థః,
అంగసాదమంగశైధిల్యం కపోలయోరరుణత్వమనకలమసమాప్తం వాక్యచాత్త
నా న్యాయం + ప్రకృత్యాదిభ్యఉపసంఖ్యానాత్ప్రతీయా, భృశంవిదధుః కరుణాన
శృంగారస్త్రిరస్సృతఇత్యర్థః, అత్రీమదాభావేపి తత్కారోదయాత్తన్యచశో
కనిమిత్రకతోవ్యక్త్యా ఉక్తనిమిత్రాభ్యావిభావనాలజ్ఞాః || ౧౦౬ || సుదృశశతి ||

లకేవలూత్రరాః ॥ ౧౧౧ ॥ విపులాచలస్థలఘనేనజగమిమభిరంగనాఃప్రియైః! సీ
 నకుచతటనిపీడదలద్వరవారవాణమురసాలిలింగిరె ॥ ౧౧౨ ॥ నముమోచలోచన
 జలానిదయితజయమంగళైషిణీ! యాతమవనివనసన్నభుజాన్నగలద్వివేదవల
 యువిలాసినీ ॥ ౧౧౩ ॥ ప్రవివత్సఃప్రియతమస్యనిగళమివచక్షుఃక్షిప్తాత్! ని
 అథాస్మిన్ననసరె యవభిస్సమీకగమనాయ-యద్ధగమనాయ ॥ ౧ ॥ సమీకం
 సాంపరాయకమిత్యమరః ॥ శౌకపిహితే-శోకావృతై, గళై-కంఠే, దుద్ధగిరః-
 ప్రతిబద్ధోత్తరవాచః, తథాపి తరసా-వేగేన, ఆగతమశ్రుజలమెచకెవలం నిణీ-
 తముత్తరం యాసాంతాస్సత్యః ॥ ౧ ॥ నిణీ-తంకేవలంచాక్తమితివిశ్వః! సంబ
 భాషిరె-సంభాషితాః, యోద్ధుంగచ్ఛామీత్యామంతిత్తాః హాకష్టమిదమేవా
 స్తాకమంతిమదర్శనమితివాక్ స్తందెపి అశ్రుపాశైనైవానక్షరం దత్తాత్తరాశ్చ
 సన్నిత్యథః, అత్రావ్యశ్రుపాతాదుర్నిమిత్తమితిభావః, ఏతేన గంతవ్యంచే
 త్ గమ్యతాం వయంచ యష్టత్సాలాక్యకామాఇత్యనిష్టవిధ్యాభాసరూపాతై
 పాలజ్ఞానోవ్యజ్యతే అనిష్టవిధ్యాభాసశ్చైతి సూత్రేణైష్టనిషేధాభాసవదస్యా
 పిలక్షణాత్ ॥ ౧౧౪ ॥ —విపులేతి ॥ జగమిమభిర్యద్ధాయ గంతుమిచ్ఛన్భిః,
 ప్రియైఃకర్తృభిః అంగనాః విపులం యదచలస్సస్థలం తద్వత్ ఘనేనదృఢేనో
 రసా-నిజవక్షసా, కరణేన పీనె కుచతటై నిపీడోనితరాంపీడనం లైనదళంతః వి
 దీర్యమాణావరాః-శ్రేష్ఠాః, వారవాణాః-కంచుకాయస్త్రికార్తణితద్యధాతథా॥
 ౧ ॥ కంచుకోవారవాణో-స్త్రిత్యమరః ॥ ఆలింగిరె-ఆలింగితాః, అత్రవారవా
 ణానాః దళనాసంబంధేపి తత్సంబంధోక్తరతికయోక్తిః ॥ ౧౧౫ ॥ —నేతి ॥
 దముతస్య జయమంగళం తదర్థమంగళమిత్యర్థః, అశ్వఘాసాదివత్తాదధ్యేషస్థి
 సమాసః, తదిచ్ఛతీతితదేవణీ విలాసినీకాదిదంగనాలోచనజలాని అశ్రాణినము
 మోచ అశ్రుపాతస్యామంగళత్వాదితిభావః, అమంగళంతుతదన్యతఃప్రవృత్తమే
 వేత్వాహ॥యాతమితి॥అవసన్నభుజాత్-శోకశిథిలాత్కరాత్, గళద్భ్రుశ్యదేవా
 వనిం-భువం, యాతం-ప్రాప్తం, వలయం-కంఠం, నవివేద అవశ్యభావినాం
 కోనివారకఇతిభావః, ఏషాదైన్యచింతాదిమతీ, అత్రావసాదస్యవిశేషణగత్యా
 వలయపాతహేతుత్వావ్యలింగమ్ ॥ ౧౧౬ ॥ —ప్రేతి ॥ అచిరౌఢసుందరీ
 కాచిన్ననౌథా-స్త్రి, ప్రవివత్సతః-ప్రవస్తుమిచ్ఛతః, ప్రవాసమాప్నచ్ఛమానస్యే

ధ్రియమాణమవ్యగలదశుఃపలతిదయితేనచభ్రువః । స్నేహమకృతకరసందృతా
మిదమేషయాక్రమతిముగ్ధచేసాం ॥ ౧౨౩ ॥ సహకర్జలేననిరాజనయనకమ
లాంబుసంతతిః । గండఫలకమభితస్సుతనోఃపదవీవశోకమయకృష్ణవర్తనః ॥
క్షణమాత్మరోధిచలితేనకతిపయపదంసతభ్రువః । సగ్రభుజయుగగళవ్యయ
అవదత్-ఉదచారయత్, అపశాద్విరహానహసయా ప్రస్థానప్రతిపెథవరయావ్యా
హృతమిదమేవాన్యమరణశంకినీరుపశునిరితిభావః, ఈష్యాఃచాత్మకరొక్త
వీవ సంచారిభావః ॥ ౧౨౨ ॥ — ధ్రియమాణమితి ॥ దయితేదలి ప్రతిష్ఠమా
నేనతి సతభ్రువః-పథ్యా అప్య ధ్రియమాణమమంగళభియా చాద్యమాణమపి ।
+ ధరతేకమణిలబశ్శానజాదేశః, అగళదస్తవల్ శోకాతిరేకాద్ధారయతు
మశ్చిచూసీదిత్యనః, తిదాహి అకృతకరసం-అకృత్రిమరాగం, స్నేహం, ప్రే
మదధతాం అతవీవాతిముగ్ధచేతసామత్యంతమకపటబుద్ధీనామిదమసంవరణమేవ
యక్తం అన్యథా స్నేహవ్యాచితేస్తత్కాలవిబుద్ధమశ్రుమోచనంనానుచితమి
త్యథః, రసస్నేహయోః రాగప్రేమాపరనామ్నోరవస్తాభేదాల్ భేదః రాగ
స్తత్సంగధీః ప్రేమతద్వియోగాసహిష్టుతేతిరసాకరే ॥ సామాన్యేనవిశేషసమ
ధానయాపారాంతర్యాసః ॥ ౧౨౩ ॥ — సహేతి ॥ సుతనోశ్శుభాంగ్యాః గం
డఫలకమభిరః-గండస్థలయోరిత్యథః + అభితఃపరితథత్వాదినాద్వితీయా, స
యనకమలామ్బుసంతతిరైక్రాంతింధాశురారాకజ్జలేనాంజనేన సహశోక
వీవ శోకమయస్తస్య కృష్ణవర్తనశ్శోకాగ్నేః పదవీవ-నిస్సంఘమాగణ్యవ, వి
రరాజయోనవత్సనాగ్నిగణచ్ఛతి తల్ కృష్ణం భవతీత్యసౌ కృష్ణవర్తనాచ్య
తే అప్రధారాచ కజలకాళిమయోగాచ్ఛాకాగ్నేఃపదవీత్యేనోత్ప్రేక్ష్యతథ
తి గుణనిమిత్తతానిస్తూహసోఽప్రోక్షాంత్రాప్యశ్రుపాతవీవదుర్నిమిత్తం ॥ ౧౨౪
క్షణా ॥ కతిపయంబు చక్షుదంబు జాతావేకవచనం కతిచిత్తువానీత్యథః, పద
శబ్దస్య పదవిద్భిన్నదేశవాచిత్యాదత్యంతసంయోగేద్వితీయా, చలితేన-ప్రభృతే
న కేసదిదితిశేషః క్షణమాత్మరోధి క్షణమాత్మప్రతిబంధకం ప్రాణదానైకజీ
వీనామననవసత్సంధిః స్థాతుమనౌచిత్యాదితిభావః, సతభ్రువః సగ్రస్తాదంగసా
దేసర్పడితిలంబితాల్ భుజయుగాల్ గళతాం ప్రకొష్టాగ్రేపతతాంవలయానాం
స్పృశితం ర్పుణత్కారః, ప్రతిముఖంక్షుతం-ప్రతిక్షుతంపురః క్షుతమివ ఉపశు

స్వనితంప్రతిక్షుతమివావశుశ్రువే || ౧౨౫ || అభివత్సవల్లభతమస్యవిగలదమ
 లాయతాంశుకా | భూమినభసిరభసేనయతీవిరరాజకాచనసమంమహాల్క్మయా ||
 సమరోస్తుభేన్మవగణపితదనుమరణోద్వలైకధీః | దీనపరిజనకృతాశ్రుజలా నభ
 టీజనఃస్థిరమనావిచక్లజె || ౧౨౬ || విదుషీవదర్శనమముష్యయువతిరతిదులభం
 పునః | యాంతమనిమిషమత్పప్తమనాఃపతిమీక్షలైస్తభృశమాదృశఃపథః || ౧౨౭ ||

శ్రువే-ఉపశ్రుతమ్ || ౧ || (స్త్రీ)క్షుత్ క్షుతంతఃపః పుంసీత్యమరః || ఝణత్కా
 రే క్షుతభ్రాంత్యా నివృత్య క్షణమాత్రంస్థితమిత్యథః, అక్షుతే క్షుతభ్రాం
 త్యా భ్రాంతిమదలజ్కారః || ద్రేన్యవిషాదాదయోత్రసంచారిణః || ౧౨౫ ||
 అభీతి || వల్లభతమస్య-ప్రియతమస్యాభివత్సాభిమాగః విగళదంగసాదాల్
 స్రంసమానమమలమాయతంచాంశుకంవస్త్రయంస్యాసాస్య ఆన్యత్రవిగళంతః-విశి
 ర్వమాణాఅమలా ఉజ్జ్వలా ఆయతాదీర్ఘభూతాశ్చాంశవోరత్తయోయస్యాసాస్యజే
 షికకప్రత్యయః, భూమిర్భువన తస్మిన్ భూమినభసిరభసేన-వెగనః, యతీయాం
 తి + ఇణశ్చ తరిఉగితశ్చైతిజీవ, కాచనాంగనామహాల్క్మయానమం సదృశంవి
 రరాజ అత్ర ప్రస్తాతురగ్రన్వకాంతాయాముల్కసాదృశ్యభావనైవ దుర్నిమి
 త్తమితిభావః || ఉపమాలజ్కారః || ౧౨౬ ||—సమరతి || నృపగణేనమరో
 స్తుభి తస్యస్యవగణస్యానుమరణే-సహమగణే, ఉద్యతా-ఉద్యుక్తా, అతపీవ ఏ
 కాముఖ్యా ధీర్యస్యసః దీనేనాతిహోఽప్యేన పరిజనెన-దాసీజనేన, కృతాశ్రుజ
 లః-ముక్తబాషః, నిరుఘ్నమానఇత్యథః, తథాపి స్వయం స్థిరమనా-అచలతి
 త్తః, భత్సవజనఃభటిజనః భటస్త్రీలూకః జాతావేకవచనం + పుంయోగాదా
 ఖ్యాయామితిజీవ, నవిచక్లజే సతత్రాన సహమృతిప్రియాణాం కుతస్సత్రాన
 ఇతిభావః, అత్రమరణోద్యోగస్య విశేషణగత్యా అక్షైక్లబ్యశాతుత్వాత్కా
 వ్యలింగభేదః || (గురుబాలప్రబోధికాయాంవిక్లబఇత్యత్రక్లబకాతర్యైఇత్సున్నై
 యోనధాతుపాఠో క్తఇత్యుక్తం) || ౧౨౭ ||—విదుషీతి || యవతిఃకాచనాంగ
 నా అముష్య పత్యుదార్థనా పునఃపశ్చాదతిదులభం తస్యాపునరావృత్తైతి
 భావః, విదుషీ జానతివేత్సుత్యేత్కా + విదేశ్యతుర్వసురితివన్వాదేశః || ఉగిత
 శ్చేతిజీవ, అత్యప్తమనా-అవిత్యప్తచిత్తానతీ, యాంతం యోధ్యం గచ్ఛంతం ష
 తిం భర్తారమాదృశః పథః దృష్టిపథాతిక్రమపర్యంతమిత్యథః + ఆజ్ఞమర్హన్

సంప్రశ్నః పేయాః కుశలః పునః పునః సేహమాశీరితి భద్రురితా | సద్యః ప్రసహ్య
ద్విరయే సేక్రయోః ప్రత్యాపచచ్ఛేగలదంభసాస్త్రియాః || ౧౨౯ || కాచిత్తీ
ర్థాః జాభిద్వివమనువిదభేభిన్నవక్త్రే గుండులక్ష్యరశ్మికాః కాశ్చిదంతద్విశిషవ దధిర
దాహామహ్ని గుంతసత్త్వాః | భేముర్వాత్వా ఇవాన్యాః ప్రతిదిశమపరాభూ

దాభివిధ్యోరితివికల్పదాజ్ఞానసమాసః, భృశమనిషమీక్షతేస్త || ౧౩౦ ||
సంప్రతీతి || సంప్రతీదానీమేచకుశలీ అక్షతస్సక్త యథః-యద్ధాత్, పునరు
పేయాః-ప్రత్యావ ర్తసేతి ససేహంభద్రురితాభత్రేప్రయక్తా ఆశీరాశీర్వా
దస్సద్యః ప్రసహ్య-బలాత్, గళదంభసా-సగ్రవదశ్చూణా, స్త్రియాస్తస్యావీవ వ
ధావః + అస్త్రితిప్రతిప్రసవాన్నదీత్వాదాదాగమః, సేత్రయోర్ద్వివతయేప్ర
త్యాపచచ్ఛే-ప్రత్యాఖ్యాతా, అమంగళేనాశుపాలేన నిష్పలీకృతేత్యథః భవి
తవ్యంభవత్యేవేతిభావః + వాలిటితివికల్పాన్నచక్షిజఃఖ్యాజాదేశః, అత్రాశ్చ
పాతస్య నెత్యవిశేషణవాన్తరా ఆశీఃప్రత్యాఖ్యానమేతుత్వాత్కావ్యలింగభేదః
|| ౧౩౧ || — కాచిదితి || రజోభిరార్తవైరంగసంస్కారత్వాగాత్ పాంసు
భిరార్పకీర్తా || ని || స్యాద్రజఃపుష్పమా ర్తవంపాంసుర్వానద్యయోరజగత్పు
భయిత్రాప్యమరః || దినస్తాత్పాతికపాంసుప్రవర్షణాద్రజఃకిర్ణతావక్త్రమిం
దురివ ఆన్యత్రవక్త్రమివేందుః తస్యలక్ష్యః తామాయస్యాస్సాతామ వక్త్రే
గులక్ష్యేరితి బహువచనాంతావయవోబహువ్రీహిః, ఏవంచేకవచనాంతస్యేవలక్ష్య
శబ్దస్య ఉరః ప్రకృతిమపారాన్నతన్నిమిత్రః కప్రత్యయః, శైషికస్తువైభాషి
కశ్యోవిరోధః కాచిన్నారీ దివమనువిదభే అనుచకార, కాశ్చిన్నార్యఃదిశఇవా
త్రికాపీతకోభా ఉద్భాగింతసత్త్వాఉద్భాగింతవిత్రాఉద్భాగింతజంతుకాశ్చన
త్యః అంతరంతరాత్తనిమగ్నేచ దాహాంసంతాపం అన్యత్రాత్పాతికంప్రజ్వల
సం దధిరెదధుఃఅన్యానార్యః వాత్వావాలసమూహాఇవ + పాశాదిభ్యోయ్యతి
యప్రత్యయః ప్రతిదిశందిశిదిశి+అన్యయాభావే శరత్ప్రభృతిభ్యతిసమాసాంత
ష్టచ్ఛప్రత్యయః భ్రమః బభ్రమః + వాజ్ఞాభ్రమత్రసామితి వికల్పాదెత్వా
భ్యాసలూపా అపరానార్యః భూమ్యాతుల్యం భూమివత్కంపమాపుఃఇతీత్యం
పాశివానాం ప్రస్థానేప్రయాణనార్యః భావ్యశుభంపురః పూర్వంశశంసుస్సు
దయామాసురిత్యథః అత్రనారీణాం భావ్యశుభమాచనస్యరజోదాహాది వా

మివత్రాంపమాపుఃప్రస్తాసేపార్థివానామశివమితి పురోభావినాఃశ్శశంసుః ॥

—ఇతిశ్రీశివపాలనధే మహాకావ్యే శ్రీపదాంకే పంచదశస్సర్గః—

దమఘోషసుతేనకశ్చనప్రతిశిష్టఃప్రతిభానవానథ । ఉపగమ్యహరింసదస్య

శ్యాధఃపౌతుకత్వాత్ వాశ్యాధఃపౌతుకం శాశ్వలింగంతత్రినారీణాం ద్వు
దిగాద్యపమాభిః తద్రజోదాహదినన్నరీరజోదాహదీనామ శుభసూచకత్వ
మిత్తుపమాకావ్యలింగయోరంగాగిభావన సంకరః । సంచారిణశ్చ పూర్వవ
ద్విషాదాదయస్సుగమాః । అత్రకాశ్చిత్ కీర్ణారహాభిదివమనువిదధుః త్వా
మవక్రైందులక్ష్యోనశ్రీకాశ్చిదితిపాచేకాచిత్ కీర్ణాత్యేకవచన ప్రకృమ
భంగదోషానాస్తి- నచైవముపమానోపమేయయోభిన్నవచనత్వ దోషః లా
కేపి చంద్రాదిప్యేకత్వ నియతేషదోష బుద్ధ్యనుదయాల్ యథాహదః- న
లింగవచనేభిన్నైనహీనాధికతాపివా - ఉపమామాషణాయాలంబ్యబ్రాద్వేగో
నధీమతామితి-స్యగ్ధరావృత్తం॥మృతైర్నార్యానాంత్రయేణతిమినియతియతాస్య
గ్ధరాకీర్తితేయమితిలక్షణాల్ ॥౧౩౦॥

ఇతి శ్రీపదవాక్యప్రమాణ పారావారపారిణశ్రీమహాపాధ్యాయ

కోలదలమల్లినాథసూరివిరచితే మాఘవాక్యానే

సర్వంకషాఖ్యానే పంచదశస్సర్గః.

మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానై షోడశసర్గః ప్రారంభః

అథానంతరసర్గ హరశ్చేద్యదూతసంవాదం వణయతి ॥ దమఘోష
త్యాది । అథసన్నాహానంతరం దమఘోషసుతేన శివపాలనప్రతిశిష్టః- ప్రహి
తః- ప్రతిభానమస్యాస్తీతిప్రతిభానవాక్ - అవసరోచితౌ త్రరస్ఫురణశక్తిమాని
త్యథః- కశ్చనకశ్చిద్దూతః హరింకృష్ణముపగమ్యపాప్యసదసిసభాయాం-స్ఫు
టాభిన్నాథౌపృథగథౌప్రియాపియరూపౌ యస్తితత్స్ఫుటాభిన్నార్థం
యుగపదుభయాథాభిధాయకమిత్యథః- తదైవవక్ష్యతి ఉభయాయుగవస్త
యోదితం త్వరయాసాంత్యమభతరచ్చతే ఇతి అదఃఇదంవక్ష్యమాణంవచః ఉ
దాహరల్ వ్యాహరల్ అత్రాహకామందకః *యాతవ్యాయప్రహేణుయాద్దూతం
దైర్భాభిమానినం ప్రగల్భః స్మృతియాన్వాగ్గీతస్త్రేశాస్త్రేచస్థితః ॥ అభ్యుదయ

దఃస్ఫుటభిన్నార్థముదాహరణ్యతః || ౧ || అభిధాయరదాతదప్రియం శిశు
పాలానుశయంవరంగతః | భవనోభిమనాస్సమీహానైసరుషఃకర్తుముపేత్స్య
మాననామ్ || ౨ || విప్రులైననీడ్వనిదయం ముదమాయాతునితాంతము న్ననాః

కర్మాన్యతేః దూతాభిమమహాతి- అన్యష్టాధోమితాథశ్చ తథాశాస
నహారకః - యస్సామాన్యంవదకహీనామాతస్తుతివిధోవతః - సభతుశ్శాస
నార్థచ్ఛేద్యతవ్యం హ్యుత్తరోత్తరం - స్వవాక్యపదవాక్యాశామితి చెతిచచిం
ద్ధయేత్ ఇతి | అస్తికానగేవైత్రాలియాశ్చింత్యమాతాస్య త్తంశపద్విషమేష్టానమే
కలాఃతాశ్చనమెస్యనోనిరంతరాః ససమాత్రపరాశ్రితాకలావైత్రాలియేంద్ర
లౌగురుతిలక్షణాత్ || ౧ || — స్ఫుటభిన్నార్థముదాహరణ్యతవ్యత్యక్తం త
దేవచతుర్దశభిఃక్లౌఢైః శ్లేపభంగ్యాభిభుతైః || అభిధాయెత్వాది || శిశుపాలస్త
దాఅఘోస్త్వికారకాలే- తత్తాద్యగప్రియమభిధాయవరంభృశమనుశయం అనుది
తమాచరితమిత్యనుతాపంగతః అతపవఅభిమనాః అభిముఖచిత్తస్సృజపేత్స్య
స్వయమాగత్యనరుషః సకోపస్యభవతః మాననాంపూజాంకర్తుం సమీహతే
అనుచేతుమిచ్ఛంతీర్థకః, అయంమధురోధః పరుషస్తుతదాతదప్రియమభి
ధాయవరం అనుయంనకేవలం శప్తవ్యః కింతహంతవ్యశ్చైతి దీర్ఘద్యైషంగ
తః || ౨ || అథానుశయోదీర్ఘద్యైషానుతాపయోరిత్యభయత్కావ్యమరః అతపవ
నాస్తిభీష్టస్యేత్వభినిభీకంసపుంసకహ్రాస్వః తన్నోయస్యసాభిమనాః ని
శ్చంకచిత్తస్సృజపేత్స్యస్వయమేవాగత్యనరుషః సకోపస్యభవతః మాననాం
స్తభశాకర్తుం సమీహతేఈహతేభవంతం హంతుమిచ్ఛంతీర్థకః + మన
సంభేషితి ధాతోశ్చైరాదిచాత్ ణ్యోసశ్రిందోయజితియన్ అత్రవతుర్దశ
క్లౌఢ్యైఃపరహృదయ పరితాపరాణాంసాతానాం స్త్రియాప్రియోద్వేషిపవక్త
వ్యేచమత్కారాయతుశ్లేషభిగ్యాభిః సంతే ఇతిప్రియాప్రియయోర్ద్వయో
రపిప్రకృతశ్చాదభిధేయత్వాచ్ఛ్చమాత్రసాధమ్యేచ్ఛ కేవలప్రకృతగౌచరః
శ్లేషాలంకారః | ప్రకృతాప్రకృతాభయగతముక్తంచచ్ఛబ్దమాత్రసాధమ్యేం
శ్లేషాయమితి లక్షణాత్- సచేయంవ్యాజస్తుతిః నిందాస్తూర్వరన్యతరగవ్యతా
యాం తదుత్థాపనాత్- ఇహతూభయంయగవ న్దయోదితంత్యరయాసాంత్య ప
థేతరద్భుతే ఇతి వక్ష్యమాణలింగాదుభయోః వాచ్యత్వానంగమాదిత్యలగ

ప్రచురాధిగతాంగనిర్వృత్తింపరితస్త్వాంఖలువిగ్రహేణసః || ౩ || ప్రణతశ్శిరసా
కరిష్యతేనకత్రైత్యసమంనరాధిపైః | తవశాసనమాశుభూపతిఃపరవానద్యయ
తస్త్వయైవనః || ౪ || అధివహ్నిపతంగతేజసేనియతస్త్వాంతసమథాకమణిః

చున || ౨ || — విపులనేతి || ఉన్ననాఃఉత్సుకచేతాః - నచైద్యః పరితఃప్రచురం
ప్రభూతం యథాతథా అధిగతాప్రాప్తాంగనిర్వృత్తిః. సుహృత్సర్వశక్యము
గనుఖంయేనతం - త్వాంవిపులేన విశిష్టపులకేన || ౩ || పులస్సాన్యత్పులకేచాపి పు
లంతువిపులేన్యవదితివిశ్వః - విగ్రహేణవపుషా నిదయంగాఢం నిపీడ్యాచిం
గ్యనితాంతం ముదమాయాతుఖలు - పరుషస్తుఉన్ననామనస్వీనచైద్యః - ప్రచురే
కాధినామనావ్యధయాగతాంగనిర్వృత్తింవిగతశ్శిరసాఖింత్యాం విపులసమహ
తావిగ్రహేణ సమరేణ || ౪ || విగ్రహాస్సమరకాయేఇతివిశ్వః - నిదయః ని
ష్క్రూపంనిపీడ్యహత్యాముదమాయాతు || ౩ || — || ప్రణతశ్శిర
ద్యః - నకత్రైర్నరాధిపైస్సమంసహవత్సాగత్య - శిరసాప్రణతః ప్రణామంకృత
వాక్ కతరీక్రః, ఆశుతవశాసనమాజ్ఞాంకరిష్యతేత్వహ్జ్వాకరౌభవిష్యతి, ప
తః యతఃసచైద్యఃఅద్యఅస్తిశ్చససరత్వయైవ పరవాక్, త్వదేకపరత్వంత్వః |
పరుషస్తుశిరసాప్రణతానమస్కృతః సరాధిప్రేరితిభావః, కమణిక్రఃభూపతి
స్తవశాసనం శాస్తింశిక్షాంకరిష్యతే యతస్త్వయైవపరవాక్శత్రుమాక్ త్వమే
కవివాస్య శత్రురవశిష్టఇతిభావః - అన్యత్సమానం || ౪ || శాసనంరాజదత్తౌ
ర్వాన్యంలేఖాజ్ఞాశాస్త్రశాస్తిష్వితివిశ్వః || ౪ || — ప్రణామచేతుమాహ ||
అధీతి || అధిగతంవహ్నిపతంగయోర్నిభాన్వోరిపలజాయేన తస్యతత్తుల్యతే
జసఇత్యర్థః - నియతస్త్వాంతానియతచిత్తః - సచాసానమథాకమాద సాధక
మాకచేతి ఖంజకుబ్జవద్విశేషణసమాసః తస్యతథాక్రస్య సర్వవిధేయవర్తి
నావశర్తిణః, కమకరాయస్యతస్యతవకేభూభృతః ప్రణతినతింనవిభృతి స
ర్వేపివిభృతీత్యర్థః - పరుషస్తు అప్రణామేచేతుమాహ, అధివహ్నిఅగ్నౌప
తంగస్యశలభస్యేవతేజః పౌరుషంయస్యతస్య || ౫ || పతంగశ్వలభభానావితివిశ్వః
నియతేఅవ్యభిచారేస్వాంతైస్సవినాశేనమథాం చేతుభూతం కమయస్యత
స్య సర్వేషాంవిధేయేవత్వతే, విధేయంవత్వయతివా సర్వవిధేయవర్తిణః, స
ర్వకింకరస్య నిష్పౌరుషస్య తవకేన గుణేన భూభృతః ప్రణతింవిభృతిఫకేనాపీత్వ

తవసంప్రదిభిర్యోగిణాం సర్వభూతిమధ్యతికేనభూభృతః || ౫ || జనతాంభయశూన్య
 ఘోషైరైభిరభూతామవలంబసేయతః | తవకృష్ణగుహాస్తతానరైరసమాసస్య జగ
 త్యగ్యాత్మాత్మ || ౬ || అహితాదనవత్రపస్త్రసన్నతిమాత్రాజ్ఞతభీనాస్తికః | వి

ధాః || ౫ || — జనతామితి || హేకృష్ణహేమారెభయశూన్యధీర్నిభీకచిత్త
 స్సక్ - పరైశిఖిభిరభిరభూతాంజనతాంజనసమాహం + గ్రామజనైశ్చాదినా
 గుహాచాతల్ప్రత్యయః, యతోవలంబసేపరిగృహ్యసి రక్షసీత్యధాః తతోహే
 తోఽన్తరైరసమాసస్య ఆమానసమహిమ్న ఇత్యధాః, తవగుణాః అతఃతా
 తాదయః అగణ్యతామసంఖ్యయితాదధతి, పరుషస్తుహేకృష్ణమలినాత్తకభయే
 న శూన్యదీపమాఢ్యుద్ధిః పరైస్తవవస్త్రేః || ౬ || పరంయారాస్యముఖ్యేషుపరి
 పరమాత్మహరిత్యుభయత్రాపి వైజయంతి, అభిధూతాంలవధీరితాంజనతాం ప
 శుపాలనపారదార్యాదినా పృథగ్సత్వం, భావాభేతల్ప్రత్యయః యతో
 వలంబసేఆశ్రయసి, తతోనరైరసమాసస్యతతోవిహీనస్యేత్యధాః, తవగుణా, లే
 శతస్సంభవంతోపీతిభావః, అగణ్యతామనాదరణీయతాదధతి || ౬ || — అహి
 తాదతి || త్వయాచ్యుతోన్యోగుణవాన్, గుణాధ్యః కుతఃకుత్రాపీత్యధాః, కు
 తః, త్వం అహితాదసభాత్ తస్మాత్ - అధమభీదురిత్యధాః - అవత్రహీన
 స్త్రహీనసవతీతి అనవత్రపస్త్రపావాన్ - అకాద్యజుగుప్తురిత్యధాః, అతిమాత్రమ
 త్యుతిముద్భుతభీస్త్యకారిభయఇత్యధాః - నాస్తిమతిరస్యేతినాస్తికః - నాస్తిప
 రలోకః + అస్తినాస్తిదిష్టమృతిరితిత్వో సనభవతీత్యనాస్తికః అస్తికఇత్యధాః
 వినయోనానాద్దేశ్యోపహితావిశిష్టః వినయవానిత్యధాః - విస్తయోవిశిష్టగ
 రోవీనభవతీతి అవిస్తయోనిగఽర్హః - పరుషస్తు, త్వయాసదృశోన్యోగుణవాన్న
 భవతీత్యగుణవాన్నిగుణాః, కుతఃకుత్రనకుత్రాపీత్యధాః - కుతః త్వమహితా
 చ్ఛల్ప్రస్తాత్ - భీరుః - నాస్తిఅవత్రపాలజ్ఞావిశేషోయస్యేత్యనవత్రపః, నిర్ల
 జ్జః || ౬ || లజ్జాసాపత్రపాన్యత ఇత్యమరః, నతిమాత్రేణప్రణామేనైవోద్భుతభీర
 పాకృతారిభయః - నతు పరాక్రమణేతిభావః, అస్తిమతిరస్యేత్యాస్తికః అస్తిప
 రలోకః + పూర్వవల్ రక్ సనభవతీత్యనాస్తికోనాస్తికఇత్యధాః, వినయోనయ
 హీనః అపహితాహితాదపెతః విస్తయోవిగరోవీనభవతీతి అవిస్తయోగర్విగర్హ
 యుతఇత్యధాః, అత్రాహితాదిత్యధాః, అన్యత్రశబ శేషఇత్యనయోస ౧౭

నయోపహిత స్తవ్యయాకుతఃసవ్యకోన్యగుణవానవిస్తయః ॥ ౭ ॥ కృతగోపవధూ
రలెఘ్నతోవృషముగ్రేనరకపిసంప్రతి । ప్రతిప త్తిరథఃకృతైససాజనతాభి స్తవ
సాధువణ్యతే ॥ ౮ ॥ విహితాపచితిమహాభృతాద్విపతామాహితసాధ్వసోబలైః
భవసానుచర స్తవముచ్చక్తేమహతామపుష్పరిక్షమాభృతామ్ ॥ ౯ ॥ ఘనశాలనిదై
దురాసదాఃపరితానాగకదంబకై స్తవ । నగరేమభవంతువీధయఃపరిక్షితాఃవ

కరః ॥ ౭ ॥ — ॥ కృతైః ॥ గోవ్యవీవవధాగోపవధ్వః + స్త్రియాఃపుంవదిత్యా
దినాపుంవద్భావః, తానురతిః కృతాయేనతస్యగోపీజనవల్లభస్యేత్యర్థః, వృషం
వృషభరూపిణం అర్దిష్టాభ్యులనురంఘ్నులొమారయతః + హంలెలటశ్శత్రా
దేశః, అథఃకృతైససోనిరస్తకల్పవనస్యతవఉగ్రేభయంకరెనరక నరకాసురెప్రతి
ప్రతిః ప్రవృత్తిఃపురుషకారణతియావత్, సంప్రతిజనతాభిజనసమూహైః సా
ధువణ్యతే- అహోమహద్దుష్కరంకమకృతమిత్యపశ్లోక్యతే, పరుషస్తుగో
పానాం వధూమరతిః కృతాయేనతస్యపారదారికస్య వృషంధమంవృషభంవా
ఘ్నుతః ॥ ౮ ॥ సుకృతేవృషభేవృషభత్యవరః- అతవీవకృతైససః- పావకృతః, తవ
ఉగ్రదారుణెనరకెనిరయేఅథః ప్రతిప త్తిరథఃప్రాప్తిః ॥ ౯ ॥ ప్రతిప త్తిఃపదస్తా
ప్రాపౌదుషేశారవేపిచేతివిశ్వః, జనతాభిఃపాధువణ్యతేదు స్తరోస్యపాపిస్తస్య
నరకపాతకత్సర్వోష్యతే ఇత్యర్థః, అత్రగోఘ్నుః పారదారికొవృధఃకృతై
నాశ్రితివిరోధాభాసః, శ్లేషణసంకీర్యతే ॥ ౮ ॥ — ॥ విహితైః ॥ సహఅనుచరైః
సానుచరన్యభృత్యోమహాభృతాచై ద్యనవిహితాపచితిః కృతపూజలొక జేదయోః
సానుచరస్తేవరాజ్ఞః పూజ్యత్వప్రసిద్ధైరితిభావః, అతవీవబలైః స్తేనైః ద్విష
తామరీణామాహితసాధ్వసోజనితభయస్సక, ఉచ్చక్తైరున్నత స్తవం మహతామ
పిక్షమాభృతాంరాజ్ఞాముపరిభవసర్వోత్తమోభవేత్యర్థః, పరుషస్తుమహాభృతా
చై ద్యనవిహితాపచితిఃకృతహానిః ॥ ౯ ॥ భవేదపచితిఃపూజావ్యయహానిదానిష్క్య
తావితివిశ్వః॥ అతవీవద్విషతాంబలైరాహితసాధ్వసాభీషితస్సకమహతాంక్షమా
భృతాం భూదరాణాంఉపరి సానుమచరతీతిసానుచరః, సానుచ రీభవ + చరేష్టః
అత్రాహిబ్ధాధఃశ్లేషసంకరః ॥ ౯ ॥ — ॥ ఘనైః ॥ తవనగరేమవీధయోరథ్యాః, ఘ
నశాలనిదైమేఘసమూహకల్పైః, వనజేర్వనైభవైమృగాదిభిః, మృగప్రభృ
తిభిభద్రోమంబ్రామృగశ్చైవ్యవంవిధైరిత్యర్థః, నాగకదంబకై గజబృందైః

నజ్జేమ్యుగాదిభిః || ౧౦ || సకలాపిహితస్వపౌరుషోనియతవ్యావదవర్ధితోద
యః | రిపురున్నతధీరచేతసస్సతవ్యాధిఃసీతిరస్తుతే || ౧౧ || వికచాత్పలచారులా
చన సవచె ద్యేఃఘటామపెయషః | యదుపుంగవబంధుసౌహృదాత్వస్యిపా

పరితఃపరికీశాఃవ్యాస్తాః, అతపివదురానదాః దుష్ప్రవేశాభవంతు, రాజ్ఞా
సంధానేమహదైర్వ్యం తెభవిష్యతీత్యథః, పరుషస్తుఘనజాలనిభైః, సాంద్రా
నాయప్రాయైః || ౧౧ || ఆనాయఃపుంసిజాలంస్యాదిత్యమరః, నాగకదంబకైః స
ర్పసంఘైఃవనజైమ్యుగాదిభిః మృగవ్యాఘ్రపులిందప్రభృతిభిః, అభవామృగా
దిభిః మృగభక్షకైశ్చాహులదిభిః దురాసదాభవంతురాజవిగ్రహచరణ్యంతా
మిత్యథః || ౧౦ || — || సకతతి || ఉన్నతముదారంధీరమవికారంచేతాయస్య
తే తవరిపుః సకలైఃపిహితంతిరస్కృతం స్వపౌరుషంయస్యసః నియతాః ని
త్యాః వ్యావదోపశిష్టాపవాయస్యసః అవర్ధితాయః, అసంపూరితాఘ్నదయః
సతతవ్యాధిః సతతరౌగః అసీతిర్నితిరహితః పవంవిధోస్తు, పరుషస్తు - అచేత
సః అమనస్వినః, తెరిపుశ్చైద్యః సకలైఃపిహితస్వపౌరుషః అతిరస్కృతాత్త
విక్రమః || * || వష్టిభాగురిరల్లోపమవావ్యోరుపసగయోరిత్యలూపె సర్వ సమా
సః నియతునిత్యంవ్యాపల్, వికతాపల్ అవధితోదయః, అచ్ఛిన్నోదయః +
వధఃచ్ఛేదనపూరణయోరితిధాతౌః కమణి క్రః ఉన్నతధీరుదారబుద్ధిః, సతతం
వ్యాధిర్విగతాధిమనోవ్యధారహితః అసీతిరీతిబాధారహితోస్తు, అతిన్యష్టిరనా
వృష్టిః శలభామూషికాఃఖగాః, అతాసన్నాశ్చ రాజానఃషడేతాశతయస్త్ర
తాః, అత్రసర్వత్రపదభంగేనాథఃద్వయప్రతిపాదనాజ్ఞతుకాస్తవదేశశబ్ద ప్రతీతే
శబ్దశ్లేషః || ౧౧ || — || వికచతి || పుమా గౌరివపుంగవః పురుషషభః + ఉప
మితసమాసః, గోగతద్ధితలుకితిసమాసాంతప్తచ్ ప్రత్యయః - యదుమపుంగవయ
దుశ్రేష్ట || ౧౧ || శైష్టోక్షానాతుపుంగవావితి వైజయంతిః, చైద్యేవకత్రాః ఘ
టాఃఘటనాం సుధిండుపెయషస్తవసంబంధీవికచాత్పలాని వాసనాథం ని
హితాని తాన్యేనచారులూచనాని యస్యసః, సహసురయామాధావ్యగౌఢ్యావా
ససురః || ౧౧ || గౌడిప్రైష్ఠీచమాధ్వీచవిజ్ఞయాత్రివిధాసురాశ్రితవచనాల్, తత్రరాజ
స్యవైశ్యయోః ప్రైష్ఠ్యమెవనిషేధః, నవాసవోనవమద్యం, నావికెరాజిమితి సు
రానవయోర్నవోనరుక్త్యం, బంధుసౌహృదాల్, బంధౌత్వయిస్సేహాల్, పా

తానసురౌనవాసనః ||౧౨|| చలితానకదుందుభిఃపురస్సబల స్త్వంసహ సారణేన
 తమ్ । సమితౌరభసాదుపాగతంసగదస్సంప్రతివత్తుమహాసి ||౧౩|| సమరేషు
 రిహూనభిఘ్నతాశిశుపాలనస మేత్వసంప్రతి । సుచిరఃసహసర్వసాత్వైభవవి
 తాపాస్యతేష్వద్భృహే సహపానంకరిష్యతే సపీతేస్సంప్రీతి లక్షణత్వాదితిహ
 వః పిబతేః కమణిలుట్- పరుషస్తు- హేయదుపుగవయాదవబీనదః, చై
 ద్యేన సహఘటాం ఉపెయషః సమరాభియోగగతస్య, చవన చాత్పలవత్
 చారులూచనః ససురః సదేవౌవాసవౌపిబంధుసౌహృదాత్, ఉపెంద్రేష్వ
 యిశాభ్యాత్రాదిత్యభః, పాశాత్రాతాన కింపునమేశశాభీష్టాదయఇతిహావః
 +పాతే స్త్వంసుహృదయస్యభావః సౌహృదమితివిగ్రహః యవాదిత్యాదీదేశ్య
 త్యయః హృదయస్యహృల్లేఖతిహృద్భావవిధానసామథ్యాన్మహృద్భృత్వభ
 యపదవృద్ధిః, ఆతపససౌహృదదౌహృదశబ్దావణిహృద్భావాదితి వాచనః, సు
 హృదస్తుసౌహృదఃమేన-శబ్దార్థశ్లేషసంకరః || ౧౨ ||— || చలితైతి || రభసార్థ
 పాదపాగతం ప్రాప్తంతంచేద్యంత్యం- పురశ్చలితానకదుందుభిః పురోగ
 తవసుదేవః || ౧౧ || వసుదేవౌస్యజనకస్సవవానకదుందుభిరిత్యమరః, సబలోఒల
 భద్రసహితః, సారణేనసారణాజ్యేన పుత్రేణసహ సగదః, గదాఖ్యనఆమజ్ఞేన
 సహితః, సమితౌసభాయాం సంప్రతివత్తుం సంభావయితుం, అహాసి, సర్వ
 బంధుసమేతః, ప్రత్యేతుమహాసీత్యభః పరుషస్తుసమితౌ సమరభసా ద్వే
 గాదుపాగతం || ౧౨ || రభసావెగహర్షయోః||సమితిస్సమరేసామ్యేసభాయామపి
 సంగమశ్చత్యభయత్రాపివిశ్వః తంచైద్యంపురతఃచలితానకాః, సటహఃదుందు
 భయోభేర్యశ్చయస్యసః || ౧౩ || ఆనకఃపటహో(స్త్రీ)స్యాద్భేరీ(స్త్రీ)దుందుభిఃపు
 మానిత్యమరః- సబలస్ససైన్యః, సగదఃగదయాకౌమోదక్యానసహితః, సహసా
 ర్పడితి- రణేనయద్ధేన సంప్రతివత్తుమభియోక్తుమహాసి, అత్రాపిశబ్దార్థశ్లే
 షసంకరః || ౧౩ ||— || సమరేష్వీతి || కించ సమరేమరిపూర్ణ, అభిఘ్నతా
 అతిహారణేత్యభః, శిశుపాలనసమేత్వైక్యంప్రాప్య, సంప్రతిసుచిరం, బ
 హుకాలం, సత్వతః అపత్వానిపుమాంసః సాత్వతాయాదవాః+ఉత్సాదిభ్యో
 జ్ఞో సర్వైవతేసాత్వతాశ్చతైః సర్వసాత్వతైస్సహ + పూర్వకాలత్వాదినా స
 మాసః విశ్వస్తవిలాసినీజనః, శిశుపాలభయనివృత్తైః విస్త్రబ్ధవిలాసినీజనాభవ

శ్వస్తవిలాసినిజనః॥౧౫॥ విరాడధ్యక్షమితామశామహతాంతావ్విమహితంమహిభృతాం॥ అనకృజ్జితసంయతంపురోముచితస్సప్రమదంమహిదతిః॥౧౬॥ ఇతిజోషమవస్థితుద్విషఃప్రణిధింగామభిధాయసాత్యకిః॥ వదతిత్వవచోధుచాదితశ్చలైకభృగరథాంగపాణినా॥౧౭॥ మధురఽబహిరంతఃస్పియంకృతినావాచివచస్తథాత్వయాస

॥౧౮॥ సమావిన్యంభవిశ్వాసావిత్యమరః- పరుషస్తురిపుఘాతినా శిశుపాలన సమాసమరేమ సమేత్యసంగత్యసంప్రత్యవసర్యసాత్వత్వైస్సహవిశ్వస్తవిలాసినిజనఃవిధవాంగనాజహాభవ ॥౧౯॥ విశ్వస్తావిధవాసమేత్యమరః + ఆదితశ్చేతిచకారాదమక్రసముచ్చయారాచ్చ వసేనిఽష్టాయామిత్ ప్రతిపేధః-శిశునామసుద్ధతానామేవాయంపాలయశానోద్ధతానామిత్సర్వథా యదవాభవంతంచాద్వైవమానిష్యతీతిధావః ॥ ౧౮ ॥—॥ విశతేతి ॥ అసామహిపతిశ్చైద్యఃవిజితగుంధంమైత్రీసంబంధాన్నిరస్తకోగం మహతాంమహిభృతాం-రాజ్ఞాంమహితంపూజితం+మతిబుద్ధితాద్విదినావతఃమానేత్రః తద్యోగేషషి- అనకృద్వహుశోజితాః, సంయతఃజయోయేనతం ॥౧౯॥ సముదాయస్త్రియాంసంయత్సమిత్యాజసమిద్యుధృత్యమరః- సప్రమదంసహషఃతాంతావ్వి + తావ్విమాద్వితియాయాఇతిత్వాదేశః- పురోగ్రేముదితః ఈక్షతాంవశ్యతు పరుషస్తు- విజితగుంధంభయాత్ త్యక్తకోగం-మహతాంమహిభృతాంచేద్యాదీనాం అహితమరింఅసకృజ్జితశ్చాసాసంయతోబద్ధశ్చతంజితసంయతం+స్నాతాసులిప్తవహుఃప్రకాలేతిసమాసః ॥౨౦॥ బద్ధోనద్దశ్చసంయతఇతివైజయంతీ- సప్రమదంసస్త్రికంతావ్విమితిపదచ్ఛేదః అనకృదీక్షతామ్ ॥ ౧౯ ॥—॥ ఇతితి ॥ ఇతిర్థంభూతాంగంవాచం ॥౨౧॥ అజానేనేత్యదిగ్భాగాభూవాగాన్విరియగౌర్తలైతివిశ్వః- అభిధాయజోషంతూష్టీవవస్థితం॥ ౨౧॥ తూష్టీంజోషంభవేత్తానఇతివైజయంతీ - ద్విషఃప్రణిధిందూతం- సాత్యకిఃశైవయః కృష్ణానుజః- అథమాతవ్యాసంతరం- రథాంగంచక్రంపాణాయస్యతేనరథాంగపాణినాహరిణా+ప్రహరణాధైభ్యఃపరేనిష్ఠానప్రమ్యాభవతత్తతి పాణఃపరనిపాతః - చలితాపెరితాపికాభూగ్భ్యస్త్రీకర్తృణితద్యథాతథా గొస్త్రీయోరువసజ్జనస్యేతిహ్రస్వః - చాదితఃఅస్యోత్తరందెహితీ భూసంజ్ఞయాపెరితస్సన్నిత్యధఃవచఃవదతిస్తావాదీల్ ॥ ౧౭ ॥—॥ కింఽద్యచస్తదేశవింశతిగ్లోకైరాహ ॥ మధురమిత్యాదినా ॥ కృతినాకుశలసత్వయాబహిః ప్రకాశేమ

కలార్థతయావిభావ్యతేప్రియమంతబహిరప్రియంయథా || ౧౧ || ఆతికొమలమేక తాన్యతాసరసాంభోరుహవృంతకకేశం | వహతిస్సుటమేకమేవలేవచనంశాకప లాశదేశ్యతాం || ౧౨ || ప్రకటంమృదునామజల్పతాపరుషంసూచయతోద్దమంతరా | శకునాదివమాగవతిభిఃపురుషాదుద్విజితవ్యమీదృశాత్ || ౧౩ || హరిమర్చిత

ధురంప్రియం, అంతగభేఅప్రియం- వచస్తథాతెనప్రకారేణఅవాచిఉక్తం+
వచే కర్తృణుజీవిణివృద్ధిః - యథాయెనప్రకారేణసకలాధాతయానంస్రాన్తోభ
యాధాతయాహేతునా- అంతః అప్రియంబహిఃప్రియంవిభావ్యతే అవధాన్య
తే అప్రియగభాంప్రియంయత్తవ్యయోక్తం తదస్తాకంతుప్రియగభామప్రియమే
వప్రతీయతే- ఇదముక్తిచాతుర్యంతవైచేత్యభిప్రేత్యాక్తం కృతినేతి అతానశ్ర
ద్ధేయమిదంవచనమితిభావః || ౧౭ ||—|| అథవాబహిరవప్రియంఅంతరేవాప్రి
యంతథాపినగ్రాహ్యమిత్యవమయావ్యనక్తి || అతీతి || ఏకతాబహిరతికొమలం
అన్యతాఃఅంతఃసరసమాద్ర్యంయదంభోరుహస్య వృంతంప్రసవబంధనం తదివ క
కేశంపరుషం- ఏకమేవతేతవచనం ఈషదసమాప్తం శాకపలాశంశాకపలాశ
దేశ్యం మహావత్ప్రాశ్నితరుపత్రేతుల్యం || ౧౮ || శాకఃపలాశసారస్సృత్ వరదారు
శ్శరచ్చదఃమహావతోమహాశాకఃస్థిరకశ్చహరిస్తదగత్యభిభానరత్నమాలాయాం
+ఈషదసమాప్తౌకల్పవదేశ్యదేశీయరఇతిదేశ్యప్రత్యయః కల్పవదేశీయదేశ్యా
ఇతిసాదృశ్యవాచకేష్యాహదండి- తస్యభావస్తత్తాతాంస్సుటంవహతి-అంతః పరు
షస్యబహిర్మాధుర్యం వృథాశాకపలాశవదితిభావః-అత్రేశాకపలాశాపమాయాః
పద్మవృంతాపమాసాపెక్షతావత్సంకరః || ౧౯ ||—|| సన్వప్రియగ్భాపివాక్య
గుణగృహ్యైఃప్రియమేవగృహ్యతాంహంస్తేః షీరమివాంభసీత్యాశంశ్యాహ || ప్ర
కటమితి || ప్రకటంప్రకాశం, మృదునామమృదు(కల్పం) కిలజల్పతాపకథయతః-
అంతరాంతః- పరుషమనిష్టమథాంసూచయతః - ఈదృశేఅంతశ్చద్ధిశూన్యా
తువురుషాత్ ఈదృశేశకునాదివబహిఃకుభస్వరంకుర్వతాంతరసథాంసూచయతః
పింగలాదిపక్షిణఇవమాగవతిభిఃసన్తాగవతిభిరధ్వైశ్చ ఉద్విజితవ్యం న
త్వంశతాపిగ్రాహ్యంవిషసంపుతాన్నవదఖిలస్యాప్యనథాపేతుత్వాదితిభావః+
విజఇడితిఇటోజ్జీవన్నగుణః || ౨౦ ||—|| ఏవందూతనిర్భత్యైఅథచైద్యం
త్వోషోష్టాటశపూర్వకంభత్యయతే- హరిమిత్యాదినా|| సాంఘాపతిర్వృద్ధిర్యో

వాంత్సేభూపతిర్వదిరాజ్ఞస్తవకొత్తమత్సరః । న్యసనాయససౌరభస్యకస్తరుసూ
నస్యశిరస్యచూయతి ॥౨౦॥ సుకుమారమహాలక్ష్మీయసాంహృదయంతద్గత మప్రి
యంయతః । సహస్రేవసముద్ధిరంత్యమీజరయంత్యేవసీతన్తనీషిణః ॥౨౧॥ ఉప
కారవరస్స వ్యభావతఃసతతంసర్వజనస్యసజ్జనః । అసతామనిశంతథావ్యహాగురు
హరిమర్చితవాన్వదిపూజితవాశ్చైత్, అత్రహాభ్యర్చనైతవరాజ్ఞైచ్చేద్యస్య మ
త్సరః కః నిర్మమితకఇత్సరః- ససౌరభస్యపరిమలయన్తస్య తరుసూనస్యవృక్ష
ప్రసూనస్య- తరుగ్రహణంసూనస్య సాధారణతాద్యోతనాధాశిరసిన్యసనా
యార్పణాయకొసూయతి ఈష్వరినకోపీత్యథః + కృధమృషేత్యాదినా
సంప్రచాననంజ్ఞా - నర్వత్రిగుణవద్వస్తుగుణజ్ఞైర్బహుమన్యతే తటస్థా
నాంకిమత్సవృధాసంతాపేనేతిభావః. అత్రహరితరుసూనయోర్వాకృద్వయేబిం
బప్రతిబింబభావేనార్చనాశిరోధారణరూపసమానధర్తనిదేశాత్ పృష్టాంతా
లంకారః ॥ ౨౦ ॥—॥ అథకథంమహాత్మమహతః పూజాం సహతత్సత్సాశంక్య
హరిచైద్యయోర్తహదంతరంమనసినిధాయసామోన్యతః, సుజనమజనయోరంత
రంచతుర్భిరాహ ॥ సుకుమారమిత్యాది ॥ లక్ష్మీయసామల్పీయసాం హృదయం
సుకుమారంతుచ్ఛం, కుతఃయతామీలక్ష్మీయాంసంతద్గతం హృదయగతం అప్రి
యంసహస్రేవర్పుటిల్యేన సముద్ధిగంతినముచ్చారయంతి- మనీషిణస్తతదప్రియం
కథంచీత్ - సంభాష్యమానమపీతి శేషః- జరయంతి - అంతరేవక్షవయంతినతూద్ధి
రంతీత్యథః, అహోఽత్యాశ్చర్యే-చైద్యశోచ్చిద్ధిరతివైసంహరితిఅహోమహదంత
రమనయోరితిభావః- అతపివాప్రస్తుతాత్సామాన్యాత్ ప్రస్తుతవిశేషప్రతీతి రూ
పోయమప్రస్తుతవ్యశంసాధేదః * అప్రస్తుతస్యకథనాత్ ప్రస్తుతం యత్కామ్య
తే- అప్రస్తుతవ్యశంసేయం సారూప్యాదినియంతిలైతిలక్షణాత్ - ఆదిశబ్దాత్సా
మాన్యవిశేషసంగ్రహః ఏవమత్తరశ్లోకత్రయేపి దృష్టవ్యంవిశేషంతువక్ష్యామః
౨౧ ॥—॥ ఉపకారేతి ॥ కించ ॥ సజ్జనఃస్వభావతః, సతతంసర్వజనస్యోపకార
పరోభవతి, నతుఉపాధివశాత్కదాచిత్కస్యచిదేవైతిభావః తథాపిసర్వోపకా
రిత్యేపితదున్నతిస్తస్య సజ్జనస్యోత్పాదః - అసతామసాధూనామనిశంగురుహృ
ద్యోగకరీ అత్యంతహృదయంతాపకారిణీ, అహోఽత్యర్థం + కృషోహేత్వి
త్యాదినా తాచ్చిల్యేటప్రత్యయేటిధ్వాణిత్యాదినాజీవ-హరిచైద్యచైవంభూ

హృద్యోగకరీతదున్నతిః || ౨౨ || పరితప్యతపీవనా త్రమఃపరితప్తాప్యపరస్సుసం
 వృతిః | పరవృద్ధిభిరాహితవ్యధఃస్ఫుటనిభిన్నదురాశయోధమః || ౨౩ || అని
 రాకృతతాపసంపదం ఫలహీనాంసుమనోభిరుజ్జ్ఞతామ్ | ఖలతాంఖలతామివా
 సతీంప్రతిపద్యేతకథంబుధోజనః || ౨౪ || ప్రతివాచమద త్రకేశనశ్యవమానాయ
 తావితి సేవాప్రస్తుతప్రశంసా || ౨౨ || పరితప్యత ఇతి 1 కించ || ఉత్తమఃపరవృ
 ద్ధిభిర్నపరితప్యతే, నవ్యథతపీవఉత్తమస్య పరశుభద్వేషవీవనాస్తీత్యర్థః- అప
 రోమధ్యమపీతేత్యర్థః - పరితప్తాపిశోభనానువృతిః. పరితాపగోపనలయస్య
 సః సుసంవృతిః సంతతమపి పరశుభద్వేషంనప్రకాశయతీత్యర్థః- అథమస్తుపర
 వృద్ధిభిరాహితవ్యధః- ఉత్పాదితసంతాపః తథాస్ఫుటంనిర్భిన్నః ప్రకాశితోదు
 రాశయః పరశుభద్వేషలక్షణోదురభిప్రాయాయస్యసఃపరశుభద్వేషం ప్రకాశ
 యతిచేత్యర్థః- చైద్యశ్చాదమోహరిస్తూత్రమఇతివ్రతీతేఃపూర్వోక్త ఏవాలం
 కారః || ౨౩ ||—|| ననుమానినాం పరోత్కర్షణద్వేషోధూషణమేవేత్యాశం
 క్యనేత్వాహ || అనిరాకృతేతి || అనిరాకృతాఅనివారితాతాపసంహతో సంతా
 పాతిశయోయాతాం, ఏకత్రపరసంతాపజననైకస్వభావాదపరత్వాసతశ్చాయా
 విరహాచ్చేతిభావః తథాఫలహీనాంఇహాముత్యవడపకారఫలసూన్యాం, ప్రత్య
 తోభయత్రాప్యనర్థకరీంచేతిభావః - అన్యత్రసర్వాధికరహితాంసుమనోభా
 బుఃకైరుజ్జ్ఞతాంచ అన్యత్రపుష్టైర్వర్జితాం || ౨౪ || సుమనాః పుష్పమాలా
 త్యాః. స్త్రీదేవబుధయోఃపుమానితి వైజయంతీ - అసతీందుష్టాంఅన్యత్ర నిరు
 పాఖ్యాం. ఖలస్యభావః- ఖలతాతాంఖలతాంచుజ్జనత్వం - ఖస్యలతా ఖలతా
 తాంగగనలతి కామివబుధోజనః సదసద్వివేకకుశలౌజనః- కథంప్రతిపద్యేతావ
 లంబేతనకథమపీత్యర్థః- అతోవృధామత్సరోనకస్యాపిగుణఇతిభావః- తథాపి
 ఖలతాం ప్రతిపద్యతేచైద్యఃసహరితివ్రతీతే సేవాప్రస్తుతప్రశంసాఖలతా మి
 వేత్సువమయాసంకిర్యతే| అత్యంతాసత్యపిహ్యభేజ్ఞానంశబ్దః కరోతీహీనిన్యా
 యాదసత్వాఅపిఖలతి కాయాఃప్రతీతిసత్యతయాఖలతోపమానత్వసిద్ధిః|| ౨౪—||
 నసేవంమహానుభావోహరికిమర్దం తథాసదసిరాజ్ఞానిర్భుత్స్వవమానోమాన
 మాస్థితఇత్యాశంక్య సత్యమనాదరాన్నతుకాతర్యాదిత్యాహ ప్రతీతి - కేశవః=
 శవమానాయోక్రోశతే స్వరితేత్వాదాత్తనైవదం - చైద్యభూభుజ్జ్యోయాగ్రహణా

నచేదిభూభుజే । అనుహంకురుతేషునన్వనింసహిగోమాయరుతానికెసరి ॥౨౫॥
 జితరోషరయామహాధియస్సృషిక్రిధజ్జాలముజనః । విజతేనజితస్యదుర్తతే
 ర్మతిమద్భిస్సహకావిరోధితా ॥౨౬॥ వచనైరసాంమహియసానబలుజ్యే, గు
 రుత్వముద్ధతైః । కిమపైతిరజౌభరౌర్వైరవకిణఃస్యమణైర్తహాఘ్నతా ॥౨౭॥
 పరతాషయితానకశ్చనస్వగతాయశ్యగుణాస్తిదెహిసః । పరదోషకథాభిరల్ప
 త్సంప్రదానత్వం- ప్రతివాచంప్రత్యుత్తరంనాదత్త తథాహి కేసరి సింహాఘ్నన
 ధ్వనిమనుహంకురుతే ప్రతిగజఘ్నతి, గోమాయరుతానిశివారుతాని నానహం
 కురుతే ॥ ౨౫ ॥ (స్త్రీ)యాంశివాధూరిమాయగోమాయమృగధూర్తకాశ్చమరః
 మహతామధమేషువవైజ్ఞాననితిరితిధాపః దృష్టాంతాలంకారః ॥ ౨౬ ॥—॥ కిం
 చరాజ్ఞోహరిణావిరోధోపి నయోగ్యత్యాహ ॥ ౨౭ ॥ మహాధియః సు
 ధియోజితః రోషరయాయైస్తేతదోక్తాః, లఘురల్పజనస్తునవదిక్రీధనజితః, ఏ
 వంవిజితేన జితస్యమహత్తభిః జితేనకోక్తేన జితస్యేత్యథః, దుర్తలెమూఘ
 ఘ్నస్య మతిమద్భిః- పండితైస్సహవిరోధితాస్పధాఘ్నతా, మూఘపండితయో
 మైత్రీవస్పధాఘ్నతా నసంగతేత్యథః, మూఘశ్చాయంజేద్యభితి అప్రస్తుతా
 త్పామాన్యాత్ ప్రస్తుతశేవ ప్రతిలేకప్రస్తుత ప్రశ్నసాధేదః ॥ ౨౭ ॥—॥ నా
 పిచైద్యవ్రలాపేశకృష్ణస్య కిందిల్లాఘవమిత్యాశయేనాహ ॥ వచనైరితి ॥ ఉద్ధ
 తైఃనిష్ఠురైరసతాందుజనానాం వచనైర్తహియసామహత్తరస్యగురుత్వంగౌర
 వం- నవ్యేతినాపైతిఖలుభైర్వైరైర్భ్రమైః ॥ ౨౮ ॥ ఉర్వరానర్వసన్యాధ్య భూ
 మాస్యామృమిమాత్రికభితి విశ్వోరజోభిరవకిణఃస్యచ్చన్నస్యమణేర్తహాఘ్న
 తామహామూల్యత్వం ॥ ౨౯ ॥ మూల్యపూజావిధావఘ్నత్యమరః, ఆపైతికిం
 నాపైత్యేవేత్యథః, అత్రమణిమహియసోర్వాక్యభేదేనవింబప్రతివింబకరణాత్
 దృష్టాంతాలంకారః మహియసభితి సామాన్యాద్ధరేతివిశేషప్రతిలే రప్రస్తుతప్ర
 శంసాచేతిసంకరః హరిమణ్యోరుపమాధ్వనిశ్చ ॥ ౩౦ ॥—॥ య క్తంజేతతాప
 రుష్యందురాత్తనామిత్యాహ ॥ పరతి ॥ యస్యచేహినోజంతాః పరతాషయి
 తాపరేషామానందయితా- స్వగతాగుణః కశ్చనకశ్చిదపినాస్తి, అల్పకఃఅతితు
 చ్ఛః । నభితిశేషః, యత్రదోర్నిత్యసంబంధాత్, పరదోషకథాభిరన్వజనదో
 షోక్తిభిః- స్వజనం- నతుమధ్యస్థమితిభావః తాషయితమిచ్ఛతికిల ఈహతే

కఃస్వజనంతోపయితుంకితచ్ఛతి || ౨౮ || సహజాంధదృశస్స ఏదుర్నయేపరదో
 షెక్షణదన్యచక్షుషః | స్వగుణోచ్ఛగిరౌమునిప్రతాఃపరవణగ్రహణైష్వసాధ
 వః || ౨౯ || ప్రకటాన్యపి నైపుణంమహత్ప్రరవాచ్యానివిరాయగోపితుమ్ | వివరీ
 తుమథాత్తనోగుణౌభృశమాకౌశలమార్జ్యచేతసామ్ || ౩౦ || కిమివాఖిలలూక కీ
 తికతంకథయత్వా త్తగుణంమహామనాః | వదితానలఘియసాపరఃస్వగుణంబేన

ఖలు, అతావశ్యంకతన్యమేతదస్యేత్యర్థః- చైద్యసాన్యపినిగుణతావత్ప్రరమా
 షణంయుక్తమితిసవీవాప్రస్తుతప్రశంసాభేదః || ౨౮ ||—|| సన్యాత్తనోనిర్దో
 షతాన్భిమానాదిత్థం విజృంభణమిత్యాశంక్యాహ || సహజేతి || అసాధవఃఖిలాః
 స్వదుర్నయేర్వహషేమహత్కపితిభావః, సహజాస్వాభావికే అలఘాఅపశ్యంతీ
 వ్యగ్యేషాంతేజాత్యంధాఇత్యర్థః- పరదోషాణాంసూక్ష్మాణామపీతిభావః-ఈక్ష
 ణదర్శనై దిన్యచక్షుషః అప్రతిహతదృష్టయః కించస్వగుణైమాచ్ఛగిరః - ఆత్మ
 ప్రశంసాయామతిప్రగల్భవాచఇత్యర్థః పరవణగ్రహణేషు పరస్తుతివచనైషు
 || ౨౯ || స్తుతౌవణంతువాక్షరఇత్యమరః, మునిప్రతామానప్రతినః+అర్థఆదిభ్యోచ్
 చైద్యశ్చైవంవిధజితిప్రతిలేరప్రస్తుతప్రశంసాభేదః || ౩౦ ||—|| సాధవస్తు
 నైవమిత్యాహ || ప్రకటానీతి || ఆర్జ్యచేతసాంసుమనసాంప్రకటాన్యపి ప్రకా
 శాని పరవాచ్యాని పరమాషణాని చిరాయగోపితుం-గోపాయితుం, సంవరీతు
 మిత్యర్థః సతువివరీతుః + ఆయాదయఅథాధాతుకేవేతివికల్పాపాయప్రత్య
 యాధావః- మహన్నైపుణంకౌశలం, అథేతివాక్యారంభే- అథాత్తనోగుణౌ
 వివరీతుంప్రకటయితుంఆత్మప్రశంసాంకతుమిత్యర్థః- భృశమాకౌశలమత్యంత
 మకౌశలం, సాధవోనపరాన్నిందంతి- నచాత్మానంప్రశంసంతి ఆత్మప్రశంసాంష
 రగహామితిచవజ్జయేమిత్యావస్తంబీయనిషేధస్మరణాదితిభావః అకౌశలమిత్య
 త్రనజిహ్వాచీశ్వరతైత్రిజ్ఞకుశలనిపుణానామితిఉత్తరపదస్యనిత్యంవృద్ధిఃనజిఃపూ
 ర్వపదస్యాపివైకల్పికీవృద్ధిః కృష్ణశ్చైవంభూతఇతివిశేష ప్రతిలేరప్రస్తుతప్రశం
 సేవ || ౩౧ ||—|| కిమితి || కించమహామనాఃమహాత్మాఅఖిలలూకకీతికతం స్వత
 ఏవ సర్వలూకవిఖ్యాతం ఆత్మగుణంకిమిషకిమధం కథయతినకథయత్యేవ! స్వ
 తఏవసర్వైః కీర్త్యమానత్వాదితిభావః లఘియసస్తుచ్ఛస్యతుస్వగుణంవదితావ
 త్తావదేస్త్యప్రత్యయః అతఏవ + సహాకత్యాదిసాష్యేప్రతిషేధఃఅపరోహ్యా

వదత్యసౌన్దర్యం || ౩౧ || విన్యజంత్యవికత్తినః పరేషమాశీవిషవన్నరాః కృష్ణః |
దధతి తరసారూపతాంధ్వనిసారాః పటహం ఇవేతరే || ౩౨ || నరకచ్చిదమిచ్చ
తీక్షితం విధినాయోనసచేదభూపతిః | దుగ్రతమేతునహంపయిన్యైన్ద్రశంతస్యవి
ధాతుముత్తరమ్ || ౩౩ || సమనద్ధకిమంగభూపతిర్యదినంధిత్పురసౌనహమునా |

నాస్తితేషకారణేన అసౌలసియాన్ సస్యగుణంస్సయిమేవవదతి సకేచలం నిపేధా
త్కింత్యప్రయోజకత్వాదపిమహా ఆత్మప్రసంసాం సకరోతితుచ్చస్తువక్త్రం
తరాసంభవాదతిక్రాంతనిషేధః స్వయమేవప్రళపతీత్యథః పూర్వాద్ధౌరేవదార్ద
పాతుకం కావ్యలింగం త్రరాధైవాకృథః పాతుకం చాన్నేయం కృష్ణచై
ద్యాచేవంవిధావితివిశేషప్రతీతరప్రస్తుతప్రశంసాపెతినంకరః || ౩౧ || — ||
కించ మహాత్మానః కుగ్రహాః కాలేపరాకృమంతుర్వస్తి దురాత్మానస్తుకేవలంప్రళ
పతీత్యాహ || విన్యజంతి || పరేనరాన్పుత్పురుషాః విషమాశీవిషవత్క్రూర స
త్పదవిత్పుష్పమాంబికత్తినః అనాత్మశ్లాఘిసమీపమగ్రధంక్రొధంవిన్యజంతి వమంతి ప
రాకృమంతీత్యథః అంతరభ్యంతరే అసారూపతాంధ్వనిసారాః స్వరూపతాం దధ
తోదధానాః + నాధ్వస్తాచ్చతురితినుమభావః ఇతరేజనాః దుర్జనాః పటహం ఇవ
భ్వనిరేవసారోబలంయేషాంతేభ్వనిసారావాక్స్మరాః సత్రబాహుశాలిన ఇతిభా
వః. అత్రాపీదృశౌకృష్ణచైద్యాదిత్యప్రస్తుతసామాన్యాత్ప్రస్తుతవిశేషప్రతీతే
రప్రస్తుతప్రశంసాభేదః || ౩౨ || — || అభిధాయతవాతదప్రియమిత్యాదినా
యద్భూతేనప్రియాప్రియేయగపదభిహితేత్రోత్తరమాహ || సరకతి || సచే
దిమాపతిః చైద్యః యేనవిధినాయోన పృథాకారేనంధినావిగ్రహేణ వాసరకచ్చి
దంసరకస్యాప్యంతకంకిమనేయమశక్తానామితిభావః ఈక్షితమిచ్చతి తస్య
విధేస్సదృశముత్తరం ప్రతిక్రియాన్నేహోవిరోధోవావిధాతుం సహపయిష్యతే
సయాపయిష్యతే అవిశంబేనవిధాన్యత ఇత్యథః + జహతేర్ణ్యంతాత్కర్ణి
ల్యుట్ విధానక్రియయాఅసభిధానేపి ప్రధానభూతయాహంసక్రియయా అభిహి
తత్వాదుత్తరమితిసకర్ణిద్వితీయా దుగ్రతంశిశుమేతుఅగచ్ఛతుఅనాగమనే
స్వయమేవహంపయిష్యత ఇతిభావః || ౩౩ || — || సన్వభిధాయేత్యాదౌ మయా
సాంత్యమేవవివక్షితంనవిగ్రహస్తత్క్రిముభయాభ్యనుజ్ఞయాఇత్యాశక్త్యాహ ||
సమనద్ధతి || అంగేత్యామంత్రేణఅసాధూపతిశ్చైద్యః అమునాహరిణౌసహసం

హరిరాకృతశనసన్నతింకిలబిభృతభియేత్సనంభవః ॥ ౩౪ ॥ మహతస్తరసావి
లంఘయన్ నిజదోషేణకుధీర్వినశ్యతి । కురుతేనఖలునన్వయేచ్ఛయాశలభానిం
ధనమిద్దదీధితిః ॥ ౩౫ ॥ యదపూరిపురామహీపతిర్నముఖేన స్వయమాగసాంశ
తం అథసంప్రతిపర్యపూపురత్తదసామూతముఖేనశాశ్లేణః॥౩౬॥ యదనగేశగో
పురాననస్తస్యమితోవక్ష్యసికించదప్రియం వివరిష్యతితద్విరస్యనస్సమయోద్దీప్తి

ధిత్సుర్యదిసంధాతుమిచ్ఛుశ్చైత్ + దధాతెస్సన్నంతామప్రత్యయికింసమనన్ధకిమ
ధాన్సన్నద్వతాతతానాయంసంధిత్సురిత్యథః + నహ్యతెస్సురితేత్వాత్కతా
రిలుజితజ్ యుతార్పురితిసలోపః కృష్ణభీషణార్థాయంసన్నాహిత్యత్రాహ-
హరిఃకృష్ణః సింహశ్చక్రమణేన అభిభవనయాభీష్టయాసన్నతినమ్రతాం వి
భీతవిభృత్యాదిత్యసంభవః కిలసంభవోనాస్తిఖిల్విత్యథః తతస్సన్నాహోవృ
ధేతిభావః ॥ ౩౪ ॥—॥ అథాకృమణేనిష్ఠమాచప్తై ॥ మహాలక్ష్మి ॥ కుధీరానన్న
వివాశత్వాద్విపరీతబుద్ధిమాన్ మహతామహానుభావాత్తరసాఽతేన ॥ ౩౫ ॥ తర
సీబలరంహసీఇతివిశ్వః విలుఘయన్నాక్రామన్నిజదోషేణ సావపరాధేనైవ ఉ
ల్లంఘనరూపేణ వినశ్యతి తథాసా ఇద్దదీధితిర్దిప్తార్చిరగ్నిః స్వయానిజయేచ్ఛ
యా శలభాన్వతంతగాన్ ॥ ౩౬ ॥ సమాపతంగశలభావిత్యమరః, ఇంధనం దా
హ్యంనకురుతే ఖలుకింతుతవనిజౌద్ధత్యాన్నివత్యగహ్యంతఇత్యథః ఇతఃపరం
నక్షత్యతిఇతిభావః దృష్టాంతాలజ్కారః ॥ ౩౫ ॥—॥ నన్వసహనేశాశ్లేణశ్శ
తాపరాధసహనప్రతిజ్ఞాభంగస్సాన్విదిత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ పురాపూర్వం మ
హీపతిశ్చైవోముఖేన స్వవాచాయదాగసామపరాధానాంశతం ॥ ౩౬ ॥ ఆగో
పరాధోమంతుశ్చేత్యమరః - శాశ్లేణఃకృష్ణస్యస్వయంహాపూరినాపూరిష్టనా
పూరయదిత్యథః + పూరయతేకతాఽరిలుజ్ దీనజనేత్వాదినావికల్పచ్చిన్మృ
త్యయేచిణ్మోలుక్ - అథస్యప్రలాపానంతరం సంప్రతీదానీమసౌచైద్యః దూతము
ఖేన దూతవాచాతదాగశ్శతంపర్యపూపురత్ పరిపూరయామాసదూతముఖత్వా
త్ప్రాజ్ఞాంతేన కృష్ణక్రోధాగ్నైరవసరదాసేన మహదుషకృతమాయుష్షలైతి భా
వః + పూరయతేనౌలుజపజ్యుపధాయాహ్రస్వః అభ్యాసదీఘుశ్చ॥౩౬॥—
నిగమయన్ ఫలితమాహ ॥ యదితి ॥ అనగేశమవిష్కంభంవివృతమితియావత్
॥ ౩౭ ॥ తద్విష్కంభగళంననైత్యమరః. యద్గోపురం పురదావారం తదివాననం ॥

క్షణరక్షితాంకురమ్ || ౩౭ || నిశమయ్యతమాజితంశివైవచనంసప్తురనాపురన
సామ్ | పునరుజ్జ్వితసాధ్వసంద్విషామభిధత్తైస్తవచావచాహరః || ౩౮ || వివిన్త్రీ
సముద్ధిమర్విధస్సస్వయమేవాత్మహితంపుష్కలః | యదుదీరతమప్యదఃపరైర్నవి
జానాతితదద్భుతంమహత్ || ౩౯ || విమరేష్యదపాయమాత్మనాపరతశ్చగ్రద్ధతే

యస్యసవాచ్యావాచ్యవివేకశూన్యఇత్యర్థః, ఓంఇతః ఇతఃపరంయత్క్రిందిద
ప్రియంవక్ష్యసి తదప్రియంచితస్యచిరాన్వృభృతి || ౧ || చిరాయచిరరాత్రాయ
చిరస్యాద్యాశ్చిరార్థకాఇత్యన్యయేవ ఏమః- నమయోద్వీక్షణేన సంవిత్ప్రశీక్ష
ణేన రక్షితాం నిరుద్ధామిత్వర్థః || ౧ || సమయాశ్చపథాచారకాలసిద్ధాంత సం
విదఇన్యమరః- కృథంక్రథం వివరిష్యతి + వ్యాతావేదిధీర్ఘవికల్పః ఇతఃప
రంత్యమపి దండ్యవితేభావః || ౩౭ || —|| నిశమయ్యతి || ఏనసామనాపుర
స్పృష్టః సత్యవాదినఇత్యర్థః + ఆప్నోతేత్వత్, శినేర్నామ్నః కస్యచిద్యా
దవస్యనపుః పోత్యస్యసాత్యకేరత్యర్థః తదూజితంఅర్థాయక్తం వచనంనిశమ
య్యశ్చుక్వా + ల్యపిలఘురూర్వాదితిశైరయాదేశః పునఃకథాయోపి ఉజ్జ్వితసా
ధ్వసంత్యక్తభయం యథాతథా- ద్విషావచాహరతీతి వచాహరదూతః+హర
తేరమద్యమనేచ్- వచాభిధత్తైస్తవభిహితవాక్ || ౩౮ || —|| వివిన్త్రీతి ||
బుద్ధ్యాదుర్విధోదరిదః బుద్ధిశూన్యఇత్యర్థః || ౧ || నిస్వస్తుదుర్విధోదినోద
రివ్రాదుగతశ్చసఇత్యమరః. పృథగ్జనః- పామరజనః, స్వయమేవపరోపదేశం
విన్తేవాత్మహితం నవివిన్త్రీతద్యుక్తమేవేతిభావః కింతుపరైరుదీరతం ఉపదిష్ట
మప్యదోహితం నవిజానాతీతియత్ తత్ మహదద్భుతం- యతస్సుక్తంనగృహ్లా
తీతిభావః || ౩౯ || —|| అథకిమద్భుతంమూఘాప్విత్యాశయేనాహ || విదురితి||
బుధాఃబుద్ధిమంతః ఏష్యంతమాగామిణంఅపాయమనర్థమాత్మనాస్వయమేవ-
ప్రకృత్యాదిభ్యఉపసంఖ్యానాత్ప్రతీయా-విదుర్విదంతి + విదొలటావేతి విక
ల్పజ్ఞానాదేశః- అథవాపరతాన్యస్థాదాస్తాత్ - శ్రద్ధతేవిశ్వసంతిఅప్రాక్తం గృ
హ్లాంతీత్యర్థః + శ్రదంతరొరుపసంఖ్యానమితి ఉపసంగేనంజ్ఞాపసంఖ్యానా
ద్ధాతాః పాక్ప్రయోగః, అల్పధీమూఢస్తుఅనుభవాద్యతే స్వానుభవంవినా
+ అన్యారాదితరతఃఇతిపంచమి పరోపహితంపరోపదిష్టం నప్రమితేనజానాతి
స్వతాపినప్రమిమితే స్వతఃప్రమాతాఉత్తమఃపరతః ప్రమాతామధ్యమః అథ

భవాబుధాః । సవరౌపహితంనచస్వతిఃప్రమిమీలైనుభవాద్యుత్పన్నాః ॥ ౪౦॥ కుశ
 లంఖలుతుభ్యమేవ తదవచనంకృష్టయదభ్యధామహమ్ । ఉపదేశపరాఃపరెష్వపి
 స్వవినాశాభిముఖేషుసాధవః ॥ ౪౧॥ ఉభయంయుగపస్తయోదితఃత్వరయాసాంత్య
 మథేతరచ్చతే । ప్రవిభజ్యపృథక్చనీషయాసుగుణయత్క్రిలతత్రాచివ్యసి ॥ ౪౨॥
 అథవాభినివిష్టబుద్ధిషు ప్రజతివ్యధాకతాంసుభాషితం । రవిరాగిమశీలరోచిషః
 కరజాలంకమలాకరైస్సిన ॥ ౪౩॥ అనవేక్ష్యగుణాగుణౌజనః స్వరుచినిశ్చయ
 మస్తుసావిసుభవైకప్రమాణఇత్యధాః- అథమస్తవ్మితిభావః; అతపవాప్రస్తుత
 సామాన్యాత్ప్రస్తుతవిశేష ప్రతీలెరప్రస్తుతప్రకాసాభేదః ॥ ౪౦ ॥—॥ అస్తుప్ర
 స్తుతే కిమాయాతంతత్రాహ ॥ కుశలమితి ॥ శౌకృష్టఅహంయదవచనమభ్యధాం
 అభిధాయెత్వాదినా రాజ్ఞాంసంధిగుణాంయవిగ్రహ స్తవనథావయేత్వేవ మహా
 చమిత్యధాః; తదవచనంకుభ్యమేవ కుశలంహితం+చతుర్థీచాశిష్యాంయవ్యమ
 ద్విభద్రకుశలసుఖార్థహితైరితచతుర్థీ, నన్వహిలెషు హితోపదేశతాత్పర్యం
 తేకథమిత్యాశంకామథాంతరన్యాసేన పరిహరతి- సాధవఃసుజనాః స్వవినాశా
 భిముఖేషు ప్రబలవిరోధాదాత్మవినాశహేతుఘాతకర్తృప్రవృత్తైస్సవ్యర్థః పర
 మశక్యంప్రసీడితపదేశపరాహితోపదేశతత్పరాఃకృపాలుతయేతిభావః ॥ ౪౧॥—
 తథాపి అథాద్యయేత్వద్వాక్యైకింగ్రాహ్యం తత్రాహ ॥ ఉభయమితి ॥ మయా
 సాంత్యం సామలభేతివక్షాంతరేషతరదసాంత్యంవిగ్రహశ్చేత్యధాః ఉభయంత్య
 రయారాజ కార్యవేగేన అవిశంబమిత్యధాః తేతుభ్యంయుగపదుదితండదీరితం
 త్వంతమనీషయాబుద్ధ్యావృథగ్భేదేన ప్రవిభజ్యవివిచ్యయత్సుగుణం తత్రాద్యయే
 పి యచ్ఛుభోదర్శం తత్కరిష్యసికిలఖలు, హంసఃక్షీరమివాంభసీతిభావః॥ ౪౨॥
 అథవాసుజనసావ్యావ్యాతే కృతాపి హితోపదేశో మూఖామనిష్పలఇత్యా
 హ ॥ అథవేతి ॥ అథవాఅభినివిష్టబుద్ధిషు దురాగ్రహగ్రస్తచిత్రైషు విషయేసు
 భాషితం హితోపదేశవచనం- రవిరాగిమ తపనాసురిక్తేషు కమలాకరేషు శీత
 రోచిషః- శీతభానాః కరజాలమివవ్యధాకతాం నిగధాకతాం ప్రజతి- తస్మాద
 లంఘేత్వయిహితోపదేశచింతయేతిభావః ॥ ౪౩ ॥—॥ నన్వభినివిష్టోపిసుజనై
 ర్బలాదపిహితే ప్రసర్తయితవ్యత్యాశజ్జ్యవ సశక్యతఇత్యాహ ॥ అనవేక్ష్యేతి
 జనస్తాద్విధౌః పృథక్జనః - గుణాగుణౌగుణదాషా + విప్రతిషిద్ధంచానధికర

శ్రీకృష్ణసదస్ శిశువాలమూలవచనమ్

తానుధావతి । అపహాయమహిశమార్చితృదనితావంననుభీషపూర్వజః ॥౪౪॥
 త్వయిభక్తిమతానచర్మతఃకురురాజాగురురేనచేదివః । ప్రియమాంసమృగాధి
 పోష్ణి తఃకిమవద్యంకరింభకౌమరీః ॥ ౪౫ ॥ క్రియలైధవలఃఖలుచ్చక్రేధఃవలై
 రెవసితేతరైరథః । శిరసాఘమసస్త్రశఃకరఃసుసింధోర్తదృజిత్రమంభ్రాణా ॥౪౬॥
 అబుధైఃకృతమానసంవిదస్తవపాత్రైఃకంఠపవనయోగ్యతా । సహసిష్టపగైరుపాసి
 ణవాపితి విభాషయా నద్యుద్యైకవచ్ఛాళః- అనవేద్యవిమృశ్యనిశ్చయతఃస్వ
 నిశ్చయాదేవస్వపదం స్వేచ్ఛామనుభావతి నతుస్వహితమనుసగతీత్యధఃతత్ర
 పాథఃపవ ప్రమాణమిత్యాహ, భీమపూర్వజఃభీమాగ్రకౌయధిష్టిరఃమూర్ఖా
 గ్రణీలిలిధావః- మహిశంచేదివం అపహాయసదనితావమార్చిత అర్చితవాక్ఖ
 లు+అర్చయితేవాక్చజితయాదేద్వి=తీయస్య నద్వ్యాసంయోగాదయఇతి రథవ
 జేతస్త్రేకాచోద్విధావః విశేషేణ సామాన్యసమథఃసహపాథాంతర
 న్యానః ॥ ౪౪ ॥—॥ ననుపారానాదరాదేవ రాజ్ఞోలాఘవం విజ్ఞేయమిత్యాశ
 జ్యుప్తవరిహరితి ॥ త్వయీతి॥పౌకృష్టత్వయిభక్తిమతాప్రిమవతా- కురూణాం
 రాట్+సత్సద్విపేత్వాది నాక్ష్విం, లెన కురురాజాకురురాజన పార్థనసత్త్వ
 తానార్చితశ్చేదిహిగురురేపూర్వసవతథాహిప్రియంమాంసంయస్య తేనమాంస
 గృభ్నూనామృగాధిపేన సింహేనోద్భిత్తస్త్రక్తః - కరికుంభజామణిముక్తామ
 ణివవ్యాగర్హ్యుకిః- అనవద్యవదేత్త్యధః - మూర్ఖానాదరాన్నమహతాం
 కిందిల్లాఘనమిత్యధః ॥ ౫ ॥ కుపూయసత్త్వితావద్యథలగహ్యేణకాన్యమా ఇ
 త్యమరః+అవద్యవదేత్త్యాదినా నిపాతః దృష్టాంతాలజ్కరః ॥ ౪౫ ॥—॥ వి
 దుషాంతుపూర్వపవ చైద్యఇత్యావయేనాహ ॥ క్రియతఇతి ॥ ధవలోనిర్వలోధ
 వరేర్నిర్వరేన ఉచ్చక్రైరున్నతఃక్రియలైః- సి తేతరైర్తలినైరధఃక్రియతే,త
 థాహిశజ్కరః - శివఃసురసింధోరోఘమస్తానీనీపూరం శిరసాలధత్తఉభయో
 నైర్తల్యాదితిభావః మధుజాత్ మధుశత్రుర్విష్ణుస్తుతం ఓఘంఅంభ్రాణాలభత్త
 న్యయంమలినత్వాదితిభావః. అహివిశేషవిమమం రాజాపూజ్యవపేతిభావః. వి
 శేషేణసామాన్య సమథఃసహపాథాన్తరన్యానః ॥౪౬॥—॥ కించయథాపా
 థానాదరాద్రాజ్ఞానకిందిల్లాఘవం తథాతదాదరాద్వనతేకిందిద్ధావమిత్యా
 మా ॥ అబుధైరితి ॥ అబుధైర్జ్ఞేపాత్రైః- కృతమానసంవిదౌపూజాతోష

తంసహిగుంజాఫలమేతిసోష్ఠతామ ||౪౭|| అపరాధశతక్షమన్యపఃక్షమయాత్యైతి
భవంతమేకయా । హృతవత్సపిభీష్టకాత్తజాంత్యయిచక్షామనమథావీవయత్ ||
గురుభిఃప్రతిపాదితాంవధూమవహృత్యస్వజనస్యభూపతేః । జనకోసిజనాదన
స్ఫుటంహతథర్థార్థతయామనోభువః || ౪౯ || అనిరూపితరూపసంవదస్తమసో
జాయస్యతస్య || ౫౦ || సంవిత్ (స్త్రి)యాంప్రతిజ్ఞాయాంసంకెతాచారనామసుసం
భాషణతాషణచ ఇతివిశ్వః తవయోగ్యతాపాత్యతాకుతవీవ నకతాపీత్యథః-
తథాహినహసిమాగేశీషే || ౫౧ || మాగేశీషేసహమాగేశ ఇత్యమరఃప్లవ
నైరుపాసితంసేవితం గుంజాఫలంకాకఫలానిజాతావేకవచనం || ౫౨ || కాకచించీ
గుంజాతుకృష్ణతత్సమరఃసోష్ఠతాముష్ణతాంనైతిహినహిపుంసాంమూఢపరిగ్రహఃప
రిగ్రహాగౌరవలాఘవయోః ప్రయోజకావిత్యథః- అత్రకృష్ణగుంజాఫలయోర్విశే
షయోరెవవాక్యభేదేన బింబప్రతిబింబ కరణాద్బ్రష్టస్థానాఙ్కారః ||౪౭||—||
యదపూరిపురెవ్యదినియత్సాత్సకినాశతాపరాధక్షమత్వముక్తం తత్కౌత్తరమా
హ || అపరాధైతి || సృపశ్చేచ్ఛద్యః అపరాధశతక్షమన్రాజ్ఞః శతాపరాధసహి
ష్టుభవన్తం ఏకయాక్షమయావీకాపరాధసహనైత్యథః అత్యైతి అతిక్రామ
తి. అపరాధశతకోటినామపితల్లేశేనాపి సామ్యసంభవాదితిభావః, తామేవక్ష
మాందశయతి- త్వయిభీష్టకాత్తజాంరుక్మిణీంచృతవత్సపిసమథః ప్రతికార
క్షమవీవ నన్నపిచక్షామక్షామ్యతిస్తేతియత్ తయాక్షమయేత్యర్థః ||౪౮|| —||
రాక్షసంక్షత్రియస్త్యైకమితిస్తరణాత్ రాక్షసోద్వాహస్యక్షత్రధర్తత్వాదు
క్మిణీహరణైకోస్తాకమపరాధః రాజ్ఞోవాకాఅత్రక్షమేత్యాకాంతాయామాహ
గురుభిరితి || హేజనాదనగురుభిః- పితౄదిభిః ప్రతిపాదితాంరాజ్ఞేదత్తాం-
అతవీవ స్వజనస్య బంధోభూపతేర్ధహారాజస్య వధూంజాయామవహృత్య,
హతాధర్మాథోయేనతత్తయాహతథర్మాథలయా హేతునాస్ఫుటంమనో
భువః- కామస్యజనకోసిధర్మాథబాధేన కామమాత్రనిష్ఠోసీత్యర్థః నాయం
రాక్షసోవివాహః * హతాస్థిత్యాచభిత్తావచక్రొత్తీందరదతీంగృహత్ । ప్ర
సహ్యకన్యాహరణం రాక్షసోవిధిరుచ్యతే ఇతి కన్యాహరణస్య రాక్షసత్వస్తర
ణాత్, అయంతువరదారాపహరః బంధుద్రోహోరాజద్రోహశ్చైత్యహోపాహి
ష్టస్య కామాన్దస్యతే పరమసామాసికత్వమితిభావః || ౪౯ ||—|| సత్యమీదృగై

వాన్యభృతచ్ఛదచ్ఛ వేఃతవనర్వగతస్యసంప్రతిక్షితిపఃక్షిప్తుఃభీశమానివ ॥౫౦॥
క్షుభితస్యమహీభృతస్త్యయిప్రశమోపస్యసంవృధామను । ప్రళయోల్లలితస్య
వారిధేఃపరివాహోజగతఃకరోతికిమ్ ॥౫౧॥ ప్రహితఃప్రథనాయమాధవాసహమా
కారయితుంమహీభృతా । నపరేషుమహాజనశ్చలాదపవర్షఃతిమలిష్టుచాశ్రవ ॥

వాహంతతఃకిమిత్యాశజ్య కిమన్యద్వధాదిత్యాహుః ॥ అనిరూపితేతి । అనిరూ
పితరూపసంపదః శైలూషవద్భూహారూపధారితాద్విజ్ఞాతరూపవిశేషస్యావాజ్ఞన
సగోచరరూపవైభవస్యేతిచగమ్యతే- అన్యప్రతిరూపితకృష్ణరూపంతమఃతేజోవి
శేషాభావస్తమితచ మతద్వయేపి ప్రమాణా నవభృతరూప సంపదశత్యర్థః॥
అన్యభృతచ్ఛదచ్ఛవేఃకోకిలవక్షకానైః సర్వగతస్య సర్వసంకీర్ణస్య అతిక్ర
స్తనిషేధస్యేతిర్థః- అన్యత్రసర్వవ్యాపినశత్యర్థః, తవతమసోవాతిమిరస్యేన॥ని
వాస్యాద్వికలాప్సమయోరితివిశ్వః-క్షితిఃశ్చేదిపఃభీశమాసంశుమానివసంప్రతి
దానీమేవ క్షిప్తుఃశైలూహవైభవర్థః- శాసారాజాదురాత్తనామితిభాసః+త్ర
సిగ్గుభిభృషీక్షిపింకిరితిక్కుప్రత్యయః + నలోకేత్వాదినా క్షిప్యోగప్రప్త్యాని
షేధాత్తవేతి శేషస్త్రీపటనసానాత్తుకర్తవ్యలాభః ॥ ని ॥ అభీశుఃప్రగ్రహేఠ
శ్చావిత్సమరః, విశ్వప్రకాశాదయః సర్వేప్యాభిధానికా మూర్ధన్యానైషుపె
రుః లోకవేదయోస్తాలవాన్తాద్యశ్చ- అభీశూనాంమహిమాసమిత్యాది॥౫౦॥
తర్హస్తదర్థం త్వయారాజాసాంత్యయితవ్యత్యాశజ్య సకన్యతత్త్వాహుః ॥
క్షుభితస్యేతి ॥ త్వయివిషయేక్షుభితస్యాతిశయఃకృష్ణ మహీభృతారాజ్ఞామమ
ప్రశమోపస్యసం సాన్త్యవదేకోవృథానిష్ఠలః- తథాహి ప్రళయోల్లలితస్య క
లాప్తనేక్షుభితస్యవారిధేః - జగతఃపరివాహోజగత్కృతౌజలనిర్గమమాగ్గః
కింకరోతి సకించిదిత్యర్థః మహతాంక్షోభోనానుస్తూల్యవిషయేనివ త్తతశత్యర్థః
దృష్టాస్తాలజ్కారః ॥ ౫౧ ॥—॥ తహ్యసస్థితునారాజ్ఞా కిమర్థంభవానిహ
ప్రహితస్తత్రాహ ॥ ప్రహితశ్చితి ॥ ప్రథనాయయద్ధాయ - మధవాన్ యాద
వానాకారయితు మహ్వతుమ్ ॥ ని ॥ యద్ధయాయోధనంజన్యం ప్రథనంప్రవి
దారణం- హూతిరాకారణోహ్వనమితిచామరః, మహీభృతారాజ్ఞాఅహంప్రహి
తః పెరితః నను రద్ధేహస్తవ్యాశ్చత్రవోనాహ్వతవ్యాశత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥
మహాజనోమహావీర్యాఃపరేష్వరిమమలిష్టుచాః పాటచ్ఛరాశ్రవ ॥ ని ॥ పాట

తదయంసముపైతిభూవతిఃపయసాంపూరణవానివారితః । అవిలమ్బితవేధివేత
సస్తరువస్తాభవమాస్తభజ్యథాః ॥౫౩॥ పరిపాతివకెవలంశిశూనితితన్నామనిమా
స్తవిశ్వసీఃతరుణానపిరక్షతిక్షమీసశరణ్యశ్శరణౌగతాన్దీప్యః ॥౫౪॥నవిదధ్యురశం
కమక్రియంమహతస్సావ్యధఃపరాఃవరెకథమ్ । భజతేకుపితౌపునదారధీరనసి

చ్చరమలిఘ్నదాత్యవమరిః చ్చలూత్ కపటూత్ నావకుర్వన్తిలస్తాదాహ్వనంక
ర్తవ్యమితివాక్యార్థపాతుకం కావ్యలిఙ్గముపమాలఙ్కారసంకీర్ణమ్ ॥ ౫౨ ॥
తదేవమాగమన ప్రయోజనముక్తావహితముపదిశతి ॥ తదయమితి ॥ తత్తస్తాద్యు
ద్ధార్తత్వాదయం భూవతిశ్చైద్యః- పయసాంపూరః - ప్రవాహావానివారితః,
సముపైతి సామాధవ అవిలమ్బితంశీఘ్రం వేతసః ఏధిభవతద్వన్న మనెనా
త్తానం రక్షేత్సర్వః + అస్తేలోగాటిసిపిచుర్ముల్భ్యుత్తిపాద్విః ఘ్వసోరేద్ధా
నభ్యాసలావశ్చైత్యేత్వం త్వం తరువల్ మహావృక్షవల్ మాస్తభజ్యథాః
మాభజ్యస్వ అనమనేనాత్తానంనవినాశయేత్సర్వః + భంజేకర్తవ్య శిషి
విజధైస్తాత్తరలజ్ఞైతి లజ్ఞే, నమాహ్వోగే ఇత్యడభావః - ఉపమాలఙ్కారః
॥ ౫౩ ॥ — ॥ ననురాజ్ఞశిశుపాలయూనాంనమనే న ఫలమిత్యాశఙ్కావహ
॥ పరిపాతితి ॥ సశిశుపాలః కేవలమిత్యవధారణే క్రియావిశేషణం శిశూన్ పది
పాతితి శిశూనేవ పాలయతీతితన్నామనితస్య శిశుపాలసంజ్ఞాయాం మాస్తవిశ్వ
సీః మాశ్శ్రద్ధాంకుర్విత్సర్వః + శ్వసేః స్తోతరలజ్ఞైతిలజ్జిరుదశ్చ పంచభ్యుత్తిఈ
డాగమః- చకారాల్లుకివా అస్తిసిచౌపృక్తఇతిడాగమఃచ్చాన్యంతక్షణశ్వసజా
గృణిశ్వేన్విదితామితి వృద్ధిప్రతిపేధః నమాహ్వోగఇత్యడభావః కింతు క్షమీక్ష
మావాన్ + ప్రిహ్యదిత్వాదినిః శరణంక్షణేసాధుః శరణ్యః రక్షణక్షమః+ తత్ర
సాధురితి యప్రత్యయః- సశిశుపాలఃశరణంరక్షితారమాగతాన్, ప్రాప్తాన్ ॥ ౫౪ ॥
శరణంగృహరక్షిత్రాఃశరణంరక్షణగృహ ఇత్యుభయత్రాపివిశ్వః, ద్విప్యఃశత్రూన్
తరుణాన్ యూనాపి రక్షతి అతౌనిశ్శజ్ఞంశరణమాగచ్ఛుత్సర్వః ॥ ౫౪ ॥ — ॥
ననువయంద్రోద్ధారః కిలసోప్యతిక్షుభితః కిలకథనః పాలయేదిత్యాశఙ్కావ
హ ॥ నేతి ॥ సావర్థపరాః సావర్థనిస్థాః పరేశత్రవౌమహతోధికస్యకథం- అశ
జ్ఞంనిశ్శజ్ఞంయథాతథా అప్రియంఅవకారం నవిదధ్యుః నకుర్యుః కుర్యురే
వ కార్యవశా న్నహన్తౌమహతామిత్యర్థః, కిన్తుడదారధీర్మహామతిః ॥ ౫ ॥ ఉ

తినతిమాత్రకేణసః || ౫౫ || హితమప్రియమిచ్ఛసి శ్రమయదినంధత్సప్తపురాన
 నశ్యసి | అన్యతైరభతుష్యసిప్రియైజయతాజ్ఞవధవాచసీర్షరః || ౫౬ || ప్రతిప
 త్నజిదవ్యసంశయంయథిచై ద్యేనవిజేష్యతేభవాన్ | గ్రస తేహితమోపహంము
 హుర్నునురాహ్వహ్వంహుర్నుతంతమః || ౫౭ || అవిరాజ్ఞితమీనకేతనోవిలసన్వృ
 దారోదాత్మనుహూరిత్యమరః, సరాజాకుపితోపినతిమాత్రకేణప్రణతిమాత్రకే
 ణ అనునీతిం అనునయంభజతే అనుగ్రహేవ్యతీత్యర్థః- ప్రణిపాతప్రణిపాతస్యం
 రమ్యాహిమహాత్తనాం ఇతిభావః || ౫౫ ||—|| కింబహునాతవాయం హితోప
 దేశసక్తగ్రహిత్యాశక్యాహ || హితమితి || అప్రియంశుతం, హితమిచ్ఛసియ
 ది అప్రియంశుతమాప్తాదాకణితం గ్రహియమిచ్ఛసిచైత్యర్థః- సంధత్సప్త
 రాజ్ఞానస్తేహిపురాననశ్యసిననంక్ష్యసిఅన్యధావినంక్ష్యసీత్యర్థః+యావత్పురాని
 పాతయో ల్పాతిభవివ్యదదైలబ్త్, అథేతి వక్షాంతరే ఉత్యేత్యర్థః - అన్యతైరస
 త్రైస్ప్రియైస్తుష్యసియదిజయతాత్ జయ+తుహ్యోస్తాతజాశిష్యన్యతఃస్యామితి
 షేస్తాతజాదేశః జీవఅవనీశ్వరః సారస్వభామోధవ - తతఃకిమేభిః ప్రియాలా
 పైః అప్రియమపి ప్రియమేవగృహణేతిభావః || ౫౬ ||—|| నను కంసాద్యనైక
 వీరవిజయాకృష్టః కథంవిజేష్యతేరాజ్ఞేత్యాశక్యాహ || ప్రతిపక్షేతి || ప్రతిప
 త్నజిదనెకారిహస్తాపి భవాన్యధియదైచైద్యేన శిశుపాలన విజేష్యతే హని
 ష్యత్యిత్యర్థః + జయతేకర్తణిలబ్త్ శేషప్రథమః అసంశయం సంశయోనా
 స్తి అర్థాధావెవ్యయాభావః- నను అజ్ఞతమాంస్యవహంతీ తమోపహం సర్వత
 మోపహారిణమ్ + అపేక్షితమసారితిహనైడప్రత్యయః అహంపతింహగృ
 తింసూర్యమ్ + అహరాదీనాం వత్సాదిమాపసంఖ్యానమితి వైకవికోరేఫాదే
 శః రాహ్వహ్వంరాహ్వహ్వంతమః || ౫౭ || అభ్యాసోపభిధానంచేత్యమరఃము
 హుఃగ్రసతేలితిహి, అతిహరిసూర్యయోః రాహుచైద్యయోశ్చవాక్యభేదేన
 బింబప్రతిబింబకరణాత్ దృష్టాంతాలజ్కారః || ౫౭ ||—|| కించన భవానైకవి
 వరాజ్ఞావిజేష్యతేకింతుసరైర్వ్యాదవైస్సహేత్యాహ | అవిరాదితి || సక్షితి
 పః. రాజాచిదిరాదవిలంబితమేవజితోమీనకేతనః- కాష్ఠిః ప్రద్యుమ్నః స్తర
 శ్చయేనసః వృష్ణయోయాదవభేదాస్తేషాంగైరోమైర్నుమస్కృతోభీత్యాప్రణ
 తస్సక్- అతమీవవిలసక్- దీప్యమానః అన్యత్రవృష్టీపదచ్ఛేదః నృష్టిఉక్షణి

ష్టిగజైర్నమస్కృతః । క్షితిపఃక్షపితోద్దతాంధకోహరలీలాంసవిడంబయివ్యతి॥
నిహతోద్దతమవృక్షకుంజరాద్దశతోధూరియశఃకృమాజ్ఞాతమ్ । నబిభేతిరణ్ణహరేర
పిక్షితిపః కాగణనాన్యవృష్టిమ ॥౫౯॥ సరదద్భుతమస్యస్త్వఖంయుధివశ్యంతిభి
యానశత్రవః । ద్రవతాంసనుపుష్పమీక్షతేవదనంసాపినజాతువిద్విషామ్ ॥౬౦॥ ప్ర
తనూల్లసితాచిరద్యుతఃశరద పాప్యవిఖండితాయుధాః । దధలైరిభిరస్య తుల్య

విలసత్ పృషారూఢఇత్యర్థః గజైః ప్రమథైఃనమస్కృతః ॥ ౫౯ ॥ గణాఃప్రమ
ధసంఖ్యాభూఇతి పృషోష్టిసుకృతైర్ద్రవైరితిచవైజయస్తీక్షితానాశితాఉ
ద్దతాదృష్టాఅన్దకాయాదవభేదాః అన్యత్రాన్దకోసురయేనససత్ హరలీలాంశం
భువిభృమం విడంబయివ్యత్యసుకరిష్యతి అత్రహరస్సరలీలామివలీలామితి సాదృ
వ్యాప్తేపాన్నిధిశానశ్లేషసంక్షేపా ॥ ౫౯ ॥—॥ సనుదేవాసురైరప్యజయ్యా
యాగవాః కథం తేన విజేష్యన్తఇత్యత్రాహ ॥ నిహతేతి ॥ క్షితిపశ్చేదివాని
హతి ఉద్దోదుష్టః కుంజరః కువలయాపీడాభ్యాయేనతస్మాత్ అన్యత్రహతా
నైకమత్రమాతక్లాత్ అతపీవకృమాజ్ఞాతం కృమైస్త్రిభిః పాదవిత్తైరైరన్యత్ర
పరాక్రమైశ్చాజ్ఞాతంధూరిశయః దధతఃహరేకృష్టాల్-సింహచ్ఛేతిధ్వనిః రణ
నబిభేతి, అస్తేతాదృశశైచద్యస్య వృష్టిమయాదవేమ మేషేమచ ॥ ౬౦ ॥ పృ
ష్టిస్తుయాధవేమేష ఇతివిశ్వః; కాగణనాకృష్టమగణయతోయాదవాఃకఇత్యర్థః
అన్యత్రకుంజరఘాతినః సింహస్యకాకథామేషేషివ్యర్థాంతరప్రతీతేః ధ్వనిరెవ
నశ్లేషః- హరేవృష్టిష్టితిచ విశేషస్యాపిశ్లిష్టతావత్ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషే తద
సంగీకారాదిత్యుక్తంప్రాక్ ॥ ౫౯ ॥—॥ హరేరపినబిభేతిత్యుక్తం తదేవసం
భావయితుం తన్యపరాక్రమానాసర్గసమాపైర్వర్ణయతి ॥ నేతి ॥ యుధిశత్ర
వోభియాఅన్యముఖంనవశ్యస్తీతియత్తన్నాద్భుతం-కుతఃసోపిద్రవతాంభయాత్ప
లాయమానానాం విద్విషాంపుష్టం కాయపశ్చాద్భాగంతఃక్షతే జాతుకదాచిద
పివదనంనెక్షతేఖలుద్వయోరన్యతరవైముఖైఃప్రసోహ్యస్య ముఖవిలోకనాసంభవా
త్సన్వయంవిముఖానాం విద్విషాం అభిముఖసాన్యస్య ముఖాదద్భుతంనాద్భుత
మిత్యర్థః- అతపీవవాక్యార్థహేతుకం కాన్యలిఙ్గమ్ ॥ ౬౦ ॥—॥ పెరితి ॥శరదం
శరద్భుతుంప్రాప్యవిఖండితాయుధాః- ఖండితేన్ద్రగ్మపాః అన్యత్రశరాణాద
దాత్రితి శరదస్తంశరదంశరద పీణాంప్రాప్యఖండితతస్యాః పృతనూల్లసితాచి

తాయదిసాసారభృతఃపయోభృతః ॥ ౬౧ ॥ మలినరణరణుభిముహూర్ద్విష
తాంక్షాలితమంగనాశృభిః । నృపమాళిమరిచివణక్తైఃఖలుయస్యాంఘ్రియగం
విలిప్యతే ॥ ౬౨ ॥ సమరాయనికామకర్కశంక్షణమాకృష్టముపైతియస్యచ । ధ
నుషాసమమాశువిద్విషాంకులమాశంకితభంగమాసతిమ్ ॥ ౬౩ ॥ తుహినాంశుమ
ముంసుహృజ్జనాఃకలయంతువృష్టకరంవిరోధినః । కృతిభిఃకృతదృష్టివిభ్రమాః సృ

రద్యుతః అత్యల్పస్ఫురితవిద్యుతః అన్యత్రప్రతనూల్లసితాఃస్వల్పాల్లసితాస్తేచతే
అచిరద్యుతొద్గిరకాంతయః పయోభృతొమేఘాఅసారభృతః తీవ్రవృష్టిమంతః న
యదిశరదివృష్టిశూన్యతావిదిభావః అన్యత్రసుహృద్బలశూన్యాఇత్యధః ॥ ౬౪ ॥ ఆ
సారసాస్యత్రస్యసరణే వేగవృష్టౌసుహృద్బలఇతివైజయంతీ-అస్యారిభిస్తుల్యతాం
దధతే- అత్రపయోభృతాముపమానానాముపమేయభావోక్తేః ప్రతిపాలజ్కా
రః- తేషామాసారసంబంధేపి సంభావనయాతదనంబద్ధోక్తరతిశయోక్తిభేదశ్చేతి
సంకరః ॥ ౬౧ ॥—॥ త్రిభిర్విశేషకమాహ ॥ మలినమిత్యాది ॥ ముహురసకృ
త్, రణరేణుభిర్భవినం- అతఏవద్విషతామంగనాశృభిఃక్షాలితం - నాహత్యా
రీతిరణాన్నిచర్తతఇతిభావః యస్యాంఘ్రియగంచరణయగలం- 'అథరణుక్షాల
నానంతరంఘృపాణాం ప్రణమతాంరాజ్ఞాం మాళిమరిచయోముకుటమణిరశ్చయః
త్రైరేవవణక్తైర్విలపంతేః ॥ ౬౨ ॥ విలపనంచందనేచ వణకఇతివిశ్వః- విలిప్య
తే విశిష్యతే- అత్రాంఘ్రియగన్య విశేషణమహిమ్నాన్నాతానులిప్తపురుషసా
మ్యప్రతీతేస్సమానోక్తిః ॥ ౬౨ ॥—॥ సమరాయేతి ॥ కింశేతిచాధః- నికా
మకర్కశమతికరినం దుర్ధవ్షమిత్యర్థః, సమరాయసంప్రహారాయాకృష్టమా
హూతమావజ్ఞతంచ సత్ క్షణంతాశంకితభంగమనసోఽప్రీతితస్యపరాజయం-
అన్యత్రాతికర్షణాత్సంభావితదలనంయస్యవిద్విషాంకులం ధనుషాసమమాశుఆ
సతిం నమ్రతాముపైతి అత్రధనుర్నమనకార్యస్య ద్విషవన్నమనస్య తత్ సహ
భావోక్త్యాకార్యకారణయోః పౌరాన్యవగ్ధునియమవివర్ధయ రూపాతిశయోక్తి
మూలాసహోక్తిరలంకారః ॥ ౬౩ ॥—॥ తుహినేతి ॥ అముమేవంవిధంచైద్యం
సుహృజ్జనాః- తుహినాంశుంకలయంతి అహోదకత్యాచ్చంద్రంమనన్యంతే - విరో
ధినః ఉష్ణకరంతాపకరత్వాత్తవసంకలయంతి- ఏకస్యానేకత్వేచ ప్రతిముపమి
మేతే- కృతిభిఃకృతైర్చంద్రజాలికాదిభిః కృతదృష్టివిభ్రమాః- జనితదృష్టివివర్ధ

జమకేభుజగంయథావరే || ౬౪ || దధతోసులభక్షయాగమాస్తనుమెకాంతరతా
మమానుషీమ్ | భువిసక్వచనప్రతిష్ఠితాః సదృశాయస్యసురైరరాతయః || ౬౫ ||
అతివిస్తయసీయకర్తృహౌస్యతేఃపశ్యవిరోధికీదృశమ్ | యదముక్తనయోనయత్య
సావహితానాంకులమక్షయంక్షయమ్ || ౬౬ || చలితోధ్వకబంధసంపదోమకర
వ్యూహనిరుద్ధవత్తేనః | అతరత్సవ్యభుజౌజసాముహుర్హతస్సంగరసాగరాన
యా ఏకసరాః యథాస్రజంమాలాంకలయంతి - యథాలపరేభుజగంకలయంతి -
ఏకమేవరజ్జ్వదికమితి శేషః ఉపమాలంకారః - సప్తేకస్యనిమిత్తవశాద్గ్రహీణృభే
దేన అనేకధోల్లభనాత్తకే నొల్లేఖనసంకీర్త్యతే || ౬౪ || — || దధతఇతి || అసు
లభక్షయాగమాః దులభగృహప్రాప్తయః - అన్యత్రామరత్వాత్ దులభనా
శయోగాః || ౬౫ || నిలయాపచయాక్షయావిత్యమరః - ఏకాంతరతాంభయాద్విజన
స్థానేనిరతాం - అమానుషీంకాశ్యమానిన్యాదినాపిశాచాదినత్ప్రతీయమానాం
అన్యత్రైకాంతరతాం నియతసురతాం నిత్యభోగామమానుషీందివ్యాం తనుండ
ధతోదధానాః - భువిసక్వచనప్రతిష్ఠితాః. రాజ్యభృంశాత్. కాన్వపిష్ఠితిమప్రా
ప్తాః అన్యత్రచభువమస్పృశంతతత్ప్రథమః యస్యారాతయః సురైఃసదృశాః అ
త్రాప్యముమితి పూర్వేణసంబంధఃశ్లిష్టవిశేషణయముపమాన్లెషవైత్యన్యే || ౬౬ ||
అతితి || అతివిస్తయసీయకర్తృణః అత్యంతవిస్తేతవ్యపౌరుషన్య + స్తయతేరసీయ
ర్ ప్రత్యయః - నృపతేష్టేద్వన్య విరుణద్ధీతి విరోధిద్వేషిస్వరూపంకీదృశం న
కించిదస్తీత్యథః - కుతేయస్తాదముక్తనయోత్యక్తనీతిమాగోసౌలక్షయమవినా
శిపూర్వం కేనాపిక్షయంనసీతమిత్వథః, అహితానాంశత్రూణాంకులం శత్రుజా
తంక్షయం నాశంనయతి - నీతిపౌరుషాభ్యాం ద్విషాం నిమూలయతురస్యకా
విరోధివాతేతిభావః - అక్షయమపిక్షయంనయతీతి విరోధన్యనేతృభేదేనపరిహా
రాద్విరోధాభాసాలంకారః || ౬౬ || — || చలితేతి || అసౌచైద్యశ్చలితాఃప్రవృ
త్తాఃఘోషాఃఘోషాద్వావస్థితాశ్చకబంధసంపదః శిరోహీనకలేబరసంపదస్తావపక
బంధసంపదః ఉదకసమృద్ధయోయేషుతాన్ శ్లిష్టరూపకం || ౬౭ || కబంధంసలిలే
ప్రాక్తమపమూర్ధకలబరఇతి వైజయంతి - మకరవ్యూహః మకరాకారస్తేన్య
భిన్యాసాః తపివమకరవ్యూహాయాదస్సమూహాఇతి శ్లిష్టరూపకం || ౬౮ || వ్యూహకా
నమూహావిన్యాసావితి వైజయంతీలైఃనిరుద్ధవత్తేనానిరుద్ధప్రవేళమాధ్వాత్ అత

సౌ || ౬౨ || నచికిషణియస్త్యయోద్ధౌగృహతి స్తద్భరణోపగంశిరః | చరణంకురు
తేగత స్తయఃస్వమసావేవతదీయమూర్ధని || ౬౩ || స్వభుజద్వయకేవలాయుధశ్చ
తురంగామవహాయవాహినీమ్ | బహుశస్సహశక్రదంతినాసచతుర్దంతమగచ్ఛ
దాహవమ్ || ౬౪ || అవిచాలితచారుచక్రయోరనురాగాదుపగూఢయోశ్చియా!

ఏవమహతోదుస్తరా - సంకరసాగరా - సమరసముద్రా - స్వభుజౌజ
సానిజభుజబలేనైవముహూరసకృత్ - అతరత్ భుజేనాబ్ధితరణమదృష్టచర మిత్య
ద్భుతమితిభావః - అత్రకబంధావనకబంధాః మకరవ్యాహావనమకరవ్యాహా
తిశ్లిష్టరూపకస్యసంగరేమ సాగరారోపణ హేతుత్వాత్కైవలశ్లిష్టపరంపరితరూ
పకమ్ || ౬౨ || - నేతి || స్తయోద్ధౌగృహతి దుర్విసీతోయోగృహతిః శిరో
నిజోత్తమాంగం. తస్యశిశుపాలస్య చరణముపగచ్ఛతీతి తద్భరణోపగంతత్వా
దగతం + అన్యత్రాపిదృశ్యతఇతి డప్రత్యయః - నచికిషణి కతుంనెచ్చతి - త
దీయేతస్యవలైః సంబంధినిమూర్ధనిగత స్తయోనిగరోస్తాశిశుపాలవనస్సంచ
రణం కురుతేనిధత్రైత్యభావః అనమోగ సద్యానమయతినమోనవతీతచ తాత్ప
ర్యమ్ || ౬౩ || - సేవతి || సచైద్యశ్చత్వాంశానిహస్త్యాదీనియస్యాస్తాం చ
తురంగావాహినీం సేనామవహాయ స్వభుజద్వయం - కేవలమేకమాయుధంయ
స్యసః శక్రదంతినావిరావణైససహ. చత్వరోదంతాయ స్థి తంచతుర్దంత
ఆహవంరణంబహుశోగచ్ఛత్ - చతుర్దంతైసశక్రదంతినాదోద్వేయేన యో
ద్ధుంచైద్యంవినాశోన్యశ్చక్రైతిభావః, దినినారాహానశ్చతుర్దంతైతిక్రంద
స్త్యదంతినోరపిచతుర్దంతైతి విరోధః - సచశక్రదంతినేతి పరిహృతః తస్యచ
తుర్దంతత్వాదితి విరోధాభాసః || ౬౪ || - అవిచాలితేతి || అవిచాలితం ప
రైరపర్యాసితం అతఏవచారుశోభనం చక్రంసుదగ్ధనంరాష్ట్రంచ యయోస్త
యోః || ౬౫ || చక్రంరాష్ట్రగ్రథాంగయోరితివిశ్లేః - శ్రియాకమలయా సంపదా
చానురాగాదుపగూఢయోరాశ్లిష్టయోర్యువయో స్తవతస్సచ + త్యదాదీనిసర్వై
ర్నిత్యమిత్యేకశేషః, ఇదమేవభిద్యతేవిశిష్యతైర్దక్షర్తరలిలత్. కింతదిత్యాహ
త్వం ఉపగతఇంద్రం ఉపేంద్రఇంద్రానుజః తదనుచరఇతియాచత్ సతుఅతిక్ర
స్తైతిఇంద్రం అతీంద్రఇంద్రవిజయాయత్. ఇదమేవభిద్యతే ఇతిబంబంధః ఇంద్ర
కింకరేంద్రజయినోకాసామగ్గకథేతిభావః, అత్రాసమానాల్ - కృష్ణాదుపవే

యువయోరిద మేవభిద్యతేయదుపేంద్రస్తవమతీంద్రవీచనః || ౭౦ || భృతభూతిః హి
 సభోగభాగ్విజితా నెకపురోపివిద్విషామ్ | రుచిమిందుదతెకరోత్యజః పరిపూణేం
 దురుచిమహావతిః || ౭౧ || నయతిదురతముద్ధతిశ్చితః ప్రసభంభంగమభంగురోద
 యః | గమయత్యననీతలస్ఫురద్భుజశాఖంభృశమన్యమున్నతిమ్ || ౭౨ || అధిగమ్యచ
 యస్యచైద్యస్యాధిక్యాద్భేదప్రాధాన్యసాధమ్యైక్తేర్వ్యతిరేకాలంకారః || ౭౩ ||
 కించత్వత్తాప్యధికోరాజెత్వవాచ్యోయమథః - యదీశ్వరాదవ్యధికఇత్యాహ ||
 భృతేతి || భృతాభూతిర్భుస్సంపచ్చయెనసః భృతభూతిః || ౭౪ || భూతిభవస్తస్మి
 సంపదీత్యమరః - అహీనాంభోగినామినః అహీనః శేషః తస్యభోగంకాయంభజ
 తీత్యహీనభోగభావో శేషభూషణఇత్యర్థః అన్యత్రనహీనమహీనమన్యాయం భో
 గం సుఖానుభవం భజతీతి అహీనభోగభావో || ౭౫ || భోగస్సుఖేస్త్రాన్యదిభృతా
 వహేత్పథణకాయయోరిత్యమరః - విద్విషాంవిజితానెకపురఃవిజితానెకవిద్విట్
 పురఇత్యర్థః - ఏకత్రత్తిపురవిజయాదన్యత్ర శత్రునగరవిజయాచ్ఛేతిభావః సా
 పెక్షత్వేపి గమకత్వాత్సమానః, ఏవంభూతోవ్యజౌహరః || ౭౬ || అజావిష్ణు
 హరచ్ఛాగాఇత్యమరః. ఇందుదశేదంద్రఖండేవిషయేరుచిమభిలాషకరోతి ఇం
 దుదశేయారుచిః శోభాతాంకరోతిదధాతీతిచాధః సామాన్యశబ్దేన విశేషలక్ష
 ãత్, మహివతిస్తుపరిపూణేందోరుచిరివరుచిః శోభాయన్యసః తస్మిన్ రుచిరభి
 లాషోయస్యేతిచపరిపూణేన్దరుచిః || ౭౭ || రుచిర్తయూఞశోభాయా మభిషం
 గాభిలాషయోరితివిశ్వః - అత్రహరఃఖండేందురుచిః రాజాపూణేందు రుచిరితి
 వ్యతిరేకః సచరుచ్యరభేదాధ్యవసాయాదితిశ్లేష మూలాభేదాతిశయోక్తి సంక
 రః || ౭౮ || —|| అథవతుర్భిఃకాలాపకమాహ || నయతీత్యాది || యఃతటమృ
 మ్నైః సరితాంపూరఇవభూభృతాంగణైః క్రిడతీతిచతుర్థవత్సృతి | తత్క్రిడాప్రకా
 రంత్రిభిర్వణయతి || అభంగురోదయః క్షిరవృద్ధిః యడ్గతిశ్చితేదేద్ధత్యభాజః అ
 నమానితియానత్ + శ్రయతేకిప్ - సృపాద్యుమాంశ్చైత్యధః దృతం ఊ
 ఘ్రంప్రసభంప్రసవ్యాభంగంశయతి అవనీతలెస్ఫురంత్యోభుజౌశాఖఇవ భుజశా
 ఞ్చాయస్యతం భుజౌప్రసాద్యభువిప్రణివతితమిత్యధః - అన్యంసృవందృమంవెత
 సాదికంచభృశమున్నతింగమయతి || ౭౯ || —|| అధిగమ్యేతి || కించేతిచాధః
 అంతరామండలమధ్యే ఆలవాలమధ్యేచరంభ్రమవశాశంసుషిరంచాధిగమ్యలం

రంధ్రమంతరాజనయన్తండలభేదమంతతః । ఖనతిక్షతసంహతిక్షణాదపిమూలా
నిమహంతికస్యచిత్ ॥ ౭౩ ॥ ఘనవత్ప్రభృతానుగామినస్తరసాకృష్యకరోతి
కాంశ్చన । దృఢమప్యవరంప్రతిష్ఠితంప్రతికూలంనితరానిరన్యతి ॥ ౭౪ ॥ ఇతి
పూరణవౌదకస్యయస్సరితాంప్రావృషిజస్తటదుమైః । కష్టవనామిమహానఖండి
తప్రసంగీడతిఘాభృతాంగణైః ॥ ౭౫ ॥ అలఘూపలపక్షిశాలినీఃపరితోరు
తతః సమంతతః మండలస్యామాత్యాచిచక్రస్యభేదముపజాపంజనయన్-అన్యత్ర
మండలస్యాధారదేశస్యభేదం విదారణంకుర్వన్నిత్యథః- క్షతానంహతిరైకమ
త్యం మూలానాంసంశ్లేషప్రయస్తిక్ కర్తృణితద్యథాతథాక్షణాత్కస్యచిద్రాజ్ఞః-
దుగ్రమస్యవమహానిమూలాని ముఖ్యాన్ జనానపి ఖనతితాపయతి- అన్యత్రాం
ఘ్నీనపిఖనత్యవదారయతి ॥ ౭౬ ॥—॥ ఘనేతి ॥ ఘనానిసాంద్రాణిపత్తాణివా
హనాని పణానిచవిభ్రీతి ఘనవత్ప్రభృతః కాంశ్చనన్మపాక్ దుగ్రమాంశ్చ- త
రసాబలేన వేగేనచ ॥ ౭౭ ॥ తరసీబలరంహసీఇతివిశ్వః - ఆకృష్టానుగామినాను
చరాకకరోతి- దృఢంయథాతథాప్రతిష్ఠితం ప్రతిష్ఠాంగతమపి ప్రతికూలం ప్రా
తికూల్యభాజం, అపరంన్యపం దుగ్రమంచనితరాం నిరన్యతిఉత్పాట్యాన్యతఃక్షిపతి
దుగ్రమపక్షేప్రతికూలంకూలేక్షిపతిచాధః ॥ ౭౮ ॥—॥ ఇతితి ॥ ఇతిత్తంకష్టచ
నాప్యఖండితప్రసరః సర్వత్రాఖండితప్రవృత్తిరిత్యథః- మహాన్యశ్శిషుపాలః
ప్రావృషిజాతః ప్రావృషిజః+ సప్తమ్యాంజనేడన్ఇతి ఉప్రత్యయః ప్రావృ
ట్ శరత్కాలదివాంజైతత్సలుక్- ప్రావృషికఇతిపాఠే తత్రజాతఇత్యర్థే ప్రావృ
షష్టగితిరక్ ప్రత్యయః రస్యేకః సరితాముదకస్యసూరస్తటదుమైరివఘాభృతాం
రాజ్ఞాంగణైఃసాధనైః క్రిడతిమహతఃకుకురేత్యాగామిన్లోకేనమహిపతి రిత్యనై
నాస్యసంబద్ధః ॥ ౭౯ ॥—॥ అథత్ప్రీతిర్విశేషకమాహ ॥ అలఘ్విత్వాదినా - య
స్యారిష్ట్రీయః సంపద్యనుభూతమాపద్యప్యనుభవంతివక్ష్యతి తత్ప్రకారమే
వాహ ॥ అధిరూఢనితంబధూమయః ఉన్నతశ్రోణిభాగాః అలఘుభిః ఉపలా
నాంమణీనాం పాషాణానాంచపక్షిభిః శాలస్తఇతితచ్ఛాలినీః ॥ ౮౦ ॥ ఉపరౌ
మణిపాషాణానితి విశ్వః పరితోరుద్ధమావృతం నిరంతరంసాంద్రం సన్నిహితంచ
అంబరం వస్త్రమాకాశంచయాభిస్తాః అధిరూఢనితంబధూమీరాక్రాంతశ్రోణి
భాగాః ప్రాప్తకటకాశ్చేతి విభక్తివిపరిణామః, మెఖలారశనాః పర్వతమధ్య

ద్ధనిరంతరాంబరాః । అధిరూఢనితంబహూమయోనవిముంచంతి చిరాయమేఖ
 లాః ॥ ౭౬ ॥ కటకానిభజంతిచారుభిర్నవముక్తాఫలభూషణైర్భుజైః । నియతంద
 ధలైవచిత్రకైరవియోగంపృథుగండశైలతః ॥ ౭౭ ॥ ఇతియస్యసంసంపదఃపురా
 యదవాపున్సదనెష్వరిస్త్రీయః స్ఫుటమేవసమస్తమాపదాతదిదానీమవనీధ్ర
 మూఢాసు ॥ ౭౮ ॥ మహతఃకుకురాంధకదుగ్రమానతిమాత్ర్యింపవద్దహన్నపి ।
 అతిచిత్రమిదంమహిపతిర్యదకృష్టాంపృథివీకరిష్యతి ॥ ౭౯ ॥ పరితఃప్రమితాక్ష
 రాపినర్వంవిషయంప్రాప్తపతీగతాప్రతిష్ఠామ్ । నఖలువ్రతిహన్యతేకుతశ్చిత్పరి

భూమీశ్చ చిరాయనవిముంచంతి, అత్రీనంపదాపద్విషయత్వేనోభయానామపి
 మేఖలాదీనాంవణ్యత్వేన ప్రకృతత్వాత్ కేవలవ్యక్తగోచరశ్లెషః ॥ ౭౬ ॥—॥
 కటకానీతి ॥ కించ ॥ నవముక్తాఫలాని నూతనమూక్తికాని భూషణానియేషాంత్వైః
 చారుభిఃభుజైః, కటకానివలయానిభజంతి అన్యత్రనవముక్తాన్యచిరత్వక్తానికుతఃఅఫ
 లానివైధవాన్నిష్ఫలానిభూషణాన్యాభరణానియైస్తేర్భుజైరుపలక్తితాఃకటకానిత
 టానిభజంతి కించేతిచాఢః-పృథుగండశైలతఃపృథుమగండశేలెమగండస్థలెమ
 చిత్రకైః పత్రీరచనాభిర్నియతమవియోగం సంపర్కందథతే, అన్యత్రఋతస్తూ
 లాపలేమ చిత్రకైః మృగవిశేషైఃసహవానందధతే-అత్రాపి కేవలవ్యక్తగోచ
 రశ్లెషః ॥ ౭౭ ॥—॥ ఇతి ॥ యస్యారిస్త్రీయః పురాపూర్వంసంసంపదఃసత్రి
 కాః నదనెమస్వభవనెమ యదవాపుమేఖలాదికమనుబహూవుః, సమస్తమశే
 షం తదిదానీమాపదావనీధ్రమూఢాసుశ్చైలశృంగేమఇతీత్రంస్ఫుటమేవాపుః
 సహ్యస్యవైరిణాంజీవితాశైతిభావః, అత్రాపియదధాస్యోత్తరణ్ణాకేనాన్వయః ॥
 ౭౮॥—॥ మహతఇతి ॥ యత్తదోర్నిత్యసంబంధాత్, సమహిపతిర్నహతోధి
 కా, కుకురాశ్చాంధకాశ్చ యాదవభేదాస్తానైవ దుగ్రమా అతిమాత్ర్యింపవవ
 త్ దవాగ్నివత్ ॥ ౭౯॥ దవదావౌవనారణ్య వహ్నిఃఇత్యమరః దహన్నపి- అవనీ
 మకృష్టామశ్వామాంకరిష్యతీతియత్ - ఇదమతిచిత్రంవిరుద్ధమిత్యధః- కృష్ణర
 హితామిత్యవిరోధః- అతఏవవిరోధాధాసోలజ్జ్వరః, కుకురాంధకైస్సహకృ
 స్టంహనిష్యతీతిశ్లేషాధః ॥ ౮౦ ॥—॥ అధయుక్తేనాహ ॥ పరితఇతి ॥ ప్రక
 షేణమితాక్షరాప్రమితాక్షరాపి ఏకత్రమితథాపితావదన్యత్రతు సూత్రీత్వా
 బ్బాల్పాక్షరాపి- సర్వంవిషయంరాష్ట్రంకార్యప్రదేశంచ పరితావ్యాప్తవతీన

భాషేవగరియసీయదాజ్ఞా || ౨౦ || యామూఢవానూఢవరాహమూర్తిః ముం
హూతః మాదౌ పురుషః పురాణః | తేనోహ్యతేసాంప్రతమక్షతైవక్షతారిణా
సమ్యగసౌపునర్యుభిః || ౨౧ || భూయాంసః కన్యచిదపి కామమస్థలంతస్తుంగత్వంద
భతిచయద్యపి ద్వయేపి | కల్లాలాస్సవిలనిధేరవాప్యపారంశీర్ణం తేనగుణమహా

ర్యత్రప్రవృత్తైత్యథః ప్రతిష్ఠాంప్రామాణ్యంస్థితింగతా - గరియసీభూయిష్టార్థా
యదాజ్ఞాయస్య రాజ్జశ్శాసనం పరిభాషాచ అనియమనివారకో న్యాయవిశేషః
సేవకుతశ్చిత్ - కుత్తాపినపత్రిహాస్య తే ఖలునభాధ్యతేహి- పరిభాషాచ్యేకదేశే
స్థితా నర్వంశాస్త్రమభిజ్ఞవలయతి పదీపవత్ ఇతిభాష్యకారః, ఇకోగుణవృద్ధి
ఇత్యాదికాపరిభాషానిచివృద్ధిరిత్యాదివిషయః, ఉపమాలంకారః- ఔవచ్చందసి
కంవుత్తమ్ || ౨౦ ||—|| యామితి || యాంభువమాదౌపూర్వం - పురాణపురు
షౌవిష్ణుః- ఉాధవరాహమూర్తిః- ధృతవరాహశరీరస్సౌ నతుస్వరూపేణేతి
భావః, ముహూర్తఃక్షణమాత్రంఉాధవా- ధృతవా-క్షతారిణాసంహృత సక
లవిపక్షేణ అతఏవతేన పునస్తేనరాజ్ఞాఅవికృతేనతిభావః అక్షతైవవిపక్షైరనుప
ద్యుతైవసతీవ రాహోద్దరణైతుహిరణ్యాక్షాదిభిః దంష్ట్రయాక్షతేతిభావః అసౌ
భూః- సాంప్రతమద్యాపినతు ముహూర్తమితిభావః సమ్యక్ యథాశాస్త్రం
ఉహ్యతే ధార్యతే + వహేఃకర్మణిలట్ వచిన్వపీత్యాదినా సంప్రసారణం అ
త్రరాజ్ఞావిష్టోరాధిక్యకథనాదన్వతిరేకః- అత్రధ్వనిః పురాణపురుషః కశ్చి
ద్వృద్ధః సచాధవరాహమూర్తిః- వరాహవికృతాకృతిరిత్యర్థః యామాదౌప్ర
థమంముహూర్తమూఢవా-పరిణీతవానేవ నతుజీవితవానితిభావః అతఏవఅక్ష
తాపూర్వేణ భత్వాఅక్షతయోనికా, అతఏవాసౌ పూర్వోధాక్షతారిణాశౌర్యా
దిగుణాఢ్యనైత్యథః తేనకేనచిద్యునాసాంప్రతం పునరుహ్యతే పునఃపరిణీయ
తే * సాచేదక్షతయోనిస్సౌత్పునస్సంస్కారమర్హతీతి స్తరణాదితిభావః సా
పునర్యురుచ్యతే ఇత్యపియోజ్యం || ౧ || పుష్కర్యుధిః-ధిమారూఢాద్విస్తస్యాది
ధిమఃపతిరిత్యమరః- అత్తాభిధాయాః ప్రకృతాథవీవ నియంత్రణాదప్రకృతా
థవప్రతీతేధ్వనిరెవ|| ౨౧||—||భూయాంసఇతి|| ద్వయేపిసముద్యోర్ధయోగుణో
ర్ధయశ్చైతిద్వితయా అప్ర్యర్థయఇత్యథః + ద్వేస్తయప్- తస్య ద్విత్రీభ్యామి
త్యనైన అయజాదేశః ప్రథమదరమేత్యాదినాజసి విభాషాసర్వనామసంజ్ఞా-భు

ర్తయస్తదీయాః || ౮౨ || లోకాలోకవ్యాహతంఘర్తశ్చేశ్వలీనంవాధామ
నాలంప్రసతుమ్ | లోకస్యాగ్రేపశ్యతోధృష్టమాశుక్ర్యామత్సుచైర్భూభృ
తాయస్యతేజః||౮౩||విచ్ఛిత్తిర్నవచందనేనవపుషోభిన్నోధరోలక్తకైచ్చాచ్ఛ్చ

యాంసోబహుతరాః- కన్వచిదవ్యస్థలంతోప్రతిహతప్రసరాశ్చ్యధః - కామం
తుంగత్వంచ దధతియద్యపి దధత్యేవ || ౮౨ || యద్యపీత్యవధారణై ఇతికేశవః త
థాపీతి శేషః, నలినిధేః సముద్రస్యకల్లాలామహోర్తయః || ౮౩ || అధోమిమ
మహత్సుల్లాలకల్లాలౌఇత్యమరః- పారంతీరమవాప్యశీర్యంతేవలీయంతే + శీ
ర్యతైదేవాదికాత్కతేరిలట్ తదీయాగుణమహోర్తయస్తుపారమవాప్యాపిన
శీర్యంతే- అత్రగుణమహోమేణాంభూయస్తా వదిసాధమ్యేభంగరత్నైన స
ముద్రోమ్యాధిక్యాదవ్యతిరేకః- అనేనరాజ్ఞాపినముద్రాదాధిక్యం వ్యజ్యతే
ప్రహషణీవృత్తమ్ || ౮౨ ||—||అథయగ్నేనాహ || లోకాలోకేత్యాది || లో
క్యతేనలోక్యతేచ పార్శ్వాంతరేణైతి లోకాలోకః || ౮౩ || లోకాలోకశ్చక్ర
వాలభిత్వమరః విశేషణసమానః తేనవ్యాహతంనిరుద్ధప్రసారం లోకస్యాలోక
సచక్షుః ప్రకాశేనవ్యాహతమిత్యపిస్ఫురతి, అతఃపశ్యాతీనమధృష్టంవా లజ్జయా
భగ్నధాష్ట్యమివేత్యధః + శాలీనకాపీనెఅభృష్టాకార్యయోరితినిపాతః- ఇ
వాధేవాశబ్దః తద్వదుత్పేక్షాయాంఘర్తశ్చేశ్వధామతేజః పశ్యతోలోక
స్యాగ్రే- ఉచ్చైర్భూభృతఃపర్వతా- రాజ్జశ్చప్రసతుంవాప్తుంనాలం సస
చధం లోకాలోకవ్యాహతస్య లోకాగ్రేదుస్సంచరత్యాదిత్యధః - యస్య
రాజ్జస్తుతేజః పశ్యతోలోకస్యాగ్రేతవవధృష్టం- కేనాప్యవ్యాహతత్వాత్ ప్రగ
ల్భం నత్ ఉచ్చైర్భూభృతోరాజ్ఞః పర్వతాంశ్చాశుక్ర్యామతివ్యాప్తోతి-అత్రా
ప్రతిహతప్రతాపత్వేన రాజ్జస్సుర్యాదాధిక్యాదవ్యతిరేకః సచద్వయోలోక
కాలోకయోద్వయానాం భూభృతాంచాభేదాధ్యవసాయాత్ శ్లేషమూలాతి శ
యోక్త్యుత్థాపితయాశాలీనత్యావృక్షయా సంకీర్యతే - శాలినీవృత్తమేతత్ ||
౮౩ ||—|| విచ్ఛిత్తిరితి || వపుషోనవచందనేన విచ్ఛిత్తిరివయోగఆపదిఅన్యత్ర
చందనాలేపనమియాసత్ అథరట్నః అలక్తకైః లాక్షారాగైర్భిన్నో వియు
క్తః అన్యత్రయుక్తః నయనేచపతితాంజనెగలితకజ్జలై అతవవాచ్ఛాచ్ఛేఅచ్చ
ప్రకారే + ప్రకారేగుణవచనస్యేతిద్విధావశక ర్తధారయవద్భావాత్సుషోమిన్

పతితాం జనేపనయనోహ్యోనోలనస్తే, లాః - పాత్రామా క్రిహారమున్నెల
చాభోగ స్తదీయద్విషామిత్థంనిత్యసేధాః - కాంచనతయస్య కుంభవదాపత్నవసి ॥
వినిహత్యగ్రహంతమాజితత్రివిధినిత్యసేధాః శిశుపాలతాయథాథాః ॥ ఉపతాం
భవదంగనాగణానాకరుణా ప్రకరణః రిష్యతేచ ॥ ౨౫ ॥

ఇతి త్రిమూర్తీసమీక్షాపాదపదే మహాకావ్య

త్రిపదాంతయోదశస్సర్గః

అన్యత్రాచచ్ఛాప్తేనయనేపతితాంజనేహ్యప్రాంజనే హ్యోనోనోలనస్తే - లన
నైఖలానభవతీత్యలనస్తేఖలాః నిజేఖలాత్యధః - అన్యత్రానస్తేఖలాః ఇతి ష
దచ్ఛేదః - ఉన్నతః కుచాభోగః, కుచవిస్తారో చూక్రికానాంహరిహరణంప్ర
ప్రః అన్యత్రాముక్తాకలాపం ప్రాప్తః ఇత్థముక్తరీత్యాతదీయద్విషాంయవలయః
సంపద్యతో సంవత్సవిత ఆపత్నవసి నిత్యంవిగతధూషణాః అన్యత్రావిశిష్టధూష
ణాః - సంపదీవాపద్యపినిత్యవిధూషణాః - అత్రాపత్నంపదోః పుక్తతాపర్మత
యోః యవతిద్వారోవిశేషణశ్లేషః - శామాలవిక్రీడితంవృత్తం లక్షణము
క్రమ్ ॥ ౨౪ ॥ — 1 సత్సమీద్భుతసేరాజాలతః కిమిత్యాశంక్య తహేతత్త్వమా
కణయోత్యాహ - వినిహత్యేతి ॥ దోహితత్రివిధిత్రేష్యర్యోసారాజా - యధిభ
వంతం నద్యోవినిహత్య హత్యావరుదరాంకరందతాంభవదంగనాగణానాం కరు
ణాంతఃకరణః కృపావిష్టదిత్తస్సక్ శిశుపాలతాయథాథాంకరిష్యతేఅంగనా
గణా పృతితద్భిశుపాలనన నిజాశిశుపాలనంజ్ఞామనన్వధాంకరిష్యతీత్యర్థః -
అత్రోదనకరుణాపదాధామోర్విశేషణగత్యాక్రమాత్కరుణాశిశుపాలనపాతు
త్వాత్కావ్యలింగయోస్సంకరః దేపచ్ఛందః కంవృత్తమ్ ॥ ౨౫ ॥

ఇతి త్రిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిణత్రిమహోపాధ్యా

యకోలచలమల్లి నాథసూరివిరతేమాధుమహాకావ్య

వ్యాఖ్యానేసర్వంకషాఖ్యానేహోదశస్సర్గః

ఐరస్సు.

మాఘమహాకావ్యేనవ్యాఖ్యానేన ప్రదశనగ్రస్తారంభః

ఇతిరితేవచసివచస్వినామనాయగక్షయక్షుభితమరుద్గరియసి । ప్రచక్షుభేనవ
దితదంబురాశినానమంమహాప్రలయసముద్యతంసదః ॥ ౧ ॥ సరాగయాసుశత
ఘనఘమతోయయాకరాహతిధ్వనితపృథూరుపీరయా । ముహుర్ముహుదశన
విదంశితోష్ఠయాదుషాన్యపాఃప్రియతమయేవభేజరే ॥ ౨ ॥ అలక్ష్యతక్షణదళితాం
గదేగదేకరోదరప్రహతనిజాంసథామని । సముచ్చలచ్చకలితపాటలాపల్లేః

ఇతితి ॥ ఇతిత్తంవచస్వినావాగ్నినామనస్వినేతిపారేమనస్వినాధీరణఅమునా
దూతేన యగక్షయేకలంబుతేక్షుభితఉద్వృత్తామరుత్తద్వద్గరియసి మహత్తరేవ
చసి ఈరితేఉత్తైసతి నపదితదంబురాశినాయగక్షయవాధినా నమంతుల్యం
యథాతథానదోహారేరాస్తానం- మహాప్రళయేసర్వసంహారే సముద్యత ముద్య
క్తంసత్ ప్రచక్షుభేప్రచక్షోప కలంబుతోద్వృత్తమహామారుతేన మహాణవ
ఇవతద్యచనేన తత్సదః క్షుభితమాసీదిత్యధః - ఉపమాలజ్కారరుచిరాన్య
త్తమ్ * చతుర్గ్రహేరిహరుచిరాజభస్టగాఇతిలక్షణాత్ ॥ ౧ ॥—॥ అథాష్టా
దశభిః సభాక్షూభంవణయతి ॥ సరాగయేత్వాది- నృపాః రాజానః సహరా
గేణ పాటలిమ్నా అనురాగేణచ సరాగయా + తెనసశైతిబహువ్రీహిః సు
తంఘనంసాంద్రంఘమతోయం స్వేదోదకం యస్యాం సాతయాకరాహత్యా
పాణితలాస్ఫులనేన ధ్వనితం పృథుమహదూరుపీరమివ ఊరుపీరంయస్యాం త
యా ముహుర్ముహుదశనవిదంశితోష్ఠయాదంతదష్టాధరయా రుషాప్రియత
మయేవ భేజరే ఆవిష్టాఆగ్నిష్టాశ్చ రౌద్రస్తాయాకొధః ప్రాదుర్భూతఇత్య
ధః- ఉపమాలంకారః (విఖండితోష్ఠయావిఘట్టితోష్ఠయేతిచపారాంతరం) ॥ ౨ ॥
అథన ప్రదశభిఃరాజ్ఞాంకొధానుభావానాహ ॥ అలక్ష్యతేత్వాది ॥ కరోదరప్ర
హతంపాణితలాస్ఫులితంనిజమంసథామన్వాంసప్రదేశోయేనత స్థిత అతవీవక్ష
ణాత్ దలితాంగదేభగ్నకేయూరెగదేగదాభ్యైకృష్టానుజే సముచ్చలద్భిరుత్పత్త

స్ఫులింగవాక్స్ఫుటమిహోపపాదకః ॥ ౩ ॥ అవజ్ఞయాయదహసదుచ్చైః బా
 లస్సముల్లసద్దశనమయూఖమండలః । రుమాదణీకృతమపితేనతత్ క్షణంనిజం న
 పుఃపునరసయన్నిజాంరుపమ్ ॥ ౪ ॥ యమత్పతత్పృథుతరహారమండలం వ్యవతతా
 తమృతమభిహతముల్లకః । బృహచ్చిలాతలకరినాంసఘట్టితంతతౌభవద్భృమి
 తమివాఖలంజగత్ ॥ ౫ ॥ పృకుప్యతశ్చ వీసనసమీరణాహతిస్ఫుటాష్టభిస్తను
 పసనాంతమారుతైః । యథాజితశక్యతపరితూణాపీజనంపునస్తరాంపదనసరోజ
 ధ్విః శకలతైశకశ్చక్యలైడలదంగదగళితైః పాటలౌపతైః పద్మరాగైః కోప
 పాదకః క్రోధాగ్నిః స్ఫులింగవానివస్ఫుటమలక్ష్యతేత్యత్ప్రేక్షా ॥ ౬ ॥ త్రిమ
 స్ఫులింగోగ్నికణిత్యమరః ॥ ౩ ॥—॥ అవజ్ఞయేతి ॥ బలోబలభద్రః సముల్ల
 సత్ సమంతతః ప్రసరద్దశనమయూఖమండలః దంతరశ్మిపటలాయస్యసనా అవ
 జ్ఞయా అనాదరేణ ఉచ్చైః అహసదితియత్, తేనహసేనరుమాదణీకృతమపి
 నిజంవపుః తత్క్షణంతస్థిన్నైవక్షణే + అత్యంతసంయోగే ద్వితీయా- పునర్ని
 జాంరుదిం, ధావశ్యమేవానయత్ అత్యవపుః సవధావశ్యత్యాగేన ప్రాప్తరో
 మారుణ్యస్య పునస్తత్యాగేనదస్తదావశ్యస్యచస్వీకారాత్ తద్గుణాలక్ష్యకారిత
 గుణఃస్వగుణత్యాగాదన్యోత్కృష్టగుణాహృతిరితిలక్షణాత్ (పునస్సవగుణ
 సంప్రాప్తిః పూర్వరూపముదాహృతమితిలక్షణాత్పూర్వరూపమిచ్ఛన్యే) ॥ ౮ ॥
 యదితి ॥ ఉల్లుకోనామరాబాఉప్పతదుల్లరత్ - పృథుతరహారమండలంముక్తాక
 లాపోయస్థి కమణితద్యథాతథాఅభిదూతందూతాభిముఖందుగ్రతంవ్యవతతా
 తవివృతృతియత్ - తతావివరనాదఖలంజగత్ బృహతాశిలాతలకరినాంసేన
 స్కంధేనఘట్టితంసత్ భృమితమివాభవత్ వివర్తనవేగవశోత్థాదం సఘట్టనా
 ద్భృమితమివాహాదిత్యుత్ప్రేక్షా ॥ ౯ ॥—॥ పృకుప్యతశ్చ ॥ పృకుప్యతాతి
 కృధ్యలాయథాజితానామ రాజ్ఞోపదనసరోజంవీసనసమీరణస్యనిశ్వాసమా
 రుతస్యాహతిభిః స్ఫుటః పృకుటః ఉష్మాదౌష్ఠ్యంయేషాంతైః తనువసనాంతమా
 రుతైః సూక్ష్మవస్తాగ్నిచలవాతైః కృతంపరితూణాపీజనంశీఘ్రవిధూననం యస్య
 తత్ - అతిశీఘ్రంవీజ్యమానమపిత్యథః పునస్తరాంపునరత్యస్తం+అప్యయథా
 దామప్రత్యయః అస్విదత్ - స్విద్యతిస్త స్విడేయఃశివుమేదిత్వాదజ్ఞే ప్రత్య
 యః అత్రాష్టణౌవిశేషణగత్యాసేవదమేతుత్వాత్కాన్యలింగంవీజనేపి సేవద

మన్విగతః || ౬ || ప్రజాపతిక్రతునిధనాథః ముత్తితలవ్యతర్కయజ్జ్వరమివరౌద్రా
ముద్దతమ్ | సముద్యతంసపదివధాయవిద్విషామతిక్రధంనిషధమనౌషధంజనః || ౭ ||
పరస్పరంపరికుపితస్యపెషతఃక్షతామికాకసకపరాగపంకిలమ్ | కరద్వయంస
పదిసుధన్వనస్సన్వజైరనారతస్మృతిభిరధావ్యతాంబుభిః || ౮ || నిరాయతామన
లభిభోజ్యలంజ్యలన్నఖప్రభాకృతపరివేషనంపదన | అభిభ్రమద్భ్రమదన లా
ఇతి విరోధః సతుతచ్ఛమఇతివిశేషాక్రిశ్చేతి సంకరః వీజనమిత్యజైర్విపూర్వ
స్య రూపమితికెవత్ తదానీంప్రజనమితిస్యాత్ తస్మాద్వీజరన్యవాయం చ
రాదిమ అన్నేషణీయః || ౬ ||—|| పృథితి || జనఃసపదివిద్విషాం వధాయ స
ముద్యతముద్యక్తం అతవవతిక్రధమతిక్రధమనౌషధమప్రతికారమిత్యర్థః, ని
షధంనిషధాఖ్యంసప్రజాపతిక్రతునిధనాథఃపదక్షాధ్వరధ్వంసనాదఃముత్తితం
అవిర్భూతంఉద్భవంతీప్రమనౌషధంఅచికిత్సంరుద్రస్యేమంరౌద్రంరుద్రసంబద్ధినం
జ్వరమివవీరభద్రరూపిణమిత్యర్థః వ్యతర్కయత్ - అత్రరాజ్ఞాపి ప్రజాపతి
త్వాత్ పునఃప్రజాపతిక్రతునిధనాథఃముత్తితస్సాక్షాద్దక్షాధ్వరవిధ్వంసీవీరభద్రా
వాయమితిఉత్ప్రేక్షితివానిత్యర్థః- ఉత్ప్రేక్షా || ౭ ||—|| పరస్పరమితి || ప
రికుపితస్యాతిక్రద్వన్యఅతవపరస్పరంపెషతఃపీడయతః కరద్వయమిత్యర్థః
ద్వంసుధన్వనౌరాజ్ఞః - క్షతానాంపిష్టానామూర్తికాణామంగులీయకానాం కన
కపరాగైః సువణఃచూణేనపంకిలంపంకనత్ పిచ్ఛాదిత్వాన్తత్వధీయ ఇల
చ్ ప్రత్యయః || ౮ || అంగులీయకసూమికెన్యమరః - కరద్వయంపాణీయ
మ్ సపదిన్వజైః కరద్వయజన్యైరెవనారతస్మృతిభిరవిరతస్రావైరంబుభిఃస్వే
దోదకైరధావ్యతాక్షాల్యత+ధాతుగతిఘడ్డోగితిధాతాః కమణిలజ్ అత్రా
మికాణాంకరద్వయస్యచపరాగత్సపంకిలత్వానమ్బద్ధైపిసంబద్ధాకైరతితయో
క్తితయోస్సజ్జరః || ౮ ||—|| నిరితి || అహుకిర్నామరాజానిరాయతాం ప్ర
సారితాంఅనలభిఖాఅగ్నిజ్వాలాలతవత్ ఉజ్జ్వలంజ్వలంఘ్రిభిర్నఖప్రభాభిఃకృతా
పరివేషనంవత్ - పరిధిశోభాయస్యాస్తాం - అతవవభ్రమతతనలోల్లుకస్యాలాత
స్యేవాకృతిః సంస్తానంయస్యాస్తాం || ౯ || అక్లరోలాతముల్లకమిత్యమరః-ప్ర
దేశినింజగద్దగ్ధమివేత్యత్ప్రేక్షా.అభిభ్రమత్ భ్రమయతిస్త+భ్రమణౌచజ్
దూతసంతజనాయ భ్రావ్యమాణౌసఖప్రభాపటలజటిలాతజఃనీజగద్ధాహయ

ల్లు కాప్యతింప్రదేశినింజగదినవద్ధమాహుకిం || ౯ || యరీక్షతామభజరమన్తస్స
 స్తథాయథాపురావరిదితదాహాధాప్తవ్యయా | భువంపునస్సగ్లవముంత్యరీతిహ
 యాహరోపనవ్యవహతపీక్షితుందృశా || ౧౦ || వివిచయన్మపనలమాహహ... సా
 దురఃస్పృతతనురుహమగ్రపాణినా | పరామృశశ్శ్చైదనకరోరకామిన్... విస్తలచక్ర
 ముషితదండనంపుభుః || ౧౧ || విలంఘితద్వితీమభిషిక్త్యూహక్షయారివాహనా
 గురుమపిగాందినీసుతమ్ | జనేప్రదాయగపరివృత్తివాయభర్వివర్తితానిరిష
 భ్రామ్యమాణాలాతచక్రవదలక్ష్యతేత్యథః || ౯ ||—|| రురీక్షతామితి || మన్త
 భిః ప్రమ్యమానతారః కామస్తథాచరీక్షతాండుడకృత్వం - ఈక్షతేః శిలం
 తాత్రల్ప్రత్యయః- అభజతయథాహహోపిపురాహ్వానస్థని పరివిరమభ్యస్తం
 దాహాధాప్తవ్యం దహనసాహసంయస్యాప్రయాప్యరియయాదృశా-నశలమములమ
 న్నభువుసరీక్షితుంభువంనవ్యవహతనాశోత్ + పరినివిభ్యస్సేవనితసయసి
 పుసహసుత్ స్తుప్తంజాం నివాదీనాంవాడ్వ్యివాయైవిభివిపల్పల్ప తత్త్వం అ
 నయోత్ప్రేక్షయాదుచిస్యాపి భీషణః కిముతాన్యేషామితిపస్తువ్యజ్యలే || ౧౦ ||
 వివిస్తయన్మితి || పృథుర్నామరాజాడపనరం (ప్రా)ప్తంఽహవంయద్ధం- రసా
 ద్రణరాగాల్ - వివిస్తయన్ కదెతిధ్యాయన్ - కరినెనకర్మశేన కరోరేణప్రవృ
 త్తైన కామినాః, కుచస్తతన ప్రముషితమపహృతం చన్దనం యస్యచల్పవలెనా
 న్యసురతనమరయోస్సమరసత్వం వ్యజ్యలే; అలవీచస్పృతతనురుహం ఉదంచ
 త్పులకమురః- అగ్రంచాసాపాణిశ్చేతి సమానాధికరణసమాసః - అతవహస్తా
 గ్రాగ్రహస్తాదయోగుణగుణినోభేదాభేదాదితి వామనః - తేనాగ్రపాణినా
 పాణితలన పరామృశత్ పరామృష్టవాక్, రణకంఢూలపాణితావదితిభావః, అ
 తవహస్తదన్యేషాం రోషజనకం దూతవాక్యంతదాగామిరణకారణతయాన్య హ
 షణ్షామరితిన్లోకానః || ౧౧ ||—|| విలంఘితేతి || గురుంస్వభావతోధీరమ
 పిసంతం రూక్షయాపరుషయారివోగిరాహూతవాచా, విలంఘితేతిముల్లంఘి
 తమర్యాదం షకు ర్వాణమిత్యథః, గాందినీసుతమహూరమభిషిక్త్యజన్తైస్తదా
 అక్రూరవిక్రియాలోకనసమయే; యగపరివృత్తివాయభిః కల్పాన్తవాతైర్వివ
 తితాః స్థానాదుచ్చలితాగిరిపతయోమహాద్రయః పత్రియైవిశశ్వసిరె, అ
 క్రూరవిక్రియాదర్శనాదచలచలనమపి యగాంతసంభావితమేవేతి జనేర్విశ్వస్త

తయఃప్రతియిరే || ౧౨ || వివర్తయన్తదకలుషీకృతైదృశో కరాపంతక్షితికృత
 ధైరవారవః | కృధాదధత్తనుమతిలోహిసీమధూత్ప్రసేనజిజ్ఞాసగైరికారుణః
 || ౧౩ || సకుంకుమైరవిరలమంబుదిగుభిర్గోచరణః పరిణతదాడిమారుద్రైః | సమ
 త్వరస్ఫుటితపపుర్వినిస్సుతైర్బృభౌచిరందితశవాన్యజాంలద్రైః || ౧౪ || ససం
 భ్రమంచరణతలాభితాడనస్ఫుటన్తహివివరవిలీణాచత్త్రాభిః | రవణకైరనువి
 మిర్విధః || ౧౫ || ప్రత్యయోధీనశవభజ్ఞానవిశ్వానహేతువిత్వయరః + ప్రతి
 పూర్వాదిణః కమణియో, అత్రకలన్తాచలవిక్రియాకల్పేయమహూర విక్రి
 యేతివాక్యభదేన సాదృశ్యాప్రేషాన్నిదగ్ధనాలజ్కూరః తేనాశూరస్య లాఠో
 త్తరంధ్రైః నైనగీకమితివస్తువ్యజ్యతే || ౧౬ ||—|| వివర్తయన్నితి || మ
 దోమద్యవికారోదానంచ || ౧౭ || మదోమద్యభదానయోరితివిశ్వః || తేనకలు
 షీకృతే కలుషీకృతైదృశో వివర్తయన్, ఘూర్ణయన్, కరణపాణినాశుడా
 దండేనచాహతాయాం క్షిప్తాభూమా కృతాప్రైరవారమభయం కరణ్యనిర్దేశనః
 క్రోధాత్ప్రధాన్యంకరేణక్షితిమాఘున్నిత్యగః కృధాక్రోధేన ఆరిరాపి సీమతి
 లోహితాం+వణాదసదాత్తాత్తౌపధాత్తౌనభి వికల్పాత్ జీవితకారస్యచన
 కారః, తనుంపపుడభత్ ప్రసేనజిన్నామరాజాగైరికారుణో ధాతురక్తోగజ్జ
 వాఘాత్ తద్వదలక్ష్యతైత్యగః || ౧౮ ||—|| సకుంకుమైరితి || సప్రసిద్ధోగ
 వేషణోనామరాజా, సకుంకుమైః సర్వాంగీణకాశ్చీరతవసహితైరిత్యగః, అ
 తవీవపరిణతదాడిమారుద్రైః పరివర్షదాడిమవిజర్జితేనంబుదిగుభిః, క్రోధసా
 త్వికైః స్వేదవింశుభిరిత్యగః, మర్మరణాంతస్సంభృతేనాశుర్వృట సైరణ
 స్ఫుటితాన్నిర్భిన్నాత్ పపురౌదహద్వినిస్సుతైః నిగచ్ఛద్భిఃసృజాంలద్రైః
 స్పృష్టిండుభిరవిరలందిరంతరందిగోవాన్ వజ్రవ దిరంబధావిత్వైర్బృభౌ || ౧౯ ||
 ససంభ్రమమితి || శినిసాచ్యకేపితామహాససంభ్రమం సత్వరం చరణతలాభి
 తాడనైన పాదతలాభిఘాతేన స్ఫుటంత్యాదలంత్యావహళ్యవివరైర్విభ్రైః ది
 ణావత్తభిదత్తమాద్రైః లబ్ధప్రసరైరిత్యగః, రవణకరైః కిరైః అనువి
 తమపరిదితిమదంపూర్వంయథాతథాపిఠాః సంతాపంగమితాఃఉరగాయక్తా
 తత్ రసాతలంపాతాలం ప్రకాశతాంప్రకటత్వ మనయత్, అత్యమహిరవికరోర
 గరసాతలానాం క్రమేణ స్ఫుటనాస్తః ప్రవేశతాపప్రకాశత్వై రసమ్బదైః

తతాపితోరగంప్రకాశతాంశినిరసయద్రసాతలమ్ || ౧౫ || ప్రతిక్షణంవిధువతిసా
 చణేశిరశ్శిఖిమృతంకనకకిరీటరత్నయః | అశంకితంయుధమధునావిశంత్వమీక్షమా
 వతీనితినిరరాజయన్నివ || ౧౬ || దధౌచలత్పృథురసనంవివక్షయోవిదారితం వి
 తతబృహద్భుజాలతః | విదూరధఃప్రతిభయమాన్యకందరంలసత్ప్రణాథఃమివ కో
 టురంతరుః || ౧౭ || సమాకులెనదసితథాపివిక్రియాం మనోగమన్నమురభిదఃపరో
 దితైః | ఘనాంబుభిరభవహులితనిమ్నగాజలైజలంసహివ్రజేవికారమంబుధైః
 || ౧౮ || పరాసమీయదపవదంతత త్తనఃస్తువంతిచస్త్రితిరసతామసావిత్రీ | నినాయనా
 సమ్పద్ధిక్తేరతిశయోక్తిః | పాదాహతిరమానుషీంతివ్రతాన్యంజయితీస్తేతిధ్వనిః ||
 ౧౯ || ప్రతితి | సారణేనామరాజ్ఞప్రతిక్షణంశివోవిధువతికోధాత్కంపయతిసతి+
 ధువతెస్తాదాదికాల్లటశ్శత్రాదేశః అచిశ్చుధాత్విత్వాదిసాడనజాదేశః, శిఖివల్
 ద్యోతంతఇతి శిఖిమృతోగ్నిప్రభాః, క్విప్ కనకకిరీటరత్నయోనీరాజనకరారః
 అమీభూపాః అధునాఅశంకితం నిశ్శంకం యుధమాజం || ౨౦ || సమిత్యాజనమిమ్య
 ధఇత్యమరః విశంత్వితిక్షమాపతీ భూపాన్నిరరాజయన్నివనీరాజయన్తిస్తేవ
 త్యుత్ప్రేక్షా, నీరాజనానుష్ఠానాద్విజయఇత్యాగమః || ౨౧ ||—|| దధావిత్రీ ||
 వితతేనిస్తాదితేబృహత్సౌభుజేలతే ఇవభుజాలతేయస్యనవిదూరధోనామరాజా
 వివక్షయాశిమపివక్త్రమిచ్ఛయావిదారితంవ్యాత్రం, అతపీవచలంతీపృథుమహా
 తీరననాజిహ్వయస్త్కితమ్ || ౨౨ || రసజ్ఞారసవాజిహ్వేత్యమరః, ప్రతిభయం భ
 యంకరమాన్యకందరఇవాన్యకందరస్తమ్ || ౨౩ || దరీతుకందరోవాస్త్రీత్యమరః
 తరులసకఘణాధరః ఫణీయస్త్కితంకోటరమివ || ౨౪ || నిమ్నహఃకోటరంవా
 నెత్యమరః దధౌ | శ్రోతిపూణోపమా || ౨౫ ||—|| సమాకులఇతి || పరోది
 తైఃశత్రువాక్త్యైః సదసిలస్తానే తథాసమాకులెక్షుభితేసత్యపి మురభిదోహరే
 మనోవిక్రియాంక్షోభంనాగమల్, తథాహిబహులితానిబహులీకృతానిక్షుభి
 తానినిమ్నగాజలనియైస్తేఘానాంబుభిః మేఘాదక్షైరంబుధైజలంవికారంస
 ప్రజతి, యథావహోదక్షైర్నద్యఃకుభ్యంతిసతుసముద్రస్తదవదితిభావః దృష్టా
 వ్తాలజ్కారః || ౨౬ ||—|| పరానితి || అమీఖలాః, పరాసన్యాసపవదంతే నిష్ట
 ని+అపాద్యదఇత్యాత్తనెపదం, ఆ త్తనఃసాన్వినిస్తువంతిచెతియల్, అసానసతాం
 ఖలానాంస్థితిః ప్రకృతిరితిమత్వేత్యధః గమ్యమానాథతాన్విదప్రయోగః అన్య

వికృతిమవిస్థితః స్థితంముఖంశరచ్చశధరముగ్ధముద్దవః || ౧౯ || నిరాకృతేయమ
 నిరితిప్రకౌషిభిఃస్పృశేతనైగతవతితత్రవిద్విషామ్ | మురద్విషస్స వనితభయాన
 కానకంబలంక్షణాదధనమనహ్యతాజయే || ౨౦ || ముహూఃప్రతిష్ఠలితపరాయ
 ధాయుధిస్తపీయసీరచలనితంబనిభకారాః | అదంశయన్నంహితశౌర్యదంశనాస్త
 సూరయంనయఇతి వృష్టిభూభుజిః || ౨౧ || దురుద్వహఃక్షణమవరైస్తదుతరేణ
 వ్రవాదుపచయమాశుభిభృతిమహిభృతాంమహిమభృతాంసప్తముర్దుదోంతరా

థాపౌనరుక్త్యమిత్యావజ్జాగ్రీకాః, విస్థితోనభవతీతి అవిస్థితోదూతప్రలా
 పైర్విస్తయంనగతః ఉద్దవః స్థితంస్తేగం ఉభయత్రకర్తరిక్తః అతవవశంశరచ్చశధర
 ముగ్ధంశరదిమసుందరమిత్పువమా, ముఖంవికృతింఘనినాయనప్రావయామాస
 సహిమహతాంనిందాస్తుతిర్వావికారకారణమితిభావః || ౧౯ ||—|| నిరాకృత
 ఇతి || ఇతిస్తంప్రకౌషిభిరతిక్కుర్ధైర్యదుభిఃతత్రతిక్తివిద్విషాంస్పృశేచరే || ౨౦ ||
 అపసర్పశ్చరఃస్పృశఇత్యమరః, నిరాకృతేధిక్కుతేతనైగతవతిగచ్ఛతినతి, సా
 గసోపిమాతన్యావధ్యత్వాదితిభావః, అధమాతగమనానంతరంస్వనితేనధ్యనినా
 భయానకాః భయంకరాః ఆనకాఃపటహాయక్తితల్మురద్విషాబలంక్షణాదా
 జయేయద్దాయసమనహ్యతనన్నద్దవః || ౨౦ ||—|| ముహూరితి || వృష్టిభూభు
 జోయదునరేంద్రాః ముహూరసకృద్యధిప్రతిష్ఠలితపరాయధాః భగ్నప్రతిప
 యాయధాః స్తపీయసీస్తూలతరాః పరాక్రమానురూపప్రకషణవతీరిత్యధః +
 స్తూలమారేత్వాదినా పూర్వగుణపరలోపౌ - అచలనితంబనిభకారాః అదిగట
 కనిబిడాః అంతస్సారవతీరిత్యధః, అరిహితమత్యక్తం శౌర్యమేవదంశనం వ
 మయాసాంతాస్తనూదేహకా, అయంనయఇతివమధారణం నీతిరితిహేతా
 ర్శతుభయాదితిభావః అదంశయ అవమయ + దంశేరనుదాతైత్వాత్పర
 స్తేపదుచింత్యమిత్యాహుః అతవవభట్టమల్లః సంవమయతిసన్నహ్యత్యాత్మ
 నెసజ్జతీత్యమి | సందంశతేదంశయతేనన్నాపేవదపంచకమితి || కేచిత్తు, చు
 గాదిమాభయపదిమపరస్థి, అత్రసాభిప్రాయవిశేషణత్వాత్ పరికరాలజ్ఞాగ
 ర || ౨౧ ||—|| దురుద్వహఇతి || తదంతరైతస్థిన్నవసరే మహిమభృతామై
 శ్వర్యవతాం, మహిభృతాంరాజ్ఞాం సంబద్ధిని రణశౌవాత్,యద్భ్రవణాత్ అశు
 క్షిణ్యం ఉపచయంవృద్ధింబిభృతిబిభ్రాణవపుషిఅవరైరవైఃక్షణాదుషామసి దురు

వపుషిబహిశ్చకంచుకాః ॥ ౨౨ ॥ సకల్పనంద్విరద గణంవరూధినస్తురంగి
 ణోజయనయుజశ్చవాజినః । త్వరాయజస్స ఏయమపికుర్వతోన్మపాఃపునఃపు
 నస్తదధిక్వతానతత్వరణ ॥ ౨౩ ॥ యథేవరైస్సహదృఢబద్ధకక్ష్యయా కలకవ
 ణస్తథుపకులోపగీతయా । అదీయతద్విపఘటయానవారిభిఃకరోదరైస్స ఏయమ
 భదానమక్షయమ్ ॥ ౨౪ ॥ సుమేఖలాస్సితతరదంతచారవఃసముల్లస త్తనుపరిధా
 ద్వహోదుభాః ముదస్సంతాపాః అంతరానసప్తముః బహిఃకంచుకాశ్చ నస
 మ్తముః నమాంతి స్తనావతేనైత్యథః, పూర్వత్రైత్రయేయాధిక్యాదుత్తరత్రాధా
 రాధిక్యాదితివివేకః, అత్రముదాంకంచుకానాంచ ప్రకృతానామేవ విశేషణ
 సామ్యదావమ్యచ్యగమ్యతాయాం కెవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగితా ॥ ౨౫ ॥
 సకల్పనమితి ॥ ద్విరదగణం, సహకల్పనయాసకల్పనం, కుథాదినన్నాహు
 హితం ॥ ౨౬ ॥ కల్పనా సజ్జనాసమేత్యమరః, వరూధోరథగుప్తిరేషామస్తీతి
 వరూధినోరథాణ ॥ ౨౭ ॥ రథగుప్తిర్వరూధోనేత్యమరః- తురంగిణోశ్వీయ
 క్తా - వాజినోశ్వా - జయనయుజః పల్యయనాదినన్నాహయక్తా +
 సంపదాదిభ్యః క్విప్ ॥ ౨౮ ॥ జయనంస్యాత్తురంగాది సన్నాహేవిజయేపిచేతివి
 శ్వే - స్వయంత్వరాయజః త్వరాయక్తా స్వతఃకుర్వతోపి స్వతఃపత్వర
 యాకుర్వాణానపీత్యథః - తదధిక్వతాణైశ్చాస్తాన్రదిమ నియుక్తపురు
 షా - నృపాఃపునఃపునరతత్వరణ త్వరయంతి స్తతేషాంతధారణాత్సక్యాదితి
 భావః + త్వరేణాచశీలత్సప్రవృత్తాత్వరప్రథమగదస్త్యాసప్రశా మిత్యభ్యాస
 స్యాకారః ॥ ౨౯ ॥ — ॥ యథఇతి ॥ అథవరైస్సహాయధేయద్ధాయదృఢబ
 ధ్ధాకక్ష్యమధ్యమబంధనం యస్యాస్తయా ॥ ౩౦ ॥ కక్ష్యాబృహతికాయాంస్యా
 త్కొంచ్యాం మద్యేభబంధనే ఇతివిశ్వః- అన్యత్రదృఢోద్దోగయేత్యథః కలం
 క్వణతా మధుపకులెనాళిగణేనోపగీతయా వందిమాగధస్తుతయేతిచ గమ్యతే-
 ద్విపఘటయాకత్రాస్సయంసవారిభిః- సోదక్షేకరోదరైః పుష్కరాగైః
 పాణితలాగైశ్చక్షయమపరిమితందానంమదః దీయతేఇతి దానందృష్టం చా
 దీయతదత్తం- అత్రప్రస్తుతగజఘటావిశేషణసామ్యేనాప్రస్తుతదానకర్తృప్రతి
 తేస్సమాసోక్తిరలక్ష్యారః ॥ ౩౧ ॥ — ॥ సుమేఖలాఇతి ॥ శోభనామేఖలా బ
 ద్దసనూత్రాణి కాంచ్యశ్చయసాంతాఃసుమేఖలాః ॥ ౩౨ ॥ మేఖలాఖడ్గబంధేస్యా

నసంపదః । రణైషిణాంపులకభృతాధికంధరంబలంబిరేసదసిలతాఃప్రియాఇవ॥

౨౫ ॥ మనోరమైఃప్రకృతిమనోరమాకృతిభయప్రదైస్సమితిమభీమదశనః।

నదైవతైస్సతతమథానపాయిభిర్నిజాంగనస్తురజదసేవ్యతాయుదైః ॥ ౨౬ ॥ అ

వారితంగతముభయేషుభూరిశఃక్షమాభృతామధకటకాంతరేష్వపి । ముహుర్య

ధిక్షతసురశత్రుశోణితప్లుతప్రధింరథమధిరోహతి స్తనః ॥ ౨౭ ॥ ఉపేత్యచన్వన

గురుపక్షమారుతందివ స్త్విషాకపిశితమారదిట్టుఖః । ప్రకంపితస్థిరతరయప్లితత్

త్కంచీజైలనితంబయోరితి విశ్వః సితతరైదణ్డ్రైదణ్డ్రతమయత్సరుభిదణ్డ్రశనై

శ్చచారవః- సముల్లసంత్యః తనవఃశ్లఙ్ఘాః- పరిధానసంపదః- కోశసంపదోవస్త్ర

సంపదశ్చయాసాంతాః- పులకభృతః చ్ఛాయాభృతః రోమాంచధారిణ్యశ్చ సద

సిలతాః చారుఖడ్గవల్లభాః ప్రియాఇవరణైషిణాం రణకాంక్షిణాం కంధరాన్వధి

కంధరం అధికంరం- విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః- లలంబిరేలగ్నాకృత్యధః శ్లే

షఃశ్లిషోపమావామతభేదాల్ ॥ ౨౫ ॥—॥ మనోరమైరితి ॥ అథప్రకృతిమ

నోరమాకృతిః స్వభావసుందరమూర్తిః, సమితిమయద్దేహ భీమందర్శనంయ

స్యనభీమదర్శనోమురజన్తద్వరిః మనోరమైఃప్రకృతిమనోహరైః సమితిమ భ

యప్రదైః సతితంసదేవతైః- అధిదేవతాయుక్తైః అనపాయభిః ఆయుధైః శా

క్ష్ణాదిభిర్నిజాంగవత్ సాంగవత్ పృథగవస్థితైః స్వశరైరైవేత్సుత్సైత్సా,

అసేవ్యతసేవితః ॥ ౨౬ ॥ అవారితమితి ॥ అథఆయుధసన్నిధానానంతరం స

హరిరుభయేషుద్యయేషు ద్వివిధేష్విత్యధః- క్షమాభృతాంరాజ్ఞాం- గిరిణాంచ

కటకాంతరేష్వపిశిఖిరాభ్యస్తరేషు నితంబావకాశేషుచ- భూరిశఃబహుశః- అ

వారితమప్రతిహతంయథాతథాగతంప్రస్థితం-ముహురసకృత్-యధిక్షతానామా

హతానాంసురశత్రుణామసురాణాంశోణితైః ప్లుతాఃసిక్తాఃప్రధయోనేమయో

యస్యతం ॥ ౨౭ ॥ చక్రధారాప్రధిర్నేమిరితిహలాయధః- రథమధిరోహతి స్తత

రురోహ ॥ ౨౮ ॥—॥ ఉపేత్యితి ॥ కించేతిచాధః- పతత్పతిః- అండజమండ

లేశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ పతత్పత్రరథాండజాకృత్యమరః త్విషాకాంత్యాకపిశితానికపిశీకృ

తాని దూరాణిదిట్టుఖానియేననః- స్వనెనగురుమహాక్ష- పక్షమారుతాయ

స్త్రికమణితత్తథాదివః స్వగోదుపేత్యాగత్యతత్ క్షణంతస్త్రిన్మెవక్షణేవప్ర

కంపితాస్థిరతరానిశ్చలాయష్టిరావాసస్తంభాయస్త్రి, తత్తథాఅధికేతనం కేత

క్షణంపతత్పతిఃపదమధికేతనందధౌ ॥ ౨౫ ॥ గభీరతావిజితమృదంగనాదయా
స్వనశ్రియాహతరిపుహంసహషణయా । ప్రమోదయన్నధముఖరాకలాపినః
ప్రతిష్ఠతేనవఘననదృఢస్త్వసః ॥ ౨౬ ॥ నిరంతరస్థగితదిగంతరంతతస్సముచ్చల
ద్బలమవలోకయజనః । వికాతుకఃప్రకృతమహాష్టవేధవద్విశృంఖలంప్రచలిత
సింధువారిణి ॥ ౩౦ ॥ బబ్బుహిరెగజపతయోమహారథాఃప్రదధ్వనుజయతుర
గాజిహేషిరె । అసంభవద్ధిరవరగహ్వరైరధూత్తదారవైడలితఇవస్వఆశ్రయః ॥

నే+విభక్త్యర్థే+వ్యయాభావః- పదందధౌనిహితవాక్ ॥ ౨౫ ॥—॥ గభీర
తేతి ॥ అథ గరుడాగమనానంతరంసరభాసవఘనవల్నవాంబుదేనతుల్యం+ తె
నతుల్యమితిపరిత్యయఃగభీరతయాగాంభీర్యేణవిజితామృదంగనాదోయయాత
యాహతారిపుహంసానాంహంసానామివరిపూణాం హమోయయాతయాస్వన
శ్రియాధ్వనిసంపదాముఖరాకూజతః-కలాపినోమయూరాకప్రమోదయన్
ప్రతిష్ఠతే స్వప్రతస్థే+నమవప్రవిభ్యస్తఇత్యాత్తనైపదంబట్+స్తేఇతిధూతెలట్-తద్ధి
తగతాశ్రోతీపూణోపమా ॥ ౨౬ ॥—॥ నిరంతరేతి॥ తతోరథప్రస్థానానంత
రనిరంతరం సీరంధ్రంస్తగితానిఅచ్చాదితానిదిగంతరాణియేనతల్ సముచ్చలల్
ప్రతిష్ఠమానం తద్బలంస్తేన్యం అవలోకయజనోలాకః - ప్రకృతః ప్రకాశ్
తామహాష్టవోమహాపూరోజగత్సంప్లవరూపాయేనత స్థిక్ - విశృంఖలమప్రతి
ఘాతంప్రచలితం ప్రక్షుభితంయల్ సింధోరధైర్వాసిత స్థిక్వికాతుకోనివృత్త
కాతూహలోభవల్ - కల్పాస్తక్షుభితవార్ధివారివత్తచ్చలద్బలంసకలజగత్సం
హరశంకావహులక్ష్యతేత్యర్థః - ఆతేఅన్యదర్శనాదన్యదిదృశ్యానివృత్తైర్బల
వాధివారిణోరేకత్వాత్పేదాధాల్సాదృశ్యాత్పేషాల్వాక్యభేదేనబింబ ప్రతి
బింబకరణాల్ నిదర్శనాలజ్కారః ॥ ౩౦ ॥ బబ్బుహిరెగజి॥ గజపతయః బబ్బు
హిరెబబ్బుహుః- బృహణంచకురిత్యర్థః + బృహిష్పద్ధౌశబ్దేద ఆత్తనైపదం
చిన్త్యం- అతనవధట్టమల్లః హేషతేహ్యేషతేహ్వనాం హస్తినాఽబృంహతితిచే
తి- మహారథాః ప్రదధ్వనుః జయశీలాస్తురగాజయతురగాజిహేషిరేహేషాంచ
కురిత్యర్థః + హేషుహ్యేషుఅవ్యక్తేశబ్దే తదాతస్థికాలేఅసంభవంత్యంత
ర్ధాతుమపర్యాప్తునంతిగిరివరగహ్వరాణియేషాంతైః గిరివరగహ్వరేషు అమా
ద్భిరవర్తమానేరిత్యర్థః- రవైర్బృహంహణాదిఘోషైః - స్వఆశ్రయః స్వసమ

౧ || అనారతం రసతి జయాయదుండుభౌ మధుద్విషః ఫలదలఘుప్రతిస్వనైః । వి
నిష్పత్తస్త్వగపతిభిగుహాముఖై గతాః పరాంముదమహాసన్నివాద్యయః ॥ ౩౨
జడీకృతశ్రవణపథేదివౌకసాం చమూరవేవిశతిసురాద్రికందరాః । అనధః కై ర
జనివిదగ్ధకామినీరతాంతరక్షణితవిలాసకౌశలైః ॥ ౩౩ ॥ అరాతిభిర్యుధిసహాయ
ధ్వనోహతాః జిఘ్కష్యంత్యుతరణతూర్యనిస్వనాః । అకుర్వతప్రథమసమాగమో
చితంచిరోజ్ఞై తంసురగణికాః ప్రసాధనమ్ ॥ ౩౪ ॥

వాయికారణమాకాశోదవితః విదారితఇవఅభూదిత్యుత్పేత్రితయా తేషామ
తితీవ్రత్వంవ్యజ్యతే ॥ ౩౧ ॥—|| అనారతమితి ॥ మధుద్విషోహారేః దుండుభౌ
రణభేర్యాం, జయాయానారతమశ్రాంతం రసతిధ్వనతినతి । ఫలంతః సంక్రామం
తః అలఘువామహాంతః - ప్రతిస్వనాః ప్రతిధ్వనయాయేమతైః, వినిష్పత్తంతః
క్షోభాన్నిగచ్ఛంతః మృగపతయః సింహయోధ్యస్త్రేఃగుహాభిరేవ ముఖైరద్రీ
యః - పరాంముదంగతాస్సంతః అహాసన్నిపసంహానాంధావల్యాల్ ధ్వనియో
గాచ్చ హంత్యాత్పేత్రితా ॥ ౩౨ ॥—|| జడీకృతేతి ॥ దివమోకోయేషాంతే
షాం దివౌకసాం దేహనాంకందరాంతగతానామిత్యధః- జడీకృతశ్రవణప
థేబధిరీకృతశ్రావణమాగేనాపేక్ష్యత్వేపి గమకత్వాత్సమాసః- చమూరవేసేనా
ఘాషేసురాద్రికందరాః మేరుగహవ్వరాణివిశతినతివిదగ్ధకామినీనాం ప్రా
ధాంగనానాం రతాంతరేసురతమధ్యేక్షణితవిలాసాః కూజతిసంపదఃతాసుయాని
కౌశలానితైరనధః కైరజనిజాతం- ప్రియసాంచాధిర్యాదితిభావః-అత్రశ్రావణజా
డ్యస్య విశేషణగత్యాక్షణితానధఃకృతేతుత్వాత్కన్యలింగమ్ । తదుపజీవనే
స క్షణితానామానధఃకన్యాసంబద్ధేపి సంబద్ధైరైతేషయోక్తుత్వానాదనయారం
గాంగిభావేనసంకరః ॥ ౩౩ ॥—|| అరాతిభిరితి ॥ సహాయధ్యంత్యుతసహాయ
ధ్వవః+సహేతీకత్వనిష్- అతపీవారాతిభిర్యుధిహతాః - జిఘ్కష్యన్గృహీతు
మిచ్ఛవః స్వయంవరణకామాః- గ్రహేస్సన్నంతాదుప్రత్యయః, సురగణికాఃఅ
ప్సరసః శుతరణతూర్యనిస్వనాస్సత్యశ్చిరోజ్ఞై తంప్రాయేణప్రవీరసంవాదా
భావాదితిభావః ప్రథమసమాగమోచితం అతిమోహనమిత్యధః- ప్రాథమ్యం
చవుంసామిదంప్రథమత్వాదితిభావః, ప్రసాధనంఅకుర్వతపరిష్కృతపత్నీశ్చత్య
ధః ॥ ౩౪ ॥ ని ॥ ప్రతికమప్రసాధనమిత్యమరః - అత్రస్వయంవరచాక్షరార్థశ్ర

ప్రచోదితాః పరిచితయంతృక ర్తభిర్నిషాదిభిర్విదితయతాంకుశక్రియైః । గజాస్స
కృత్కరతలలాలనాలికాహతాసకృత్ప్రణదితఘటమాయయః ॥ ౩౫ ॥ సవి
క్రమక్రమణచలైరితస్తతః ప్రకీణకైః క్షిపతత్తవక్షిలైరజః । వ్యరంసిమనఃఖలు
జనస్యదృష్టయస్తురంగమాదభినవభాండధారిణః ॥ ౩౬ ॥ చలాంగులీకిసలయము
ద్ధతైః కరైరన్యత్యతస్సుటకృతకణతాలనూ । మదోదకద్రవకటభి త్రిసంగిభిః క
లన్వరంమధుపగజైరగీయత ॥ ౩౭ ॥ అసిచ్యతప్రశమితపాంసుభి ర్దహిమదాం

వణయోర్విశేషణగత్యాప్రసాధనపాతుత్వాత్కావ్యలింగమ్ ॥ ౩౪ ॥—॥ ప్రచో
దితాఇతి ॥ పరిచితయంతృక ర్తసాదికృత్యంద్యైస్తేః స్వభ్యస్తగజశాస్త్రే గ్రిత్యర్థః
అతవసవిదితేయతాంకుశక్రియేయతయాతాఖిపాదాంకుశకమణియైస్తేః ॥ ౩౫ ॥ పా
దకమణయతంబోక్తం యాతమంకుశవారణ మితిహలాయథః - నిషాదిభిర్యం
తృభిః ప్రచోదితాః పెరితాః గజాః సకృదేవ వారమేవకరతలలాలాభిః- పాణి
తలచలితాభిర్నాలికాభిరంతర్నాడికాభిః హతాస్తాడితాస్తథాప్యసకృత్ప్రణది
తాముహుర్ధ్వనంత్యోఘటాయస్థిక ర్తణితత్తథాఽయయః- ప్రస్తాతుమాగ
తాః స్వభావోక్తిః ॥ ౩౫ ॥—॥ సవిక్రమేతి ॥ సవిక్రమేణసాంఘ్యవిన్యాసవి
శేషేణ క్రమణేన గమనెనచతైః ప్రకీణకైశ్చామరైః ॥ ౩౬ ॥ చామరంతుప్రకీర్ణ
కమిత్యమరః - క్షిలైఃరజఃస్వఘురోద్ధతమితస్తతః క్షిపతోనిరన్యతవస్థితాదిత్య
త్పైగ్నిశా- అభినవభాండధారిణః ప్రత్యగ్రాధరణధారిణః ॥ ౩౬ ॥ స్యాద్భాండ
మశ్వాభరణ మిత్యమరః- తురంగమాత్తురంగమేభ్యః - జాతావేకవచనం+జగు
ప్సావిరామప్రమాదాథానాముపసంఖ్యానమిత్యపాదానత్వం ॥ జనస్యదృష్ట
యోనవ్యరంసిమర్నవిరతాఃఖలు+ రమేలుజీవ్యాజీపరిభ్యోరమణితి పర్వస్తేప
దం యమరమనమాతాంసక్పేతిసకిసిచః ఇటిసేటితివృద్ధిప్రతిషేధః ॥ ౩౬ ॥—॥
అథత్రిభిఃక్లౌకైర్విశేషకేణాహ ॥ చలెత్పాది ॥ స్ఫుటంకృతః కణతాలఃకణ
తాడనంయయాతయాద్విపఘటయాకత్యా - చలాంగుల్యవీచ కిసలయానియ
స్థిక కమణితత్తథాండధతైః- కరైహేస్తేః కరజైరన్యత్యతలనతిభావేలజ్-
మదోదకేనద్రవానావ్యవ్రాసుకటభిత్తిమ గండస్థతమ సంగిభిరాసక్తైః మధు
పగజైః భ్రమరగజైః కలన్వరంమధురన్వనమగీయతగీతం- భావేలజ్ ॥ ౩౭ ॥—॥
అసిచ్యతేతి ॥ ధృతానపౌపూణకుమ్భాశిరః పిండౌకలశౌచయయాతయాద్విప

బుభిర్భవతనవపూర్ణాకంభయా । అవాద్యతశ్రవణసుఖంసమున్నమత్పయోధర
 భవనిగురుతూర్యమాననైః ॥ ౩౨ ॥ ఉదాసిరేవవనవిధూతవాసస్తతస్తనోగ
 గనలిహాశ్చకేతవః । యతఃపురఃప్రతిరిపుశాక్లేణస్సప్రియంవ్యధీయతద్వివఘట
 యెతిమంగలమ్ ॥ ౩౩ ॥ నశూన్యతామగమదసౌనివేశభూకప్రభూతతాండధతిబ
 లేచలత్యపి । పయస్యభిద్రవతిభువంయుగావధౌనరితప్తిర్నహిసముపైతి రిక్త
 తామ్ ॥ ౪౦ ॥ యియాసితామధమభుభిద్వివస్వతాజనోజరస్తహిషవిషాణభూస
 ఘటయాకత్యామ్ ॥ ౫ ॥ కుమ్భాఘటేభమూఢాంశావిత్యమరః- ప్రశమితపాం
 సుభిర్తుందాంబుభిమః హీఅసిచ్యతసిక్తా- అననైర్ముఖైః కరణైః శ్రవణయోః
 సుఖయతితిసుఖంసుఖకరమ్ ॥ ౫ ॥ సుఖచౌతౌసుఖమితిశబ్దాణామేనము
 న్నమత్పయోధరభవనిగురుఉద్యన్తేఘగజితగంభీరం, తూర్యంఅవాద్యతవాదితం
 స్వముఖబృంహణైరెవతూర్యం సంపాదితమిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥—॥ ఉదాసిరఇ
 తి ॥ పవనేనవిధూతవాససః- కంపితపటాః- గగనలిహోభ్రంశమాః కేతవోద్య
 జాశ్చతతస్తతః తత్రతత్రఉదాసిరెడల్ క్షిప్తాఃఇతీత్యం ద్వివఘటయాప్రతిరిపు
 రిపూర్ణప్రతి + అభిముఖ్యన్యయాభావః - యతోగచ్ఛతః+ఇణోలటశ్శక్యాదే
 శః- శాక్లేణః పురోగ్రన్వయంమంగళం వ్యధీయతదిహితం అత్య్ఞాకత్యయేప్ర
 స్తుతద్వివఘటావిశేషణసామ్యాదప్రస్తుతమంగళాచరణతత్పరపురంధ్రీప్రతి
 తేస్సమాసాక్షిరలజ్కారః ॥ ౩౩ ॥—॥ నేతి॥ ప్రభూతతాంధ్రామానందధతిద
 ధానేబలే స్తేనేచలతిప్రతిష్ఠమానెపి అసౌనివేశభూః సేనానివేశభూమిః శూ
 న్యతాంరిక్తతాంనాగమత్- తథాహియుగావధౌయుగాంతేపయసిభువమభిద్రవ
 శ్యభిష్టవమానెసతి సరిత్పతిః నముద్రోరిక్తతాంసముపైతిహిదృష్టాస్తాలజ్కా
 రః ॥ ౪౦ ॥—॥ యియాసితామితి ॥ అధమభుభిద్ధరిరెవవివస్వా - తేనయి
 యాసితాంయాతుమిష్టాంజగమిషితాంయాతేస్సన్నంతాత్మమణిక్రః- పతతో
 భిధావతః- పరబలస్య శక్రుస్తేన్యస్య రెణుస్తలతేధారయతీతితన్తానినీం+మలతే
 ణిన్విప్రత్యయః- అతపవజరతోవృద్ధస్య మహిషస్యవిషాణవద్ధూసరాంధూమాం
 పురోగ్రేదిశమభితోధూమోసాన్యః సంజాతస్తామభిధూమితామివజనోలక్షయత్
 మభుభిద్వివస్వతేతి రూపకోట్టాపితాఅగ్రదిశిధూమితత్వోత్ప్రేక్షేతిసంకరః-అ
 త్యాహుః అంగారిణిదగ్గరివివిపయక్తాయస్యంరవిస్తిష్ఠతిసాపదీప్తా- ప్రభూమి

రామ్ । పురఃపతత్పరబలరేణుమాలినీమలక్షయద్విశమభిభూమికామివ ॥ ౪౦ ॥ మ
నస్వినాముదితగురుప్రతిశ్శృతిశ్శృతిస్తథాననిజమృదంగనిస్సవనః । యథాపు
రస్సమరసముద్యతద్విషద్బలానకధ్వనిరుదకషయన్తనః ॥ ౪౧ ॥ యథాయథా
పటహరవస్సమీపతాముపాగమత్సహరివరాగ్రతస్సరః । తథాతథాహృషీతవపు
ముదాకులాద్విషాంచమూరజనిజనీవచేతనా ॥ ౪౨ ॥ ప్రసారిణీసపదినభస్థలే
తతస్సమీరణభృమితవరాగరూపితా । వ్యభావ్యతప్రలయజకాలికృతిర్విదూర

తాయాన్యతియాందినేశః - శేషాఃప్రశస్తాశ్శృభదాశ్చతాస్సురితి ॥ ౪౦ ॥ —
మనస్వినామితి ॥ ఉదితాఉత్పన్నగురుర్తహతీప్రతిశ్శృతిః - ప్రతిధ్వనిర్యన్తనః ॥
నిజమృదంగనిస్సవనఃస్వసేనాతూర్యఘోషః శృతస్సృ - తథామనస్వినామ
నానాదకషయత్ - నాచకష - కృషిరయం సావధాన్యంతః - యథాపురః అ
గ్రేసమరసముద్యతే నమరొద్యతేద్విషద్బలై శత్రుస్తేన్యయేతనకాః శేషాం
ధ్వనిరుదకషయత్ - ఏతేనేషాంవీరస్థాయామహాత్సాహఉక్తః అత్రభయంకర
స్యాపి పరస్తేన్యఘోషస్యోత్సాహజనకత్వం మహాపీఠమనవిరుధ్యతఇతి విరొ
ధాధానోలజ్జరః+భీషాతానత్యపిభయానుత్పత్తైర్విశేషాక్తిః - విరుద్ధకార్యో
త్పత్తైర్విషమభేదశ్చైతిసంకరః ॥ ౪౧ ॥ — యథేతి ॥ హరిర్వరోజామాతేవేతి
హరివరః ॥ ౪౨ ॥ వరోజామాత్యవర్యయోరితివిశ్వః - తస్యాగ్రతఃసరతీత్యగ్రత
స్సరః అగ్రేసరః+పురోగ్రతఃగ్రేమసతేరితిటప్రత్యయః - సపూర్వాక్తః పట
హరవాయథాయథాయావద్యావత్సమీపతామానన్నతాముపాగమత్ - తథాత
థాతావత్తావత్ ద్విషాంచమూరజనీవవధూరివ ॥ ౪౩ ॥ జనీసీమంతినీవధూరితి వి
శ్వః చేతనాముదాకులానందాకులాహృషీతవపుఃరోమాందితాంగా + హృషే
లోమస్వితీడాగమః - అజనిజాతా+జనైకతరేలుక్ దీపజనేత్వాద్దినాదిణ్ ప్ర
త్యయః - వధ్వావరసమాగమవత్ ప్రతిబ్ధంద్విసమాగమోమహాత్సాహ వధా
నాపీరసేనాయాఇత్యుపమాధణః - తెనస్తేన్యయోరన్యోన్యశబ్దశృవణకారిణీ ప్ర
త్యాసత్తిరాసీదితివ్యజ్యతే ॥ ౪౩ ॥ — ప్రసారిణీతి ॥ తతఃశబ్దశృవణానంతరం
సవద్యవిలంబేనభస్థలేప్రసారిణీవ్యాప్తాసమీరణేన వాయునాభృమితేన పరాగే
ణరూపితారూషీకృతా । అతవీవప్రలయజాయాః కల్పంతప్రాదుర్భూతా
యాః కాలికాయా మహాకాల్యాణకృతిరివాకృతిర్భస్యాస్సాప్రతిచలేప్రతిపక్ష

తఃప్రతిబలకేతనావలిః || ౪౪ || క్షణేనచప్రతిముఖతిగ్మదీధితిప్రతిప్రభాస్ఫురదసి
 దుఃఖదర్శనా | భయంకరాభృతమపిదశఃసీయతాంయయావసావసురచమూశ్చ
 మూఢృతామ్ || ౪౫ || పయోముచామభివతతాందివిద్యుతం విపర్యయఃపరితి ఇ
 వాతపన్యసః | సమక్రమస్సనువిషమేష్వధక్షణాల్క్షమాతలంబలజలరాశిరాన
 శే||౪౬||మమాపురఃక్షణమివపశ్యతామహత్తనూచరస్థితభువనత్రయస్యతత్ | వి
 శాలతాందధతినితాంతమాయతేబలంద్విపాంమధుమధనస్యచక్షుషి||౪౭||భృశస్విదః
 సేన్యైకతనావలిధ్వజపక్షిర్విదూరతాదూరాదలక్ష్యతతావతీప్రత్యానత్తిరా
 సీదిత్యధః| ఉపమాలజ్కారః || ౪౮ ||—||క్షణేనైతి||ప్రతిముఖసాభిముఖస్య
 తిగ్మదీధి తైః ఉష్ణాంశాః ప్రతిప్రభాభిః ప్రతిఫలితదీప్తిభిః స్ఫురద్భిదేదీప్యమా
 నైరసిభిః||ఉష్ణేదుఃఖందుఃఖకరందశఃసంయసాన్యఃసాదుదశశేత్యధః|అసాచసు
 రచమూశ్చైవసేనాక్షణేనచమూఢృతాంహరిసేనికానాంభృశంభయంకరోతీతిధ
 యంకరాపి + మేఘతిఃఫయేమకృజిఇతిఖచ్ ప్రత్యయః దశఃసీయతాం మ
 నోహరతామేతి విరోధః | దృష్టివిషయతాంయయావిత్యవిరోధః | అతపవవిరో
 ధాభాసాలంకారః || ౪౯ ||—|| పయోముచామితి || అథాసురసేనాదశఃనా
 నంతరం సమవిషమేషు నిమోన్నతేషు సమక్రమస్తుల్యసంచారః బలజలరాశిః
 సేన్యసాగరః | దివివ్యామిదుర్జితమభివతతామభిధావతాం పయోముచాంసం
 బంధీతతపన్యవిపర్యయః చ్ఛాయేవపరితః క్షణాల్క్షమాతలంభూతలంఅనశేవ్యా
 వ+అసూవాప్యప్రైఅతలదేరిత్యభ్యాసదీఘఃఅశ్నోతేశ్చేతినుడాగమః ఉపమాల
 జ్కారః || ౫౦ ||—|| మమావేతి || పురోగ్రక్షణమివపశ్యతః క్షణమాత్రంవి
 లోకయతః ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే తనాక్షోదీయస్సుదరెకుక్షేప్థితం భువన
 త్రయంయస్యతస్యమధుమధనస్యహరేసంబద్ధిని విశాలతాంవైపుల్యందధతి ద
 ధానైనితాంతమాయతేదీఘేద్యాఘీయసిచక్షుషిమహత్ తత్ ద్విపాంబలం
 మమావప్యతేక్షణపీక్షణాదేవ పరబలయత్తాంపరిచిచ్ఛదేత్యధః క్షోదీయస్యపి
 కుక్షేభువనత్రయం పరిచ్ఛిదతోహరేరితిమహాతచక్షుషి అల్పబలపరిచ్ఛదః కి
 యానితిభావః అత్రభువనత్రయాపేక్షయాఅధారస్యకుక్షేరల్పత్వాచ్చక్షురపేక్ష
 యాభేయస్య బలసాల్పత్వాచ్చాధికాలంకారాసంకీర్యతే ||౫౧||— || భృశేతి||
 క్షితివతమోవనధ్వజవేత్సవమితసమాసః రతేరివేతిలింగాల్ తాసాంక్షణాయ

పులకవికాసిమూర్తయోసా సకేమసనివిష్టసాహసాః । ముఖేయభస్మపదిరతే
 రివాభవానసంభ్రమాన్మితిపదమూర్తహగతాః ॥ ౪౦ ॥ ధ్వజాంశుకైర్భ్రావ
 మనుకూలమారత ప్రసారితైఃప్రసభ్రాతృపహూతయః । యమానభిద్రుతతర
 ముద్యతాయుధాఃప్రసావరంయమరయస్కరిషిదిరే ॥ ౪౧ ॥ హరెరపిప్రతిపర
 కీయవాహినీ రధిస్యదంప్రసృతిరెవమూచరాః । విలచితుంనఖిలునుహమన
 స్వినోవిధిత్సతఃకలహమచక్షుద్విదివ్యః ॥ ౪౨ ॥ ఉపాహితైర్వపుసినివాతవర్ష
 భిఃస్ఫురన్తచిప్రస్థతమరీచిహుదిభిః । నిరతరంనరపతయోరణాజరెరరాజరెశర
 ధోముఖేయద్దాంబులచేమభరత్యాంభ ధ్వజపదిభృశంస్వదంతిభృశస్వి
 డః- క్విప్ పులకవికాసిమూర్తయోరోమాంచోచంచిత గాత్రాఃరసః పీఠః శృం
 గారశ్చతేనాధికే నిభరెమసనివిష్టసాహసాః ప్రవిష్టధాష్టాకఃసంసంభ్రమా
 నత్వరాశ్చభవ - యాదృశీవభూనాంసురతకర్తవ్యత్కింరా తాదృశీచమూ
 నాం సమకర్తణీత్యవమాధః తేనైతాసాంసమరసురతయోస్సమరసత్వంవ్య
 జ్యతే ॥ ౪౩ ॥—॥ ధ్వజాంశుకైరితి॥ ఆంయఃప్రేక్ష్యపక్ష్యాః అనుకూలమారతేన
 ప్రసారితైః ధ్వజాంశుకైః ప్రసభ్రాతృపహూతయః కృతాహ్వ
 నాభివ్యేత్సదః యమానభియాచవాన్ ప్రతిద్రుతతమద్యతాయుధాఃఉత్
 క్షిప్తశస్త్రాన్సంతః క్రధాక్రోధేన పరిలిధికరయం - త్వరాం ప్రశిదిరే ధ్వ
 జాంశుకదశానాత్ప్రకృతపాతుకస్య శీఘ్రాభిపాతస్య ధ్వజాహ్వనపాతుకత్వ
 ముత్ప్రేక్ష్యతేభ్యసమితి ॥ ౪౪ ॥—॥ హరెరితి ॥ హరెరపిచమూహచరంతీతి
 చమూచరాః, సేనికాః+చరెస్తః-పరేషామిమాః- పరీయాఃపరశబ్దాచ్ఛత్రువా
 చితిశ్చప్రత్యయఃతావాహినీః సేనాః ప్రతిలిధిస్యదంలిధికరయంయథాతథా ॥౫॥
 తరసీతుయస్సవ్రదశత్యమః- ప్రసృతిరేప్రస్థతాః తథాహిమనస్వినోధీరాః
 కలహంయద్ధం, విధిత్సతః విధాతుమిచ్ఛతః-దగాతేస్సన్నంతాల్లటశ్చతరిహంపం
 తాన్ ద్విషఃశత్రూనవేక్ష్యవిలంబితుం+శకభృషేత్యాదినాతమున్నత్యయః, స
 హంతఇతి సహాక్షమాః- వచాద్యచనఖిలు-సామాన్యేన విశేషసమర్థన రూపో
 ధాంతరన్యాసః ॥౫౦॥—॥ ఉపాహితైరితి ॥ రణాజరెరణాంగణా నరపతయో
 రాజానావపుసి ఉపాహితైరాముక్తైః స్ఫురంతోఽయఃప్రస్థతారత్ననిగతా
 మరీచయవీవ సూచయోయేషాంతైః- నివాతవ రభిః అచ్చిదగ్ధకంచుక్తైః ॥౫॥ ౫

నికరాచితాశవ ॥ ౫౦ ॥ అధోచ్చక్తై జ్వరకపోతకంధరాతనూదుహప్రకర వి
పాండురద్యుతిబలైశ్చలచ్చరణవిఘాతముచ్చరద్ధ నావలీదుదచరతక్షమారజః ॥ ౫౧ ॥
విషంగిభిః క్వచిదభితోనిరంతరం తురంగమైరుపరినిరుద్ధనిగమాః । చలాచలై
రనుపదమాహతాః ఖురైర్విభభ్రముశ్చిరమధవనధూలయః ॥ ౫౨ ॥ గరియనఃప్ర
చురముఖస్యరాగిణోరతోభవద్వ్యవహితనత్వముత్కటమ్ । సిస్యక్షతస్సంసిజజ

వాతొదృఢసన్నాహే నిర్వాతేచాశ్రయేపితే విశ్వః, తనుత్రింవమ౯చుక
మిత్యమరః, నిరంతరంసీరంధ్రం శరనికరైరాచితాః పోతాశవరరాజైః+ఘణాంద
సప్తానామితి వికల్పాదేత్వాభ్యాసలూపాభావః, మణిమిరీచిషు సాదృశ్యాచ్చర
నికరతోవత్ప్రేక్షా ॥ ౫౦ ॥—॥ అథేతి ॥ అథానంతరంఉచ్చక్తైరున్నతంజర
కపోతకంధరాతనూదుహప్రకరవిపాండురద్యుతిజ్జ్వరావతకంధరారోమనిక
రధూసరచ్చయమిత్యపమా ॥ ౫౧ ॥ పారావతఃకలరవః కపోతఇత్యమరః, బలైః
ప్రేనేశ్చలద్విశ్చరణైర్విధూతం పెరితంసచ్చలమత్పతత్, క్షమారజ్జోధూరే
ణుఃకత్వ-ఘనావలీమేఘపక్షీరుదచరతనంచక్రామేత్యర్థః+ ఉదశ్చరస్సక
ర్తకాదిత్యాత్తనేపదం, అన్యప్రత్యుదాహరణముచ్చరదితి-అత్రభూరేణోమే
ఘమండలాసంబంధేపి సంబన్ధాక్రేరతిశయోక్తిరుపమాసంకీర్ణా ॥ ౫౨ ॥—॥ వి
షంగిభిరితి ॥ చలాచలైశ్చటైఃఖురైరనుపదం ప్రతిపదంఆహతాః ఉద్ధతాః త
థావ్యభితోనిరంతరం, సీరంధ్రంవిషంగిభిమిఁథఃశ్లేష్టైఃతురంగమైరుపరినిరుద్ధో
నిగమోయాసాంతాః ధూలయఃక్వచిత్, చిరమధవన విభభ్రముర్నతూత్పైతు
రితిభావః అత్రోద్ధాతానాం అధోభ్రమణవిరోధస్యోపరినిగమనవిరోధనవిశే
షణగత్యా పరిహారాత్కావ్యలింగ సంకీర్ణోవిరోధాభాసాలంకారః ॥ ౫౩ ॥—
గరియనఇతి ॥ గరియసః సర్వలూకపితామహత్వాత్పూజ్యతరన్యఅన్యత్రమహ
త్తరస్య- ప్రచురముఖస్య బహుముఖస్యచతుర్ముఖస్యేత్యర్థః. అన్యత్రబహుప్ర
వాహన్య- రాగిణోరక్తవణస్య అన్యత్రరణైరాగిణోనురాగవతః ఏవంఘాత
స్య సరసిజజన్దనాబ్రహ్మణోజగత్సిన్ధుక్షతః సతః జగత్ స్రష్టమిచ్చతః+సృ
జేస్సస్పృంతాల్లటశ్శత్రాదేశః వ్యవహితనత్వం తిరస్కృతనత్వగుణకం అన్యత్ర
తిరోహితజంతుకం రజఃరజోగుణారణుశ్చఉత్కటముద్దిక్తమభవత్, బలస్య
ప్రేన్యన్యతుజగత్ క్షయముపనేతుమిచ్చతస్సతాభవత్ అత్రబ్రహ్మబలయోగ

స్తనోజగద్బలస్యతుక్షయమువ నేతుమిచ్చతః ॥ ౫౪ ॥ పురాశరక్షతిజవితానిస
 యుగేనయంతినఃప్రసభమస్యంజవంకతాం ఇతిహృదస్యలగిమరా త్రభీతయఃఖ
 ముచ్చక్రైరనలసఖస్యకైతవః ॥ ౫౫ ॥ క్వచిల్లనద్ధననిరుంబకబురఃక్వచిద్ధిర
 ణ్ణయకణపుంజపింజరః । క్వచిచ్చరజ్జలధరఖండపాండురఃఖురక్షతక్షితితల రణ
 రుద్యయా ॥ ౫౬ ॥ మహాయసాంమహతిదిగంతదంతినా మనీకజేరజసిముఖాను
 పంగిణి । విసారితామహహతకోకిలావనీ మలీమసాజలదమదాంబురాజయః॥౫౭॥

యస్తావిసాధమ్యేపి రజశ్శబ్దేన ఏకస్యసస్పృశేరస్య సంజహియోరితిస్య
 తిరకః శ్లేషాత్తాపితఇతినంకరః ॥ ౫౪ ॥—॥ పురేతి ॥ సాయుగేయధైర్యతతి శ
 రక్షతిజనితాని అస్పృశేక్షతజానిహౌస్తాకప్రసభంప్రసహ్యవంకతాంపురానయం
 తి నెవ్యంతి+యావత్పురానిపాతయోలఽడితి భవిష్యద్దర్శితౌ ఇతిత్తమాలోచ్య
 భువమా త్రభీతయః ప్రాప్తభయాన్సంతఃఅనలసఖస్యాన్నిమిత్తస్యవాయోః కే
 తవారేణవః- తల్లింగశ్వాత్తస్యేతిభావః ఉచ్చక్రైరున్నతంఖమాకాశంవ్యలగిమః
 విలగ్నాః ఆరూఢాఇత్యర్థః- భువనమిత్యైత్ప్రేక్షాయామ్ ॥ ౫౫॥—॥ క్వచి
 దితి ॥ క్వచిల్లనద్ధననిరుంబవన్నవాభృపటలవత్కర్పరః శబలః-క్వచిద్ధిరణ్ణయ
 కణపుంజపింజరః కనకచూణఽరాశికపిశః- క్వచిల్ శరజ్జలధరఖండపాండురఃశర
 న్నేఘఖండశుభః- ఖురక్షతక్షితితలస్య రణరుద్యయా ఉజ్జగామ అత్రోప
 మాశ్రయస్యసంస్పృష్టిః ॥ ౫౬ ॥—॥ మహాయసామితి ॥ మహతిఅనీకజే సేనా
 సముద్వైరజసిమహాయసాం- దిగంతావవదంతినః- తేహంముఖానిపురోభాగావన
 ముఖాన్యాననానీతి శ్లిష్టరూపం- తేషు అనుషంగిణిలగ్ననతికోకిలావనీవ స్తనీమ
 సాః మలినాఃజలదాదిఙ్ముఖసంగిన ఏవయేమేఘాస్తవమదాంబురాజయోమద
 రేఖాః విసారితాంవిస్యమరత్వమహతలగచ్ఛక్ ప్రాప్తాఇత్యర్థః - పాంసు
 పాతస్యదంతినాం మదపాతుత్వాదితిభావః- తదుక్తంమహాభారతే శ్రీయో
 జారణతుష్యంతి గావస్సవచ్ఛండచారతః కుంజరాః పాంసువషేణ బ్రాహ్మ
 ణాఃపరనిందయేతి- దిగంతలందినామేమాః సేనారజౌమేలనాద్భహులీబధూ
 వురిత్యర్థః- అత్రదిగంతేషు తన్నైఘేషుచ దంతిత్వ తన్నదత్వ చూషణాత్ స
 మస్తవస్తవ ర్తినావయవరూపకం తద్ధైతుకంచ ముఖమేవముఖమితి శ్లిష్టపరంపరి
 తమితిసంకరః, +అజిహాతేతి ఓహజోలజితజిహ్వాభ్యస్తయోరాతత్త్వాకారలూ

శిరోరుజ్జేరలికులకోమలైరమీముధామృధేమృషలయవాసవీవమా । బహోద్ధతం
ధవలితమూర్ధజానితి ధ్రువంజనాజరతఇవాకరోద్రజః ॥ ౫౮ ॥ సుసంహతై
డకధపిధామనీయతే తిరస్కృతింబహుభిరసంశయంపరః । యతఃక్రితైరవయ
వసంపదోణవస్త్విషాంనిధైరపివపురావరీషత ॥ ౫౯ ॥ దురతవృషదృఢవగణక్షత
క్షమాతలూల్లసద్బహులరిజోవకుంఠితమ్ । యగక్షయక్షణనిరవగ్రహేజగత్పయో
నిధేజలత్తవమగ్నమాబభౌ ॥ ౬౦ ॥ అనుల్లసద్దినకరవక్త్రకాంతయో రజస్వ

వః అదభ్యస్తాదిత్యదాదేశః ॥ ౫౮ ॥—॥ శిరోరుజ్జేరితి ॥ అలికులకోమలైరలి
కదంబమనారమైరిత్యర్థః- శిరోరుజ్జేరికైశైవపలక్ష్మితాః అతపవామీజనాయ
వాన ఏవసంతఃముధావృధకమేవ ॥ ౫౯ ॥ వృధాకెతువృధాముధేత్యమరః మృధే
యద్ధై ॥ ౬౦ ॥ మృధమాన్మందసంఖ్య మితియద్ధవ ర్యాయోష్ఠమరః మామృ
షతనమియంతాం- మియతేమాణిలుజీ+నమాజ్యోగత్యుడధావః+ఉశ్చేతిసి
చః కిత్వాన్మగుణః- ఇతిత్తమాలాచ్యుతిశేషః, ఒహోద్ధతంజకత్యుధవలితమూ
ర్ధజా- ధవలీకృతకళా- జరతఇవాకరోత్ వృద్ధానేవాకరోదిత్యర్థః-ధ్రు
వమిత్వత్యేత్తాయాం అల్యేవశబ్దస్యావధారణార్థకత్వాన్మ తేనపావరుక్త్యం॥
॥౬౧॥ఇవౌపమ్యేవధారణై ఇతివిశ్వః ॥ ౬౧ ॥ ప్రవయాఃస్థవిరోవృద్ధోజీవోజ
రన్నపీత్యమరః + జీర్యతేరత్యన్నితిఅత్యుప్రత్యయః ॥ ౫౮ ॥— ॥ సుసంహ
తైరితి ॥ ధామలెజొడధపిదధానోపి లెజస్వప్రపీత్యర్థః-పరోన్యఃసుసంహతైః
సుసంగతైః వరైరైక్యంగతైశ్చబహుభిస్త్రిస్కృతినీయతే అసంశయంనిశ్చి
తం అథాభావేవ్యయాధావః కుతః యతః అణసఃసూక్ష్మాః క్రితైరవయవసంప
దొరెణునమృద్ధయః త్విషాంనిధైః సూర్యస్యాపి వపురావరీషత ఆచ్ఛాదితవ
త్యః + వృషోలుజితేజ్ వ్యూహావతిఇటాదీభుః విశేషేణసామాన్యసమథా
నరూపాథాంతరన్యాసః ॥ ౫౯ ॥—॥ దురైతి ॥ దురతంశీఘ్రం దృవతాం
ధావతాంరథానాంచరణైశ్చక్రైఃక్షతాత్ క్షుణ్డాత్ క్షమాతలదుల్లసతాడత్ప
తతాబహులేన సాంద్యేణ రజసావకుంఠితమాద్భుదితం, జగత్ యగక్షయక్ష
ణై కల్పంతకాలే నిరవగ్రహే నిష్ప్రతిబద్ధేవయోనిధేజలెమగ్నమివాబభావి
త్యుత్ప్రేక్షా ॥ ౬౦ ॥—॥ అనుల్లనదితి ॥ అనుల్లనంతీదినకరస్తేన వక్త్రస్య
కాంతిర్వాసాంతాః రజోరేణులేవ రజితేవమాసామస్తీతిరజస్వలాః+రజః

లూపరిమలితాంబరశ్రియః । దిగంగనాక్షణమవిలోకనక్షమాస్మరీరిణాంపరిహరణీయతాంయయః ॥ ౬౧ ॥ నిరీక్షితుంవియతినమైత్యకౌతకాత్పరాక్రమం సమరముఖమహీభృతామ్ । రజస్తతావనిమిషలోచనోత్పలవ్యధాకృతిత్రిదశగణాపలాయిత ॥ ౬౨ ॥ విషంగినిప్రతిపదమాపిబత్సవోహతాచిరద్యుతినిసమీరలక్ష్యణి । తనైశ్చనైరుపచితపంకభారికాపయోముదిఃప్రయయులపేతస్పందయః ॥ ౬౩ ॥ నభోనదీవృత్తికరధౌతమూర్తిభిర్వియద్ధైరవ్యగతానితైభిరే । చలద్భురూతురగఘృకృష్యాసుతిపరిపదోపలద్యునేనమత్ప్రభిఃకయోపలచ్ఛప్రత్యయః, ధూలిభూసరాః ఉపక్యాశ్చ పరిమలితా పరితస్కంజాతమలా అంబరస్యాకాశస్వేవాంబరస్య వస్త్రప్య శ్రీరాయాసాంతాః, అతఏవావిలోకనక్షమావిలోకనానహాః, దిశఏవాంగనాః దిగంగనాః శరీరిణాంప్రాణీనాం క్షణమిషత్కాలం పరిహరణీయతామగమ్యతాంయయః శతస్తాన్దలపద్మాససానసంవదేతత్యాది నిషేధాదిభివాః, శ్లిష్టపరంపరితరూపకమ్ ॥ ౬౧ ॥—॥ నిరీక్షితుమితి ॥ త్రిదశగణో దేవగణః సమరముఖ రణారంభే మహీభృతాంరాజ్ఞాం పరాక్రమంనిరీక్షితుంవియతి, కౌతుకాన్నిమెత్త్య, రజస్తతాంబస్తామే, సనిమిషంశీత్యనిమిషాణి పక్షపాతరహితాని + నిమిషైఃపచాద్యచ్, కుటాదిత్వాన్మగుణః, కైమాంలాచనోత్పలానాం వ్యధాకృతిమఃఖకారిణ్యాం సత్యాం + కృష్ణ-క్విప్- పలాయితఅధావత- పరాపూర్వాదయతెలః జితజ్ఞ ఉపసంగస్యా యతాదితిరేఫస్యలత్సయం, అత్రలోచనోత్పలానాం వ్యధాఽసంబంధేపిసంబంధోక్తైరితయోక్తిభేదః ॥ ౬౨ ॥—॥ విషంగిణీతి ॥ విషంగిణివిషక్తే అతఏవహతాచిరద్యుతినివిరమితివిద్యుతిసమీరలక్ష్యణివాతకేతౌ రజసిప్రతిపదం ప్రతిక్షణం అవంభాంసేపిబత్సాకషణి సతితతఏవ అపేతస్పందయోనివృత్తపక్షాః పయోముచః, ఉపచితాః ప్రసఫితాః పంకభారికాః పంకభరణానియోమాం తె ఉపచితపంకభారికాస్సంఠే + పర్యాయార్థానోత్పత్తిమ ణ్విజిత్యహాణాథేణ్విచ్ఛప్రత్యయః అహాంచపంకభరణమేషాం సేనారజస్సంసగాల్ అతఏవభారాచ్ఛనైశ్చనైఃప్రయయః, ప్రయాతాః అత్రపయోముచాం పంకభరణానంబద్ధేపి సంబద్ధోక్తైరితయోక్తిః ॥ ౬౩ ॥ ఫలభితి ॥ నభోనదీవృత్తికరేణాకాశగంగాయా అవగాహనధౌతమూర్తిభిఃత్రైలితాంగైః వియద్ధతైః ఫలభైః అతఏవదిగ్గజైః- అనధిగతాని అననుభూతఫరాణి

రాహులోత్పితస్తహిరజస్స్పృశనసుఖానిద్గజైః ॥ ౬౪ ॥ గజవ్రజాకృమణభరా
 వనమృయా రసాతలంబహులమానశేధువా । నభస్థలంబహులతరణరెణునాత
 లోగమత్రిజగదైకతాంస్ఫుటమ్ ॥ ౬౫ ॥ సమస్థలీకృతవివరేణపూరితా మహీ
 భృతాంబలరజసామహాగుహః । రహస్త్రిపావిభురవధూరతాథిణాం నభస్సదా
 మువరణీయతాంయయః ॥ ౬౬ ॥ గలెముఖచ్చదపటసాదృశీంబృశఃపథస్త్రో
 దధతిఘనేరజస్యపి । మదానిలైరధిమధుమాతగంధిభిద్విపాద్విపానభియయ
 చలన్భిశ్చమూతుగగఖురైరాహతం అతపివోత్పతడుద్గచ్ఛత్ యన్తహిరజస్తేనస్మ
 పనమభిషేచనం తేనయాని సుఖానితానిలభిరెకుంజరాః పాంసువమేణేత్య
 దాహృతం. అత్రాపి దిగ్గజానాంరజస్నపనాసంబంధేపిసంబద్ధోక్తేరితయోక్తిః ॥
 గజైః ॥ యద్యస్తాద్గజవ్రజానాం ఆకృమణభరణపాదక్షేపగౌరవేణావనమృయా
 భువాంబలం రసాతలంపాతాలమానశేవ్యాప్తం, తథానభస్థలంబహులతరణసాం
 ద్రతరేణ రెణునాతనశేతతః కారణాత్ త్రిజగత్ జగత్త్రయం + తద్ధితాథే
 త్యాది నానమాహరద్విగుః ద్విగురెకవచన మిత్యేకత్వంచ ఏకతాంఘ్రాలాకతా
 మేవాగమత్ స్ఫుటమిత్యుత్పేక్షాయామ్ ॥ ౬౫ ॥—॥ సమేతి ॥ సమస్థలీ
 కృతానివివరాణి నిమ్నానియేన తేన బలరజసాపూరితాః మహీభృతాంఘ్రాధరా
 ణాం మహాగుహః రహోరహసి అత్యంతసంయోగేద్వితీయా త్రవయా విభురా
 ణాం విలక్షాణాం వధూనాంరతం సురతమథయన్త ఇతితదధిణాం నభస్స
 దాంసురాణాం ఉపకరణీయతాముపకారకత్వం యయః, తాసాంరజః పూరణా
 త్పుంసామంధం కరణత్వాదితిభావః + కృత్యుల్పటోబహులమిత్యనీయరికర్తృ
 థతాఅత్రరజః పూరణస్యవిశేషణగల్భావకారకత్వాత్కావ్యలింగభేదః, తథో
 పకారకత్వానంబంధేపి సంబంధోక్తేరితయోక్తిశ్చేతిసంకరః ॥ ౬౬ ॥—॥ గ
 త ఇతి ॥ చ్ఛాద్యతేనెనెతిచ్ఛదః ముఖస్యచ్ఛదోముఖచ్ఛదః+పుంసిసంజ్ఞాయాం
 ఘః ప్రాయేణాతిఘప్రత్యయః చ్ఛాదేఘైః ౭దువ్యపనగ్ స్యేతిహ్రాస్వః, స
 చాసాపటశ్చ తత్సాదృశీం తత్సాదృశ్యం + బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ ష్యణోషిణ్ణా
 రాదిభ్యశ్చేతిజీమనదపిత్కరణాదీకారోబహులమితి వామనవచనాద్వేకత్వికః
 గతేప్రాప్తగజానాంయద్ధపూర్వకాల ముఖావరణకారణాత్ తత్సదృశేఘనెనాం
 ద్రేరజసిచ్ఛదృష్టేః పథోమార్గా తిరోదధతి, చ్ఛాదయతిసత్యపి అధిమం

రేవరంహసా ॥ ౬౭ ॥ మదాంభసాపరిగలిసేన సప్తధాగజాన్ జనశ్శమితరజ
శ్చయానధః । ఉపర్యవస్థితసునపాంసుమండలానలోకయత్రతపటమండపానివ ॥
౬౮॥ అన్యూనోష్ఠతయోతిమాత్రపృథవఃపృథ్వీధరత్రిభృతస్తవ్వంతఃకనకావలీభి
రుపమాం సాదామనీదామభిః । వషణస్తశ్శమమానయన్నుపలసచ్ఛృంగారితే
ఘాయధాఃకాలెకాలియకాయకాలవపుషః పాంసూగజాంభోముచుః ॥ ౬౯ ॥

ధాః అధికమకరందస్య చూతస్యేవగంధోయేషాంతే+ఉపమానాచ్చతిగంధస్య
త్వంత-తదేకాంతగ్రహణంతుస్యభిచారి-మదానిలైరభిజ్ఞానైర్ద్విపాః ద్విపాణ్
గజాన్ ప్రతిరంహసావగెనాభియయురేవ, అత్రతిరోహితదృష్టైరభియానవిరో
ధస్యమదానితైః పరిహారాద్విరోధాభాసాలజ్కారః ॥ ౬౭ ॥—॥ మదాంభసే
తి ॥ కరాత్కటిభ్యాంమేధాగ్రచ్ఛనేత్త్రాభ్యాంచమదస్యతిరితి బాలకావ్యక్తైః
సప్తధాసస్తభిః స్తోత్రాభిః, పరిగలిసేన సుగ్రేనమదాంభసాలభశ్శమితకా రజ
శ్చయాయేనాన్, ఉపర్యవస్థితానితతైవ స్థితానిసునానిసాంద్రాణిపాంసుమండ
లాని పూర్వోత్తరజః పుంజాయేషాంతాన్ గజాన్జనోలోకస్తతాఉపరివితతాః
పటమండపాఃయేషాంతానివేత్సుత్ప్రేక్షాఅలోకయత్ ॥ ౬౮॥—॥ అన్యూనే
తి ॥ అన్యూనోష్ఠతయోమహాచ్ఛాయాః అతిమాత్రపృథవోత్పన్నవిపులాః
అతపవపృథ్వీధరత్రిభృతః శైలశోభాధారిణ్యతి నిదశేనాలజ్కారః- కనకావ
లీభిరాభరణగతహేమరాజభిః కరణైః సుదామ్నపర్వతేనైకదిశః సాదామ
నోవిద్యుతః+ లెనైకదిగిత్వేన్ ప్రత్యయేజీవ - తాభిదామభిరివసాదామ
నీచామభిర్విద్యుల్లతాభిః ఉపమాంసాదృశ్యంతవ్వంతః ॥ ౬౯॥ తటిత్సాదామనీవి
ద్యుదిత్యమరః+అతులూపమాభ్యామితి సదృశవచనస్త్యేవ నిషేధాదిహసాదృశ్య
వాచిత్యాత్మతీయా- ఉపలసంతఃశృంగారాః సిందూరాదిమండనాన్యేవ లెఖా
యధానిసురధనాంషియేషాంతై తథోక్తాః ॥ ౭౦॥ శృంగారస్సరతేమేఘరసే
చ గజమండనై రెఖాలేఖ్యసురగతిచవిత్వః- కాలియస్యకాలియనాగస్యకాయ
వత్కాలవపుషః కృష్ణదేహః- గజావనలంభోముచోమేఘాః కాలయోగ్యకా
లేవషణంతామదాంబుముంచంతః పాంసూగ- శమంశాంతిం అసయన్- ప్రా
పయన్- రూపకాలజ్కారః తాదూలవిక్రీడితంవృత్తమ్ ॥ ౭౧॥

ఇతి త్రిమౌఢ్యకృతౌ త్రిపదాంకే శిశుపాలవధౌ మౌఢ్యకావ్యేయ
దువంశక్షోభసేనానమైశేనవణానంనామసప్తదశస్కంధః ।

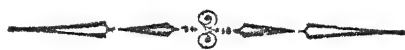
మౌఢ్యమహాకావ్యే సవ్యాఖ్యానై అష్టాదశస్కంధా ప్రారంభః

సంజగ్గా తెతావపాయానపెత్తో సేనాంభోధీధీరనాదారయేణ । పక్షచ్ఛేదా
త్పూర్వమేకత్రదేశేవాంఘ్రతౌవాసహ్యవింధ్యానితతుమ్ ॥ ౧ ॥ పత్తిఃపత్తిం
వాహమేయాయవాజీనాగంనాగస్స ఏందనస్థౌఢప్తమ్ । ఇత్థంసేనావల్లభసేవ

ఇతి త్రిపదవాక్యప్రమాణపా రావారిపారిణత్రిమహాపాధ్యా

యకోలచలమల్లినాధనూరివిర తెమాఢ్యమహాకావ్య

వ్యాఖ్యానైసంధ్యంకమాఖ్యానై సప్తదశస్కంధః

అథాగ్నిమసగే తుములయద్ధనణానాయసేనయోమేలనం తావదాహ,
॥సంజగ్గా తేఇతి॥అపాయోఽపగమోయద్ధాదపసరణంతస్యానపెత్తోతమనిచ్చం
తాయద్ధాదనివతినావిత్సభః, ఈక్షతేవచాద్యచ్ సర్వ సమాసః- ధీరనా
దాగంభీరఘోషా తాసేనాంభోధీసేనాసాగరా పక్షచ్ఛేదాత్పూర్వం - ప
శ్చాదసంభవాదితిభావః ఏకత్రదేశే ఏకస్థానేనిలేతుం వస్తుం+లీక్ గతావితి ధా
తోస్తుముక్ ప్రత్యయోగుణః, వాంఘ్రతావిచ్ఛంతౌ సహ్యవింధ్యావాసహ్యవిం
ధ్యాఖ్యపర్వతావివ ॥ని॥ వాస్యాద్వికల్పౌపమయోరితివిశ్వః- సంజగ్గా తెమివిత
వంతౌ+సంపూర్వాన్తచ్ఛతేరక్ త్కాల్లిట్ సమోగమ్యుచ్చీత్యాదినాఆత్మనేపదం
అత్రసహ్యవింధ్యయోరపేక్షత్రనిలయస్యాప్రసిద్ధస్య సంభావనామాత్రేణోక్త
త్వాదుపమానాప్రసిద్ధిర్నోపమా కింతుత్సే ౧తైతినంతైపః అస్మిన్సగేశా
లినీవృత్తం శాలిన్యక్తామౌతగాగోభిలోకైరితిలక్షణాత్ ॥ ౧ ॥ — ॥ సేనాం
భోధీసంజగ్గా తెఇత్సుక్తం తత్సంగతిప్రకారం తావద్వణాయతి ॥ పత్తిరితి ॥ ప
త్తిఃపదాతిః- పత్తింపదాతిం ॥ని॥ పదాతివత్తిపదగపాదాతికపదాజయ ఇత్యమ
రః- ఏయామప్రాప+ఆక్ పూర్వాదిణోలిట్ । వాజ్యశ్వః వాహమశ్వమేయా
య॥ని॥ వాజివాహార్వగద్ధర్వేత్యమరః॥నాగోగజోనాగమేయాయస్యందనస్థారథి
క్షః రథస్థమేయాయనతుభ్యత్క్రమేణ ధర్తయద్ధత్వాదితిభావఃఇత్యముక్తరిత్యాన్వి

రాగాదుగేనాంగంప్రత్యసీకస్యభేజే || ౨ || రథాన్త్రాహుజైష్ఠ్యంహజైరావర
ణానామైక్యంగచ్ఛన్నాన్వజినాంపాపయాచ | వ్యోమవాహనంతలండుండుభీనా
మవ్యక్తాఘాదీశితేవప్రణాదః || ౩ || రోషావేశాద్గచ్ఛతాంప్రత్యమిల్లంమారో
జ్జిప్తహులదాహుభవజానామ | దీర్ఘాన్తిర్భగ్వేష్టజయంతినదృశాః పాదాతా
సేనారాగాద్రణరాగాత్-రతిరాగాచ్ఛ, అంగేన సావంగేన పత్నాదినాకరచ
రణాదినాచ వల్లభస్య ప్రియతమస్యేన ప్రత్యసీకస్య-ప్రతిబలస్య || ౧ || వరూధి
నీబలంజేన్యంచక్రంచాసీకపస్త్రీయామిత్యమరః | అంగపత్నాదికం కరచర
ణాదికంచభేజే-యథా కాంతాకాంతస్వరుమూరుణా కరంక రణ ముఖముభే
న భజతి తథా సేనా జేన్యస్య పత్ని పత్నినా అశ్వమశ్వేనెత్వాదికక్రమేణ భే
జే నమః పుష్కరమేణత్పరః, వల్లభస్యేవేత్వపవయా సేనాయాః సమన్సుర
తయోః సమరసత్వంప్రజ్యతే || ౨ ||—రథేతి || సంతలం వ్యోమవాహినీ గగ
నస్పృగ్ అన్యత్ర సర్వగతఇత్యర్థః, మండుభీనాం-రణభేరిణాం ప్రణాదో మ
హాఘోషః + ఉపసంగాదసమాసేపి చాపదేశస్యేతిణత్వం- రథానాం సమూ
హారథ్యా || ౧ || త్రిమదైష్టపాదయోరథ్యా రథక ద్వా రథవ్రజఇత్యమరః + భి
గౌరథాదితియత్ ప్రత్యయస్సహహాధే తాసాంఘాషైః వాతణానాం బృం
హణైః కంఠఘాషైః || ౧ || బృంహణంగజగర్జితమితివైజయంతీ || వాదినా
మశ్వినాం పాపయా ఘోషేణచ || ౧ || పాషా హ్రోషాచనిన్వనఇత్యమరః ||
+ గురొశ్చహలఇతిఅప్రత్యయేటాప, విక్ర్యం మేలనంగచ్ఛాఅన్యత్ర తత్త్వం
పదార్థఃకౌఠనాదద్వితీయతాంగచ్ఛా, ఈశితా-ఈశయితా, ఈశ్వరత్వాపా
ధిమా, వరమూర్తేన ఈశైస్త్రచ్, అవ్యక్తాఘాత్- అయం మండుభిఘోషఇ
తి దుర్బోదోబహువ, అన్యత్ర జివేశ్వరోపాధివిలయాదయమీశ్వర్యాయంజీవఇతి
భేదరహితోభూదిత్యర్థః, అత్రైక్యగమనస్య విశేషణగత్యా అన్యక్తహేతు
త్వాత్కాన్యలింగముపమాంగమితిసంకరః || ౩ ||—రోషావేశాదితి || రోషా
వేశాత్ ప్రత్యమిల్లమభిశత్రు + ఆభిముఖ్యైవవ్యయాభావః, గచ్ఛతాం-ధావ
తాం, దూరాదుజ్జిప్తాః ఉద్భృతాః స్థూలాః పీవరాః బాహుభవజాః భవజస్తా
భాఇవ బాహువ్యాయైస్తేషాం పాదాతానాం-పదాతినమూహానాం || ౧ || పాద
తంపత్తినంహతిరిత్యమరః + భిక్షాదిభ్యో తిర్భగ్భిర్హస్తైర్భగాయతాఇత్యర్థః

నాంభౌజరేఖద్ధలైఖాః || ౪ || వధ్రాః బద్ధాధారి తేనప్రయాతామశ్వీయా నామ
 చ్చక్రైరుచ్చలంతః | రౌక్మా రేజస్థానకామూర్తిభాజౌదర్శనీశ్వర్యాప్రదేహ
 స్యశేషాః || ౫ || సాంద్రత్వక్యాస్తల్పలాశ్లిష్టకత్యాఅంగీ-కోభామాపున-తశ్చ
 తుధీమ్ | కల్పస్యాంతేమారుతేనౌపనున్నాశ్చేలుశ్చండంగండశ్చైలాకావేధాః ||
 సంక్రీడంతీతేజితాశ్వస్యరాగాదుద్యమ్యరామగ్రికాయోర్థిన్య | రుహోభ జా
 లేఖాఇవఖడ్గాః-ఖడ్గలేఖాః, వైజయంతీసదృశాఃపతాకాసదృశ్యకత్తిధ్వజః || ౬ ||
 పతాకావైజయంతీస్యాదిత్యమరః + దృశేఃకన్యశ్చేతివక్రవ్యమితివార్తికాల్ స
 మానశబ్దావపదాల్ దృశేఃకన్యప్రత్యయః + దృశేఃచేతివక్రవ్యమితివార్తికాల్
 సమానస్యసభావః, భౌజర-రేజరే + భౌజృదీప్తాదితిధాతౌఃకతఃరలిట్, ఫ
 తౌంచసప్తానామితివికల్పాదెత్వాభ్యాసలూపౌ అధీయమసమా || ౪ || —
 వధ్రాః || ధారి-ధారితాశ్వస, గతివిశేషేణ, ప్రయాతాం-ధానతాం, +
 యాలైటశ్శత్రాదేశః, అశ్వీయానామశ్వసముహనాం + కేశాశ్వభ్యాం
 యజ్జ్చావస్యతరస్యామితిభప్రత్యయః, ఉచ్చక్రైరుచ్చలంతా గతివిశేషామూ
 ధ్వజముత్పత్తంతః, వధం-తేజతివధ్రాణి పల్యాణబంధనవరత్రాః || ౬ || వ
 ధ్రాంత్రపువరత్రయోరితివిశ్వః + వృధివపిభ్యాంరన్నితిరకప్రత్యయః, అఘూ
 వధగుణోరవరః, తేషాంబద్ధాః స్థాపితారౌక్మాః సౌవణాః స్థానకాః బుద్బు
 దాకారమండలాని వ్యాప్తదేహస్య సర్వాంగీణస్య మూర్తిభాజౌ-మూర్తి-
 భూతశ్చ దర్శస్య అంతస్తలైజసః-శేషాః అంతరమానాద్యహిర్నిగతౌ అతిరే
 కాఇవ రేజరిత్యుత్ప్రేక్షా || ౫ || సాంద్రత్వక్యా-సాంద్రచర్తాణః + శ్చే
 షికః కప్రత్యయః, తల్పలాః-వృష్టనిశాః, తేష్వాశ్లిష్టాః-కత్యాః మధ్యబంధన
 వరత్రాయేషాంతే || ౬ || మూమ్యాకత్యావరత్రా స్యాదిత్యమరః, గజానాంవిం
 శత్యత్తరశతాయుషాం ద్వాదశదశాభవతి తత్ర చతుర్థః ఓశారూఢాః పౌఢ
 శోభాః తదేవాహ, అథ చతుర్థే మాంగీం శారిరీం శోభామౌపునంతః చ
 త్వావరితవర్షదేశ్యాకత్తిధ్వజః, ఇథాః-గజాః, కల్పస్యాంతే మారుతేనౌపను
 న్నాః-ప్రళయమారుతపెరితాః, గండశ్చైలాః స్థూలాపలాఇవ చండం తీవ్రంచే
 టుః ప్రత్యిరెత్యుపమా || ౬ || —సంక్రీడంతీ || సంక్రీడంతీ-సంఘమాల్
 కూజంతీ, + సమోకూజనశ్చేతివక్రవ్యమితివచనాల్, కూజనేక్రీడానుసంశరిభ్య

మక్షధూన్యదనానామహంకారప్రాబుక్షణ్యవఃకః || ౭ || తుర్వాణా
 నాంసాంపరామంతరాయం భూరేంద్రానాంస్వేదనామోదనాయ | సమ్మా
 జకార్యోమానము హూయమానాధాన్యైర్హృదికేలనాచాంపతాకాః || ౮ || ఉ
 ద్యన్నాద ధన్వభిర్నిత్యురాణిహూలాన్యైర్హృదికేలనాచాంపతాకాః || ౯ || ఉ
 త్పత్తితాత్తనేపద- రంహాధాజా-జేగధ జా- స్వేదనానాం-సత్తానామక్ష
 స్వ-చక్కాభాకాస్తస్య, భూరగ్రహక్షమాః | ని ఉచ్యంతేభాగవతాద్యైవైజ
 యంతి || + అసక్షణ్యతేపదాత్ బుద్ధిర్హృదికాగ్రహానాంతః, రాగాత్
 ఆరాప్యోదమద్యమన్తేతాద్యైవైజయంతి, ఆగ్రహాసాకా
 యస్య సక్షణ్యోమస్యతర్వాత్తితాత్తనేపదాత్ స్వేదనామోదనాః + ఆహితాగ్నాదీ
 త్యాగ్యానాం, ప్రాణి-నారథే || ౧౦ || నియంతాప్రాజ్ఞతాయంతా సూత్రేక్ష
 తాతసారథిత్యమరః || హాహాకామత్సహావక్షణాథాం హాహాకాశబ్దంబ
 కారణ్యతైస్సగ్రహానాంసంలక్షణత్యాత్, అస్యత్యాగి యథాదర్శనశబ్దానిదై
 శేకారప్రత్యయః, అథవా హాహాకాం హాహాకరణం యేషుక్షప్రత్యయః ప్ర
 త్యవదత్ సాధసాంప్రత్యవదత కిమిత్యత్యేయా || ౧౧ ||—తుర్వాణానా
 మితి || ఉచ్యేర్హృదికా కేతనానాం-భవజన్తంధానాం, పతాకా-జైజయంత్యః
 సాంపరామంతరాయం యద్వేక్షుం పర్వాణానాం || ౧౨ || సమీకసాంపరా
 యిమిత్యమరః || భూరేంద్రానాం మాజనాయ-ప్రమాజనాథాం వృత్తినా
 అంతకేన ఉద్భూయమానాగ్రహాంసంప్రమాజనాః, సంమాజనాః శోధిన్యజనాథాం
 తిస్త || ౧౩ || సంమాజనాగ్రహానిసాంప్రమాజనాః || మానమిత్యత్యేయా || ౧౪ ||
 ఉచ్యేర్హృదికా || ధన్వభిర్హృదికా + వీర్యదీక్షానిప్రత్యయః || నిమ
 రాగి-కర్మశాని, స్థూలాని-పంచరాశి, ఉచ్యేర్హృదికాని మందలక్షణం దధతి వ
 తు-లక్షణంధానాని, సత్తాకపక్షణాదస్యత్ప్రసాదావాప్యలిఖ వః, కర్మజ్యేష్ఠ
 వంతితీకార్తుకాణి భనాంపి + కర్మణాదకర్మజ్యేష్ఠత్వాదముజ్జ్వలభమాణాహం
 యథాతథా కామమాస్వల్యంతేస్త, పాటచపరీక్షాధాపాణిభిరాన్యలిఖాని,
 హస్తినంతరోహంతిహస్తారోహే-నిమాదిభిః + కర్మణ్యే, కుజరాణాం
 శిరాంస ఆస్ఫల్యంతేస్త ఉత్సాహాధామితి వః, అగ్రకార్తుకాణా-పంచరీ
 సాంప ప్రసృతానామేవ నిష్ఠురత్వాదివిశేషణ సామ్యేనాపరమాన్యగమాత్ కేవ

ఊహుమహాకావే-సవ్యాభ్యానై, అప్రాదశసగై.

కారుకాశిస్త కామంహస్త్యారోహైఃకుంజరాణాంశిరాంసి || ౯ || ఘంటానా
దానిస్సనోడిండిమానాం గ్రేవేయాణామాఽవౌబృహితాని | ఆమెతివప్ర
త్యవోచకోగజానాముత్సాహధాంవాసమాధోరణస్య || ౧౦ || యాలైశ్చతు
ర్విధ్యమస్త్రాదిభేదాదవ్యాసంగ్రేసౌస్థవాల్లాఘవాచ్చ | శిక్షాశక్తిస్తాహఽక్షద
ర్భయంతాముక్తాముక్తేరాయధైరాయధీయాః || ౧౧ || రోషావేశాదాభిము
ఖ్యేనకాచిత్పాణిగ్రహంరహస్తేవోఽయాతౌ | హిత్యాశాతీవల్లవన్దుషిఘా

లవక్రతాస్పదా తుల్యయోగితా || ౯ || — ఘంటానాదగతి || ఘంటానాదః-
కింకిర్యాదిఘోషః, డిండిమానాం-వాద్యవిశేషాణాం, నిస్సనః గ్రీవాసు భవా
నాం గ్రేవేయాణాం కంఠశృంఖలానాం + గ్రీవాభ్యంత్రాచిత్త ధర్మప్రత్యయః,
అరవః బృంహితాని-బృంహణాని, గజానాముత్సాహధామాధోరణస్య హస్తీప
కస్య || ౧ || అధోరణాహస్తీపకాశత్యమరః || వాదం హాహాకారాదిశబ్దం ఆ.
మెతి ప్రత్యవోచన్నివ ఏనమేవేత్యనుకూలమూచురివేత్సత్వైర్పితౌ || ౧ || ఆ.
మానుగుణ్యైర్నరణిత్యమరః || ౧౦ || — యాలైరితి || ఆయుధేన జీవంతిత్యా.
యుధీయాః-ఆయుధజీవినః, ని || శస్త్రాజీవేకాండపృష్ఠాయుధీ యాయుధికాస్సమా
శత్యమరః || + ఆయుధాచ్చచైత్యప్రత్యయః, శిక్షాశక్తిమథ్యాసపాటసం దర్శ
యంతః అస్త్రాదిభేదాదస్త్రమహస్త్రాదికాల్ భేదాల్ చాతుర్విధ్యంత్యాయైః ప్రా
ప్తైః, సుష్టుభావః సౌష్ఠవం లాహశుద్ధినైశిత్యాదిగుణవత్త్వం తస్మాల్ + ఉద్గ్రా
త్రాదిత్వాదభర్తృప్రత్యయః, లాఘవాద్వేగవత్త్వాచ్చ + ఇగంతాచ్చ లఘుసూ
ర్వాదిత్యభర్తృప్రత్యయః, అవ్యాసంగ్రేవప్రతిబంధైః ముచ్యంతగతి ముక్తానిశరా
దీనినముచ్యంతగత్యముక్తాని ఖడ్గాదీనిశ తైర్ముక్తాముక్తైరితిదవంద్యః, ఆయుధైః.
ప్రాహరణ స్వభావానుప్రాసయోస్సంస్కృప్తిః || ౧౧ || — రోషావేశాదితి ||
కాచిద్యథా రోషావేశాద్రాషహరవశ్యాదాభిముఖ్యేన రహసా వెగేనైవో
పయాతౌ మిథః ప్రత్యాసన్నా అతఏవ పాణిగ్రాహమనోన్యపాణీగృహితాన్
+ ద్వితీయాయాంచైతిఃముల్ప్రత్యయః, హేతిశస్త్రే హిత్యావత్యక్తాన్వైఫల్యాది
తిభావః || ౧ || హేతిశస్త్రే తుస్మత్ప్రియోరితికేశవః || మల్లనన్తల్లాభ్యాం తు
ల్యం + తైనతుల్యమితివప్రత్యయః. ముష్టిభిహాతాన్ ముష్టిఘాతం + కరణే
హనగతిఃముల్ప్రత్యయః, ఘ్నంతౌ-ప్రహరంతౌ, + హంలేలటశ్శత్రాదే

తం ఘృంతౌబాహూదాహవివాన్మజతామ్ ॥ ౧౨ ॥ శుద్ధాస్సంగః కర్షణతాప్రి
 ప్పుచంతాదూరాన్మక్తాఢ్యఘృతాదగ్ధయంతః । అంతస్సేనం విద్విషామమవిశం
 తాయుక్తంచక్రస్సాయకావాజితాయాః ॥ ౧౩ ॥ ఆకర్షమ్యజేరగ్నిమసరంధ
 ముచ్చేరాస్తాయాభావితశంకంశిశ్చ । హేలాహాలావత్తగతాన్వతిమత్యం
 శః, కమానిత్వాదనుప్రయోగం, ముచ్చేరః ఘృంతామిత్యథః, బాహుభ్యా బా
 హుభ్యాంప్రహృత్యప్రసత్తమిదంచ ద్ద-బాహూదాహవి దాహయద్ద, + త
 త్రి లేనెదమితి సరూపేభిః ఒహుప్రహా, ఇచ్ఛేర్ స్యతీహారిత్యిశ్చ సయః
 సమాసాంతః- అన్యేషామఽద్యన్యరత్యిచ్ఛి, తిస్తద్భవభ్యోమ పారాఽన్యాయా
 భావత్యాచన్యయత్వం- లెత్రి వ్యాసృజతాం వ్యాస క్షమతా + కతకరికర్తవ్య
 తిహారిత్యాత్మ నేవదం- మల్లవదితిలద్ధిత తాశ్చోపాహోపమా ॥ ౧౨ ॥—
 శుద్ధాభితి ॥ శుద్ధానిర్విహః * సకణిభిర్నాపిద్ధిగైర్నాగ్నిజ్వలితలైజ్వలైరి
 తినిచేధాదితిభావః, అన్యత్ర జాత్యాభిత్వథః, క్షిప్తుగత్యాపిసంగప్రతిబం
 ధంగప్రాప్నువంతః-న ప్రాప్తాః, దుర్వారాభిత్వథః, మారాన్మక్తాః-మార
 తపీపనిన్మహాః + స్తాకాంతిమారాధన్యచ్ఛాన్తే నేతీసమాసః, పంచమ్యా
 స్తాకాదభ్యత్యలుక్, శీఘ్రతా-జవనత్వం, దగ్ధయంతః, విద్విషాం సేనాసు
 అంతస్సేనం విభక్త్యభేవన్యాయాభావః, ఆవిశంతః-సేనామఘ్నప్రవిశంత్యత్య
 థః, సాయకాః-బాణాః, వాజితాయాః పక్షవర్తయాః, అశ్వత్సస్యచ ॥ ౧౩ ॥
 వాజోనిస్సప్తపక్షయోరితివిశ్వః ॥ యుక్తమనురూపకర్తృచక్రః ఏవంవిధ సే
 నాప్రవేశస్య అవాజినామసంభవాదితిభావః, ఆత్రా భిధాయాః ప్రకృతపక్షవ
 త్రామాత్రాపక్షితావత్, వాజశబ్దేన అప్రకృతాశ్వప్రతీలే ధ్వనిరేవ సక్లేషావ
 కాశః, కింతు శుద్ధ్యాదిపదార్థావంచక్రస్య విశేషణగత్యా సాయకానాం యు
 క్తకారితాహేతుత్వాత్ పదార్థాహేతుకం కావ్యలింగమలంకారః ॥ ౧౩ ॥—
 ఆకర్షమేతి ॥ మానభాజః-అభిమానవంతః, ఉచ్చేరున్నతం, ఆజేర్మద్ధస్యాగ్ని
 మస్కంధమగ్రభాగమసప్రదేశంచాక్రమ్యరుహ్యాఅభావంతరగ్నిరః శిరస్థానీ
 యం మధ్యభాగం మూర్ధానంచ, పీతశంక-నిశ్శృంగమాస్తాయారుహ్య, హేలా
 సు-యుద్ధకృదాసు, లీలాసుచ లాలాఉత్సృకాస్సంలః అతిమత్యం వత్తగ
 త్యా అమానుషయద్భుక్యలైత్యథః, అన్యత్ర అమానుషగమ్యమారోహణమా

చామరౌహన్తానభాజస్సుభాన || ౧౪ || రోహంభ్యంవ్యశ్నువానానిలాల్లే
 రంగస్యాంతరాపిలైస్తానవరాణి | కేచిద్ధర్మీశైత్యసంయన్నిషద్యాః కీణతిస్త
 ప్రాణమూత్రైర్యశౌచి || ౧౫ || వీర్యోత్సేకశ్లాఘికృతావహానం సంగ్రామా
 గ్రామానినాంబజ్జితానామ్ | అజ్ఞాతానాంశత్రుభిర్భక్తముచ్చైః త్రిమన్నామ
 గౌరవతావ సుఖేనానాయాసేన దృఢ స్వగౌరవభృంకవం గిరిశిఖరాదిక్రిడా
 స్థానంచ || ౧౬ || దౌస్త్వగౌరవరవత్తనోరితివిశ్వః || ఆరోహన్నారూఢాః
 యుద్ధస్యానావరంశక్త్యాస్వగౌరవ్యాంత్వేనరాజ్యభాగతి మనుస్తరణాదితి
 భావః, యథాకశ్చిత్తాస్యచిత్ స్కంధమూర్ధాధిరోహణక్రమేణ కేచిద్ధురా
 రోహమద్రితటావికమారోహతి తద్వదితి ప్రకృతవిశేషణమహిమ్నావగతైస్స
 మాసాక్కిరలంకారః || ౧౭ || —రోహారంభమితి || కేచిద్వీరాః గుర్వీ-మహా
 తీః, సుయతోయధవీనపీదంత్యా సుకతినిషద్యాః అపణాన్ || ౧౮ || ఆపణస్తు
 నిషద్యాయామిర్వమః + సంజ్ఞాయాసమజుషదేత్వాదినాకృష్, వీర్య-ప్రా
 ప్య, ఆజ్ఞాపూర్వాదిణఃక్రొవ్యప్, దేహస్యాంతరభ్యంతరేమాపితైః-పరిచ్ఛిన్నైః
 + మాలైర్తాపోవాణ్యంకౌతూర్హణిక్, అతిహీనాదినాపుగాగమః, లో
 తరస్తిరైః ప్రాణైరేవమూత్రైః ప్రాణమూత్రైః రోదసోద్యావాప్తధి
 వ్యాః రంభ్యమంతరాలం వ్యశ్నువానానివాప్నువంతి, అశ్నోతేలటశ్శానజా
 దేశః, స్తావరాణి ప్తిరాణి యశాంశీకీణతిస్త సీవకురిత్యధణః, అత్రన్యూనేః
 ప్రాణైః తతోధికయశఃపరివర్తనాన్నునపరివృత్తిరలంకారః * సవన్యూ
 నాధికానాచ యదావినిమయోభవత్ | సాకంసమాధికన్యూనేః పరివృత్తిర
 సామలైతిలక్షణాత్ || ౧౯ || —వీర్యోత్సేకేతి || సంగ్రామాగ్రే-రణరంగే, వీ
 ర్యోత్సేకాభ్యాం శ్లాఘితఇతి వీర్యోత్సేకశ్లాఘి విక్రమాహంకారభోభి, అప
 దానమద్భుతంకర్తృకృతావ || ౨౦ || అపదానకర్తృవృత్తమిర్వమః || లజ్జితానాం
 మానిత్యాత్ స్వనామాభ్యానై సంకోచవతామిర్వధణః, శత్రుభిరజ్ఞాతానాం-
 అజ్ఞాతనామకానాం, మానినాం-మానశాలినాం, కూరాణాంసంబంధి త్రిమ
 త్ శౌర్యత్రియక్తంనామ నామధేయంసగ్నాః, వందినః || ౨౧ || వందినిక్షపణై
 పగ్నఇతివిశ్వః || ఉచ్చైస్తారం శ్రావయంతిస్త, అయమసావితకథయామాసుతి
 త్యధణః, యక్తం సర్వమేతదుచితమిర్వధణః, అత్రలజ్జా-జ్ఞానయోః విశేష

శాస్త్రములను సాక్షాత్తు ॥ ౧౬ ॥ అది మంత్రమునకు రితాచామ నైవేద్యే తీ
 చ్చకాక్షేయకాణాం । మహాపితౄణామిరాత్మనైవ త్రైధానాంభావ్రవిశా
 పుష్కరాణి ॥ ౧౭ ॥ మిత్రాభూతైర్మిత్రస్యేవమేషిహామేతామౌ వ్యక్తజనీ
 ద్విశేషః । ఆత్మయాస్తేయేపరాచ పురస్తాదప్యసితానన్ముగ్ధాయామరౌసౌ ॥
 నవ్యశతావదంగసంసంగినీన్వం నీతావకామకాలవేశావబధ్ధా । నీతాహస్తం మం
 చయిత్యావరణ ద్రోహానైకస్యదిత్యావ్యక్తిపాణి ॥ ౧౮ ॥ నీచేభ్యులై తథా
 ణగత్యా మదిత్యానైవైత్యావ్యక్తిపాణి ॥ ౧౯ ॥ — ఆత్మ తత్వే ॥
 క్రోధానాంభా అవస్థలైర్మిత్రభావః । తథామిత్రాభిజయమావత్తలస్యంః అ
 నైవై ప్రతిష్ఠంవిద్విభిష్కముఖం ధారితానాం భూతానాం, తీక్షణకాక్షేయకాణాం
 సితాసితానాం + కలమక్షిప్తవాగ్మత్వా వ్యసలంకారైర్మిత్రభావః పరిచయః
 పుష్కరాణిఫలాని భాగముభానీత్యధః ॥ ౨౦ ॥ పుష్కరుత్పాద్యవక్త్రే చకౌడ
 భాగఫలపిచేతివిశ్వాః ॥ మహాంసిపీరాసిన సక్షిపీరైః-వక్త్రతైః, ఆన్సిరోః-ఆము
 ధైః, ని ॥ త్వయభిజ్ఞాదిముహూర్తాన్విమలః + ఆజ్ఞర్యాదాభివిభావరితి వి
 కల్పాదసమాసః, ఆత్మనా స్వయమేవపరిపర్యయత్నంజనేత్యధః, ప్రావిశా
 ప్రవిష్టాః, అత్ర క్రోధాంధరామౌవిశేషణగత్యా పుష్కరప్రవేశహేతుత్వాత్
 కావ్యలింగచేదః ॥ ౨౧ ॥ — మిత్రభూతతత్వే ॥ తత్త్వయద్వే నైవ్యద్యయేషి మి
 త్రభూతే మిత్రతేనతి ప్రాయేకాయంవిశేషః అసాధారణ్యైర్వ్యక్తజనీత్ క
 ణిత్యత్రాహ ॥ పురస్తాదగ్రే యేపరాంచః పరాఙ్ముఖాః, పరేపీతిభావః, తేఆ
 త్మీయాః అవభాగిత్యధః, నభీతంనపరావృత్తమితే పథనిషేధశ్రవణాత్, యః
 పురస్తాదప్యవతీ-మిమ సర్వమౌభిముఖః సర్వకియోపీతిభావః, అసాపరః త
 త్త్వయైర్వ్యక్తత్యధః, ప్రాణుల్లస్య తస్యస్వామిద్రోహిత్యావదిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥
 సదితి ॥ నవ్యశతావచ్ఛుద్ధాకారతావ్యక్తతీనతావచ్ఛావదంగసంసంగినీత్యమంగసం
 బద్ధిత్యనీత్యా అనుబంధవిషయాం + త్వతలౌగ్ధావచనసేతి సమంపద్యావః;
 కామంగారవేశాదరణాపబద్ధాసంయతాచ కన్యచిత్యావ్యక్తీయాకృపాణీ అసిల
 తాపరణాన్యేనవంచయిత్యా ప్రతాద్యహస్తం నీతాసావ్యయ త్రికృతాసతీద్రోహం
 హింసా వ్యభిచారంచ చక్ర-కృతవతీ, అత్ర ప్రకృతకృపాణీవిశేషణసామ్యద
 ప్రకృతస్తేవరిణీప్రతితేస్సమాసోక్తిః ॥ ౨౩ ॥ — నీతత్యతి ॥ శాత్రవేణ-శతుణా,

రాతిపాతాదంభోదాభేశాత్యజేణాపరస్య । సాన్యగ్రాజీస్థిక్షమాగ్నమాగ్నో
 షిమ్యుద్దీప్యకంకటైలక్ష్యతేస్త ॥ ౨౦ ॥ అమూలాంతాత్సాయకేనాయతెనన్యూ
 తెబాహామడుకశ్లిష్టముపైః । ప్రాప్యాసహ్యంవేదనామస్తదైర్యాదప్యభ్యశ్య
 చ్చుర్తనాన్యస్యపాణేః ॥ ౨౧ ॥ భిత్వాఘాతామాయసేనాధివక్ష్యధారిష్యహో
 గాధ్రావక్షేణవిద్ధః । శిక్షాపేత్గాధరజ్జీవబద్ధోహర్తుంవక్త్రం నాశకద్దు
 పృజ్జాదిత్వాత్ సావధేఃప్రత్యయః, ధౌతాయాఉత్తైజితాయాః, సప్తబద్ధధా
 రాయాః అతిపాతాత్-అభిఘాతాత్, బేదనీశే విదారితే అంభోదాభే మె
 ఘశ్యామే అపరస్య భటస్య కంకటై-కవచే ॥ ౨౨ ॥ ఉరచ్చదకంకటకోజగరిక
 వచాస్త్రియామిత్యమరః ॥ సహఅస్యగ్రాజ్యానాస్యగ్రాజీస్థరక్తరేఖః-శీక్షమా
 గ్నాగ్న ఖడ్గస్య మాగ్నేః ప్రహరః విద్యుద్దీప్యః తటిమజ్జ్వలః లక్ష్యతేస్త ఉప
 మాలకారః ॥ ౨౩ ॥ —అమూలాంతాదితి ॥ అన్యస్య భటస్య బాహూ ఆయ
 తెన దీఘేణ సాయకేన అమూలాంతాత్-మూలప్రదేశపర్యంత అకక్షమిత్య
 భః, వికల్పదసమానః, న్యూతే ప్రోలెసతి అసహ్యం వేదనాంవృథాం-ప్రా
 ప్య అతపివాస్తదైర్యాత్-త్యక్తదైర్యాదపి ధారయితుమక్షమాదపి మండుకే
 సంగ్రాహే శ్లిష్టా-సందప్తా ముష్టిరన్యతస్తాత్పాణేశ్చర్మఫలకం ॥ ౨౪ ॥ ఫలకో
 స్త్రిఫలంచర్మసంగ్రాహోముష్టిరన్యయిత్యమరః ॥ నాభ్యశ్యానాపతత్, అ
 త్ర సాయకప్రాతముష్టిసీవనముష్టిశ్లేషయోర్విశేషణగత్యా దైర్యత్యాగచర్మభ్రం
 శౌ ప్రతి పాతుత్వాత్కావ్యలింగబదః ॥ ౨౫ ॥ —భిత్వైతి ॥ ఆయసేనా
 యోమయేస గాధ్రాగృధ్రసంబంధీవక్షః పత్యంయస్యతేన గాధ్రావక్షేణ
 బాణవిశేషేణ, ఘాతాం నాసాంభిత్వా ॥ ౨౬ ॥ ఘాతానాసాచనాసికేత్యమ
 రః ॥ అధివక్షోవక్షసి, విభక్త్యధేఽన్యయాభావః, విద్ధః-ప్రహారిః, + వ్య
 ధేఃకమణీక్తః, గ్రహిజ్యేత్యాదినాసమప్రసారణం, స్థూరిష్యహో నవారూఢో
 శ్యః, శిక్షైవపాతుః తస్యశిక్షాపేతోః, శిక్షయానిమితైవ శిక్షాధామితి యావ
 త్ + షష్టిపాతుప్రయోగఇతిషష్ఠీ, గాధరజ్జ్వా గాధపాశేన బద్ధఇవేత్యుల్పే
 త్వా, దుముఖౌష్యశిక్షితముఖౌపివక్త్రం, హర్తుమపాకృష్టుంనాశకత్-నశక్తః
 + శశ్శిలుఃజి పుషాదిత్వాత్ చ్లేరజాదేశః, శిక్షిణోహి శిక్షావశాదబద్ధోపి, బద్ధవ
 త్వాస్తే-అశిక్షితస్థు నిబద్ధోపి నిర్బంధానహతయా ర్భుడితిముఖమవహరతీతిభా

త్తునాపి || ౨౨ || కుంతేనాప్తే సాస్విదిసాహంత్యమధ్వాన్నాజానెయో దంతిశ
 స్త్రువ్యతిస్త | కర్తృదాకీర్తియే యో యోకామాకీర్తివాజాత్వాసాస్విమినో
 హేమయంతి || ౨౩ || ఔతుండైత్ర్యాగ్నేకిరేన రిస్తేస్తే స్థివ్యంతోధా లోకమ
 స్తేషుజాలాః | నాగారూఢాః పాంశ్వాతానిశ్చయంతోదుగ్ధాణీవత్రాసహీనాస్త్ర
 సాని || ౨౪ || విషవద్విచిరిష్యపిప్లవేనృపిపిరాజాపంతఃక్వాపి దూరంవ్యయా

పః, అపిర్విరోధే అతః పిరోధాధాసాలకారః || ౨౨ || — కుంతేనతి ||
 అజానెయః-చరీనాశ్చ || ౨౩ || అజానెయాచరీనాశ్చ నిరర్చ్యమరః + శుద్ధాది
 భ్యశ్చైతిభ్యర్చ్యయః- సాదినా-అశ్వారోహణకర్త్రా, ఉచ్చేద్యున్న లెనమంలే
 న హ్రాసేన కరణేన హంతం ప్రకృస్తుమిహాదభిసేతాత్ - దంతినానత్యస్యతి
 స్త్ర-నత్యస్త్రః + వాహ్యశైత్యానిచాశ్వకప్రత్యయః- తథాహి జాత్యాః-కులీనాః,
 భవాభేయత్ప్రత్యయః- కీర్తియే ఉదారంకమే మహాపాదుషం-కతుంకా
 మోయేషా-తాకీర్తుకామాకీర్తి + తుంకామమనసారీతి మకారిలోపః ||
 న్యమేషామస్తీతిసాస్విమినోభర్తృణాం + సాస్విమినైర్వ్యవర్తినిపాతః హ్రా
 వయంతిలజ్జయంతీర్ సక్రేపయంత్యర్చ్యః + అర్చిహ్రీత్యాదినాపుగాగమః||సా
 మాన్యైరిచేషినమథాసమావోధాంతంనాన్యసః||—ఔతుమితి|| ఔతారవపజై
 త్ర్యాః-జయశీలాః + ఔత్పన్నంతాత్ ప్రజ్ఞాదిత్వాత్సాన్యభేదప్రత్యయః- లో
 కంజనమధఃపశ్యంతిః స్వయముపగన్వనస్థానాత్ లోకమధోదేశేపశ్యంతః-అధః
 కృతామన్యమానాశ్చ, అస్తేషుజాలాః-క్షిప్తశరనికరాః, త్రాసహీనాః దుగ్ధ
 స్తత్యాన్నిర్భీకాః నాగారూఢాః-గజారోహః, త్యస్యతి-గచ్ఛంతీతిత్రీసానిజం
 గమాని || ౨౩ || చరిచ్ఛజంగమవరంత్రసమింగంచరాచరమిత్యమరః || పార్వతా
 ని-పర్వతరంబంధిని, దుగ్ధాణీ-గిరిదుగ్ధాణీప్రభాః, శ్చయంతోధితిస్థంతశ్చవే
 త్యుత్ప్రేషా, లెష్యేనంభూతాపచేదిభావః, ఆరిస్తేస్తేః కర్తృభిః జేతుంన
 శేతిరే అశక్యాబధూపురిత్యభావః + శక్యకర్తృణిబత్, ఆత్రమనః || ధన్వదుర్గం
 మహీదుగ్ధమబ్దుగ్ధంవాక్షమేవచ | నృదుగ్ధంగిరిదుగ్ధంవా సమాశ్రిత్యవ
 సేన్నృపః || సర్వజైవప్రకారేణగిరిదుగ్ధంసమాశ్రియేత్ | తేషాంహి బహు
 గుణ్యేన గిరిదుగ్ధంవిశిష్యత్యతి || ౨౪ || —విషవతితి || ఏకః-ఏకాపిచ,వి
 ష్వగంచంతీతివిషవద్విచిః సర్వవ్యాపినిః + విషవద్వేనయోశ్చ తేరద్యవంతా

తమ్ । బభ్రామైకోబంధుమిష్టదిదృక్షుస్సింధౌవాద్యమండలగోర్వరాహః ॥
 యావచ్చ క్రేనాంజనంబౌధనాయ (పుష్కాస) పృస్తార) జ్ఞోహస్తిచారీమదస్య ।
 సేనాస్యానాద్దంతినామాత్మనైవ స్థూలాస్తావత్ప్రావహాదానకుల్యాః ॥ ౨౬ ॥
 కృధ్యగంధాదస్యనాగాయదూరాదారోధారఽధూతిమూఢాపమత్య । ఘో
 వప్రత్యయైశ్చితైరద్యాదేశః, ధాతౌఽప్యంచ తేఽపసంఖ్యానాత్, ఉగితశ్చై
 తిజీప్, అచక్రత్యకాఽలూపచావితిదీఘః, సేన్యానివీచీరవస్త్వేవీచీరత్వపమి
 తసమాసః, సింధౌవెతిలింగాల్ విక్షిపన్నపాకర్షణ, అంతరాజి మధ్యే కావపి
 దూరంప్రయాతం ప్రణవ్యం ఇష్టం బంధుదిదృక్షుద్యోష్టమిచ్ఛుస్సక్ + దృశే
 స్సన్నంతాదుప్రత్యయః, కావపిదూరంప్రయాతం మగ్నం గౌమండలం భూ
 గాళందిదృక్షురాద్యోవరాహః సింధౌవా-సముద్రేషవ ॥ ౨౭ ॥ ఉపమాయాంవి
 కల్పేవైత్యమరః ॥ ఆజౌబభ్రామ ఏకవీరస్య కుతోభయమితిభావః ॥ ౨౮ ॥ —
 యావదితి ॥ (వృస్తారం-గజశాస్త్రం) పుష్కరానం-గజౌత్తాపనం) జానాతీతివ్య
 స్తారజ్ఞః-హస్తినిచరతీతిహస్తిచారీ-యంతా, మదస్యబౌధనాయోద్ధావనాయాం
 జనముద్దీపనంకర్త యావన్నచక్రేతావత్ తతఃప్రాగైవ ॥ ౨౯ ॥ యావత్తావచ్చ
 సాకల్పేఽవధావిత్యమరః ॥ సేనాస్యానాత్సేనాకలకలశశ్రేణాదిత్యధః- దంతి
 నామాత్మనా స్వయమేవ స్థూలామహత్యోదానకుల్యామదసరితఃప్రావహాఇ
 తి దంతినామత్సాహతిరెకోక్తిః, అంజనాత్పాద్మానాసంబంధేపితత్సంబంధో
 క్తేరతిశయోక్తిః ॥ ౩౦ ॥ —కృధ్యన్నితి ॥ దూరాల్-దూరతవనగంధాల్;
 మదగంధాఘ్రాణాదేవేత్యధః అస్యనాగాయ-ప్రతిగజాయ, కృధ్యక్, తం జి
 ఘాంసురిత్యధః + కృధదుగ్రహేత్యాదినా సంప్రదానత్వం, నాగోధూతమూ
 ఢావిధూతమస్తకస్యక్, ఆరోధారం-యంతారం, అవమత్య-అవధూయ, ఘో
 రారావైదాఽరుణక్రందనైః, ధావనితాః అశేషదిశోయేనతస్మిక్ తథా ఉచ్చైః
 రాకోశతీత్యధః + వైషికికప్రత్యయః, స్వేస్వకీయవ సవ్యూధ్యవపె
 త్యధః + పూర్వాదిభ్యోనవభ్యోవెతివికలావన్నస్త్విన్నాదేశః, ఆతవ సేన్వ
 స్వపుత్రే విక్రశితశ్లిష్టగత్యా వ్యాఖ్యాయ పుత్రస్యాపి జ్ఞాతిత్వాన్నసర్వనామ
 సగజ్ఞేతి వల్లభోక్తిః ప్రామాదికీ, విక్లేపింశతివషేషింభే ॥ ౩౧ ॥ విక్లేపిం
 శతివాషిణకఇతివైజయంతీ ॥ పర్యణంసీత్ తిర్భక్ప్రజహారేత్యధః ॥ ౩౨ ॥ తిర్భ

రారావధానితాశేషదిక్ష్వాపిక్ష్వానాగః పర్యణంసీత్సప్తపదమ్ || ౨౭ || ప్రత్యాస
 న్నైదంతిప్రాతిపక్షేయిత్వానాగంప్రాస్తక్రచ్చవోపి | క్రోధాక్రాంతిహృ
 రనివాఃరితాక్షఃపేక్షాంచకేనైకిరన్తదాంధః || ౨౮ || తూణాం యావ
 న్నాననిన్యేనిషాదీవాసశ్చక్షుర్వాఃరణంవారణస్య | తావత్పుష్కేరస్యనాగాధి
 రూఢఃకాదంబానామేకపాలైరసీవ్యత్ || ౨౯ || ఆస్తద్భుజైరాచ్చదంచాప్రమ
 త్తోయంతాయాతుఃప్రత్యరీఢంద్విపస్య | మగ్నసోమ్యైర్బహుభారణశంకో

ద్వితవ్యహంస్తుగజపరిణామతఇతిహాలాయధః + యమరమనమాతాంస కృతి
 గమెలుజి సగిదాగమానోతిన్నద్విప్రతిషేధః || ౩౦ || —ప్రత్యాసన్నఇతి ||
 ప్రాతిపక్షే-ప్రతిపక్షసంబాధిని + తస్యేదమిత్వత్, దంతిని-గజే, ప్రత్యాస
 న్నైసతి యుక్తానాదినా ప్రాస్తక్రచ్చవోపి-నిరస్తముఖపటాపి. క్రో
 ధాక్రాంతః అతపవహారం ఘోరం నిర్ధారితాక్షః-విదారితనెత్తః, తథాపి మ
 దాంధో నాగోగజోసకిచిత్ పెక్షాంచకే, కిమపి పురోగతం ప్రతిపక్షమ
 న్యదావ సదదన్యేభ్యధః. అవగణాంతరాధావేపి మదావరణస్యాసపాయాదితి
 భావః + ఇహదేశ్యగురుమతాన్మచ్చఇత్యామప్రత్యయో, అత్రానావృతాన్తి
 తితాక్షస్యాప్యదర్శనస్య నిరోధస్యమదాఽన్యేననిరాసాద్విరోధాధాసోలంకారః ||
 ౩౧ || —తూణామితి || నిషాదీ-యంతా, వారిణస్య-గజస్య, చక్షుర్వాఃర
 ణం నెత్రాచరణం వాసాముఖపటం యావత్తూణాం నాపనిస్యే-నాపచకార,
 తావదస్యనాగాధిరూఢః-ప్రతిగజాధిరోహః- ఏకః-ఏకకాలీనః పాతాయేషాం
 తైరేకపాలైర్యగవతావృతిభరితిశీఘ్రోష్వక్తి, కాదంబానాం శరాణాం || ౩౨ ||
 కాదంబమాగణశరాఇత్సమరః || పూగ్నే-వ్రాతైరసీవ్యత్ చక్షుషాసహ త
 దావసః సూతవానిత్యధః + స్వైలైలజ్జ అత్ర చక్షుషస్సీవనాసంబంధే
 పిసంసౌక్రతీశయోక్తిః || ౩౩ || —ఆస్తదితి || యంతా అప్రమత్తః అపహిత
 స్సక్ ప్రత్యరీఢమనిగజంప్రతి + ఆభిముఖ్యవ్యయాభావః, యాతుగణంతుః +
 యాతేస్తృచ్, ద్విపస్య దృష్టైరాచ్చదమావరణం + పుంసినంజ్ఞాయాంఘ్రిః, అ
 ష్టత్-నిరస్తవాక్, + అస్యతివక్తిభ్యాతిభ్యోఽతిష్ఠైరజాదేశః, అస్య లెస్థుగితిధు
 గాగమః, మగ్నస్య ముఖనిమగ్నస్య, శంకోః శల్యాయుధస్య || ౩౪ || వాపుంసి
 శల్యంశుకుర్మైత్యమరః || ఉచ్చైర్బహుభారణ పిచ్ఛపటలెన పీక్షణైచక్షు

రావవ్రాల్పితక్షణవక్షణేన || ౩౦ || యత్నాద్రీక్షాసుస్థితత్వాదనాశనిశ్చిత్వా
 న్యశ్చేతసాధావితేన | అంత్యావస్తాకాలయోగ్యోపయోగం ద్రోహీన్తం నాగమా
 వద్ధనంవా || ౩౧ || అన్యోన్యేషాంపుష్కరైరామృతతాహనాచ్ఛేదానుచ్ఛ
 కైర్భుగ్నవాలాః | ఉన్మాధానస్సన్నిషహ్యావరాంత్రైప్రాప్యన్యతస్పష్టదం
 తభవనీభాః || ౩౨ || ద్రాక్షీయాంసస్సంహతాద్వేమభాజశ్చారాదగ్గాస్తీక్ష
 పీ క్షణేనావవ్రాతే ఆనృతేన + వృణోతేకమణిలిప్త, అన్యోన్యసముచ్ఛా
 యకాభ్యాం చకారాభ్యాం ఆవరణనిరాసపునరావరణయోరేకకాలేసంబంధా
 క్తేరతిశయోక్తిః || ౩౦ ||—యత్నాదిలి || అన్యఃగజారోహః భావిలెనాలోచి
 తేన చేతసా సుస్థితత్వాదనపాయదేశస్తత్వాదనాశమనపాయంనిశ్చిత్త్య యత్నా
 ద్రీక్షా వంచకేభ్యస్త్రాయమాణస్సక, అంత్యావస్తాకాలే సాధనాంతరనాశకా
 లే యోగ్యోపయోగం యుక్తవినియోగం అతపవాధీప్త, నాగం గజమావద్ధ
 నంవా అవద్ధనమివ దధే అన్యతావసార్య భారయ మాన + ధరతే సర్వరై
 త్వాత్కృతకరిలితితజ్జ్ || ౩౧ ||—అన్యోన్యేషామితి || ఇథాః-గజాః, అన్యో
 న్యేషాం-పరస్పరేషాం, + కర్తవ్యతీహారే సర్వనామ్నో ద్వేభవతఇతివ క్తవ్యా
 త్ ద్విత్వం సమాసవచ్ఛబహుబమితి వికల్పాదనమాసపక్షే పూర్వపదస్యప్రధ
 మైకవచనంవ క్తవ్యం- ఉద్విద్యంతే ఏషితిఉద్భేదాః + అకీర్తనకారకేసం
 జ్ఞాయామిత్యధికరణాథేఘణ్ప్రత్యయః, హనాచ్ఛేదాకా కటాదిమదస్తానా
 ని పుష్కరైహాస్తాగైః || ౩౧ || పుష్కంకరిహాస్తాగైర్వర్తమరః || ఆమృత
 స్తః-ఆఘ్నంతః, ఉచ్ఛక్తైరున్నతాః భుగ్నవాలాః, వహ్నికృతపుచ్ఛాః || ౩౧ ||
 వాలాకేశేశిశౌమూఖా వాలారాజీభపుచ్ఛయోరితివేశ్యః || ఉన్మాధానః-ఉ
 న్నమితమస్తకాస్సంతః, అతపవ అవరాంత్రై-వశ్చాద్భాగైః || ౩౧ || అవరంత్య
 భునాథేస్యాత్పశ్చాత్కాయేషిదంతినామితివిశ్వః || సన్నిషద్య-ఉపవిశ్య + స
 షేక్త్వాప్యప్, సప్తః సుప్తః కః దంతభవనియస్కిన్కర్తణితద్యథాతథాప్రాయ
 భ్యంత-యుద్ధంచక్రరిత్యథః + యథేంద్రేవాదికాత్కర్తరితజ్జ్, సప్తావౌ
 క్తిః || ౩౨ || —ద్రాక్షీయాంసఇతి || ద్రాక్షీయాంసాదీర్ఘతరాః + ప్రియస్థి
 రత్వాదినాదీభూసస్య ఈయసునిద్రాఘాదేశః || సహతాః-సుఘటితాః, అత
 పవ స్థేమభాజః-స్థైర్యభాజః + ప్రియస్థిరేత్వాదినాస్థిరశబ్ద స్థేమనిష్ఠాదేశః

తావద్యజంతః । దంతాదుఃపైరాహతాసామహానాం భంగంజన్మన్మన్వయం సా
మజాతాః ॥ ౩౩ ॥ మాతంగానాదుతస-ఘట్టాన్తాహేమచ్ఛేదచాచయచంద
చ్చిఖాగ్రిః । లగ్నోప్యగ్నిశ్చామరేమప్రకామం మూంఽప్తమప్యజ్యైస్సస్తవై
వైర్యః ॥ ౩౪ ॥ ఓషామాసేమత్సరోత్పాతవాతాశ్లిష్యద్ధృతిత్వాదుహంఘషణా
ధైః । యాగాంత్తైరావహిష్యాభిరావణానాముచ్చైరమూర్ధా వ్యోమ్నినక్ష

చారవారమ్యః, ఉదగ్రా-ఉన్నతాశ్చ, లైచారుదగ్రాః ఓశేషణసమానః- తి
క్షతాం నేశిత్యం అత్యజ తః, సామహానాం గజానాం దంతాః దంతైః ప్రతిగ
జవిమాతైరాహతాస్సంతః భంగం బేదంజగ్ముః సామజాతాః దంతిసస్త స్వయం
భంగంపరాజయంనజగ్ముః దంతభంగేపి స్వయంనపరావరణంతేత్యథః, అత్తా
పరావతితేన వ్యాకృతయా వ్యక్తతాదుపమేయానాం దంతినాముపమాన
దంతాపెక్షయా అభగ్నతేనాధిక్యోక్తైర్వ్యతిరేకస్తల్యయోగితాయాచాఢక ఇతి
గమయితవ్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ —మాతంగానామితి ॥ మాతంగానాం దంతితాం దం

తసంఘట్టజన్తా దంతసంఘటాత్తః, హేమచ్ఛేదచాచయాని కనకభంగవర్తనా
ని చంచతి చలంతిచ శియాగ్రాణిజ్వాలాగ్రాణి యస్యసోగ్నిః మంజస్థయా ఓ
షధివిశేషణ రక్తేషు మాంజ్యైషు + తేనరక్తం రాగాదిభ్యోవృత్త్యయః ॥ ౩౩ ॥

మంజస్థావికసాజిగీర్ణమయః ॥ చామరేషులగ్నోపి స్తేనైః ప్రకామనచ్యజ్య
తేన్మనవిచ్యతేన్మ, సావణ్యాదితిధావః, అతిపదసామాన్యలంకారః * సా
మాన్యగుణసామ్యేన యద్రవస్తవంతరైకతేతిలక్షణాత్, సద మాంజ్యవిశేషణా
న కాన్యలింగోత్తేజతిసంకరః ॥ ౩౪ ॥ —ఓషామాసే ఇతి ॥ మత్సరోవైరమహా

త్పాతవాతలక్ష్మిక వాయుస్తేవాశ్లిష్యతాం సంయుజ్యమానానాం దంతానామే
వ ద్దూరుహం-వృక్షాణాం ఘషణాణానాత్థం జన్తయేమాంత్తైర్వహిష్యాభిః యాగాం
త్తైరావ యాగాంతభవైర్వహిష్యాభిరిచ వారణానాముచ్చైరున్న లేమూర్ధావ్యో
మేవ తస్మిన్నూర్ధావ్యోమ్ని నక్షత్రమాలాహారవిశేషః ॥ ౩౪ ॥ స్తేవనక్షత్రమాలా
సాన్యస్సప్రవింశతిమా క్రికేత్యమరః ॥ జ్యోతిర్నడలంచ ఓషామాసే ఉవాషనధే
త్యథః + ఉషదాహే ఇతిధానోకవర్ణలిప్త, ఉషవిదజాగృభ్యోన్యతరస్యా
మిత్యామప్రత్యయః, లఘూపథగుణాకృష్ణోచానుప్రయజ్యైతిటిత్యస్తేశ్చానుప్ర
యోగః, అత్రి నక్షత్రమాలయోరభేదాభ్యవసాయేన నిదేశాదుర్వాపక శ్లేషసంక్షి

త్రమానా || ౩౫ || సాంద్రాంభోదశ్యామతేనామజానాం బృందే శోణిమానమ్ | దంతాశ్శోభామాపుగంభోనిధీనాం కందోద్భేదావైదుమావా ర్ణివ || ౩౬ || అకంపాగ్రైశ్శకేతుభిస్సన్నిపాతతారోదీణైశ్చైవనాదం వ్ర జుతః | మగ్నానం గేగాఢమన్యద్విపానాందంతామృతఖాదుష్ఠనంతిస్తనాగాః || ఉష్ణిహృచ్చైఃప్రస్ఫుగంతంరదాభ్యామీషాదంతఃకుంజరశాత్రపీయమ్ | శృంగ షోత్రప్రౌవృపెణ్యముద్దనస్య సప్తంప్రావత్సామ్యమరీషదశస్య || ౩౮ || భగ్న పీఠేష్వరావశ్యదేహయోద్ధ్రాసాధణంప్రీడయాముచతేమాన్ | సాకం

ణేయముపమా || ౩౫ || —సాంద్రాంభోదేతి || సాంద్రంచతదంభోదశ్యామ లంచ తస్మై సామజానాం గజానాం బృందే శోణిమే శోణిమానమరుణ్యంసీ తాః దంతాః అమృతానిధీనాం-హారిధీనాం- వారిణీనవిదుర్మాణాంప్రవాళానాం ఇమేవైదుమాః || ౩౬ || ముక్తాభవిదుర్మాణిపుంసి ప్రవాళం పున్నపుంసకమిత్య మరః || కందోఃకులపిండః తస్యోద్భేదాః ప్రరోహణవ శోభా మాపురిత్యవ మా || ౩౬ || —అకంపాగ్రై || అకంపాణి దుతొత్థనసంక్షోభాద్భృశంకమి ఠాన్యగ్రాఃకేయేషాంతైః శేతుభిఃప్రజైః సన్నిపాతం సయోగంప్రజంతఇతిదుః ఖపేతూక్తిః- నాగాః-గజాస్తారముచైర్దుదీణాః-ఉత్పన్నః శ్లోకేవాణాం-గ్రీ వాసూర్పన్నానాం, శృంఖలధూషణాదీనాం నాదోయస్తికమణితత్తథా అ న్యద్విపానాం-ప్రతిగజానాం, అంగే గాఢంమగ్నాన్-అంతఃప్రవిష్టాదస్తాన్ దుఃఖాదుష్ఠనంతిస్త నేషాం గాఢమగ్నత్వావృత్త్యయం శేతుభారాకాగ్రత్యా చ్చ కృచ్ఛాగ్నిమజ్జహురిచ్ఛిధాః, అత్యోక్తభారమజ్జసయోర్విశేషణగత్యాదుః ఖోష్ఠ్యనపాతుత్వాత్కాన్యలింగమ్ || ౩౭ || —ఉత్పేతి || ఈపెలాంగలదం డావివ దుతొయస్యసఈషాదంతోమహాదంతోదంతీ || ౩౮ || ఈషాలాంగలదం డస్సాన్వదిత్యమరః || ప్రస్ఫుగంతం ప్రాణోత్క్రమణదుఃఖాదుల్లలంతం, శా త్రవస్యేవంశాత్రపీయం కుంజరం రదాభ్యాం-దంతాభ్యాం, ఉచ్చైర్దుత్పేద్యో భవేముచ్యమ్య శృంగే శిఖరప్రోతః సూతః ప్రావృషేణ్యః ప్రావృషిభవో మ్బుదాయస్యతస్య + ప్రావృషవిణ్యఇత్యేణ్యప్రత్యయః, ఉరీషధరస్య గి రేసా మ్యం సాదృశ్యంసప్తంప్రావత్ + అప్సేలైలుణి పుషాదిత్యాల్లైరజా దేశః ఉపమా || ౩౮ || —భగ్నపీతి || స్వే-స్వకీయేభిగజే, భగ్నపీ దేహం

యంచున్నట్లు దేవానబంధమూనాబీష్ట్యంవారణఃప్రవృత్తిరోధి || ౩౯ || వ్యాప్తం
 లోకేమణిఖలభ్యవసారంసంరంభితాదేవ్యధీరోమహియః | సేన మధ్యంగా
 హతేవారణస్తనబ్రహ్మేషప్రాగాదిదేవోదరాంతః || ౪౦ || భృంగశ్రేణీశ్యామ
 భాసాంసమూహేర్నారాచానాంవిద్వనీరంభ్రదేహః | నిర్భీకత్వాదాహవేనా
 నావంగం పరావశ్యం ప్రతిపక్షాభిముఖమావశ్యం + పుల్యేణ్యంతాల్లస్య, అ
 బ్యంతస్తప్రవపారః ఆకమకస్య కిర్తానస్వయాత్ - వీడియాసాధకమిమాం
 ముంచతా ఇమమోక్షతేన స్వగజభంగప్రదానిరస్యతేత్యథః, యోధ్యాభ
 గ్నభస్తేనభతన కత్కా ఆభీష్ట్య-హనః ఇమభిస్తప్తః + లావణిభ్యశ్చిస్మ
 నత్వం అనుబధ్నాతీత్యనుబంధీ అనుభావీవారణో యంతః ప్రతిగజారోహస్య
 సప్తదేనసాకం స్వేభజయజన్యేనహజేణసహ + ప్రమదసప్తదాహషణ్యతి
 నిపాతః, ప్రవృత్తిరోధి-ప్రతిరుద్ధః తత్ప్రతిరోధేన తత్సప్తదస్యాపి ప్రతిరోధవ్యా
 పైరితిధావః || ౪౧ || సాకంసత్రాసమంసహత్వమరః || అత్ర వీరేషు మోక్ష
 యోసప్తదయంత్యప్రతిరోధయోశ్చ కార్యకారణయోస్తత్యైరావప్తవిషయ
 రూపాతిశయోక్త్యా సహభావాక్రైస్సహోక్తిస్సంకీర్త్యతే || ౪౨ || — వ్యాప్తమి
 తి || వారణః-కర్షిద్వత్, సంరంభితాత్-క్రొధితాత్ || ౪౩ || సంరంభస్సంభ్ర
 మేకోపశ్చతివత్సః || ధీరోనిర్భీకస్సక ఏత్యాగత్య మహియః-అతివిపులం తథా
 పి యతోలోకైః-జనైః, అన్యత్ర భువనైశ్చవ్యాప్తం || ౪౪ || లోకస్తుభువనజనై
 ఇత్యమరః || అతోదుఃఖలభ్యోపసారోపసరణంయత్ర తస్మేనామధ్యంప్రాకే పు
 రా ఆదిదేవస్య-విష్టోః, ఉదరాంతః-ఉదరాభ్యంతరం, బ్రహ్మ-స్రష్టేన, గాహ
 తేస్త-ప్రవివేశ- పురాకిల యథాపూర్వం బాహ్యంసిన్ధుతమః బ్రహ్మపూర్వస్యప్తి
 దిబృక్షయా తద్గర్భం విష్టోఃకక్షిం ప్రావిశదితిపౌరాణికీకథా || కేచిత్ బ్రహ్మ
 బ్రాహ్మణో మాక్రందేయిఇతివ్యాచక్షతే సోపి భగవన్ హిమావలోకనకాతు
 కీ తదనుజ్ఞయా మహాపలయే తదుదరంప్రవిశ్య బభ్రావేత్యాగమః || ౪౫ || బ్ర
 హ్మవిప్రంప్రజాపతీరిత్యమరః || ఉపమాలంకారః || ౪౬ || — భృంగేతి || భృంగ
 శ్రోణీవత్ శ్యామాభాసాం కృష్ణవర్ణానాం నారాచానామయోమయేషువిశేషా
 ణాం సమూహైః విద్వః అతవీన నీరంభోనిర్వివరోదేహాయస్యసః, తథాపి ని
 ర్భీకత్వాదాహవే యద్ధై అనాహతేచ్ఛఃఅవ్యాహతోత్సాహః- అతవీన హృ

హ లెచ్చాహ్యవ్యక్తహస్తీహృష్టరోమేవలెజే || ౪౦ || ఆతామూర్ధారోషభా
జకటాంతాదాశూత్థాలెమాగ్గణధూగ్గణతెన | నిశ్చ్యోతంతీనాగరాజస్య జ
జ్ఞేదానస్యాహోలూహితస్యేషధారా || ౪౧ || క్రామక్షదంతోదంతినస్సహసి
క్యానీషాదండౌమృత్యుశయ్యాతలస్య | నేనైన్యరస్యస్తత్క్షణాదాశశంకె స్వర్గ
స్యోచ్చైరర్థమాగాధిరూఢః || ౪౩ || కుర్వజ్యోత్సాన్ని విపుషాం తుల్య
రూపస్తారస్తారాజాలశారామివద్యామ్ | ఖడ్గాఘాతైర్దాఠితాద్దంతికుంభా

వ్యక్త మౌచమానాహస్తీహృష్టరోమేవ హమాత్పులకితఇవేతున్త్యేక్షా +
హృషేలోమనుష్యతివికల్పాదిదధావః, రేజశుశుభే + ఫణాచనప్తానామితివి
కల్పాదెత్వాభ్యాసలోపా || ౪౦ ||—ఆతామేత్తి || రోషభాజః-క్రోధనస్యనా
గరాజస్య మహేభస్య కటాంతాల్-గండస్థలాన్నిశ్చ్యోతంతీ-ప్రాగనస్యవంతీ
దానస్య-మదస్య, ధారా ఆతామూర్ధా క్రోధాదరుణనగా, జ్ఞే-జాతా, ఆ
హోఽతధూగ్గణతెన పురోగలెన యంత్రా మాగ్గణ శరె ఆశూత్థాలె లో
హితస్య క్షతజస్యేవ ధారాజ్ఞే + జనేకతఠరిబిత్, కిమియంక్రోధారూఢా
మదధారాశరోద్దగజన్తా రక్తధారావెత్యుభయకారణసంభవాత్, సాదృశ్యా
చ్చ సంశయః సచ వికల్పితసాదృశ్యమూలఇత్యలంకారః || ౪౧ ||—క్రామన్ని
తి || మృత్యుశయ్యాతలస్యాంతకపర్యంకరూపస్య || ని || అధస్వరూపయోర(స్త్రీ)
తలమిత్యమరః || ఈషాదండావాయతావయవదారువిశేషా తత్సదృశౌ ఆయ
తావిత్ప్రథః, దంతినొదంతౌ, సహసావతఃతఇతిసాహసికః + ఓజస్సహం
భసావతఃతఇతిరక్పృత్యయః, తస్యభావాత్సహసిక్యాత్ క్రామక్షసహసాఆ
రోహన్నిత్యథః అన్యస్తత్క్షణాదుచ్చైరూర్ధ్వస్య స్వగ్గన్యతిర్థశ్చాసౌ
మాగ్గణ్యైతితమర్థమాగ్గణమధిరూఢఇతి నేనైన్యరాశశంకె-ఉత్ప్రేక్షితం || ఉ
త్ప్రేక్షాలంకారః || ౪౩ ||—కుర్వన్నితి || జ్యోత్సాన్ని విపుషాం తుల్యరూపః
చంద్రికాచిందుసరూపః తారఃశుద్ధః || ని || తారోముక్తాచిసంశుద్ధాచితివిశ్వః||
ఖడ్గాఘాతైర్దాఠితాద్దంతికుంభాల్ ప్రోచ్ఛలన్నత్పతః మాక్తికౌఘా-ము
క్తాపుంజః, ద్యామాకాశంతారాజాలశారాం-నక్షత్రనికరశబలాంతారకితాం కు
ర్వన్నిత్యుత్ప్రేక్షా || ని || శారన్నబలపీతయోరితివిశ్వః || అభాతిస్త-ఆజభా ||

వాధాతిస్తచ్చోచ్చలన్తా క్రికాఘః || ౪౨ || మూరోల్ క్షిప్తక్షిప్తప్రదక్షావకృతం
మత్త్రోహస్తంహస్తిరాజస్సవమేచ | భీమంధూమాలోలమానసరోషపాదేనా
సృక్ష్మంకపెషంపిపెష || ౪౩ || ఆనస్కారాల్లానగాత్రస్యఘామినిస్సాధారం
గచ్ఛతోఽవాఙ్ముఖస్య 'లఙ్ఘాయామందంతయోర్యగ్మ మేనస్వంనాగస్యప్రాపమ
త్రంభనత్వమ్ || ౪౪ || లబ్ధస్పృశ్యంభూవ్యధాదవ్యభేనస్తిత్వాకించిద్దంతయోరంత
రాలే | డోర్వాన్ధాఃసిద్ధిన్నదుంతవ్యవెష్టజితోవ్రతదేనాగమన్యేనవద్యః ||

౪౫ || —మూరోల్ క్షిప్తైతి || మత్త్రోహస్తిరాజః-కరీంద్యః, మూరామత్తిప్తైన
ప్రాస్తేన అతఏవ క్షిప్తేణ సత్వరేణ చక్రేణ అవకృతం- అతఏవ ధూమాలో
లమానం-బరమానం + లాలతేగనాత్త నేపదిత్వాత్ తాచ్ఛీల్యవయోవచనశక్తి
మచానతి తాచ్ఛీలేచానశ్చోప్య్యయః, అతఏవ 'లాలమానాదయశ్చానశీతివా
మశః భీమంభయంకరం, స్వంస్వకీయమేవమాస్తం సరోషస్సకాపాదేనాంఘ్రి
ణా అన్యక్ష్మంకెన-పంకీధూతేనాన్యభాషిప్తావ్ ఆన్యక్ పంకపెషం + స్నేహ
నేపిషఇతిముత్, పిపెష కషాదిత్వాదనువ్రయోగః, రక్తపంకెన-స్నేహద్య
స్యేణ మమదేశ్యథః, క్షుద్ధమత్తియోః కుతోవిచేకఇతిభావః, అత్ర విశిష్ట
పెషణాసంబంధేపి సంబంధాక్రేంతిశయోక్తిః || ౪౬ || —ఆనస్కారాదితి || గా
త్రమూలమవస్కారః, ఆనస్కారావామూలాత్ + అజోవికల్పాదనమాసః,
లూనగాత్రస్య-ఛిన్నజంఘస్య || ౪౭ || దౌష్ట్యూర్వపశ్చాజ్ఞంఘాదిదేశౌ గాత్రా
వరేకృమాదిత్యమరః || అతఏవ అవాఙ్ముఖస్య అధోముఖస్య సతః సాధారంసా
వలంబనంసభవతీతి నిస్సాధారంయథాతథాఘామింగచ్ఛతః పతతఇత్యథః, నా
గస్య లఙ్ఘాయామం-ప్రాప్తదైఘ్యం ఆయతమిత్యథః స్వం స్వకీయం దంత
యోర్యగ్మం దంతదవ్యయమేవో త్రంభనత్వమాధారత్వంప్రాపత్ జంఘాచ్ఛదేపి
దంతావష్టంభాదవతితస్తస్తావిత్యథః దంతదవ్యయమేవ అగ్రజంఘావత్ స్థితమితి
భావః, అత్ర స్వభావాతిశయోక్త్యోస్సంస్మయః || ౪౮ || —లబ్ధస్పృశ్యమితి || భూ
వ్యధాద్వంతాభ్యాం భువవవ విద్ధత్వాదిత్యథః, + స్యధజవోరనుపసగ్ ఇత్యప్ర
త్యయః, అవ్యభేన స్వయమవిద్ధత్వాన్నిర్వ్యభేనసతా అన్యేనకేనచిద్భుతేన దం
తయోరంతరాలే కించిత్ లబ్ధఃస్పృశ్యయస్మిన్ కమణిరత్ దంతాభ్యాం ఈష
త్ స్పృష్టంయథాతథాస్థితావ్ డోర్వేనోర్ధ్వంప్రసారితేనాధాఃసినా ఖడ్గేక్ర

హస్తేనాగ్రవీరభీతిం గృహీత్వా కంచిదావ్యలః క్షిప్తవానూర్ధ్వముచ్చైః | ఆ
సీనానాం వ్యామిత్తస్తేవ హేతోస్సగ్ (స్త్రీ)ణామర్పయామాస నూనం || ౪౦ ||
కంచిదూరాదాయ తేన దృఢీయః ప్రాసవోతి సోతసాంతః క్షలైః | హస్తాగ్రేణ
ప్రాప్తమేవాగ్రతాఢూదా నైశ్వర్యం వారణస్య గ్రహీతమ్ || ౪౧ || తన్వాన్యః
పుంసానందగాపాత్త జాయాః కంసేన వస్సౌటితాయాగజైః | దివ్యా మూర్తిః
ర్వామనైరుత్పతంతీ పీక్షామాసే విస్త్రితైశ్చండికేవ || ౪౨ || ఆకర్ష్యే కామగ్రపా

దేశేన చ్చిన్నః చూడితాదంతప్రవేష్టః దంతచేష్టనయస్యతం నాగం జతాన్వ
సద్యవీవ ఉత్తస్తే-ఉత్తితం + భావేలిట్, అత్రాపి జయోత్తానాద్యసంబంధేపి
సంబంధోక్తైరతిశయోక్తిః || ౪౩ || —హస్తేనేతి || వ్యాలూ-దుష్టదంతీ || ౪౪ ||
వ్యాలోదుష్టగజైసర్పజివిశ్వః || అగ్రే వీరభీతిం-నిర్భీకం భీరోః స్వగౌభా
వాదితిభావః, కంచిదవీరం హస్తేన గృహీత్వా ఉర్ధ్వముపద్యమైః క్షిప్తవాన్-
అత్రాప్యైక్ష్యతే తస్తేన వ హేతోస్తేనైవ హేతునా తద్వరణార్థమేవేత్యర్థః,
+ సర్పనామ్నస్త్రుతీయాచైతచకారాత్పప్తి, వ్యామిత్త అసీనానామవస్థితా
నాం + ఈదాస ఇతి శాసనచకారః సగ్ (స్త్రీ)ణామర్పసామర్పయామాస
నూనమ్ || ౪౫ || —కంచిదితి || దూరాదాయతేన ప్రసారితేనాంతః క్షలైః
ప్రహతేన అతవీవ దృఢీయసా ప్రాసేనవోతం ప్రోతానాలయస్యతేన-హ
స్తాగ్రేణ కఠేణ అగ్రతః ప్రాప్తమపి కంచిదృఢం గ్రహీతుం ఆదాతుంవారణ
స్య అనీశ్వరస్యభావః ఆనైశ్వర్యం అసామర్థ్యమభూత్ + స ఇశ్శుచీశ్వరేశ్వ
దినానర్జోపూర్వపదాభయపదవృద్ధిః అత్రాపి ఆనైశ్వర్యసంబంధోక్తైరతిశయో
క్తిః || ౪౬ || —తన్వాన్యః ఇతి || గజేన స్పృటితాయాః-విదారితాయాః, పుంసః
కస్యచిదవీరస్య తన్వాన్యః శరీరాత్ కంసేన స్పృటితాయాః సంధాఖ్యస్య గోప
న్య కన్యాయా ఇవోత్పతంతీదివ్యామూర్తిః, చండికేవ సందకన్యాశరీరాదావి
భవంతి కాళికేవ విస్త్రితైర్వ్యవగైః ఖచరైః పీక్షామాసేపీక్షితా + ఈక్ష
తేకమణిలిట్, ఇజాదేశశ్చ గురుమతోసృచ్ఛ ఇత్యామ్ప్రత్యయః, మనుష్య
భావముత్సృజ్య దైవభూయంగత ఇతిభావః, ఉపమావృత్తా, పురాకేల దురాత్మ
నః కంఠస్యప్రతారణాయ భగవదాజ్ఞయా తన్తాయాశక్తిచ్చందగోపాత్తజాజా
తాత్తంసేవహేంసితేతి పౌరాణికీకథా || ౪౭ || —ఆకర్ష్యేతి || దారుణాత్తా-

దేవబంధునానామస్తేపరాదవాసఃకరణం । సాస్తిసాన్వసందారువద్ధా చణాత్తా
కంచిస్తథ్యాత్పటయామాసదంతీ ॥ ౫౧ ॥ శోచితాన్వశ్యేభ్యైవయోమ్యైతుభ్యా
జోర్యైఃప్రేక్షానాతథావల్లభస్య । పూర్వైశ్చతావనైతర్యప్రసాదంపశ్యాత్తా
సాదాపవాహంయథాంతః ॥ ౫౨ ॥ ఉక్లుప్తత్యారాదధాచంద్రేణలూనెవక్త్రే
స్యస్యకౌఠ్యేదప్తోప్రదంతే । నేనైవైకచచ్ఛేదతీనేకబుధాత్ భూయోవిభ్యేవల్లత
స్సానపాణే ॥ ౫౩ ॥ తూర్యారావైరాహితోత్తలతాత్రైగాయంతీభిఃకామా

ఘోరదిత్రావంతి, ఏకాం జుఘామగ్రసాదేనాకర్మాన్యాన్యాంజంఘాముచ్చేరు
న్నతేనకరేతాదవాసః-ఆకవణ, సాస్తిసాన్వసంభజ్యమానకీకసచటచటాత్కర
యక్తయథాతథాకంచిద్విరిం దారువతాన్వవత్, మధ్యాత్పటయామాసమ
భ్యంవిభజ్య పాటయామాసైవ్యథాః + ల్యబ్ధాపెవభృమీ ఉపమా ॥ ౫౧ ॥ —
శోచిత్యేతి ॥ ఋచ్చతీత్యర్థః సాన్వమీ + అన్వసాన్వమివైశ్యయోరితియత్ప్రత్య
యాంశోనిపాతః అగ్రే-అగ్రతః, సమక్షమేవ మృత్యుభాజోమకరణంగతయో
భ్యైవైవయోఃశోచితావ-రుగితావ, వల్లభస్యత్రయోర్న ద్వైపియభృత్యస్య సంబంధి
నాప్రేక్షా తదతప్రేక్షైవైత్యర్థః, తథా లెనప్రకారణాంతదాహం-సంతా
పం నోఆప-యథా యెనప్రకారణ ఇతరస్యావల్లభస్య పూర్వం జీవనకాలేప్ర
సాదం పీఠిదానాద్యనుగ్రహం నకృత్వా పశ్యాత్తాపాద్ధతాయమస్తాభిరప్రీణిత
వీవ ప్రాణాన్ ప్రాదాదిత్యనుశయాత్ దాహమాప ప్రియభృత్యమరణాద
ప్రసమ్నానితమరణమేవ సాన్వమి నోదుస్సహదుఃఖమేతురాసీదిత్యర్థః, స్వభా
వోక్తిరలంకారః ॥ ౫౨ ॥ —ఉక్లుప్త్యేతి ॥ అధాచంద్రేణ బాణవిశేషేణ లూ
నే-బిచ్చస్తే, తథాపి క్రోధేన దప్తబ్రోయైస్తే దంతాయన్యతస్త్రికలన్యైవయో
భస్యనక్త్రే ఆరాదవిహారముక్లుప్త్య ॥ ౫౩ ॥ ఆరాద్ధూరసమీపయోరిత్యమరః ॥
భూయః పునరపి కంఠస్య చ్ఛేదః చ్ఛిన్నదేశః తత్సలీనే స్థితైవ వల్లతాన్యత్య
తః, సాసిపాణిర్యస్య తస్తాత్కబంధాదవమూర్ధక భేబరాత్ + భీత్యాథాన్
నాంభయపేతురితిపశ్చమీ, నేనైవైర్పిభ్యే-భీతం, భావేబి, లూనస్యాపి ఆ
సనస్య పునః స్వస్థానపాతిత్వాత్ వల్లనాసిధారణాభ్యంగబంధాదవ్యకంభభ్యా
న్త్య సర్వవిభ్యురిత్యర్థః, అతవీవ భ్రాంతిమదలజ్కారః ॥ ౫౩ ॥ —తూర్యా
రావైరితి ॥ ఆహితాః-సమ్పదితాః, ఉత్తాలాః-ప్రస్తుతాః, తాలాః కరపుటాది

అంకాహలీభిః । వృత్తైశ్చక్షుశ్శూన్యహస్తప్రయోగం కామే కూజా కలబురు
 చ్చైజ్జహాన ॥ ౫౪ ॥ ప్రత్యావృత్తంభంగభాజస్వనేన్య తుల్యంముక్తే రాకిరంతి
 స్సకంచీత్ । ఏకౌఘేనస్వణపుంధైర్ద్విషంతస్సిద్ధామాలైస్సాధువాదైర్ద్వీ-
 యేపి ॥ ౫౫ ॥ బాణాక్షిప్తారోహశూన్యాసనానాం ప్రక్యాంతానామస్వనేన్యై
 గ్రహీతుమ్ । సంరద్ధానాంభ్రామ్యతామాజఘామా వారీవారైస్సస్తరై వాత
 కాలక్రియామానానియేషులైః ॥ ౫౬ ॥ తాలకాలక్రియామానమిత్యమరః ॥ తూ-
 ర్యారావైర్మృదంగాదివాద్యఘోషైస్తథా కాహలం భృశం గాయంతీభిః-గా-
 నమాచరంతీభిః, కాహలీభిః సుషిరవాద్యవిశేషైశ్చకరణైః ॥ ౫౭ ॥ కాహలంభృ-
 శశుష్కయోః ॥ వాద్యభాండవిశేషేతుకాహలిఃకాహలఃఖలగతివిశ్వః ॥ కాయే
 అపమూర్ధకలేఽరగత్యర్థః, అతఏవ చక్షుశ్శూన్యదృష్టింహితః హస్తప్ర-
 యోగోయస్త్రికమణితత్తథా సృతై సృత్యతీసతి + కతరీక్తః, కూజా-ధ్వ-
 నః, కమ్బుః శంఖస్తటస్థపత్యర్థః ఉచ్చైస్తారంజహాన దృష్టిశూన్యాభినయ-
 స్య నాట్యశాస్త్రవిరోధాత్ అట్టహాసమకరోదివేత్యర్థః, న్యంజకాప్రయోగా-
 భ్రమోశ్శేష్ఠా, అంగైరాలంబ్యయేధీతంహస్తేనాథంప్రదర్శయేత్ । దృష్టిభ్యాం
 భావయేద్భావం పాదాభ్యాంతాలనిణయగతినాట్యవిధిః ॥ ౫౮ ॥—ప్రత్యా-
 వృత్తమితి ॥ స్వనేన్య ంభంగభాజసతి ప్రత్యావృత్తమభ్యమిత్రీణం కంచీద్వీరం
 తుల్యమేకకాలంముక్తేః స్వణపుంధైః-శరవిశేషే, ఏకౌఘేన-ఏకప్రవాహేణ
 ద్విషంతః ఆకిరంతిస్త-ఆక్షిపంతిస్త, సిద్ధాః ఖచరాః, మాలైస్వద్యమాలాభిః
 + చాతుర్వ్యక్త్యాదితావోష్వణప్రత్యయః, ఆకిరంతిస్త ద్వయేపి ద్విషంతస్సి-
 ద్ధాశ్చ సాధువాదైః సాధుసాధ్యతి వాక్తే రాకిరంతిస్త, ఏతత్ త్రితయమపి
 యుగపత్ ప్రవృత్తమిత్యర్థః, అత్యస్వణపుంధుసరమాల్యసాధువాదానాం
 ప్రకృతానామేవతుల్యకాలైకౌఘప్రవృత్తిసామ్యాదౌపమ్యాపగమాల్కేవలప్రకృ-
 తాస్పదాతుల్యయోగితా ॥ ౫౯ ॥—దాణైః ॥ దాణైరాక్షిప్తాః-పాతితాఆరోహః
 సాదినోయేభ్యస్తాని అతఏవ శూన్యాని రిక్తాన్యాసనాని ఆస్తరణానియేషాంతే-
 షాం అతఏవాస్వనేన్యైః-పరనేనికైః, గ్రహీతుం ప్రక్యాంతానామరద్ధానాం
 సమంతాదవరుధ్యమానానామిత్యర్థః, అతఏవ సంరద్ధానాం-క్షుభితానాం, అ-
 తఏవఆజఘామా-రణోజ్జ్వలై, భ్రామ్యతాం-అనవతిష్ఠమానానాం, వారణానాం

కొనామ ॥ ౫౬ ॥ పౌనఃపున్యాదనసగృహేన మత్తా మృద్ధుకాకోపాల్లోకమాయో
 ధనో రావ్యమ్ । పాదేలగ్నామాంతిమాలామిదేంద్రపాణిః లామాయతామా
 చకష ॥ ౫౭ ॥ కశ్చిన్తూ ఛామేద్యిగాఢప్రహరసి కశ్చిత్తేశ్చ కైరావరణ
 స్య । ఉచ్చశాన్వసప్రస్థితాతంజఘ్నుక్షువ్యధాకూతానాక నారీమమూర్ఖ ॥ ౫౮
 లూనగ్రీవాత్సాయకేనావరస్యద్యామాశూచైర్సానాదుత్పత్తిష్టోః । త్రేసేము
 గజానాం, వారైః-బృందైః, వారిబంధనస్తానం ॥ ౫౯ ॥ వారిహస్సరావ్యదిదివసేవా
 రోవసరబృందయోః । వారిసుటిభబంధేన్యాదితివిశ్వః ॥ సస్త్రైః-స్త్రైః, తద్ద
 మయోగాదితిధావః + కమణిలిప్త, అత్ర శూన్యాసనత్వాదీనాం వారిస
 హచరితాదివిశేషణగత్యా వారిస్తరణపాతుత్వాత్కాన్వలింగధావః ॥ ౬౦ ॥ —
 పౌనఃపున్యాదితి ॥ ఆయోధనో రావ్యింగ-యద్ధసూమా, ని ॥ యద్ధమాయోధనం
 జన్యమిత్సమరః ॥ పౌనఃపున్యాత్-పునఃపునరావృత్తైరిత్యథః + బ్రాహ్మణా ది
 తాన్వత్ప్రత్యక్షే ప్రత్యయః, అవ్యయానాం భూమ్యై టిలోపస్య సాయంప్రాతి
 కాద్యథామవసంఖ్యాసమితిబలావః, అన్యగంధేన- రక్తగంధాఘ్రాణైరేత్య
 థః, మత్తాదేంద్రో-మహాగజః, కోపాల్లోకం జనం మృద్ధుక- క్షుండక,
 పాదేలగ్నాం ఈషదసమాప్తాం, పాణిం పాశికల్పాం-పాశబంధనసదృశిం ॥ ౬౧ ॥
 పాశఃపశ్యాదిబంధనమితివిశ్వః + చహ్వస్యదిభ్యశ్చేతివికల్పాదీకారః అభాషిత
 పుంస్కత్వాల్ + ఘరూపెత్వాదినా హ్రీసోప్సభవతి, ఆయతాం-ద్విరూం, ఆం
 త్రీమాలామాచకష పాశికల్పేత్యత్ర తద్దితగతాపూర్వోపమా ॥ ౬౨ ॥ —
 కశ్చిదితి ॥ గాఢః ప్రహరోయస్యనః కశ్చిద్వీరోమూఛామేత్య ప్రాప్యవా
 రణస్య శీలైః-శికలైః, సి కస్తక ఉచ్చశాన్వస-ఉజ్జీజీవ, కింతు తం మూఛా
 గతం జిఘ్రుక్షుగృహేతుమిచ్ఛుః + గృహేస్సన్నంతాదుప్రత్యయః, ప్రస్థితా
 తం ఏరితుమాగతేత్యథః, నాకనారీ వ్యధాకూతా తదుజ్జీవనాద్విఫలమనౌ
 రథాసతి ముమూర్ఖ అత్రాకూతవైయధ్యస్య విశేషణగత్యా నాకనారీమూ
 ఛామేతుత్వాత్కాన్వలింగం మూఛానంబంధాతిశయోక్త్యాం గేనసంకీర్యతే
 ॥ ౬౩ ॥ —లూనెతి ॥ సాయకేన లూనగ్రీవాత్-చ్ఛిన్నకంఠాత్, అతవవద్యా
 మాకాశంప్రతి, ఉచ్చైరుత్పత్తిష్టోరుత్పత్తనశీలాత్ + అలంకృత్యాదినా ఉష్ణ
 చప్రత్యయః, సింహికాయాఅవత్యంపుమాన్సేంహికేయోరామః ॥ ౬౪ ॥ త

ధేన్వేన్సంహితాయానుకారాద్రాద్రాకారాదప్సరౌవక్త్రచంద్రైః । ౫౯ ॥
 వృత్తంయదైశూరమాశ్లిష్యకాచిదగ్రంతుంతుణాం మెరుకుంజంజగామ । త్యక్తానాగౌదేహమేతిస్తయావత్పత్నీసద్యస్తద్వియోగాసమథా ॥ ౬౦ ॥ త్యక్తప్రాణంసంయుగేహస్సినీస్తాపీక్ష్యపెగ్మూతత్క్షణాదుద్ధతాసుః । ప్రాప్యఖండందేవభూయంసతిత్వాదాశిశ్లేషస్తేవకంవిత్పురంధ్రీ ॥ ౬౧ ॥ స్వగౌవాసంకారయంత్యాచిరాయవృత్త్యగ్రత్వంవృత్త్యహంధారయంత్యా । కశ్చిద్భేజేదన్యమస్తురాహుస్సవిభానుఃస్తేహికేయోవిధుంతుదగత్యమరః ॥ + స్త్రీభ్యోధక్, తమనుకిరోతితితదనుకారాత్తత్సద్భూతాదిత్యధః + కమణ్యణప్రత్యయః అతవ రాద్రాకారాల్-భిషణాకృతైరవరన్య పీరస్య'అననాల్-ముఖాల్,ముద్ధేః-సుందరైః, అప్సరసాం వక్త్రైరేవ చంద్రైస్తేనీత్యస్తం + భావేలిబ్ అత్య రాహుశాతుకత్రానస్య చంద్రవీవ సంభవాదవక్త్రచంద్రైరితి యావకం సిద్ధం, తస్య స్తేహికేయానుకారాదితిస్పష్టోపమాసాపేక్షత్వాత్సంకరః ॥ ౫౯ ॥ —వృత్తమితి ॥ కాచిదప్సరాః యదైశ్వర్యవృత్తంవృత్తం ॥ ౬౦ ॥ వృత్తౌ తీతైవభేఖ్యాతేవతులేపివృతైవృతైశ్చివిశ్వః ॥ పూర్వమాశ్లిష్య తంతుం తూణాం మెరుకోకుంజం గహ్వంజంజగామ యావత్తద్వియోగాసమథాతద్విరహః నవావత్నీసద్యాగౌదేహంత్యక్తాస్తేతిస్త-నాజగామ; అత్య మెరుకుంజానవ్బంధేపి నవ్బంధోక్తైరశ్శయోక్తిః ॥ ౬౦ ॥ —త్యక్తేతి ॥ సంయుగే-యదైత్యక్తప్రాణంకంచిద్విరం హస్సిన్యాంతిప్రతీతిహస్సినీస్తా-కరోమాహాధానతీ,పీక్ష్య పెగ్మూ తత్క్షణాదుద్ధతాసుగతప్రాణా, స్తేవనపురంధ్రీస్వభార్యైవ సతిత్వాత్పత్నీవ్రతాత్వాదఖండమక్షయం దేవభూయం-దేవత్వం + భూనాభావే ఇతికృష్, ప్రాప్య ఆశిశ్లేష స్త్రీణాం పాతివ్రత్యమేవ పశినాలాక్యనిదానం నాగ్నిప్రవేశాదికమితిభావః అత్య సతీత్వస్య విశేషణగత్యా దేవభూయశేతు త్వాక్తైః కావ్యలింగం అతిశయోక్త్యాదికంతు యథాసంభవమూహ్యమ్ ॥ ౬౧ ॥ స్వగౌవాసమితి ॥ కశ్చిద్విరశ్చిరాయ చిరకాలం స్వగౌవాసంస్వగౌవాసం + శయవాసవాసిష్యకాలాదితివికల్పాదలుక్ కారయంత్యానుభావయంత్యా, అహన్యహనివృత్త్యహం + నపుంసకాదన్యతరస్యామిత్యవ్యయాభావే సమాసావైష్ణవృత్త్యయః అవ్యయాసాంభమాత్రైటిలావగతుక్తం, వృత్త్యగ్రత్వం నూ

నార్యాపరస్మిక్ లోకేలోకంప్రీణయంత్యేహాకీర్త్యా ॥ ౬౨ ॥ గత్వానూనంపై
బుధంసద్దరమ్యం మూఢాభాజామాజగామాంతరాత్మా । భూయోద్వప్తప్రత్య
యాఃప్రాప్తసంజ్ఞాసాధీయస్తేయద్రాణయాద్రియంతే ॥ ౬౩ ॥ కశ్చిచ్ఛస్త్రాఘా
తమూఢోపవోధులభ్యావభూయశ్చేతనామాహవాయ । ప్రావర్తికప్రకృత
సఖ్యురుచైచ్చస్త్రకశ్చాత్మాకాచలోకానువృత్తిః ॥ ౬౪ ॥ భిన్నోరస్కాశత్రు
ణాకృష్ణమూరాహాసన్నతావత్కాచిదేకమైనైవ । అన్యోన్యవస్తంభసామ

తనత్వంధారయంత్యా పరమస్కరమాస్పదత్వాదితిధావః, లోకం ప్రీణయంత్యా
అత్యద్భుతత్వాదానందయంత్యా + ప్రీక్షోణ్యంతాల్లటశ్శరిజీవ భూషప్రీక్షో
ర్నుగ్విక్రవ్యతిసుగాగమః, దివ్యనార్యా పరస్మిక్ ఇహలోకే కీర్త్యాచ ధౌజై-
ప్రాప్తః + ధౌజైకమేణిబి, రణమరణాల్లొకదవయమపి జగాయేచ్ఛథః, అత్ర
దివ్యాంగనాకీర్త్యః ప్రకృతయోరైవ తుల్యథమసంబంధాత్కైవలప్రకృతాస్ప
దాతుల్యయోగితా ॥ ౬౨ ॥ — గత్వేతి ॥ మూఢాభాజామాంతరాత్మాజవః ర
మ్యం-దివ్యం, వైబుధం సద్ద దివ్యభవనంగత్వా ఆజగామ మూఢాసమయేసు
రలోకరావణీయకం దృష్త్వా ఆగతః నూనమిత్సుప్రేక్షా, కుతః యద్యస్తాత్
ప్రాప్తసంజ్ఞా-లబ్ధిబోధాస్సంతః, ద్వప్తప్రత్యయాః-ద్వధవిశ్వాసాః, భూయః
పునరపి, సాధీయోబాధతరం + బాధశద్దాదీయసుని అంతికబాధయోరైవదసా
ధావితినాధాదేశః, రణాయ రణంకర్తుమాద్రియంతే ఉత్సేహిరేఇత్యథః +
కర్తరలిటిశ్యకప్రత్యయః, కథంచిదుజ్జీవితానాం పునమృత్యుప్రాథనా త
దధికశ్రేయోపాతుకేతిధావః ॥ ౬౩ ॥ — కశ్చిదితి ॥ శస్త్రాఘాతమూఢః-ప్ర
హరమూర్ఛితః, కశ్చిదీవరశ్చేతనాం సంజ్ఞాలబ్ధ్యా అపవోధుమూఢాసమ
యే యద్భూమేరపనేతుః సఖ్యుమిత్రస్యాచ్చేకిః క్రోశతః యద్ధంమాగమః-
ఆగచ్ఛాగచ్ఛేత్వాక్రోశతస్సతః + షష్ఠీచానాదరెఇతిషష్ఠీ, క్రోశతమనాద్య
త్యేత్యథః, భూయః-పునరపి, ఆహవాయ-రణాయ, ప్రావర్తికప్రకృతా దేహ
స్త్రకశ్చ, తథాహి లోకానువృత్తిశ్చ, నైవేత్యథః, సుఖాజ్ఞానానురోధ
స్తు హితాహితపరిచ్ఛేత్తుర్వృధేత్యథః, సామాన్యేనవిశేషనమథానరూపార్థా
స్తరన్యాసః ॥ ౬౪ ॥ — భిన్నోరస్కావితి ॥ శత్రుణామూరాహాకృష్ణాసన్న
త్వాత్తయోమిథస్సన్నికృష్టత్వాదేకమైనైవ భిన్నోరస్కా-విదారితమక్షసా,

ధ్వయోగాదూర్ధ్వవేవస్వగతావప్యభూతామ్ || ౬౫ || భిన్నానస్తేగ్రో
హభాజాభిజాతాకహంతుంలాలంవారయంతస్సప్తవగమ్ | జీవగ్రాహం గ్రా
హయామాసుం న్యెయోగ్యేనాథాంక సస్ససస్యాజ్ఞనేన || ౬౬ || భగ్నైదండై
రాతపత్రాణిభూమాపద్యస్తానిపౌగ్ధదంద్రద్యుతీని | ఆహారాయప్రేతరాజస్య
రాప్యస్తాలానీచస్థాపితానిస్తభాంతి || ౬౭ || రేజుర్భ్రష్టావక్షసఃకుంకుమాంకా
ముక్తాహారాఃపాధివానాంవ్యసూనామ్ | హసాల్లక్ష్యాఃపూణకామస్యమన్యె
కౌచిద్విరౌఅన్యోన్యావప్తంభవినసామథ్యం తస్యయోగాత్సప్తభావాదూర్ధ్వా
వేవ తిక్తంతావేవ స్వగతావప్యమాతాం మృతౌచాభూతాం అపిశ్చార్దః ఉ
రౌభేదే స్వగతింసముచ్చినోతి, అత్ర మృతయోరూర్ధ్వావస్తానానంబుభే
పిసంబంధోక్తైరతిశయోక్తిః || ౬౮ || —భిన్నానితి || అన్యేపీరాః అస్తేగ్రీభి
న్నాక-విదారితాక, అతపవ మోహభాజా-మూర్ధాగతాక, అభిజాతాక
కులీనాక || ౬౯ || అభిజాతస్త్రితౌన్యాయే కులీనప్రాప్తరూపయోరితివిశ్వః ||
హంతుంలాలం ఉత్సుకం స్వస్తేన్యం-స్వవగమ్, వారయంతః జీవాక జీవతౌ
గృహీత్వా జీవగ్రాహం గ్రాహయామాసుః- జీవతపవగ్రాహయామాసురిత్యర్థః
+ సమూలకృతజీవేషు హాకృత్కగ్రహణతిణముల్ ప్రత్యయః, కషాదిత్వావకను
ప్రయోగః, జీవగ్రహణప్రయోజనమథాంతరన్యాసేనాహ || తథాహి యోగ్య
నాహతా జనెనహేతునా కస్యపుంసార్థః, కీర్త్యాదిప్రయోజనంసన్యాత్ స్యా
దేవ సర్వస్యాపీత్యర్థః, అతా పీరాణాం రణేష్వపిపరిక్షతరక్షణమేవ శ్రేయః
నాతం నాతిపరిక్షతమిహనననిపెదాదితిభావః || ౭౦ || —భగ్నైరితి || భ
గ్నైదండైర్దైతునా భగ్నదండత్వాదితిభావః, భూమా పద్యస్తాని-ఉత్తానపా
తితాని, పౌగ్ధదంద్రద్యుతీని పూణేందుప్రభాణి, ఆతపత్రాణి శ్వేతచ్ఛత్రా
ణీత్యర్థః, ప్రేతరాజస్యాంతకస్య, ఆహారాయ-భోజనాయ, స్థాపితాని-నిహి
తాని, రాప్యస్తాలాని-రాజతభాజనానీవ భాంతిస్తేతు్యత్ప్రేక్షా || ౭౧ || —రే
జురితి || వ్యసూనాం-మృతానాం, పార్ధివానాం వక్షసాభిష్టాః పతితాః కుంకు
మాఙ్గాః-కుంకుమారుణితాఇత్యర్థః, ముక్తాహారాః పూణకామస్య సకలరా
జకనంహారాత్సఫలమనౌరథస్య అతపవపీతః రక్తమేవాసవాయైవ తస్య మృ
త్యోః హాసాదట్టహాసాత్, లక్ష్యాఃదృశ్యాఃదంతాః రేజిమన్యెఇతు్యత్ప్రేక్షా ||

మృత్యుచక్షుఃకాంతాఃపితృశ్రావనస్య ॥ ౬౦ ॥ నిమైవోష్ఠోఽపహతమస్త్రక్షతానా
మస్రిఘాదాయచ్చకాశాంచకాః । రాగాధం చక్రింసు కౌసుంభమంభః
సంహృతానామంతకాంతఃపురస్య ॥ ౬౧ ॥ రామేణతిస్సప్తకృత్వోహృదా
నాంచిర్రుచక్రేషుచక్షుఃక్షత్రియాస్త్రైఃకాంభోభిస్తత్క్షణదేవరస్త్రిసంభ్యేఽ
సంభ్యాఃప్రావహాఃద్వీపవద్యః ॥ ౬౨ ॥ సందానాంతాదస్త్రీభిశ్శిక్షితాస్త్రేరా
విశ్యాఃశ్యాతఃస్త్రావలూనాః । బాహూపద్యంశ్చక్రమంతర్నదీనామైభాఃప్రా

॥ ౬౩ ॥—నిమైవోష్ఠి ॥ ధూమా నిమైమ-నిమైష్టలేమ, ఓఘేధూతం-రా
శిధూతం, అస్త్రక్షతానాసంబంధి యద్యురక్తంచకాసాంచకార దిదీపే +
చకాన్మదీప్రావితఃఖాల్నివ, కాన్యనైకాచక్రతి వక్తవ్యమిత్యామృత్యయే కృ
జ్ఞోనుప్రయోగః తదపి అంతకాంతఃపురస్య కృతాంతావరోధస్య సంహృతా
నాముత్తరీయాణాం, రాగాధం రంజనార్థం కౌసుంభస్యేదం కౌసుంభం అంభః
కింను కౌసుంభద్రవః కింస్వినితున్తేప్రేక్షా ॥ ౬౪ ॥—రామేశతి ॥ రామేణ-
భాగవేణ, సామభ్యాత్ త్రీవారాత్ త్రిః + ద్విత్రిచతుర్భస్సుజతి సు
చప్రత్యయః, త్రిరామైస్తప్త, సుపుష్పేతిసమాసః, తిస్సప్తకృత్వః, ఏక
వి.శతివారానిత్యధః + సంఖ్యాయాఃక్రియాభ్యావృత్తిగణనై కృత్వసంజతి కృ
త్వసుచప్రత్యయః, క్షత్రియాస్త్రైః రాజనృక్తైః, చిత్రిమద్భరణహృదానాం
పశ్చపరిమాణమస్యపశ్చకం + సంఖ్యాయాస్సంజ్ఞాసంఘసూత్రాధ్యయనే
షిష్ఠిసంఘాభేదప్రత్యయః, చక్ర-కృతం, తస్మిన్ సంఖ్యయద్ధే ॥ ౬౫ ॥
మృధమాన్మదనంసంఖ్యమిత్యమరః ॥ తత్క్షణదేవరక్తైరేవాంభోభిఃసంఖ్యా
ద్వీపవత్సోనద్యః ప్రావహాః-ప్రానర, రామేణ బహుకాలేన స్యమంత
పంచకాఖ్యం హృదపశ్చకమేవ కథందిత్ కృతం, అత్రేతు క్షణమాత్రేణాసం
ఖ్యానద్యః ప్రకృతాజత్యురమానాదుపమేయస్యాసికోన్యకైర్వ్యతిరేకాలజ్ఞా
గః ॥ ౬౬ ॥—సందానైతి ॥ శిక్షితాస్త్రేరభ్యస్తశస్త్రాస్త్రేరస్త్రీభిరాయుధ్యైః
అభః ఇభానామస్త్రాదావిశ్య ప్రవిశ్య సందానాంతాత్-బంధనప్రదేశాత్, గు
ల్మదేశమధికృత్యేత్యధః ॥ ౬౭ ॥ సందానం పశూనాం పాదబంధనమితివిశ్వః ॥
శాతం నిశితం + శాచ్ఛరన్యతరస్యామితివికల్పాదిత్వాభావః, తేన శస్త్రేణా
వలూనాః-చ్చిన్నాః, ఇభానామిమైభాః అంఘ్రియశ్చరణాః అన్యజ్ఞయా

వన్నఁఘ్రియౌసృజ్జయీనామ్ || ౭౦ || పద్మాకారైర్యథవక్త్రైరిభానాం కణః
భృష్టైశ్చామరైరవహంస్తేః | సోపస్కరాఃప్రావహన్నస్రోతాయాసస్సిత
స్వినోవీచిమాచైచ్చస్తరద్భిః || ౭౧ || ఉత్కాంతానామమిషాయోపరిష్టాద
ధ్యకాశంబభ్రముఃపత్రవాహః | మూర్తాఃప్రాణానూనమద్యావ్యవేషా
మాసుఃకాయంత్యాజితాదారుణాస్తే || ౭౨ || ఆతన్వద్భిర్దిక్షుపత్రాగ్రినా
దంప్రాప్తైర్మూర్తాదాశుత్యైర్ముఖైః || ఆదారక్తంస్తేనికానామజీవై
నాం-రక్తవికారాణాం, నదీనామంతరభ్యంతరవ్యక్తం కూర్మాపవ్యం-కమ
తోపహం, + సావధేష్యభోపత్యయః, అతఏవదేహమృదయశ్చాతుర్వర్త్య
వదితివామనః, ప్రావక్-ప్రాప్తాః + ఆవౌతెలుఁజి పుషాదిత్వాల్ చ్లేర
జాదేశః- ఉపమా || ౭౦ ||—పద్మాకారైరితి || ఉచ్చైర్విచిహతరద్భిః-ష్టనమా
నైః పద్మాకారైః-కమలకల్పైర్యథవక్త్రైర్భుజముఖైరిభానాం కణభ్యో భృ
ష్టైశ్చామరైరవహంస్తేః సోపస్కరాః-నపరికరాః + సంపద్యపెభ్యః కరో
తేఘాషణైఇతిసుడాగమః || అస్రగ్రాయాః-రక్తసలిలాః, స్రోతస్వినోవనద్యః,
ప్రావహాన్ అత్ర రూపకౌపమయోస్సంకరః || ౭౧ ||—ఉత్కాంతానామి
తి || పత్రాణిపహంతీతపత్రవాహః-పక్షిణః, ఆమిషాయ-ఆమిషమత్తుం + క్రి
యార్థౌపపదస్య కర్మణిస్థానినఇతిచతుర్థి, ఉత్కాంతానాం-మృతానాం, ఉ
పరిష్టాదధ్యకాశమాకాశే + విభక్త్యభేష్యయాభావః, బభ్రముః-భోముః,
+ వాఙ్మూర్తిసామితివికల్పాదెతావధ్యసలోపాభావః, అత్రోత్పైక్ష్య
తై, దారుణాస్తే-ఘోరశస్తే, కాయం త్యాజితా-విసర్జితాః + త్యజేర్వ
స్తాల్ ద్వికర్తృకాదణికర్తృణిక్తః, ణ్యంతైకదుశ్చకమణఇతివచనాల్, మూర్తాః
మూర్తిమంతః, ప్రాణాః అద్యేదానీమపి కాయమపేక్షామాసుఃసూర్వాభి
మానాత్పునః కాయప్రవేశాపేక్షిణోమూర్తాః ప్రాణౌపవ నూనమారాఙ్భృ
మంతీతు్యత్యైక్షాథః + ఇజాదేశ్చగురుమతాన్మృచ్ఛఇత్వామిపరీత్యయః, కృ
ష్ణచానుప్రయజ్యతేలిటిత్యస్తేరనుప్రయోగః- ఆమ్ప్రత్యయవదిత్యత్ర కృణవపే
తి నియమాదస్తేర్నాత్త నెపదమ్ || ౭౨ || —ఆతన్వద్భిరితి || ఆదౌదిక్షుపత్రా
గ్రినాదం-పక్షాంతఘోషం, ఆతన్వద్భిర్విస్తృణద్భిర్మూర్తాదాశు ప్రాప్తైరా
గతైః నజీవంతీత్యజీవైరచేతనైః పదాద్యజంతేననన్దోసమాసుః, పత్రిస్తూగ్రేర్భు

జీవైవశ్చాత్మత్విపూగై రపాయ ॥ ౭౪ ॥ ఓజోభాజాయద్రణసంస్థితానామౌ
దత్తీవ్రంసాధమంగేననూనమ్ । జ్వాలావ్యాజాయదప్యమంతితదంతిస్తేజస్తారం దీ
ప్రజహ్వవవాశే ॥ ౭౫ ॥ నైరంతర్యచ్ఛిన్నదేహంతరాలందుభక్షస్య జ్వాలినా
వాశితేన । యోధుర్వాణప్రోతమాదీప్యమాంసంపాకాపూర్వసాద్దమాదేశివా
భిః ॥ ౭౬ ॥ గ్లానిచ్ఛేదిక్షుత్ప్రబోధాయపీత్యావరక్తారప్తంకౌషితాజ్జణశేషం ।

ణవ్యాలైరత్యథాః, తీక్ష్ణైర్ముఖాగై గ్రిహిరణైః సేనికానాంరక్తమపాయ-పీతం,
+ పిబతేకమణిలుచే అత్రాయక్పిణ్కృతారితయుగాగమః, పశ్చాత్ జీవై
శ్చేతనైః, పత్తిపూర్ణైః-పక్షిసంహైః, కర్మభిస్తీక్ష్ణైర్ముఖాగ్రైశ్చంచుపుటేః
కరణైరపాయ-పీతం, అత్రోఽపమోషంపత్తిణాం ప్రకృతత్వాత్కైవలప్రకృతవిష
యః శ్లేషాలజ్కారః ॥ ౭౪ ॥ — ఓజఇతి ॥ దీప్తజ్వలంతీ జహ్వయస్యాః సాదీప్ర
జహ్వ శివారణసంస్థితానాం మృతానామోజోభాజామోజస్వినాం అంగేన గా
త్రేణసాధంయత్తీవ్రంతిగ్ంతెజఆదత్ అభక్షయత్ అదేలజ్, ఆదజాదీనామి
త్యాదాగమేతస్య, ఆటశ్చేతివృద్ధిః, అదస్సర్వేషామిత్యపృక్తసార్యధాతుకస్య
అదాగమః, తత్ భక్షితం తదంతగతం తేకౌదర్పం-జ్వాలావ్యాజాత్, ముఖో
ల్కాచ్ఛలాత్, ఉద్యమంతీ తారముచ్చైర్యవాశే-దౌతిస్త ॥ ౭౫ ॥ తిరశ్చాంవా
శితంరుచిమిత్యమరః ॥ నూనమిత్యత్యేక్షాయాం అత్రవ్యాజశబ్దేన జ్వాలాత్వా
పహ్నవేన తైస్త్రాప్త్యేక్షణాత్ సాపహ్నవౌత్ప్రేక్షేతినర్వన్యకారః ॥ ౭౫ ॥
నైరంతర్యేతి ॥ నైరంతర్యణావిచ్ఛేదేన, చ్ఛిన్నం దేహస్యాంతరాలయస్థికా
కమణితత్తథా బాణైః ప్రోతం-న్యూతం, అతవీవ దుభక్షస్య భక్షితమశక్య
స్య + కృచ్ఛాగ్రీఢేఖల్పేత్యయః, యోధుర్వోధస్య సంబంధి మాంసంజావ
లినా-జ్వాలావతా, వాశితేన-రుచేన, శివానంవాశనే జహ్వజ్వలంతీప్రసిద్ధిః, ఆ
దీప్య-ప్రజ్వాల్య, బాణదాహయ-మాంసపాకాయచెతిభావః- అతవీవ పాకేనా
పూర్వోభిసః సావోరుచిన్యతత్తథాశివాభిర్గోమాయభిః ॥ ౭౬ ॥ స్త్రియాం
శివాభూరిమాయగోమాయమృగధూతా కాఇత్యమరః ॥ ఆదే జనుసేభక్షితమి
త్యథాః, + చిట్యన్యతరసాన్వితివికల్పాదదేఖస్థా దేశాభావః, వాశితౌత్థయా
న్వజహ్వజ్వాలయాదగ్దేషు అపగతిబంధం పాకరుచిరం మాంసం జనుసేభక్ష్యర్థః,
అత్ర పాకాపూర్వసాద్దమాద్యసంబంధేపిసంబంధోక్తైరతిశయోక్తిః ॥ ౭౬ ॥ —
గ్లానితి ॥ కోష్ఠాజమ్ముకః, క్షుత్ప్రబోధాయ-క్షుదుత్పాదాయ గ్లానిచ్ఛేది

సావదుంకారంకాలఖండోపదంశంక్రోష్టా బింబంవ్యవ్వదవ్యసవ్వసచ్చ ॥ ౭౭ ॥

కృవాత్సూపగైఃపుష్కరాణ్యాన కానాందృత్యాశాభిచ్ఛేదసాదారితాని । ఆభీ

లానిప్రాణినఃప్రత్యవస్యక్ కాలోనూనంవ్యాదదావాననాని ॥ ౭౮ ॥ క్షీణాన్

రేజెసాజిఘామిస్సమంతాదప్రాణధ్విగిప్రాణభాజాంప్రతీక్షైః । బహ్వీరంభై

ఖదహారిజాషిణాజరితః అజేణాశేషోయేనతద్రక్తమెవారిష్టంపానవిశేషఇతియా-

వకం, తత్ప్రిత్యా సావదుంకారం-సావదుంకృత్య + సావదుమిణముల్, కాలఖం

డెన యకృతా ఉపదశ్య కాలఖండోపదంశం-కాలఖండముపదంశంకృత్యైవ్యర్థః ॥

ని ॥ సావదుప్రియాంకాలఖండయకృతీతుస మేఘమేఘత్యమరః+ ఉపదంశస్త్య

తీయాయామితిణముల్, కాలఖండస్య దంశనక్రియాకర్తృత్వేపి భుజక్రియాకరణ

త్వాల్ తృతీయోపపదత్వం + తృతీయాప్రభృతీస్యన్యతఃసామితి వికల్పనోప

పదనమాసః, బింబం-కలేబరం, వ్యవ్వదల్-భుక్తవానివ్యర్థః + వేత్సన్వనో

భోజనఙ్గిషత్వం, వ్యస్వనదధ్వనచ్చేతినముచ్చయః, అభోజనార్థత్వాల్ పత్వం

శ ॥ ౭౭ ॥—కృవాద్దితి ॥ కృవ్యమదంతీతికృవాదోమాంసభక్షకాః, కంకగ్న

ధాదయః + కృవ్యచేతివిత్ ప్రత్యయః, తేషాంపూగైః కర్తుభిః మేదసావ

సాయాః ॥ ని ॥ హృన్దైదస్తుపావసేత్యమరః ॥ ప్రత్యాశాభిస్తప్తాభిదాః

తాని మేదస్విత్వభ్యాంత్యా పాటితాని ఆనకానాం తూర్యాణాం పుష్కరాణి-

ముఖాని ॥ ని ॥ పుష్కరంకరిహస్తాగ్రేవాద్యభాండముఖేషలేఙ్గయరః ॥ ప్రా

ణినః కరితురగాదీః ప్రత్యవస్యక్-అభ్యవహరణ్ ॥ ని ॥ నల్లనమధ్యసహరఃప్రత్యవ

సానంచ జేమనంజగ్గిరితిహాలాయధః, కాలోంకః ఆభీలాని-భయంకరాణి, ని ॥

ఆభీలంభీమకృచ్ఛ్రయోరితివిశ్వః ॥ ఆననానివ్యాదదా-విదదార + అజోదో,

నాస్యవిహరణఇత్యన్యప్రత్యదాహరణమేతల్, యానివిదారితానిపుష్కరాణి

తాన్యేవాననాని మృత్యుర్వాదదా నూనమిత్యప్రేక్షాయామ్ ॥ ౭౮ ॥—

క్షీణాతి ॥ అప్రాణధ్విగజపద్భిః చ్చిన్నతావన్నిష్టావైరిత్యర్థః + అనప్రా

ణినెఙ్గతిథాతోర్లటశ్శత్రాదశః, ప్రాణభాజాంప్రాణినాంప్రతీక్షేరవయవైః ॥ ని ॥

అంగంప్రతీకోవయవఇత్యమరః ॥ సమంతాత్కిర్ణాసా ఆజిఘామిః, ఈషదశ

మాస్తారంభైః-బహ్వీరంభైః, కించిన్నూనంసృష్టే రిత్యర్థః + విభాషాసుపా

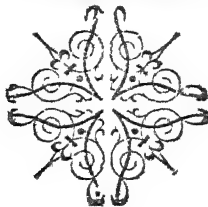
బహువపురస్తాత్తుఇతి బహుప్రత్యయః, తథార్థాసంయోజితైరర్థసృష్టైశ్చ

తథాసంయోజితైర్వాగ్దాసైస్సృజ్యమితి హ్యుచౌలా ॥ ౭౯ ॥ ఆయాతీనా
మనిరతయరాజకానికిని కామిన్యై నేనైస్సృజ్యమలమభిప్రాయాగ్నిమద్భిః
అసీవోమైర్తుచురవమహావాన్విరభైరావగానావోలాయద్భు కృతగురురధ్వాన్
నమాద్భ్యభాజామ్ ॥ ౮౦ ॥... ..

ఇతి త్రిశివవాలవధే మహాకావ్యే యదాంతం
సంకులయద్దశణం నామాప్తాదశస్సగః

రూపైః-ఆకారైః ॥ ౭౯ ॥ రూపంస్వరూపేనాం దర్శితకారణేషు జాతీయైః
కీణాః స్రష్టుః-ధాతుః, సృష్టికీర్తాంతశాలానా, సృష్టిర్త్రణోనియతాగామివ
రజ ఇత్యుక్త్యై ॥ ౭౯ ॥—ఆయాతీనామితి ॥ ఇద్దముక్తరీత్యా అవితిరి
యమవిచ్చిన్నవెగంయథాతథా ఆయాతీనావభిధావతీనామాద్భ్యభాజాం -
(ప్రా)గ్భ్యభాజాం, రాజ్ఞాంసమూహారాజకాని + గోత్రాక్షేత్యాదినాపుష్కో
వ్రత్యయః, తెషామనీకిన్యః సేనాః తాసాం రాజకానీకినీనాం అలఘుభిర్మహా
ద్భిరూర్తిమద్భిః తరుగవద్భిః, శ్రీవలైః-శ్రీకృష్ణస్స, నేనైస్సృజ్యమ-సేనాభిస్సహ,
అపాంసమూహావం+ భిదాదిభ్యోణ్, ఆపేనగచ్ఛంతితి ఆవగానముక్తవిశేష
ణవిశిష్టానాం వారిధేరోమైః, పృవాక్షేరివ కృతగురురధ్వాన్- మహాధ్వని
ద్యస్త్యా తన్నహత్ దోలాయద్భు-అనియతజయపరాజయయద్భు ముహూరాసీ
త్, ఉపమా ॥ మందాకాంతావృత్తమేతత్ ॥

ఇతి త్రిపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణత్రిమహాపాధ్యాయ
కోలచలమల్లినాథసూరివిరచితే మాఘమహాకావ్య
వాఙ్మయినేచంద్రశేఖరాయనైష్టాదశస్సగః

మాఘమహాకావ్యే నవ్యాఖ్యానే ఏకోనవిశసర్గ ప్రారంభః

అధోత్తస్తేనాటవ్యామసుహృద్వేణుదారిణా ।

సృపాంఘ్రిపౌఘసంఘ్నాదగ్నివద్వేణుదారిణా ॥ ౧ ॥

ఆపతంతమముందూరాదూరీకృతపరాక్రమః । బహోవలోకయామాస మా

తదేవమప్తాదశసర్గే తుములం యద్ధమభిధాయేదానీమేకోనవింశే సర్గే
 ద్వంద్వయుద్ధమానుష్టుభేన చ్చందసాచిత్రబంధేనవణయిత మారభతే ॥ అథై
 త్యాది ॥ అదైవం తుములయుద్ధానంతరం, రణోటపీవెత్సవమితనమాసః, అ
 గ్నివదితి తద్దితగతౌపమాలింగాత్, ఏవముత్తరత్రాపిదృష్టవ్యం, తస్యాం రణా
 టవ్యాంఅసుహృదః-శత్రవః, వెణవౌవంశౌఇన॥ని॥ వేణుమస్కరలజనాఞ్చత్యమ
 రః॥ తాదారయతియస్తేనాసుహృద్వేణుదారిణా వెణుదారిణాదాణాత్త జేన,
 సృపాః-అంఘ్రిపాః, సాదపాఇవ లేపామోఘాఃసంఘాస్తేపాంసంఘ్నాల్-మత్స
 రాత్సంశ్లేషాచ్చ, అగ్నివదగ్నితుల్యం+తేనతుల్యమితితల్యాభేనతిప్రత్యయః,
 ఉత్తస్తే-ఉత్థితం+భావేలిట్, అత్రాగ్నివదితితుల్యాదైవతితాధర్మివ్యవధానైన సా
 దృశ్యపరితిపాదనాదుపమానౌపమేయసమాసధర్మసాదృశ్యపరితిపాదకానాంచతు
 ర్థావౌపాదానాచ్చేయమార్చీ, తద్దితగతాపూర్వౌపమా, సాచరణాటవ్యాదిసమా
 సగతౌపమాసాపెక్షేతిసంకరః, అస్తికన్తరెణ్ణౌకాఖ్యమానుష్టుభంవృత్తమ్*వచ్చు
 మంలఘురచేమసప్తమంద్విచతుర్థయోః! గురువస్త్వంచసర్వేషామేతచ్ఛ్చౌకస్య
 లక్షణమితిలక్షణాల్ ॥ అత్రైకకాంతర్యమేణయమకాద్యనృతమశబ్దాలంకారని
 యమాః, సర్వత్రయథాసంభవమద్దాలంకారశ్చ తత్రయమకలక్షణముక్తం దు
 డినా* అన్యపెతన్యపేతాత్తాయావృత్తిర్వణసంహతేః । యమకం తచ్చపా
 దానామాదిమధ్యాంతగోచరమ్ ॥ ఏకద్విత్రిచతుష్పాదయమకానాంవికల్పనా-
 తదిమధ్యాంతమధ్యాంతమధ్యాద్యాద్యంత(సర్వతః) గౌచరేతి ॥ అత్రైదంసము
 పాదాంతయమకంద్విపాదయమకభేదః ॥ ౧ ॥ — ఆపతంతమితి ॥ ఆపతంత
 మాధాతంతం, అముం వెణుదారిణం దూరాల్ ఊరీకృతపరాక్రమంగీకృత
 షౌరుషస్తేనసహనుమతసంప్రహేరణత్పథః, బహోబలభద్రః, కేసరీసింహమా

చిశమర్కమివావాచీంఘూర్ఛాంగతమపాహరత్ | మందప్రతాపం తంనూతే
శ్శిఘ్రమాజివిహాయసః || ౬ || కృత్వాశినేస్సాల్వచఘూం సప్రభావాచఘూజితామ్ |
ససజఃపక్షైః శ్శిల్లాబ్జసప్రభావాచఘూజితామ్ || ౭ || ఉల్తుకేనద్యు-
మంప్రాప్యసంకుచత్పిత్రసంపదమ్ | తెజఃప్రకిరణాదిఘ్నసప్రతాపమదీప్యతి ||
వృధోరథ్యక్షిపద్యక్తియయాచాపముదాయుధః | తయైవవాచాపగమంయయాచా

రాణా అనచిక్షేష + అస్యలైలిట్, అతఃపరేత్యభ్యాసదీఘానపణాదీఘః,
అథ కోపాత్పురామవీనం వేణుదారిణం శితయా-శాతయా + శాచ్ఛరన్యతర
స్యామితీత్వం- మహేష్వా-మహేమణా || ౧౧ || పతీరోపగఘద్యయోరిత్యమ
రః || విచక్షణే జమాన + క్షణుహింసాయామితిధాతౌఃకతఃరిలిట్- అభిన్న
నమపాదోనామ పాచాభ్యాసయమకభేదః, ఏవము త్రరత్కాపిద్రష్టవ్యమ్ || ౫
దిశమితి || మూర్ఛాంగతం-రామేఘపాతాల్మోహముపగతం, అతఏవ మం
దప్రతాపమల్పప్రకాశంతం వేణుదారిణం అవాచీం-దక్షిణాదిశం గతం || ౧౧ ||
ప్రాప్యవాచీప్రతీద్యస్తాఃపూర్వదక్షిణపశ్చిమాఇత్యమరః || అతఏవ మందప్రతా
పం-మందప్రకాశమర్కమివసూతః- సారథిరనూరుశ్చ, ఆజేర్విహాయసః ఆకా
శాదివాజివిహాయసఇత్యుపమితసమాసః, శిఘ్రమపాహరత్-అపసారితవాణా,
ఉపమాలంకారః || ౬ ||—కృత్వేతి || ప్రధావేసహవర్వతఇతిసప్రభావా-మహా
నుభావా, శినేర్నామ సాత్యకిపితామహస్య-యాదవరాజస్య, చఘూః-సేనా,
సాహ్వీనామ ప్రద్యవక్ష్యోరాజా తస్యచఘూం-సేనాం, జితాంకృత్వా-జితేత్య
థః, అతఏవ వక్త్రైర్దుష్టైః+ యేనాంగవికారఇతితృతీయా,వికాసస్యాపివికా
రతావత్, శ్శిల్లాబ్జసప్రభా-శ్శిల్లారవిఃపదనమానప్రభా హర్షవికాసితవక్త్రాసతి
త్యథః, ఉజితాముదారాం వాచం ససజఃకేయూయమస్తదగ్గిఇత్యాద్యు
స్తేజఃగజః-జగాదేత్యర్థః, ఉపమాయమకయోస్సంస్పృష్టిః || ౭ ||—ఉల్తుకే
నేతి || దిక్సు తెజఃప్రతాపం ప్రకాశంద ప్రకిరణా-విక్షిపతా, ఉల్తుకేన-భాగవ
తేన, రాజ్ఞా అలాతేనచ సంకుచంతీ పత్రసంపదావహనంపత్ పణా సమృద్ధి
శ్చయస్యతం సప్రతాపం-సపరాక్రమం, ప్రకటతాపసహితంచ ద్రిమం, ద్రిమా
ఖ్యంరాజానం వృక్షంచ, ప్రాప్యాదీప్యత-ప్రజజ్వతి + భావెలజ్జే, అత్రాభి
ధాయః ప్రకృతార్దనియంత్రణాదప్రకృతార్దవగతితేభ్యఃనిరెవనశ్లేషః || ౮ ||—
వృధోరితి||రుక్తి-భిష్టకాత్తజ్జి,రుక్తి-ణీభాతా, ఉదాయుధః-ఉద్యతాయుధస్సకా

పముదాయః || ౯ || సమ సమతత్వా భావూపర-వినిగిసిరి | కాష్టి-
పర్యగ్రహీయకస్స సాధ్వినోనవచ్చుచున్నది || ౧౦ || చక్షుః కంసాప్త్యంతి న దా
యసదుశస్తేః | త్రికాండసంచా విమానమ్ | ఇతి రాజానందాభ్యాసుమం
బరీరీణా మసారిమిహాచ్ఛక్తైః | ఛాపి స్థితశ్చ సామధియా నిరీముఖామ్ |
ప్రాప్యభీమ మసాజన్యం రాజ్యం బలవసతి | విక్రన్తమోష శరపూనరితః
గాంతక శ్శరైః || ౧౩ || కృతస్య సప్తితి ప్రతిచ మాకు సయాపుటః | అసెకస్య
యయా వాచా పృథో రాజ్యాభ్యామవచ్చుచున్నది, ధీగుం వృథా కాస్తమితి
నినిద, అవగతామిద్విస్వాప్తయా అవగతానుతానహయా లభైవ వాచా
యథా-యద్దాదవ గమమపసం జయయోవ, మాంత్రిహవలామమనంగణా
గతోస్తీతి ప్రార్థయామాస్యోగః, యోజి కవయిదన్తి || ౯ || — సమమి
తి || సమం యగవత్సమంతితవతః నీరాచచ్ఛంతి రాజ్యం ప్రాప్యైవ ద్యావ
నీకినీ-సేనాః, కృష్ణస్యాపస్యంపుమాక కాష్టీ-పరిమళమ్ + అతర్జన్, ని
మ్నగాః-సదీః, సంసావ్క-సముద్రాన ఏక సహాయః కృష్ణగ్రహీత్-వ్యవస
రోధ || ౧౦ || — చక్షుః || అంబలితయసాని-అయోమయాన్నిదంశనానివర్తా
ణిమెషాంతైః || ౧॥ తనుర్మంసర్తదంశనమిద్యమరః || అల్పపమునసాదృశ్యం కా
ష్ట్యాకన్దైకుసామ్యంబధాప్తేస్తేస్తేనీకైః తత్రాకాష్ట్యాకాం చ ససచ్చాయా సు
వణావర్ణా, శరాపివాశనః-ఉత్పల్, ఉత్పజే-ఉత్పష్టా, ఉపదూరూపకయోగ్యం
సృష్టిః, ఉత్పవర్ణవిరహాన్నిరోస్త్యశ్చిత్రిబంధభేదశ్శబ్దాలంకారః || ౧౧ || — నకతి ||
నఖాంశవోమంజగ్గణవ తాభిః క్షీర్ణం-వ్యాప్తం, అధియాధాః శిలీముఖా-బాణా
లకయశ్చ యస్యాంతాం || ౧॥ అలిదాణా శిలీముఖావిత్యమరః || ధనుః కాభవ
తాంధనుశ్శాఖాం పిభ్యదసా కాష్టికరుచ్చక్త రున్నత ప్రదరివబభౌ తదరివేతి విం
గాత్సర్వతోపమిదసమాసః, శిలీముఖేర్నిర్జ్వలశేషణయముపమా || ౧౨ || —
ప్రాప్యేతి || ఆరిపూగానాం-శతుస్సంఘానామంతకః ఆరిపూగాంతకోసా కా
ష్టిః భీమం-భయంకరం, జన్యంయద్దం ప్రాప్య || ౧॥ యద్ధమాయోధకం
సమిత్సమరః || అనలే-నమ్రే, సాజన్యం-సాహర్దం, దధత్ తతువిధ్యక, సక్తి
బం సకృతాంజలిమితి నిషేధాదితిభావః, రిపూక-ప్రతిపక్షాక, శరైర్విగ్ధక
ప్రహరక, నముమోచ-నరరక్షైత్యధికః సందనమయకభేదః || ౧౩ || — కృష్ణ

చకారాసౌ బాణైర్వాణస్యఖండనమ్ || ౧౦ || యాచధా కృతానేకమాయాసే
నాససారతామ్ | ధనుస్సకషణసహితమాయాసేనాససారతామ్ || ౧౧ || ఓ
జామహాజాఃకృతాన్విధస్తత్క్షణౌదుత్తమాజనః | కున్వీన్నాబావముఖ్యత్వమ్
నయన్నామముఖ్యతామ్ || ౧౨ || దూరాదేవచమూర్ఖత్వైః కుమారోహంతి న
స్తయాః | నపునస్సాన్యుగీంతాస్తస్సుకుమారోహంతిస్తయాః || ౧౩ || నిశీడ్యత
రసాతేన ముక్తాఃకామమనాన్లయా | ఉపాయయర్విలక్షత్వం విద్విషోనశీలీము

స్యేతి||అసౌ కాష్ఠిః సర్వక్షితిపైః విజయాశంసయా-విజయాకాంతయా, సురో
గ్రౌ కృతస్య నియుక్తస్య ప్రియుక్తస్యవా, అనేకస్యానేకాకినః, సహాయస్య
త్యర్థః, అస్యత్రానేకస్య-బహుసంఖ్యస్య, బాణస్య బాహుసుంస్య, శిరజాశస్య
చ బాణైః ఖండనం-చేదనం, చకార, ఆత్మ బాణయోద్విజయోరపి ప్రకృతత్వా
త్కైవలప్రకృతశ్లేషః || ౧౦ || —యేతి || యాసేనా కృతానేకమాయా-కృతబ
హుకషటాసతి, నసారతాం-సారవత్రాం, బధారి తాంసేనాం సకాష్ఠిః ధనుశ
షణ-ధనుషవిధ్యన్నిత్యర్థః, ఆయాసేనసహితమనాయాసంయథాతథా ఆరసా
ర-అభియుక్తవానిత్యర్థః, బాణం భక్త్యా తస్యేనాచభలజేత్యర్థః || ౧౧ || —
ఓజఇతి || మహాజామహాబలః, ప్రద్యుమ్నః ఉత్తరాజసౌనామరాజ్ఞఓజస్తత్
తాదేవాధఃకృతాన్విభిధూయ ఆజౌ-యద్ధై, అముఖ్యత్వమప్రధానత్వైర్లక్ష్యతా
ధవా అముఖ్యత్వం-అముఖ్యార్థత్వం- తన్నామ్నోపర్వకనామనిజంక్రద్యమ్న
నామధేయం, ముఖ్యతాం-ప్రధానతాం- ప్రసిద్ధార్థతామనయత్ ప్రకృష్టం ద్యు
మ్నంబలంయస్యేతిప్రద్యుమ్నఇతిసావమి || ౧౨ || —దూరాదితి || సకుమారః
ప్రద్యుమ్నః, స్తయాః-సగరావః, యాశ్చమూహారాదేవభల్లైర్బాణవిశే
షైహాంతిస్త-జహూన, తాశ్చయః పునర్బూయః సంయగ్యేమాంసాన్యుగీం
కుం వృద్ధీం రణభువమిత్యధణః || ౧౩ || గోత్రాదుఃపృథివీపృథ్వీత్యమరః || నా
రోహంతిస్త-నారూఢాః || ౧౪ || —నిశీడ్యేతి || లేనప్రద్యుమ్నేన తరసా-బలేన
కామంనిషీడ్య, అనాన్లయా-అనాదరేణముక్తాః-నాన్లం నాతిపరిక్షతమితినిషేధే
నావధ్యాఇతిజివంతాముక్తాఃఅన్యత్రక్షిప్తాఇత్యర్థః, విద్విషౌ-విలక్షణత్వంసత్రప
త్యమాయయః || ౧౫ || విలక్షస్తుత్రపాన్వితఇత్యమరః || శిలీముఖా-బాహుస్తువిలక్షత్వం
క్షయిభిష్టత్వం నాయయః ఆత్మ ద్వయోరపివిలక్షత్వయోరభేదాద్యవసాయా

భాగి || ౧౦ || చరణసూత్రైర్విమలమనః సర్వభూతిభిః | సుదైరితస్య
 న్యాయస్తే సమన రోమప దిభిః || ౧౧ || సుగంధయత్ స్వభావశ్శాని
 కుసుమంవిసంభవారిర్యగోస్తామప్సిసాదివిమయశం || ౧౨ || సాధులస్య
 ద్విషోచాలపమయోనివాలంబాహుం నానయస్య ద్యావపయోధువారణం ||
 కేశప్రమలలోకస్య పద్మసాగ్ధిరివిరాజ శైభవశేషం ప్రస్థశిరఃసుమలక్షణా ||

జయఃస్వతఃకైరి విద్విషాం రివేషునానాచ ప్రకృత్యావృత్తయోగితాయాంతై
 వక్షికాపరైర్బలభిః || ౧౩ || — తేజోతి సమరే తస్యోగి నిమగ్నాన్
 పహాన్ గుప్తీకలైభిః కలైర్బలం నా నుద్ధి రోమహుళభిః-రొహంజవ
 ఛ్చి- న్యాయస్తే || ౧౪ || మహావిధిర్యహ బుద్ధిభిర్యుద్ధం, సారోస్యబల
 మశంసి-ప్రశంసితం || ౧౫ || — సుగంధయతి || దివిః సుగంధయత్-విగం
 ధామ్యుత్ + సుగంధద్వాత్ తత్కరోతీతిన్యాయాల్లటశ్శత్రాదేశం, శుభ్రం-ధవళం,
 ఆహ్లాని-హ్లానిరహానం, భూరిర్యగోరం రుమం దివాలరహాస్త్రా ప్రయ్య
 మ్నే అపరితే లిప్తాత్ ప్రయ్యమ్యుగో చ్రావృత్తకరణయ్యుక్తం దివమంతరి
 యంప్రసన్నాపారే- అం, సుగంధయత్కరణయ్యుక్తం సుమయశోభావం అన్యోన్య
 సస్మాదననచర్యసప్తలంకా, వంశవం కిర్యాజననే అన్యోన్యాలంకృ
 తిరితిలక్షణాత్ || ౧౬ || — సాధుమః || అపగతా-భయాన్నిమృతాః, యోధా
 నాంరవాం-సింహనాచాదేమాంరే అపయోధరవాః ద్విషః- శత్రువః, తస్య కా
 ఛ్చే- రణం గోధు నాలమశక్తాః అతఏవ యశశ్చ అవిద్యమానం పయోధరా
 తాం వాంఛం దేసుప్రతిభాత్ యగ్యత్, అపయోధరవారణంసత్ ద్యామూ
 ణంనాన మేనుచులరూపిలంభస్య స్వగమాచ్ఛాదయామానేత్యర్థః + ఊ
 తో-రేర్లితి, బూద్ధివత్తయశ్చేతి ద్వితీయస్తేకాచాద్విర్యావః సువచ్ఛావా
 దామప్రతిపదః యశకదాకళభాహౌతక కాన్యలి-గయోస్సంస్కృప్తిః || ౧౭ ||
 కేశైః || విశాసకా-వివిధమాగజాచారిణా, వికస్వరణవ, కుసుమలక్షణా-పుష్ప
 కేసనా, ప్రద్యుమేషున అస్యత్ర కుసుమదిష్టాన తన్మయేనెత్యర్థః, కేశవత్ప్ర
 చురాః ప్రభూతాః లోకాజనాయస్త్వి తస్యయద్వ్యతిరోగ్రభూమిః అస్యత్ర
 కేశైః ప్రమదస్య కేశాభ్యస్య లోకస్యజనస్య శిరః కూర్హాశేఖరేణాపిడం శి
 ఖామా లేన్యేనెత్యర్థః || ౧౮ || శిఖాసావీడశేఖరావిత్తవరః || పరస్మాద్-పరిష్కృ

సాదరం యుభయమానాపి లెనాన్యసరనాదరమ్ ! నాదరం పృథనానిన్యేపి యమానా
దసాదరమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇత్యాదిలంగితమాలోకృజయలత్కార్యగృహవ్యవహారం ! మృద్ధియేనమృ
ధానద్యః పృథుదేదేధూవతి ॥ ౨౪ ॥ అహితానభివాహిన్యానమానీచతురంగ
యా ! చచాలస్వర్ణతలభసమానీ చతురంగయా ॥ ౨౫ ॥ తతస్తతథనమా

తం, భూషితమిత్యథాః + పరిగ్రారావృత్కారోత్యేకకర్తృణిబిజ్జీ, సంపద్యమభ్యస
కరోతాభూషణాతిసుదాగమః, ఆడభావసవ్యవాయేపితి నియమాల్, పరిని
విభ్యిత్యాదినాపత్యై, నివాదీనాంవాద్యవాయేపితివికల్పః ఉపమాలుకారః ॥
౨౬ ॥ — సాదరమితి ॥ సాదరంసాభినివేశం యుగ్యమానాపి సంప్రహారంత్య
పి తరం-మృతం; హరాదితియావత్, ససాత్-రణరాగాత్, హియమానా-ప
కృష్యమాణా, ప్రదుష్కృమహిమేతిభావః, అతివీచిత్యవిరోధాభిసాలంకా
రిః + జహాత్యేకర్తృతలాదిలబ్ధ్యానభావేభిః, సామృతనా-చైద్యసేనా, సేనప్ర
ద్యమైన అన్యేషాం తటస్థాసాదాపి నరాణాం నాద-నిశ్చేష్టశాంతి దదా
తితిలస్యనరసాదరం+అతానువనగేః కర్తృకప్రత్యయః ॥ దరం-భయం ॥ నిదరో-ప్రే
యాంభయశ్చభృత్యత్యమరః ॥ నిన్యే-నీతా + నయంప్రభానేకర్తృణిబిజ్జీ, వ్యభానక
ర్త్యాభ్యసమేలాదినాపచిద్వికర్తృణామితివచనాత్, ఓరోధాధానయవకయో
న్యంసృష్టిః ॥ ౨౭ ॥ — ఇతితి ॥ ఇతిర్థం బయలత్కార్య లలి-గితం గృహవ్యవహారం-
మత్స్యకేతుం, ప్రదుష్కృమ ॥ ని ॥ పృథురో-మృగభూమత్స్యకావ్యవహారః ॥ ల
లాక్య సద్యః పృథురూ సపత్న్యాగమాత్కృషిపిదేవేత్యైవ్యభా, మృధా ప్ర
దుష్కృమృశితయా ఉచా కర్త్యాచదిధావతిః ప్రపిదే ప్రాప్తి, తలహియ
తిశేషః కామిన్యః ప్రాయేణ సాహసిక్య సపత్న్యాగంభయమహమానాన్యద్యభి
దమాంతరమాశ్రియంతే ఇతిభావః, విజయినం ప్రదుష్కృమృద్యప్రాప్తి సద్యశ్చైవద్య
శ్చుకోపేత్యథాః ॥ ౨౮ ॥ — అహితానితి ॥ మానీ అభిమానవాన్, సమృద్ధిశ్చ
ద్యః చల్లంతః-ప్లవమానాః, కలభసమాః-కలభప్రమాణాః, అతివీచితా ఉ
చ్ఛాప్తురంగాయస్యాలయా వల్లత్కలభసమానీచతురంగయా చత్యాన్యగారి
హస్తాదీని యస్యాస్తయాచతురంగయా వాహిన్యా కరణీభిః+తానభ్యశక్త్యా
ప్రతి చచాల కలభసమేత్యవమా యమకేససంస్పృజ్యతే ॥ ౨౯ ॥ — అగ్ర చతు
ర్భ్యః కాలావకేస సేనాంపరాదయతి ॥ తత ఇత్యాది ॥ తతశ్చైద్యచలనానంతరం

శ్రీష్టవిష్ణురస్థానస్వస్తిః । తూర్వైద్యగతయక్షిణ్యముపారానకారిణీ ॥

సర్వతొభయః

స కా ర నా నా ర కా స

కా య సా ద ద సా య కా

ర సా హ వా వా హ సా ర

నా ద వా ద ద వా న నా ॥ ౨౦ ॥

రతానామాకృష్ణానాం ధనుమాశ్విశం నిష్పాల్వంకారైః స్థారాః పృ
థూతాః నిర్వినామహైహైస్త్వైస్త్వైః యగద్యయే-కలాపంకైః కుగస్త-లముద్య
క్త తమహవారింసువిశ్రువం రితిచిదుకారింహసేత్యైస్త్వై రణాన్వయః॥౬
పమా ॥ ౨౧ ॥ — రకారైః ॥ పునోద్యతే ॥ ౧ ॥ కాకోపధనిశ్చయేవలీయ
త్సేవితామతివిష్టః ॥ సకారాః-సయత్పూః, సోత్సహః నానా-నానావిధాశ్చ
యైతరా అరీకేతాంసకూసాః+భిదావిహ్నోహ, రేమా రాసాగలిభేదాః కాయా
విగ్రహాశ్చ రేమాసాద దపరిసాదహా నాకరానకాః తే సాయకాయస్యాంసా
తగోక్తా, రసూరాగదాహమాయశ్చైః గోసూహవా, రణరాగిణీత్వగ్ధా, వాహ
సారాణాం హయశ్చైస్థానాం యే నాదాః హైమాపథేహమాస్తేమాలవాదం కల
హంబుదతివాదదాని తైస్సూక్తంకాయహానానివాచనానినావానియస్యాంసా
వాహసారనాదవాచనవాచనాల్పా ల్యనాహా ధూమైస్త్వైః అతవతేహాతు
ల్యతాన్వసంబంధేషీతత్సంబంధో చైవతేయోక్తిః, సర్వతొభయణాత్సర్వతొభద్రా
భిశ్చైత్సంబంధః, అతవనదాహి * లవిష్టానర్కసాభద్రాంభోమణాయదినర్వతఇతి ॥

స	కా	ర	నా	నా	ర	కా	స
కా	య	సా	ద	ద	సా	య	కా
ర	నా	హ	వా	వా	హ	సా	ర
నా	ద	వా	ద	ద	వా	ద	నా
నా	ద	వా	ద	ద	వా	ద	నా
ర	సా	హ	వా	వా	హ	సా	ర
కా	య	సా	ద	ద	సా	య	కా
స	కా	ర	నా	నా	ర	కా	స

ఉద్ధారస్తు చతుర్వర్షికోద్ధై చతురంగబంధే క్రమేణాద్యవజ్జైచతుష్టయే పాదత

మానుషహాకాద్యేనవ్యాఖ్యాన్యైరకానవింశతై
 లాలాసికాలియమలాయమస్యేనపపసాన్వయమే ।
 చిరీక్షదుల్లసల్లసూషర్తశ్యానూసహయతామ ॥ ౨౦ ॥

— మురజబంధ —

సా	సే	నా	గ	మ	నా	ర	మే
ర	సే	నా	సీ	ద	నా	ర	తా
తా	ర	నా	ద	బ	నా	మ	త్త
ధీ	ర	నా	గ	మ	నా	మ	యా ॥ ౨౧ ॥

తుష్కంబిలభ్యానంతోవక్త్రైచతుష్టద్యేవ్యుక్తికృమణ సాదచతుష్టయిలేఖనై పృ
 ఛిమూసు చరస్థుమప్రభమనాదస్సగ్భితోవాచ్యతే, ఏవం ద్వితీయాసు ద్వితీయఇ
 త్యాది ॥ ౨౨ ॥ — లాలెతి ॥ లాలాస్మనీనామేష కాలియానాం-కృష్ణసగ్భి
 శేషాశాం, దులానియస్యాంసా ఉల్లసద్భిలూహహర్త బిః అమృతకంచుక్తేః శ్యా
 మా అతఏవ యమనాన్యంతకస్య సహయతాం ధ్యాన్యస్తేహదస్తిక్ సేనాసంహ
 తే సాహాయ్యంబికిచుః స్వయం సాహాయ్యసా తిస్తేవ్యవగినీ యమునెవ స్థితే
 త్యుజ్జేయై ॥ ౨౩ ॥ — సేలి ॥ తాన్యోచ్యుతానాం-సింహనాగోయేహంతే
 కనాయస్యాంసా తారనాదబహ అనామయా అమృతా సా పూర్వోక్తపృకారా
 సేనా మత్తాః ధీరా భృహచ్చ నాగాగహయన్తి కకర్తణ్య తథా గమనారంభే
 యర్హచూర్రారంభే, రసిన రూపానాం అనారతా అవిరతాఅసీల్ అవిచ్చిన్న
 రణరాగాహి-విద్యుదాః ॥ — మురజబంధ —

సా	సే	నా	గ	మ	నా	ర	మే
ర	సే	నా	సీ	ద	నా	ర	తా
తా	ర	నా	ద	బ	నా	మ	త్త
ధీ	ర	నా	గ	మ	నా	మ	యా

ఉద్దాంస్తు ॥ ౨౪ ॥ శ్యాగ్రేఖాదిభైర్వంచననోద్ధాన్వస్తత్రపజ్జయః । ఆప్త
 కోహృత్పతస్సస్యసానుజ్ఞాకంబిశర్కమాత్ ॥ ౨౫ ॥ తత్రాద్యద్వితితితుర్యా
 సు తుల్యలిదావ్యధవజ్జేమ । ఆద్యద్వితిచతుఃపంచపట్టప్రాప్తమకోవృగః ॥
 దృశ్యతేప్రథమఃపాదశ్చతుర్థః ధ్రైవమేవహి । చతుర్థవజ్జేప్రాథమ్యత్ప్రథ
 మావధిపక్షణాత్ ॥ ౨౬ ॥ ద్వితీయాదావాద్యద్విత్త్యాద్యేతుర్యేతితురీయక
 త్యుర్యతిదావ్యస్తప్రతీయాద్యేదృష్టనోఽఘ్రిద్వి-లీయకః ॥ ౨౭ ॥ తృతీయాఽఘ్రి

భూతభౌతానయఃప్రప్రాప్తాంతక్షమాగృహం । శౌర్యానురాగనిష్ఠసాహితీ
వేదానుజీవినామ్ ॥ ౩౦ ॥ దివమిచ్ఛన్యథాగతుంకొమలామలసంపదమ్ । దధౌ

తత్రైవ గోమూత్రికాక్రమేవోద్ధారేద్విరీయప్రకాఢః

నా	నే	నా	గ	మ	నా	ర	వృ
౧	౨	౧౧	౪	౫	౧౪	౬	౮
ర	సే	నా	సీ	ద	నా	ర	తా
౯	౧౦	౩	౧౨	౧౩	౬	౧౫	౧౬
తా	ర	నా	ద	జ	నా	మ	త్త
౧౩	౧౪	౨౭	౨౦	౨౧	౩౦	౨౩	౨౪
ధీ	ర	నా	గ	మ	నా	మ	యా
౨౫	౨౬	౧౯	౨౮	౨౯	౩౨	౩౧	౩౨

త్తమురజబన్ధన ప్రకారాంతరేవోద్ధారిష్యే

నా	నే	నా	గ	మ	నా	ర	వృ
౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	౮
ర	సే	నా	సీ	ద	నా	ర	తా
౯	౧౦	౧౧	౧౨	౨౦	౧౯	౧౮	౧౭
తా	ర	నా	ద	జ	నా	మ	త్త
౧౬	౧౫	౧౪	౧౩	౨౧	౨౨	౨౩	౨౪
ధీ	ర	నా	గ	మ	నా	మ	యా
౨౫	౨౬	౨౭	౨౮	౨౯	౩౦	౩౧	౩౨

ధూతతి ॥ క్షమాగృహం-రాజ్యం, ప్రతిష్ఠంతిఇతి ప్రప్రాప్తాః-అగ్రేనరాః
+ సుపిన్ధుఇతికప్రత్యయః, ప్రప్రాగ్రామినీతిషట్ప్రత్యయః, ధూతాః-కంపితాః,
భౌతా-ఉత్తేజితాః, అసయోయైస్తేభూతభౌతానయస్సంతః ప్రాతిష్ఠంత-ప్రస్థితాః
+ సమవప్రవిభస్థిఇతితత్, సావేలా అనుజీవినాం-శత్రుజీవినాం, శౌర్యానురా
గయోః పురుషకారస్వామిభక్త్యోర్నికషః పరీక్షాస్థానంహి అత్రోగ్రప్రస్థాతవ్యం
అన్యథాభీభృత్వం సామిద్యోహశ్చస్యాతామితిభావః, వాక్యాథాపాతుకం కా
వ్యలింగమ్ ॥ ౩౦ ॥—దివమితి ॥ యథా - యధ్యై, కోమలాః-సుకుమారాః

అభగ్నవృత్తాః ప్రసభాదాకృష్టాయావనాద్ధతైః । చక్రం దురుచ్ఛక్తేష్టప్తిగ్రా
 హ్యమధ్యాధనులతాః ॥ ౩౫ ॥ కరేణుః పృష్టితానెకోరేణుః టాస్సహస్ర
 శః । కరేణుశ్శిరోజ్జ్ఞేరేణుస్తేనశమయయా ॥ ౩౬ ॥ ధృతిప్రత్యగ్శృంగార
 రసరాగైరపిద్విమైః । సరోషసంభ్రమైర్బుభ్రారాద్యవపంశైః ॥ ౩౭ ॥ నత
 ధః సమవరసప్రస్తాత్, రాగరసాత్ తమోమోహాభజే-కోధాంధాజని, అతీస్తా
 తిలూమ్యేన పూర్వక్లోకావృతైః క్లోకప్రళామయమకం, తిదుక్తంబుడినా ॥
 * ఆవృత్తిః పాత్రిలూమ్యేనపాదాధః క్లోకగోచరా । యవకం ప్రళిలూమతాన్
 త్ప్రతిలూమమితి స్మృతమితి ॥ ౩౪ ॥ — అభగ్నైతి ॥ అభగ్నాః-అభంగురాః,
 వృత్తాః-వత్సలా(గ్రా)శ్చయాస్తాః అభగ్నవృత్తాః విశేషణసమాసః ॥ అన్యత్రాస్థ
 లితచరితాః బహువ్రీహిః ముష్టిగ్రాహ్యముష్టిధారాః మద్యాలస్తకాయాసాం
 తాః అన్యత్ర ముష్టిమేయావలగ్నాః-ధనులతాః, యావనేనోద్దైర్భృష్టైః
 దృష్టైశ్చ ప్రసభాద్వలాత్కారాత్, ఆకృష్టాస్సత్యః ఏకత్ర గుణైషన్యతాకచే
 మచేతిభావః, ఉచ్ఛక్తేస్తారం చక్రంబుః-దధ్వనుః, టంకారధ్వనించక్రశ్చక్రశ్చ
 శ్చ, అత్ర ప్రస్తుతధనులతావిశేషణసామ్యవిప్రుతిధూర్తాస్కందితపతిప్రతా
 ప్రతీతైస్సమాసోక్తిః, ఆకషణస్యవిశేషణత్యాక్రందనచేతుత్వాత్కావ్యలిం
 గంచాంగాంగీభావేనసంకీర్త్యతే ॥ ౩౫ ॥ — కరేణురితి ॥ అనెకోబహుః, కరే
 ణురిభః పృష్టితః జాతావేకవచనం అసంఖ్యాః కరిణోయోద్ధుంయయిరిత్యర్థః ॥
 ని ॥ కరేణురిభ్యాం(స్త్రీ)నైభేత్సమరః ॥ సహస్రశోఘః టాః కరికరస్తాః రేణు
 దళధ్వనుః + అతఏకహల్త ధ్వేనాదేశాదేలి-టిత్యేత్వాభ్యాసలోపా, కరేపు
 స్కరే అణురల్పః శిరోబుకణోజ్జ్ఞేజాతావేకవచనం కరప్రవణశ్శిరోరాజా
 తాః ఇత్యర్థః + జనైకతరలిత్, సేనాణుశిరేణరేణుః రజఃశమయయావీతే
 వకరిణాం బాహుల్యంప్రజ్యజే ॥ ౩౬ ॥ — ధృతైతి ॥ ధృతః-ప్రత్యగ్శృంగార
 రథసమీపరాగోద్వైస్తేరపీతివిరోధః, రాద్యశృంగారయోర్విరోధితావత్, ధృతసిం
 దూరరంజనైరిత్యవిరోధః, అతఏవ విరోధాభాసోలంకారః ॥ ని ॥ శృంగారస్సు
 రతేనాత్యేరసేవగజమండనే । శృంగారంచూణాసందూరలవంగకుసుమేపిచే
 తివిశ్వః ॥ సరోషసంభ్రమైః ద్విమైః రణై రాద్యవపరసః కోధరసవబభృభృ
 తః కర్షణిలిత్ ॥ ౩౭ ॥ — నేతి ॥ భర్తృతః-సావమిభ్యః, పాప్రైమానసంప్ర

సంహత్యాసాత్వతాచేద్యంప్రతిభాన్వంసేనయా । వసలేయోద్ధముత్పన్నప్రతి
భాన్వంసేనయా॥౪౨॥ స్త్రీణామాయామవతిలాల్లూపసంలరా । పరేంద్రమహ
గణంఛేవపపాలిష్ఠిసరాంబలమ్ ॥ ౪౩॥ చాలాగగభీరాసాసారాభీగగనార
వా । కారితారివధాసేచానాసే గావరితారికా ॥ ౪౪ ॥ ఆధివాగంప్రజవినివిస

గ్రహః, క్షాత్రేః మహాకావ్యం యవాలవగాదికమినన్యూహైః, సంవత్సరదా
దిభిరేవ బలవిన్యాసైః ॥ ౪౨ ॥ పూర్వహస్తుబలవిన్యాసజిచ్ఛమః ॥ విషమందుర
వగాహమభవత్ ॥ నగరాణాపత్రైలద్రుచందారోక్రదయన్తర్జనేరిత్యాద్యుక్తల
క్షణమహాకావ్యమ్ ॥ ౪౩ ॥—సంహత్యైతి ॥ భాస్వరాచ్యేష్టాసేనా యస్యా
సేనయా, సా ర్షతాం యయానాం సంహత్యాసంఘేన చైవ్యం
ప్రతివలె ప్రచేత + వలసంచలనేతి శాలార్థాపేచ్ఛ, నగరదవాదిగణా

మితివకారాదిశ్వాదేత్యాద్యసహాపయోంప్రతిషేధః, యా యదుసంహతిః
సేన సేన స్వభావేన యోద్ధముత్పన్నప్రతిభాసంజాతమః యా స్వయంరణకం
మాలాసాపరామూతాః ధునివరైతైతిభావః ॥ ౪౨ ॥—అథ యదుసేనాయాః
ప్రతిబలాభియోగం యగ్రేనాహ ॥ ఏ స్త్రీణామిత్యాది ॥ ఆయామవతిదాక్షిణ్య
సీ లాలలోకనిరంతరా చుజ్జ్వలసంకులా సాసేనేత్యైత్రాన్లోకనాస్వయః, సా
యదుసేనా విస్తీర్ణం ద్విషతాంబలం సరేంద్రమగణం-రాజపథం, తథ్యావిశిష్ట
వ పపాత సంజగామ, ఉపమానేషి విశేషణయోజ్యమ్ ॥ ౪౩ ॥—వాంఛైతి ॥

సేనా వారణైరెవగైరవత్రైగభీరాదురవగాహం చాలాగగభీరా-సారా
కే స్త్రాసభియుగచ్ఛతీత్యభీగానాం నిగ్భికాణాం గణానాం జంతుసంఘానా
హువాయస్యాంసా సారాభీగగణారవా, కారితారిచభాకృతశత్రువధా, రామో
గాజ్యమకారయదితివదత్రాస్వాధేఽఞ్చ, వాస్యాసేధాప్రతిషేధాయస్యాస్యానా
వా అవాసేధాగా దుర్వాచేత్యర్థః సజ్జన్యసంబంధననజ్ఞోవాబహుప్రీహిః, న
రికాలనేనహంయోస్సౌత్తికతీస్వయంసంసృజభక్ష్యర్థః ప్రేషికః? ఉపన్య
సాసేనా పపాతేతిపూర్వేణాన్వయః, అప్రి ప్రాతిలోమేన సాహార్ధా
త్తే సాహార్ధప్రతిలామయమకమేతి; లక్షణమూక్తం నిర్దోషదిత్యాదిక్టో
ప్రతిలామయమకే ॥ ౪౪ ॥—అథైతి ॥ ప్రజసంలీతిప్రజవివోతిజవనాః + ప్ర
సరితిశనిప్రకృయః, వికసద్భిః పిచ్ఛైభిః కలాపైశ్చారవః అతపవ తోషవ

త్వింశ్యచారణః । పేరున్యహిణాణదేశయాశ్శకవప్రాణవ రిణః ॥ ౪౫ ॥ ...

—గోమూత్రికాబంధని—

ప్రవృత్తివికసద్ధావనం సాధనేప్యవిషాదిభిః ।

వప్రపేవికసద్ధావనం యథమాప్యవిషాణిభిః ॥ ౪౬ ॥

పుంః ప్రియకైర్ద్యుద్ధం చ చులిలైర్బభువద్ధిభిః । అలాపైరివ గాంధర్వమదీ
వ్యతపదాతిభిః ॥ ౪౭ ॥ కేనచిత్సాన్నినాన్యేషాం మండలగాగ్రానవద్యతా !

సమాప్తా బర్హిణో బర్హిణాదేవయామయా రహస్యాః + ఈషదసమాప్తా బిత్వాది
నాదేశీయర్ప్రప్రయః, ప్రాణహారిణిశకవశల్యా యథాని ॥ ౫ ॥ వాపుంసి
శల్యం శంకు ర్మైత్రమరః ॥ నాకేమబధినాగం విభక్త్యథేవ్యయాభావః, గత
మస ర్మైమచనిపెతుః సర్మైమ బర్హిణా ఇవ నిపెతుం త్యక్తిః, అతసవోహమాంకా
రః ॥ ౫ ॥ గ్రహే గ్రాహే గజేనా గజతి వైజయంతి ॥ ౪౫ ॥ —ప్రవృత్తికతి ॥ వి
కసన్మజ్జ్విభమాణో ధాన్వినో ధన్వినిర్వస్తికత త్రథాసాధనే సంప్రహరేప్రవృత్తైః
అవిషాదిభిః-విషాదబహిః, విషాణిభిర్వైత్రభిః యథం అప్య-ప్రాప్య, వికసత్ప్ర
భూతం దానం మహావన్మపై యద్ధారుంభే ధనదానంచ ధన్వతే, సత్త్వసమ్మ
న్నత్వాత్సాధనేప్యవిషాదస్యావిరోధాద్విరోధాభావః ॥ గోమూత్రికాబంధాయం

ప్ర	వృ	త్తి	వి	క	స	ద్ధా	వ	న	సా	ధ	నై	ప్ర	వి	షా	ది	భిః
వ	ప్ర	ప్ర	వి	క	స	ద్ధా	వ	న	య	ని	హ	ప్ర	వి	షా	ణి	భిః

ఉద్ధారస్తు

వణానామేకయాపత్వం యద్యేకాంతరమర్థయోః । గోమూత్రికేతితంప్రా
హుదుష్కరంతద్విదోవిదురితిలక్షణాత్ ॥ షాడశకోష్ఠద్వయే పక్షీద్వయే
ర్థద్వయం క్రమేణవిలిఖ్య ఏకాంతరవినిమయేనవాచనే శ్లోకనిష్పత్తిః ॥ ... ॥
పురకతి ॥ తద్ద్యుద్ధం పుంఃప్రియకైః గజాశ్వాదిభ్యః ప్రాకే ప్రవర్తితైః అన్య
త్ర గానాత్పూర్వముచ్చారితైః చలితైః మండలచారిభిః అన్యత్రముహురాసర్పి
తైరిత్యర్థః లబ్ధశుద్ధిభిః కాత్యాయకపటాదిదోషరహితైరిత్యర్థః, అన్యత్రావిష్మతైః
రాగానుగుణైరిత్యర్థః, పదాతిభిః-పత్రిభిః, కరణైః గాంధర్వం గానం అలాపై
రాలప్రిభిరివ అక్షరవిశేషైరివాదీప్యత అశోభత ॥ ౪౭ ॥ —కేనచితి ॥ సాన్ని
నా-స్సాన్నిధేన, అన్యేషాం మండలగాగ్రాణవద్యతా-ఖండియతా + ద్యులైలట

ప్రాపెకీర్తిః ప్లుతమహిమః డలాగ్రానవద్యతా ॥ ౪౮ ॥ విహంతుంవిద్విషస్తీర్ష్య
స్సమమేవసుసంహలైః । పరివారాల్పృథక్చ క్షేషిడశ్చాత్తాచకెనచిత్ ॥ ౪౯ ॥
అన్యేనవిదధేరిణామతిమాత్రా విలాసినా । ఉద్ఘాటేనచమూస్తూణామతిమా
తావిలాసినా ॥ ౫౦ ॥ సహస్రపూరణికశ్చిల్లూనమూఢాన్సినాద్విషః । ష్టిరగ్రత
శ్శత్రాదెతః, కెనవిద్విరేణ కిర్తిప్లుతం-యశోవ్యాప్తా, మహిమండలాగ్రం-భూ
పృష్ఠంయస్యాసాని కిర్తిప్లుతమహిమండలాగ్రానవద్యతా-అనింద్యతా, ప్రాపె-
ప్రాప్తా ॥ ౪౮ ॥ —విహంతుమితి ॥ కేనవిద్విరేణ విద్విషోవిహంతుం తీర్ష్యోని
శితః పరిచ్ఛేత్తాచ క్షిడశ్చసుసంహలైః సుఘట్టితాల్ సుష్టు సాఘీభూతాద్భ
పరివారాత్కౌశాల్ పరిజనాచ్ఛ ॥ ౪౯ ॥ పరివారఃపరిజనేభిర్దకోశేపరిచ్ఛదేఇ
తివిశ్వః ॥ సమమేవ పృథక్చకే ఉద్భృతః ఆత్మాసావ్త్తాచపృథక్చకేభిః క్షే
ష్టముత్కృష్టావ్య సప్తస్తేనానిన్దిగత్యానిమధ్యే పపాతేత్యర్థః ॥ అత్ర ఖగ్దాత్త
నాః ఏకృతయోస్సమానక్రియాయోగాత్కైవలప్రకృతాన్పహతుల్యయోగితా ॥
౪౯ ॥ —అన్యేనేతి ॥ అన్యేనవిరేణ విలాసినా-విలసనశీలేన, ఉద్ఘాటేన ఉ
ద్యతేన, అసినా-శిగ్ధేన, మాత్రాం మానవతికాంత అతిమాత్రా అపరిమితా అ
రిణాంచమూః సేనా చూణాం-శీమ్యం, అతిచూత్రమన్యంతమావిలాకలుషా అతి
మాత్రావిలా అత్యాకలంబితకృతా ॥ ౫౦ ॥ —సహస్రేతి ॥ పృణాతీతిపూరణః
+ పూపాలనపూరణయోః కర్తరిల్లుటో, సహస్రాణాంపూరణఃపాలయితాపూ
రయితావా సహస్రపూరణః సహస్రసిద్ధీ సహస్రహంతావాకశ్చిచ్ఛటః కబం
ధస్తుసహస్రపూరణః సహస్రసంఖ్యాపూరకః సహస్రతమః సహస్రాదేకకబ
న్ద్రాస్తృత్యతీతిపసిద్ధిః, అసినా-సావసినా, ద్విషో లూన మూఢా-లూనశత్రు
మూఢానన్నిత్యభః సాపేక్షత్వేపి గమకత్వాత్సమాసః, కబంధస్తు ద్విషోసి

పూఢాతోల్బప్రటిష్యోవ్తావధ్యాం గుణవృద్ధిపూర్వని ప్రతిపేధేనేతి వాత్రి
కేన గుణస్తేనవన్యాన్యత్వాత్ । ఖ్యన్యత్వేపి దీర్ఘస్యాప్రాప్తేశ్చిచ్ఛమి
దం । తస్మాత్పూరితప్రాయనఇతి ధాతుబోధ్యః । అతఏవపూరణఇతి ప
దవ్యాఖ్యానాయాం పూరయతితి సాన్విమిన్మాక్తం । అతఏవ వల్లభేనాపి పూర్వంలే
అప్రాయంలేఇతి వివరణంకృతమ్ । అత్రతథోధ్వోవకాబంధీమితిపారేతథా
కబంధవదేవోధ్వోవతి ప్తన్నిత్యర్థః॥

ఛార్ద్రవ) ఏవకాబంధీమబజన్మర్తనక్రియామ్ || ౫౦ || శస్త్రవ్రణమయః శ్రీమదలంకరణ
 ఘోషితః | దదృశేన్యారావణవదలంకరణభూషితః || ౫౧ || చివ్విద్యశసన్నేద
 నిరస్తాయ గోపరః | సిక్తశ్చాస్తే గ్రుభయధాఽభూవారుణవిగ్రహః || ౫౨ || భీ
 మతామహర్లోభోధిసమేధితమహావే | దాక్షకోఽశ్వివస్యేన సమేధితమహా

నా లూసమూఢాః కబంధవదగ్రైస్తతపివ తిష్ఠన్నైవ కబంధస్యేమాం కాబంధీం
 నతః క్రియామభజత్, విజయహమాత్స్వయమపి కబంధవన్ననరైత్యర్థః, అ
 తఏవ నాదృశ్యాప్తేపాదసంభవద్విస్తుసంబంధాఖ్యానిదర్శనాభేదః || ౫౩ || కబం
 ధోస్త్రీక్రియాయుక్తమపమూర్తకఠేబరమిత్యమరః || ౫౪ || — శస్త్రేతి || శస్త్ర
 వ్రణమయాని తయ్రాపాణి, స్వాథేమయత్, తైరెవశ్రీమద్విః-శోభావద్భిర
 లంకరణైరలంకారైర్హృషీకృతః శస్త్రవ్రణాలంకృతిశత్యర్థః, అన్యశక్తి
 ల్ అవిద్యమానాలంకారసాంసా అలంకృతమహావీర్యః అతివ + స్త్రీయాః
 పుంసశిశ్నాదినాపుంవద్భావః, సాదసారణభూశ్చతస్యాముషితః స్థితః అలంకరణ
 భూషితః + వసేర్నివాసార్ధాత్కరైర్క్తః వజిస్త్వపీత్యాదినాసంప్రసాదాం, రావ
 ణవత్ దదృశే-దృష్టః, సర్వాంగీణవ్రణభూషణతేన రావణవీర్యం లంకాన
 మ్భృంధవిరహాత్తువ్యతిరేకత్యర్థః, ఉపమావృతిరేకయమకానాంసంకరః || ౫౫ ||
 ద్విషదితి || ద్విషద్విశసనం || ౫౬ || నిర్వాపణంవిశసనమిత్యమరః || తస్మిన్ ఛృ
 దేన అరిశస్త్రప్రహారేణ నిరస్తమూరుయగంయస్యసః అతవస్త్రైరసృద్భిశ్చ
 సిక్తౌపరొపిరః ఉభయధా ఉభాభ్యాం ప్రకారాభ్యాం + ప్రకారగుణవచన
 స్యేతిధాల్ అరుణస్యానూరొరివ తథాఅరుణోరుణవణశ్చ విగ్రహాయస్యసో
 రుణవిగ్రహోబధావ || ౫౭ || అరుణోర్కూర్కసారభోరరణలహిః తేన్యవది
 తివిశ్వః || అత్రోరుచ్ఛేదాస్రసేకయోర్విశేషణగత్యాఉభయధా రుణవిగ్రహీధా
 వచోతుత్వాత్కాచ్యలింగముపమాన్లేషాభ్యాంసంకీర్త్యతే || ౫౮ || — భీమేతి ||
 అంభోధిసమే-సాగరసదృశే, మహాః ఆహవస్తస్త్విహాహవే-మహారణ, సమే
 ధితమహః-సంవర్ధితతేజాః, అపరోపిరః దక్షస్య ప్రజాపతేరయం దాక్షస్తస్మిన్
 దాక్షే హవే-యజ్ఞే || ౫౯ || హవాయజ్ఞేతథాహ్వనశ్చతివిశ్వః || సమేధితమహః
 సందిపితతేజాః, శివస్య కోపశవపిరభద్రశ్చవైత్యర్థః భీమతాం-భయంకరతాం,
 అధిత-ధృతవాన్, బిభృత్వస్తాదితిభీమః + భీయష్టుగ్వత్వాణాదికేమప్రత్యయే

హవే || ౫౪ || దంలైశ్చిచ్చిదిరేహోపాత్ప్రతిపక్షంగజాఇవ | వరనిష్ఠ్రింశనిర్హూనక
రవాలోపహతియః || ౫౫ || రణారథసన్నిధిన్నిర్విపపాటపికాసిని | సతత్రగరభీః
కశ్చిద్విపపాటవికాసిని || ౫౬ || యావన్నసత్కృతైర్భుక్తుః సేహసాన్యసృజ్యమి
చ్ఛుభిః | అమషాదితరైస్తావత్తత్యజేయధిజీవితమ్ || ౫౭ || అయశోభిమరాలో
కకోపధామంతాద్యతే | అయశోభిమరాలోకకోపధామంతాద్యతే || ౫౮ ||

భీమోభీష్మశ్చ, భీమాదయోపాదానగతినిపాతగాదపాదానార్థతా, ఉపమా య
మకయోస్సంస్కృప్తిః || ౫౪ || —దంలైరితి || పరేమానిష్ఠ్రింశేః ఖగ్దైః నిర్హూ
నకరవాలోప-చ్చిన్నఖగ్దాః, పాదాభ్యామతంతీతపదాతయః-పత్తయః + అజ్య
తిభ్యాంపాదేశత్యాణాదిక ఇణ్ ప్రత్యయః పాదస్య పాదాభ్యాతిగోపహలైష్వి
తిపదాదేశః కోపాత్ గజాఇవ ప్రతిపక్ష-శత్రుం, దంలైః-దశనైః విషాదైశ్చ,
చిచ్చిదిరే-చిచ్చిదుః, నతు వరావృత్తాఇతిహావః || ౫౫ || —రణఇతి || నిర్భసా
వేగహష-యోరితివిశ్వః || రథసేన-వేశన, నిర్భిన్నద్విపాః-పాటితగజాః, పాట
వికానాం-పాటనవతాం, అసయోయస్తిక్ పాటవశట్టాన్తత్వధీయ స్తకప్రత్య
యః, వికాసిని వ్యవృద్ధై తత్రైత్తిక్రణే గతిభీర్నిర్భీకః, అతవవ కశ్చిత్కృపిన
విపపాటసవలయామాస, అత్ర గతభీకత్వస్య విశేషణగత్యా అపలాయనహేతు
త్వాత్కాన్యలింగం, ద్విపదలనెపి రణేనిర్భీకఇతివిరోధశ్చ యమకెనసంస్కృజ్యతే
|| ౫౬ || —యావదితి || సత్కృతైః-పూర్వంసావమినా సమ్యునితైః, అతవవ భ
క్తుః సేహసన్య-సావమిపెక్ష్మః, ఆన్యన్యమన్యత్రమిచ్ఛుభిః యోధైరితి శేషః,
యధిజీవితం యావన్నతత్యజే-నత్యక్తం, తావదితరైరసత్కృతైః అమషాద
సత్కారకోభాత్, జీవితం తత్యజే, అద్యవాన్తాకవశ్యేతిసావమినముపాలభ్యసన్
యమేవ ప్రాక్ ప్రాణాక్ ప్రాదురిత్యర్థః, సత్కారాదివిశేషణోత్తం కా
న్యలింగంసుగమమ్ || ౫౭ || —అదైవంవిధానాంమరణస్తేనక ర్తస్యతాముపపా
దయతి||అయేతి||అయః శుభావహోవిధిః తేనకోభతఇతిఅయశోభీ-భాగ్యవాక్,
సచాసాదురాలోకః తెజస్విత్వాద్దుర్దర్శశ్చైతి విశేషణద్వయసమాసః, తస్మిక్
అయోశోభిమరాలోకే కోపధామ-కోపాశ్రయః, కుపితఇత్యర్థః, అద్యావ్యకౌ
పేభీరుత్వాపాతాత్, అతవవరణమాద్యతః-రణాద్యతఃరణాధీత్యర్థః-కర్తరిక్తః,
కోపధామచాసారణాద్యతశ్చ, తస్మిక్కోపధామరణాద్యతే లోకేనీవంవిభవీరలా

స్థలంతినకన్వదితైశ్చైదభ్యగ్రఫలశాలినీ | అమోచితక్రిశ్నాక్రికైర్లోహజానశరీరజా ||
ఆపదివ్యాపృతనయాస్తథాయయునిరేన్మపాః | ఆపదివ్యాపృతనయా యథాశ్చ
ర్యంజనావలిః || ౬౦ || స్వగుణైరాఫలప్రాప్తైరాకృష్ణగణికాశ్చ | కాముకాని

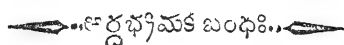
కె, ఆయశోభిమరా-సాన్వయ్యనాదరనిమిత్తావకీర్తినివర్తికా + విదిభిదిచ్చి యెకు
రన్, ఉపధాడపాయోమరణాదృతై-ప్రాణశ్వాగంవినేత్వర్థః, కా నకాపీత్వర్థః,
+ అన్యారాదితరర్థఇతివలచమీ, అత్యాయశోభితాద్దీనాం లోకవిశేషణద్వా
రా తద్వర్తినామనుజీవినామవసరజీవత్యాగసౌతుత్వాత్కావ్యలింగం, యమకే
నైకవాచకప్రవేశేనసంకీర్త్యతే, సముద్రయమకభేదోయమ్ * అధాభ్యాసస్స
ముద్గస్యాదన్యభేదాస్త్రయోమతాఇతిలక్షణాత్ || తతాయమేకోభేదఃభేదాం
తరువక్ష్యతి || ౫౮ || —స్థలంతీతి || శక్తిఃప్రహరణంయేషాంతైశ్చాక్రికైః ||
ని || శాక్తిశ్శక్తిహేతికఇత్యమగః || శక్తియ్యోర్విరిగితిప్రహరణార్థేఽఽకకో
ప్రశ్నయః || తైశ్చైతై-నైశ్చైతై కన్విదిదపిసస్థలంతీ ప్రతిహతిం న ప్రాప్నువి
మతీ, అభ్యగ్రే-అగ్ర, యత్పలంశల్యం తనశాలితే ఆన్యత్ర అభ్యగ్రేణానన్నేన
ఫలేన శ్రేయసాశాలితఇతి అభ్యగ్రఫలశాలినీ, లోహజా అయోమయా శక్తిరా
యుధవిశేషః అమోచి-శత్రుమాముక్తా, శరీరజాశక్తిః సామధ్యాభ్యాతునామో
చి, అతివ్యాయామేష్యక్షిణశక్తికా ఏవాయుధ్యంతైత్వర్థః, అత్రద్వయోరపివక్ర
తత్వాల్క్రివలవక్రకృతక్షేపః || ౫౯ || —ఆపదితి || స్మపాః-రాజానః, ఆపది-వ్య
సనేపి, వ్యాపృతనయాః-ప్రవృత్తనీతికావసంతః, నతు శ్వాపదవృత్తైతిభావః,
పృతనయా-సేనయా, సాధనేన వాక్యాంతరస్థస్యాపి పృతనాశబ్దస్యాత్ర సంబం
ధశ్చిఽసాధవ్యః, ఉథా లేనప్రకారేణ యయునిరే-సంప్రజఘ్నుః, యథా చి
వ్యాజనావలిః- అంతరిక్షవర్తిద్ధవిద్యాధరాదిజనసంఘః, ఆశ్చర్యం-విస్తయంత
ప్ర, అమానుషంయద్ధంచక్రరిశ్యర్థః, అయంచపాదాభ్యాసయమకభేదః || విస్త
యంజనతాయథేతిపారాంతరమ్ || ౬౦ || —స్వగుణైరితి || త్రిమస్తానేమమభ్యే
నోట్యోశ్చనతాః త్రిణతాః శాక్త్యాణి + పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామితి చత్వం,
గణికా వేశ్యాశ్చ తాఅపిత్రిణతాః మధ్యేధ్రువాశ్చనతత్వాన్తే నాళికాణిమ
విశేషాన్ || ౬౧ || నాళికశ్శరభల్యయోరితివిశ్వః || కాముకానివ స్వగుణైర్జ్వాభి
చూపలావజ్ఞాదిభిశ్చ || ౬౨ || గుణస్తావృత్తిశబ్దాదిశ్చంద్రియాముఖ్యతంతుషిః

వనానీకాంస్త్రిణతాస్సహసామచక్ష ॥ ౬౦ ॥ వాజినశ్శత్రుస్తేనృస్ససమాఽభి
నవాజినః । వాజినశ్చశరావధృమవిశృద్ధురీవాజినః ॥ ౬౧ ॥ పురస్కృప్త్యో
లంప్రాప్తైస్సత్పతాశ్రయశాలిభిః । కృతిపు-ఖతీయాలభేత్తమప్యాశుమాగఽ
తైః ॥ ౬౨ ॥ రక్తసుగ్రతింజపానూనసమరాగామిషున్యథాత్ ॥ ౬౩ ॥ శ్చిత్తురస్సప

తివైజయంతీ ॥ ఆఫలప్రాప్తైరాశల్యస్పర్శాత్, ఆధవలాభాచ్చుక్త్యసృ-కర్ణా
నికానీతావ, వశికృత్యచ, సహసా అమచక్ష-అత్యాశ్రయః + ముచేలుఁజి పు
షాదీత్యాదినాఽర్హజాదేశః, అనెకవోపమా । (విశతపుస్తకే ఓ తృణతాదతిపా
ర ఉపలభ్యతే, అతవ తృణతాతృణాదేవీకార్తుకేపిచెత్తైవైవకోశవ్యాఖ్యానసరే
కార్తుకాభే-అయ మేవశ్లోక ఉదాహృతః॥వల్లభస్తుసమపి త్రిమసతాస్త్రిణతా
ఇత్యాహ ॥ తత్త్రగణికాపక్షేణత్వంవింశ్యం ఇత్యనెకార్థకైరవాకరకాముదీ॥౬౦॥
వాజినఇతి ॥ దుగ్రతంవజంతివ్రజంతీతిమగ్నోవాజినః-శిఖ్యగామినః, + వజగతావి
తిధాతోణిఁనిః, వాజినోశ్యాః, వాజినః-పక్షవంతః, శిరాశ్చ ॥ ౬౧ ॥ పక్షోవా
జస్త్రిమాస్త్రరక్షత్యమరః॥ సమాఽభ్యానవాఽపూర్వాఽఽఽయద్దయేనతస్ససమా
రభనవాజినః-శత్రుస్తేనృస్స మధ్యమవిశృ, అత్రివాజినం శిరాణాంచవ్యవేశా
ఖ్యతుల్యధర్మయోగార్తుల్యయోగితాభదోయమకేనసంస్పృజ్యతే ॥ ౬౨ ॥—పు
రస్కృత్యేతి ॥ ఫలఃశల్యం పుంస్కృత్య పురోధాయ అన్యత్ర ఫల-లాభం పుర
స్కృత్యసంభావ్యేత్యర్థః, ప్రాప్తైరాగతైః సత్పతాశ్రయేణ సాధుఁకాదిప
త్రగ్రాహనేన అన్యత్ర సత్సహాయావలంబేన శాలంలేఇతితిథోక్తైః మార్గతైః సా
యక్తేఽభిశ్చ ॥ ౬౩ ॥ మార్గణాసాయకార్తినావిన్యమరః ॥ కృతపు-ఖతీయా
సుబద్ధకర్తరికతయా ॥ ౬౪ ॥ మూలస్యకర్తరిపుంఖఇతియదవః ॥ అన్యత్రకుశల
తయైత్యర్థః ॥ లక్షంశరస్యమప్యాశులేభాతుస్వరూపశోభయైవేతిభావః ॥ అన్య
త్ర లక్షంలక్షసంఖ్యాకమపిధనంలేభా శతాధికంకిమునక్రస్యమిత్యర్థః ॥ ౬౫ ॥ లక్షం
శరవ్యేసంఖ్యాయామితివిశ్వః ॥ అత్రాభిధాయాః పృక్తృతార్థనియంత్రణాదర్థా
న్తరప్రతిలేధ్వఁనిరేవ ॥ ౬౬ ॥—రక్తేతి ॥ కశ్చిదీవరః పురోగ్య సమరాగామి
మ-సమరమాగతేమ, సపత్నైమ ఇసున్యథాత్-వాణప్రహారాత్ + వ్యధజవో
రనుపనగ్గఇత్యప్రత్యయః, జపానూనసమరాగాం-జపాకుసుమనమరాగాం, రక్త
సుగ్రతిం-రుధిరస్రావం, న్యథాత్-విహితవాత్ + ఉదాతేలుఁజి గాతిస్తేత్యాది

తేనూసమరాగామిహువ్యధాత్ ॥ ౬౪ ॥ రయేణరణకామ్యంతౌ దూరాదుపగ
తాభౌ । గాసురంతరాదశీవనంజకఇవాభవత్ ॥ ౬౫ ॥ భూరిభిర్భారిభిర్భీ
రైర్భూదైరభిరభిర । ధరిరేభిభిభిభ్రాంతైర్భిరుభిరైరిభాః ॥ ౬౬ ॥ నిశితా
సిలతాయానైస్తథాహస్తేర్నహస్తినిః । యుగళమానాయథాదంతైర్భుగ్నేరపు
ర్విహస్తశామ ॥ ౬౭ ॥ నిషిడనాదివమధోహానతాయమనారతమ్ । నపుమామ
నాసిచోటుక్, ఉపమాయమకయోన్మన్మస్తిః ॥ ౬౮ ॥ — రయేణైతి ॥ రణమా
త్తనఇచ్ఛంతౌంణకామ్యంతౌ + కామ్యచ్ఛైలింణైర్భూత్కామ్యవప్రత్యయే స
న ద్యుతథాతుత్వాల్లటస్కత్తాదేశః, ఆతివివరయేణ మారాసుపగతౌభౌ అం
తిరా ఇయోరభ్యై + అంతరాంతరేణయైకై ఇంద్రియైః, గతాసుర్నృతోదం
తీ దైవాన్మధ్యనితవాస్తిరుణపథత్విర్భుః, మండకోంతరాపెదిరివాభవత్ ॥ ౬౯ ॥ వ
రండకోంతరాపెదిన్సందోహముఖరాగయోరితీవిశిష్టః ॥ అభ్యాసకాలే కాంచన
వెదిమంతథానయ దంతినాయోధయాతీతిప్రసిద్ధః ఉపమా ॥ ౭౦ ॥ — భూరిభి
రితి ॥ భూరిభిః-భూయోభిఃభూరిభిః, పతాకాస్త్రాణాదిభారవర్షిః + మత్స్యభీ
యఇనిప్రత్యయః, భిమంరాత్తితభీరైః-భయదైః + రాహునెతశానుపసగే
కః భూభారైః మూకాయత్వాన్మనోభారాయమాణైఃభేర్యఇవరేఖంలే ధన్వనం
తీతిభేరిరభిభిః + రేభ్యశ్చైతాద్భిర్యోనిః, అభ్రాభ్రైర్మమేచక్రేరితిహాపమా
దన్వయ, అభీరుభిర్నిర్భీకైః ఇద్రైగజైః, ఇహాః పృతిగజాః తాదృశాపివఅభి
రేభిరే-అభియత్రాః, ఉపమానుస్రాసయోస్సంకః ॥ ద్వ్యక్షరానుపాసః ॥
౭౧ ॥ నిశితైతి ॥ యుగళమానాః-సంప్రహరంతః హస్తాయేషాంసంతీతి హస్తి
సం + హస్తాష్టాతావిహీనిప్రత్యయః, యథాదగైర్దశంతైః-విషాణైః విహస్తతాం
హస్తహీనత్వం, ఇతిః రన్వనామూఢ్వ-చాపుః ॥ ౭౨ ॥ విహస్తవ్యాకులౌసమా
వ్యయః ॥ తథానిశితాభిః-అతీశితాభిః, ఆసిలతాభిర్లునైః ద్విజైర్నైర్నైః
శుండాదుజ్జైర్విహస్తహంసాపుః, హస్తేభ్యోపి దంతానామేవప్రహరణాభనత్వా
దితిభావః, అత్ర హస్త్యాచ్ఛదైవహస్త్యం సహస్తచ్ఛేదఇతివిరోధః పృతిప
త్రిమూఢతయాసమాహితఇతివిరోధాభాసోలంకారః ॥ ౭౩ ॥ — నిషిడనాదితి ॥
ఇభానాంనపుమాం అదయాపాతాత్-నిర్దయాభియోగాద్దైతాః, మిథోనిషిడనావి
వ-వస్త్రాదినిషిడనాదిచేత్యన్వేష్యా, అనారతమశ్శాంతం దానతాయమభిరః

దయాసాతాదిభానామభితోగలత్ || ౬౮ || రణాంగణంసరజవస్థావితంమదవారిణా | గజఃపృథుక రాకృష్టశతవత్సమలాడయత్ || ౬౯ || శరక్షలైగజేభ్యం గ్రేస్సవిషాదినిషాదిని | రుతవ్యాజేనరుచితంతత్రాసీదతిసీదతి || ౭౦ || అంతకస్య పృథౌతత్ర శయనీయఇవాహవే | దశనస్యసనాదీయర్తుత్కుణత్వంమతంగజాః || ౭౧

అ భీ క మ తి క నే ధ్ధే భీ తా న ం ద స్య నా శ నే
క న త్స కా మ సే నా కే మ ం ద కా మ క మ స్య తి

అగలత్, అస్యవత్ + వస్త్రసన్నిర్తయాపాఠేపిమదాతిరేకఇతిగజానాముత్సాహతిశయోక్తిః, అత్ర సంయోగాభావాదసంయోగశ్చిత్తభేదః + హలోనంతిరాస్సంయోగః || ౬౮ || —రణేతి || గజః మదవారిణా స్థావితముక్తితం రణాంగణం సరజవపృథునాక రణాకృష్టానిశతం శతసంఖ్యాకానివత్సానివాహనాని అస్యత్ర శతవత్సాని కుశేశయాంసయస్తికార్తృణితత్తథా రణాంగణమలాడయత్ — అక్షోభయత్ శ్లిష్టవిశేషణయముపమా || ౬౯ || —శరైతి || తత్త్రైరణై గజేశరణక్షలై-ప్రహృతై, అతపీనవిషాదినా-విషాదవత్సానిషాదినా యంత్రాసహవర్తతేయస్తస్తికసవిషాదనిషాదినీ విపణ్ణయంత్పృకేఅతిసీదతి-అతిసన్నేసతిమృతేసతి త్యర్థః + సదేర్లబశ్శత్రాదేశః, భృంగైఃకర్తృభిః + సలాకెత్వాదినాపక్షీవృత్తిషు ధః, రుతవ్యాజేన-రుతచ్ఛలేన, రుచితరోదనమాసీత్, స్వాశ్రయనాశయఃఖాదోదనకృతమివేత్పుల్పైర్మైత్రావ్యంజకాప్రయోగాగ్గమ్యా, సాచరుతవ్యాజేనేన్ద్రపహ్నవపూర్వకత్వత్సాపహ్నవేతిసర్వస్వకారః || ౭౦ || —అంతకస్యేతి | అంతకస్యమృత్యాస్సంబంధిని, శేతేస్తిన్నితిశయనియే తల్పఇవస్థితఇన్ద్రధః + కృత్యల్పటౌచహులమిత్యధికరణైఃసీయర్, పృథౌ-విశాలే. తత్త్రాహవే మతంగజాః-గజాః, దశనస్యసనాదీవిషాదభంగాదైతాః మత్కుణత్వమీయః-మత్కుణాఇవ దృష్టాఇన్ద్రధః, సుప్తరక్తపాయినః ఖట్యాశ్రయాః ఓటవిశేషమతులణాః || ౭౧ || కాలేవ్యజాతదంతైవశయ్యాశంతౌచమత్కుణాతత్సాదృశ్యాద్దుతిమతిథాత్వేనరూపకం, అంతకస్యశయనీయఇవేత్పుల్పైర్మైత్రా సాపేక్షమితిసంకరః || ౭౧ || అథ యగ్నేనాహ || అభీకెత్వాది || అభీకానిర్భీకామతిర్యస్య తేనాభీకమతికేన నిర్భయచిత్తైన + శైషికఃకప్రత్యయః, ఇద్దేదీపైభీతానామానందస్య నాశనేనాశ

దధతోపిరణేభీమమభీష్టంభావమాసురమ్ । హతాఃపరైరభిముఖాసుస్సరభూయ
ముపాయయః ॥ ౭౩ ॥ యోనాంగమూహేనానావస్సరుచాపఃతోమరైః । సమ
త్వంసయయాభిధత్సరుచాపరతోమరైః ॥ ౭౪ ॥ నిపాతితసుహృత్సావమి పితృ
కే, నశ్చైర్జ్యోతాతూర్ధరలున్యత్, కనఃకీదీప్యమానానకామావిజయితావృత్స
కామావసేనాయత్రైత్తికకనత్సకామసేనాకే, పూర్వవత్కృత్మందకామకం
మందోత్సాహం, పూర్వవదేవకపఅస్యతినిరాకుర్వాణై రణఇశ్యుత్రరణ సంబం
ధః అత్రసర్వతోభద్రవత్సర్వపాదభ్రమణాధావాత్పదార్ధానావేవ భ్రమణాద
ర్దభ్రమకం, ఉద్ధారస్తురవ్యతోభద్రవదేవ ॥ ౭౫ —దధతఇతి ॥ రణే పూర్వో
క్తప్రకారేయద్దై అభీష్టమత్వంతం, భీమంభయంకరం, అసురమసురసంబంధినం
భావం క్రియాంపురుషకారలక్షణం ॥ ని ॥ భావోలీలాక్రియాచెష్టామాత్ర్యభిప్రా
యజంతుషివీతివైజయంతీ ॥ అసురత్వంచప్రతీయతేదధతః-దధానాఅపి, వరైః-శ
తుభిః, అభిముఖా-అభిముఖానస్థితావహతాః వీరాఇతిశేషః ॥ అతవ సు
రాణాంభావస్తత్సురభూయం సురత్వం దేవత్వమాయయః *స్వగతయోగ్య
పరాఙ్ముఖాఇతిస్త్రాణాదితిభావః + భువోభావేఇతిక్యప్, అత్రాసురభావేషిసు
రభూయత్వంయయరితిసర్వోధస్య చావశబ్దసామ్యరూపతరలైవనపరిహారాద్విరోధా
భావః ॥ ౭౬ ॥—యోనెతి ॥ రుచాసహవర్తయేస్తేననుచా-లైజన్వినా; యేన
వీరైః పరణామరైః-శత్రుశస్త్రైః, వ్రణవత్సవ్రణమంగమూహే ఊడం + వ
హేఃకర్తృణిలీత్, సంప్రసారణం, భిధత్సరో-భిధముష్టేచాపెచరతః భిధత్సరు
చావరతః; అతి ప్రహారేషియద్ధ-కురన్నిత్యర్థః ॥ ని ॥ త్సరుఃఖడ్గాదిముష్టే
సావదిత్యమరః ॥ సవరోఅమరైస్సమత్వంయయా పౌరుషేణేతిభావః, ఉపమా
యమకయోస్సంస్పృష్టిః ॥ ౭౭ ॥—నిపాతి తైతి ॥ నిపాతితాః-వీరశయ్యంగమితాః
సుహృదాదయోయత్రతత్రధోక్తః, అభిముఖస్యబుధోరపిరణేవభ్యత్వాదితిభా
వః, అన్యత్ర నిపాతితాః లక్షణాభావేశబ్దసామ్యత్వాదయ సూత్రకృతా స్వరూప
ణోచ్చారితాః సుహృదాదిశబ్దాయత్రతదిత్యర్థః, అతవ తత్సమరాజిరంజణాం
గణం, పాణినినాప్రోక్తంపాణినీయంఅష్టాధ్యాయావ్యాకరణమివ + తైనప్రోక్త
మితిభవ్యత్యయః, భీరైర్దృష్టైరేవ అన్యత్ర ప్రాజ్ఞైరేవఅలోకిదృష్టం-ఉభ
యత్రాప్యభీరైరువగాహత్వాదితిభావః; కొభవంహృదయంయస్యససుహృ

వృభాత్మమాతులమ్ । పాణినీయమివాలోకిఘ్నైస్తత్సమరాజిరమ్ ॥ ౭౫ ॥

అథాపిసింధావసంధ్యాభ్రసద్భగ్గుభిరతొయయా । హ్యతేయోద్ధంజనఃపాంసాన
దృగుభిరతొయయా॥ ౭౬॥ విదలత్పుష్కరాకీర్ణావతద్భంజకులాలాః । తరత్ప్ర
త్యరథానద్యఃప్రాసరన్యక్తవారిజాః ॥ ౭౭ ॥ అస్మద్వృత్తక్షతిమానఃపిమ్బజవసా
దమ్ । రక్షఃపిశాచముముదేనవమ్బజవసాదనమ్ ॥౭౮॥ చిత్రించాపైరిపేతజ్యైన్

త్ + సుహృద్భుర్నృదౌమిత్రామిత్యయోరితిహృదయశబ్దస్య హృద్భాసనిపా
తః, స్వమస్యాస్తీతివామిచాంస్విః + స్వామినే ప్రశస్తిచ్చతి మత్ప్రర్థియనిపాతః
పితృర్భ్రాతృపితృవ్యఃమారుర్భ్రాతృమాతృలః + పితృవ్యమాతృలమాతామహ
పితామహాంతిచ్యుష్టంబజంతినిపాతౌ మాతామహాపితామహాడామహజంతానిపా
తితౌ, విభరీతిభ్రాతృ, నప్రసేష్టాదిసూత్రాదౌణాదికొనిపాతః ॥ ౭౫ ॥—
అథాపితి ॥ సంధ్యాభ్రసద్భక్-సంధ్యామేమసద్భవం, రక్షంమేనతొయంయన్యా
స్తయాసిందాస్రక్తవద్యా, అథావి-ఘాతం, భావేలుజ్జీవన్, యయాసింధాన్వ
దృశౌరుణద్ధిత్యుగుభి దృష్టినిరోధకేదధేక్షిన్, పాంసా-ంజనః, హ్యతేనతి, సజ
నౌవిరలాలాః యోద్ధురతః ఉస్పకఃఆభూతిశేషః, ఉపమాయమకియోస్సంస్ప
ష్టిః ॥ ౭౬ ॥—విదలదితి॥ విదలద్భుర్విద్యమాణైః పుష్కరైః-కిరిహస్తాగ్రైః, అ
న్యత్ర వికసద్భిః పద్మైః అక్కిర్ణాః-వాప్తాః, పతిద్భిః-భ్రాతృభిః, శంఖకుతైః-
లటాస్థిసంఘైః కంబుసంఘైశ్చకటలః, తిరంతిష్టసమానానిపత్రాణి వాహ
నానిరథాశ్చ అన్యత్ర పితృరథాఅండజాఃయాసుశాః, రక్తవారిజాఃరుద్ధిరణౌ
యజన్యాః, అన్యత్ర రక్తానివారిజానియాసుతాః సద్యః ప్రాసరణ-ప్రావహణ
అత్ర సదీనాంక్ర.దీనాంచశ్లేషః॥౭౭॥—అస్మగితి॥అస్రక్షతిమాకాఅస్రప్రహా
రవాక్, జనౌపిరజనః, అస్యగ్గి కః, జనసాదనంబవస్యచేష్టావేగస్యసాదనం సాద
కంనాశకంయథాతథాఅవమత్ సవయోర్జ్జవసయోరైదోవసయోరదనంభక్షకంక
ర్తరియట్, రక్షాంసించ పిశాచాశ్చరక్షఃపిశాచం+ సమాహారేద్వంద్వేవవద్భా
వముముదే-జహషః, అత్రమోదస్యవమనవాక్యార్థపేతుకత్యావ్యాకార్థపే
తుకంకావ్యలింగం తచ్చయమకేససంస్పృశ్యతే॥౭౮॥—చిత్రమితి॥అపేతజ్యైరవ
గతమార్శిక్తైః ॥ ౭౯ ॥ మార్శిజ్యశింజినీగుణఇత్యమరః ॥ చాపైశ్చిత్రంవిచిత్రం
స్ఫురంతి రక్తాత్పాన్యేనశతహ్రదాః శంపాయస్కితత్ ॥ ౮౦ ॥ శంపాశత

స్ఫురద్య(క్తి)త్వనశహృదమ్ । పయోదజాలమివశద్విరాశ ససమాబధౌ ॥ ౭౯ ॥
 బంధౌవిపన్నేనెకేనసరణహతదత్తికే । ఆహోచస్తేన్యేఘంటాభిర్నైరణేహతదం
 తికే ॥ ౮౦ ॥ కృత్వైక్తిర్ణామహిరజేచంద్రైగాఽలైశ్చదత్తినామ్ । క్షుణ్ణలోకా
 సుభిర్మృత్యోద్దుసలూలూఖలైరిన ॥ ౮౧ ॥ యద్భయత్తంవిఘాతాన్యమానవాన
 భియోగతః । చేష్యఃపరాకాపరాజిగ్యమానవానభియోగతః ॥ ౮౨ ॥ అధనక్షో
 మణిచ్ఛాయాచ్ఛురితాపీతవాసరా । స్ఫుటదంద్రధనుర్భిన్నతటితేవరటిప్యతా ॥ ౮౩

హృదాహృదిదీప్తిమరః ॥ తత్త్వైకృతిం పీరాః ఆశంస్యంత్రైతిపీరాశలనసంభ
 యంకరాయద్దఘామిః ॥ ౮౦ ॥ సాపీరాశలనసంయద్దఘామిర్యాతిచయప్రదేత్య
 మరః ॥ పయోదజాలమివాబధౌ ॥ ౭౯ ॥ — అందావతి ॥ ఇహస్తేన్యేబంధౌవి
 పన్నేమృతేనతి, అనేకేనసరేణ-అనెక్వేంద్రైర్వర్జః, బాతావేకవచనం, తదంతి
 కేతస్యమృతస్య బంధౌరంతికెఅహోది, కించ హతాదంతినోయత్రోత్క్లిశా హత
 దంతికే స్తేన్యే ఘంటాభిర్నైరణేన + రణలైర్భావేబిత్, అత్యదంతిహ
 తేః విశేషణగత్యా ఘంటాంణనాభావహేతుత్వాద్విదాద్రచేతుకంకావ్యలింగం
 యమకేనసంస్పృజ్యతే ॥ ౮౦ ॥ — కృత్వైరితి ॥ కృత్వైః-న్యైః, దత్తినాం దం
 ద్రైరాత్మైశ్చ కీర్ణామహిరణఘామిః, క్షుణ్ణాః-పిష్టాః, లోకాః-వౌజనప్యాణా
 దైస్తేః; మృత్యోద్దుసలూలూఖలైః కీర్ణైవరజే ॥ ౮౧ ॥ అయోగ్య-ముసలొత్క్లి
 స్తాయమాఖలములూఖలమిత్యమరః ॥ అత్యలూఖలముసలైరితిరాజదంతాది
 పారేపినముద్రాభ్యాద్ధృత్యాదినూత్రాదేవవ్యభిచారజ్ఞాపకాశ్చరనిపాతస్యత్వ
 యః ॥ ౮౧ ॥ — యద్దమితి ॥ మానవానభిమానవాకా చైద్యోయద్దంగతఃవ్రా
 త్తస్య ఇత్తం విఘాతాఅభిఘాతాః అన్యేచైద్యాతిరిక్రామానవా దైస్తాకా వి
 ఘాతాన్యమానవాకా ఆభియః నిర్భీకాపరానరీకా ఆభియోగతోభియోగాద
 భ్యనిరోధాత్, పరాజిగ్య-జగాయేత్యర్థః + విపరాభ్యాసేరిత్యాత్మనెపదు సన్ని
 టూజైరితికుత్వమ్ ॥ ౮౨ ॥ — అథ భగవదభియోగం చందభిఃకులకేనాహ ॥
 అథేత్యాది । అథచైతన్యజయానంతరం, నవమారాజకపరఃపుమాకా అదృశ్యైతిచ
 శ్చమేనసంబంధః, తద్వపుస్తానత్త్రిభిర్విశిష్టై, వక్షోమణిః-కాస్తుచస్య, ధాయ
 యాచ్ఛురితాని వ్యాప్తాని ఆపీతవాసాంసి-పీతాంబరాణియస్యతేన, అతపివస్సు
 రతా ఇంద్రధనుషాభిన్నాస్సంగతాఃతటితొయస్యతేనతటిత్వలామేఘనెవతాదృ

శీలనానాలనలిననిరీహాల్లనాచినా । లలనాలననాలంబీలాలోలేననాలినా ॥
 అపూర్వయేవతత్కాల్లసమాగమసకామయా । దృష్టేన రాజన్వపుషాకటాక్షైర్విజ
 యశ్చియా ॥ ౮౫ ॥ విభావీవిభవీభాభోవిభాభావీవివావిభీః । భవాభిభావీభావా
 వోభవాభావోభువోవిభుః ॥ ౮౬ ॥ ఉపైతుకామైస్తత్పరంనిశ్చితైర్వోగిభిఃప
 జ్జైఘ్రచత్స్థితేనేత్యర్థః॥౮౭—నీలనేతి॥పునఃకీదృశేనవపుషానీలేన-శ్యామలేన, త
 డాతినాలం-నాలరహితంయన్న శినంముఖాఖ్యంతతగ్రనీలీనాఃఆసన్నాః, ఉల్లలంతీ
 తుల్లలనాశ్చంచలాశ్చాతయాయస్యతేనఅనాశనలిననీలీనోల్లలనాశినా, ముఖ
 షారభలాభభిమద్భ్రమరెణైత్యర్థః, లలనానాం-విలాసినీనాః(స్త్రీ)ణాంలాలనేన
 ఉపలాలనేన, వశికిరణైనేత్యర్థః, అలమత్యంతంబీలాలోలేనక్రీడాలోలుపేనలీలా
 లానేనేతిపారేలీలానాం విలాసానామాలానెనాలయేనేత్యర్థః, లాలయతిభక్తానితి
 లాలినాభక్తానుకంపినేత్యర్థః, ద్వ్యక్షరానుప్రాసోలంకారః॥౮౮—అపూర్వయే
 తి ॥ కించ, అపూర్వయేవాధూతపూర్వసమాగమయేవ తత్కాల్లసమాగమేనకా
 మయా-సాభిలాషయా, విజయశ్చియాచేద్యవిరక్తయేతిభావః, కటాక్షైరపాంగై
 ర్దృష్టేనాలోకి తేనవపుషా రాజదీప్యమానః, అత్తి పగ్గుతజయత్రువిశేషణ
 సామ్యాదపగ్గుతానురక్తకామినీప్రతీతేస్సమాసోక్తిః, పగ్గితయమానాభేదాభ్యస
 సాయాదపాంగదర్శనోత్ప్రేక్షాచ॥౮౯॥—విభావీతి ॥ విభావోస్యాస్తీతివిభావీ
 ప్రభావసంపన్నః, విభవోస్యాస్తీతివిభవీ విశ్వద్యవా, భవాభేవాభా యస్యస
 భాభః నక్షత్రవమజ్జ్వలఇత్యర్థః, విభాంవిశిష్టాం, భాం-దీప్తిం, భావయతినంపా
 దయతి విశ్వసేయితివిభాభావీ * తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీతిశ్రుతేః + భవో
 ణ్యంతాల్లోనిః, వివావక్షిణావాతిగచ్ఛతీతివివోవక్షివాహనఇత్యర్థః + ఆతోసు
 వసగౌకః, విభీర్నిర్భీకః, భవం-సంసారం, అభిభవతీతిభవాభిభావీ, భక్తానాం
 సంసారయఃఖనివర్తకఇత్యర్థః + భువోణిః, భావాజ్జంతూజ్ అవతీతిభావా
 వః-విశ్వతాత్రా ॥ ౯౦ ॥ భావోలీలాకియాచేష్టాధూత్యభిప్రాయజంతుప్వీతివై
 జయంతీ + అవతేకర్తృణ్యై ॥ భవాభావోస్తీతిభవాభావః సంసారయఃక్షేర
 సృష్ట్యైత్యర్థః + అర్థాదితావదప్రత్యయః । భువోభూమేర్విభుర్భుర్భూ॥౯౧॥
 ఉపైత్వీతి ॥ ఏవంభూతఃపరఃపుమా-పరమపురుషోహరిః, తత్పరం తస్యహ
 రేహారం, అంతముపైతుకామైః-ప్రాప్తుకామైః, తంజగీమభిః, అన్యత్రదిక్కు

తైః । దేహాత్మాగమ్యోద్భవశ్రేయశ్చైవ ॥ ౨౧ ॥ తుల్యాయా యోగ
యాన స్తరుచాసారతయాతయా । యాతయాతరసాచారు స్తనయానఘయాశ్రితః ॥
౨౨ ॥ విద్విషాద్విషురుద్విక్షుశ్చభాష్యాసన్నిరేనసః । అరుద్యమపిరోగఘ్నం
నిసర్గాదేవభేదజమ్ ॥ ౨౩ ॥ విదితందివికేసికేతంయాతందిజితాజని । విగదంగ

ఘుభిరిత్యర్థః + తుంకామమనసారపీతిమకారలూపః, నిశ్చితైర్నిష్ఠంకృతనిశ్చ
యైత్యర్థః, అన్యత్ర నిశ్చితతత్వైః సకర్తృచాదవ్యవివక్షితైర్కర్తృకర్తృక్త,
యద్వాపీతాగామః విభక్తాభ్యాతరణ్యాదిసమాహనీయస్సుతీకృతంచైతత్పా
క్ ఘంటావధే సచాకలింగీవిదితశ్చైవ దేహాత్మాగమ్యోద్భవశ్రేయశ్చైవ
స్తైః, అన్యత్రముక్తఘుభిరిత్యర్థః, యోగభిష్యన్నాహవద్భిరుహాయవద్భిర్వా
స్యత్యభ్యాసవచ్చిః ॥ ౨౨ ॥ యోగస్సన్నసాహాయభ్యాససంగతియక్రిసి నిత్యమ
రః ॥ పరైశ్చర్యభిః, అన్యత్ర పరైశ్చర్యభిః పరమయోగిభిః, అన్యత్ర, పరే
భ్యానిష్ఠలైత్యర్థః, అన్యత్రసాక్షాత్కృతేః, తమేవవిద్వాదిమృత్యుమేతీతిశ్చ
తైః, అథాంతరప్రతీతిద్వేనిరేవస్థైః, అభిపాయ 'పరకృత్యానియత్రణా
త్ ॥ ౨౩ ॥ — అథయగైశాహ ॥ తమి ॥ ఘనయా-అనందసాంద్రయా, అనన్త
రుచా-అక్షీణకాంత్యా, సారలయా-సావత్రైవిన సర్వోల్లాషగుణైన యాత
యా-వాప్తయా, చారుస్తనయారవ్యుచయా + సాన్విగాచ్ఛపసజనాద
సంయోగోపధాదితివల్పాదనీకాణః, అనఘయా-నిర్దోషయా, తయాప్రసిద్ధయా
శ్రియారమయా, తరసా, త్వరయా, శ్రిరమాతంగితం హరిముద్విత్యైత్పుత్రరణ
సంబంధః, అత్రాపి ప్రాతిలోమ్యేనాద్ధావృత్తైరథాప్రతిలోమయమః మేతత్
లక్షణంతుప్రాగైవోక్తమ్ ॥ ౨౪ ॥ — విద్విషభి ॥ తంస్తూర్వోక్తంహరిం ఉ
ద్విక్షు విద్విషః-శక్త్యః, అద్విషుః-ద్విసంతిష్ఠ + లబ్ధివిష్యైతివర్తనైర్భూ
జాసాదేశః, తదాపిద్విషంతోపి నిరేనసా నిష్పాపాఽసః, ద్వేషపీక్షణాన్యా
ప్యేనోనిన ర్తకత్వేద్యమౌతేనాహ ॥ అరుద్యమితి ॥ రోచతత్కతిరుచ్యం +
రాజసూయేత్వాదిసాక్యబంధోనిపాతః, అరుద్యమరోచమానమపి భేదజమాష
భం ॥ ౨౫ ॥ భేదజోషచదైవజ్ఞానీత్యమరః ॥ నిసర్గాత్-స్వభావశక్తైరేవ, రోగం
హంతీతిరోగఘ్నం-ఆరోగ్యకారి * హరిర్హరితాపానిమష్టచితైరక్షిన్త్యతః । అ
నిచ్చయాపిసంస్పృష్టోదహత్యేవహేపావకశ్చివచనాదితిభావః ॥ అమనుష్యక
ర్తృకేతీతివత్ప్రయః ॥ ౨౬ ॥ — విదితమితి ॥ కించ యోద్ధావీరః యోహం

విరోధారోయోద్ధాయోనతిమేతిన ॥ ౯౦ ॥ నియోక్ష్యమాణేనపురఃకర్తృణ్యతిగ
రీయసి । ఆరోప్యమాణోరుగుణంభర్త్రాకార్తుకమానమత్ ॥ ౯౧ ॥ తత్ర బాణా
స్సుపరుషస్సమధీయంతచారవః । ద్విపామభూత్సుపరుషస్తస్యాకృష్టస్యచారవః॥
౯౨ ॥ పశ్చాత్క్రతానామవ్యస్యనరాణామివపత్రిణామ్ । యోయోగుణేనసం
యక్తస్సకణాంతమాగమత్ ॥ ౯౩ ॥ ప్రాపెరూపీపురారెపాఃపరిపూరివ

సతిం-పరేషాంనమృతాం, నైతి-నాప్నోతి, నితరాంజితా అజయో యేనతస్త్విన్
జితాజని-అనెకాజివిజయిన్యసి, అసీకే-స్తేన్యే ॥ ౯౧ ॥ వరూధినీ బలంస్తేన్యం చ
క్రంచానీకమస్త్రీయామిత్యమరః ॥ యాతం-యోద్ధమాగతం, దివి-స్వర్గేఽపి, వి
దితం-ప్రఖ్యాతం, విగదం నిరామయం, తంహరిం గదిభువి, రోద్ధారోజీతారః
కే నకేతీత్యర్థః, ప్రాతిలామ్యేఽప్యేతవ పదార్థవాక్యాదాః, ఏతదపిష్టాకప్ర
తిలోమయమకమేవ, పదపదార్థాదినంవాదస్తువైదిత్యేవశేషః లక్షణంతునిధ్య
నజ్జవహరీభిర్యత్యైవోక్తమనుసంధేయమ్ ॥ ౯౦ ॥ —నియోక్ష్యమాణేనెతి॥
పురోగ్రాతిగరియసికర్తృణి రణకర్తృణి అన్యత్రాతిదుష్కరై కష్టచిత్కృత్యవ
స్తునినియోక్ష్యమాణేన వ్యాపారయవ్యతాభర్త్రా-సావీమినా, ఆరోప్యమాణో
౨ధిక్రియమాణః ఉరుర్తసా గుణోజ్ఞాన్యస్త్విన్తత్ అన్యత్ర వణ్యమానశౌ
ర్యాదికం కర్తృణప్రభవతీకార్తుకంధనుః + కర్తృణాడకర్ష, ఆనమత్ - గుణాక
షణాదాకుంచితకోటికమభూత్ అన్యత్ర ప్రణతభ్యర్థః, అత్ర ప్రకృతకార్తుక
విశేషణసామ్యాదప్రస్తుతనియోజ్యపురుషప్రతీతేస్సమాసాక్తిః ॥ ౯౧ ॥ —తత్రే
తి ॥ తత్రకార్తుకే శోభనానిపరూపియేషాంతెసుపరుషః-సుపర్వాణః, అత
ఏవచారవోతిరమ్యాబాణాః సమధీయంతసంహితాః అకృష్టస్యతస్యకార్తుకస్యఆ
రవశ్చద్విషాం సుప్టుపరుషఃసుపరుషఃఅతికర్కశోభూత్ యమకవిశేషాలంకారః
॥ ౯౨ ॥ పశ్చాదితి॥నరాణాంపుంసామివపశ్చాత్క్రతానానిషంగసంగితయా పృ
ష్ఠస్థాపితానామపి అన్యత్రావధీరితానామపి పత్రిణామిమాణాం మధ్యేభ్యర్థః,
యోయఃపత్రి నరశ్చగుణేనజ్యయాహ్నిశ్వాదినాచ సంయుక్తస్సంబద్ధః ససవ
తీనరశ్చాస్య హరేః కణాంతం-కణానమివమాగమత్ ఆగతః-గుణయోగా
హకర్ణమాకృష్టః- అన్యత్రాప్తతాంగతభ్యర్థః, శ్లేషనంకీర్ణయముపమా ॥ ౯౩ ॥
ప్రాసభితి ॥ పురా-పూర్వం, రూపీ-మత్స్యకూర్తాద్యనేకరూపా, అరేపాః

రఃపరైః । రోషేరపారైరుపరిపుపూరెపిపురోపరైః ॥ ౯౪ ॥ దిక్కుఖివ్యాపినస్త్రీ
 ఘ్నాహృదిహృత్తభేదినః । తుల్యమేనవిదిక్షేపసాయకానహితాంశ్చనః ॥ ౯౫ ॥
 శరవశ్శీమహానాదఃస్ఫురతాన్తర్జుకకేతనః । సీలచ్ఛవిరసారేజేకేశవచ్ఛలనీరదః
 ॥ ౯౬ ॥ నకెవలంజనైస్తస్యలఘునంధాయినోధనుః । మండలీకృతమేకాంతా

నిష్పాపః, పరిపూరయతి కామైర్భక్తానితిపరిపూరితక్రవరదః + పూరయత్కైర్నిః
 పరిపరమపురుషోహరిః- పరైశ్శత్రుభిః, ప్రాపే-ప్రాప్తః, అవరుద్దశత్రుర్దః
 అపరైరైవైశ్శత్రుభిః కర్తృభిః అపారైరనంతైః రోషైరిషభిః ॥ ౯౪ ॥ పత్రీ
 రోషశూద్యయోరిత్యమరః ॥ పురోగే ఉపరిచపుపూరె-పూరితః, + పృథా
 టేశకర్తృణిబత్, ద్వ్యక్షరానుప్రాసాలంకారః ॥ (అస్తాద్దాతాఖిలేటి వీశియు
 చ్చత్రస్యాతామితిగుణస్యదుర్వాసత్వాత్పుపూరెఇతిరూపానిధిః, తస్మాత్పూరిత
 ప్రియనశ్చతిథాతుర్వ్యభిః) ॥ ౯౪ ॥ —దిగితి ॥ సహరిద్దిక్కుఖివ్యాపినోదిగం
 తవ్యావకాక్, తీక్ష్ణాన్నిశితాక్ కూరాంశ్చ హృదంతేఇతిహృదిసఃపక్షనాదవరః
 సింహనాదవతశ్చ మర్తభేదినోమర్తస్తానవిదారకాక్ సాయకానిఘాక్ అహి
 తానరీశ్చ తుల్యమేవ ఏకక్షణేనైవ విదిక్షేపనిరాస, అత్ర సాయకానామహి
 తానాంచ ప్రకృతానామేవతుల్యధర్మయోగాదౌషమ్యానగమాత్తుల్యయోగితాభే
 దః ॥ ౯౫ ॥ —శరేతి ॥ శరవశ్శీ-బాణవశ్శీ-నీరవశ్శీ-చ ॥ ౯౬ ॥ శరంసీరేశరో
 బాణఇతివిశ్వః ॥ మహానాదః సింహనాదోగర్జితంచయస్యసమహానాదఃస్ఫురతి
 కార్జుకకేతనైరనుద్ధృతైరయస్యనః అస్యత్రైంద్రచాపచిహ్నఇత్యర్థః, సీలచ్ఛవిః-
 శ్యామకాంతిః, అసౌకేశవస్యచ్ఛలంకవటంయస్యనః నీరదఃకేశవచ్ఛలనీరదోహ
 రిమెఘారేజి రణరంగే సర్వోత్కృష్టేణదిదీపేఇత్యర్థః, అత్రఫలశబ్దేన హరి
 తావహ్నవేన మేఘత్వారోపాత్ ఫలాదిశబ్దైరనత్యత్ప్రతిపాదనరూపావ
 హ్నవాలంకారః, త్రిపాద్యంతర్గతచతుర్థపాదాక్షరత్వాన్రూఢచతుర్థాభ్యశ్చి
 త్రవిశేషశ్శబ్దాలంకారశ్చేతిసంకరః ॥ ౯౬ ॥ —నేతి ॥ లఘుశీఘ్రం సంధత్రైయస్తస్య
 లఘుసంధాయినఃహరః ధనురేవకెవలం ఏకాంతాత్ మండలీకృతంశీఘ్రాక్షర్యణా
 న్నియమేనవలయాకృతం జనైరైక్షి-నేక్షితం, + కర్తృణిబుజ్ కింతుద్విపాంబ
 లమపి మండలీకృతం త్రాసాదేశత్రపుంజీకృతమైక్షి- అత్రధనుర్బలయోఃప్రకృత
 యోరేవ తుల్యధర్మయోగాత్ కేవలప్రకృతాన్పదాతుల్యయోగితా ॥ ౯౭ ॥ —

జ్వలమైర్జిదిహమపి || ౯౭ || లోకాలోకకలోకల్కలలలాలకః | కా
 లోకలోకలికాచేకోలకలికలికలి || ౯౮ || అక్షితారాసువివ్యావిద్విషసృతను
 త్రిణిః | దానెమహాలలక్షత్వంసహితస్యధరాననే || ౯౯ || సరరోదిసరోవైరివి
 వారీవారిరాంః | విసవారసరోవైరలపిరోరవిరహృత్ || ౧౦౦ || ముక్తానేశరం
 పాణానహరహృదసాద్విషామ్ | తదీయంధనుఃస్యస్యనిహితేహేనబీవతామ్ ||
 అదమ్యస్తేనాహ||లోకత్యాది||లోకానాలోకత్యతిలోకాలోకీ-త్రైలోకిదత్తి,
 కలా-నుసురభాషీకల్పై-పాపేన, దుభేనవాకలిలాసగునతీతికల్కకలిం || ౧౦౧ ||
 కలంపాపాశయేపాపేదమ్భేక్షతివిశ్వః || అంకులాలకః-అంకులనీలమూర్ధజత్వ
 భంః-కాలోనీలనాణః కాలార్తకోవా-నాస్తీహయస్యసోకలినిష్కలనిరం
 శభిర్యర్థః, అకలిరకలహః స్వయమకలహశీలభిర్యర్థః || ౧౦౨ ||-వ్యక్తయకాచి, హ
 లకల్యవరాహలీలయా కింతి-కీర్తిరలికోలకలికలికలి-పితృస్త్వస్త్వస్త్వై వివ్యాభే
 తుస్తత్సంసంఘః-స్వస్త్వరానుపాసః || ౧౦౩ ||-అక్షితి || సమూర్వక్త
 గుణవిశిష్టోహః తనుత్యాచియేమాంసంతీతలసత్రికోవర్తి || ౧౦౪ || ని || త్సం
 వర్తదంశనమిత్యమం || రాకాప్యవతశ్శతూక్తా అక్షితారాసు-నేత్రకనీనికాసు,
 వివ్యాభి-వ్రజహర, శభాహి-లచ్యహరః దానేమవిరణేమేవ సహాలలక్షత్వం
 విస్ఫులవిషయత్వం || ౧౦౫ || సురస్వహస్యస్థూలలక్ష హసశౌంహబహుప్రదత్వ
 మరః || శరాసనే-శరక్షేపేతున, కింతు గూత్తులక్ష్యత్వదేవ అతాక్షితారాచేభి
 త్వమస్య యుక్తమేవేత్వర్థః, అంకువాక్యార్థహేతుకలకాప్యలి గమ్ || ౧౦౬ ||-
 సురత్వతి || వరాకారాతివిసరవోవరప్రదః + రాదానె, ఆతానుపసగణకః, అ
 వివర్యాచివరసోగచ్ఛా, వైరిణాచర్యాకవివాదయతీతివైరివివారీణిరాతితి
 వారింః వారింః పూర్వవత్కః తస్యేవారవోయస్యసవారిరాంః మేఘగంభీ
 రధ్వనిః వరిః-శ్రేష్ఠ, ఉర్వరాయాంభవఃదేవంః భూమిస్థః రవిరిపక్షితత్వత్వే
 షా || ౧౦౭ || ఉర్వరానర్వసస్యాభ్యుమాస్యాద్భూమిమాత్రకత్వతివిశ్వః || పిం
 హురః కృష్ణః వైరంవివవార-వివృణోత్త, వైరానురూపంజహునెత్వర్థః, వస్య
 క్షరానుప్రాసోలంకారః || ౧౦౮ ||-ముక్తైతి || ముక్తానేశరం-క్షిప్రబహుబా
 ణం, తస్యహారేరిదంతదీయంధనుః భూయనాం ద్విషాంశతూణాం ప్రాణాన
 హరతో తథాహి అన్యస్యవరస్య వరధనుషత్సనజేవతాం-సప్రాణతాం, సహా

౧౦౧ || రాజరాజేందరోజాజ్ఞానరేఖాజరంజాః | రేఖారిజారజోర్రాజేరరాజ
జరజరజరః || ౧౦౨ || ఉద్ధతాన్నిభుత్వేస్తస్యద్విసంధివితయంపపుః | పానా
రైదుధిరూధాతౌరక్షారైభువనంశిరాః || ౧౦౩ || కూరారికారీరోరేక కారకః కా
ర్షికత్వంచనసేవే || ౧ || జీవహ ప్రాణైత్రయీనాతుజంతావాత్మనిగీషవృత్తా |
త్రిమజ్జవతిమా ర్వాప్యింస్త్రీప్రివైజయంతి || వాక్యాథకపేతుకంకాన్యలింగమలం
కారః || ౧౦౪ || —రాజేతి || నరాయతఇన్ద్రజౌనాదిః + అన్యేష ఏసిద్ధశ్శతజ
తిజనేడపత్నయః, నజీప్రభవ్యజంః అనంతః పదాద్యచ్- నాస్తిరజోస్యేత్వ
రజాః రజోగుణరహితః రజంతితిరజాః లెజప్తాః + రజ్యదీప్తౌపదాద్యచ్ తే
చ లెలిరయస్థ లెమాంజూరోహింసనం తెనజాతిం రేఖారిజారజరతమాన్దం జలం
అజయతితిరేఖారిజారజోర్రాజే + అర్జునిః, ఋజరాజనగుణవాక్ జర్జ
రొనభవతీతిఅజజరోద్భవః సహరిః, ఆజేరజే రణంగణ రాజరాజః-రాజ
శ్రేణీ, రురోజ-బభంజ + రుజోభగైలిత్ అతవవ రరాజ-దిదీషే, ద్వ్యక్షరా
నుప్రా సౌలంకారః || ౧౦౫ || —ఉద్ధతానితి || ఉద్ధతాక్-ద్యుప్రాక్, ద్విషతోశ
త్కూక్, నిఘ్నతౌహింసతః, జాసినిప్రహణాదిసూలైనిప్రహణతి సంఘాతవి
గృహీణివివర్యస్తగ్రహణేపిశేషగ్రహణానవృత్తైరశేషకర్తృణిద్వితీయైవ, లస్యహ
రేశ్వరాః పానార్థేధాతౌ పాపానైఇతిధాతౌనలిరుధిరం రక్షార్థేధాతౌపర
క్షణేఇతిధాతౌసతి భువనంజగచ్ఛాతిద్వితయంపపుః రుధిరమపిబక్ భువనమరి
క్షంశ్చేలిశ్లేషార్థః, అత్రేపానయోరభేదాధ్వనసాయేన రుధిరభువనయోస్తుల్యధ
ర్తయోగితావత్తుల్యయోగితాలంకారః, అత్రేపానార్థేఇతివాక్యస్య శత్రువ
ధేన భువనమరక్షన్నితీసూక్ష్మార్థగర్భత్వాత్ సౌక్త్యంనామగుణః * అలస్సం
జల్పరూపత్వంశబ్దానాంసౌక్త్యముద్యతఇలిలక్షణాత్ || ౧౦౬ || —అధ్యక్షైనా
హ || కూరెతి || కూరాక్ అరీకిరతి విక్రివతీతి కూరారికారి + కిరత్యై
నిప్రత్యయః, కోర్భూమేరెకకారకః ఏకకర్తా + కరోతేణ్యుల్కారికాయా
తనాః కరోతిదుష్టానామితికారికారకః || ౧ || కారికాయాతనాకృత్యైరిత్వయ
ః || + కృత్తోపేత్విత్వాదినాతాచ్ఛిలేటపత్నయః, కారికార్తీయాధాత్విద్ధ
నిదె-శేణ్యుల్ తత్కరఇతికవితీకారకాకారకాయస్యసకారకాకారకరకః
కమలముకులరమణీయపాణిరిత్వర్థః, శ్రేషీకఃకవత్నయః, కిరణాగజాకారకయ

రికాకరిః । కొరకాకారకకరఃకరిరఃకర్కరోర్కరుక్ ॥౧౦౪॥ విధాతుమవత్తిర్హి
 లఘిమానమసౌభువః । అనేకమరిసంఘాతమకరోద్భూవివఘ్నమ్ ॥ ౧౦౫ ॥
 దారీదరదరివ్యారిదాయా దారోద్రిమారదః । దూరాదరౌద్రోదరద్రోద్రోదు
 ద్దూరు రాదరీ ॥ ౧౦౬ ॥ ఏకేషణాసంఘతీథాన్ ద్వియోభిందన్ ద్విమానివ । నజ
 స్తాంతరరామస్యచక్రైసదృశమాత్మనః ॥ ౧౦౭ ॥ శూరశ్శౌరిరశిశైరైరాశాశ్చైరా
 త్తిషివతీకరీరః + కర్కణ్యశ్, కర్కరః రణకర్కశశ్చత్వర్తః ॥ ౧౧ ॥ కర్కరోద
 ర్పణైదృఢైశాశ్చతః ॥ అర్కస్యేవరుక్ తెజాయస్యసోఽంరుక్ ఇత్యపమాద్య
 క్షరాసుప్రాసశ్చ ॥ ౧౦౮ ॥— విధాతుమితి ॥ భువోధూమేలః ఘిమానం ల
 ఘుత్వంధారావతరణం విధాతుమవత్తిర్హి ధువి జాతౌప్యసౌ పూర్వోక్తగుణ
 వాన్ హరిః- అనేకంబహుమరిసంఘాతం భూమివర్ధనం భూపూరితమకరోదితి
 విరోధః, మృతమకరోదిత్యపిరోధః, అతఏవ విరోధాభాసోలంకారః ॥ ౧౦౫ ॥
 దారీతి ॥ దారి-బహుదారవాన్ భూమార్ధైమత్పర్దీయః దరేణభయేన దరిద్రో
 దరదరిద్రః నిర్భీకశ్చత్వర్తః ॥ ౧౧ ॥ దరోష్ట్రీయాంభయేశ్వభృశ్చత్వమరః ॥ ఉదా
 రోమహాన్ వాకావా ॥ ౧౧ ॥ ఉదారోదాత్యమహతోరిత్యమరః॥ అద్రివత్ దుః
 ఖనరద్యతేమారదోదుర్భేదః అద్రిదూరదః+ రదవిలఖనేదురిత్యుపసర్గాత్, ఖ
 ల్పిత్యయః ॥ రోరితిరహాపెథ్లోలాపశ్చత్వణోద్భవః ॥ అరౌద్రఃసాధూనాం సౌ
 మ్యః రౌద్రసీరుణద్ధీతిరోద్రోరుత్ విశ్వవ్యాపీ, రుద్రఃకృష్ ॥ దదాతీతిదారుఃదా
 తా + దదాతైరాణాదికోరుపృత్యయః ॥ ఆదరోస్యాస్తీత్యాదరీ సన్తాగ్దార
 వాన్ సహరిః అరిరెవదారుకాస్థమరిదారు, దూరాదెవఅదదరీ దారయతి
 స్త్ + దారియతేనౌచశి, అత్ స్తృద్యూత్వరపృథుమృద స్త్రాస్పశామిత్యధ్యా
 నస్యాత్వం అరిదార్పితిరూపకమథాన్లంకారోద్వృక్షరాసుప్రాసశ్చ॥ ౧౦౬ ॥
 ఎకేషణాతి ॥ సహరిరేకేషణా-ఏకేనైవశరేణ, సంఘానాంపూరణాన్ సంఘతి
 థాన్ సంఘశస్త్రితానిత్యథః + బహుపూగగణసంఘస్యతిధుగితిధుగాగమా
 దేవజ్ఞాపకాదసంఖ్యాత్యేపిడప్రత్యయః, ద్విషశ్శత్రూన్ ద్విమానివేత్త్యపమాభి
 వ్ర్త-విదారయన్, జస్తాంతరై రామస్య దాశరథేరాత్మనస్సదృశంచక్రై ఏకశ
 రేణానెకదుగ్రిమభేదనమస్యజస్తాంతరవాసనాయాతమితిభావః *బిభేదచపునస్సా
 లాన్ సప్తైకేనమహేషజ్ఞాతీశ్చిరామాయణే ॥౧౦౭॥—శూరశ్చితి॥ శృణోతీతిశరా

శుభాశిశః । శరారుణ్యీ గురీరేశశ్శుశూరెరిగిర్నరైః ॥ ౧౦౮ ॥ వ్యక్తాసీదరితారీ
కొంయ తదీయాస్తదామహుః । మనోహృతోఽహృదయే లగురెహం నవతి
ణః ॥ ౧౦౯ ॥ నామాక్షరాణాం మలతామాభూద్భుతురితిస్ఫుటమ్ ॥ అగృహ్ణతి ప
రాంగానామనూనాస్సంనమార్గణాః ॥ ౧౧౦ ॥ అచ్ఛిద్యయోధసాధనస్య ప్రా
ణనర్వస్వమాశుగాః । వికాగారికవమృతమామరాజ్జగ్తురదర్శనమ్ ॥ ౧౧౧ ॥

రుః-దుష్టభూతుకః ॥ ౧౧ ॥ శరారుణ్యాతుకోహంసృజత్యమరః ॥ + శ్శూవలవ్యా
రాదురిత్యాదుప్రత్యయః, శ్రీశరీరస్యేశః శ్రీశరీరేశః-లక్ష్మీప్రాణనాథః, శూరో
వీరః, శౌరిఃకృష్ణః, అశిశిరైస్తీత్యైః ఆశాదికోశ్శునతఇత్యాశాజ్ఞేః-దిగంబవ్యా
వక్తేః + అశోత్తైశకర్తృణ్యణ, శరైర్పాణైః, అరిగిరిః-శత్రుగిరాలసి, జాతావే
కవచనం, రాశిశస్సంఘశః, ఆశు-శిఘ్రం, శుశూరె-జఘాన, + శూరిహింసా
స్తంభనయోరితిధాతోలిట్, దవ్యక్షరానుప్రాసః ॥ ౧౦౮ ॥ —వ్యక్తైతి ॥
తదా-తస్మిన్ సమయే, అరిణామరితాశత్రుతాముహుర్వ్యక్తాఽసీత్, యద్యస్తాత్త
స్యహరేరిమేతదీయాః పత్రిణోబాణాః మనోహరలీకాయాదుద్ధరంతీతి మనో
హృతోమారకాఇత్యధః + హరతేగిర్నరైః, మనోబ్లాగతిచక్రతీయంతే, అతప
వ మనోహృతోపి ఏహంహృదయే మనసి నలేగుర్మలగ్నాః పక్షోసిద్ధిద్యనిర్వ
గ్గురిత్యవః ॥ హృదయంపక్షసిస్వాంతఇతివిశ్వః ॥ విరోధాభాసోఽంకారః ॥ ౧౦౯
నామేతి ॥ భద్రః స్వామినో నామాక్షరాణాం ఫలమవిలిఖతానాం నామవర్ణా
నాం మలతా మాలిన్యం, తిరోధానంమాభూదితిబుద్ధ్యేత్యర్థః, మార్గణాః హ
రిశరాః పరాంగానాం-అరిశరీరాణాం, అనుక్-ప్రాణౌ అగృహ్ణత-ఉపాదత్త
అస్సం-రక్తం, నాగృహ్ణతి + గృహేలఃజీతజ్ఞే, ఆశు భావనిమిత్తస్యానన్యలేప
స్య స్వామినామాక్షరమాలిన్యపరిహారార్థత్వముత్ప్రేక్ష్యతే స్ఫుటమితి ॥ అత్య
తాలవ్యవర్ణాభావాదతాలవ్యఇతిచిత్రభేదః, ఇమయశానాంతాల్పితిఇవర్ణస్యాపి
తాలవ్య త్వేపి వ్యంజనాపేక్షవీవాయంనియమఇతినదావః ॥ ౧౧౦ ॥ —అచ్ఛిద్యై
ఆశుగచ్ఛంతీత్యాశుగాః-బాణాః, యోధసాధనస్య-వీరవర్గస్య, ప్రాణాః సర్వ
స్వమివేత్త్యపమితసమాసః, వికాగారికవదితిన్నష్టోపమాంబికాల్ తత్ ప్రా
ణనర్వస్వంఅచ్ఛిద్య-అపహృత్య, ఏకాగారేప్రయోజనమేహంబికాగారిగాశ్చో
ః ॥ ౧౧ ॥ చరైకాగారికస్తేనైత్యమరః + ప్రయోజనమితిరక్ ॥ వికాగారి

భీమాస్త్రరాజినస్తస్యబలచ్యవజరాజనః | కృతఘోరాజనశ్చక్రేభువన్నదధిరా
జనః || ౧౧౨ || మాంసవ్యభోచితమువైశ్శూన్యతాందధడియమ్ | శకుంతిభిశ్శ
తుగిబలంవ్యాపితస్యేమభిర్నభః || ౧౧౩ || దాదదోమద్దమద్దాదీదాదాదోమా

కహ్లోరభిత్సర్వనియమోనిపాల్వనభిత్సే, ఇకట్పుల్వయోవృద్ధిశ్చనిపాత్వలభ్య
పరే, తైస్తుల్యమైకాగారికవచ్చోరవత్ తుల్యైరైవతిః మారామ్యామావదన్
నమదృశ్యతాంజన్తుః ఉపమాలంకారః || ౧౧౪ || — భీమేతి || జనోహరిః అవ
తారాంతరనామ్నాయంవ్యవదేశః భీమాస్త్రరాజయోయస్యలింగభీమాస్త్రరా
జనః + ఇకోదివిధక్తావితిసుమాగమః, ధ్వజైరాజతేయత్రస్యధ్వజరాజనః + తా
చ్ఛిల్యేణినిః, కృతఘోరాఅణః యద్ధయేనతస్యకృతఘోరాజనఃపూర్వవన్న
మాగమః, తస్యబలస్య నైస్యస్య సంబంధనీర్భువస్తద్రణభూమిః సరుభరాఃసా
స్మాశ్చక్రే చతుష్పాదాంతయమకమ్ || ౧౧౫ || — మాంసేతి || మాంసవ్యభా-
మాంసఖండం + వ్యభజిరౌరనుపసగేఇత్యవ్రత్యయః, తత్కౌచితానిపరిచితా
నిముఖాని చలచవః శల్యానియేషాంలైః శకుంతిభిః పక్షిభిః, హున్యతా
మచేతనత్వం అన్యత్రతుచ్ఛత్వమనూర్తత్వంవాదధత్ అతపివాక్రియమస్పృశం
శక్తుగిబలంవ్యాపి-వ్యాప్తం + ఆవౌలైకర్తణిలుచ్, తస్యహరేరిషుభిః సభో
వ్యాపి-వ్యాప్తం, అత్రైమపక్షిణాం సభోబలయోర్వాప్తాప్తయ్యధ్యయోగితాప్త
త్తుల్యయోగితాభేదః || ౧౧౬ || — దాదదఇతి || దదృతిఇతిదాదః దానం + ద
దదానేర్తణిః, దాదదదాతీతిహానదానప్రదః + ఆహునుపసగేకః
దుద్దమద్దాదీ దుష్ ఉపతాపః + యుచితవతాపేక్విప్, దుశం ఉపతాపం దదతి
సాధూనామితిదుద్ధాఃఖలాః, పూర్వసత్కః లైషాం దుతం ఉపతాపందదతఇతి
దుద్దమద్దాదీ + దదదానేఇతిభాతోణిఃనిః దాదాదః దాఃశుద్ధిః + వైశ్శోభ
నైక్విప్, తాందదతఇతిదాదాదః శుద్ధిప్రదః + దదదానేర్తణ్యో, మాదదీద
దోః మాఃపరితాపః + దూర్ఖపరితాపేక్విప్- తాందదతీతిమాదాః మప్తాఃదీః
క్షయః + దీక్షేక్షయేక్విప్, తాందత్రగతిదీదానాశదా + ఉభయత్రాహునుపసగై
కః దూదానాం దీచామాదదీదా దుష్టవర్తకాతాదోషాభుజాయన్యసః దూ
దదీదదోఃమష్టభంజకభుజఇత్యర్థః- దదదదదదః దదంతఇతిదదాః దాతారఃన
దదంతఇతిదదా అదాతారః, లైషాందన్వయానామపి దదోదాతాదదదదదః

బహిరహః । దుష్టాదండగుహయద్వేదవాదదహదహః ॥ ౧౧౪ ॥ ప్లుతేభకుంభాః
 లజ్జేర్హువయశ్చలిజస్తభిః । ప్రానరయన్నగీరప్రేర్ద్విషాం తిహ్యోపితాంచ
 సః ॥ ౧౧౫ ॥ సదామదబలప్రాప్తస్సముద్భృతచసాబభౌ । ప్రతితప్తకృమస్మి ॥

+ సర్వత్రదహనెపచాద్యన్, అదంత్యివాః సుప్తరాః ఒకాసుర పులనా
 ప్రభృతయః + అలైకపచాద్యన్- తాకాద్యతిశంసయతీర్వదహః + బోఽమం
 డనె- ఆతానువసగైకః- ఏనంధుతాహరిః దులందహతీతిదుద్ధః దుశ్శదః
 స్మిక్ దుద్దేశత్రా దుతలంభిందవతకతిహదాదంతస్త్రం + దదదానేర్వణ్య
 త్- దదదదదా ప్రయత్నవానిర్వహః + దదదానేకర్తరిభట్-ఏకాక్షరాసుప్రా
 పోలుకారః ॥ ౧౧౬ ॥ — ప్లుతేతి ॥ సహరిః ప్లుతాః-ఉత్తిష్టాః, ఇభకుంభాః ఉ
 ర్హినిభవ ఇభకుంభాభివాంసః జాశ్చయైస్తేః హృదయకృతిభిర్వక్షఃప్రహరైః, మ
 నోభంగేశ్చ విషాహాపరావైస్యః జన్మయేషాంతైః ॥ ౧౧ ॥ హృదయవక్షసిహ్వాం
 క్తతివిశ్వః ॥ ద్విషాంతిహ్యోపితాంచాప్రేః కోణితైరశృభిశ్చ ॥ ౧౧ ॥ అస్య
 స్రోత్రోణితకతివిశ్వః ॥ నదీప్రానరయత్-ప్రావాహయత్, అరివధేనతన్నా
 రిరొదయదిత్యధః, అర్హిద్యయానా మహ్యసాతాం ప్రకృతతావత్ప్రకృతశ్లేషః,
 తైరేన ద్విషాం తహ్యోపితాంచయథాసంఖ్యసంబంధాద్యథాసంఖ్యాలంకారః త
 దుపజీవనేన ద్విషాంతహ్యోపితాంచ శ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్తిమహిమ్నా అ
 స్రయావతుల్యదర్శయోః శాస్త్రుల్యయోగిలైత్యంగాంగిభావేనసంకరః ॥ ౧౧౭ ॥
 సదేతి ॥ సదామదోయస్యససదామదఃనిత్యమత్రఇత్వద్ధః, తంబలం బలభద్రం
 పీణాతీతిసదామదబలప్రాయః + వరతావత్కర్తృణ్యుత్పయః, సముద్భృతా
 సమ్యక్ ధృతాకసావిశ్వంభరాయేనసముద్భృతరసఃప్రతితాఃప్రసిద్ధాః విక్రమాః
 వాదన్యాసాయస్యసః త్రివిక్రమవత్ప్రధః, త్రిమా-రమావతిః, హరిః-కృష్ణః
 అపరోన్యోహరిః ఇంద్రిజనబభౌ సోపితామామదోదుశ్శదో యోబలావలా
 సురస్తస్య ప్రాయోనాశస్తంకరోదీతిసదామదబలప్రాయః + తత్కరోతీతిన్య
 త్తాత్పచాద్యన్, సముద్భృతరసః అమృతపానేన సమ్యగవహృతవిషః ॥ ౧౧౮ ॥
 గారాచావిషపిర్యగుణేరాగద్రవేరసఇత్యమరః ॥ ప్రతితవిక్రమః-ప్రసిద్ధపరా
 క్రమః, త్రిమా- సావరాజ్యలక్ష్మీయక్తః తథా అపరోహరిస్సూర్యభవ బభౌ
 సోపి ఆమం-రోగం, ద్యతి-భండయతీత్యామదః బలంప్రకృతీతిబలవః + మూ

మూహరిర్హరిరివాపరః ॥ ౧౧౬ ॥ ద్విధాత్రిధాచతుర్ధాచతుమేకమపిశత్రవః ।
పశ్యంతస్స ఎద్ధయాసద్యస్స స్వయంపంచత్వమాయయః ॥ ౧౧౭ ॥ సద్దేవసంపన్న

లవిభుజాదిత్వాత్కః సతాంభకానామామదోబలప్రశ్న అయఉదయోయస్యసఃస
దామదబలప్రాయః స్వాదయేన సతామారోగ్యబలకారిత్యర్థః, ఉద్యన్నఙ్ఘ్రేత్యా
దిశుఃతెరితిభావః, సముద్భృతరసః, ఘర్తకాలసంకోషితసలిలః; ప్రతీతవికృమః-
ప్రసి(ర్భుగ)ద్భావ)గతిః ॥ ౧౧ ॥ యమానితంద్రీచంద్రార్కవిష్ణుసింహంశువాజి
మ । శుకాహంకపిభేకేమహరిర్నాకపితత్రిషివ్యవరః ॥ తదేవముపమానయో
రుపమేయేచార్థత్రయవచనాదథత్రయవాచకశ్చిత్రభేదః ॥ ఏతావదేవకపేర్వివ
క్షితం అతాన్యత్సువచమపున్యపేక్ష్యమేవ, అత్యావరోహరిరివేల్వవరశబ్దప్రయో
గాదుత్ప్రేక్షేయంనాపమా, అపరసేంద్రస్యాస్కాన్యచాప్రసిద్ధేః, ప్రసిద్ధసాధు
శ్యవణానముపమా, ప్రసిద్ధతాద్యూప్యారోపేయాపకం ప్రసిద్ధతాద్యూప్యసంభా
వనముత్ప్రేక్షా, అతపీవలక్షయంతి అపకృతగుణక్రియాభిసంధానాదపకృతత్వే
న పకృతస్య సంభావనముత్ప్రేక్షేతి, తస్మాదపరశబ్దేనపకృతస్యాపకృతత్వాద్య
వసాయప్రతీతేరివశబ్దేన తస్యసాధ్యత్వప్రతీతేరుత్ప్రేక్షైవేతిసర్వస్వకారః, తస్మా
దివశబ్దమాత్రప్రయోగవినాపమా, అపరశబ్దమాత్రప్రయోగేతిశయోక్తిః, ఉ
భయోఃప్రయోగేతూత్ప్రేక్షైవేతివివేకః, అతపీవాత్యానైకాథవణానన్య(వసా
య)సని) భిరపరశబ్దస్యాన్యాథాతావ్యతిరేకేణాధ్ధాంతరకల్పనాయాసాపినాలం
కారికాణాంపంథాః॥శ్లేషశ్చాత్మాత్ప్రేక్షాపీజఘాతసాధర్మ్యనిర్వాహమాత్మా
వక్షీణతయా తదంగమితిసంకరత్వలంప్రసక్తానుప్రసక్త్యా ॥ ౧౧౬ ॥ —ద్విధే
తి ॥ శత్రవః ఏకమపితంహరిం ద్విధాద్వితీయేన త్రిధాత్రితీయేనచతుర్ధాచతుష్టే
నచ పశ్యంతః భయాత్తథాభ్రావ్యంతృణిత్యర్థః, స్పర్ధయామత్సరేణ, సద్యః స్వ
యం పంచత్వం పంచధాభావం మరణమాయయః తన్మత్సరిణస్తతోధికమాచర
స్తీతిభావః ॥ ౧౧ ॥ స్యాత్పంచతాకాలధర్మోదిష్టాంతఃప్రలయోత్పయః । అంతో
నాశోద్వయోర్మృత్యుర్తరణానిధనోస్త్రీయామిత్యమరః ॥ పాంచభౌతికస్య శ
రీరస్య పంచధాభావః పంచతా, అత్రస్పర్థయేతి జేతోరుత్ప్రేక్షణాల్ జే
తూత్ప్రేక్షా సాచవ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్య, సపర్దయేవేత్యర్థః ॥ ౧౧౭ ॥—స
దేతి ॥ సద్దేవ-సర్వదేవ, సంపన్నంసర్వలక్షణసమగ్గంవపున్యసః సంపన్నవ

వపూరణేషున దైవసంపన్నవపూరణేషు । మహాదధేస్తారిమహానితాంతంమహా
దధేస్తారిమహానితాంతమ్ ॥ ౧౦౮ ॥ ఇష్టంకృత్వావర్గపత్రిణశ్శాఙ్గపాణే రెత్యా
ధోముఖ్యంప్రావిశేత్ భూమిమాశు । శుద్ధ్యాయుక్తానాంవైరివర్గస్య మధ్యే చ
త్రాక్షిప్తానామేతదేవానురూపమ్ ॥ ౧౦౯ ॥ సత్త్వంమానవిశిష్టమాజిరభసాచా
లంబ్యభవ్యఃపురోలబ్ధాఘక్షయశుద్ధిరుద్ధరతరశీ వ్రతసభూమిర్తుదా । ముత్తావ్వికా

పుః నిత్యపరిపూర్ణామూర్తిః + సంహితాయాం, ధృలూపే పూర్వస్యదీఘాణాః,
అస్తంనిరస్తమరితాంమహాస్తేజాయేనసః అస్తారిమహాః-మహానధికఃసహరిః
దైవసంపత్ భాగ్యసంపత్తిః సేవనవపూరణం ప్రత్యగ్రసాధనం యేషాంలెమదైవ
సంపన్నవపూరణేషు దైవసహాయేషు రణేషు యద్దేషు మహాదధేః-మహార్ణవ
స్య, ఇతాంతం ప్రాప్తపారం సముద్రపారగామినితాంతం స్తారివిస్తారి మహాస్తే
జోదధేధారయామాస, అర్ధాభ్యాసలక్షణసముద్గయమకభేదః * అర్ధాభ్యాసస్స
ముద్గస్సాన్యదస్య భేదాస్త్రయోమతాఇత్సుక్తం; ఉపేంద్రవజ్రావృత్తమ్ ॥౧౧౦॥
ఇష్టమితి ॥ శాఙ్గంపాణాయన్యతస్య శాఙ్గపాణేః-కృష్ణస్య + పృహరణార్థే
భ్యఃపరేనిష్ఠాన ప్రమ్యాభవత ఇతిపాణేఃపరినిపాతః ॥ పత్రిణోబాణాః, ఇష్టమర్థం
ప్రయోజనం శత్రువధాత్మకంకృత్వా ఆధోముఖ్యం-అధోముఖ్యత్వమేత్య-ప్రా
ప్య, ఆశుభూమిమావిశేత్, శుద్ధ్యా-లోహశుద్ధ్యా, చిత్తశుద్ధ్యాచ యక్తానాం
తథాపిభర్త్రా నాస్తిమినా వైరివర్గస్య మధ్యేక్షిప్తానాం పాతితానాంవతదేవ ఆ
ధోముఖ్యేన క్వచిన్నిలయనమేవానురూపముచితం - సామాన్యేన విశేషసమర్థ
నిరూపాథాంతరన్యాసః, జాగతం వైశ్వదేవీవృత్తమ్ * పంచావైశ్విన్నావై
శ్వదేవీమమాయావితలక్షణాల్ ॥ ౧౧౧ ॥—సత్త్వమితి ॥భవ్యః-కల్యాణమూ
ర్తిః, లబ్ధే అఘక్షయశుద్ధిశ్చయేనసలబ్ధాఘక్షయశుద్ధిః, శ్రీవత్సన్యలాంఛనవి
శేషస్య భూమిర్వక్షః సా ఉద్ధరతరా ఉన్నతతరాయస్యసఉద్ధరతరశ్రీవత్సభూ
మిః కామమసాస్తభీః నిర్భీకః పరేశత్రవస్తవీవ మృగాస్తేషాం వ్యాధః మృగ
యురిత్యశ్లిష్టపరంపరితరూపకం ॥ ౧౧ ॥ వ్యాధోమృగవధాజీవోమృగయలుకబ్ధ
కశ్చస ఇత్యమరః ॥ ఉదయానిత్యాభ్యుదయవాక్ + నిత్యయోగేమత్వధీయఃస
హరిః పురః-పూర్వం, ఆజిరభసాల్-రణరాగాల్, మానవిశిష్టమహంకారోద్ధరం
సత్త్వంబలం ఆలంబ్య-ఆస్థాయ, ముదాఉత్సాహేనహరేః సింహస్యనాదం ము

శితచక్రనిపాతసంప్రతిక్షంపహతస్కంధగతచత్రవృత్తావా అభిశౌరిఁధోఽ
 నో దితాశ్వఃప్రయయాసాఁధిహావయానియత్యా ॥ ౨ ॥ అభిచైతన్యమగ్రదా
 పిశౌరేరవనిజాంగలకుఁకుమాభితామైః । గురునెమినిపీడనావదింఁవ్యసుదే
 వాసుత్రశాణితైరివ్వింఁక ॥ ౩ ॥ సనిరాయతకతనాంశుకాంతఃకనికార్విగర రా
 ఖాః + దిక్సంఖ్యాసంజ్ఞాయామితిసమాసః, తాడల్లసితాః క్రోధాదుమ్భాతాయ
 స్తిక్ తడుల్లసితిత్రిరేఫం తథాభిదురేణ గ్రాభితన ధూయన్ భీషణం-చయం
 కరం, ఉచ్చైరున్నతంముఖందధానః చేదిహురాజతేచేదిరాట్ + సంపదాదిసా
 ష్విప్, యదాప్ చేదిహంరాట్-చేదిరాట్ + అన్యేభ్యోఽపిదృశ్యవికలికాషిప్ । ౧॥
 రాజారాటావద్దివత్తా సృదిత్యమరః ॥ గతభీః-నిర్భీకస్స, మురారిం-హరిం, ఆ
 హ్వత అయవహాఽవ్యయాసిమామభ్యేహిఇతిసన్నద్ధమాకారయామాసేన్యర్థః, వి
 నాశకాలేవిపరితబుద్ధిదుర్వాపిత్వాదితిభావః + స్పర్ధాయామాజఇతిహ్వయ
 తేలుఁజితజే, ఆత్మనేవ దేష వ్యవతరస్యామితిచ్ఛేదాదేశః, అత్యావ్త్వస్య శశే
 పణగత్యా ఆహ్వనపాతుత్వాత్పదార్పణే-తుకీకావ్యలంగం, సగ్ధైస్త్విన్వపచ్చ
 ద్భూకంఽన్యత్తం వైతాలియాదురావధిక్యాత్ ॥ ౧ ॥ శీరేతి ॥ అథ అహ్వనానంత
 రం శితచక్రనిపాతం-నిశితసుదర్శనపహారం, సంప్రతిక్షతేఇతిశితచక్రనిపాతసం
 ప్రతిక్షం మృత్యోగపినిమిత్రసప్తపేక్షత్వాదిలిభావః + ఈక్షతేకర్తృణ్యం, స్కం
 ద్దశతమంసస్తంమృత్యుంచదాతః ఆసన్నమృతోర్యోర్భ్యర్థః, తస్యచైతన్యసృభశ్చసా
 రణిరూపయానియత్యావిధినతియావకమ్ ॥ ౧ ॥ భాగ్యంశ్రీనియతిర్విధిర్భివ్యమ
 రః ॥ యోదితాశ్వః-ప్రెరితాశ్వస్సక్, అభిశౌరిశౌరిమభి+అభిముఖ్యైవ్యయా
 థావః, అద్యయాదాపుపఇతిసుపోయిక్, ప్రయయా, పృతస్తే ॥ ౨॥—అచీతి॥
 అథ శౌరేశ్వస్త్రస్య, రథోపి జాంగలాదేశవిశేషః, తత్ర యత్కుంకుమంఽద్య
 దభితామైరరుజైరిత్యుపమా, గురూణాంనేమినాం చక్రధారాణాం నిపీనైన
 నోదనెనావదీర్ఘ్యః వ్యూహానాం-విగత ప్రాణానాం, దేహేభ్యః స్వత్రైక్యాణి
 త్రైస్యస్థిః, అవనింవింఁక ఉపదిహానస్స అభిచైతన్యం చైతన్యమభి సమాసో
 వ్యాసావావికల్పాల్-అగాల్ + ఇణోగాలుజీతిగాదేశః ॥ జాగుడకుంకుమేతి
 యావకకుంకుమేతిదవారాంతరం, జాగుడోదేశవిశేషః, యావశ్చకుంకుమంచ
 తిద్వంద్వః ॥ ౩ ॥—సద్ధితి ॥ నిరాయతాఽతిదీర్ఘః కేశనాంశుకాంతః ధ్వజమ

లకింకిణికః । విరరాజరిపుక్షయప్రతిజ్ఞాముఖరోము క్తశిఖస్సన్వయంనుమృత్యుః ॥౩॥
 సజలాంబుధరారవానుకారిధ్వనిరాఘారితదిఙ్ముఖౌబధస్య । ప్రగుణీకృతకేకమూ
 ధ్వజకంఠైశ్చితికంఠైరుపకణాయాంబధూవే ॥ ౪ ॥ అభిషిక్ష్యవిదర్భరాజపుత్రీ
 కుచకాశ్చిరజదిహ్నుమచ్యుతౌరః । చిరసేవితయాపిచేదిరాజస్సహసావాపరుషా
 తదైవయోగమ ॥ ౫ ॥ జనితాశనిశబ్దశంకముచ్చైర్ధనురాస్పాలితమధ్వనన్న
 టూచలాయస్యసః కలనికావ్విణ్ణైః-మధురస్వరైః, కరాలాః-ప్రగల్భాః,కింకిణికః
 క్షుద్రాఘంటికాయస్యసతథౌక్తకః + నద్యృతశ్చేతికప్ ॥ ౬ ॥ కింకిణీక్షుద్రాఘం
 టికెత్త్యమరః ॥ సకృష్టస్యరథః రిపుక్షయస్య-శిశుపాలవధస్య, ప్రతిజ్ఞయా ముఖ
 రోవాచాలః- అతిపవ ముక్తశిఖా-ముక్తకేశః నాహమేనమదాత్వా శిఖాబం
 ధంకరిష్యామిత్సన్ధోషయన్నిత్యర్థః, స్వయంసాక్షాన్తృత్యర్థం అంతఃకిమిత్సు
 త్ప్రేక్షా విరరాజ ॥ ౪ ॥—సజలేతి ॥ సజలాయాంబుధః తస్యారవంగర్జితమ
 నుకరోతితితథాక్తః తదవధ్గభీరవత్సర్వః, ఉపమాలంకారః, ఆఘారితదిఙ్ముఖౌ-
 వ్యాపదిగంతః, రథస్య కృష్టరథస్య ధ్వనిః ఊర్ధ్వాఃకంఠాః యేషాంలైరూర్ధ్వ
 కంఠైః ఆకస్మికశ్రేయోలాభాద్విస్తయహర్షోన్నమితకంఠరైరేత్యర్థః-శితికంఠేర్ని
 లకంఠైః ప్రగుణీకృతాః-అతితారికృతాః, కేకాయస్త్రికరణితద్యథాతథా ॥ ౬ ॥
 కేకావాణీమయూరసేత్యమరః ॥ ఉపకర్ణయాంబధూవే మేఘురవభ్రాంత్యాదత్తు
 కణైరశ్రావీత్యర్థః, ఏతేనభ్రాంతిమదలంకారోవ్యజ్యతఇతివస్తునాలంకారధ్వనిః
 ॥ ౫ ॥—అభీతి ॥ చేదిరాజః-శిశుపాలః, + రాజాహస్సఖిభ్యష్టచ్, విదర్భరా
 జపుత్రాః-రుక్మిణ్యాః, కుచయోచ్యతాశ్చీరజంకుంకుమం తచ్చిహ్నుయస్యత
 దచ్యుతౌరః-కృష్టవక్షః- అభిషిక్ష్య చిరసేవితయా-చిరౌపభుక్తయాపి, రుక్మిణీ
 హరణాత్ప్రభృతసంభృతయాపీత్యర్థః, రుషా-రోషేణ, తదైవ తదానిమేవేత్య
 త్ప్రేక్షా, సహసాయోగంసంబంధమవాప యథాకామికామ్యంతరభోగచిహ్ను
 వర్షనోద్దీపితః కాంతయాసంయుజ్యతే తదవదితిభావః, పరమార్థస్తు పూర్వోక్తప
 వనోపావైదర్భికుచకుంకుమవర్షనాదపూర్వవదుద్దీపితఇత్యర్థః, అత్యవ్రకృతరుడ్డిశే
 షణసామ్యాదప్రకృతకాంతాప్రతీలెస్సమాసాక్తిః, ఉక్తోత్ప్రేక్షాత్వంగమస్య ॥ ౬
 జనితేతి ॥ నృపేణ-చేదిపేన, ఆస్పాలితం-ఆఘట్టితం, అతపవదపలానిలేన-తీవ్రా
 విలేన, చొద్యమానస్య-స మేధ్యమానస్య, కల్పక్షయకాలాగ్నైర్యాశిఖాజ్వాళా

పెణ ! చపలానిలచంద్రమానకల్పక్షయకాలాగ్నిశిఖానిభస్పరజ్జ్వలమ్ || ౭ ||—
 సమకాలమివాభిలక్షణీయగ్రహసంధానవికర్షణాపవగ్నేః | అధసాభిచరంశరై
 స్తరసీప్సతిరస్కర్తుముపెంద్రమభ్యవర్షత్ || ౮ || ఋజుతాఫలయోగశుద్ధిభాజా
 మురుపక్షాశ్రయితాంశిలీముఖానామ్ | గుణినానతిమాగలైన సంధిస్సహచారి
 నమంజసోబధూవ || ౯ || అవిషహ్యతమేకృతాధికారంవశినాకర్తృణిచేదిపార్థివే
 తయాసమాతన్నిబేతినిత్యసమాసః, సాస్పరంతిదోధూయమానాజ్యోమూర్ఖీ య
 స్యతత్తథోక్తం ధమః, జనితా-ఉత్పాదితా, అశనిశబ్దశంకావజ్రాఘోషశంకాయ
 స్త్రికోకర్తృణితతథా ఉచ్చైస్తారమధ్వనత్ అత్కాగ్నిశిఖానిభేత్యపమాయాఅశని
 శబ్దశంకెతిభ్రాంతిమతః ఆస్పాలితమధ్వనదితిపదార్థపాక్షిక కావ్యలింగస్యచ సా
 పెక్షత్వాత్సంకరః || ౭ ||—సమేతి || అథధనురాస్ఫలనానంతరం తరిసీ-బల
 వాన్, సచైద్యః సమకాలం ఏకకాలమివేత్యుత్పేక్షా, అత్యంతసంయోగే ద్వితీ
 యా, అభిలక్షణీయాస్సందృశ్యాః గ్రహాబాణసంగ్రహణం సంధానంమారాన్వ
 యోజనం వికర్షణమాకర్షణమపవగ్నేమోక్షశ్చ యేమాన్తైశ్శరైః సాభిచరంసా
 నుచరం, ఉపెంద్రం-హరిః తిరస్కర్తుమాచ్ఛాదయితుమభ్యవర్షత్ || ౮ ||—ఋ
 జుతేతి || ఋజుతామవక్రత్వం, ఆకుటిలబుద్ధిత్వంచ, ఫలంశల్యం శ్రేయశ్చ తేన
 యోగః తంశుద్ధిగోహశుద్ధిర్నిర్విషత్వంవా అన్యత్రి దాహ్యబన్ధితరశుద్ధిః తాంభ
 జంతీతితద్భాజా ఉరోర్తహతః పక్షస్య-కంకాదిపత్రస్య, సహాయస్యచాశ్రయః
 సంశ్రయణమేషామస్తీతిఉరుపక్షాశ్రయితాం శిలీముఖానాం-శరాణాం, గుణినా
 జ్యోవతాశౌర్యాదిగుణవతాచ నతిమాగలైన ఆకర్షణాకుంచితకోటిత్వం విధేయ
 త్వంచ ప్రాప్తైనచాపెనసహసంధిః సంబంధః నమంజసః సాధీయాన్ బహూచ
 (అ)బలవతాం బలినాసహనమేణసంధిరేవోచితఇతిభావః, ఆత్మప్రస్తుతచాపశి
 లీముఖవిశేషణసామ్యాదప్రస్తుతారివిజగీమప్రతీతైస్సమాసోక్తిః, తచ్చ సామ్యం
 వాచ్యప్రతీయమానయోరభేదాధ్వవసాయాత్పిద్ధం, నచాత్రసమాలంకారశంకా
 కార్యా సానమాలంకృతిర్యోగేనస్తునారనురూపయోరిత్యనురూపవస్తుయోగేత
 స్యోపాదానాత్ సంధేయారివిజగీమగుణయోగినోరిహయోగఇతిభేదాత్ || ౯ || అ
 విషహ్యతి||వశినాస్వతంత్రేణచేదిపార్థివేన-చేదిరాజేన, అవిషహ్యతమే-దుష్క
 రకర్తృణ్విజయవ్యాపారేకృతాధికారం-కృతనియోగం; నియజ్యమానమిత్యర్థః

న ! అరసద్దనురుచ్చక్షేద్యథా ర్తిప్రసభాకర్షణవేషమానజీవమ్ || ౧౦ || అనుసం
 తతిపాతినఃపటుత్సందభతశ్చద్ధిభృతౌగృహీతపక్షాః | వదనాదివదినౌధశద్ధాః
 ష్టితిభర్తృర్దనుషశ్శరాశప్రసస్యగః || ౧౧ || గవలసితకాంతిచస్యమగ్నీతితథౌరా
 యతబాహుదండంసమ్ | దన్యశైవపితౌంఠకోన్నఽఽమ్రాయుగభీమాకృత్కాడ్మ
 కంజనేన || ౧౨ || తటిదుజ్జ్వలజాతయాపపు-క్షేఃఖమయశ్శాన్యమమువైరభివృద్ధిన
 ఆతపవ సృదయోరాత్యాః కోట్యాఃప్రస స కషణైవపేషమానా దోఘాయ
 మానాజీవాజ్ఞాయస్యతత్, అన్యత్ర దృఢయా ఆర్యా తాడనాదిపీడనేన ప్రస
 భాకర్షణేన బలాత్కౌశాకర్షణేనచ వేషమానః కంపమానోజీవఃప్రాణోయస్యే
 త్యర్థః || ౧౩ || ఆ రిగపీడాధనష్కాట్యారిత్యమరః || జీవపాశైత్రయీనాతుజ
 నావాత్మనిగీషవతా | త్రిషుజీవతిమా రావ్యంప్రీతిచైజయంతీ || ధనురుచ్చత్రై
 రంసత్-అధ్వనదక్రొశచ్చ, యథా రాజాజ్ఞానియక్తోపరాధీబలాదాకృష్యమా
 ణఃకోశతి తద్వరిభావః, అత్రాపి ప్రకృతవిశేషణసామ్యోదప్రకృతాపరాధ్య
 ధికృతపురుషప్రీతిస్సమాసోక్తిః || ౧౪ ||—అన్వతి || అథాకషణానంతర-క్షి
 తిభతుఃశ్చేద్యసస్యధనుషః-చాపాత్సకాశాత్ అనుసంతత్యావతంతీతి అనుసంత
 తిపాతినః-అవిచ్ఛేదప్రవ ర్తనః, పటుత్వం లక్ష్యభేదపాటవంవాచకత్వశ్చక్రించ ద
 ధతః శుద్ధిస్థతః, లాహశుద్ధిభృతః నిర్విషావా అన్యత్రసాధవఇత్యర్థః, గృహీతప
 క్షాః-స్వీకృతకంకాదివత్కాః, అన్యత్ర గృహీతనిత్యశ్వాదిసాద్యాధాః || ౧౫ || ప
 క్షపార్శ్వగరుత్సాధ్వసహాయబలభి తిన్వితిచైజయంతీ || శరాః వాదినః కథక
 స్య వదనాచ్చద్ధాః ప్రతిజ్ఞాపాణాద్వదయజవప్రసస్కర్మజగ్తుః, శ్లిష్టవిశేషణే
 యముపమేతికెదిత్, క్లేషమీ పరకృతాప్రకృతివిషయఇత్యన్యై || ౧౬ ||—గవ
 లేతి || గవలం-మహిషశృంగం || ౧౭ || గవలంమాహిషంశృంగమిత్యమరః || తద్వ
 దసితకాంతికృష్టవణం మధ్యేస్థితాఘోరాభీమా ఆయతావదాహుదండో నా
 సానాసికేవయస్త్రితత్రసోక్తం, కుపితస్యాంతకస్యమృత్యోరున్నతంయదూర్భ
 యగం తద్వద్భీమాఆకృతిధ్వనత త్రస్యచైద్యస్య కాత్మకంజనేన దదృశే-దృష్టం
 సభయవిస్తయమితిభావః ఉపమాలంకారః || ౧౮ ||—తటిదితి || తటిద్వదుజ్జ్వ
 లాఃదీప్తాః జాతయాపస్య-శామ్నః, పుంఖాః కర్తర్యోయేషాంతైః అయసా అ
 యోవచ్చశ్యామముఖైః-శ్యామాగ్రైః, శ్యామాంగైశ్చ, అభిధ్వనద్భిః సవనత్పు

స్యః । జలదైవరంహసావతద్భిఃపిదధేనంహతిశాలిభిశ్చరాన్యైః ॥ ౧౩ ॥ శితశ
ల్యమునానదీర్థమేఘక్షరదంభస్ఫుటలీవ్రవేదనానామ్ । నృవచనృతలీచక్రవాలం
కవధాంమౌర్ఖ్యవిమస్సువర్ణపుంభాః ॥ ౧౪ ॥ అమనోరమతాంయతీజనస్యక్షణ
మాలోకపథాన్నభస్సదాంచ । రుద్రధేపిహితాహిమద్యులిద్యౌర్విశిఖైరంతరితా
మృతాధరితీ ॥ ౧౫ ॥ వినివారితిభాసుతావమేకంసకలస్యాపిముంద్యిషోబలస్య ।

తైగవశాద్భిశ్చ, రంహసా-వేగేన, వతద్భిర్దావద్భిః, సహతిశాలిభిః-సంఘవా
హిభిః, శరాన్యైర్బలదై, మేమైరిన ఖమాకాశం, పిదధే-పిహితం + కర్తణిలి
ట్, * వషివాగురింట్లోపమవావ్యోయవసర్గయోరిత్యపెరకాంలొపః ఉపమాల
వ్కారః ॥ ౧౩ ॥—నితైతి ॥ సువణపుంభాస్సువణకర్తరిణాః, శరాః శితై
ర్నిశితైః శల్యములైఃఫలాన్యైః, అవదీర్ణాదిభిన్నాయేమేఘస్తేభ్యః క్షరతా-
స్రవతా, అంభసాస్ఫుటావ్యక్తా సునోన్నేయా తీవ్రావేదనాయాసాంతాసాంక
వధాం-దిశాంసంబంధినీచ్యవంతి అనృతతిరిశ్చునంతిర్విస్యతేదవిశరవృహరవేదన
యా రుదదివస్త్రీమిక్యత్యైవితా, చక్రవాలం-మండలం, ప్రాణవిఘ్న-అచ్ఛా
దయామాసుః + ఉర్వోలైలుఃజిగ్దాగమేతస్య విభాషార్థారితి అజితత్వవషే,
ఉర్వోలైర్విభాషేతివృద్ధిచికలావృప్తిక్షేగుణః అజాదిత్యాదాటివృద్ధిః ॥ ౧౪ ॥—
అమనవతి ॥ విశిఖైశ్చేచ్ఛద్యదానైఃకర్తృభిః పిహితస్త్రిహితః అహిమద్యుతిర
క్రోయన్యాస్సా- అతపవామనోరమతాంయతీప్రాప్నువతి + ఇణశ్శతరి ఉ
గితశ్చైతిజీవ, ద్యౌరాకాశం జనస్యభావలోకస్య అలోకపథాత్-ద్భుష్టిమా
గ్రాత్; క్షణంరుద్ర-రుద్ధా + రుద్రేకర్తణిలిట్, అత్యవధారోధస్యాపాయరూప
త్యాత్ ధృవమపాయేజలవంచమి, తథా అంతరితా-మృతాతిరోహితాశస్తా అ
తపవామనోరమతాం యతిభుత్రినభస్సదాంచాలోకపథాత్ రుద్రధేచకారోజన
సముచ్చయార్థః, లర్యమృధరిఃశ్రోత్రప్రకృతయో రెవరోధాభ్యితుల్యధర్మయోగా
త్తుల్యయోగితాభేదా, తాధ్యమేవజనస్య నభస్సదాంచ యథాసంభ్యమన్వయా
త్ యథాసంభ్యాలంకారః (అంతయా) సాపేక్ష(త)యా సఙ్కీర్తతే ॥ ౧౫ ॥
వినివారితైతి ॥ నరాధిపేన-చేద్యేన, సకలస్యాపి ముంద్యిషోహారేబలస్యస్తేన
స్య వినివారిశోభాసుతావః ఆతపోయేనతదేకమద్యిషీయంశరజాలమయం బాణ
బృందాత్తకం ఉరుమహత్సద్వైవ సదనమివెత్తుత్యైవితా సమంయగపత్నమనా

శరజాలమయంసమంసమంతాదురునద్దేవనరాధిపేనతేనె || ౧౬ || ఇతిచేదిమహీ
భృతాతదానీంతదనీకందనుసూనుసూదనస్య | వయసామివచక్రిమక్రియాకంపరి
తోరోధివిపాటపంజరేణ||౧౭||ఇమవర్షమనెకమేకవీరస్తదరిప్రచ్యుతమచ్యుతఃపృ
వత్తైః | అథవాదికృతంప్రమాణమన్యైఃప్రతివాదీపనిరాకరొత్ప్రమాణైః||౧౮||
ప్రతికుంచితకూర్పరేణతేనశ్రవణోపాంతిఃనీయమానగవ్యమ్ | ధ్వనతిష్ఠ ధనుర్ఘ
నాంతమత్తప్రచురక్రొంచరవానుకారముచైచః || ౧౯ || ఉరసా వితతేనపాతి
తాంసన్నమయూరాంచితమస్తకస్తదానీమ్ | క్షణమాఖిలతానుసౌప్తవేన్ద్రితపూ

తైనెకృతమిత్యర్థః + తనోలైకర్తణిలిట్ || ౧౬ ||—ఇతితి || ఇతిత్థం చేదిమ
హీభృతా-చైచ్యన, తదానీం-తత్కాలే, దనుసూనుసూదనస్య-దానవాంతకస్య
హారేస్తదనీకంబలం || ౧౭ || వరూధినీబలంస్తేనన్యంచక్రించానీకమస్త్రీయామిత్య
మరః || వయసాంచక్రిం పక్షిసంఘఇవ అక్రియాకంపి శ్చైష్ట్యాయథాతథావిపాట
యంతీతివిపాటాః శరాః + పచాద్యచ్, తైరేవ పంజరేణపరితస్సర్వతః అరోధి
రుద్ధం + రుధేకర్తణిలిట్ ఉపమాలంకారః || ౧౮ ||—ఇష్టితి || అథానీకరొ
ధానంతరం, ఏకవీరః అనహాయశూరః, అచ్యుతోహరిః అరిప్రచ్యుతం-శత్రువిగ
ళితం. తదనేకమపరిమితమిమవషణం పృషితైర్బాహైః వాదికృతం-వాదినా
ప్రయత్నం, ప్రమాణమనుమానం, అన్యైఃప్రమాణైః ప్రత్యనుమానైఃప్రతివా
దీపనిరాకరొత్ + ఇవేనసమాసోవిధక్రమోపశ్చేతిసమాసాత్ సమానగతా
శ్రోతృపూర్ణోపమా || ౧౯ ||—ప్రతితి || ప్రతికుంచితకూర్పరేణ-అకుంచితకపో
ణినా || ౧౭ || స్యాత్కవోణిస్తుకూర్పరఇత్యమరః || తేనసరిణాశ్రవణోపాంతికం
కర్ణాంతికంనీయమానా ఆకృష్యమాణాగవ్యాజ్యాయస్యతత్ || ౧౮ || గవ్యం గ
వాంహితేగవ్యాజ్యాయాం క్షీరాదికెత్రిష్టితివిశేషః || ధనుశ్శృంగం 'ఘనాంతే
శరది, యేమత్తాః ప్రచురాభూయాంసః క్రొంచాస్తేషాంరవమనుకరోతీతితదను
కారం క్రొంచకూజితసదృశంయథాతథేత్యర్థః + కర్తవ్యత్, ఉచైచస్తారంధ్వన
తిష్ఠ-దధావన + లట్ స్తేఇతిభూలెలట్, సప్రధావోత్సవమయోస్సజ్జరః||౧౯||
ఉరసేతి || తదానీం ధనురాకర్షణసమయే వితతేన-విస్తారితేనారసాఉపలక్షితః
పాతితాంసో-సమితస్కంధః, మయూరవదంచితంమనోహరం మస్తకంయస్యసః
ఉన్నమితమూర్ధేత్యర్థః, స్థిరౌదృఢౌ, పూర్వాపరౌ అగ్రిమచరమా ముష్టి

రాష్ట్రపరముష్టిరాబధాసే || ౨౦ || ధ్వనతానితరాంరయేణగుర్వ్యస్తటిదాకార
చలన్దుతాదసంఖ్యాః | ఇషవౌధనుషస్సశబ్దమాశున్యపతన్నంబుధరాదివాంబుధా
రాః || ౨౧ || శిఖిరొన్నులినిష్ఠురాంసఘోస్తగయస్తేకదిగంతిమాయతాంతః | ని
రవణి-సకృత్ప్రసారితాస్సక్షితిభరైవచమూభిరెకబాహుః || ౨౨ || తమకుంఠ
ముఖాస్సురణకైతొరిషవఃక్షిప్తమిమవ్రజంపరేణ | విభిదామనయంతకృత్యన

గృహీతలస్తకమార్వికౌపాణీయచ్యుసహరిః- సుహృభావసాస్సప్తవం తేన సాప్తవేన
స్థానకపాటవేనపాతునా క్షణమాలిఖితానులిఖితఇవాబధాసే-బధౌ, నుశబ్దౌ వి
తర్కై || ౨౩ || నుశవృచ్ఛాయామితర్కైచేత్యమరః || ఇవశబ్దౌపి తాదృశఇత్య
త్యైషాలంకారోయమ్ || ౨౪ || —ధ్వనతఇతి || నితరాంధ్వనతాగర్జితః తటిత
ఇవాకారోయచ్యుసః తటిదాకారః చలనాత్రైజోమయత్వాచ్చాచిరప్రధాకారశ్చ
లన్ గుణోమార్వియస్యతస్మాత్ || ౨౫ || మార్విజ్యాశింజనీగుణఇత్యమరః || భ
నుషశ్శాక్లాత్ గుర్వ్యనమహత్యః, అసంఖ్యాః-అపరిమితాఇషవః అంబుధరా
స్తేఘాత్, అంబుధారాఇవాశుసశబ్దంరయేణస్యపతన్, అత్యోపమానోపమేయ
యోరేకలింగతానియమాదిమశబ్దౌద్వలింగోపి స్త్రీలింగవిన ప్రయుక్తఇతి జ్ఞాన
నాయ గుర్వ్యితివిశేషణమ్ || ౨౬ || పత్రీరోపకమర్ద్యయోరిత్యమరః || ౨౭ ||
శిఖరైతి | శిఖరం శృంగమివొన్నతం నిష్ఠురం-కరినంచాంసఘోరయన్యసః ఏకది
గంతందిగ్భాగంస్తగయన్-ఛాదయన్, అయతాంతోదాగ్నిష్టస్వరూపః || ౨౮ || అం
తాధ్వనసితే మృత్యోస్వరూపేనిశ్చయంతికఇతివైజయంతీ || సకృత్ప్రసారితః-
నతుపునఃపునరితిస్తే ర్యాతిశయోక్తిః; అస్యహరేరేకబాహుశ్చాపధరః వామ
బాహురిత్యర్థః, చమూభిస్సేనాభిః, క్షితిభరైవ-ధూధరఇవ, నిరవణి-సాధునిరీ
క్షితఇత్యర్థః || ౨౯ || నిర్వర్ణనంతునిధ్యానందర్శనాలోకనేక్షణమిత్యమరః || ౩౦ ||
తమితి || అకుంఠముఖానిశితాగ్రాః ప్రగల్భసిరశ్చ, సువణకైతొర్గరుడధ్వజన్య
హరేరిషవః పరశారిణాక్షిప్తంముక్తంతం ఇమవ్రజం అయథార్థవర్ణాః-అసత్త్వా
క్షరాః, కపటవచనాః ఉభయవేతనాఇతియావత్, నేతుర్నాయకస్య జగీషాః-
సృపతేః కృత్యవక్షం అమాత్వాదిభేద్యనగమిన || ౩౧ || కృత్వాక్రియాదెవత
యోస్త్రిమభేద్యధనాదిభిరిత్యమరః || విభిదాంభేదం + వీడ్బిదాదిభ్యోజ్-అ

క్షంభవతేర్నైతురివాయథాభావణాః ॥ ౨౩ ॥ దయైరివి ఖండితామురారే
 శిఖాస్సమ్ముఖముజ్జ్వలాంగరేఖైః । లసిమానముపేయపిష్ఠధివాన్విసలాశతుః
 పరవలివపాత ॥ ౨౪ ॥ ప్రముఖభిహతాశ్చల్యదాహ్యప్రసభంమధవముక్త
 చక్రదంతైః । పరిపూర్ణతరంభునాగచాయాఃపరతఃకాతరీవప్రతిపమీయః ॥ ౨౫ ॥
 ఇతరేతరీనిన్నికర్షజన్తాఫలసంఘట్టవికీర్ణావిష్ఫులింగః । పటలానిలిహస్వలాహకా
 నయంత + స్వరితభితకత్యాత్త నేపదమ్ ॥ ౨౬ ॥ —దయైరితి ॥ ఉష్ణస్వహః-
 స్ఫుటాః, అంగేషులేఖాశ్చిత్రశిఖానఖరేఖాశ్చదేషాంతైః మురారేర్విశిఖైః
 యితైః ప్రియైరివ, సమ్ముఖం-సమక్షమేవ, ఖండితాలూనా, అన్యత్రావమానితా
 అతపవ విభలావిశలాభ్య అలబ్ధకామాచ అతిపిష లసిమానమగురుత్వం అల్పతాం
 చాపేయషీ శత్రుశరావలిః వృధివాన్విపాత అత్ర ప్రకృతశరావలివిశేషణసా
 మ్యాదవకృతఖండితనాయికావ్రతేస్సమాసోక్తిః, దయైరివఖండితైత్యపమా
 విశేషాంతఃపాతిత్వాదంగమేవ, అతపవ తవప్రవిశేషణసామ్యం శ్లిష్టతయా సా
 ధాంజ్యేనాపమ్యగర్భశేవనచ భవతీత్యక్తం సన్విసప్తకారైః శిఖానాన్యసంగవి
 కృతేఖండితేష్యాకషాయైతి ॥ సాపేయవంఘాతాపృథివాన్విపతి రద్యదితిధా
 వః ॥ ౨౭ ॥ —ప్రముఖఇతి ॥ పత్రాణివహంతీతివత్రివాహః-పత్రిణశ్చేచ్ఛి
 రాః + కర్తవ్యణ్, మాధవముక్తపత్నవంతైః-శౌరిక్తిప్రశరైః, ప్రసభం-బలాత్
 ప్రముఖ-శల్యాగ్నౌ, వదనెచాభిహతాః-తాడితాస్సంతః, అలపిహతరైః తంత్రై
 స్తుల్యం కాతరవల్ + తుల్యాభావతిప్రత్యయః, పరిపూర్ణ తరంగతాయాయా
 వదుతవ్యంగతాయాఇత్యర్థః, భునంతరాలభూమేః పరలిః ప్రతీవల-ప్రలికూల
 మీయః-ప్రాపుశ్చ, మాధవాంతికాత్పృత్యావృత్యజగ్తశ్చేత్యర్థః, చకారఃపూ
 ష్మణ్కోక్తికవతనసముచ్చయార్థః, కేచిల్ ఖండితాస్త్రైరివపేతుః, కేచిన్తుభావ
 ప్రతిహతాః-ప్రతినివృత్తాశ్చేత్యర్థః, కాతరవదితిరద్దితిగతా శౌరీతిపూర్వోపమా ॥
 ౨౮ ॥ —ఇతరేనిరేఖ ॥ ఇతరేతరీనిన్నికర్షజన్తా శరాణాంమివస్పృశ్లేపోత్తః +
 జస్తాత్తంపదతావద్వ్యధికరణోపిబహుప్రీహారిన్యత్రై, ఫలసంఘట్టనైవ శల్వసం
 ఘట్టనీన, వికీర్ణావిష్ఫులింగాయస్యసః కృశానురగ్నిః వలాహకానాం పటలా
 ని మేఘబృందానిలిహా- అసాదయన్ దహన్నిత్యర్థః, సమరేషు క్షణమజ్య
 యత్ అదీప్యత అత్రసమరవలాహకానామగ్నిదాహభ్యామసంబంధేపిసంబంధో

నాంసమరేషుక్షణమౌష్ణిలన్మృతాసుం || ౨౬ || శుభేషునానిభిన్నైః సు-
 నాశత్రుశిలీముఖాభ్రజాలైః | మనస్తావారిహాహునితాః పాపానాశాభిముఖ-
 ధ్వజిన్యః || ౨౭ || సదివంసవచ్చుచున్నరాత్నైః కృత్రిమైః పుష్పైః సువాహు-
 యైః | దదృశేభద్రస్యనాపయప్యామియదేహినిస్సృజ్యస్వప్నా || ౨౮ || మ-
 తిస్సుటమాగతావివయాన్నరపక్ష్యోపహస్యైశ్చేద్వియతా | శిరుశ్చాఽబలాత్కృష్ట-
 ముక్తస్సుతరాంతేనతతాపతామతాసుః || ౨౯ || గురువేగదిరావిభిఃపరిత-
 రివనః కాంచనపింగలాంగవానః | వివతాసుతేనల్లలఘవస్తస్మిన్సహజాగ్రోధుజం-
 క్తైరతిశయైః కైః వారిసహస్రీనలహకాః పృథ్వీరాదిత్యాత్మానుః || ౩౦ ||
 శరదైతి || విధునా-దేదేన, కర్త్రా శరశ్రియా-శంసంపదా, కలఁదెన శరదేవ-శర-
 దృతునేన, శత్రుశిలీముఖాః అభ్రాణీనలైహంజాలైః విభిన్నై నిరస్తైః, వికసం-
 తిముఖానివారిజానీవయాసాంతాః యాదవభ్యజిన్యః-యదనసేనాః, ఆశాఽశశశ-
 వ్రకామంబధుః అనెకవేయముపమా || ౩౧ ||—సశ్చతి || సహరి కృత్తుః తిగ్ధ-
 ద్యుతిమండలస్యాపలావోపహ్నునోయైస్తేః ఆచ్ఛాదిత్యామండలైరిత్యగ్రః, శ-
 రామైఃవివయాకాశం నమదిచ్ఛదత్-చాదయిత్స్య + ఛాదేః చాదయ్యపథా-
 యాహ్రస్వః, సన్వద్భావాత్ సప్యతిశల్యధాన్యసస్యశశ్వం యుక్తఁచైల్, ల-
 ఘుహస్తతాప్తదసేత్త్యాశరేనోల్పైక్షై, ఆధాన్తిన్నవసరే లగ్యహలైశ్చాప-
 యప్త్యాం ఇనుః సకృదేదావిన్యూతా-ముక్తా, ఏకేనజనైర్దదృశే-దృష్టాచ ఇమా-
 నాఃపుంఖానుపుంఖతయాసంధానమోక్షయోద్ధర్తృతయాచద్రాఘ్నియానేకవే-
 మారకదైవముక్తాగచ్ఛతీతుస్త్వైత్వాకుదృశోలఘుహస్తస్యద్యుసంభాదనంయు-
 క్తమితిభావః || ౩౨ ||—భవతీతి || వివయాచ్చతుకులాదాగతః సవక్షఃకంకా-
 దివత్రీవాన్ సుహృచ్చ తయోరభేదాద్యవసాదేనాహ, సవక్షోపి నిఃస్వైలైర్వి-
 ధాతా సుఖకరోనభవతిహిస్సుటం, యేకారణేన కృష్ణముక్తస్తామరాఘః-శర-
 సంఘాతః, శిశుపాలుబలాని సుతరాం తతాప-దదాహ, అలశత్రుక్తిలాదాగ-
 తః స్వజనాపి నవిశ్వసనీయశత్రుర్హః, సవక్షోప్యనిఃస్వైలికంజులైరోభేదకట్టఃవి-
 వయాదాగతశత్రువిరోధః అతావిరోధాభావః || ౩౩ ||—గుర్వతి || గురువేగ-
 విరావిభిః-గురుణావేగేనపేతునా విరువంతిధ్వనంతీతితథోక్తైః శీఘ్రవేగవిరావ-
 వద్భిః + రా.లైః-నిః పతత్రైః పక్షైరుపలక్షితాః కాంచనేన పుంభిర్హైవసం-

గమంవిశంతి || 30 || శతశఃపరుషాఃపుర్రావిశంకంశిశుపాలనశిలీముఖాఃప్రయక్తాః !
 పరమర్తభిదోపిదానవారేరపరాధాఇవనన్యధాంవిలెనుః || 30 || విహితాద్భుత
 లోకస్సృష్టిమాయేజయమిచ్ఛన్కిలమాయయామురారౌ | భువనక్షయకాలయో
 గ్యనిద్రోన్మృతసాన్విపనమస్త్రమాజహర || 31 || సలిలాద్రోవరాహదేహగీలో
 విదధద్భస్కరమథశూన్యసంజ్ఞమ్ | ప్రచలాయతలంచనారవిందంవిదధేతద్భ
 గలాంగభాసః అన్యత్ర కాంచనవదితేవిగ్రహాః, ఇవనః శౌరిశరాః వినతాసుతవ
 ద్వేవనలెయైస్తుల్యం వ్యధితాభీషితాఃఅతఏవభ్రాంతామూఢా భుజంగమాయస్త్రికా
 తత్రథా భువన్దలం-పాతాళం, విశంతిస్త తద్ధితగతాశ్రోతీపూర్ణోపమా పాతాల
 ప్రవేశాసంబంధేసి సంబంధాతిశయోక్త్యాసంకీర్త్యతే || 30 || — శతశఇతి || శిశు
 పాలన పురః అగ్రేవిశంకం-నిశ్శంకం శతశఃప్రయక్తాః క్షిప్తాః ఉచ్చారితాః ప
 రుషానిపురాః పరమర్తభిదోపి శిలీముఖాశ్శరాః శతశః అపరాధాః పంచదశ
 సగోక్తాభిశాపాఇవ దానవారేహారైః వ్యధాం-దుఃఖం, నవిలెనుః ఖలా
 పకారాః మహతామకించిత్కరాశిభావః సమానగతోపమా || 30 || — వి
 హితైతి || నృపతిశ్చైద్యః విహితా అద్భుతాలాకస్సృష్టరేవ మాయాయేనతస్త్రికా
 భువనక్షయకాలే ప్రలయకాలే యోగ్యనిద్రో ఉచితయోగనిద్రో సత్విదాసీమితి
 భావః, మురారౌ మాయయాజయమిచ్ఛన్కిల, సతుజెష్ఠతీతిభావః, స్వాప
 యతీతిస్వాపనం అస్త్రమాజహర-ప్రయక్తవానిత్యర్థః, అనాదిమాయాధారేన
 కలభువనస్సృష్టినంహారమహానాటకసూత్రధారే సర్వాద్భుతనిదానై (నకలకలు
 షకషణవలులరాభిధానై) పురాణైంద్రజాలికై భగవతిహారావపిమాయయా జగీ
 షత్సహామహానన్యవ్యామోహఇతిభావః, అత్ర హరివిశేషణైస్తస్య దుజయ
 త్వసిద్ధైకావ్యలంగమ్ || 31 || — సలితైతి || సలితశ్రోయో వరాహదేహ
 స్తద్వన్నీలః భానం ప్రకాశంకరోతీతిభాస్కరః + దివావిభేత్వాదినా టప్రత్య
 యః, తమథశూన్యాభానూరత్వరూపప్రవృత్తినిమిత్తశూన్యా సంజ్ఞా సాన్క
 రాఖ్యాన్యతం విదధత్ సారాలాకమప్యభిభవన్నిత్యర్థః, అంధం కరోతీత్యం
 ధకారః, స్వాపనాస్త్రప్రభవంతమః + కర్తణ్యత్ ప్రచలానినిద్రాఘూణికా
 ని ఆయతలంచనాన్యేవారవిందానియస్త్రికార్తణితత్రథా- సూర్యతిరోధానై
 తవిందముకులీభావస్యావశ్యంభావాదితిభావః, తద్భలంహరిస్తేన్ద్రంఅంధమవశ్యం

అమంధమంధకారః || 33 || గురవోపినిపద్యయన్నిడమృగ్దనుషిత్వాపతయోనవా
చ్యమెతత్ | క్షపితాపదిజాగృతాపినిత్యంననుతత్రైవహిలభవన్నిపణ్ణాః || 34 ||
శ్లథతాన్యజతస్తథాపరేషామగలద్దారణశక్తిముజ్ఞతస్సాన్వమ్ | సుగృహీతమపి
ప్రమాదభాజామనసశ్శాస్త్రమివాస్త్రమగ్రపాణే || 35 || ఉచితస్వపనాపిసి
రరాశౌబలయాదోనిధిమధ్యగస్తదానీమ్ | భువనత్రయకార్యజాగరూకస్సవ

విదధే నిద్రాప్రావిశదిత్యర్థః, అత్రాంధమంధతినకృద్వ్యంజనపౌనరుక్త్యాద్వృ
త్త్యనుప్రాసభేదః, తస్యవరాహదేహానీలలోచనాగవిందెత్యపమారూపకయో
శ్చసంస్కృష్టిః || 33 || — గురవఇతి || గురవోధీరాః త్వాపతయోపి ధనుషి-కా
ర్తుకే, నిషద్య-శయత్వా, నిదదుగ్, సుమపురితియత్, ఏతద్దనుషి నిద్రాణశయ
సంవాద్యం నిద్యంనభవతి కుతః హియస్తాత్ తైత్వాపతయో జాగృతాపి ప్రబు
ద్ధాలపి + జాగరైశ్చతరితస్య జక్షిత్యాదయష్టశిత్వభ్యస్తసంజ్ఞాయాం నాభ్యస్తా
చ్ఛతురితినుష్పప్రతిషేధః, క్షపితాపది సర్వావన్నివారకఇత్యర్థః, తత్రధనుష్యే
వనిత్యంనిషణ్ణాః సంశ్రితాలభవన్నను, జాగరేపి ధనురెకశరణానాం సాన్వపే త
దాశ్శయణంనదోషిత్యర్థః, అత్ర సదాధనురాశ్శయణేన వాక్యార్థస్యావచస్య
తాపేతుత్వాద్వాక్యార్థపేతుకంకావ్యలింగమ్ || 34 || — శ్లథతామితి! తథే
తి పూర్వోక్తధనురాశ్శయణసముచ్చయే యథా కేషాచిద్దనురాశ్శయణం త
థాన్యేషాం ధనుగలసంచాధూదిత్యర్థః, శ్లథతాం ప్రయత్నశైధిల్యం ప్రజతః-
భజతః, సాన్వనిజాంధారణశక్తిం-వహనసామర్థ్యం, మేధాంచ జ్ఞేతస్త్యజతః
పరేషాం రాజ్ఞాం అగ్రంచాసాపాణిశ్చేతిసమానాధికరణసమాసః హస్తాగ్రాగ్ర
హస్తాదయోగుణగుణినిర్భేదాభేదాదితివామనవచనాత్, తస్మాదగ్రపాణేస్సు
గృహీతం-సుప్తధృతమపి అస్యత్యస్వభ్యస్తమపి అస్త్రం-ఆయుధం, ప్రమాదభా
జాం గుణనికాద్యవధానరహితానాం మనసశ్చిత్తాత్, శాస్త్రం విద్యేవాగలత్-
అభ్యస్యత్, నిద్రాపారవశ్యాదితిభావః, ఇచేనసహ నిత్యసమాసాత్సమాసగతా
శ్రోతీపూర్వోపమా || 35 || — ఉచితేతి || నీరరాశౌ-సముద్రే, ఉచితస్వపనా
పి-పరిచితనిద్రోపి, తదానీం సర్వనిద్రావసరే బలయాదోనిధిమధ్యగః, స్వసే
నాసాగరమధ్యస్థః స్వబలాంభోనిధీత్యపిపాతః, భువనత్రయకార్యే-త్రైలోక్య
రక్షావిధౌ జాగరూకః-ప్రబుద్ధః + జాగరూకఇత్యాకప్రత్యయః, పరఃపుమాకౌ

రూత్రవరంపుమానజాగః || ౩౬ || అధ్యాయరుచీవతస్యద్ధృష్టాపుదభూత్కొస్తుభ
దర్శనంకతాయామ | పటుధామతతనచాద్భుతంతిద్విధురైందువిలాసనకి
లానా || ౩౭ || మహాలక్ష్మివైషివప్రసాదస్యమశ్రయశుచయికితుముఖాను |
వ్యసనవికనద్విలోచనభృద్దదదాలాక మగావిలంబలేఖ్యః || ౩౮ || ప్రకృతిం
ప్రతిపాదుకైప్రసర్తులచక్రేభూమనతకపునశ్చపాదైః | మహాభిధవాదపాస్య

పరమపురుషః, సహరిగరంకెలంబురెంబేర్పథకః || ౩౯ || పరమవ్యయమిచ్ఛం
తికేపలఇతివశ్యః || తత్త్రినిహ్రిణలూక అజాగః-జాగ రిత్త, సరాస్థంధకారహం
రిణో నిత్యప్రకాశచిదాత్మరస్తతాపి కాన్యగ్రస్తస్య తిస్య కుతానిద్యేతిభావః,
+ జాగ రేలుకెలన్యతిహాదిత్వాద్భవోలుకినాన్వధాతుం గుణైరపరేషకారలో
పే, హలోజ్యావిలాపేచ రెఫస్యవిసజనీయః, అత్రసముద్గినిద్రాలోస్త్రై
నజాగరేవిరోధమరిహంముఖానకార్యజాగరకత్వవర, పురుషత్వయోర్విశేషణగ
త్యాతా(దా)త్వం జాగరణపాతుత్వాద్విరోధాధానసంకీర్ణంకావ్యలింగమ్ || ౩౬
—అథేతి || అథాంధకారవ్యాప్త్యనంతరం తస్యహరేర్భక్ష్టాచాక్షుషే లెజనీ
ర్యధః, సూర్యరుచివ-సూర్యచిహ్నీన, కౌస్తుభోదర్పణఇవేతుప్రమితసమాసః,
సూర్యరుచిచేతింగుతో తంకౌస్తుభదర్పణంగతాయాం ప్రవిష్టాయాంనత్యాం త
తంకౌస్తుభాత్ పటుసర్వాంధకారనిరాససమగంభామతేజ ఉదభూత్-ఉదగా
త్, తద్దామోద్భవనం సవాద్భుతం-కుతి అసౌవిభుభగవాన్ అర్కేంద్రూపవ
విలోచనేయస్యనకిలంబు అత్రస్తవ్చయంబి సూర్యాత్మకత్వాత్తదభిహతాత్
కౌస్తుభాత్ ఉపకౌ దెరినరేజఃప్రాసర్భావోన్యలక్ష్యధః, అతేవ వా
కాన్యధఃపాతుకంకాన్యలింగముపమాసంకీర్ణమ్ || ౩౭ || —మహతఇతి || సః
పూర్వోక్తః మణఃకౌస్తుభసూర్యశుచయః విరసాతి-ఉన్తిలయంతి విలాచనాని
యేషాంత్రేన్యేవలేఖ్యస్తేనైవభ్యః అనావిలా ప్రసన్నమాలాకం దర్శనం తద్వ
త్ జ్ఞానంచ దదర్శయన్భక్త మహాత్మమహాత్మసః ప్రసాదానగ్రహః ప్రణతే
మ-భక్తైషీవ వ కళముఖా-కరుభంప్రాంగణమవ్యకనల్ అమూర్ఖా, పూ
ణాపమా || ౩౮ || —ప్రకృతిమితి || ప్రకృతిం-స్వభావం, ప్రతిపాదుకై-ప్రతి
పద్యమనైః + పదవతపదేత్యాదినాఉకర్షప్రత్యయః, నలోకేత్యాదినా షష్ఠీ
ప్రతిషేధః, భానుమతాంశుమతః, పాదైః-రశ్మిభిశ్చ, పునర్భూయః ప్రసర్తుం

ఘోరాఘోరముదజీవత్సహ సైవజీవలూకః || 35 || గతనంతమస్తేజఃవేసభూయాయ
 దుయోధైర్యుధిరేధిరెద్విషంతః | సనువారిధరౌఘరోధము క్తస్సుతరాము త్తప
 తైవతిమ్యుతీనామ్ || ౪౦ || వ్యవహారఇవాన్యతాభియోగంతిమిరంనిజఃతవత్సభ
 ప్రకాశే | రిపురుబ్బణభీమభోగధాజాంఘజగానాంజననీంజజాపవిద్యామ్ || ౪౧ ||
వృథుచర్విభృతస్తతఃఫణీద్రావిషమాశిర్భిరసారతంవమంతః | అభవన్యగపద్విలా
చక్రపేశైకే + కృష్ణాసామధ్యేధావేలిత్, కృష్ణారోలఇతిఋకారస్థశ్శాపి రే
శస్యలకారః, జీవలూకః-ప్రాణిగఃశ్చ, తమసాంధకారస్య అభిభవాపభిభూ
తత్వాదిత్యర్థః + కర్తృకర్తృణోఃకృత్రికర్తృణిషష్ఠీ, సహ సైవమూర్ఖామసాన్య
ఉదజీవత్-ఉదజ్జీవత్, అత్రాజ్ఞీవనస్యార్కరవ్రసాఽ(మేతుకత్వాత్)వాక్యార్థ
మేతుకంకావ్యుంగమ్ || ౪౨ ||-గతైతి || సంతమసంవిషవ్కతమఃసాంద్రా
న్దకారం || ౪౩ || విషవ్కన్తమసమిత్యమరః + అవనమంధేభ్యస్తమనఇతి, స
మాసాంతోఽప్యిత్యయః, తత్ గతంయోమాంతైః యదుయోధైర్యాదవభటైః, భూ
యః-పునరపి, జవేన యధిద్విషంతో రేధిరె-జిహంసిరె, మాతాఇత్యర్థః + రా
ధ్యతైకర్తృణిచిత్, రాధోహింసాయామిత్వేత్వాభ్యాసలాపౌ తథాహి వారి
ధరౌఘరోధాల్-మేఘసమూహావరణాల్, ముక్త్యుత్తీనాంపతిరర్కః సుతరా
ముత్తపతేనను ప్రకాశతవీవఖలు + ఉద్విభాన్తవఇత్యాత్మనేవదం, అత్రయదు
యోధానాన్యతిపతైశ్చ వాక్యభేదేన బింబప్రణిబింబకరణాద్వప్తాంతాలంకా
రః సచోపమానోపమేయయోర్భిన్నవచనత్వాద్దోషః, లోకే చంద్రార్కాదీ
నాముపమానానామేకత్వాదుపమేయబహుత్వేపి చంద్రాననాఇతివత్ ప్రత్యేక
మాపమ్యాదితి || ౪౪ ||-వ్యవహారఇతి || వ్యవహారే-న్యాయవాదే, అన్యతాభి
యోగం మిథ్యాభిశంసనమివ, ప్రకాశేకౌస్తుభతైజసి, తిమిరంప్రసాపసాంధకా
రం నిజఃతవతి-నిరస్తవతిసతి, అధైతన్నిరాసానంతరం రిపుశ్చైచ్చద్యః, ఉల్పణా
మహతోభీమాంశ్చ భోగాన్ శణాఃకాయాంశ్చభజంతీతద్భాజి || ౪౫ || భో
గస్సుఖస్త్రాన్దిభృతావశేషభణకాయయోరిత్యమరః || భుజగానాం జననీము
త్పాదికాన్విద్యాం మంత్రం జజాప-జపతిస్త, భుజగాస్త్రమాజహరైత్యర్థః, ఉ
పమాంకారః || ౪౬ ||-వృద్ధితి || తతోభుజగాస్త్రప్రయోగానంతరం వృథు
చర్విభృతః-మహాఘణధారిణఇత్యర్థః, అతవీవ చర్వికరోదీధుఃపృష్ఠఇత్యత్ర చర్వి

లజశాన్వయగలిఁగి భయస్పృహగమావిః || ౪౨ || కృతకేశవిడంబనైర్విహయో
విజయంతక్షణమిచ్చుభిశ్చలేన | అమృతాగ్రభువఃపురెవపుచ్చం బడబాభర్తుర
వారికాద్రవేయైః || ౪౩ || దధతస్తనిమానమానుషూర్వాప్యిద్వభురక్షిశ్రవసోము
ఖేవిశాలాః | భరతజ్ఞకవిప్రణీతకావ్యగ్రథితాంకాశ్చన నాటకప్రపంచాః || ౪౪ ||

రూపఃఫణవీరకరోహస్తాయస్యప్ర(సాహ)రాదావితిసాన్వమినావ్యాఖ్యాతఃఆశీ
ర్భిః-దూష్టాభిః || ౫ || ఆశీరురగదంష్ట్రాయామితివైజయంతీ | అనారతమశ్రాం
తం విషంద వమంతః-ఉద్గిరంతః, ఫణంద్రాగ్ని-మహాసర్పాః, విలాంతైశ్చంచలేః,
జహన్వియ్యుక్తేహింధావాసాన్వదితౌ ఉభౌసృక్వభాగావౌష్ఠప్రాంతదేశౌ యస్మిన్
కర్తణితత్తథా || ౬ || ప్రాంతావౌష్ఠస్యస్మక్వణీశ్చత్యమరః || యుగపత్ ఆవిర
భవత్ + అత్రోభాదుదాత్తానిత్యమితినిత్యగ్రహణాత్ వృత్తివిషయేఉభశబ్దస్య
స్తానేపుష్పభయశబ్దస్తేవప్రయోగః, ఉభయపుత్రౌశ్చాన్వదిప్రయోగసిద్ధిరితి క్తేయ
టౌక్తమస్తాభిఃపకటితం బహుధాసంజీవిన్యాసం ఘంటాపథే నృపకషాయాన్
చత్రత్రత్ర, న్యభావౌక్తిరలంకారః || ౭ || —కృతేతి || కృతకేశవిడంబనైః
కాష్ట్యాన్వదిహితకేశానుకరణైః, భలేన-కపటేన, విజయమిచ్చుభిరభిలాషకైః,
+ విందురిచ్చురితిఉప్రత్యయాంతానిపాతితః, నలౌకేశ్యాదిసాన్వప్రతిషేధఃకా
ద్రవేయైః-కదూపుత్రైః, ఫణంద్రైః + స్త్రీభ్యోధగతిథక్, పురా-పూర్వం,
అమృతాగ్రభువః-అమృతాగ్రజన్య బడబాభర్తుః, అశాన్వనాంపలేరుచ్చైశ్చగ్రవసః
పుచ్చమివవిహయః అంలేరున్ తక్షణమేవ అత్యంతసంయోగేద్వితీయా, ఆవారి
ఆవృతమ్ + వృషాకర్షణిలుక్, పురాకిల కదూప్రవినతయోః-కశ్యపభార్యయోరు
చ్చైశ్చగ్రవసః పుచ్చకాష్ట్యశ్చేత్వవివాదే దాన్యవశాకాద్రవేయైః స్వమా
తుర్విజయాయ గృహీతనాలాకారైరుచ్చైశ్చగ్రవసః పుచ్చాచ్చాదనం కృతమితి
కథాపురాణాదనుసంధేయా || కపమా || ౪౩ || —దధతఇతి || ముఖే-ముఖభాగే,
ముఖసంధౌద విశాలాః-విస్తృతాః, అనుపూర్వాప్యదనుక్రమేణ తనిమానంతను
త్వం ముఖాదన్యత్ర శరీరే గౌపుష్పవత్ ఉత్తరోత్తరం తనుత్వందధతః అన్యత్ర
ప్రతిముఖాదిసంధిమ సంక్షిప్తత్వందధానాః అక్షిశ్రవసః సర్పాః, భరతజ్ఞా-నా
ట్యశాస్త్రజ్ఞః || ౫ || భరతౌనాట్యశాస్త్రేచైతివిశ్వః || తేనకవిసాప్రణీతం-ప్రక
చ్చితం, యత్ప్రాచీనం కవికర్తృలక్షణయాకావ్యాధ్యఃకథావస్తు + బ్రాహ్మణాదిత్యా

సవివక్షసనోద్దృశ్యమధూమచ్యవసిద్ధానచరిదివర్షగానామ్ । ఉపరాగవలెపతి
గృభాసావపురౌదుంబరమండలాభమూచౌ ॥ ౪౫ ॥ శిఖిపింఛకృతధ్వజావమాడ
క్షణసాశంకవివర్తమానకాయాః । యమపాశవదాశుబంధనాయస్యపతన్వృష్టిగ
ణేషులెలిహానాః ॥ ౪౬ ॥ పృథువారిధివీదిమండలాంతర్విలసత్స్థేనవిపాండరద్యుతీ

లోష్యజ్ఞప్రత్యయః, తేనగ్రధితాగుంభితాః అంకాః పరిచ్ఛేదరూపాః అవాంత
రసందర్భవిశేషాయేషుతేతద్ధోక్తాః, నాటకప్రపంచాఃనాటకవిస్తారాశ్చ, బహు
రిత్యుపమా, ప్రబంధాశ్చిత్తవిత్పరః, ప్రత్యక్షనైపుచరితౌబిందువ్యక్తిపురస్కృ
తః । అంకోనానాప్రకారార్థసంవిధానరసాశ్రయశ్చిత్తి అంకలక్షణం, ముఖంప్రతి
ముఖంగర్భస్థావమస్మిన్సంహృతిరితిపంచసంధయః ॥ ౪౪ ॥—స ఇతి॥ తిగృభా
సా-నూర్యేణ, ఉపరాగవతారాహుగ్రాసవలెప-రాహుగ్రస్తేనచేత్యర్థః॥ ౪౫ ॥ ఉప
రాగోగ్రహారాహుగ్రస్తేత్విందౌచపూష్టిచేత్యమరవచనం రాహుగ్రాసస్యా
పునఃపలక్షణం పన్నగానాం నవిప్రేక్ష్యసనేః పూతాగ్రైః, ఉద్ధతేనాత్తితేన, ఉ
రుధూమేనయోవ్యవధిస్త్రిధానం తేనమూనాః-నిపవృధాః మరీచయోయగ్యత
లో, అతఏవౌదుంబరమండలాభం- తామ్రపిండసచ్చాయం ॥ ౪౬ ॥ అథతామ్రకం
శుల్బంబ్లెచ్చముఖంద్వస్తవర్షోదుంబరాణిచేత్యమరః ॥ వపురూపేణాంధం+
వపేఃకర్తృణిబ్, యజాదితావత్సంప్రసారణమ్ ॥ ౪౫ ॥—శిఖితి ॥ పునఃపున
లేహనశీలాలెలిహానాస్సర్పాః + లిపేర్నఙ్ముగంతాత్తాచ్ఛిత్వచానకో ప్రత్య
యో గుణోయఙ్ముకోరిత్యభ్యాసస్యగుణః, లిపేలిటః కానజతివల్లభః, తదాసి
మధ్యాగ్రగుణానుపవత్తిమాతారాసంగతిశ్చ శిఖిపింఛైర్మయూరబహౌకృ
తైర్భోష్యజానామవమాడైభ్యఃప్రకీర్ణకైభ్యఃక్షణంసాశంకాజీవన్తయూరభ్యాం
త్యా నభయాః అతఏవ వివర్తమానకాయాః వ్యావృత్తదేహస్సంతః ఆశువృష్టి
గణేషు యాదవసంఘేషు, బంధనాయ యమపాశైస్త్రయం-యమపాశవలో, కా
లపాశవతిత్యుపమా, న్యవతేన నివత్యబబంధురిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥—పృథితి ॥
భుజంగమాంగమధ్యే-కృష్టసర్పశరీరమధ్యే, పృథోర్వాదిధివీదిమండలస్య అంత
ర్తద్యైవిలసంతః షెనాశ్చ విపాండరద్యుతీని శుభ్రవర్ణానీతిత్యుపమా, ధ్వజాంశు
కాని నవనిర్మాకరుదిం-నవకంచుకాభాండధతిన్త ॥ ౪౭ ॥ సమాకంచుకనిర్మాకా
విత్తమరః ॥ నిర్మాకరుదిమిత్యత్రా న్యధర్మస్యాన్యత్రాసంబంధేన నిర్మాకస్యే

శ్లో 1 దధతిస్తథుజంగమాంగమధ్యేనవనిర్దోకరుచిభ్యజాంశుకాని || ౪౭ || కృతమంగ
డలబంగమల్లసద్భిష్కిరిసిప్రతుంగసంవిలంబమాచైః | వ్యవచజ్జనతాభుజంగభోగై
ర్దరితేందీవరజామదారిణి || ౪౮ || పరివేష్టితమూర్తయశ్చహాలాదురగైరాశి
రసస్సంతిపుష్పైః | దధరాంతవల్లివల్లితానాముపమానంమనుజా మహీరుహా
ణామ్ || ౪౯ || బహుతాంజనవజ్జుపట్టనీలమృతియోదేహమితస్తతస్సృయంతః |
దధిరేపశిషస్తురంగమేమసుస్ఫుటవల్యాణనిబద్ధవద్గ్రీవామ్ || ౫౦ || పరిస్థితం రథ
సాదయోవినిలాపృతిపాదంపరితాభివేష్టయంతీ | తనురాయతశాలినిమహాచార్ద

తి సాగ్రశ్యాతేపాదసంభవస్సునంబంధాన్నిదగ్ధా ఘనవిపాండరేతుస్వపమ
యోగోనసజ్జీవ్యతే, విరాసపాండరాణీతిపారాంతరమ్ || ౪౭ || — కృతేతి ||
జనతా-బసనమూహాః + గామజనేత్యాదినాసామూహికస్తబ్ధిర్వయః, విదసి
కృతామండలబంధోవలయావాదాయస్తిక కర్తవ్యతతధా ఉల్లసద్భిః ప్రాప్తి
రసంజరిసి + ద్విరేచకురస్స దైస్తాదితినమాసాంతోచ్యుర్వయః, విలంబమా
వైర్విశేషజలంబమావైఃభుజంగభోగైరహికాయైః దురైందీవరజామదారిణీ-వి
కసిరనిగ్రాతృలమాలభ రిణీవర్చ్యతేప్రయా వ్యరునల్-వ్యరొచిష్ట + దువోభ్య
లుజీతివికల్పాల్పకస్తే పద్యం, మాలభ రిణీతిపారాంతరేజ్జ్వలకైశ్చాదినాహృ
స్వః || ౪౮ || — పరివేష్టిరేతి || కింజేతిచార్దః మూలాత్పాదమారభ్యేన్యర్దః +
ల్యబ్ధాసేవంచమీ, ఆశిఃసఃశిరోంతం అభివిధానాద్ వికల్పాదనమాసః రత్నై
రేనృప్తేష్వస్వహవర్తంతేతితగుర్తుచైః + రేనసహేతి తుల్యయోగేనః బ
హువిహాః ఉరైఃపరవైః సాదయో వివక్షితైః కేష్టితాంగామనుజాః ఆయతాభిర్వల్లీ
భిలకలాభిరేష్టితానాం ద్విరేచకురస్సా మహీరుహాణాం ఉపమానంసాదృశ్యం ద
ధురివేష్ట్యవమా || ౪౯ || — దహులేతి బహులాంజనస్య సాంద్రోజ్జ్వలస్య పం
కవట్టః-పజ్జుభునః తద్వన్నీలమృతియః-శ్యామదాసః, దేహం శరీరమితి స్తతః
పుష్పపార్వాద్విస్తానైః సమీయంతోగజులైః భాగః తురంగమేదు స్ఫుటాని ఉ
జ్జ్వలాని యానిపల్యాణేషు పల్కయిరేషు నిర్మలాని వహ్నిణి-వర్తమాణి || ౫౦ ||
వహ్నిణంత్రపువరత్రయోరితివిశేషః || యేషా రీరాం వాధాందధిరే-దశుః, నర్దగ్రీ
లామిత్యత్ర అసంభవద్వస్తునంబందాన్నిదగ్ధనొక్తలక్షణా || ౫౦ || — పరిస్థిత
మితి || అయోనల్-అయసాదవినిలా పాదేదుపృతిపాదం + విభక్త్యర్థేఽన్యాయా

త్ర్యంశు ॥ ౫౯ ॥ సహసాదధమద్వితాత్త సస్యమిముత్యైశితజన్తనారవణ | విత
తాయితహేతిహామలరుచ్చైరభవేతాలవంప్రసాతపిన్నాః ॥ ౬౦ ॥ చలితొద్భ్ర
గధూమకెకనాసాం సుసంహృద్భూతాం పిపిత్సాం | ద్మరితమాయతసారధిశ్శిఖా
పాణాకనకస్యద్దనసుద్ధరభ్యుచం ॥ ౬౧ ॥ జ్వలన్మృదంగురార్ద్రరాలం బహు
లాద్యాః-ముదపత్రజ్జ్వలా చ ము | పిల్లిపిల్లిదీనుకాశ్చముచ్చైస్తరుచద్విశ్వ
మువాపజాతవేదాః ॥ ౬౨ ॥ గురుతాపవిశుష్ణవముప్రభృతిక్షణమాలగ్నకృ
శానుతామృణాసః | సప్తమనారితయామసేషసప్తపురకాంతవాస్తుమ్మువా
లిస్సూర్యోపమా ॥ ౫౯ ॥—సహసేతి ॥ అథాగ్నయాస్త్రాప్రహ్వనాశుతరం ఉత్త్రా
నితజంతునా-భీరిరపాణి కెన, అంచేన భస్మినా ఉద్ధతాత్తహసశ్రియం మహాట్టహ
ససంపదం, దిభత్ తేనైవాద్ధహసవాక్ ఉత్తుల్యమహనాదవానిర్వృద్ధః, విరతాః
ప్రసారిరాః, ఆయతాదీభూః హేతయోహ్యోలాః దాహవశన హేతిదాహవో
యస్యసవహ్నిః వేతాలామాతవిరేపః సవన సహసార్పిణి ఉచ్చైరూర్ధ్వము
త్సపాత ఉత్తస్థా, ఉపమాలజ్కారః ॥ ౬౦ ॥—చలితేతి! చలితత్పలకాడచ్చిత
ఉన్నతశ్చదూమవన కెరళం కెరుగ్యస్యన' గధసాద్యేగాల్ అంబరం రోహంతిత్వ
మ్మరింహిణః రోహిడశ్వాః అశ్వశ్చరహిలోవాహనమృగాయస్యసః ॥ ౬౧ ॥
రోహిలోవాహనమృగాశ్చవిశ్వః ॥ ద్మరితమారుతః-శిఖువాతవసారధిర్వస్య
సః కనకస్యందనసుందరః-కనక రథరవ్యభితుప్రమా, అసౌశిఖాః జ్వాలాఅస్యసం
శ్చితిశిఖావాక్ అశుశుక్షణః ॥ ౬౨ ॥ శిఖావానాశుశుక్షణిరీతిమరః ॥ చచాలరో
హితాశ్చవిశ్చిసారాంతం ॥ ౬౧ ॥—జ్వలదితి ॥ జాతంవేదోధనమస్తాదితిజాత
వేదాస్తనూనపాత్, అంబరంకోటంమివ తస్యాంతరాలమభ్యంతరం జ్వలద్య
స్యతత్ బహులాః సాంద్రాః, ఆద్యాః-ముద్భవాః పత్రాణీవ తేమ బద్ధధూమం
పరిదీప్తాఃప్రజ్వలితాః దీపూః కాష్ఠాదినః కాష్ఠానీవయస్యతత్ ఉచ్చైరున్న
తు విశ్వంజగత్ తరుణాతుల్యంతరువత్ తరుమివేత్వర్జః + తుల్యధేః పతిప్ర
త్యయః, ఉవాపదదాహ ఉపదాహేరిత్ లఘూపధగుణైవశ్చాద్భిర్భానః,
అభ్యాసస్యాసవ్యరైఃతత్సవజాదేశః అనాదిష్టాదచక్షతిగుణస్య స్థానివత్త్వాత్ త
రువదితిస్పష్టోపమాలింగాత్సర్వత్రాపమితసమాసః ॥ ౬౨ ॥—గుర్వితి ॥ గు
రుతాపనాతిదాహేన, విశుష్ణవదంబనః-క్షీయమాణోదకాః, అతపవ శుభ్రాశ్చై

హః || ౬౩ || స్వలితానలలాలవల్లవాంతాస్సురదష్టాపదవత్ప్రపీతభాసః | క్షణ
 మాత్రభవామధావకాలేసుతరామాపురివాయంతింపతాకాః || ౬౪ || నిఖిలామితి
 పుర్యతశ్చిరాయదుగ్రతచామీకరచారితామివద్యామ్ | పగ్రిఘాతసమర్థమస్త్రమ
 గ్నేరథమేఘంకరమస్తరస్తురారిః || ౬౫ || చతురమ్బుధిగర్భధీరుక్షైర్వపుషస్స
 స్తిమలీనసగ్వసింధోః | ఉదగుస్సలిలాత్తనస్త్రిధామ్నోజలవాహవలయశ్శిరోరు
 తివిశేషణసమాసః, తతః క్షణమాలగ్నైనకృశానునాతామృధాసోలోహితవర్ణాః
 అథానాగతయా జలశోషణాన్నిస్సారతయా మషీభవంతః అమ్బువాహః పునః
 స్వమాకారం నిలయాపచవాపుః అత్ర మేఘానామషీభావాద్యసంబంధేసి సం
 బంధోక్తేంతిశయోక్తిః || ౬౩ || —జ్వలితేతి || జ్వలితేన-ప్రజ్వలతా, అనలేనతి
 నలఘాతేన, లాలాః పల్లవాంతాః అంచలాగ్రాణియాసాంతాః స్ఫురద్భిదీప్య
 మాస్తేరప్తాపదవలైః కనకరచనాభిః పీతభాసః పింగలవర్ణాః పతాకావైజ
 యంత్యః అథావకాలే-వినాశకాలక్షణమాత్రభవాం-క్షణమాత్రభావినీం, క్షణమా
 త్రాసస్థాయినీమిత్యర్థః, ఆయంతి-ద్రేఘ్యం, సుతరామాపురివేత్స్యత్యేత్తా, ప్రదీ
 పవదితిభావః, అప్తనులూపేమపదంప్రతిస్తాఅస్యేత్సప్తాపదం + అప్తనస్సంజ్ఞాయా
 మితిదీఘః || ౬౪ || రుక్తంకారస్వరంజామ్బూనదమప్తాపదోస్త్రియామిత్యమ
 రః || ౬౪ || —నిఖిలామితి || అథానంతరం మురారిః ఇతీత్యం నిఖిలాంద్యామా
 కాశం ద్విత్తదామీకరచారితాం ప్రతప్తచేమకర్షురామివేత్స్యత్యేత్తా, చిరా
 యకుర్వతోగ్నేః పగ్రిఘాతసమర్థం ప్రశమనక్షమం, మేఘాకరోతీతి మే
 ఘంకరం-మేఘజనకం, + మేఘుర్నిభయేమకృశఇతిఖశేప్రత్యయః అరుద్విష
 దజంతస్యముమితిముమాగమః అస్త్రం-వారణాస్త్రం, అన్నరత్ అధ్యాయత్,
 ఆజహర || ౬౫ || —చతురితి || చత్వారిః అమ్బుధయవగర్భస్తేనధీరోగర్భిరః
 కుక్షిర్యస్యకస్యవపుషః సంధిమలీనాః సర్వాస్సింధవౌనద్యోయస్యతస్య సలిలా
 త్తనస్తోయాత్తకస్య తీగ్రిణిధామానిస్థానానిఘారాదీనిసత్త్వాదీనివాయస్యతస్య త్రి
 ధామ్నోహరేః శిరోరుపేభ్యః జలవాహవలయః-మేఘపరంపరాః, ఉదగుః-ఉ
 ద్భూతాపుః + ఇణోగాలుజీతిగాదేశే గాతిస్తేత్యాదినాసిచోలుక్ * యస్య
 శేమజీమూతానద్యస్సర్వాంగసంధిమ | కుక్షౌ సముద్రాశ్చత్వారిస్తేస్తే

హేభ్యః || ౬౬ || కటభశక్తనాదమాస్త్రాణం సీరయంతఃపటలారాభానుభాసాః |
 ఉదనంసిమరభగ్మభగ్నసంఘాన్యపదిశ్యామలిమానమానయంతః || ౬౭ || తపనీయ
 నికాషరాజిశాంస్సురమత్తాతతటిచ్చటాట్టహానమ్ | అనువద్దసముద్భతామ్బువా
 మాభ్యనితాడంబరమంబరంబధాసే || ౬౮ || సవితుఃపరిభాపుక్తేర్మఘీరచరాభ్య
 క్రమతంగజాంగభాభిః | బలదైరభిరస్సుర్భిరచ్చేర్విదభేకైవనైవ భూమకే
 తాః || ౬౯ || జ్వలితశ్శమనాయచిత్రానాంప్రలయాస్థానమివాభిరగ్భయంతః |
 యాత్త నేనమృత్యాగమోత్రప్రహణమితిధావః || ౭౦ || — కటభశక్తి || కృత
 నాదం-కృతగహారనంయథాతథాకిచభిః ఆస్త్రాణంతః ఆచ్ఛాదయంతః + స్త్ర
 ణాలైలఃటశ్శత్రాదేశః శ్వాభ్యస్తమోరిత్యాకారలోపః, ధానుభాసామరాగం
 హూనాం పటలానితిరయంతస్త్రీరస్కురప్సంతః + తిరశ్శబ్దాత్త్రీరోతీతి ణ్యతా
 ల్లటశ్శత్రాదేశః ణావిస్తవచ్ఛానాట్టలోపః, అభిమాకాశం శ్యామలిమానమాన
 యంతః శ్యామలత్వంవ్యాపయంతః, అగ్నిసంఘాః-మేఘాఘాః, సపది-సదగ్నిః,
 ఉదనంసిమరమైవతుః - ఉత్పూర్వాస్సమతేయః - యమరమనమాతానకైతి
 సగిహాగమా, నెతీతిస్మద్విసృతిశ్చేగః, నవభావోకైలంకారః || ౭౧ || — తపనీ
 యేతి || తపనీయస్యహేమ్నానికాపరాజయః కపణలెఘాశనగ్న్యః పీతాః || ౭౨ ||
 గారోరుణేసితేపితైశ్చత్వమః || స్సురంర్యఉత్తారాః ఉద్భతాస్తటిచ్చటావిద్యుల్లతా
 వీవాట్టహానాయస్యతత్తథోక్తం అనుబద్ధోనున్యూతః సముద్భతస్తారః అమ్బువా
 హానాం భ్యనితాడంబరగజితాతాయోవోయస్యతడంబరంబధాసే విద్యుత్ప్రభా
 భిరగజితాడంబరైశ్చాంబంమాగ్నయపరాజయవిడంబసయా అట్టహానంపర్య
 దివబభావిత్సర్థః, వ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్యోత్ప్రేక్షా || ౭౩ || — సవితురితి ||
 సవితుర్మరిచీః, మయూఖాః పరిభాపుక్తేరస్కారకేః + లషవలెత్ప్రాదినాఉ
 కశ్చప్రత్యయేనలొకత్వాదినాపష్టిప్రతిషేధః, అదిరాభ్యక్తస్య సదగ్నిఃకృతాభ్యం
 గస్య మతంగజాంగస్య-గజదేహస్య, భాసఇనభాసోయేషాంతైస్తథోక్తైః+భో
 భగోఇత్వాదినారోర్యకారతస్య హలిసర్వేషామితిలోపః, అభితస్సురద్భిరిన్
 జృంభమానైరుచ్చైరున్నతైజలదైర్భూమకేతాః-భూమభ్యజస్య, అగ్నేః కత
 సతా-కతుత్వం విదభఇవ విహితవ భూమసాధర్మ్యాత్ భూమకేతాకతుత్వం
 ప్రాప్తమిత్సర్థః ఉత్ప్రేక్షాలక్ష్యారః || ౭౪ || — జ్వలితశ్చ || జ్వలితశ్చిత్ర

వస్తుమర్చననాదినోనదీనాంప్రళయస్థావితవారివారివాహః || 20 || మధురైరి
 తిథూయసాసమే ఘోర్యఃప్రథమంప్రగృతచారభిదిఃపి | పవమానసఖస్తతఃకృ
 మేణ ప్రణయకోరోధకవాశపద్యవాదైః || 20 || పరితఃప్రసఘ్నీయమానశ్శర
 వక్షేరవసాదనూశ్రయాశః | ప్రలయదాకృతచకారవిద్యుచ్ఛ్విపదేశేనఘనైష్య
 భానోరగ్నైః శతనాయ-ప్రశాంతయో, ప్రలయో-కల్పంబై, యజ్ఞస్థవః మహా
 పూతః, రమభిద్యుయంతికవేద్యుద్యుతా, వృషపద్యుష్కవల్ సదంతి-గజాం
 తితిపుషనాదినః + కర్తవ్యవచూనఇతినిః- అశవోపమాలక్ష్మణః || వారి
 వహంతీతివారివాహమేహః + కర్తవ్యణ్, నదీనాంప్రతటేమ-ప్రతీరేష్యపి,
 స్థావితాని-ప్రవాహితాని, వారిణీయస్తికర్తవ్యతత్తథా నవృషః ప్రలయకాలమే
 ఘనదవర్షన్నిత్యర్థః ప్రలటారోపితేపారాంతరమ్ || 20 ||—మధురైరితి || ఇతి
 త్తం సఃపవత్యతిసవచూనోవాయః + పూజ్యజ్ఞోశ్శానన్ తస్యసఖ్యాపవమానస
 ఖః అగ్నిః + రాజాహస్సఖభ్యష్టవ్, మైత్రీమాత్రీవివక్షయా అయం నిదేశః,
 స్వసహకారిణీమైత్రీనినియమాత్ సహకారిత్వవివక్షాయాం వైపరీత్యాత్ బహు
 ప్రీహూతుససహసంతస్సాన్యత్-సాన్వమితురోహితాశ్వోవాయసఖేతిసమాసాం
 తపారేన బహుప్రీహితాహ, అప్రాపిపారే నకల్పిమపద్యః || సోగ్నిఃమధురైః
 ప్రియైః వినాచైర్వివిధవాతైర్నిఃస్పృయకోధిః-ప్రణయప్రయక్రఃకోపఇవ, మ
 ధురైస్సాన్వయభిః అనర్బీషకైరిభ్యః మైత్ర్యైర్మేఘవైః దిగాదిభ్యోయత్ వా
 రిభిఃప్రగమం ప్రతుగతస్తైపరిత్యేన ప్రతుగతైః తైఃపరిత్యేకైఃగణవాగ్నివానేభూ
 యసేస్యవ్యయంభృశమిత్యర్థః, దిదీపే-ప్రజజ్వాల్, తతఃకృమేణాశమల్-శాంతా
 ధూల్ + శామ్యలైలుజీవుమాదిశాన్వత్ ఘోరజాదేశః, జలాహతాగ్నిర్వలిత్యా
 శామ్యతి ప్రణయకోపోపిప్రియైః భృశాయిత్యాశామ్యతీతిచప్రసిద్ధం ఉపనూలం
 కాః || 20 ||—పరిరతి || పరితః ప్రసఘ్న-బలాత్కారేణ, శరవక్షేర్నిర
 సేతైః || 21 || శరసీరేశరోదాణఇతివిశ్వః || అవసాదమవసాసనీయమానః క్షతీ
 కుశలః ఆశ్రయమశ్నాతీత్యాశ్రయాశోగ్నిః + కర్తవ్యణ్, ప్రబలేమఘనెమ
 మేఘేమ విద్యుద్వ్యవదేశేన-అతిచ్ఛలేన అనుప్రవేశంచకార అస్త్రాగ్నిర్విద్యు
 ద్దూపేణ మేఘానేవప్రవిష్టః బలవతాభిభూతస్య విదేశగమనం తదనుప్రవేశో
 పాతినీతిరితిభావః, అత్ర ప్రకృతాగ్నివిశేషణసామ్యాదప్రకృతదుర్బలస్థవజ్యతీతే

నుప్రవేశమ్ || 22 || ప్రియతఃప్రశమం హుతాశనన్యకవచదాలక్ష్యతము క్రమూ
లమర్చిః ! బలభిత్ప్రహితాయుధాభిమాతత్కృతితంపత్రివలైరివైకపత్రిమ్ || 23 ||
వ్యగవక్షానహసాదిశాంముఖభ్యశ్చమయితాన్విశింసంఘనాఘనోఘాః ! ఉపకృత్య
నిగతతఃపరేషాముపరోధంపహికుర్వతేమహంతః || 24 || కృతదాహామదర్పి
షశ్శిఖాభిఃపరిషిక్తంముహురంభసానవేన ! విగతాంబుధంవ్రణంప్రదేగగనం
తాపితపాయితాసిలక్షీమ్ || 25 || ఇతిసగపతిరస్త్రయద్యవావిశ్చకారప్రకుపిత

స్సమాసాక్తిః || 26 || —ప్రియతఃప్రశమం నాశం ప్రియతః-ప్రాప్తువ
తః + పైశ్రితిప్రియతః ఇణశ్చరియణోదేశః, హుతాశనాన్యకేనసంబంధి
ముక్రమాలంకృత్యాశ్రయమర్చిజ్ఞానం || 27 || జ్ఞానలాభానోర్బుధుంసర్పిరీర్ష్య
మరః || బలభిదా-శక్త్యా, ప్రహితన్య-ప్రియ క్రస్యాయుధన్య, వజ్రస్యాభి
ఘాతాత్ ప్రహారాత్ కృతితంభిన్నం పత్రివలైఃపక్షిరాజన్య, గరుత్మణిః ఏక
పత్రిం ఏకపక్షఇవ కవచదాలక్ష్యత-అదృశ్యతైర్నవమా, పురా మాతృదాన్యవి
మోక్షాయామృతమాహరతాగరుదేన ఇంద్రప్రియ క్రవస్యగౌరవాదేకంపత్రింత్రి
క్రమిత్యాగమః || 28 || —వ్యగమన్నితిఃఘనాఘనోఘాః-వక్షా కాబ్ధాః || 29 ||
శక్రఘాతకమలైభవక్షాకాబ్ధాఘనాఘనాఇత్యమః || తెషామోఘాస్సమా
హః శిఖనమగ్నింశమయితాన్ సహసాదిశాంముఖభ్యః వ్యగవక్షా-అనన్యః +
గమేలుఃశివుషాదిత్యాత్ చైరజాదేశః, తథాహి మహంతః నిసర్గతః శివభా
వాదేవ పరేషాం ఉపకృత్య-ఉపకారంకృత్యా, ఉపరోధం సకుర్వతేహి మహ
తాం నిష్పరావస్తానం పరోపరోధాయైవైతభావః, సామాన్యేనవిశేషనమర్థన
రూపార్థాంతరన్యాసః || 30 || —కృతేతి || ఉదర్చియోగ్నేశిఖాభిజ్ఞానాభిః
కృతదాహం విహితతాపం, తతః సవేనాంభసా ముహుఃపరిషిక్తం విగతా అం
బుధరావవృణాదోషాయన్యతత్ గగనం తాపితస్తాపంప్రాపితః సచాసా పా
యితః పానకారితః + పిబలేణ్యంతాత్కర్తృణిక్రీడాచాప్తసాహస్యవాప్తేపాం
యగితియుగాగమః తస్యతాపితపాయితస్య తప్తసి క్రస్యాసే శిష్టస్య లక్ష్యప్ర
దేవ ప్రాపేతినిదర్శనాలజ్ఞానః, అమ్బుధరవృణాతిరూపకసంక్లిష్టః || 31 ||
ఇతీతి || ఇతి-ఇత్థం, క్రిప్రంకరోతీతిక్రిప్రకారి శిఘ్రప్రయోక్తా, అన్యత్రాశువి
కారకారి సరపతిశ్శిశుపాలః ప్రకృపితఃప్రకృభితః రోగః వికారముపద్యవాంతర

ఇవరోగః క్షిప్రకారీవికారమ్ । భిషగీవగురువోషచ్ఛేదినోపకృమేణక్రమవిదధ
మురారిః ప్రత్యహం స్తత్రదాశు ॥ 21 ॥ శుద్ధింగతైః పివరామృజభిర్వదిత్యావదా
జైరజయ్యమవిఘట్టితమర్తభిస్తమ్ । మర్తాతిగైరన్యజభిర్నితరామశుద్ధైర్వా
క్సాయకైరధతుతాదతదావిపక్షః ॥ 22 ॥ రాహు(స్త్రీ)స్తనయోరకారిసహసా
యేనాశ్లథాలింగనవ్యాపారైకవినోదదులః వితయోః కార్కశ్యలక్ష్మీర్వృధా । తె
నాకోశతపవతస్యమురజస్తత్కాలలాలానలజ్వాలాపల్లవితేనమూర్ధవికలం చక్రే.

మివ యద్యదస్త్రం పూర్వోక్తమన్యచ్చ అవిశ్చకారఅథ అస్త్రావిష్కారానంత
రం కృమవిత్ అస్యాయం ప్రతికారఇతిపరిపాటివేదీమురారిః భిషక్ వైద్యఇవ,
గురువోషచ్ఛేదినామహానథః ప్రతిఘాతకేన మహాచద్రవనివర్తకేనచ ఉపకృమే
ణ ఉపాయేన ప్రత్యస్త్రప్రయోగైశ్చైత్యధః అన్యత్రమహాషధప్రయోగేణచ త
త్తదస్త్రం తంతంవికారమివేతిభావః, ఆశు-శీఘ్రం ప్రత్యహం-ప్రతిజఘాన,
+ హంతైలఃజ్ అదాదిత్యాచ్చపోలుక్, ఇకారలూపహల్జ్యాదిలూపౌ ఉప
మా॥మాలినీవృత్తమ్ * ననమయయయయైయంమాలినీభోగిలాకై రితిలక్షణాత్ ॥
21॥—శుద్ధిమితి॥తదాతిక్తీనమయే,విపక్షోఽరిశ్చైద్యః పరాముత్కృష్టాం
శుద్ధిం లోహశుద్ధింగతైః ఋజుభిరప్యవిఘట్టితమర్తభిరన్మృష్టమర్తస్థానైః బా
జైః తంహరిమజయ్యం-జతుమశక్యం + క్షయ్యజయ్యోశక్యాభేదఇతినిపాతః వి
దిత్యావ అథాస్తిన్నవసరే మర్తాణిఅతిగద్భంతిమర్తాతిగైః,మర్తభదిభిః అన్య
జభిష్టకైః నితరామశుద్ధైరపవిత్రైః వాచపవనాయకాః వాక్సాయకాః
తైరితిరూపకం తుతాద-వ్యధయామాన, చక్రప్రయోగస్సాయముపోద్ఘాతఇతి
భావః అత్ర వాక్సాయకానాంప్రసిద్ధసాయకవ్యతిరేకొక్తేర్వ్యతిరేకరూపకయో
స్సంకరః, వసంతతిలకావృత్తమ్ * ఉక్తావసంతతిలకాతభజాజగౌగఇతి లక్షణా
త్ ॥ 22 ॥—రాహివీతి ॥ యేనచక్రేణసహసా ఝటితి అశ్లథాలింగనవ్యాపా
రొగాథాలింగనక్రియేన ఏకోముఖ్యావినోదః ॥ 21 ॥ ఏకముఖ్యాన్యకేవలాన్త
త్యమరః॥తత్రదులః వితయోలూపయోః రాహు(స్త్రీ)స్తనయోః-రాహురసు
ణీకుచయోః, కార్కశ్యస్య లక్ష్మీః కారిస్యస్య కొభా వృధావ్యర్థాలకారి-కృతా
శిరోమాత్రావశేషితస్య రాహోరాలింగనాసంభవాదితిభావః, మురజద్ధరిః త
త్కాల-తత్క్తీనమయే, లాలాభిరేవ్లంఘిభిః అనలజ్వాలాభిః-అగ్నిదీప్తిభిః

ణవకృతపురి || 20 || బ్రహ్మజ్ఞునిచైతన్యపటహరవైరితంపుషవివక్షేణ్య
పుష్పశైవ్యసృజితమృగజైస్త్రాయమాసంనిరీయ | ప్రకాశేనాకాశే దినకరక
రానిష్ఠివద్విస్తృతాదైర్ఘ్యేనైవైరౌపేంద్రంవపుభవిగద్ధామపిషాంబభూవ ||

అంతేన-సంజాతవల్లదేవ + తాంకాదితావదితచ్చుత్పయః, తెనవకృతకలకలకల
కౌశలివ సమమానస్తేవ తగ్యశిశుపాలస్య సమర్థుర్ధవికలం-శిరోహిసంచక్ర
రశాం శిశుచ్చేదేత్యర్థః + కర్తరిలిత్తడ, రాహోశ్శిరోఽనుర్వికలమకారి అ
స్యతువపుః శిరోవకల కృతమితాశ్చర్చ్యం అత్యచక్రనణానై వ్యస్తతాద్రాహం
రమయచకార్కశ్యవిసర్జితలక్షణాత్కార్యాల్ వ్యస్తతతత్కారణభూతం
రాహోశ్శిరోమాత్రాసశ్చైకరూపగమ్యతజితవర్ణాయోక్తం నామాలంకారః ||
తలక్రమః * కరణగమ్యేయత్యవ్యస్తతాత్కార్యనణానాత్ | వ్యస్తతత్వేనస
మ్బద్ధం తద్విరాయోక్తముద్యతలిలక్షణాత్ || శాబ్దాలంకారిజితంపురమ్ |
* చూడామణ్యైర్విర్తసజస్తాస్యసంజాతమాలంకారిజితంపురమ్ || 20 ||

శ్రిమతి || అగ్ర శిశుచ్చేదానంతరం, శ్రిమతి రవాన్య చాభయోన్మం సేవితం సప
టహరవైరి-సంబంధభిఘాతైః ద్విత్వం దివిభక్తైః పుష్పవివక్షేణ్యతం క్షణ
మృషిగజైస్త్రాయమాసం రుద్రచైతన్యసృజితమృగజైస్త్రాయమాసం + వందమ్య
స్తరిః, విశిష్ట-నిగళ్య | ఇత్యోగవిధిభావం సమాసేనజాపయేత్క్రొవ్యత్,
ప్రకాశేన స్వభాసాదినకరకరానిష్ఠివద్విస్తృతాదైర్ఘ్యేనైవైరౌపేంద్రంవపుభవి
గద్ధామపిషాంబభూవ-పరివర్తన-ప్రవిష్టామతేజఃస్థితాత్మైర్వికలకలకల
చక్రైః సరేద్రైః రాజచక్రైః, సహంబభూవ-విష్టం + లంకలక్షకర్తృణిలిత్
ఇభాదేశ్యసమమతాన్మచ్చగతాన్మచ్చత్పయః, కృత్యనుప్రయజ్యతేలితిభూ
తేభువోనుప్రయోగః భావార్థభావిత్యాత్మనేపదం, అత్యాహభగవాన్వాసః
* రతశ్చేదివతేజఃహతైశ్చోగ్యోండదృశేవ్యమై | ఉర్వపాతయదారాజగగ
నాదిసంస్కరః || తతఃకమలపత్యాక్షం క్విప్త్యంలాకసమన్కృతమ్ | వసందేత
త్తదాలేనా వివేశచనరొర్తమ్ || దివిసంస్కరహస్రస్య భవేయ్యగపదుత్తితా
యదిభాస్యగృహీతాస్యాధామ్న సన్యమహత్తనధితి || ఏతేన భగవద్వేషాపితదా
సక్తచేతసాం తారకఇంద్రసుసంధాయమ్ || తదాహభగవాన్నారదః * కామాద్గో
భ్యోభయాత్కంసోద్యేషాచైచ్చత్యాదయోన్మపాః | సంబంధాద్యవ్యస్తయస్సేష

ఇతిఐక్యమఘకృతౌ శిశుపాలవధౌ మహాకావ్యే

ఐక్యదాంకే వింశతితమస్సర్గః

హామ్యామంభక్త్యావయంశుపెతి || అత్ర సూర్యసహస్రాభిఘావినశ్శిశుపాలతేజ
సః హరిశరీరప్రదేశవృత్తాంతస్యారోకికస్యాత్మ్యస్ఫుటస్య అతీతస్య ప్రత్యక్షనల్ల
క్ష్యమూణత్వాద్భావికాలంకారః || తదుక్తంవిద్యానాధేన శాంతితానాగతయ
త్ర ప్రత్యక్షమివలక్ష్యతే | అత్యుభృత్కర్షకధనాద్భావికంరదుదాహృతమితి ||
మేఘవిస్ఫూజితావృతమ్ || + రసర్తవ్యైర్హృదయాన్సరగరుయతామేమవి
స్ఫూజితాస్యాత్ ||

ఇతిఐక్యపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిఐక్యమహాపా

ధ్యాయకోలచలమల్లి నాథసూరివిరచితే మాఘమహాకావ్యవ్యాఖ్యానే

సర్వంకషాఖ్యానే వింశతితమస్సర్గః

శిశుపాలవధాభిధానమాఘమహాకావ్యోత్తరభాగస్సమప్తః

నెతాస్మిన్మనుష్యునందనస్సభగవాన్ పీఠః ప్రధానోరస

శృంగారాదిభిరంగవాన్విజయతేఘాణాఘోషర్షణానా |

ఇంద్రప్రస్థగమాద్యుపాయ విషయశ్చైద్యానసాదః ఫలం

ఛన్దోమఘకవిర్వయంచకృత్సన్తతూక్తిసంసేవనాత్ ||

స్యాన్మోక్షాకానాం మల్లినాథకృతాటికానాం పల్లవేతి వల్లభదేవకృతైవాత్యలఖ్యతే
 శ్లో || సర్వాధికారిసుకృతాధికారశ్శ్చి (ధర్మనాథ)నర్మలాఖ్య)స్యబహువరా
 జ్ఞః | అస క్తదృష్టిర్విరజాస్సదైవదేవోఽవరస్సుప్రభదేవనామా || ౧ || కాలే
 మితంతథ్యముదర్కపథ్యం తథాగతస్యేవజనస్సచేతాః | వినామరోధాత్సప్తహితే
 చ్చయైవమహిపతిర్యస్యవచస్పకార||౨||తస్యాభవద్ద త్తకజత్సదా త్రిక్షమీమృదు

సర్వాధికారితి || త్రివర్తలాఖ్యస్యరాజ్ఞః-త్రివర్తలాభిధానస్యశృవతేః, అ
 ఖిలకర్తస్థానాధికృతోమహాసేనాపతిః సుప్రభదేవనామాబహువ-సుప్రభదేవా
 భిధానోఽఘాత్, కింలక్షణస్సుప్రభదేవనామా సుకృతాధికారః సుకృతే-పు
 క్తే, కర్తవ్యధికారోవ్యాపారోయస్యసతథా, ధర్మైవస క్తః, యశ్చసుకృతపి
 వాధికృతః సకథం సర్వాధికారి, తథా అపరోదేవః ద్వితీయోరాజేవ, తస్మా
 దృశ్యాత్, రాజాహి సర్వాధికారిధరతి, అథవాఽపరోదేవోదేవసదృశః, సు
 రాహిసుకృతాధికృతాః, అస క్తదృష్టయోఽనిమిషాః, విరజస్కా, నిఘాఽలయః,
 వ్యత్రమిదముపజాతిః || ౧ || — కాలేఇతి || యస్యసుప్రభదేవస్య కాల-సమ
 యే, యద్యచనముపదేశవాక్యం తన్నహిపతిర్వర్తలాఖ్యశ్చకార-అకరోత్, కః-క
 స్యేవ-వదశ్చకారైశ్చహ || తథాగతస్య బుద్ధభట్టారకస్యవచోయథాసచేతాః
 ప్రాజ్ఞోజనోఽన్వతిష్ఠత్ కథంచిన్తందాదరశ్చకార నేత్యాహ || కుతః అనరో
 ధాద్విన్యా ఉపరోధభావమృతే, కిథంచకారేత్యాహ || న్నహితేచ్ఛయైవస్యస్యా
 త్తనోహితేచ్ఛయానుకూలచికిషఽయా, యతోఽశౌ సచేతాః ప్రాజ్ఞఃకింలక్షణం
 వచః హితహేతుత్వమాహ || మితం స్వల్పక్షరం, తథా తథ్యం-సత్యం. అవరం
 కింలక్షణంవచః ఉదర్కపథ్యమాయత్యాంహితం || ౧ || ఉదర్కఃఫలముత్తరమిత్స్య
 మరః || తథాగతస్య బుద్ధభట్టారకస్య సచేతాః ప్రాజ్ఞోజనోమితం తథ్యముదర్క
 పథ్యం వచోయథా సప్తహితేచ్ఛయైవకరోతి తత్తానురోధాత్కృత్యాభయతః కి
 లేదముక్తమితి || ౨ || — తస్యేతి || తస్య సుప్రభదేవస్య దత్తకజతి-దత్తకాఖ్య
 స్తనూజోఽభవత్, పుత్రోఽఘాత్, కింలక్షణోదత్తకః ఉదాత్తావిపులచిత్తః
 తథా క్షమీ-క్షమాశీలః, అవరం కింలక్షణో దత్తకః అతపవ మృదురకరారః, త
 థాధర్మవరః-సుకృతైకస క్తః, యందత్తకం జనైర్విక్ష్య-లాక్షేర్దృష్టావ, వైయా

ర్థర్థ పర సనూజః! యంపిక్ష్యవైయాస మజాతశతోర్వచాగుణగ్రాహిజనైఃపృథీ
యై ॥ ౩ ॥ స ర్వేణస రావశ్రయఇత్సనిద్యమానందభాజాజనితంజనెన! యశ్చద్వి
తీయంస్వయమద్వితీయోముఖ్యస్సతాంగౌణమవాపనామ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీశబ్దరమ్యకృ
తసగఽసమాప్తిలక్షలక్షీపతేశ్చరితకీర్తనచారుమాఘః । తస్యాత్మజస్సుకవికీర్తిమ
నం-వ్యాసస్యేదు, కృష్ణద్వైపాయనోక్తమజాతశతోర్వచాగుణగ్రాహిజనైఃపృథీ
హి-గుణగ్రాహకంవచః, పృథీయే వచనంపృథివన్నమంగీకృతం భవతి, సత్యంగుణి
నః పురుషాః భగవతా కృష్ణద్వైపాయనై పార్థస్యాధికార్యస్యవచనం కించిదు
క్తం, అత్రచ దత్తకోఽయం నిఖిలగుణభాజనంనిద్యనం, అన్యథా కథమేవంగు
ణోఽయంస్యాత్, క్షమీతి శమాదిత్వాద్వినుణ్, వ్యాసస్యేదం వైయాసం వచో
భారతం వృద్ధామభవాదిత్వాదన్యత్ర నరస్యాసులభః, గుణాగృహ్యంతీతిగుణగ్రా
హి, ఆఖ్యానకీర్త్యత్తమ్ ॥ ౩ ॥—స ర్వేణైతి ॥ యశ్చదత్తకః స్వయమాత్మనాన
రావశ్రయఇత్సనంమాతం నామసంజ్ఞాన్తరమవాప-తేభే; కిలక్షణంద్వితీయంనా
మసర్వేణాఖిలేనజనైన లోకైన ఆనందభాజాతుప్తైనతా జనితం-కృతం, పరం
కిలక్షణంనామ్, గౌణగుణపృష్టినిమిత్తభూతమాగతమర్ధానుగం, సర్వేషా
మాశ్రయత్వాత్; యథాహి సర్వే తత్ర ద్విజదీనానాథాతిథిమిత్రబాంధవా వి
శ్రామ్యంతి తథాసౌ సరావశ్రయః సతు తైలపాయకావన్నామమాత్రేణ ॥ అ
తపివానవద్యమనిద్యమ్ ప్రశస్యం శ్లాఘ్యం, కిలక్షణోయః అద్వితీయః స
ర్వోత్కృష్టః అవిద్యమానోగుణాదధికోద్వితీయోయస్యసోఽద్వితీయః ఇతికృ
తావతథా సతాంముఖ్యః ప్రధానోఽగ్రణీః, సర్వంత్వేతద్విరుద్ధమివావభాసతే, త
థాహి యస్యహి ద్వితీయంనామవిద్యతే కథమసావద్వితీయోభవేత్, యశ్చ ము
ఖ్యః సకథం గౌణమప్రధానంస్యాత్, యస్యచ లొకైరపరంనామజనితం సక
థంతత్సవ్యయంలేభే, అవిరోధస్తుముఖ్యస్సాన్సదేవ ఇతినామస్వరూపమాత్రావస్థా
ప్రమానస్య సరావశ్రయస్య ప్రాతిపదికార్థమాత్రేసతి కర్తృత్వాభావాద్ద్వితీయా
నుపపత్తిః, ముఖమిషముఖ్యః శాఖాదిభ్యోయః, విరోధాలంకారః॥ ఇంద్రవజ్రావృ
త్తమ్ ॥ ౪॥ శ్రీశబ్దైతి॥ తస్యదత్తకస్యాత్మజోఽపత్యంమాఘః తన్నామాతపితత్కా
వ్యం శిశుపాలవధాభిధానం, శిశుపాలవధనామకం కావ్యంగ్రంథరూపం స్వధత్త
అరచయత్, శిశుపాలవధఇత్యభిధానంయస్యతత్తథా కేస షణ్మనా సుకవికీర్తి

రాశయాదశకావ్యంవ్యభత్ర శివపాలనభ భిధానమ్ || ౫ || జగత్తినిలవిద్యాసిం
 భుముష్టింభయానాం పరిభాతపరిహాయ్యైస్సజ్జగన్ || ౬ || ఏదిహ మమనిబం
 ధేమాషణం ఎనా యదిసతివదగ్గైస్సహస్రవస్యైవిమృశ్యమ్ || ౭ || *
 మరాశయా, సుకపీనాం-శ్రేష్ఠం పా., ప. రు., సుబంధ, సోమనాథ, భవ
 భూతి, కీదానం, కాలిదాస, పిల్లణ, భారతి, భాణ, మయూరాదీనాం
 యాకీరిః బ్రాహ్మణస్త్రీయో మరాశా-యంభలాషస్తయా వహకీకీర్తి
 పుయ్యేన్యథాః, ఉష్ణవృక్షావశాయాస్సగ్నిబుద్ధివిన సుకశీరైః పాప్యత్వా
 త్, తథాచ || కాలిదాసః || మహాకవియోగవాఙ్మయే గమిష్యే, మృతహాసస్స
 తామ్ | సామంబుధ్యభలేమోహాదహ్వాహరివమామనః || ఇతి || కిం లక్షణం
 కావ్యం, త్రినబ్ధరమృతృతసగళసమప్తలక్ష్య త్రివిధ్యయంశబ్దోధ్వనిరక్షల
 వాచకత్వాత్, లెన రమ్యచ్యుతం మనోహరంశీతం సుకాంతం సమ పౌ
 తథాకదధ్యానానాంసమాపనేచ్ఛ - హ్మయత్రితత్త్రగో కం ఆపరం కిలక్ష
 ణంకావ్యం, లక్షితే త్రినారాయణః | కీర్తనచారు-గీర్తనేనర్తనమాత్రే
 ణచారు-మనోజ్ఞం సత్వలంకారాదిసైంధవ్యాత్మకఫనం భంగ్యం సర్వత్రకా
 వ్యేగుణాస్సంతి త్యక్తంభవతి త్రివిధ్యయం శ త్రివిధ్యైః మయూరస్యనకా
 దిత్యాత్మమాసః యది త్రిశ్చైవ శబ్దైర్నర్తధారయశకేవలమేవ || వసంతతి
 లకావృత్తమ్ || ఉదాత్తామధ్యమై లంకాపరి || ఇతికవినంశవణానమ్ ||

అత్ర మాతృకాంతరాలాభ దృఢా ప్రేమ మదితం విబుధైర్జ్యోతిష్మత్.

పుట-	పట్టెలుశున్దం	శుద్ధ-	శుద్ధ-స 21	అనుద్ధా	శుద్ధం
౪	౧౩ వ్యుత్త	వ్యుత్త	౧౦౨	౧౩ జష్ట	జష్ట
౫	౨౦ హేతుక	హేతుక	౧౦౪	౨౪ పుణ్య	పుణ్య
౧౧	౨౫ శేషణ	శేష	౧౧	౨౫ భూగో	భూగో
౧౩	౧ మర్ద	విద్వా	౧౨౨	౩ భీష్ట	భీష్ట
౨౨	౨౩ ఉచార్య	ఉచార్య	౧౨౧	౫ చ	చ
౩౪	౨౪ య	య	౧౩౪	౧౨ మైర	మైర
౪౫	౬ బద్ధ	బుద్ధ	౧౪౧	౬ చదపి	చదపి
౫౫	౧౨ శివ	శివ	౧౪౫	౧ భవసి	భవసి
౫౯	౧ వయో	వయో	౧౪౬	౧౬ బుద్ధ్యా	బుద్ధ్యా
౫౩	౨ నిమ్య	నిమ్య	౧౫	౨౬ కృక్యం	కృక్యం
౫౫	౨౩ దేహి	దేహి	౧౪౭	౧౬ కత్తా	కత్తా
౫౬	౧ వృక్తం	వృక్తం	౧౪౯	౨ క్యాగ్ధ	క్యాగ్ధ
౫౮	౨౬ మాపా	మాపా	౧౫౧	౨౬ దివి	దివి
౫౯	౬ పాత	పాత	౧౫	౩ దారి	దారి
౬౧	౬ కథనే	కథనే	౧౫౧	౧౯ దారి	దారి
౬౪	౧౦ హృద్య	హృద్య	౧౫౬	౧౯ నిత్యలః	నిత్యలః
౬౫	౧౪ గురు	గురు	౧౬౨	౧౦ బంధా	బంధా
౬౯	౨౭ సవ	సవ	౧౫	౨౭ కలల	కలల
౭౦	౬ సా	సా	౧౬౬	౬ వళిన	వళిన
౭౫	౧౪ మిత	మిత	౧౬౭	౨౧ రూసా	రూసా
౭౨	౨౩ కర్మా	కర్మా	౧౫	౨౫ భువః	భువః
౭౫	౯ పులేతి	పులేతి	౧౭౦	౨౭ తియా	తియా
౮౭	౨౧ దితా	దితా	౧౭౨	౬ త్పులకే	త్పులకే
౮౯	౧౩ ప్యాపి	ప్యాపి	౧౭౪	౪ శాల	శాల
౯౨	౧ తతు	తతు	౧౭౫	౨౨ చెద్యేవ	చెద్యేవ
౧౦౦	౨౨ యజ	యజ	౧౮౩	౫ వ	వ
౯౭	౧౧ కర్త	కర్త	౧౮౫	౨౬ ప్యమి	ప్యమి
౧౦౩	౩ శాసన	నియమ	౧౯౩	౨౬	దితి
౧౧౧	౩ సాక	సాక	౧౯౫	౫ ముద్యా	ముద్యా

3-౨౪ ఏకాదశాదిమాఘమహాకావ్యవ్యాఖ్యా శుద్ధాశుద్ధపత్రికా.

పుట-	పత్రికా-అశుద్ధం	శుద్ధం	పుట-పత్రికా	అశుద్ధం	శుద్ధం
౧౯౫	౨౬ ఇతిబం	ఇతినం	౨౫౭	౧ కాష్ఠి	కాష్ఠిః
౨౦౪	౧౪ క్షితి	క్షత	,,	౧౪ రోధ	దురోధ
౨౦౮	౫ నూర	నూర	౨౫౯	౨౬ పీడన	పీడన
౨౧౧	౧౧ యౌ	యౌ సరిధం	౨౬౫	౨౪ జన	జన
౨౧౬	౩ మూభృ	భూభృ	౨౬౯	౪ సద్ధా	సద్ధా
౨౧౭	౯ శృం	శృం	,,	౬ వ్యత	వ్యత
,,	౧౦ మా	మాః	,,	౧౭ సద్ధా	సద్ధా
,,	౧౫ ఇవే	ఇవే	౨౭౩	౧౨ పాపుష్వ	పాపుష్వ
,,	౨౨ చితి	చిన	,,	౨౭ తుషి	తుషి
౨౧౮	౮ మిరీ	మిరీ	౨౭౭	౯ భీష్ట	భీష్టః
౨౧౯	౧ జని	జని	,,	౧౫ తర	తరపర
,,	౧౯ రూప	రూపక	,,	౨౪ జణాం	జణాం
౨౨౦	౬ అను	సము	౨౭౯	౧౬ సూ	సలా
౨౨౧	౧౧ వదేతే	విశేదేవే	౨౮౫	౨౬ ఋష్	ఋష్
౨౨౫	౨౨ వ్యక్త	వ్యక్తి	౨౯౦	౪ స్పద్యే	స్పద్యే
౨౩౫	౨ దంతి	దంతిని	౩౦౦	౫ రెతి	రెత
౨౩౭	౨౪ వాష	నాష	౩౦౬	౧౪ మిదృ	మిచృ
౨౪౨	౪ తనావ్య	తనావ	౩౧౮	౨౧ కజ్జ	కజ్జ
,,	౧౯ తనావ్య	తనావ	౩౧౯	౨౪ శా	పశా
,,	౨౦ తనావ్య	తనావ	,,	౧౫ నా	అస్స
౨౪౬	౯ భీష	భీష	౩౧౧	౨౭ వసా	వసా
౨౪౮	౧౧ భాజౌ	భాజౌ	౩౧౫	౧౭ అనదీ	అనదీ
౨౪౮	౧౫ మూల	మూలా	౩౨౦	౧ ప్రశాస్తి	ప్రశాస్తి
౨౫౬	౧౬ వర్ష	వర్ష			

ట-పజ్జీ

పుట- పజ్జీ

౫ ౨	అనునయమగృహితావ్
౮ 3	అవీరతరతలీలా
౧౧ ౫	అనిమిషమవిరామా
౧౭ ౬	అరుణజలజరాజ్
౨౦ ౬	అతుహినరుచినా
౨౨ ౫	అధిరజనివధూ
౨3 ౮	అవిరితదయితా
౨౫ ౧	అవతమసభిదాయై
౨౬ ౫	అదయమిచకరాగ్రై
33 ౧	అహ్నయయావన్నచ
3౭ ౧	అన్వేతుకామోవమతాం
౪3 ౧	అధ్యధ్యమారూఢవలై
౪౬ ౪	అధ్యాజితాధ్యాగతి
౫౭ ౨	అధ్యుద్యతస్యకృమితుం
౫౯ ౧	అవ్యాహతక్షిప్రగతై
౬౧ ౨	అపదాంతరంధపరితః
౬౨ 3	అవలోకనవస్థవలై
౬౬ ౪	అధిరూహ్యతామితి
౭౦ ౬	అసక్త్యధ్యహీత
౭౫ ౪	అవలోకనాయ
౮౮ ౫	అభివీక్ష్యసామి
౭5 3	అధిరుక్తమందిర
౮౮ ౫	అధిరూఢయానిజ
౭౫ 3	అధికోన్నమద్ధనవయో
౭౭ ౧	అతియాతినస్సత్త్వ
౮౮ 3	అకృతస్వపద్మగమనా
౭౮ ౧	అలన్తేర్కదేవసుదృశ
౭౯ 3	అధిరాత్రియత్ర
౮3 3	అభితస్సదోధహరి
౮౫ ౧	అనవద్యవాద్యలయ
౧౧౨ ౪	అత్రచైషనకలేపి
౧౨౫ ౪	అథతత్రపాండు

౧౨౫ ౬	అభితజ్జయన్నివ
౧౨౭ ౪	అతిరక్తభావముప
౧౨౮ ౪	అస్యతాంగిరంజన
౧3౦ ౪	అధవానధర్మమను
౧3౧ 3	అవనీభృతాంత్యమప
౧3౨ ౧	అసురస్వయాన్యవధ
౧3౪ ౧	అభిశత్రుసంయతకవా
౧3౬ 3	అవధజ్జుంజమకపైష
౧3౭ ౧	అయముగ్రసేనతనయ
౧3౯ ౨	అతిభూయసాపిసుకృతై
౧౪3 3	అభిహస్యతేయదభిపన్తి
౧౪౪ ౨	అతిసత్త్వయక్తకతి
౧౪౫ ౪	అపహయతుంగమపి
౧౪౭ ౫	అథనక్తరూకథమివైష
౧౪౮ 3	అవిమృశ్యగోవధ
౧౫౦ ౧	అమనాకరణవృథు
౧౫3 ౧	అథగౌరవణపరివాద
౧౫౪ ౪	అనిశాంతవైరదహనేన
౮౮ ౬	అభిధిత్సతఃకిమపిరాహు
౧౫౯ ౧	అథవాధ్యమైవఖలుయా
౮౮ ౪	అదిరాన్తయాసహగత
౮౮ ౬	అభిధాయరూక్షమితి
౧౬౮ ౧	అభివత్తవల్లభతమస్య
౧౭౧ ౧	అభిధాయతిదాతదపి
౧౭౨ 3	అధివహ్నివతంగలైజసే
౧౭3 3	అపితాదనవత్రివ
౧౭౮ ౧	అతికోమలమేకతా
౧౮౦ ౨	అనిరాకృతతావగపద
౧౮౬ ౫	అథవాభినిష్ఠబద్ధిమ
౮౮ ౬	అనవేక్ష్యగణాగణౌ
౧౮౭ ౫	అబుధైకికృతమానసవిద
౧౮౮ ౧	అపరాధశతక్షమన్యపః

౧౮౮ ౪	అనిరూపిరూపసంపద	౧౯౬ ౧	అనునంతవిహీనః
౧౯౦ ౪	అదిరాజంమనకైతః	౧౯౭ 3	అనునాంమితాంయతి
౧౯౪ 3	అతిశయనీయ్యర్థః	3౦౪ ౧	అనిరూపయచీవతస్య
౧౯౫ ౪	అవిచారితివాచకః	3౦౯ ౧	అథస్మిన్మీక్షితాత్
౧౯౬ ౪	అధిమ్యచంధ్యమంత	3౧౦ ౪	అధితోక్షుభితాంబురా
౧౯౭ ౫	అలఘూపలవజ్జిశాలి	౪౩ ౫	అగచ్ఛతోమాదిగచ్ఛస్య
౨౦౨ ౬	అలక్షితక్షణసతతాంగదే	౪౯ ౭	అలోకయామానహరిః
౨౦3 ౧	అనభ్యయామిదహనదు	౫౫ ౪	అయామన్భృంకరిణా
౨౧౦ 3	అవారితౌగతముభయే	౯3 ౪	అననేవశశినఃకలాం
౨౧౨ ౧	అనారంభిరనభిజనాయ	౧౦౬ ౧	అద్యోలతుతితాంవ్యకం
,, ౪	అరాతిభిర్యుగమా	,, 3	అగతాద్యన్యనీతేన
౨౧3 ౬	అసిన్యస్యసమితిసాం	౧౧౧ ౧	అత్తనేనగుణామోషకోవి
౨౧౪ ౧	అవోచ్చక్తజ్జరం	౧౧౨ ౨	అభిరంభిరసంపృథక్
౨౨౦ ౬	అనుల్లసద్దేశకరకః	౧౧౫ ౪	అదితాహజననాయదే
౨౨3 3	అన్యూనాన్యతయోతి	౨౨౯ 3	అక్రమ్యాజ్జగ్రహస్య
౨3౬ 3	అన్యోన్యేషాపుష్క	౨3౧ ౧	అథానంతస్సమ్మఖండారి
౨౪౪ ౩	అధోత్తరేంద్రావ్యా	౨3౨ ౨	అనూలాంతాత్ప్రాయశేన
౨౬౦ 3	అహతానభివంశాన్య	౨3౪ ౫	అస్థధృష్టైరాయతం
౨౬౬ ౧	అభగ్నస్యత్తింపనభా	౨3౫ 3	అకంపాగ్రాంతకైభిః
౨౬౮ ౪	అధినాగంప్రసాదినా	౨౪౦ ౧	అజామగ్రభారోష
౨౭౦ 3	అన్యేనవిదేరితాం	౨౪౧ 3	అపిస్కారాల్లాసగాత్ర
౨౭౨ ౪	అయకాభియతాంక	౨౪౨ ౬	అంత్యైకామగ్రపాదే
౨౭౬ 3	అంతికస్యవృత్తతత్ర	౨౪౩ ౫	అతన్యద్విర్దిక్తునత్రాగ్ర
,, ౬	అభీకమతికనెద్దే	౨౪3 ౧	అయాంతీనామవిరితర
౨౭౮ ౨	అథానిరింధాన్సద్దాగ్ర	౨౪౪ ౪	అపతంతమముంమారా
,, ౪	అస్పృగ్మోక్షక్షతిమా	౨౭3 ౨	అపదవ్యాప్యతనయాః
౨౭౯ ౫	అథవక్ష్యమేషిచ్చాయా	౨౮౭ ౪	అచ్చిద్యయోధసాధనస్య
౨౮౦ ౨	అపూర్వసవత్కాల	౧౫ ౫	ఇతికృతినచనాయాః
౨౮౪ ౨	అక్షిరాసానునివాస	౨౯ ౬	ఇత్తంతథాశ్చేభనిమాదినా
౨౯3 ౨	అభివైద్యమగాద్యభోష	౬౫ ౨	ఇతరానప్తితిథుజాను
౨౯౪ 3	అభివీక్ష్యవిదర్భరాజ	౬౬ ౧	ఇభకుంభతుంగకరినేన
౨౯౫ ౫	అవిషహ్యతమేకృతా	౯3 ౨	ఇత్యుదీరితగిరింస్యవస్తస్య

౧౧౦ ౪ ఇత్యనుల్లవిరళకృమే
 ౧౨౦ ౧ ఇతిచుహ్యభ్యుశమనేన
 ౧౩౦ ౬ ఇతినిందితుంకృతిధియా
 ౧౪౦ 3 ఇతివాచమద్భుతముదీప్య
 ౧౫3 ౪ ఇతిభీష్టభాషితిచహార్ద
 ౧౫౬ ౫ ఇతిరిత్రవాచికృతిరూప
 ౧6౨ ౨ ఇతిజాషమచ్యుతం
 ౧౬౩ 3 ఇతిహృంహాహికిన్య
 ౧౬౪ 3 ఇతియన్యసంపదః
 ౨౦౨ 3 ఇతిరిలెచన్వివచన్విహ
 ౨౬౦ ౨ ఇత్యాల్లిన్ మాల్లాన్య
 ౨౬౧ ౨ ఇన్వికృత్యాగవక్రణః
 ౨౬౪ ౧ ఇతిచోషహిభ్యతాదిదా
 ౨౭ 3 ఇమవన్మమనేమేకివీరిః
 3౦౦ ౫ ఇతిరేలరచ్చిర్వజన్తా
 3౧౬ ౬ ఇతిరవగిర్వ్రుం
 ౬ ౪ ఉదయముదిరీప్తి
 ౨౧ ౧ ఉదయశ్శిరిశ్శృంగ
 3౨ ౧ ఉద్భిష్టగాత్యన్వి
 ౪౮ ౨ ఉద్భైచ్చగకామస్థలితాం
 ౫౧ ౧ ఉద్భైచ్చనిర్ధూతమహి
 ౫౫ ౬ ఉద్భూతముచ్చేచ్ఛద్వీని
 ౭౯ ౧ ఉపనీయదిందుసం
 ౮౨ ౨ ఉపగౌంధ్రమూర్ధయహ
 ౮౫ ౨ ఉపయాదిమూర్ధన్
 ౯౯ ౧ ఉన్నమ౯సపది
 ౧౪౦ ౨ ఉపకారిణంనిరుప
 ౧౫ 3 ఉపకాంకస్యదధ
 ౧౭౯ 3 ఉపకారపరస్సవ్భా
 ౧౮౬ 3 ఉభయంయుగప
 ౨౧౦ ౫ ఉపేత్యచస్వనగురు
 ౨౧౪ ౨ ఉదాసిరెపవన

౨౧౭ ౬ ఉపాహితైర్విపుషి
 ౨౨౭ 3 ఉచ్ఛన్నాదాభ్యుశిభి
 ౨3౮ ౫ ఉచ్ఛిన్నాచ్చైచ్చస్వగ్మ
 ౨౪3 ౪ ఉచ్ఛ్వుత్యారాదభి
 ౨౫౦ 3 ఉత్కాంతానమామి
 ౨౫౬ 3 ఉల్లుకేనదుగ్మం
 ౨౬౦ ౪ ఉపైతుకామైస్సత్పం
 ౨౬౫ ౨ ఉద్భతాన్నిఘ్నతః
 ౨౯౮ ౬ ఉదసావితిలెస
 3౦3 ౫ ఉచిత్యస్వసహి
 3౦౯ ౪ ఉపమానవలాభి
 ౩౨ ౫ ఋజ్వదీధానైరవతిన్య
 ౩౯౫ 3 ఋజులాభేయోగ
 ౧౦౪ ౪ ఏకవీరవనుయద్దా
 ౧౦౦ ౨ ఏకవీరసుప్తవై
 ౧౨౧ ౪ ఏషవాశిభి
 ౨౫౬ ౪ ఏకమేతానాఘలి
 ౪౪ ౨ ఓజస్విన్యోజన్వల
 ౨3౭ ౪ ఓషమానేమత్సగ్నా
 ౨౪౧ ౧ ఓజాభాజాయదాన్త
 ౨౫౨ ౨ ఓహామహిజాన్యత్వా
 ౭ ౨ కృతీధవళిమభేదైః
 ౧౬ ౪ కిరజదశనచిహ్నం
 ౧౭ ౨ కృతిగురులిహం
 ౨౭ 3 కుముదచనవశ్య
 ౨౮ ౬ కృతనకలజగద్వి
 3౬ ౧ కాలేయకిత్తోద
 ౪౫ ౧ గోశాతకిపుస
 ౭3 ౬ కరయగ్నపద్
 ౯౧ ౧ కింవిధేయమనయా
 ౧౦౨ ౨ కింసుచిత్రమధిపది
 ౧౧౬ ౧ కెవలందధతికత్వ

౧౧౯	౪	కింకృమిష్యతికితైష
౧౨౦	౧	కనకాంగదమృతిభి
,,	౩	కృతసన్నిధానమివ
,,	౬	కలకుటలైననిజ
౧౪౬	౧	కృమతేనభోరభ
,,	౩	కిలరావణారిరయమేవ
౧౪౯	౩	కిమివాత్రిచిత్రమయ
౧౫౦	౪	కటునాపిచైద్యవదనేన
౧౫౧	౧	కుపితాకృతింప్రథమ
౧౫౬	౧	కుపితేషురాజసు
౧౫౮	౩	కిమహోస్పృహః
౧౬౯	౨	కాచిత్కిణ్వాణ్జాభిః
౧౭౪	౧	కృతగోపవధూ
౧౮౨	౪	కిమివాఖిలలోక
౧౮౬	౧	కుశలంఖలుతుభ్య
౧౮౭	౩	క్రియతేధవలః
౧౮౮	౨	కటకానిభజంతి
౨౦౯	౩	కన్వచిల్లనద్ధననికు
౨౨౭	౧	కుర్వాణానాంసాపరా
౨౩౩	౧	కుంతేనోచైస్తస్మాదినా
౨౩౪	౪	కుర్ధ్యగంధాదన్య
౨౪౦	౩	క్వామకదంతోదంతిన
,,	౬	కుర్వ్యాజ్యోత్సన్నవిపు
౨౪౨	౩	కచిద్ధూరాదాయితే
౨౪౫	౩	కశ్చిన్తూర్భామేశ్య
౨౪౭	౩	కశ్చిచ్ఛస్త్రాఘాత
౨౫౨	౨	కృవ్యాన్వక్తేఃపుష్క
,,	౩	కిణ్వాణ్జాభిః
౨౫౬	౨	కృత్వాశినేస్సాన్వ
౨౫౭	౬	కృతస్యసర్వక్షితి
౨౫౯	౫	కేశవచురలోకస్య
౨౬౫	౧	కృతూరువేగం
౨౬౬	౨	కరణఃపృష్ఠితో

౨౬౯	౬	కెనచితాన్వసినా
౨౭౯	౩	కృతైఃకిణ్వాణ్జాభిః
౨౮౫	౩	క్యూరారికారి
౩౦౬	౧	కృతకేశవిడంబ
౩౦౮	౧	కృతమండలబం
౩౧౪	౧	కికుభఃకృతనాద
౩౧౬	౪	కృతదాహముదర్పి
౩౧౧	౩	ఖచరైఃక్షయమక్ష
౫	౪	గతమనుగతపితై
౩౩	౩	గండోజ్వలాముజ్వల
౪౫	౩	గొష్ఠేమగొష్ఠీకృత
౬౪	౧	గతయానిరంతర
౬౯	౩	గతయోరభేదమితి
౧౧౫	౩	గ్రామ్యభావమపహతు
౧౨౦	౨	గచ్ఛతాపిగనాగ్ర
౧౪౨	౧	గుణనంతమవ్యయ
౧౫౬	౨	గురుకోపరుద్ధ
౧౫౮	౨	గురునిశ్చినన్నథ
౧౬౦	౧	గృహమాగతాయ
౧౮౮	౩	గురుభిఃప్రతిపాదితాం
౨౧౧	౧	గభీరతావిజిత
౨౧౮	౪	గరీయసఃప్రచుర
౨౨౨	౧	గజవృజాకృమణ
౨౨౨	౫	గతేషుఖద్భదఃట
౨౪౭	౧	గతాన్వనానంతైబుధం
౨౫౧	౫	గ్లానిచ్ఛేదిక్షుత్ప్రబో
౨౯౬	౩	గవలసితకాంతితస్య
౩౦౧	౬	గురువేగవిరావిభిః
౩౦౩	౧	గురవోపినిషద్యయ
౩౦౫	౧	గతనంతపస్తేజవేన
౩౧౨	౬	గురుతాపవిశుష్య
౩౭౪	౪	ఘనజాలనిదైర్ధ్యరాస
౧౯౨	౨	ఘనపత్రభృతోనుగామి

౧౯౨ ౨ ఘంటానాదోనిస్వనా

౧౪౭ ౧ చలతైషపాదయుగళై

౧౪౫ ౪ చరణైసహంతిసుఖల

౧౬౦ ౩ చలితృతతొనభిహతై

౧౭౬ ౧ చలితౌకదుండుభిః

౧౯౪ ౪ చలితౌర్ద్యకబంధ

౨౦౩ ౪ చలాంగుళీకిసలయ

౩౧౨ ౨ చలితౌచ్చిత్రధూమకెత

౩౧౩ ౪ చతురమ్బునిగర్భధీర

౬ ౬ చిరంతిపరిభేదాప్త

౨౨ ౧ చిరమతిరసశౌల్యాల్

౨౭౮ ౫ చిచ్ఛాచాపేరపెతజ్జ్యేః

౧౩౨ ౪ ఛలయకప్రజాస్తవ

౧౩౩ ౩ జగతిశ్చియావిరహితాపి

౧౬౧ ౪ జగదంతకాలసమనేత

౧౭౩ ౧ జనతాంభయశూన్యధీః

౨౦౨ ౩ జఠీకృతశ్రవణపథే

౨౫౫ ౧ జజౌజౌజాజిజ్జౌ

౨౯౪ ౫ జనితాశనిశబ్దశంక

౩౨౨ ౧ జగతినిఖిలవిద్యా

౧౮౧ ౨ జితరోషరయామహ

౨౩౩ ౩ జైతుంజైత్రాశ్శ్చేకిరే

౩౧౨ ౪ జ్వలదంబరకోటరా

౩౧౩ ౧ జ్వలితానలలాల

౩౧౪ ౬ జ్వలతశ్శమనాయచిత్ర

౧౫ ౧ తదవిదధమవాదీః

౪౨ ౩ తద్దేమహాతాంహారిణీ

౫౭ ౬ తత్పూర్వమంసద్వయ

౭౧ ౨ తనుభిస్త్రీణైత్రసయ

౮౭ ౫ తంజగాదగిరముద్గిర

౯౧ ౨ తంవదంతమితివిష్టర

౯౨ ౧ తత్పురాజ్ఞిభవతి

౯౪ ౧ తస్యసాంఖ్యపురు

౯౮ ౧ తత్ప్రమంత్రపవితం

౧౦౦ ౧ తత్ప్రనిత్యవిహితా

౧౦౪ ౧ తత్ప్రతితిమనసా

౧౩౪ ౪ తవధన్యతేయమపి

౧౯౦ ౧ తదయస్సముపైతి

౨౪౨ ౪ తనాన్వయపుసానందగా

౨౫౯ ౧ తస్యాపదానైస్సమరే

౨౬౦ ౪ తతస్తతధనుర్వార్షి

౨౮౧ ౧ తంశ్చియాఘనయా

౨౮౨ ౨ తత్ప్రదాణాస్సపురుషః

౨౯౬ ౫ తటిదుజ్జ్వలజాత

౨౯౯ ౪ తమకుంఠముఖా

౩౧౪ ౨ తపనీయనికాష

౩౨౦ ౬ తస్యాభవద్దత్తక

౧౨౨ ౪ తాతనోదధిలిలా

౫౮ ౫ తీర్తాజవనైవనితాం

౧౯౩ ౪ తుహినాంశుమముం

౩౮ ౧ తూణాంప్రణేత్రాకృతే

౨౩౫ ౩ తూణాంయాచన్నావ

౨౪౩ ౬ తూర్యరావైరాహితా

౪౧ ౩ తృణవాంశ్చయామహ

౪౨ ౧ త్రైరైవజయంతీవనరాజ

౮౮ ౧ తాషమేతివిత్రైస్తవైః

౨౪౬ ౩ త్వక్తపాణంసంయుగే

౧౩౫ ౧ త్వమశక్తువన్నశుభ

౧౧ ౪ త్వయిపూజనంజగతి

౧౬౪ ౩ త్వరమాణశాంఖక

౧౮౭ ౨ త్వయిభక్తిమతా

2 ౪ దధదసకలమెకం
 ౨౨ 3 దధతిపరిపతంతా
 ౪౯ ౧ దంతాగినిర్భిన్న
 ౧౦౧ ౨ దక్షిణీయమధిగమ్య
 ౧౦౮ ౨ ద్మనానుపదమేవ
 ౧౬౨ ౨ దధతాభయాసక
 ౧౬3 ౫ దధతశ్శశాంకిత
 ౧౬౪ ౧ దయితాయసాసవ
 ౧౭౦ ౪ దమఘోషసుతేన
 ౧౯౪ ౧ దధతాసులభక్షయ
 ౨౦౭ 3 దధాచలత్పృథురన
 ౨౫౭ ౨ దధానైఘోససాద్భవ్యం
 ౨౭౨ ౧ దస్తేష్టిచ్చిదిరెకోపా
 ౨౭౭ ౧ దధతాపిరణభీమ
 3౦౦ ౧ దయితైరివఖండితా
 3౦౬ 3 దధతస్తనిమానమా
 3౧౦ 3 దధురంబుధిమఃథనా
 ౩౫౬ 3 దారిదరదరిద్రోరి
 ౩౫౮ 3 దాదదాదుద్దదుద్దాదీ
 ౧౧౮ ౪ దివ్యకెసరివపుస్సు
 ౨౫౬ ౧ దిశమర్మమివావాచీం
 ౨౬౪ ౨ దివమిచ్చన్యధాగంతం
 ౩౫3 ౧ దిబ్బుఖవాపినస్తీక్త్యా
 ౧౧౯ ౨ దీప్తినిజితనిరోచ
 3౯ 3 దుర్వాంతముత్స్యత్వ
 ౨౦౫ ౧ దురీక్షతామభజత
 ౨౦౮ ౫ దురుద్దహాక్షణమవ
 ౨౪౧ ౧ దూరొత్తిష్ఠిప్తక్షిప్తనకా
 ౨౫౮ ౪ దూరాదేవదమూర్ఖతై
 ౨3౬ ౫ ద్రాక్షీయాంసస్సంహతా

౪ ౪ ద్మతతరకరదక్షా
 ౬౧ ౪ ద్మతమధ్వనన్న
 ౨౨౦ ౪ ద్మతద్రవద్రాగచరణ
 3౦౯ 3 ద్మతపామరుచఃఖగా
 ౨౭౧ ౨ ద్విపద్విశసనచ్చేద
 ౨౦౯ ౧ ద్విధాతిధాదతుధాచ

 ౭౪ ౪ ధరిణధరెంద్రదుహితు
 ౧౨3 ౫ ధనోస్థియస్యహరి
 ౪౦ ౪ ధూర్భాగసంక్షోభ
 ౨౬౪ ౧ ధూతధౌతాసయః
 ౩౧3 3 ధ్యేయమేకమపథే
 ౧౬౭ ౧ ధీయమాణమవ్యగల
 ౧33 ౨ ధృతవాస్నచక్రమరి
 ౨౬౬ 3 ధృతప్రప్యగ్శృంగార
 ౧౨౮ ౪ ధ్వనయంత్యభావధ
 ౨౧౮ ౨ ధ్వజాంశుకైర్ధ్వజ
 ౨౯౯ ౧ ధ్వనతోనితరాంయేణ

 ౧౦ ౪ నవకుముదవనత్రిం
 ౧3 ౨ నఖపదవలినాభీ
 ౧౫ 3 నవనఖపదమంగం
 ౧౯ 3 నవకనకక్షిలంగం
 3౪ ౨ నన్యాగృహీతాపి
 ౬3 ౪ నమమాకవాటతట
 ౭౬ ౨ నళినాంతికోపహిత
 ౭౮ 3 నవగంధవారినిరజీ
 ౮౨ ౪ నళినీనిగూఢసలిలా
 ౮3 ౬ నవహాటకెష్టకచితం
 ౧3౭ ౪ ననుసర్వవినసమవేక్ష్య
 ౧3౮ ౧ నమహానయంనచబిభత్త
 ౧౪౫ ౨ నరసింహమూర్తిరయ

౧౫౨ ౧ నచతంతదెతిశపమాన
 ౧౬౫ ౨ నముమోచలూచన
 ౧౮౩ ౨ నరకచ్ఛిదమిద్భుతీ
 ౧౯౦ ౩ నవిదన్యరశంక
 ౧౯౨ ౩ సతదద్భుతమన్య
 ౧౯౫ ౧ సచిక్షిత్తియస్తనయో
 ౧౯౬ ౩ నయతిదుర్తమద్భుత
 ౨౦౬ ౪ సహస్యతామగమదసా
 ౨౨౧ ౫ సభోనదన్యతికర
 ౨౫౭ ౩ సఖాంశుమంజరీ
 ౨౬౬ ౪ సతస్తాభత్వతఃప్రాప్త
 ౨౮౩ ౪ సకెవలంబనైస్తన
 ౩౪ ౪ నానావిధావిష్కృత
 ౯౬ ౧ నాంజనానిగదితం
 ౧౦౦ ౪ నావచారమగమక
 ౧౦౯ ౧ నానవాప్తవసనా
 ౧౨౨ ౫ నాత్తగంధమవధూయ
 ౨౬౭ ౩ నానాజావవజానానా
 ౨౮౭ ౩ నామాక్షరాణాంమలతా
 ౪౨ ౪ నిమ్నానిదుఃఖాదవతీర్య
 ౪౪ ౪ నిశ్శేషమకాంతమహీ
 ౭౬ ౫ నిజసౌరభభ్రమిత
 ౮౦ ౩ నిలయేషునక్తమసితా
 ౯౨ ౨ నిజితాఖిలమహాణ
 ౧౦౭ ౨ నిగుణోపివిముఖాన
 ౧౨౨ ౨ నిప్రహంతుమమరెశ
 ౧౮౫ ౧ నిశమయ్యతదుజ్జితం
 ౧౯౨ ౨ నిహాన్తతదుష్టకుంజ
 ౨౦౪ ౪ నిరాయతామనలశిఖా
 ౨౦౮ ౧ నిరాకృతైయదుభిరితి

౨౧౧ ౩ నిరంతరస్థగితదిగంతరం
 ౨౨౧ ౨ నిరీక్షితుంవియతినమేత్వ
 ౨౪౯ ౧ నిమ్నోష్ఠీభూతమన్య
 ౨౫౮ ౫ నిపీడ్యతరసాతైన
 ౨౬౫ ౩ నిధ్వనజ్జవహారిభా
 ౨౭౫ ౩ నిశితాసిలతాలూనైః
 ౨౨ ౫ నిపీడనాదివమిధా
 ౨౭౭ ౩ నిపాతితసుహృత్సామి
 ౨౮౨ ౧ నియోక్త్యమాణాన
 ౩౧౩ ౨ నిఖిలామితికుర్యత
 ౫౨ ౧ నీతేవలాశిన్యచితే
 ౨౩౧ ౬ నీతేభేదంధాతధారా
 ౨౮౦ ౧ నీలేనానాలనలిన
 ౧౬౨ ౬ నృపతావధిక్షివతి
 ౧౦౭ ౧ నైక్షతాధిశమవజ్జయా
 ౨౫౧ ౩ నైరంతర్యచ్ఛిన్నదేహ
 ౬ ౧ పరిశిధితికణ
 ౨౦ ౪ పయసినలరాశే
 ౨౨ ౧ పరిణతమదిరాభం
 ౪౫ ౪ పశ్యేకృతాదైరపి
 ౫౪ ౨ పద్మైరసన్వీతవధూ
 ౬౮ ౧ పవనాత్తజేంద్రసుత
 ౭౫ ౫ పరిపాటలాబ్జదల
 ౧౧౪ ౧ పద్మభూరితిసృజక
 ౧౬౨ ౪ పరిమోహితాపరిజనెన
 ౧౬౩ ౨ పరితత్పథాతముఖరుక్త
 ౧౮౦ ౧ పరితవ్యతపివనోత్తమః
 ౧౮౧ ౫ పరితోషయితాశకశ్చన
 ౧౯౦ ౨ పరిపాతినకెవలశిఖా
 ౧౯౮ ౬ పరితేప్రమితాక్షరాపి

- ౨౦౪ ౩ పరస్పరపరికుపితస్య
 ౨౦౫ ౨ పరానమీయదపవదంత
 ౨౦౬ ౩ పయోమువామభిపతతా
 ౨౦౭ ౬ పతిపతివాహమెయా
 ౨౦౮ ౧ పక్షాకారైర్భవక్తే
 ౨౦౯ ౪ పశ్చాత్పతానామప్య
 ౨౧౦ ౩ పరిపేష్టితమూతయశ్చ
 ౨౧౧ ౧ పతతాంపరితఃపరిస్ఫుర
 ౨౧౨ ౩ పరితఃప్రభేనీయమాన
 ౨౧౩ ౧ పాదైఃపుటకూబరిణాం
 ౨౧౪ ౫ పురపిషశ్శాక్షిణిస్తైర
 ౨౧౫ ౧ పురాశరక్షతజనితాని
 ౨౧౬ ౫ పురఃప్రయక్తేర్ద్యుద్ధా
 ౨౧౭ ౧ పురస్కృత్యఫలప్రాప్తై
 ౨౧౮ ౩ పూర్వమంగజహాధి
 ౨౧౯ ౧ పూర్వమేషకిలదృష్ట
 ౨౨౦ ౩ పృథివీవిభక్తయది
 ౨౨౧ ౫ పృథ్వీరధ్యక్షిపదుక్తి
 ౨౨౨ ౫ పృథుదరివృత్తస్తతః
 ౨౨౩ ౪ పృథువారిధివీచిమండలా
 ౨౨౪ ౧ పౌనఃపున్యాదస్యగంధేన
 ౨౨౫ ౫ ప్రహరకమపనీయ
 ౨౨౬ ౪ ప్రకటమలినలత్తా
 ౨౨౭ ౪ ప్రకటతరమిమంమా
 ౨౨౮ ౧ ప్రతిశరణమశీణా
 ౨౨౯ ౧ ప్రకృతజపవిధీనా
 ౨౩౦ ౩ ప్రతిఫలతికరాఘ
 ౨౩౧ ౧ ప్రవికసతిచిరాయ
 ౨౩౨ ౩ ప్రలయమఖలతారా
 ౨౩౩ ౧ ప్రత్యన్యనాగంచలిత
 ౨౩౪ ౩ ప్రసావ్యతివక్తవి
 ౨౩౫ ౪ ప్రసాదాదపూరిత
 ౨౩౬ ౩ ప్రధమశరీరజవికా
 ౨౩౭ ౪ ప్రతిపత్తుమంగళుటతే
 ౨౩౮ ౩ ప్రలయపరస్యమహతా
 ౨౩౯ ౩ ప్రవిచారితారణతరో
 ౨౪౦ ౩ ప్రతిఘఃకుతోపిసముపే
 ౨౪౧ ౩ ప్రతిమండలార్థతపరాగ్ర
 ౨౪౨ ౪ ప్రవివత్సరితఃప్రియతమ
 ౨౪౩ ౧ ప్రణతశ్శిరసాకరిష్యతే
 ౨౪౪ ౩ ప్రకటమృదునామజల్ప
 ౨౪౫ ౪ ప్రతివాచమదత్తకేశవః
 ౨౪౬ ౩ ప్రకటాన్యపి నైపుణం
 ౨౪౭ ౩ ప్రహితఃప్రథనాయమాధ
 ౨౪౮ ౩ ప్రతిపక్షజిదప్యసంశయం
 ౨౪౯ ౪ ప్రతనూల్లసితాచిరద్యుతే
 ౨౫౦ ౫ ప్రకుప్యతశ్శ్వసనసమి
 ౨౫౧ ౧ ప్రజాపతికృతునిధనాధా
 ౨౫౨ ౧ ప్రతిక్షణంవిధువతి
 ౨౫౩ ౧ ప్రవోదితాఃపరిచిత
 ౨౫౪ ౫ ప్రసారిణీసపదినభస్థలే
 ౨౫౫ ౧ ప్రత్యాసన్నేదంతినిపా
 ౨౫౬ ౧ ప్రత్యావృత్తభంగభాజి
 ౨౫౭ ౩ ప్రవృత్తైవికసద్ధావనం
 ౨౫౮ ౫ ప్రతికుఞ్చితకూర్పరణ
 ౨౫౯ ౩ ప్రముఖేభిహతాశ్చపత్ర
 ౨౬౦ ౪ ప్రకృతింప్రతిపాదుకైః
 ౨౬౧ ౬ ప్రస్ఫుటంరభసాదయోవి
 ౨౬౨ ౧ ప్రదలత్పతగెంద్రపక్షవా
 ౨౬౩ ౧ ప్రయతఃప్రశమంహుతా

౪౨ ౩ పామిని నానపి
 ౫౫ ౧ పామిని నానపి
 ౧౦౦ ౩ పామిని నానపి
 ౨౫౭ ౫ పామిని నానపి
 ౨౮౨ ౫ పామిని నానపి
 ౪౬ ౨ పామిని నానపి
 ౧౦౫ ౧ పామిని నానపి
 ౧౦౮ ౧ పామిని నానపి
 ౫౪ ౨ పామిని నానపి
 ౨౩ ౩ పామిని నానపి
 ౨౮౧ ౧ పామిని నానపి
 ౧౦ ౪ పామిని నానపి
 ౨౫ ౫ పామిని నానపి
 ౮౮ ౨ పామిని నానపి
 ౯౫ ౨ పామిని నానపి
 ౨౦౧ ౫ పామిని నానపి
 ౨౭౯ ౨ పామిని నానపి
 ౩౦౮ ౫ పామిని నానపి
 ౨౪౪ ౪ పామిని నానపి
 ౨౬౭ ౨ పామిని నానపి
 ౪౯ ౫ పామిని నానపి
 ౧౦౫ ౧ పామిని నానపి
 ౨౩౮ ౬ పామిని నానపి
 ౨౪౮ ౩ పామిని నానపి
 ౨౫౫ ౩ పామిని నానపి
 ౩౦౧ ౪ పామిని నానపి
 ౨౩౨ ౪ పామిని నానపి
 ౨౪౭ ౫ పామిని నానపి
 ౨౬౮ ౧ పామిని నానపి

౧౨౪ ౨ భీమిని నానపి
 ౨౭౧ ౩ భీమిని నానపి
 ౨౮౮ ౧ భీమిని నానపి
 ౩౯౫ ౫ భీమిని నానపి
 ౧౯౯ ౩ భీమిని నానపి
 ౨౭౫ ౨ భీమిని నానపి
 ౧౬౪ ౩ భీమిని నానపి
 ౧౯౬ ౧ భీమిని నానపి
 ౨౧౬ ౬ భీమిని నానపి
 ౨౩౯ ౩ భీమిని నానపి
 ౪౧ ౧ భీమిని నానపి
 ౫౧ ౧ భీమిని నానపి
 ౩౬ ౨ భీమిని నానపి
 ౩౬ ౩ భీమిని నానపి
 ౭౦ ౨ భీమిని నానపి
 ౮౬ ౩ భీమిని నానపి
 ౧౧౩ ౨ భీమిని నానపి
 ౧౧౭ ౧ భీమిని నానపి
 ౧౭౭ ౪ భీమిని నానపి
 ౧౮౪ ౧ భీమిని నానపి
 ౧౯౩ ౧ భీమిని నానపి
 ౧౯౮ ౫ భీమిని నానపి
 ౨౧౦ ౨ భీమిని నానపి
 ౨౧౫ ౧ భీమిని నానపి
 ౨౧౬ ౫ భీమిని నానపి
 ౨౧౯ ౫ భీమిని నానపి
 ౨౨౩ ౧ భీమిని నానపి
 ౩౦౪ ౩ భీమిని నానపి
 ౩౧౫ ౧ భీమిని నానపి

౨౩౭ ౨ మాతంగానాందంతసఁఘ
 ౨౩౮ ౨ మాంసవ్యధోచితముతైః
 ౨౩౯ ౩ మిశ్రిభూతైతత్తస్యేవ్య
 ౧౨ ౨ ముదితియవమసస్కా
 ౬౩ ౨ ముకుటాశురజిత
 ౬౯ ౧ ముదితైస్తదేతిదితి
 ౧౩౨ ౩ ముచుచుదతల్పశయన
 ౧౪౯ ౧ ముఖకస్తరాంతరగతా
 ౨౦౮ ౩ ముహుఃప్రశస్తిస్థలితపరా
 ౨౦౪ ౪ ముక్తానేకశరంప్రాణా
 ౨౯౨ ౬ ముఖముల్లిసితత్త్రిరభిము
 ౧౦౪ ౩ మృగ్గుమాణమపీయధు
 ౧౩౬ ౧ మృగవిష్విషామిషయదిత్థ

౫౬ ౪ యన్యమకానీలఁటి
 ౬౦ ౭ యచునామతీతమథ
 ౬౦ ౮ యదుభతుఁ రాగమన
 ౯౩ ౧ యస్తవేహసవనేన
 ౧౦౫ ౩ యంలఘున్యపిలఘూ
 ౧౨౦ ౫ యస్యకించిదుపకతుఁ
 ౧౨౩ ౨ యఃసమేత్యచలలాట
 ,, ౩ యఃకోలతాంవల్లవతాం
 ౧౨౯ ౧ యదపూపుజస్తవ్మిహ
 ,, ౨ యదరాజ్ఞిరాజవదిహ
 ౧౩౦ ౨ యదివార్చనీయతమ
 ౧౩౬ ౪ యదినాగనెతిమతిరన్య
 ౧౪౧ ౨ యదమనమాశ్రయతి
 ౧౪౯ ౨ యదుద్యుభాహుమయ
 ౧౫౦ ౪ యదుయధ్యమానమహ
 ౧౫౧ ౧ యదువాచదుష్టమతి
 ౧౦౪ ౩ యదపూరిపురామహీ

౧౦౪ ౪ యదనగఁళగోపురా
 ౨౩ ౩ యదుత్పతతప్పఘతర
 ౨౧౫ ౩ యథాయథాపటహర
 ౨౩౬ ౧ యత్నాద్యక్షంతస్సస్థిత
 ౩౭ ౩ యాంతాస్పృశతశ్చర
 ౫౩ ౧ యావన్వ్యగ్రాహంత
 ౫౬ ౨ యాఘర్తభానాః
 ౧౯౯ ౧ యామూఢవానూఢ
 ౨౨౮ ౩ యాలైశ్చాత్మరిష్య
 ౨౩౪ ౨ యావచ్చక్రేనాంజనం
 ౨౫౮ ౧ యాబధాఙ్కృతానేక
 ౨౭౨ ౩ యావన్వసత్కృతైః
 ౨౧౪ ౬ యియాసితామథ
 ౨౬ ౩ యగపదయుగసప్తి
 ౨౦౯ ౩ యధేపరైస్సహద్యథ
 ౨౭౯ ౪ యద్ధమిత్థంవిధూతాన్య
 ౨౭౭ ౨ యేనంగమాపేవ్రిణ

౨ ౧ రతిరభసపిలాసా
 ౫౩ ౩ రతుంక్షతొత్తుంగ
 ౬౦ ౧౧ రభసప్రవృత్త
 ౬౬ ౨ రథవాజిపత్తి
 ,, ౬ రథమాస్థితస్య
 ౭౨ ౨ రథసేనహర
 ౧౦౯ ౪ రక్షితాఽమితి
 ౧౩౯ ౧ రహితంకలాభి
 ౧౫౦ ౫ రభసాదుదస్తు
 ౧౬౨ ౫ రణసమదోదయ
 ౨౨౫ ౧ రథ్యాఘ్రామైః
 ౨౭౨ ౨ రణైరభసనిభిఁగ్న
 ౨౭౪ ౪ రక్తస్పృశింజనా

౨౭౫ ౧ రయేణరణకామ్యస్తౌ
 ౨౭౬ ౧ రణాంగణంసరణవ
 ౨౭౯ ౩ రామేణత్రిస్సప్త
 ౨౮౫ ౩ రామేరిపుశ్శరా
 ౨౮౫ ౧ రాజరాజేరురో
 ౩౧౭ ౪ రాహుస్త్రీస్తనయోరకా
 ౫౩ ౫ దుగ్ధాదురోధః
 ౧౨౧ ౩ రేణుకాతనయ
 ౨౪౮ ౫ రెజుర్భ్యుష్టాః
 ౩౨౫ ౩ రోషావేశాద్ధచ్చతాం
 ౨౨౮ ౫ రోషావేశాదాభి
 ౨౩౦ ౧ రోదారంధ్రంవ్యశ్ను
 ౭౯ ౫ లయనమలూహితక
 ౮౭ ౬ లజ్జలైసగదితఃప్రియం
 ౨౪౧ ౫ లబ్ధస్పర్శగర్భావ్యథా
 ౪౭ ౫ లీలాచలత్ స్త్రీచరణా
 ౯ ౪ లులితనయనతారాః
 ౨౪౫ ౫ లూనగ్గివాత్సయకే
 ౫౭ ౪ లోలైరిత్రైశ్చరణైః
 ౯౭ ౩ లాలమోతిరశనాశత
 ౨౦౦ ౧ లాకాలాకవ్యాహతం
 ౨౬౨ ౧ లోలాసికాలియకులా
 ౨౮౪ ౧ లోకాలాకీకలాకల్ప
 ౪౧ ౩ వన్యేభదానానిల
 ౫౫ ౩ వష్టాద్విపానాంవిరువస్త
 ౬౨ ౫ వపుషాపురాణపురుషః
 ౬౮ ౨ వశిసంక్షిలైరయన
 ౭౬ ౩ వలయార్పితాసిత
 ౧౦౧ ౩ వచనైరసతాంమహి
 ౨౨౭ ౧ వర్ధాబధాధారిలైవ

౨౮౪ ౩ వరరోవివరోవైరి
 ౧౦౨ ౧ వారిపూర్వమఖలాసు
 ౧౧౯ ౧ వారిధేరివకరాగ్ర
 ౨౬౫ ౨ వాహనాజనిమానాసే
 ౨౬౮ ౩ వారణాగగభీరానా
 ౨౭౪ ౧ వాజనశ్శ్రుస్తేవ్యస్య
 ౩ ౩ విపులతరనితంబా
 ౯ ౨ వికచకమలగంధైః
 ౧౧ ౫ విగతతిమిరవంకం
 ౧౨ ౫ విలులితకమలౌఘః
 ౨౦ ౨ వితతపృథువరత్రా
 ౫౯ ౩ విదలితమహాకూలా
 ౬౭ ౪ వికనత్కలాయకుసుమా
 ౭౫ ౧ విపులసాగరశయస్య
 ౮౦ ౧ విశదాత్తహటఘటితా
 ౮౧ ౬ విపులాలకాలభృత
 ౧౪౮ ౧ విహరన్యనేవిజనమీవ
 ౧౫౨ ౧ విహితాగసోముహం
 ౧౫౩ ౩ విహితమయాద్య
 ౧౫౬ ౪ వివృతోరుదామలపరి
 ౧౫౯ ౩ విదతుర్యముత్తమ
 ౧౬౦ ౫ విశిఖాంతరాణ్యతి
 ౧౬౫ ౧ విపులాచలస్థల
 ౧౬౮ ౪ విదుషీవదర్శన
 ౧౭౧ ౩ విపులేననిషీడ్వ
 ౧౭౪ ౩ విహితాపచితిరహి
 ౧౭౫ ౨ వికచాత్మలచారు
 ౧౭౭ ౧ విజితకృధమీక్షతా
 ౧౮౩ ౧ విస్మజస్త్యవికత్థినః
 ౧౮౫ ౨ వివిన్క్తినబుద్ధిదుర్వి

౧౦౫ ౪ విదురెప్పదవాయ
 ౧౦౦ 3 విద్భిత్తిన్నదండనేన
 ౧౦౫ 3 విచిత్రయిచ్చుపవన
 ౧౧ ౫ విలంఘితస్థితిమభివీక్ష్య
 ౧౦౬ ౧ వివర్తయన్తదకలుషే
 ౧౧౨ 3 విష్ణుగిభిఃకృష్ణవిదభితా
 ౧౨౦ ౪ విష్ణుగణితవిపద
 ౧౨3 ౫ విష్ణుద్రోహిర్వక్షిపక్
 ౧౨౬ ౪ విష్ణుమూర్త్యంతభద్ర
 ౧౨౮ ౧ విశ్చిదామాయామవతి
 ౧౨౦ ౧ విహతుఃవిద్విష సీక్ష
 ౧౨౮ 3 విదళంబుష్కరాకీర్ణాణి
 ౧౩౦ 3 విభావీభవభాభో
 ౧౩౧ 3 విద్విషాన్విహుదద్విక్ష్య
 ౧౩ ౪ విదితఃదివికెనీక
 ౧౩౬ ౧ విధాతుమనశ్చిరౌపి
 ౧౪౨ ౫ వినివారితభానుతాప
 3౦౧ ౧ విహితాద్భుతలోకస్పష్టి
 ౧౪ ౪ వీతవిష్ణుమనఘౌన
 ౧౩౦ 3 వీర్యోన్మేషకన్తాఘికృత్వా
 ౧౪౬ ౧ వృత్తాయద్ధేహూరమాశ్చ
 ౫౨ ౧ వ్యక్తంబలీయాన్యది
 ౨౧ ౪ వ్యతినోదపాన్యచరణం
 ౨3 ౧ వ్యచలన్విశకటకటి
 ౧౨౨ ౧ వ్యక్తానీదరితారీణాం
 3౦౫ 3 వ్యసహరణవాన్యతాభి
 3౧౬ 3 వ్యగమన్సహసాదిశాం
 3౨ 3 వ్యావృత్తవక్త్రైరఖతైః
 ౪౨ 3 వ్యాసేధుమస్తానవ
 ౧౩౪ ౧ వ్యాప్తలూకైరుణిఖ

౧౬౬ ౧ వృజతిఃకృష్ణతాప
 ౧౧ ౫ వృజతివిషయవత్స
 ౬౧ ౧ వృజతాంపిప్రణయ
 ౬౨ ౧ శక్తైశ్చతస్సత్తిసజాల
 ౪౪ 3 శబ్దతామసశబ్దముచ్చ
 ౧౩౬ ౬ శకటప్రదానం
 ౧౬౬ 3 శరనాకలౌకిలనా
 ౨౨౧ ౧ శస్త్రస్యనిమయ
 ౨౨౬ ౧ శంక్షాశాంబైశ్చైశ్చ
 ౧౩3 3 శరపక్షిమహానాదః
 3౦౧ ౧ శరదేవశరశ్చయవిభిన్నై
 3౦౧ ౧ శశిశశపదుమాఃపురో
 ౪౧ 3 శాసనేపిగురుః
 ౧౦ ౧ శిశికిరణకాంతం
 ౬౪ 3 శిశిసిన జ్యోతి
 ౧౫౦ 3 శశురెన్శిక్షిణియద్ధ
 ౧౫౪ ౧ శితితారకానమిత
 ౧౧౦ ౧ శిరోరుక్ష్ణే లిఖల
 ౧౪3 ౧ శితచక్రనిపాతసమృత్తి
 ౧౪౨ ౧ శితశల్యముఖావదీర్ఘ
 ౧౪౪ 3 శిఖిరోన్నతనిష్ఠురాంస
 3౦౨ ౧ శిఖిపింఛకృతధ్వజా
 3౧ ౧ శుక్తైశ్చస్తూతైరుతులీ
 ౧౦3 ౧ శుద్ధమహాతివిరోధి
 ౧౧౪ ౧ శుద్ధానంగంనకృచ్ఛిల్
 3౧౨ ౧ శుద్ధిగతైరపిపరా
 ౧౨౬ ౫ శూన్యైర్నిరశిశిరైః
 ౫౦ ౧ శైలాన్మహాభ్యసనాది
 ౧౧౧ ౧ శోభయంశివరితః
 ౧౪3 ౧ శోచిత్యాన్యభృత్యయోః

3౧౪ ౪ సంతోషపరిభావప్రకాశ
 3౧౫ 3 సర్వాభికారీసుకృతా
 3౧౬ ౨ సర్వేణసర్వాశ్రయి
 ౫౦ 3 సాష్టామ స్త్రీల్యవిలాచ
 ౫౧ ౪ సావిధూతిరినుభవ
 ౬౦ ౪ సాదితాఖిల్యపంచమహా
 ౭౧౬ 3 నాంద్రోప్విక్కాస్తలప
 ౭౨౩ ౧ సాంద్రోభోదశ్యామ
 ౭౩౦ ౧ సాదరంయథ్యమానాపి
 ౭౬౨ ౪ సాసేకాగమనారంభే
 ౭౭ ౧ సితరుచశయనీయే
 ౭౮ ౫ సీమ ప్యమానాయదు
 ౮౪ ౪ సుభవేదనహృషిత
 ౮౧ ౧ సుభుక్తపురోభిముఖతా
 ౮౪ ౪ సుతిరానూనైసకల
 ౧౪౨ ౨ సుకృతాపసేవకజన
 ౧౬౪ ౪ సుదృశస్సమికమగ
 ౧౭౬ ౨ సుకమారమహా
 ౨౦౬ ౫ సుమేఖలాస్మితతర
 ౨౨౦ ౨ సుసంహతైదాధదపి
 ౨౫౬ ౨ సుగంధయద్విశిష్టభృ
 ౨౬ 3 సాధుతస్యద్విహా
 ౧౦౮ 3 స్కంధధూననవిసారి
 ౨౭౩ ౧ స్థలతిక్వవిత్తైత్త్యా
 ౩౦౮ 3 స్పర్శమష్టముచితం
 ౪౧ ౨ స్యస్తాంగసంధావిహితా
 3౦ ౧ స్వక్షంసుపక్రికసకో
 ౧౩౧ ౧ స్వయమేవశస్త్రసు
 ౧౪౧ ౧ స్వయవక్రియఃకుటిల
 ౧౪౨ ౪ స్వజనేనభిష్యనుగతేమ
 ౧౬౫ ౨ స్వభుజద్వయకేవలాయు

౨౪౬ ౫ స్వగౌవాసంకారయం
 ౨౭౩ 3 స్వగుణైరాఫలప్రాప్తేః
 ౧౧౧ 3 స్నాతకంగురువభీష్ట
 ౬౦ ౧ స్నాపతేయమధిగమ్య
 ౧౦౬ 3 స్నాదయకారసమనెక
 ౫౪ ౪ సిద్ధాంజనశ్యామతనూ
 ౧౪౭ ౨ సువతామునాస్తనయ
 ౧౫౭ 3 స్ఫురమాణనేత్రకుసుమో
 ౧౫౨ ౪ స్మృతివత్తత్సన్స
 3౨ 3 స్త్రీవరకృతాస్థలన
 ౪౦ ౨ హస్తప్రతాఖిలదేశి
 ౮౩ ౧ హసితుంపరణవరితిః
 ౮౬ ౧ హరిరాకుమారిమఖిలా
 ౧౫౭ ౪ హరిమప్యమంసతత్పణా
 ౧౭౮ ౪ హరిమరిచైతవాంతస్సభూ
 ౨౧౭ ౪ హరేరపిప్రతిపరీయ
 ౨౪౨ ౧ హస్తేనాగ్రవీతభీతిం
 ౭౪ ౨ హిమముకచంద్రవచర
 ౧౬౦ ౧ హితమప్రియమిచ్చసి
 3 ౫ క్షణశయితవిబుధాః
 ౨౧ 3 క్షణమయముపవిష్టః
 ౨౮ ౧ క్షణమతిహినధామిన్
 ౧౨౬ ౪ క్షణమాశ్లిషద్భటిత
 ౧౬౧ ౧ క్షణమీక్షితఃపథిజనెన
 ౧౬౭ ౪ క్షణమాత్యరోధిచలిరెన
 ౨౧౬ 3 క్షణేనవపక్రిముఖతిగ్
 ౪ ౨ క్షితితటశయనాంతా
 ౧౪౫ ౧ క్షితిరీరమంభసినిమగ్న
 ౧౦౬ ౨ క్షుభితస్యమహిభృతస్త్వ
 3౨౧ 3 క్రిశబ్ధరమ్యకృతసగౌ

